Parisiis. — Excudebant Firmin Didot fratres, via Jacob, 56.

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA

PIO IX PONTIFICI MAXIMO

DICATA.

ALMA COLLEGE LIBRARY

Auctore Petro Scavini,

Theologo collegiato, J. U. D., Equite SS. Mauritii et Lazari,
Romanæ Academiæ religionis catholicæ, Arcadiæ et catholici Parisiensis instituti socio,
ecclesiæ cathedr. Novariæ canonico præp., urbis et diœc. vicario generali.

EDITIO PARISIENSIS JUXTA QUINTAM NOVARIENSEM,

REVISAM ET AUCTAM,

ACCEDIT COLLATIO CODICIS CIVILIS GALLICI.

TOMUS TERTIUS.

De Restitutione, de Virtutibus theologicis, ac de Sacramentis in genere,
de Baptismo, Confirmatione et Eucharistia.

Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theological
Un... ...ary

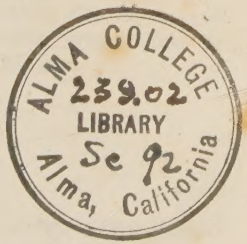

PARISIIS,

APUD JACOBUM LECOFFRE ET SOCIOS, BIBLIOPOLAS,

VIA VULGO DICTA DU VIEUX-COLOMBIER, 29.

1853.

4921

THEOLOGIA MORALIS UNIVERSA.

TRACTATUS SEPTIMUS.

DE RESTITUTIONE.

Hactenus de Virtute Justitiæ. Quid porro si ejusdem quandoque præcepta violari contigerit? quid si *meum* illud et *tuum* fuerit perturbatum? Clamant tunc Moralistæ unanimiter justitiam non amplius haberi nisi res in pristino statu vel ad æqualitatem vel eo saltem meliori quo poterit modo reponantur. Id vero *restitutionis* vocabulo solet in Scholis indicari : *Restitutio*, inquit Angelicus, *est reparatio inæqualitatis exsistentis in rebus*[1]. Hinc Tractatum *De Justitia et Jure* sequitur hic alter, quem hoc ipso titulo *de Restitutione* donamus, videlicet tam in genere quam in specie.

Ut autem omnium virtutum moralium satis apta notio habeatur, Tractatu expleto, una erit Appendix duobus capitibus inclusa, quorum primum erit *de justitiæ filiabus*, alterum *de ceteris virtutibus cardinalibus.* — Sed quædam præmittenda de restitutionis natura, obligatione, radice et divisione.

PRÆLUDIUM.

Q. 1. *Quid est restitutio?*

R. Restitutio, quæ nihil aliud esse videtur quam iterato aliquem statuere in possessionem vel dominium rei suæ, potest sic breviter definiri, ut sit *juris alieni redintegratio.* Communiter autem definiri consuevit : *Actus justitiæ com-*

[1] 2, 2, q. 62, a. 1.

mutativæ, quo vel res accepta suo domino redditur, vel damnum injuste illatum compensatur [1].

Dicitur 1. *actus justitiæ commutativæ*, ut indicetur ex sola justitiæ commutativæ violatione oriri obligationem restitutionis; — 2. *quo vel res accepta suo domino redditur :* unde supponimus rem quæ redditur jam antea propriam illius cui redditur; — 3. *vel damnum injuste illatum compensatur;* quia damnum alicui injuste inferre perinde est ac ejusdem jus et dominium violare, seu aliquid e rebus suis auferre. Addimus *injuste;* nam si damnum fuisset illatum ob causam justam, v. g., ob justam vitæ propriæ defensionem, nulla esset obligatio compensationis [2].

Q. 2. *Quandonam locum habet restitutio?*

R. Restitutio tunc locum habet quando intervenit injuria; injuria enim definitur *violatio juris alieni :* quæ quidem violatio erit gravis vel levis, prout ipsa per se apta est parere tristitiam magnam seu difficile sedabilem, vel non. Id autem judicabitur in casu particulari ex prudentum æstimatione, spectata communi hominum conditione et dispositione naturali. Ceterum notandum est quod scienti et volenti nulla fit injuria, ideoque nulla illi debetur restitutio; eo enim ipso quod quis libere in sui damnum consentit, cedit efficaciter juribus suis. Ad hoc tamen requiritur :

1. ut cessor juris plene consentiat : ex quo capite qui crumenam dat latroni adhuc patitur injuriam; non enim nisi repugnans consentit; 2. ut cessor juris possit revera illud cedere, nec ulla lege impediatur. Hinc minor libere consentiens in donatione suorum bonorum patitur injuriam; quia lex obstat ne possit jus suum cedere [3].

Q. 3. *Quantanam est restitutionis obligatio?*

R. Tanta est restitutionis obligatio ut vel *in re* vel *in voto* necessaria omnino sit ad salutem : hinc Ezechiel ait quod

[1] Restitutio differt a *solutione*, quæ fit ad præcavendam injustitiam; a *satispassione*, quæ sustinetur ad obediendum justitiæ vindicativæ; a *satisfactione*, quæ datur ad personales offensas solvendas. Nam restitutio supponit violationem juris alieni.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 547 et seqq.

[3] *Vid.* Lyonnet, *De Just. et Jure, App.* I, p. 2.

tunc tantum vita vivet et non morietur impius, si *et egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritque judicium et justitiam, et pignus restituerit ille impius rapinamque reddiderit* [1]. Et Apostolus clamat : *Reddite.... omnibus debita* [2]. Id ipsa lege naturæ evincitur ; omnibus enim natura clamat suum cuique reddendum, et nemini faciendum quod nobis fieri nolumus. — Dicimus : vel *in re* vel *in voto ;* nam qui absolute nequit restitutionem peragere excusatur quidem actu a restitutione *in re*, cum nemo teneatur ad impossibile ; non excusatur tamen a restitutione *in voto*, quia firmum saltem in eo requiritur propositum restituendi cum primum poterit : adeo ut, si tale ipse non haberet propositum, eo ipso retineret adhuc affectionem malam ad rem, et sic versaretur in peccato habituali. Quare D. Augustinus proferens ea notissima verba : *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum*, addebat hæc alia : *Cum restitui potest* [3].

Præceptum de restitutione facienda, ait S. Thomas, *quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere* [4]. Unde etiam obligat *ad statim*, non quidem mathematice, sed moraliter, quando nempe commode potest fieri.

Q. 4. *Quænam vera restitutionis origo seu radix ?*

R. 1. Restitutionis radix *generalis* atque *remota* non est nisi violatio justitiæ commutativæ, quatenus nempe certum est nullam restitutionis obligationem oriri nisi justitia ipsa commutativa violetur. Sane nulla est restituendi obligatio nisi violetur jus strictum alterius ; atqui jus strictum alterius non violatur nisi per violationem ipsius justitiæ commutativæ. — Quapropter læsio tam justitiæ legalis, quæ respicit jura legum et pœnas, quam justitiæ distributivæ, quæ respicit merita personarum, *per se* non obligat ad restitutionem [5].—Non 1. violatio *justitiæ legalis ;* quia jus reipublicæ

[1] Cap. 33. — [2] Rom. 13.

[3] Ep. 154, al. 54, c. 6, Relat., c. 1, *Si res alien. caus.*, 14, q. 6.

[4] 2, 2, q. 62, a. 8.

[5] Quamvis sit peccaminosa ob acceptationem personarum ; cum apud Dominum nulla sit distantia personarum, ut legitur Deuteronomii, cap. 1.

in subditos non est directe in illorum personas aut operationes ; sed in publicum bonum, ad quod quisque concurrere debet. — Non 2. violatio *justitiæ distributivæ;* quia, ex Angelico, munera et officia in societate primario instituta non sunt in præmium meritorum, sed in publicum bonum. Unde jus quod habent digni est jus dignitatis in voluntate reipublicæ fundatum, non jus strictum fundatum in proprietate.

Diximus *per se ;* quia poterit obligare per accidens, si una cum justitia legali et distributiva violetur etiam commutativa. Sic, v. g., qui indigno confert officium sive civile sive ecclesiasticum violat quidem jus strictum societatis civilis vel ecclesiasticæ, et damnum eidem infert, quod reparare tenetur [1] ; non violat tamen jus strictum dignioris : ideoque nihil debet ipsi restituere, quia hic ante collationem nullum habebat jus ad officium illud. Alioquin illud potuisset exigere etiam coram judice, quod nemo auderet affirmare.

R. 2. *Proxima radix* et *specialis* duplex adsignatur a nobis : — 1. *res aliena inculpabiliter accepta,* cui adnectitur obligatio restituendi *ex contractu* vel *quasi-contractu,* ubi maxime sita est justitia commutativa; — 2. *res aliena culpabiliter accepta,* cui adnectitur obligatio restituendi tum *ex injusta detentione,* quæ est virtualis ac quasi continuata acceptio; tum *ex injusta damnificatione.* Aliquem enim damnificare in rebus suis idem est ac aliquid ab eo subtrahere, licet talis subtractio sit ipsi subtrahenti prorsus inutilis.

Attamen plerique claritatis gratia adsignant longe plures radices hujusmodi ; sed omnes in duabus illis, nostra quidem sententia, continentur [2]. Nam tot sunt radices proximæ

[1] Sic restituere tenetur magistratus vel judex qui, propter gravem negligentiam in puniendo, causa est cur privati vel communitas grave damnum patiantur ; quia tunc non tantum est officii prætermissi reus, sed etiam violati contractus quo se implicite ad damna subditorum præcavenda obligavit.

[2] Sex adsignant : 1ª est res aliena exsistens in se, vel in æquivalenti, sed sine culpa : puta si invenias inter tuas alienam gallinam ; 2ª est injusta acceptio, ut si quid habeas furto ; 3ª est injusta damnificatio ; 4ª est contractus vel quasi-contractus : quidquid enim fit contra contractum vel

restitutionis quot sunt primariæ species læsionis juris alterius ; atqui duæ tantum sunt species læsionis juris alterius, scilicet *læsio materialis*, cui respondet *obligatio ex re aliena inculpabiliter accepta;* et *læsio formalis*, cui respondet *obligatio ex re aliena accepta culpabiliter*. Vel ipsa lex, et judicis sententia uni ex his innititur, cum aliquem ad restituendum adstringit. Hæc duplex radix ab ipso Angelico innuitur, dum notat rem unius haberi posse ab alio dupliciter : *Vel nempe per voluntatem ejus, ut in deposito; vel contra voluntatem ejus, ut in furto* [1].

DISPUTATIO PRIMA.

DE RESTITUTIONE IN GENERE.

CAPUT PRIMUM.

De subjecto restitutionis.

Q. *Quodnam est subjectum restitutionis?*

R. Subjectum restitutionis est ipsa persona quam restitutio afficit. Duplex est : activum unum, et est persona quæ ad restitutionem tenetur ; passivum aliud, et est persona cui restitutio ipsa peragenda est. Persona vero quæ ad restitutionem tenetur, vel rem accipit inculpabiliter, et dicitur *possessor bonæ fidei;* vel accipit aut retinet dubitans num res sit sua necne, et dicitur *possessor dubiæ fidei;* vel accipit et retinet culpabiliter, et dicitur *possessor malæ fidei* [2].

Articulus 1. — De eo qui ad restitutionem tenetur.

§ 1. — De possessore bonæ fidei.

Q. 1. *Ad quid tenetur possessor bonæ fidei?*

R. Possessor bonæ fidei tenetur, statim ac cognoscit rem

quasi-contractum fit contra justitiam commutativam ; 5ª est justa lex, ut est per se lex tributorum ; 6ª est judicis sententia justa.

[1] 2, 2, q. 62, a. 1 et 6.

[2] Hæc disputando etiam objectum restitutionis attingimus.

non esse suam, illam domino reddere si adhuc retineat, et nisi eam legitime præscripserit; quia res semper clamat ad dominum, ac nemo debet cum alterius jactura locupletari. Si vero rem non amplius retineat, distinguendum est: vel inde factus est ditior, puta quia eam cum alia re commutavit, vel non est factus ditior, puta quia eam consumpsit, quin ideo pepercerit rebus suis. — Si 1, tenetur in eo in quo factus est ditior; quia in hoc æquivalenter retinet alienum : hinc, v. g., si vestem alterius, bona fide credens esse tuam, portaveris et attriveris, si postea dominus compareat, teneris eam restituere, et insuper solvere quantum attrita est, si tu aliam vestem æqualis valoris attrivisses. Si 2, ad nihil tenetur; quia alienum nec in se nec in æquivalenti possidet.

Quid (dices) *si res aliena bona fide alteri donata fuerit?* Si donator rem alienam donando rebus suis pepercerit, id est si quid aliud certo dedisset, si illam rem non habuisset, utique debet restituere id in quo suis pepercit. Secus ad nihil tenetur ratione justitiæ; attamen ratione charitatis, si commode id præstare poterit, tenetur monere donatarium ut rem domino suo reddat; vel dominum ut ita rem suam recuperare valeat.

Hic tamen notandi sunt ex Codice civili duo casus qui æquitati sunt consoni, cum faveant humano commercio, bono publico ac possessionum tranquillitati; ideoque probabilius tenent etiam in conscientia, ut plures recentiores docent cum Bouvier, Carriere, Gousset, Gury, Vernier, etc.: sane forum internum sequitur externum, quando hoc non nititur falsa præsumptione facti [1]. En primus : *Le simple*

[1] Judicandum est, ait Lyonnet, in foro interno, sicut in foro externo, quoties judicium fori externi fertur ob gravem utilitatem societatis, et non fundatur in falsa facti præsumptione; atqui tale est judicium fori externi adjudicans fructus possessori, etc. : 1° fertur ob gravem utilitatem societatis. Judicium illud fertur tum ad culturam proprietatum validius excitandam, tum ad præcavendas familiarum ruinas, tum ad avertendas perquisitiones in rebus secretioribus privatorum : atqui illud certo multum utile est societati; — 2° non fundatur in falsa facti præsumptione. Si niteretur in falsa facti præsumptione, maxime foret in præsumptione quod fructus illi consumpti fuissent; atqui non fundatur in hac præsumptione siquidem adjudicat fructus exstantes : ergo hæc præsumptio non est facti :

possesseur ne fait les fruits siens que dans le cas où il possède de bonne foi; dans le cas contraire il est tenu de rendre les produits avec la chose au propriétaire qui la revendique. En secundus : *Si le possesseur actuel de la chose volée ou perdue l'a achetée dans une foire ou dans une vente publique, ou d'un marchand vendant des choses pareilles, le propriétaire originaire ne peut se la faire rendre qu'en remboursant au possesseur le prix qu'elle lui a coûté.*

Q. 2. *Quid dicendum si possessor bonæ fidei alienum consumpserit, sed in extrema necessitatis constitutus?*

R. Vel possessor bonæ fidei consumpsit commodatum, conductum aut precarium, in quibus dominium remanet penes dantem; vel consumpsit mutuum, in quo dominium transfertur in accipientem.

Si 1, ad nihil tenetur consumptor saltem in foro conscientiæ, *nisi alibi teneat bona quibus pepercit;* nam tunc nulla ratione potest cogi ad restitutionem, etsi postea ad meliorem fortunam venerit, cum usus sit jure quod habebat ad consumptionem : ita fere unanimiter auctores cum Diana, Franzoja, Hurtado, Lessio, Navarro, etc., adeo ut contraria sententia sit omnino singularis. Sane qua ratione teneretur? non ratione rei acceptæ, cum hæc amplius non exstet nec in se, nec in æquivalenti; non ratione injustæ damnificationis, cum eam legitimo jure consumpserit; non ratione contractus, cum hic non obliget, nisi re culpabiliter pereunte. Diximus *nisi alibi teneat bona quibus pepercit;* nam si alienam rem consumendo pepercit bonis suis, factus est ditior cum jactura aliena, et res ipsa consumpta adhuc exstat penes consumptorem, non quidem in se, sed in æquivalenti; ideoque tenetur eam restituere. — Si 2, tenetur restituere mutuum, quia non consumpsisset rem alienam, sed propriam: cum rei mutuatæ dominium transferatur in mutuatarium : atqui nemo consumendo rem propriam potest liberari ab onere restituendæ rei alienæ, quando possit; et solvendi sua debita, quando sit capax : ergo, etc. [1].

sed juris, quæ quidem obtinet etiam in conscientia, ut dictum est de *Legibus*, c. VI, a. 2, § 3.

Et hæc sententia admittenda est tamquam regula conscientiæ certæ.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 623.

§ 2. — De possessore dubiæ fidei.

Q. *Ad quid tenetur possessor dubiæ fidei?*

R. Duplici modo potest quis rem alienam possidere dubia fide : 1. si rem illam possidere incipiat jam dubitans suane sit, an aliena, ut si emerit rem alienam dubitans an sit venditoris; 2. si, postquam illius possessionem adeptus sit bona animi fide putans essę suam, dubium superveniat. Hoc posito,

Si agitur de primo casu, possessor sic agens peccat; quia evidenter se exponit periculo rem alienam sibimet usurpandi : ideoque majori vel minori diligentia pro majori vel minori rei ipsius valore tenetur inquirere dominum. Si compareat et multo probabilius existimet rem vere ad ipsum spectare, illi reddere debet; nam cum dubius certam possessionem inchoare non potuerit, res illius est pro quo stat major veri probabilitas : si non compareat, debet illam distribuere pauperibus ex præsumpta domini voluntate. — Si vero, post adhibitam sufficientem diligentiam, multo probabilius judicet rem esse suam, potest eam sibi retinere, paritate rationis. Quod si dubium remanet hinc inde æquale, res dividi debet inter utrumque juxta dubii rationem, ut docent probabilius Lessius, Lugo, etc.; nam par est utriusque conditio [1].

Si agitur de secundo casu, sententia communior et probabilior cum Croix, Leyman, Lugo, Roncalia, Sanchez, Sporer et Viva docet eum ad nihil teneri nisi moraliter constet rem esse alienam. Id autem probatur : 1. jure canonico, ubi hæc habentur D. Augustini verba : *In jure prædiorum tandiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur quandiu se possidere ignorat alienum* [2]; atqui quandiu certo moraliter non constat rem esse alienam, tandiu possessor *ignorat se possidere alienam;* 2. ratione; nam per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus, cum possessio a Juristis dicatur : *Jus insistendi in re non prohibita possideri.* Ergo quandiu dominium rei est dubium, tandiu possessor reti-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 625. — [2] Can. *Si virgo*, q. 1.

net jus insistendi in ipsa, ita ut ante diligentiam ad veritatis assecutionem adhibendam teneatur quidem rem servare ; sed post diligentiam illam, veritate non obtenta, possit eamdem consumere et alienare, admonito tamen emptore de dubio adhuc vertente [1]. Idque tenet, etsi contra possessorem adsit ratio probabilis, et nulla in ejusdem favorem; quia adest semper pro eo præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ secum importat jus certum, quod nequit superari nisi ab alio jure item certo pro altera parte per rationes convincentes.

Quid (dices) *si possessor iste, superveniente dubio, culpabiliter negligat diligentiam ad veritatem inveniendam, et postea non possit amplius invenire?* Tunc nonnulli putant possessorem mortaliter quidem peccasse omittendo illam diligentiam, sed ad nihil adhuc teneri; quia ex una parte damnum illatum semper dubium est, jus vero possessionis ex alia est certum. Attamen nos verius putamus quod talis possessor teneatur aliquid restituere vel domino, si cognoscatur, vel pauperibus, si non cognoscatur; cum enim iste culpabiliter dominum privaverit spe quam habere poterat ad rem suam sibi comparandam, et ista spes esset profecto pretio æstimabilis, jam damnum certum est eidem illatum [2].

§ 3. — De possessore malæ fidei.

Q. 1. *Ad quid tenetur possessor malæ fidei?*

R. Fur, vel quivis alius possessor malæ fidei, tenetur domino reddere rem suam cum omnibus fructibus exstantibus, *nisi sint mere industriales ;* item omne damnum emergens et lucrum cessans a die possessionis ; quidquid uno verbo ex re potuisset percipere, si ut bonus paterfamilias ipsam administrasset; secus illata injuria ex integro non repararetur : convenit etiam jus civile [3]. Hinc præstare etiam tenetur

[1] *Vid.* Lignori, *Opus Mor.*, l. 1, nn. 35 et seqq.

[2] Dicimus tamen non esse faciendam talem restitutionem pro quantitate dubii, ita ut, si rationes essent æquales ex utraque parte, res pro medietate sit restituenda ; sed minus et forte valde etiam minus, quia rei detentor est in conditione meliori ob jus possessionis, quod ipsi favebat, et adhuc favet. — [3] Cod. civ. Gall., art. 549.

augmentum rei, si talis ejusdem natura sit ut crescat; nam res domino suo crescit [1]. — Diximus *nisi sint mere industriales;* quos quidem non tenetur restituere, quia causa illorum fructifera ad illum pertinet, licet sit malæ fidei: hinc thesaurarii, quæstores, telonarii et alii similes, qui ex pecuniis alienis sibi commissis vel apud se depositis lucrum faciunt negociando, cambiendo, ludendo, etc., hujusmodi lucrum restituere non tenentur: peccant quidem contra fidelitatem et obedientiam si hæc invito domino faciunt, sed non contra justitiam commutativam: ita Antoine, Bouvier, Gousset, etc. — Imo possessor malæ fidei potest etiam deducere expensas tum necessarias tum utiles ad rem conservandam: et sane dominus habet quidem jus ut rem suam integram obtineat; non vero ut ex detrimento furis ditior evadat: excipe nisi fur in pœnam delicti ad expensas emittendas condemnatus fuerit a legitimo judice.

Sed (quæres) *a quonam tempore desumendum est augmentum rei, juxta quod fieri debet restitutio ab iniquo possessore?*

R. Fingatur casus de augmento intrinseco. Titius furatur pullum equinum valentem quinque aureis; apud furem fit equus habilis ad rhedam valens aureis quinquaginta; postea labore fractus et senio macrescit, vel interit. Fingatur casus ex augmento extrinseco. Titius furatur dolium vini valens florenos quinque; facta ex inopinato frequentia emptorum et vini caritate, idem dolium acquirit valorem florenorum decem; tum, cessantibus his circumstantiis, iterum redit ad valorem florenorum quinque, et in hoc statu vinum consumitur. In hisce casibus quæritur utrum suppulatio valoris equi et dolii vini repeti debeat a tempore quo dominus illis rebus fuit inique privatus, an vero a tempore majoris incrementi, scilicet a tempore quo equus valebat quinquaginta aureos, et vini dolium florenos decem?

[1] « Cetcrum, ait ad rem *Stapf*, § 152, ne in computandis infaustis consectariis exorbitemus, notare juvat mala quæ alicui inferuntur non ad inanes possibilitates extendenda, sed ita dimetienda esse, prout ex communi hominum æstimatione taxari solent. Sic, v. g., ridiculum foret illi qui alterius gallinam occidit calculum proponere quot pulli ex hac gallina successu temporis nasci potuissent. »

Multi sunt qui ita distinguunt : si dominus saltem probabiliter fuisset rem conservaturus usque ad tempus majoris incrementi, seu usque ad statum rei optimum, tunc fur certe tenebitur compensare dominum juxta pretium majus quod illa res habuit, saltem ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. — Si vero dominus fuisset certo venditurus, vel consumpturus rem in statu ejus minore, juxta hunc statum sentiunt esse faciendam damni illati supputationem, et tanquam fructum meræ industriæ habendum esse incrementum quod apud furem accepit, et iterum postea amisit.

Plures tamen probabilius censent, nulla facta exceptione, sive fuerit sive non fuerit dominus conservaturus rem suam usque ad majus pretii incrementum, justam æstimationem rei restituendæ, vel loco rei restituendi valoris, esse desumendam a statu meliori et optimo quam res habuit intra tempus injustæ detentionis. Ratio est quia res quælibet crescit, augetur, melior efficitur in bonum solius domini sui ; dum e contrario in damnum solius malæ fidei possessoris res perit, decrescit, deterior efficitur. Dominus autem retinet semper rei suæ dominium, quo nequit exspoliari iniqui detentoris injuria, et ea, etiam temporis periodo quo res exsistebat in statu meliori et plurimi æstimabatur, clamabat ad dominum, urgebatque injustum detentorem ad restituendum. Enimvero fingamus quod in allatis hypothesibus injustus detentor vendiderit tum equum, tum vini dolium in meliori eorum statu : percepisset sane ex equo quinquaginta aureos, ex vini dolio decem florenos. Cujus porro erit hoc pretium? an injusti detentoris? Nequaquam, quia fur non debet ditescere ex re aliena; ergo erit domini. Ex his concludendum validiori sane fundamento fulciri eorum sententiam qui rei restituendæ valorem desumunt ex statu optimo ejusdem rei, seu ex æstimatione majori quam a tempore injustæ acceptionis res aliena habuisse noscatur; deductis tamen quæ sunt deducenda, ut expensæ, etc. [1].

Quid (dices) *si res ablata perierit?* Si res ablata perierit, tenetur fur ad illius pretium, etsi perierit apud illum absque

Vid. Liguori, *Opus Morale*, l. III, n. 621.

ulla ejus culpa, sed casu fortuito; nam fur rem subducendo totum rei periculum in se suscipit. Excipe nisi etiam apud dominum res fuisset peritura; si enim pereat apud possessorem malæ fidei absque sua vel alterius culpa, et eodem tempore ac periculo fuisset pariter penes dominum certo peritura, v. g., in eodem incendio, tunc *in foro interno* possessor malæ fidei non tenebitur ad restitutionem: quamvis enim furtum cum injuria commissum fuerit, non fuit tamen causa damni efficax et positiva; nam per subsequentem casum incendii verificatur quod actio furis non erat vere damnosa ut putabatur. Neque enim penes dominum res illa diversum habebat valorem, cum esset certo et statim peritura.

Ut tamen possessor malus liberetur in foro interno a restitutione requiritur ut res omnino pereat *sine sua culpa, sine culpa alterius, et eodem tempore ac periculo quo periisset penes dominum.* Esset, v. g., si quis imminente naufragio surripiat socio vas aureum, sed postea, magis æstuante tempestate, omnes merces una cum vase ipso sublato undis absorbeantur.

1. *Sine sua culpa;* si enim ipse rem consumpsit, vel ex negligentia culpabili eam perdidit, videtur excusari non posse a restitutione; quia obligatio tunc evasit personalis. Verum aliqui recte probabiliter adhuc excusarent, si rem voluntarie consumpsisset intra idem tempus quo jam præviderat eam apud dominum item esse perituram; quia in tali casu adhuc verificatur quod non sit efficax damni causa: esset si, v. g., sumas vinum alienum jamjam incursu hostili certo invadendum, illudque cum amicis bibas; — 2. *sine culpa alterius:* nam quemadmodum secundus iste damnificator obligationem contraxisset restitutionis, ita et primus remanet eodem onere ligatus; — 3. *eodem tempore ac periculo:* nam si, cessante communi illo periculo, fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo superveniente, videtur ad restitutionem teneri; quia non restituendo tempore debito fuit in mora culpabili. Quanquam probabiliter adhuc ipsum excusent, si hoc secundum periculum fuerit æque commune; tunc enim non mora, sed periculum semper fuisset efficax causa damni.

Diximus *in foro interno;* nam ad quodlibet fraudis periculum avertendum atque ad puniendam malam fidem ex Romana lege, ac Galliarum Codice, quocumque tandem modo ac tempore res furtiva perierit, semper remanet obligatus malæ fidei possessor [1].

Q. 2. *Quid si pretium quis accipiat pro re jam debita?*

R. Vel res illa pro qua quis pretium accipit jam debita erat ex justitia : vel ex alia virtute, v. g., Religionis [2].

Si 1, pretium pro ea acceptum restitui debet; quia alter jam habet jus, ut actio ponatur absque ulla pretii solutione : unde retinendi pretium illud nullus est titulus. Sic, v. g., detractor qui summam accepit ut alterum non diffamaret, latro cui pecunia est tributa ne alium spoliet debent acceptum restituere : sic etiam judex restituere debet quod accepit pro ferenda sententia justa; *injustus est qui justitiam, quam debet gratis ex officio facere, non vult facere nisi accepto munere,* ait S. Thomas [3]. — Si 2, nulla debetur restitutio; nam qui pretium præbuit acquisivit jus quod antea non habebat, et juri non stricto jus strictum superaddit [4]. Hinc dives qui videretur ex charitate teneri locare domum pauperculo gratis omnino non peccat contra justitiam si pretium locationis exigat. Item qui ex charitate deberet curare infirmum pauperem non violat justitiam si ideo pretium exigat, et illud potest juste retinere.

Q. 3. *Quid de ficto paupere qui eleemosynas extorquet?*

R. Si eleemosyna parva sit, qualis ostiatim mendicantibus dari solet, ad nihil tenetur fictus pauper, ut aiunt Busembaum et Gury; hæc enim communiter censetur absolute data, licet

[1] Cod. civ. Gall., art. 1302.

[2] Hic non agitur de eo quod datur ex mera liberalitate ad inclinandum accipientis animum ad ea præstanda quæ debet sive ex justitia, sive ex charitate, sive ex alia virtute; id enim licet, cum liberalis donatio sit sufficiens titulus retinendi. Excipe nisi aliqua lex obstet, ut cavet Tridentinum, sess. 24, c. XVIII, circa examinatores synodales, qui nihil omnino recipere possunt ab examinandis.

[3] Opusc. *de erud. Princ.*, l. IV, c. III.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 713.

peccent sic fingentes. Si vero sit magna, tunc restitui debet vel dari secundum Molinam, vel etiam secundum Palaum aliis pauperibus; cum enim talis eleemosyna datur, semper subintelligitur: *Si vere pauperes sint*. Hinc qui insimulando pensiones obtinent pauperibus tantum relictas, dum propriis expensis studere commode possunt, tenentur ad restitutionem, quia evidenter fraudant benefactorum voluntatem: ad modum quo tenerentur qui nullum omnino clericandi animum haberent, si tamen pensio ideo Clericis manifeste relicta sit ut ad Sacerdotium omnino tendant [1]. Hoc porro dicendum non est si, talem ipsi animum primitus serio non excludentes, postea maturiori examine se vocatos non sentiant; cum fuerint in bona fide, neque velint benefactores ut non vocatus fit Clericus.

Q. 4. *Quid si possessor malæ fidei rem alienam in extrema omnino necessitate consumpserit?*

R. Sententia communior et gravissima docet furem qui rem alienam consumpsit in extrema omnino necessitate teneri ad restitutionem; nam obligatio semel contracta ex injusta acceptione per supervenientem necessitatem non exstinguitur, sed tantum suspenditur. Hoc tamen non obstante, non est improbabilis aliorum opinio, qui tenent furem eo in casu ad nihil amplius teneri; nam possessio mala non adimit jus universale, quod in extrema necessitate habet quilibet ad res omnes. Et secuti poterat de novo surripere, ita et surreptum retinere ac consumere, quod non est aliud quam continuata surreptio. Et hoc maxime sub duplici limitatione, nempe 1. si consumptor sit pauper non tantum re, sed etiam spe; 2. si absolute indigeret re illa peculiari, nec posset aliter subvenire sibi, v. g., mutuum accipiendo; tunc enim esset absolute pauper [2].

Q. 5. *Quotupliciter potest quis damnificare, seu injuriam inferre?*

R. Potest quis alicui injuriam inferre: 1. immediate et per se ipsum, v. g., aliquid propriis manibus a proximo suo

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIII, n. 44.
[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 520.

surripiendo; 2. mediate et per alios, v. g., alicui suadendo ut aliquid a proximo surripiat.

A. — *De eo qui culpabiliter damnum infert immediate.*

Q. 1. *Quotuplex nam distinguitur culpa quacum actio damnificans fieri potest?*

R. Culpa quacum actio damnificans fieri potest duplex communi ac veteri usu distinguitur, nempe *theologica* et *juridica*. Prima sic dicta, quia a theologis pro foro conscientiæ spectatur, est quæ includit offensam Dei, id est peccatum formale sive mortale sive veniale. Secunda est omissio diligentiæ illius ex qua alteri damnum provenit, et quam jure imputant, sive ea sit formale peccatum, sive tantum materiale. Ipsa autem culpa juridica triplex solet distingui: lata, levis, ac levissima. *Lata* est omissio illius diligentiæ quam homines ejusdem conditionis solent in talibus circumstantiis communiter adhibere: v. g., si quis librum sibi commodatum relinquat absque ulla custodia ante ostium domus suæ. *Levis* est omissio diligentiæ illius quam homines diligentiores et accuratiores adhibere solent: v. g., si quis sibi commodatum librum domi quidem reponat, sed ostium minime claudat cum clave. *Levissima* est omissio diligentiæ illius quæ adhiberi non solet nisi a diligentissimis atque accuratissimis: v. g., si quis librum domi reponat et ostium claudat, sed manu etiam non tangat et probet utrum clausum bene sit ostium necne.

Hæc culparum distinctio, ab antiquis jurisconsultis excogitata in contractibus ac quasi-delictis, ab hodiernis Codicibus non amplius commemoratur, imo ex illorum mente non amplius videtur admittenda. Unde ex Gury ac Gousset culpa mere juridica generatim loquendo hodie non amplius obtinet, nisi casu quo quis se voluerit expresse obligare, vel quo judicis sententia intervenerit, cui parendum sit ob bonum commune. Quod magis patebit ex dicendis: hinc

Q. 2. *Quænam culpa, seu potius actio, requiritur in damnificatore, ut teneatur restituere?*

R. Ut actio damnificatoris obligationem restitutionis in-

ducat, de jure naturæ requiritur, ut sit injusta, efficax causa damni, et theologice culpabilis. *Injusta;* obligatio enim restitutionis necessario supponit jus strictum alterius violatum; jus autem strictum alterius violari nequit nisi per actionem injustam, seu justitiæ commutativæ oppositam. *Efficax causa damni;* neque sane potest detrimentum actionis in aliquem conferri nisi ejus actio causa fuerit detrimenti vera et efficax. *Theologice culpabilis;* etenim dari non potest restituendi obligatio in foro conscientiæ, nisi in eodem foro injuria commissa fuerit. Hæc obligatio, ut patet, debet culpæ proportionari ac damno [1].

Quid si culpa theologica non fuerit nisi venialis ex imperfectione deliberationis et advertentiæ, sed grave sit damnum inde illatum?

Hac de re plures sunt sententiæ. Alii cum Henrico a S. Ignatio docent auctorem damni ad totum teneri sub mortali: hoc tamen non est admittendum; quia gravis obligatio ex culpa levi per se oriri non potest. — Alii obligant ad totum sub levi: sed adhuc negatur; quia aliqua debet esse proportio inter vim obligationis et illius objectum. — Alii cum Layman obligant ad partem sub mortali: quod iterum non admittitur, defectu proportionis. — Alii vero cum Bouvier tenent adesse obligationem restituendi partem sub

[1] Sic, v. g., si aperuisti foveam vel ad ædificationem domus, vel ad feram capiendam, et inculpabiliter oblitus est quod poterant ibi homines periclitari; vel adhibuisti communem ac sufficientem diligentiam ne periclitentur; non tamen adhibuisti advertentiam illam quam solent diligentiores et diligentissimi. Si periclitatur aliquis et labitur in foveam, non peccasti mortaliter, nec teneris ad restitutionem; ratio quia, etsi peccasti culpa juridica, non peccasti culpa theologica. Excipe nisi accedat sententia judicis, quæ observanda est, cum sit ob bonum publicum; id enim in foro externo constitutum est, ad homines cautiores reddendos.

Casus alter: *Didacus* vas cristallinum valde pretiosum sub nocte reponit in angulo domus qua nemo erat proxime transiturus, intendens illud summo mane in tuto loco collocare. Sed *Basilius* hac eadem nocte domum sine lumine ingreditur, in vas offendit illudque frangit. Quid juris? — R. Nec *Didacus* nec *Basilius* ad restitutionem tenetur, quia ex utriusque parte exsulat culpa theologica; neuter enim cogitavit de damno vel ejus periculo. Imo nec tenetur alteruter, si periculum aliquod valde remotum prævidisset, quia in moralibus non attenditur ad meram possibilitatem. — *Vogler*, n. 117, *et alii communiter* cum Gury.

culpa veniali; sic enim pro modo culpæ est obligatio damnum reparandi.

At communius et probabilius Filiucius, Gury, Lessius, Roncaglia, Salas, Sanchez, Viva et alii multi cum sapientissimo De Lugo, qui in materia justitiæ inter Theologos est facile princeps, docent nullam esse restitutionis obligationem neque sub gravi neque sub levi; tum quia culpa venialis ex imperfectione deliberationis et advertentiæ non est simpliciter delictum et injuria, ideoque non potest parere verum restitutionis onus; tum quia leves hujusmodi inadvertentiæ facillime cuique occurrunt: ergo accensendæ sunt casui fortuito quoad restituendi obligationem, nisi velimus latissimam angustiis et scrupulis viam patefacere. Ergo revera neque sub gravi neque sub levi esse potest in hoc casu obligatio restitutionis: non sub gravi, quia obligatio *gravis* non habet proportionem cum culpa levi; non sub levi, quia obligatio *levis* non habet proportionem cum materia gravi, in qua culpa venialis commissa est[1]. Hinc qui subita ira corruptus aliquem interemit, ita ut fuerit solum motus secundo primus, non tenetur ad ullam restitutionem.

Dices: *Saltem tenetur ad aliquid leve ratione culpæ, sicut qui leve furatur de levi tenetur.* Sed contra: quando obligatio rei parvæ est cum plena advertentia et plene voluntaria, non est mirum si pariat obligationem levem in suo genere. At in nostro casu non datur advertentia plena ad illud grave damnum: et per consequens non parit obligationem in illo genere mali, cum ad damnum grave requiratur injuria gravis. Sicut etiam qui vovet rem parvam tenetur

[1] *Quid vero dices de illo qui projicit in mare gemmam alienam æstimatam* 10, *si valeat* 100? Alii obligant ad restituendum 100, quia damnificans cum culpa gravi tenetur ad omne damnum factum, licet ignoratum. Alii tamen communius ac probabilius dicunt teneri tantum ad 10; quia obligatio restitutionis correspondet culpæ, et culpa injuriæ quæ intenditur: hic autem non intenditur injuria, nisi uti 10. Verum quidem est teneri ad totum damnum cum saltem apprehenditur in confuso (ut ceteroquin regulariter apprehenditur), sed neutiquam, cum omnino invincibiliter ignoratur; nam voluntas non fertur in incognitum.—*Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 613.

sub veniali illam implere ; qui vero rem magnam sine plena advertentia vovet ad nihil omnino tenetur.

Quid autem (dices) *si culpa sit levis, et leve sit damnum?* Tunc exstabit profecto obligatio restitutionis, sed sub levi ; cum hæc ipsi materiæ parvitati respondeat [1]. Ita ordinarie loquendo : quia aliquando etiam ex culpa veniali ob parvitatem materiæ potest oriri per accidens restitutionis obligatio gravis. Casus est in eo qui furta multa committit, sed omnia in se parva et levia : ex ultimo furtulo complente materiam gravem oritur in fure obligatio restitutionis sub gravi saltem illius ultimi furtuli, etiamsi illud patraverit non advertens ad furta præterita. Tunc enim gravitas obligationis non esset ex illa acceptione injusta, quæ utpote culpa tantum levis non potest obligationem gravem inducere ; sed ex injusta retentione materiæ culpabiliter jam antea acceptæ, quæ ex accessione ultimi furtuli evadit gravis [2].

Quid (quæres) *si adsit culpa theologica gravis, non tamen in ordine ad damnum illatum : ut si quis lædat amicum illum credens invincibiliter esse inimicum suum?* — Certum est ipsum graviter peccare ob malum quem gerit affectum : et merito in foro externo sic lædens non auditur [3] ; quia ex opere externo animus ipse præsumitur. Verum ad restitutionem quod attinet, utrum ad illam in foro conscientiæ teneatur, recte censet Sanchez ipsum teneri, si amicum læserit ab eo aliquid furando, licet postea ablatum consumpserit : nam in furto non attenditur primario cui volueris facere injuriam, sed an vere volueris rem accipere, invito domino. Unde persona hic est quid accessorii : ideoque a quocumque abstuleris, tu semper teneris ad restitutionem.

Si vero agatur de simplici damnificatione, ubi principaliter attenditur persona cui damnum fieri vult, non res, cum nihil in simplici damnificatione recipiat damnificator, utrum iste sit obligandus ad restitutionem non una sententia est. Esset casus si quis noctu quærens inimicum suum

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, *Tr.* x, n. 40 ; et *Opus Mor.*, l. III, n. 550. — [2] *Vid.* ubi *de Furto*.

[3] Dig., l. XLVII, t. X : *de Injuriis*, l. XVIII, § 3.

ad necandum, et putans eum revera occidere, ex errore tamen invincibili occidit amicum. — Alii cum Filliucio, Lugo, Sporer, Tamburini et aliis doctis junioribus negant ipsum teneri ad restitutionem; nam ille voluit quidem hominem occidere, sed nonnisi hominem *talem:* unde exercita actio est tantum materialiter mala; ad inducendam enim obligationem resarciendi damnum requiritur ut et damnum et mala actio sit circa idem. Sane (inquiunt) si ille absolute intendit lædere solum inimicum et amicum voluntarie excludit, de facto neminem lædit culpabiliter: non *inimicum;* quia iste revera non læditur; non *amicum*, quia illius respectu talis actio est omnino involuntaria, cum illi potius benefacere velit [1]: et sane valde urgens ratio.

Verum alii permulti cum Alasia, Antoine, Bonacina, Lyonnet acriter tuentur contrarium. Quia omnis actio contra justitiam advertenter posita parit onus restitutionis; atqui talis est actio de qua agitur. Neque error in persona tollit rationem injuriæ; quæstio enim non est de nomine, sed de re. — Hic sane voluit hominem occidere, et hominem occidit: vel saltem humanitatem læsit. — Adde in materia justitiæ, sicut in materia contractuum, non attenditur quid agens facere voluisset; sed quid reipsa facere voluit: atqui reipsa in casu proposito personæ præsenti nocere voluit. Ergo (concludunt) omnino tenetur de restitutione [2].

Q. 2. *An in contractibus ad inducendam obligationem restitutionis necessaria sit culpa theologica?*

R. Certum est contrahentes posse, si velint, obligare seipsos ad restitutionem etiam absque culpa theologica pro damno rei alienæ ex contractu detentæ, cum juxta conventionem sit obligatio. Sed utrum hæc eorum voluntas in con-

[1] Notandum tamen quod talis adhuc incurreret excommunicationem si tam occisus quam occidendus esset Clericus, ut tenet sententia absolute probabilior, atque communissima cum Viva, Bonacina, Sanchez, etc.; quia excommunicatio incurritur non ob personæ, sed ob status læsionem, qui status in eo casu jam voluntarie omnino læditur, licet in persona erretur.

[2] Quisque poterit abundare in sensu suo, neutram vero spernere sententiam; cum utraque et ratione et auctoritate præstet. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 629.

tractibus semper de facto exsistere dicenda sit, etiamsi expressa non fuerit, non satis convenit.

Affirmant Antoine, Collet, Concina, Layman, Navarrus et Vasquez, ac docent adesse obligationem restituendi ex dolo vel culpa lata, si contractus cedat tantummodo in utilitatem domini rei, quale est, v. g., depositum gratuitum : unde si pereat, tunc tantum teneris de ejus pretio, cum in eo custodiendo diligentiam communem non adhibuisti. — Ex culpa vero levi, si cedat in utilitatem utriusque, qualis est, v. g., locatio : unde si in custodiendo libro tibi locato adhibuisti quidem communem, non autem accuratiorem diligentiam, si pereat, de illo teneris. — Ex culpa tandem levissima, si cedat duntaxat in utilitatem illius qui culpam committit, uti esset, v. g., commodatum : unde si in custodiendo equo tibi commodato adhibuisti curam communem, imo diligentiorem, sed non diligentissimam, si equus pereat, ejus pretium in conscientia dare debes. Æqualitas enim in quolibet contractu servanda (aiunt) expostulat ut ubi majus est commodum, ibi major etiam adhibeatur cura et diligentia. Deinde leges civiles id præcipientes in bonum publicum latæ sunt, ideoque sunt justæ et in conscientia servandæ [1].

Sed Croix, Lessius, Lugo, Roncaglia, Salmanticenses, Sotus et omnes fere moderni valde probabiliter negant, et contendunt absque culpa theologica restitutionis obligationem adesse nullam. Quia (inquiunt) ex una parte non est æquum obligare aliquem ad pœnam gravem absque culpa gravi ; ex alia non constat quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad reparandum damnum alteri illatum sine culpa mortali. Leges autem quæ in contrarium adduci solent obligantes ex sola culpa juridica, vel præsupponunt culpam theologicam, vel obligant duntaxat in foro externo, vel alio sensu non sunt receptæ, vel si absolute quibusdam in casibus restitutionem omnino præcipiunt, obligant quidem,

[1] Ex Cod. civili de casu fortuito tenetur tantum qui eum in se susceperit; qui admiserit culpam, quæ casui fortuito causam dederit; debitor qui fuerit in mora, nisi res pariter apud creditorem peritura esset (art. 1302); tandem hæc obligatio urget in commodato, si res æstimata fuit, nec contraria sit conventio (art. 1883).

etiamsi peccatum non adsit ; sed non ante sententiam judicis, ut communiter dicunt [1].

Q. 3. *Quid de restitutione in quasi-contractibus et officiis?*

R. Pro generali principio statuendum est ad restitutionis obligationem non sufficere ut quis in suo officio implendo fuerit efficax causa damni, sed insuper requiri ut damnum illud voluntarie intulerit ; nam, ex adagio : *Res quæ culpa caret in damnum vocari non convenit.* Hinc si medicus, v. g., ex errore inculpabili remedium nocivum ægroto præbeat, nihil ei tenetur restituere. — Item omissio diligentiæ debitæ nullam imponit restituendi obligationem, nisi fuerit voluntaria ; quia absque voluntate peccatum nec esse nec concipi potest. Hinc est (ut ad rem observant Alasia, Antoine, Billuart cum aliis communiter) quod nullus aut vix ullus sit qui obliget medicos, advocatos et multo minus Confessarios ac Theologos ex culpa tantum juridica ad restitutionem ; cum sæpe contingat vigilantissimis et peritissimis ob inadvertentiam naturalem, aut aliam causam inculpabilem, aliis damnum afferre. Si res aliter esset, nemo profecto his officiis perfungi vellet : quod in maximum Reipublicæ damnum cederet. Et id videtur congruere cum Codice ipso civili, qui in his casibus eam tantum requirit diligentiam quam communiter bonus paterfamilias adhiberet [2]. Quæ tamen diligentia, ut patet, debet rei proportionari, ut major nempe debeatur pro negotio delicatiori quam pro communi ; hoc enim rei ipsius natura sane expostulat, adeo ut sit in culpa qui in hoc voluntarie deficit : qui sane adsportat vitrum, majorem cautelam debet illo qui ligna defert ad comburendum.

An (quæres) *quis in periculo teneatur rem alienam suæ præferre* [3]? Vel contractus ob quem habeo rem alienam cedit in mei tantummodo utilitatem ; *vel* cedit in utilitatem alterius tantum ; *vel* demum cedit in utilitatem utriusque.— Si 1, æquitas postulat ut rem illam meæ præferam, modo

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 554.
[2] Cod. civ. Gall., art. 1374.
[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 752.

mea non sit pretiosior : quo in casu possum quidem rem meam utpote pretiosiorem præferre, sed ex Codice civili teneor pretium rei alienæ restituere ; cum ob mei solius gratiam ea adducta sit in ruinam [1]. — Si 2, tunc si res aliena est magis pretiosa, debeo rem illam conservare ; quia rei alienæ eam debeo custodiam quam prudens quisque : attamen possum exigere compensationem totius damni quod passus sum eam servando ; cum non tenear eam servare cum meo damno. Quod si æque ac mea pretiosa res sit, non teneor rem alienam præferre meæ ; cum enim in illius tantum utilitatem retineam, æquum non est ut ad eam servandam damnum sentiam. — Si 3, ceteris paribus potero præferre rem meam, cum charitas a nobis ipsis incipiat. Volunt tamen alii alteri parti fieri debere aliquam compensationem ; quia cum par sit ratio utilitatis, par quoque esse debet ratio periculi. Hoc quidem lex præscribit in casu naufragii : si nempe merces in mare projici debuerint, omnes merces servatæ regulariter veniunt dividendæ ; æquum est enim ut omnium contributione sarciatur quod pro omnium necessitate datum est.

Q. 4. *Quid de eo qui alium impedit a consecutione alicujus boni?*

R. Qui alium voluntarie et efficaciter sive vi, sive precibus vel consilio impedivit a consecutione alicujus boni ipsi debiti ex justitia, tenetur ad restitutionem ; quia est causa efficax et injusta damni quod proximus patitur in rebus suis : hinc qui suasit venditori ne mercem emptam traderet emptori ; qui consilio impedivit ne quis jam electus et confirmatus ad beneficium illius possessionem adipisceretur, tenetur ad restitutionem [2]. — Si vero alium impedivit a bono, quod ei ex justitia non sit debitum, tunc distinguendum : *vel* eum impedivit a consecutione hujus boni per vim, dolum, fraudem, calumniam, aliosve similes modos culpa-

[1] Cod. civ. Gall., art. 1882.

[2] Idem est si quis impediat alium a compensando damno illato : ut si quis suadeat furi ne rem domino suo tradat ; suasor tenetur ipse restituere, fure non restituente.

biles, impellentes et iniquos ; *vel* impedivit tantum consilio ac precibus.

Si 1, tenetur illi compensare damnum, judicio prudentis, juxta certitudinem aut probabilitatem quam habebat bonum illud consequendi ; licet enim iste non habeat jus strictum in rem illam, illud tamen habet, ne dolo impediatur ab illa. Hoc tamen intelligendum si illa persona sit digna, et bonum illud sine injustitia consequi possit ; secus impediens nullum jus violaret : unde non teneretur nisi ad restitutionem famæ, si eam fortasse læserit. — Si 2, juxta sententiam communissimam et probabiliorem, quam tuentur Antoine, Billuart, Elbel, Holzman, Layman, Lessius, Navarrus, Petrocorensis, Sanchez, Vasquez cum aliis plurimis, sic impediens non tenetur ad restitutionem, licet id egerit ex odio et malo animo nocendi ; nemo enim potest obligari ad restitutionem nisi fuerit injusta simul et efficax causa alicujus damni. Nec sufficit mala intentio quæ operis naturam non immutat, quæque simpliciter facit ut peccemus contra charitatem, non autem contra justitiam : et sane intentio non mutat opus exterius, obligatio autem restituendi oritur ex violatione exteriori justitiæ. Ergo requiritur insuper actio externa, quæ non solum sit occasio, sed etiam vere et positive in illud influat, illudque operetur : *Facere ex odio aut vindicta* (inquiebat Sotus explicans verba Angelici) *non te onere restitutionis gravat ; sed facere injuste, scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum* [1].

Ex his deducitur : — 1. eum non teneri ad restitutionem qui Episcopo etiam determinato ad conferendum beneficium digniori ex odio (non tamen ex vi) suadeat ut illud conferat minus digno (etsi probabilius sit [2] tam Episcopum quam suasorem peccare graviter) : hic enim habetur quidem læsio charitatis, non vero justitiæ commutativæ ; — 2. ob eamdem rationem non teneri ad restitutionem qui sine vi, fraude ac dolo impedit testatorem quominus relinquat hereditatem alicui qui nullum ad eamdem jus habeat. Qui vero alium impedit a consecutione boni eidem ex justitia

[1] L. IV, q. 6, a. 3, hic. — [2] *Vid.* de Beneficiis, *ubi de Electione.*

minime debiti, ut conferatur digniori, videtur ne peccare quidem contra charitatem ; cum potius opus bonum operetur [1].

Q. 5. *An teneatur ad restitutionem qui inculpabiliter quidem causam posuit damni, sed postea illud non impedivit, licet potuerit?*

R. Affirmant communiter; quisque enim tenetur ex justitia impedire ne actio sua proximo noceat : ergo etiam tenetur impedire ne malum ex actione sua secutum perseveret. Hinc qui inculpabiliter incendit domum, vel silvam alienam, quando advertit, ex justitia illud tenetur impedire sub gravi : qui venenum pro medicamento ex errore vendidit ex justitia emptorem monere debet : qui ex errore aliquid contra proximi famam dixit tenetur postea, cognito errore, illum corrigere ; et ni faciat, graviter peccat, et tenetur de omnibus damnis quæ sequuntur [2].

Scholium. — *De fraudatoribus tributorum ac gabellarum* [3].

Q. 1. *Quid tributum et quotuplex?*

R. Quæ ad regios ac communes reipublicæ sumptus solvuntur *tributa* generatim appellantur a verbo *tribuo*. Ho-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 585 et seqq.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 564. Qui vero vacando operi illicito et etiam injusto damnum intulit non tenetur de illo, si evenerit per accidens et citra culpam; quia tunc nequit dici voluntarium.

Casus : *Quirinus*, pannum furari intendens, officinam de nocte ingreditur, lumen accendit, adhibita diligentia ad omne periculum incendii vitandum : sed, inopinato casu, candela in paleas dejicitur, et brevi tota officina incenditur, vixque arrepta fuga incolumis fur evadit. Quid de *Quirino*? R. Ad nihil tenetur, quia minime periculum prævidit. Imo, nec tenetur de panno quem furari voluit, etiamsi hunc apprehendisset; quia etiam illud damnum est involuntarium : nec apprehensio panni est causa damni, nec gestatio candelæ proximum periculum incendii, adhibita sufficienti cautela, creabat. Si tamen pannum non tantum apprehendisset fur, sed furtum consummasset illum e potestate et custodia domini subducendo, quando casu, v. g., candela accensa, comburitur, de illo teneretur sicut dicitur de qualibet re furtiva quæ casu fortuito apud furem perit. — *Ita Lugo*, D. 18, n. 88. — *Vogler*, n. 178. — *Lacroix*, n. 165 et seqq. — *Reuter*, n. 320, *Gury*, etc.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 615 et seqq.

rum alia sunt personalia et directa, quæ uniuscujusque personam et bona afficiunt, et dicuntur *realia* ac *personalia;* alia sunt indirecta, quæ immediate in quasdam merces cadunt, et mediate in personas quæ eas transvehere, vel vendere, vel emere, vel habere volunt, et dicuntur *vectigalia* vel *gabellæ*. — Ad tributa directa revocantur quæ solvuntur ratione professionis, artis vel industriæ. Ad indirecta revocantur quæ solvi debent pro jure successionis, pro contractibus, pro charta obsignata.... (A).

Tributa imponere possunt generatim ii omnes quibus publica rerum administratio commissa est; cum id necessarium sit ad sustinenda onera communia. Hinc possunt : — 1 Imperatores, Reges, Respublicæ et Principes supremam habentes potestatem ; — 2. Concilia et Pontifices ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale ; — 3. illi quibus Principes gubernandi potestatem elargiuntur cum expressa facultate ea imponendi, si censuerint ; 4. Civitates et Communitates etiam subditæ, si tamen Princeps minime contradicat ; nam tributorum impositio est actus primariæ jurisdictionis.

Q. 2. *An tributa solvenda sint in conscientia?*

R. 1. Non est dubium tributa directa *regulariter antequam petantur, si justa sint,* in conscientia et ex justitia esse solvenda ; eo enim ipso quod Princeps supremam administrationem pro omnibus suscipit, jus strictum habet ab omnibus proportionatim ea obtinendi quæ sibi competunt, tum ad regiam dignitatem sustinendam ; ut enim scribit Apostolus : *Quis militat suis stipendiis unquam* [1] ? tum ad sumptus pro publico bono necessarios ; *nam,* ut ait Tacitus, *neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt* [2]. — Diximus 1. *regulariter antequam petantur ;* nam est obligatio justitiæ. Excipe nisi aliter ferat consuetudo : sic, v. g., excipiunt pedagia ac portoria, quæ nempe tribuuntur ratione transitus per portam vel pontem, ut nempe non solvantur nisi postulata ; 2. *si justa sint :* injustitia enim non ligat.

[1] 1 Cor. 9. — [2] L. IV Hist., c. LXXIV.

Justa erunt, si proportionata necessitatibus ac personis, et a legitima auctoritate ob legitimam causam.

Quid in dubio de injustitia alicujus tributi? Si nulla adsit præsumptio de injustitia, videtur tributum solvendum esse in conscientia; tunc enim possidet jus legitimum principis. Si vero adsit gravis suspicio, vel ratio de ejus injustitia vel cessatione causæ, alii cum Cabassutio dicunt adhuc totum solvendum, quia lex tributi utpote a legitima potestate semper præsumi debet justa; alii volunt cum Billuart illud solvendum pro rata dubii, quia debitum dubium non est neque certum, neque nullum, sed quid medium. Verum alii communissime cum Cajetano, Layman, Lessio, Lugo, Sporer, etc., tuentur nihil esse tribuendum; cum enim pauca sint tributa in tanta eorum multitudine quæ necessarias conditiones præ se ferant, cumque jam aliqua solvantur, ideo in dubio de alicujus tributi injustitia, contra illa potius argumentandum; idque ideo magis, quia tot tributorum solutio est res omnino difficilis ac gravis: at juxta omnes in dubio subditus non tenetur ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile, vel ei grave damnum affert [1]. Quidquid sit, concludimus cum doctissimo Sylvio, cui consentit Billuart: si quis fraudet de illis quantum bona fide existimat se plus æquo gravari, neque peccat neque tenetur ad restitutionem.

R. 2: Quoad tributa indirecta, vulgo *gabellas* seu *vectigalia*, an in conscientia solvenda sint, duplex est sententia gravissima.

Prima, quæ affirmat [2], et quam nos suadere omnino debemus, quæque communissima est et probabilior, innititur illis Christi verbis: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari* [3].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 617.

[2] Excipiuntur tamen de jure communi res quas quis emit et defert de loco ad locum ad usum suum personalem; quod alii extendunt quoque ad res necessarias pro victu ac vestitu propriæ familiæ, modo tamen nulla fiat negotiatio: unde si non adsit lex particularis et expressa, nihil pro iis rebus solvendum in conscientia. De jure vero naturæ excipiuntur pauperes, si secus se et suos alere non valerent; ac videtur posse ipse minister alicui valde pauperi remittere tributa ex rationabili principis voluntate.

[3] Matt. 22.

Et illis Apostoli : *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam ; ideo enim et tributa præstatis : ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes ; red ite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal* [1] : ubi vides etiam vectigalia in conscientia solvenda esse, et quidem uti stipendia. — Merito ergo docet Augustinus christianum in magno errore versari si putet vectigal ab eo non esse solvendum [2]. — Accedit ratio : sicuti Rex tenetur vacare saluti populi, consulere administrationi justitiæ et prospicere publicis aliis necessitatibus et oneribus; ita et populus tenetur ex justitia et de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus et Reipublicæ conservationem necessaria. — Neque subditi esse debet distinguere inter tributa et tributa, quæ nempe sint in conscientia debita, quæ vero non; maxime quia omnis lex de se nata est parere obligationem, ac ligare conscientiam [3]. Si quæ autem sit contraria consuetudo, non usus; sed error vulgaris dicendus est ex Gousset.

Secunda sententia, quæ negat, sua item non caret auctoritate et probabilitate; licet enim subditi (sic inquiunt qui eamdem tuentur) per se loquendo teneantur de ipso jure naturali congruum subsidium Principi ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas solvendas quæ ab ipso impositæ sunt sub pœna magna solvenda a fraudato-

[1] Rom. 13. — [2] Ep. 96, al. 124.

[3] In hac sententia et mercatores et in ipsorum defectu ipsi vectores, cum positive cooperentur ad damnum, obligati remanent in conscientia. Item tenentur etiam qui dolo occultant aut minuunt res, ut minoris solvant : uti qui in successione omnia bona, vel justum valorem non declarant, etc. Attamen etiam hujus sententiæ patroni generatim permittunt ut, adventante occasione, epistolæ privatis tribuantur deferendæ, etsi ideo taxa a lege præscripta fraudetur : talis est universalis etiam piorum usus ; idque pertinet ad mutuam hominum inter se urbanitatem, comitatem, etc., unde id proscribere esset importabile.

Non loquimur de *præpositis* qui fraudantes adjuvant, occultant, quos in omnium sensu ad restituendum teneri certum est; ideo enim suo officio deputati sunt et stipendium recipiunt, ut hac de re invigilent. Quod etiam valet, si tributum non exigant, nisi vel agatur de prava re ex præsumpto principis consensu, vel de paupere, vel de re ad usum personæ deferentis.

ribus : nam juste tunc Princeps præsumitur nolle eos obligare ad culpam simul et pœnam. Lex igitur gabellas imponens cum pœna gravi videtur istis Theologis conditionata, sive disjunctiva, ut nempe solvatur *vel* gabella, ut sic liber quisque eat ; *vel* pœna casu, quo fraudatorem contigerit deprehendi. — Quod eo magis præsumendum esse videtur, quia gabellarum solutiones certo excederent Principum necessitates, si subditi integras impositiones solverent. — Crescit hæc præsumptio in hujusmodi pœnis lucrativis pro Rege, in cujus commodum cedunt, quam in aliis tantummodo afflictivis. — Dubium saltem est (addunt) utrum lex obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellæ et pœnæ : et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire ; in tali enim dubio videtur favendum ei de cujus damno agitur. Hoc jus civile confirmat, ubi dicitur in dubiis quæstionibus contra fiscum judicandum esse[1]. — Tandem aiunt hanc esse communiter populi persuasionem[2].

Quidquid sit circa tam primæ quam etiam secundæ sententiæ probabilitatem (quod sapientioribus definiendum remittimus), unum nos pro praxi monemus cum doctissimo Cardinali De Lugo : generaliter loquendo admonendi sunt populi, et excitandi ad tributa solvenda ; sed post factum non sunt cogendi ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine aliquid injuste solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates. Consentiunt Billuart, Bouvier, Gousset aliique communiter.

[1] L. x, ff. de jure fisci. — Hic fusius Lugo et Duardus : primus adstruit obligationem : eam negat secundus.

[2] Hujus tamen sententiæ patroni ultro concedunt ad vectores mercium quod spectat eos officium periculis plenum exercere, ideoque pro viribus esse deterrendos ; cum in discrimine sint potestati resistendi et vitiis indulgendi. Sane damnandi sunt et vectores et fraudatores omnes qui mediis injustis præpositos corrumpunt, ne munere suo libere fungantur ; peccant enim saltem peccato cooperationis : item qui resistunt ministris vectigalia exigentibus ; peccant enim et contra obedientiam, cum legitimæ potestati resistant, et contra justitiam, nam lex tributorum, etiamsi esset mere pœnalis, gubernatoribus tamen jus certum tribuit contra subditos, si in fraude deprehendantur.

Q. 4. *An peccent, et teneantur restituere qui vel adsportant et vendunt merces omnino prohibitas, ut est tabacum exterum; vel vendunt res quas aliqui tantum ex privilegio vendere possunt, ut sal; vel vendunt quod ut aliqui soli vendere valeant tributum regi solverunt, ut est vinum quod minutim venditur a caupone?*

R. Qui tenent leges vectigalium esse pure pœnales nullum peccatum nullamque injuriam in hisce fraudatoribus agnoscunt. Non ita tamen alterius sententiæ patroni. Porro quod attinet ad merces primi generis, eas fraudantes per se loquendo liberant non quidem a peccato, cum legi sit obtemperandum; bene vero a restitutione, quia nec principis nec privati jus strictum violant. Excipe nisi expresse id prohibeatur, ut merces regni facilius vendantur. — Quoad merces secundi generis, obligant fraudantes ad restituendum privilegiatis lucrum quod probabiliter fecissent; cum jus legitime ipsis concessum violent. — Tandem quoad ultimas, iterum fraudantes de culpa et restitutione teneri probant, prout supra de fraudantibus gabellas ad mercanturam, docuerunt. Cuinam autem sit restituendum, alii dicunt Principi, quia profecto contra ipsum fraus admittitur : quod quidem adhuc valere dicunt, etsi Princeps gabellas locaverit; quia ob dictas fraudes prævisas, illas minoris locare adigitur. Sunt tamen recentiores pii ac docti, ut observat Bouvier, qui docent restitutionem potius fieri debere subditis fidelibus; quia Princeps fraudes prævidens istos cogitur tributis gravare, ut sibi compensetur : at cum sit impossibile ut singulis subditis restitutio fiat, ideo concludunt eam pauperibus faciendam esse juxta præsumptam subditorum voluntatem.

Q. 5. *An emens merces a gabellarum fraudatore teneatur ad ipsas?*

R. Vel iste emptor cooperatur positive ad tributi fraudationem : vel sic non cooperatur; sed simpliciter emit merces. — Si 1, cum peccare et teneri ad tributi fraudati solutionem tradunt qui docent gabellas obligare in conscientia : et quidem eum teneri ratione cooperationis; nam et ipse fieret causa influxiva damni. Item docent de casu quo em-

ptor advertat, ex frequentibus hujusmodi emptionibus, aliis passim tale exemplum sequentibus, grave Principi et Reipublicæ damnum obvenire; quia cooperaretur in eo quod redderet venditores animosiores. — Si 2, ad nihil emptor tenetur; gabella enim non est onus stricte reale, quod mercem gravet : at onus reale simul et personale, scilicet debitum quidem de tali re, sed non solvendum a quovis habente rem ipsam; bene vero a solo venditore, qui, etiam facta venditione, adhuc remanet obstrictus onere solvendi gabellam.

B. — *De eo qui culpabiliter damnum infert mediate.*

Q. 1. *An ille qui proximo damnum infert mediate, indirecte, et per alios teneatur ad restitutionem?*

R. Affirmative : qui proximo damnum infert modo efficaci ac voluntario, etsi tantum mediate, indirecte et per alios, tenetur ad restitutionem ; iste enim revera cooperatur in ejus damnum. At fatentur omnes quod efficaciter cooperatores in alterius damnum restitutionis onere ligantur : *Digni sunt morte et non solum qui ea faciunt*, inquit Apostolus, *sed etiam qui consentiunt facientibus* [1]. Hinc Gregorius IX scribit : *Si culpa tua datum est damnum vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet* [2].

Hic tamen *culpæ* nomine ea intelligitur quæ sui natura alterum inducit ad damnum, non vero quæ simplex est occasio; alioquin vel ipsa charitatis violatio ad restitutionem obligaret, quod nemo dixerit. — Neque sufficeret ratihabere damnum ab altero illatum (quod est confirmare voluntate nostra damnum quod nobis insciis actum est); nam cum ratihabitio sequatur commissum facinus, in illud positive et efficaciter non potest influere : unde hæc nonnisi in contractibus obtinere potest qui solo consensu perficiuntur.

Q. 2. *Quotupliciter potest quis in damnum cooperari?*

R. Dupliciter potest quis in damnum cooperari : positive et negative.

[1] Rom. I. — [2] Decr. Gr., l. V, t. XXXVI, c. ult., *de Injuriis.*

1. *Positive* : et est quando quis vel physice, vel moraliter influit in damnum proximi ; *physice* quidem, si actionis damnificativæ particeps fiat, v. g., concurrendo in grassatione ad viatoris spoliationem : *moraliter*, si quempiam ad damnum proximo inferendum determinet, v. g., grassationem suadendo, furtum et fures dirigendo. Attamen ut causa positiva teneatur de damno requiritur ut sit injusta, efficax et theologice culpabilis. *Injusta*, quia nemo tenetur reparare damnum proximo illatum, nisi quatenus strictum ejusdem jus violaverit ; atqui jus proximi strictum violari non potest nisi per actionem injustam. *Efficax*, nam ut quis teneatur reparare damnum non sufficit intentio damni inferendi, sed necesse insuper est ut vere et realiter inferatur ; jus enim alterius per solam intentionem non læditur. *Theologice culpabilis*, quia sine culpa theologica non est, saltem extra contractum, obligatio restitutionis animam ligans.

2. *Negative* : et est cum quis non impedit damnum alterius, etsi possit et debeat illud impedire. Causa negativa nullum per se loquendo tenetur damnum proximi reparare ; repugnat enim quemquam teneri reparare damnum præcise, quia illud minime impedivit. Alioquin tenerentur omnes jure naturali et ex justitia bonum proximi curare, et malum ejus avertere, quod nemo dixerit ; quia quod unicuique mandatum sit de proximo suo [1], lex charitatis est, non justitiæ. Diximus *per se loquendo ;* quia potest quis obligari ex contractu vel quasi-contractu ad malum alterius impediendum : quo quidem in casu si non impediret cum possit, teneretur ad restitutionem. Unde concludimus : causa negativa nunquam dicenda est teneri ad reparandum damnum proximo illatum, nisi, 1. vel ratione officii, vel alias ad illud impediendum obligetur ex justitia ; 2. ipsum quantum in se est impedire reapse valeat. Quo sensu tantum ex civili Codice parentes et magistri tenentur de damnis filiorum ac discipulorum respective [2].

Pluribus autem modis causæ tum positivæ tum negativæ cooperantur in damnum ; novem præcipuos hisce versiculis

[1] Eccl., 17, 12. — [2] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 1382, etc.

numerat Angelicus, quorum quidem sex sunt positivi, tres negativi :

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans [1].

Q. 3. *An dubitans utrum actione sua fuerit causa damni proximo illati teneatur ad restitutionem* [2] ?

R. Si dubitetur an actio sit posita ; vel si actio quidem posita sit, sed dubium sit an damnum evenerit, commune est, cum Lessio ac Roncaglia, nullam adesse obligationem restituendi ; quia *factum non præsumitur, nisi probetur.* — Si vero ex una parte actio mala sit posita, et ex alia damnum sit secutum, et dubitetur solum an illud damnum ex illa ipsa actione evenerit, tunc utrum adsit obligatio restituendi, tres habemus sententias.

Prima, quæ est valde probabilis, cum Habert, Lugo, Roncaglia et Sanchez, obligat ad restitutionem; quia in tali dubio possidet crimen pravæ actionis, quæ, cum esset de se apta ad damnum irrogandum, in dubio præsumitur revera damni causam fuisse. — *Secunda* etiam satis probabilis, cum Lessio, Navarro, Salmanticensibus, Sylvio aliisque, negat esse obligationem restitutionis; nam nemo cogendus est ad eam nisi de obligatione certo constet : atqui in proposito dubio de tali obligatione, certo non constat hoc ipso quia dubium est. Nec præsumendus est influxus; licet enim actio de se apta sit ad influendum, cum tamen non semper influat, ideo influxus est probandus. Hanc sententiam videtur tenere S. Thomas, qui docet : *Non semper obligatur aliquis ad restituendum ; non enim semper consilium vel adulatio vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ : unde tunc solum tenetur consiliator aut palpo... ad restitutionem quando probabiliter æstimari potest quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio consecuta*[3]. Ergo juxta Angelicum probari debet consilium certo fuisse causam damni; verbum enim *probabiliter*, si sit ex una tantum parte, significat persuasionem moraliter certam, ut bene explicat do-

[1] 2, 2, q. 62, a. 7. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 562.
[3] 2, 2, q. 62, a. 7.

ctus Concina. — *Tertia* tandem tradit obligationem adesse restituendi pro rata dubii. Sed huic aperte obstat quod vel certo possidet mala actio, et reparandum est totum damnum ; vel certo non possidet, et tenetur ad nihil, quia in dubio melior est conditio possidentis bona sua. Quod quidem principium saltem in materia justitiæ tanquam certum omnes admittunt [1].

Q. 4. *An causæ singulæ tam positivæ quam negativæ ad damnum simul concurrentes ad restitutionem simul sint obligandæ insolidum*[2] ?

R. Distinguendum : vel res ad quam concurrerunt, seu objectum damni, potest in partes dividi, ut est quædam pecuniæ quantitas ; vel dividi nequit, ut est incendium, homicidium. His positis, dicimus :

1. Si objectum damni dividi potest, tunc si plures concurrerunt sine motore principali, aut sine mutua ad invicem conspiratione seu exsecutione, singuli tenentur pro rata tantum ; cum unus in alterius operam non influxerit : unde si plures æque concurrant ad incendendam domum sine prævia mutua conventione, singuli eorum pro rata tantummodo tenentur. — Si autem omnes excitati fuerint a motore principali, motor tenetur ad totum : at alii in ejus defectu pro rata. Ratio quia principalis agens ipso facto in se suscipit absolute totum onus damni reparandi ; cum ipse primario illud inferat, nec utatur aliis nisi velut instrumentis ad damnificandum. — Quod si motor principalis non adsit, sed omnes invicem se excitaverint et induxerint ad damnum, ita ut singulis non concurrentibus damnum non evenisset, tunc singuli æque tenentur in solidum, quia singuli sunt totius damni causa ; unus enim alterum juvat : unus procedit a confidentia quam habet in alterius auxilio.

[1] « Alia res est quando de mero consilio quæritur ; si enim partes litigantes per amicam compositionem benevole inter se conveniant, talis transactio utique, plerumque saltem, summopere approbanda est : ast ad talem transactionem stricte obligari nequeunt ; quia debitor semper vel ad totum vel ad nihil obstringitur. » *Ita Stapf.*, § 82.

[2] Tunc quis dicitur teneri *in solidum*, cum, aliis non restituentibus, ipse tenetur ad totum per se, ideoque etiam ad partem aliorum.

2. Si objectum damni dividi non potest, tunc si ita concurrerunt ut sine illorum opera damnum non fuisset secutum, certum est illos teneri in solidum; quia totus effectus a causis singulis hoc casu procedit : hinc si adjuves furem ad ascendendum per fenestram, qui secus ascendere non potuisset; si præbeas tuum suffragium ad injustam actionem, quæ secus non obtineret, teneris in solidum. Si vero sine ipsorum opera damnum adhuc secutum fuisset : ut si apponas ignem simul cum aliis ad domum proximi, etiam seclusa conspiratione, et licet, te absente, alii nihilominus domum incendissent, utrum tenearis cum ceteris in solidum duplex est sententia. — Prima probabilis affirmat; quia quilibet est causa moralis totius damni, cum moraliter totus effectus a singulis procedat, ac particularis operatio cujusque constituat unam eamdemque actionem contra justitiam. Neque est de ratione et natura veræ causæ ut ea non posita non sequatur effectus; sed duntaxat ut ex ea effectus ipse sequatur. Ita Cajetanus, Salmanticenses, Sanchez, Sotus, etc. — Sed adhuc probabilis est sententia Navarri, Sylvii et aliorum, qui docent singulos teneri tantum pro parte sua, si etiam sine illis damnum fuisset secutum; quia (inquiunt) cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major quam sit influxus ipse; sed influxus est tantum pro parte damni : ergo pro parte tantum erit et obligatio restitutionis [1].

Quidquid sit, non debemus hic omittere animadversionem momenti gravissimi, et est quod rudes etiamsi teneantur in solidum, raro tamen in praxi eosdem expedit obligare ad totum, cum difficulter isti sibi persuadeant sese teneri ad restituendam etiam partem a sociis suis ablatam. Et in hoc casu satis præsumi etiam potest quod domini ipsi, quibus restitutio facienda est, libenter consentiant ut illi restituant partem propriam; cum bene perspiciant valde timendum ne restituant nihil omnino, si obligentur ad totum.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 579.

N. I. — *De mandante seu jubente* [1].

Q. 1. *Quid intelligitur nomine mandantis seu jubentis?*

R. Mandantis seu jubentis nomine hic eum intelligimus *qui alterum inducit ut suo nomine damnum inferat proximo :* duplici modo id potest præstare, expresse et tacite. *Expresse,* id est verbo, scripto, nuncio; *tacite,* id est nutu, signo vel facto alio : uti si pater vel dominus filio suo vel servo significet sibi gratam fore illius personæ occisionem, aut cum iisdem conqueratur quod nemo injuriam sibi factam curet ulcisci. Qua ratione refert historia contigisse mortem S. Thomæ Cantuariensis sub Henrico II, Angliæ Rege, qui cum suis sæpius conquerebatur se cum uno Regni sui Sacerdote pacem habere non posse. Item est si quis paratus sit tuo nomine damnum inferre, et tu, cum commode possis impedire, non impedis; nam ipse censeris tacite mandare.

Q. 2. *Ad quid tenetur mandans?*

R. Cum Angelico : *Ille qui jubet est principaliter movens : unde ipse principaliter tenetur ad restituendum* [2]; qui enim facit per alium per se facere censetur. Tenetur etiam reparare omnia damna quæ ex mandati sui exsecutione sequuntur, si ea præviderit, vel culpabiliter ignoraverit; sic enim habet Bonifacius VIII : *Is qui mandat aliquem verberari, licet expresse inhibeat ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur si mandatarius, fines mandati excedens, mutilet vel occidat; cum mandando in culpa fuerit, et hoc evenire posse debuerit cogitare* [3].

Hoc tamen tunc currit cum actio de se est periculosa; tunc recte præsumitur id præter mandantis intentionem non esse secutum [4].

Q. 3. *An mandans teneatur reparare etiam damna quæ mandatarius ipse mandato obtemperans passus est?*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 558 et seqq.
[2] 2, 2, q. 62, a. 7.
[3] Sext. Decr., l. V, t. IV, *de Homic.*, c. ult.
[4] *Vid.* Cod. pœn., art. 107, 109, supra cit.

R. Si mandatarius suscepit mandati exsecutionem voluntarie et libere, mandans non tenetur reparare damna quæ mandatarius mandato obtemperans passus est; quia tunc pericula omnia ipse in se suscepisse jure merito existimatur. Si vero illam coactus vi vel metu gravi suscepit, juxta omnes tenetur mandans omnia illa mandatarii damna resarcire quæ *de ordinario* in talibus exsequendis mandatis contingere solent; mandans enim sic agens strictum mandatarii jus apertissime læsit eum moraliter cogendo.

Diximus *quæ de ordinario;* nam si mandatarius damnum patiatur extraordinarium, v. g., si in via fulmine perculsus, vel equo delapsus intereat, non videtur mandans teneri hæc quoque damna compensare; cum ea nec prævideri nec prævidere debuerit.

Q. 4. *Quid si mandans mandatum retractaverit?*

R. Vel hæc mandati revocatio innotuit mandatario ante exsecutionem, vel non innotuit. Si 1, ad nihil amplius tenetur mandans, uti mandans; quia per revocationem mandatum exstinguitur: unde si adhuc mandatarius quidpiam operatur, non amplius nomine mandantis operari dicendus erit; sed nomine proprio et propria voluntate. Si 2, mandans tenetur ad damna compensanda, perinde ac si mandatum minime retractatum fuisset: idque etsi mandati revocatio non fuerit mandatario significata ex culpa vel oblivione nuncii, aut alia de causa; semper enim verum est etiam in hoc casu mandantem ipsum esse causam injustam et efficacem damni alterius; cum mandatum non sit sufficienter retractatum.

N. II. — *De Consulente* [1].

Q. 1. *Quid nomine consulentis, et an teneantur ad restitutionem?*

R. *Consulentis* vocabulo venit *qui consiliis, precibus, blanditiis alium movet ad damnum proximo inferendum:* differt a mandante, quia in isto actio fit suo nomine et commodo, non ita in illo. Consulens tenetur profecto ad restitu-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 561, etc.

tionem, cum sit causa injusta et efficax damni. Hinc in jure si consilium dedisti ut Caius Titium occideret, secuta morte, teneris de homicidio. Si consilio movisti servum ut fugeret aut furtum faceret, teneris furti vel servi corrupti. Si persuasisti Titio ut me afficeret injuria, teneris mihi ratione injuriarum [1]. Quare merito Innocentius XI diris devovit hanc n. 39 thesim : *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio non tenetur ad restitutionem istius damni illati.*

Aliter esset (ut observant Alasia, Layman, Sanchez, Salmanticenses, etc., contra Antoine, Billuart et Cuniliati) si quis præberet pravum exemplum, quia hoc est potius occasio quam vera causa influxiva ; cum exemplum ex se non sit natum ad alios efficaciter movendos, licet de facto ex eorum fragilitate illi sæpius moveantur [2].

Q. 2. *An consilium præbens semper teneatur de restitutione ?*

R. Qui injustum consilium bona fide seu inculpabiliter tribuit ad nihil tenetur, cum non peccet. Qui vero illud mala fide tribuit, videndum utrum id egerit vel ratione status, professionis aut muneris quo consulens ipse perfungitur; vel mera animi inclinatione, et comitate. His positis, dicimus : — 1. qui consilium præbet ratione status, professionis vel muneris, v. g., dicens talem actionem esse licitam, cum licita non sit ; vel in tali casu restitutionem esse faciendam, uti sæpe contingit parochis, confessariis, advocatis ceterisque similibus, cum tamen ea facienda non sit, totum tenetur damnum reparare ex consilio suo secutum, si præ ignorantia vel negligentia mortaliter peccaverit ; — 2. pariter ad restitutionem tenentur qui, licet ratione officii consilium dare minime teneantur, se tamen pro idoneis consi-

[1] Cap. si *quis viduam*. Dis. 50. C. Sicut dignum, 6, de homicid.—L. I, § *Persuadere*, ff. de servo corrup.—L. *Non solum* 11, ff. de inj.

[2] Limitat. Bouvier cum aliis, nisi quis malum exemplum præcisa intentione præbeat, ut alios ad damnum determinet, et damnum veniat. Quod adhuc alii negant, quia non sufficit ad damnum intentio, sed actio de se influxiva requiritur. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 45 ; et l. III, n. 537. — Lyonnet, *De Just.*, *App.* ?, n. 284.

liariis jactitant, et in tali re peritos se esse declarant : etsi enim in officio jam suscepto non deficiant, deficiunt officium illud voluntate suscipiendo ; — 3. qui neque tenetur consilium dare ratione status et officii, neque peritiam jactitat, uti mulieres et plebei, quorum insufficientia nota est, non tenetur ad ullam damni reparationem ; quia damnum, quod inde supponitur esse secutum, non magis consilio alterius quam imprudentiæ ipsiusmet postulantis tribuendum est : scit enim, vel saltem scire debet a quo petit, ideoque discrimini voluntarie se committit. Excipe si una cum consilio adfuit etiam dolus, et inde tertio damnum obvenerit ; nam potest utique facillime cognosci ac præcaveri inscientia, non tamen dolus et fallacia.

Quid vero (dices) *si consulens non absolute loquatur, sed ostendat se vel dubitare, vel nescire, vel simpliciter dicat ita sibi videri, aut dicat ita se credere?* Non tenetur damnum inde secutum reparare ; quia totum esset imputandum agenti, qui veritate non satis quæsita atque perspecta, damni illius periculo se ultro exposuit.

Q. 3. *An consulens teneatur ad restitutionem, etiamsi absque ullo consilio damnum certo secuturum fuisset?*

R. Si exsecutor non fuit ad damnificationem motus etiam opera consulentis, consulens non tenetur ; quia in hoc casu ex ejus parte non est secuta damnificatio. Si vero etiam alterius consilio motus fuit, tunc et consulens tenetur damnum reparare ; quia damni alterius esset causa vera, efficax et injusta [1].

Sed (quæres) *quid si quis jam sit certo determinatus ad damnum proximo inferendum, v. g., occisionem ; et alter non ei suadeat nisi vel medium, v. g., venenum, vel locum, v. g., solitudinem, vel tempus, v. g., noctem?* Duplex est hac de re sententia Theologorum :

Prima sententia cum Cajetano, Viva aliisque docet consulentem teneri ad restitutionem ; quia suggerendo modum

[1] Neque obstat quod damnum etiam sine suo consilio evenisset ; semper enim verum est illud sine illius consilio non evenisse : sicut currus, licet uno trahi possit equo, si duo tamen uniantur, duobus equis trahi dicendus est.

concurrit ad substantiam damni, præsertim si per suggestionem in causa sit ut alter damnum citius inferat; illo enim temporis intervallo contingere etiam fortasse poterat ut voluntatem mutaret. Secunda vero sententia cum Layman, Lessio, Lugo et Sporer negat, et hæc videtur probabilior, quando modus est tantum accidentalis, ut sunt communiter circumstantiæ temporis, loci, ac medii : et simul est certum omnino quod alter non sit voluntatem mutaturus; nam cum exsecutor jam certo supponitur determinatus ad malum inferendum tali personæ ante consilium, consulens simpliciter modum in rigore non potest dici causa efficax quoad substantiam damni; ideoque possessio stat pro determinatione pravæ voluntatis in exsecutore [1]. In Codice tamen pœnali isti omnes uti complices puniuntur : ac merito sane; in foro enim externo internus animus ex ipso externo opere recte præsumendus est; secus, via aperiretur fraudibus.

Q. 4. *Si consulens consilium revocaverit, et tamen damnum adhuc sequatur, tenebiturne ad restitutionem* [2]?

R. Certum est quod si revocatio non innotuit damnificatori tempore habili, adhuc tenetur consulens; nam idem est ac si talis consilii revocatio non contigisset. Si vero innotuit, distinguendum est : *vel* datum consilium consistebat in doctrina falsa, v. g., quod talis contractus esset licitus, cum tamen esset illicitus; *vel* consistebat in ostensione utilitatis et delectationis ab exsecutione orituræ; *vel* denique consistebat in manifestando modo damnum inferendi. In primo casu non tenetur consulens ad restitutionem; quia per illam revocationem consilium exstinguitur. Quoad alios duos casus disputant.

Habert, Croix, Lessius, Lugo et alii communissime affirmant sicuti enim qui ignem injicit in segetem alienam tenetur ad damni compensationem, etiamsi postea dolens de

[1] Hinc complures cum S. Antonino, Layman, Lessio, Holzman probabilissime eum quoque excusant a restitutione qui materialiter tantum cooperatur ad damnum, si alter etiam sine sua cooperatione certe damnum intulisset : v. g., si quis scalam ad furandum teneret ei qui domum ascendebat etiam sine tali auxilio.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 559.

facto conetur omni quo potest modo ignem exstinguere; ita et consulens : consilium enim ab eo datum etiam post actam revocationem adhuc efficaciter in damnum influit. Negant vero S. Antoninus, Azorius, Concina, Merbesius, Salmanticenses aliique casu quo consulens in dati consilii revocatione curaverit omni meliori modo damnum dissuadere, adducendo rationem salutis æternæ; quia hæc ratio debet in homine christiano præponderare ceteris rationibus mundanis. Neque obest paritas : nam ignis in casu proposito operatur necessario ; cum ex adverso post actam consilii revocationem damnum eveniat non amplius ex vi consilii, sed ex pura malitia exsecutioris. — Secunda sententia est satis probabilis, sed primam censemus probabiliorem [1].

N. III. — *De consentiente.*

Q. 1. *Quid est consentiens, et an teneatur ad restitutionem ?*

R. Nomine *consentientis* venit *qui externa sua approbatione alium efficaciter movet ad damnum proximo inferendum :* duplici modo potest quis in damnum alterius consentire, consensu nempe inefficaci et consensu efficaci. *Inefficaci,* quando quis videt malum proximo inferendum vel jam illatum, et plaudet gaudetque. *Efficaci,* quando malum proximo inferendum pendet vel determinatur a suo consensu : sic, v. g., consentiunt Senatores ac Judices cum per sua suffragia *positive* concurrunt ad legem vel sententiam injustam. Quo posito,

Vel qui consentit in damnum alterius id agit consensu inefficaci, vel efficaci. Si 1, ad nihil tenetur : etiamsi enim de damno illo gaudeat ex odio in damnificatum, nulla tamen ratione in illud influit; cum sit tantum mala animi dispositio. Si 2, tenetur ob contrariam rationem; quia nempe positive, efficaciter et injuste in illud influxit. Idem dicendum si quis de industria et absque sufficienti causa abest,

[1] Adnotandum vero est diligenter consulentem, si exsecutorem a perversi consilii exsecutione nequeat removere, teneri ex justitia monere lædendum ut sibi caveat.

v. g., a Senatu vel a Capitulo, cum prævidet defectu sui suffragii numerum suffragiorum sufficientem fore ad damnum proximo inferendum; absentia enim esset de industria quæsita, ac injusta damni causa.

Q. 2. *Quid de eo qui suffragium præbet ad injustam sententiam, sed actu quo cetera jam præcesserint sufficientia?*

R. Certum est eos qui prima suffragia præbent antequam numerus compleatur teneri ad restitutionem in solidum, etiamsi præviderint alios item esse consensuros; quia in damnum efficaciter influunt. Ob eamdem causam certum erit illum quoque teneri ad restitutionem qui post completum numerum suffragiorum dat suffragium ultimum pro sententia injusta; si prævideat alios suum revocaturos, quando ipse suffragium bonum præberet, vel ceteros hortaretur.

Si vero suffragia jam irrevocabiliter data sint sufficientia ad damnum, tunc qui post suffragia illa dat suum ad nihil tenebitur; nam non potest dici in damnum influere, cum jam sit consummatum : causa enim præcedit effectum suum, non eumdem subsequitur [1]. Excipe tamen nisi ex communi consensu in conclusionem injustam omnes convenerint; vel nisi lex indicet non exsistere decisionem, nisi omnes jus vocem suam emittendi habentes suffragia sua libera dederint, adeo ut sententia feratur vi omnium suffragiorum collective sumptorum.

Quid vero (inquies) *si iste dubitet an suffragium suum*

[1] Lyonnet, Bouvier et alii communiter (ut hic asserit) aliam exceptionem faciunt. Utique liberatur a restitutione qui suffragatur injustæ sententiæ vel legi, quando jam numerus suffragiorum completus fuit et præcessit; sed intellige, si ideo per ea suffragia sententia vel lex jam firmata sit ac completa, non vero si adhuc requiratur sanctio judicis vel præsidis aut regis ad illam firmandam sententiam vel legem, ut maxime fit in gubernis constitutionalibus. Tunc omnes et singuli probabiliter tenentur de restitutione, sive sciant quod alii facturi sint, sive non; sive secreto suffragia ferantur, sive non; nam omnes concurrunt tam primi quam ultimi ad injustam sententiam vel legem, cum ipsa effermetur ex collectione omnium votorum : et revera nomine omnium fertur et promulgatur. Unde ultimus suffragans se habet sicut ille qui se adjungit tribus furibus ad auferendam trabem, quæ a tribus jam commode adsportari potest.

datum sit, quando cetera jam erant sufficientia, necne? Sententia vera docet dubitantem teneri uti ceteros pro rata : et si alii non restituant, teneri in solidum; per illius enim suffragium jus alterius deterius evasit ac incertum. Nec obstat quod cooperator non teneatur, nisi quando scit se fuisse certam damni causam; quia in nostro casu quilibet suffragium ferentium est certus se saltem deterius fecisse suo suffragio jus quod habebat damnificatus ad exigendam restitutionem totius damni ab aliis suffragium exhibentibus, rem nempe incertam reddendo [1].

N. IV. — *De palpone.*

Q. *Quid nomine palponis, et an hic teneatur ad restitutionem?*

R. Palpo *a palpando* dicitur; quia quos adulamur manu blandiri ac palpare solemus [2]. Unde palpo dicitur qui *laude, adulatione vel vituperatione alium inducit ad damnum proximo inferendum :* sic, v. g., palponem vocabimus qui, duellum laudando, patientiam irridendo, ignaviam increpando, ad illud alium incitat. Palpo utpote efficax causa damni ipsa lege civili tenetur illud reparare; nam sæpe magis laudibus et vituperationibus inducitur quis ad damnum inferendum quam malo consilio. Necesse autem non est ut damnum intendat; sed sufficit ut sciat se in damnum influere.

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Ap., Tract.* x, n. 50.

[2] « Quo blandior (adulatio), eo periculosior esse solet, ait *Stapf*, § 372; adulator quippe, dum indigne coram aliis reptat, et quidquid dicunt agunt ve summa cum impudentia miratur et effert, non se tantum, sed et illos deprimit quorum gratiam et favores eblandiri studet; eos enim non amat, sed ludificat. Et quantam stragem impii assentatores regno morali non jam intulerunt! Quis illorum numerum computare poterit quos adulatio corrupit et perdidit? Imo historia exempla plurima refert exinde fortissima quoque regna et imperia corruisse. Ab his ergo deceptatoribus unumquemque nostrum, illos vero maxime qui aliqua auctoritate pollent, sibi cavere oportet, memores illius quod Sapiens innuit : *Melius est a sapiente corripi quam stultorum adulatione decipi.* Eccles. 7, 6. — Cf. Prov. 29, 12; Is. 3, 14. »

N. V. — *De recursu seu receptatore* [1].

Q. 1. *Quid intelligitur nomine receptatoris?*

R. Receptatoris nomine illum significamus *qui præbet alteri securitatem, commoditatem et protectionem ad damnum proximo inferendum, vel ne illatum compenset.*

Q. 2. *Quando receptator ad restitutionem tenetur?*

R. Receptator tenetur ad restitutionem *quando receptatio est causa furti:* tunc enim, ut ait Augustinus, patet receptatorem *socium esse fraudis et criminis* [2]; atque sic in damnum positive influit et efficaciter. Hinc tenebitur ad damni compensationem qui furem domi suæ receperit, qui illius furta aut instrumenta occultaverit aut emerit, vel rapinas foverit. Item tenebuntur caupones qui a filiisfamilias acceptant pecunias aliasque res parentibus subreptas, nisi, omnibus perpensis, rationabiliter judicari possit quod parentes non sint omnino inviti. Item domini non impedientes famulos qui de ipsorum confidentia proximum damnificant.

Diximus *quando receptatio est causa furti:* unde non teneretur qui post furtum juvat furem ad fugam capiendam, modo non influat in damna futura: sicut nec qui furem domi recipit, non qua furem, sed qua amicum aut parentem: vel etiam ratione officii, sub eadem tamen conditione, id est dummodo in furta futura non influat; sic enim non est de crimine malo participare, sed humanitatis officium præbere.....

N. VI. — *De participante.*

Q. *Quid intelligitur nomine participantis ad damnum?*

R. *Participantis* vocabulo intelligitur *qui vel in præda, vel in ipsa actione damnificativa fit socius quoad damnum proximo irrogatum.* Fit socius *in præda* si, v. g., post furtum suscipiat partem de re furto ipso ablata; fit socius *in ipsa actione damnificativa*, si in illam actionem concurrat qua fuit proximo damnum revera illatum.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 563. — [2] Ep. 153, al. 54.

Porro participans in præda tenetur restituere quantum participavit; sic enim satisfacit omni damno quod proximo intulit. Participans autem in actione damnificativa tenetur saltem ad restitutionem pro modo concursus: et aliquando etiam in solidum [1].

Sed quid (dices) *si quis concurrat quidem ad damnum alterius, sed nonnisi ob metum gravis detrimenti?*

Si damnum quod ipse timet non concurrendo est superioris ordinis: si, v. g., timet mortem, nisi furto cooperetur, tunc non peccat neque tenetur de restitutione, quocumque modo cooperetur, sive mediate, sive immediate [2]; quia habet justam causam. Neque dominus potest esse rationabiliter invitus; cum tunc illius bona necessaria evadant alteri ad se tuendum in re ordinis superioris, ut ait doctus Milante, cum Layman, Medina et Navarro.

Si vero damnum non sit ordinis superioris, ut si damnum timet in bonis fortunæ, nisi furto cooperetur, non poterit concurrere; quia in pari causa quisque legitime jus habet ut sua bona possideat [3]. Excipe nisi nimia sit disproportio, ut si furando parum de alienis possis servare te indemnem in magnis; sed eo in casu teneris rei ablatæ valorem domino restituere, cum semper agatur de re in eodem genere, et æquivalenter possideas quod alterius est [4].

N. VII. — *De muto, non obstante, et non manifestante.*

Q. 1. *Quid est mutus, non obstans, et non manifestans, et quando tenentur ad restitutionem?*

[1] *Vid.* supra, § 2.

[2] Participatio in actione injusta vel fit *immediate*, ut cum quis actionem damnificativam cum alio exercet, v. g., si duo simul incendant domum; vel *mediate*, quando quis ponit actiones ex se non damnificativas, sed iis alter abutitur ad malum proximi, ut si scalam teneat, dum fur eam ascendit.

[3] Alii in nullo casu permittunt concursum immediatum; quia, inquiunt, esset facere malum ut eveniret bonum: alii permittunt in bonis inferioris ordinis ad mortem vitandam, si tamen participans animum gerat damnum reparandi. Concursum vero mediatum ex gravi causa permittunt, cum tunc sit ponere rem ex se indifferentem. *Vid.* Billuart, Bouvier, Lyonnet, Vogler, etc.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 66 et seqq.; et l. III, n. 574. — *Ut dicenda de Virt. Theol., q. ultima.*

R. Ad 1 : *Mutus* dicitur qui ante damnum tacet, et non monet, cum monere teneatur. *Non obstans* dicitur qui, dum fit damnum, illud non impedit, cum teneatur impedire. *Non manifestans* dicitur qui, post damnum, illud non denunciat, cum debeat denunciare [1].

R. Ad 2 : mutus, non obstans, non manifestans tunc restituere tenentur, ut ait Angelicus, cum malum alterius culpabiliter sinunt, quod vel ex pacto, vel officio, vel stipendio tenentur impedire ; tunc enim violant alterius jus strictum [2]. Hac quippe de causa conducti sunt, mercedem recipiunt ac officium sustinent, ut nempe clament, obstent, manifestent. Sic, v. g., Princeps, Magistratus et Duces belli tenebuntur ad restitutionem damnorum quæ a feris, latronibus atque militibus ob culpabilem illorum negligentiam inferuntur. Item Consiliarii et Canonici tacentes ac non impedientes constitutionem vel electionem iniquam. Item tutores et administratores bonorum non impedientes damna minorum et Ecclesiæ. Item famuli custodientes bona domini, si damna ab extraneis non impediverint. Ad rem Codex civilis : « Chacun « est responsable du dommage qu'il a causé non-seulement « par son fait, mais encore par sa négligence ou par son « imprudence. — On est responsable non-seulement du dom- « mage que l'on cause par son propre fait, mais encore de « celui qui est causé par le fait des personnes dont on doit « répondre, ou des choses que l'on a sous sa garde [3]. »

Ceterum observandum est non omne officium obligare sub restitutionis onere saltem in foro conscientiæ ; sed illud tantum quod ex justitia ortum habet, et delictum vel quasi-delictum supponit. Quare parentes ad restitutionem non videntur per se teneri si omittant filios corrigere ; nam illorum officium ortum ducit a sola pietatis obligatione, quamvis jure merito in foro externo puniantur [4], ut diligentiores

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 573.

[2] 2, 2, q. 62, a. 7. — [3] Cod. civ., art. 1383-1384.

[4] Codex diversos casus exponit : *Le père et la mère, après le décès du mari, sont responsables du dommage causé par leurs enfants mineurs habitant avec eux ; les maîtres et les commettants, du dommage causé par leurs domestiques et préposés dans les fonctions aux-*

se gerant in cura suorum [1] : et ideo sententiæ punitivæ debeant obtemperare, si revera a filiis illatum sit damnum.

Q. 2. *Quid de illis speciatim qui ex officio suo tenentur denunciare contravenientes legi, nec denunciant?*

R. Hic maxime veniunt illi qui custodiæ silvarum, agrorum, etc., a Principe, communitate vel privato præficiuntur. Si deficiant diligenti custodiæ, præter peccatum contra juramentum, si illud emittant, peccant contra justitiam commutativam erga damnificatos, et tenentur de damnis sua negligentia non impeditis in defectu damnificatorum [2]; cum ideo stipendio conducti sint ut dominum suum servent indemnem. — An præter damna teneantur etiam solvere mulctam quam dominus a reis percepisset, si ipsi eos denunciassent, disputant. Valde probabiliter affirmant Layman, Sotus et Sporer; quia omissio denunciationis, quæ est facienda ratione officii, est causa ut illud jus amittatur. Attamen communius ac satis probabiliter negant Lessius, Lopez, Lugo, Salmanticenses et Sanchez : ratio est quia lex pœnalis non intendit ut fiscus vel domini ditentur mulctis,

quelles ils les ont employés; les instituteurs et les artisans, du dommage causé par leurs élèves et apprentis pendant le temps qu'ils sont sous leur surveillance. La responsabilité ci-dessus a lieu, à moins que les père et mère, instituteurs et artisans, ne prouvent qu'ils n'ont pu empêcher le fait qui donne lieu à cette responsabilité.

Le propriétaire d'un animal, ou celui qui s'en sert, pendant qu'il est à son usage, est responsable du dommage que l'animal a causé, soit que l'animal fût sous sa garde, soit qu'il fût égaré ou échappé.

Le propriétaire d'un bâtiment est responsable du dommage causé par sa ruine, lorsqu'elle est arrivée par une suite du défaut d'entretien, ou par le vice de sa construction.

Quæ tamen omnia culpam ac veram negligentiam supponere debent, ut quis ante sententiam teneatur in conscientia ad restitutionem; secus censendus casus pure fortuitus. Unde aiebat Augustinus, Ep. 47. al. 154 : *Neque enim reus est christianus si bos ejus aliquem feriendo, vel equus calcem jacendo, aliquem occidat; aut ideo non debent christiani boves habere cornua, aut equus ungulas, aut dentes canis?*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 40.

[2] Excipe nisi prudenter præsumi possit dominum damnum condonare, ut evenit in rebus levioris momenti, aut cum damnum fit a pueris, pro quibus una vel altera vice sufficit ex præsumpta domini voluntate et consuetudine secreta monitio.

sed tantum ut ii serventur indemnes, ac transgressores puniantur : unde non est nisi indirecte quod illæ debitæ sint, nempe post sententiam. Quare fiscales non denunciando peccant tantum contra justitiam legalem in ordine ad mulctam, ideoque tenentur tantummodo resarcire damnum vectigalium, quæ mercatores debuissent [1] : idem dicunt de judice mulctam punitoriam non exigente : et talis est praxis, ex Gury, cui communis sensus concordat. Pariter communissime dicunt citati auctores neque illum teneri ad restitutionem qui impedit ne mulcta fisco applicetur ante sententiam ; vel quia fiscus ante illam nullum ad pœnam jus acquirit ; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad pœnas.

Articulus 2. — De eo cui restitutio facienda est.

Q. 1. *Cuinam restituenda sunt bona certa ?*

R. Bona certa *ordinarie loquendo* restituenda sunt possessori legitimo, quamvis non sit eorum dominus, ut si esset depositarius[1], locatarius ; hic enim jus habet bona illa penes se retinendi. Dixmus *ordinarie loquendo*, quia si bona restituenda in manu possessoris periclitentur, v. g., si ea sit consumpturus, vel iisdem abusurus in sui aut aliorum perniciem, utiliter geret negotium domini qui illi ea non restituit ; nisi tamen aliud obstet [2].

Sed quid (inquies) *de bonis incertis, quorum nempe dominus post diligentem inquisitionem cognosci non possit ?*

Si dominus ille incertus est in particulari, si nempe sciatur quidem bona illa spectare ad tres, aut quatuor homines in particulari, sed ignoretur ad quemnam præcise pertineant, tunc illa inter tres vel quatuor illos homines dividenda erunt, ut patet. — Quod si res etiam in generali incerta est, tunc distinguendum : vel res alinea accepta fuit mala vel bona fide. Si fide mala, restitutio facienda est pauperibus ; quia *nemo debet commodum reportare ex propria iniquitate.* Si bona fide, tunc si, spectatis omnibus circumstantiis, est ad-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 383 ; et l. IV, n. 237.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 596 et seqq.

huc possibile ut dominus inveniatur, res vel ejus pretium servari debet : et si neutrum servari possit, in pios usus fiat conversio juxta voluntatem domini rationalibiter præsumptam, qui rei dominium conservat quandiu illa suas in manus redire potest. Si secus, nulla amplius erit obligatio restitutionis; quia res habetur tanquam derelicta, saltem juxta veriorem sententiam [1].

Q. 2. *Ad quid tenetur qui rem quam bona fide habuit a fure alteri bona fide vendiderit?*

R. Venditio rei alienæ suapte natura nulla est [2]... unde qui eam emit semper poterit recedere ab emptione petendo declarationem nullitatis. — Qui tamen bona fide rem alienam vendidit... non tenetur domino cedere, nisi vel pretium quo ea res vendita fuit, vel actionem qua illud valeat sibi vendicare [3]. Unde si tu, v. g., bona fide equum emeris a Petro, et vindideris tertio, nempe Paulo, et postea cognoscatur esse Joannis, eoque repetente a Paulo, Paulus repetat pretium a te, tu teneris vel pretium ei restituere, vel ei cedere actionem quam habes in Petrum [4]. Quod valet tam de mobilibus quam de immobilibus, cum lex non distinguat [5].

[1] *Vid.* quæ supra tradita sunt de rebus inventis, ubi et modus adsignatur dominum inquirendi, et casus resolvitur si talis inquisitio omissa fugerit.

[2] Cod. civ. Gall., art. 1599.

[3] Ibid., art. 1380.

[4] Si vero res non repetatur a proprietario, qui illam vendidit bona fide non tenetur ipsum proprietarium monere de re sua, vel ei pretium reddere, nisi sit factus ditior, casu nempe quo non posset illud recuperare; quia cum rem ipsam amplius non habeat, nec sit causa quod dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare ut dominus rem suam recuperet. Ita non improbabiliter Gousset, Gury, etc.

[5] « *Exemple :* Paul est héritier de Pierre ; on trouve un testament dans lequel ce dernier me lègue sa maison. Paul me la livre, et après l'avoir reçue de bonne foi, je la revends à Joseph : un an après cette vente, on découvre un testament postérieur, qui annule le legs précédent. Paul pourra bien réclamer le prix de la chose vendue, parce que je retiendrais ce prix sans cause (art. 1325) ; mais il ne pourra pas agir contre l'acquéreur, ayant à s'imputer à lui-même d'avoir livré un immeuble sans le devoir, et l'acquéreur, qui, en conséquence de la livraison que Paul m'a faite, a cru que j'en étais le légitime propriétaire, ne doit pas être victime de l'erreur

Q. 3. *An qui emit bona fide rem furtivam possit illam furi restituere ad pretium sibi suum recuperandum?*

R. Si compareat dominus rem suam repetens, tunc ei debet emptor illam restituere etiam cum pretii sui jactura; quia de jure naturæ rem suam a quocumque et quocumque in loco dominus recuperare potest. Excipe, ex civili Codice, si res empta fuerit in foro publico, vel ab eo qui res hujusmodi vendere soleat: tunc emptor non tenetur rem domino reddere, nisi pretio soluto [1]. Quæ juris dispositio probabilius et in conscientia obtinet, cum bono publico intersit, possessorum tranquillitati, ac commercio.

Si vero dominus sit quidem cognitus, sed rei inscius, utrum in hoc casu emptor possit iterum rem furtivam reddere furi ad suum pretium recuperandum, duæ sententiæ : una cum S. Antonino, Lessio, Lugo, etc., affirmat; quia hoc modo nullum damnum infertur domino, cum res in priori suo statu collocetur. Altera autem cum Layman, Croix et Concina negat; nam negari haud potest rem illam per emptionem e manu furis ablatam evasisse melioris conditionis : et ideo si iterum furi restituatur, fieri deterioris, quod est illicitum. Aliunde res clamat ad dominum, non ad furem [2]. — Se-

de Paul. — Le cas serait différent si celui qui réclame l'immeuble n'était pas celui qui l'a livré. *Exemple* : Je trouve dans la succession de mon père un champ qu'il avait pris à Jean ; je le vends à Henri. Jean pourra le revendiquer, sauf le recours de Henri contre moi, attendu que ce n'est pas de Jean que je l'ai reçu. C'est ici le cas d'appliquer le principe : *Nemo plus juris in alium potest transferre quam quod ipse habeat.* » Code civil, art. 1498.

[1] Cod. civ. Gall., art 2280.

[2] *Quid* (dices) *si agatur de emptore malæ fidei?* Tunc communius docent illum non posse rem furi reddere; nam mala fide surripiendo idem esset ac si de novo eam furaretur, sicque in se transtulit furti obligationem : Sed Lugo appellat, hoc non obstante, forte probabiliorem eorum sententiam qui docent etiam in hoc casu posse emptorem rem furi restituere, ut proprium pretium recuperare valeat; licet enim iste peccaverit rem illam mala fide sibi comparando, tamen post emptionem habet jus, non secus ac emptor bonæ fidei, contractum suum rescindendi.— Neque dicas actionem emptoris in hoc casu fuisse domino injuriosam; nam ad restitutionis obligationem requiritur ut actio non solum sit injuriosa, sed etiam ut realiter influat in damnum alterius, quod in casu nostro

cunda hæc sententia negans est quidem multum probabilis, sed etiam prima illa affirmans non est minus probabilis, imo forte probabilior, si tamen eo in casu emptor constitutus sit ut aliter non possit pretium suum recuperare; nemo enim tenetur rem domino suo servare cum æquali suo damno : ideoque poterit permittere ut fur rem a se venditam iterum recipiat, ne emptor pretium suum amittat[1]. Adde : cum quisque jus habeat ad bona sua recuperanda, nemini interdicitur actio illa quæ per se est directa ad damnum proprium reparandum, licet per accidens damnum alteri superveniat (B).

CAPUT SECUNDUM.

De restitutionis ordine [2].

Q. 1. *Quinam in restitutione servandus est ordo?*

Nota. Hæc ante omnia sunt observanda : — 1. qui rem alterius apud se tenet, quocumque titulo teneat, eam debet vel domino, vel ejus heredibus tradere, vel demum pauperibus, si heredes deficiant; quia *res semper clamat ad dominum;* — 2. debita ex titulo oneroso, v. g., ex contractu venditionis, prius solvenda sunt debitis ex titulo gratuito, v. g., ex donatione, ut communiter dicunt, etiamsi hæc facta sit ab eo qui quando eam fecit impar non erat ad solvenda debita[3]; nam in omni promissione gratuita hæc semper includitur conditio generalis : *Si fortius vinculum*

non evenit; cum jam ab alio fuerit consummatum, neque de uno in alium furem re transeunte melioris conditionis evaserit.

[1] Neque obstat quod res fiat hoc modo deterior; quia hic non habetur, nisi rescissio contractus : sed rescissio contractus huic emptori est directe licita et necessaria ad vitandum proprium damnum. Quod si inde damnum obveniat domino, id per accidens est; non enim emptor rem furi restituit ut sibi eam retineat, sed ut rescindat contractum suum. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 569.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 284 et seqq.

[3] Aliter esset si donatio jam sit consummata, et res donatario tradita sit; tunc contractus firmus est ac stabilis, atque in absolutum dominium donatarii res transit.

non obsit : hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia. Hoc posito,

R. Si debitor omnibus creditoribus satisfacere potest, nullus ordo necessario servandus est, ut patet, modo suo tempore omnibus solvat. Si vero nequeat omnibus satisfacere, tenetur dividere bona sua inter omnes creditores juxta proportionem debitorum, *nisi quis eorum jus prælationis habeat;* nam cum debitor omnibus æqualiter sit obstrictus, iniquum foret omnia uni solvere, aliis posthabitis. Hoc etiam in civili Codice præceptum est [1].

Diximus : *Nisi quis eorum jus prælationis habeat;* hoc enim jus lex civilis tribuit tum privilegiatis, tum hypothecariis : quod quidem obtinet etiam in conscientia; cum sit legitima lex superioris lata in bonum commune, ut ait S. Antoninus. Porro *ad hypothecarios* quod spectat, ipsi prælatione gaudent post privilegiatos, ac primo qui prius inscripti fuerunt : quod si plures fuerint inscripti eodem die, æqualiter concurrunt. Quod vero pertinet *ad privilegiatos,* si eadem sit ratio privilegii, et eadem erit ratio concursus : secus privilegiorum diversa videnda qualitas; nam alia constituta sunt in omnibus; alia in quibusdam mobilibus tantum. Item alia in immobilius; alia in bonis tum mobilibus tum immobilibus, id est in universam substantiam, ita ut de universa substantia solutio peti judicialiter possit [2].....

Q. 2. *An creditores priores posterioribus præferendi sint?*

R. Nulli dubium quod creditores privilegiati et hypothecarii sint præferendi creditoribus qui tales non sunt, etsi tempore priores; cum omnes leges tale jus ipsis tribuant. — Quod vero spectat ad creditores simplices, utrum qui priores sunt tempore aliis sint præferendi, atque ipsis antea integre solvendum sit, disputant. Alii probabiliter negant cum Azorio, Holzman, Lessio, Vasquez, etc.; ratio quia hisce creditoribus non bona, sed ipsa persona ligata est, quæ omnibus æqualiter obnoxia est. Sed alii probabilius et communius affirmant cum S. Antonino, D. Thoma, Con-

[1] Cod. civ. Gall., art. 2093.

[2] *Vid.* Cod. civ. Gall., ab art. 2092 ad art. 2105.

cina, Croix, Navarro, Salmanticensibus, Suarez, etc.; nam regula *qui prior est in tempore potior est in jure*, licet a jure civili pro solis privilegiatis et hypothecariis assignata sit, attamen a jure canonico[1] illa admittitur pro omnibus : et quod præcipuum est, id fundatur in jure naturali; creditor enim anterior personalis, quamvis directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus proinde non debet præjudicari a creditore superveniente[2].

Q. 3. *An debita ex delicto, puta rapina, sint prius solvenda quam debita ex contractu, puta emptione; item certa priusquam incerta?*

R. Ad 1 : sentit S. Thomas prius esse solvenda debita ex delicto; quia est major injuria ea retinere, cum major fuerit injuria, in Deum videlicet et in proximum illud opus perpetrare[3]. Alii tamen communius et probabilius cum Alasia, Billuart, Lessio et Lugo docent nulla prælatione ea gaudere; quia obligatio quæ oritur ex commutativa justitia eadem est in contractu ac delicto; delictum autem pœnitentia deletur, non restitutione.

R. Ad 2 : si debita hoc sensu incerta sint, quia dubitas utrum debeas, ad nihil teneris; nam in dubio melior est conditio possidentis. Si vero certo debeas, sed dubites cui debeas, teneris restituere pauperibus juxta præsumptam domini voluntatem. Verum quæstio est utrum hæc debita sint postponenda illis quorum domini certi sunt, vel an etiam ista sint solvenda pro æqua parte cum debitis certis. Lessius, Lugo, Salmanticenses aliique probabiliter tuentur debita certa incertis præferenda esse; quia lege naturæ debentur creditoribus; incerta vero nonnisi ex lege positiva debentur pauperibus. Nihilominus est satis probabilis sententia aliorum qui docent restitutionem et certorum et incertorum faciendam esse pro rata; cum valde probabile sit quod restitutio pauperibus debeatur etiam de lege naturali; nam talis præsumitur esse creditorum ignotorum voluntas

[1] Reg. 45 jur., in 6.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 690. —

[3] Opus. 73, c. XVIII.

ut, cum ad ipsos nequit pervenire restitutio, saltem fiat pauperibus pro suis animabus [1].

Q. 4. *An possit præferri creditor pauper creditori diviti?*

R. Probabiliter affirmant Medina, Molina, et Sa cum D. Thoma [2] creditorem pauperem esse præferendum diviti; quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem patitur damnum pauper, si ei non fiat restitutio, quam non indigens. At probabilius negant Lessius, Lugo, Vasquez aliique, quia nullo jure hæc prælatio pauperibus tribuitur; quando enim agitur de justitia commutativa, omnium jus æquale est, utpote in re fundatum. Excipiunt si pauper versetur in gravi vel extrema necessitate : et sic revera tenendum, casu quo creditor jam teneatur ex charitate cedere solutionem illam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur [3].

Q. 5. *An prius exigenti liceat prius persolvere?*

R. Si creditor in judicio petit, commune est licere ipsi prius totum persolvere, etsi tempore posterior sit; lex enim tale tribuit privilegium in obsequium publici judicii [4]. Imo adhuc communissime et probabilius affirmant Billuart, Lessius, etc., contra Lugo, si creditor sibi satisfieri petat extra judicium, casu quo ipsi tribuantur bona non aliunde obligata, id est si agatur de creditoribus personalibus et æqualibus, et *absit fraus;* jura enim favent vigilantibus, et non distinguunt in judicio an extra [5]. Non ideo tamen potest debitor non rogatus arbitrio suo uni præ alio satisfacere, cum id nullibi fuerit ei concessum.

Diximus *si absit fraus*, ut esset si publice jam declarata sit cessio honorum; nam tunc debitor omni actione spoliatus exsisteret [6]. Hinc fraude accedente, fas est creditoribus lege civili omnes actus debitoris impugnare, cum his clausulis : « *Les créanciers peuvent exercer tous les droits et actions de leur débiteur, à l'exception de ceux qui sont exclusivement attachés à leur personne. Ils peuvent aussi, en leur nom*

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Ap., Tr.* x, n. 111.
[2] Opus. 73, c. XVIII. — [3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 691.
[4] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 2123. — [5] L. pupill. ff. quæ in fraud.
[6] *Vid.* Liguori, *Homo Ap., Tr.* x, n. 114.

personnel, attaquer les actes faits par leur débiteur en fraude de leurs droits [1]. » — Hic tamen notamus cum Billuart minime esse inquietandos qui, exorta de fortuna debitoris suspicione, debitum repetunt; tum quia hæc est vigilantia; tum quia non constando de impotentia debitoris jus suum certumlegitime prosequuntur.

Q. 6. *Quis ordo servandus inter causas negativas et positivas* [2]?

R. Inter cooperantes tenetur primo loco restituere qui rem habet, cum *ea semper clamet ad dominum*. Neque obstat si eam consumpserit; quia recte *pro possessore habetur qui dolo desiit possidere* [3].

Sed quid si damnificatio nemini fuerit lucrativa, v. g., si res aliena in incendio fuerit consumpta? Primo loco tenetur restituere *mandans*, sive consilio [4], sive imperio mandaverit; quia ipse fuit primus movens, et princeps causa. Secundo loco tenetur *exsecutor;* quia est principalis, qui post mandantem damnum immediatius attingit. Tertio loco ceteræ causæ positivæ : consulens in alterius gratiam, consentiens, laudans, etc., habita ratione cooperationis; neque enim una est magis vel minus principalis causa respectu alterius, sed unaquæque in suo ordine cooperata est : quia tamen ad totum est cooperata, sunt qui quamlibet causam obligant ad totum in aliarum defectu. Ultimo loco veniunt *causæ negativæ*, sed in aliarum defectum; quia cum causa positiva sit potior in influxum, ideo et prima esse debet in restituendo.

Porro inter causas negativas illa primitus tenetur quæ magis damnum avertere tenebatur : sic custos specialis rei alicujus probabilius tenetur ante custodem generalem, cujus est primario invigilare in speciales custodes, non in rem ipsam. Ordinarie tamen inter eas nullus videtur ordo ades-

[1] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 1166-1167.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 580. — [3] Reg. juris. 36, in 6.

[4] De consulente (damno ex consilio secuto) ait S. Alphonsus, *Opus Mor.*, l. III, n. 560 : « Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primo teneri; secus, si soli exsecutori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata : et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius tenetur ille in solidum. »

se; cum æqualiter de re tenentur, ac per se loquendo ad suam tantummodo partem obligentur, quia neutra est alterius instrumentum. Aliis tamen deficientibus, valde probabiliter unaquæque tenetur ad totum, cum revera unaquæque totum damnum avertere teneatur.

Hoc autem maximum est discrimen inter causas tum positivas tum negativas, quod illa quæ primo loco tenetur semper teneatur restituere, licet aliæ causæ subordinatæ restituerint, id est solutum in istas refundendo; nam ipsa est causa prima ac substantialis : ceteræ autem non tenentur, nisi quando recte præsumunt primas causas vel non posse vel nolle resarcire damnum.

Quid (dices) *si damnum passus illud condonaverit?* Si principali damnificatori condonaverit, ceteræ causæ liberantur; quia principale deficit cum accessorio : secus si condonatio fiat minus principali, tunc hic solummodo liberatur. — Quoad remissionem autem debiti in contractibus statuit Codex civilis : 1. quod remissio aut debiti liberatio pacta in utilitatem unius ex condebitoribus solidariis omnes alios liberet, nisi aliud exprimatur; 2. quod remissio aut liberatio concessa principali liberet fidejussores, non e contrario [1].

CAPUT TERTIUM.

De circumstantiis restitutionis [2].

Q. 1. *Quo tempore facienda est restitutio?*

R. Vel restitutio facienda est ex contractu; vel alio titulo.

Si 1, eo tempore facienda est quo fuit conventum, etiamsi eam creditor non petat; quia dies interpellat pro homine, uti fert juris adagium. Ubi vero nullum conventum fuerit tempus, non peccat graviter qui restitutionem differt quoad rogetur a creditore; nam creditor scienter non petendo videtur consentire dilationi, et talis est usus [3]. Excipe nisi ad

[1] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 1285, etc.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 676, etc.

[3] Monet autem Lugo cum aliis neque damnandum de culpa qui differ

solvendum se obligaverit juramento; nam juramentum de se obligat quam primum. Neque obstat dicere quod juramentum sequatur naturam contractus; respondent enim Salmanticenses: juramentum utique sequitur naturam contractus, sed primordialem seu actus substantialem: porro quod in contractu monitione opus sit, hoc est ex accidenti, nempe ex consuetudine, non vero ex se.

Si 2, fieri debet statim ac moraliter potest; secus non restituens esset morosus detentor, et privaret alterum usus rei suæ. Quod si nequeat obligationi huic suæ satisfacere pro toto, tenetur pro parte quam potest; utile enim per inutile non vitiatur. — Item qui non potest commode restituere aperte restituat occulte; qui nequit per se faciat per alium, v. g., per ipsum Confessarium aut amicum. Attamen excusatur a mortali qui differt restitutionem ad breve tempus, si dominus nec grave damnum patiatur, nec graviter censeatur invitus. Palaus spatium 20 dierum putat ordinarie breve esse [1].

Q. 2. *Qui restitutionem plus æquo differt teneturne domino compensare damnum ex tali dilatione profectum?*

R. Si restitutio fieri debet ex delicto, probabilius et communius docent Croix, Layman, Lessius et Lugo debitorem teneri compensare omne damnum ex dilatione proveniens, etsi habeat nunc justam causam differendi; quia licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio. Si vero restitutio non sit facienda ex delicto, ex communi sententia qui eam distulit (justa tamen de causa) non tenetur damnum compensare, cum non sit in culpa.

Q. 3. *Quid de eo qui non vult restituere, nisi in morte?*

R. Qui non vult restituere nisi in morte non debet abso-

solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat; quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa.

[1] Hic observandum cum Antoine licitum esse debitori anticipate solvere debita sua, si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo; nam quisque potest juri suo cedere; neque tunc terminus appositus est, ne solutio anticipate fiat; sed ne ultra differatur. Secus, si terminus sit appositus in favorem creditoris; nam fieret injuria creditori habenti jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus: *Ex* l. xv. § *de ann. legat.*

lutionis beneficio donari; quia semper est in statu peccati, juxta illud Augustini : *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum* [1]. Restitutio enim omni tempore semper urget : *Retentio rei alienæ*, ait Angelicus, *contrariatur præcepto negativo, quod obligat semper et ad semper; et ideo tenetur semper ad statim restituendum* [2]. Excipitur : — 1. si debitor sit in bona fide, neque monitio prævideatur ei profutura; tunc ne peccatum materiale evadat formale, in sua bona fide relinquendus est, ut communiter dicunt; — 2. si sit causa restitutionem differendi; v. g., si statim fieri nequeat sine scandalo vel infamia; tunc enim dilatio rationabilis est.

Sed (quæres) *quotnam peccata committit qui culpabiliter restitutionem differt ac negligit?*

Prima sententia docet tot peccata ab eo committi quot sunt occasiones restituendi, quoties a domino res petitur, vel de restitutione a confessario monetur : item quoties ipse proponit se nolle restituere : imo quoties per somnum vel per alias causas distrahitur; tunc enim (aiunt) tot sunt interruptiones, ideoque et totidem peccata. Secunda tradit unum tantum adesse peccatum, licet per annum et amplius restitutio negligatur; tale enim peccatum (inquiunt), licet physice interrumpatur, non interrumpitur moraliter; cum mala voluntas non retractetur, et virtualiter perseverare dicenda sit in affectu, et in effectu, scilicet in retentione rei alienæ; ideoque putant sufficere si pœnitens confiteatur restitutionis omissionem, quin tempus exprimat quo omissio perduravit. — Prima sententia est probabilis; at secunda videtur probabilior cum Lugo et Salmanticensibus.

Eritne (quæres) *debitor absolvendus antequam restituat?* Regulariter loquendo non est absolvendus, si restitutio sit ipsi moraliter possibilis; luctuosa enim experientia docet debitores post absolutionem raro admodum restituere. Quare inquiebat S. Thomas a Villanova : *Prius ergo vadat* (pœnitens) *et.... pecuniam alienam restituat.... et tunc ad confessarium redeat, et absolvatur* [3]. Si tamen prudens Confessa-

[1] Ep. 153, ad Maced. al. 54. — [2] Supplem., q. 6, a. 5.
[3] Fer. 6 p. Dom 4 Quad.

rius revera deprehendat debitorem sincere paratum ad restituendum cum primum poterit, recte procedet, si absolutionem impertiatur etiam pro secunda et tertia vice, modo tales occurrant circumstantiæ impellentes ut ipse solo restituendi proposito debeat esse contentus: quod raro evenit [1].

Q. 4. *Quo loco, et cujus impensis fieri debet restitutio?*

R. Si agitur de restitutione facienda ex vi contractus (quanquam proprie loquendo tunc non tam habeatur restitutio quam solutio), standum est pactis in eo conventis : et ubi de hoc nihil fuerit in contractu expressum, ibi facienda erit ubi contractus est initus; vel ubi res erat tempore contractus, et impensis illius in cujus favorem cedit. Hinc in Codice civili : *Le payement doit être exécuté dans le lieu désigné par la convention. Si le lieu n'y est pas désigné, le payement, lorsqu'il s'agit d'un corps certain et déterminé, doit être fait dans le lieu où était au temps de l'obligation la chose qui en fait l'objet. Hors ces deux cas, le payement doit être fait au domicile du débiteur.*

Les frais du payement sont à la charge du débiteur [2].

Si vero restitutio aliter facienda est quam vi contractus, tunc vel agitur de possessore bonæ fidei; vel de possessore malæ fidei. Si 1, restitutio facienda est in loco in quo res exstat, et impensis domini; ipsa enim naturalis æquitas minime patitur ut possessor bonæ fidei absque culpa sua damnum aliquod patiatur : quando tamen primo advertit rem esse alienam, statim debet ejus dominum admonere, ut possit sibi consulere. Si 2, restitutio facienda est in loco ubi dominus eam possedisset, si non fuisset ei subrepta, et expensis possessoris malæ fidei vel injusti damnificatoris, iis tantummodo deductis quas fecisset dominus in ejus conservatione et translatione; nam si ex una parte dominus ex alterius culpa jacturam pati non debet, ex alia neque locupletari de alienis.

Sed (quæres) *an debitor iterum debeat restituere, si debitum per nuncium fidelem ad creditorem missum vel al-*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 682-683.
[2] Cod. civ. Gall., art. 1247-1248.

terius culpa vel etiam casu perierit in translatione illa?

Si res est restituenda solum ex re accepta seu a possessore bonæ fidei, illa perit domino ; quia possessor bonæ fidei non est in culpa neque in ea acquirenda neque in ea transmittenda : hinc qui in grege suo ovem alterius casu inveniat, et mittat per virum fidelem ad dominum, perit domino si in translatione pereat.

Si vero res debetur ex contractu, pariter debitor ad nihil amplius tenetur, si agatur de re exsistente in individuo, puta si sit commodatum, depositum; nam res sicut stat, ita perit domino, nisi aliter conventum sit. Secus tamen si agatur de pretio solvendo ; quia debitor dominium in illud servat donec ad creditorem, vel ad personam a creditore designatam pervenerit.

Si tandem agatur de debitore ex delicto seu fure, ipse non liberatur a nova restitutione in dicto casu ; nam debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, licet fortuitum, quia ex jure : *Culpa præcedente casus etiam fortuitus imputatur.* Præterea fur tenetur dominum efficaciter reddere indemnem eum restituendo in illum statum quo erat antea. Adde si res in manu furis periret, fatentibus omnibus, ipsi periret; ergo a pari ipsi perire debet in manibus nuncii, cum illius personam repræsentet. —Excipe 1. si dominus designaverit nuncium per quem res debita mittenda erat ; tunc enim nuncius gereret personam creditoris: 2. si nuncius a judice fuerit designatus ; judex enim creditoris causam tuetur ac vestit : 3. si creditor ipsi debitori expressis verbis libertatem tribuerit eligendi nuncium quem vellet, et nuncius prudens ac fidelis fuerit electus a debitore [1].

Q. 3. *Cum quonam damno debet injustus damnificator restituere?*

Nota : damnum hoc loco est pensandum comparative ad subjectum ; nam fieri potest ut damnum decem libellarum respectu debitoris inopis sit longe majus quam damnum libellarum centum respectu creditoris opulenti, et contra. — Quo posito,

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 704.

R. Sententia communissima, et probabilior cum Billuart, Lugo, Vogler, etc., negat damnificatorem teneri ad restitutionem cum quocumque sui damno etiam gravissimo; justitia enim est virtus præcipiens prudentiam et æquitatem, ideoque non potest obligare ad restitutionem cum quocumque damno etiam gravissimo debitoris; tunc dominus ipse censeretur irrationabiliter invitus. Pro certo idcirco dicimus damnificatorem hujusmodi teneri ad restitutionem cum damno simili : imo cum duplo, ne scilicet potior sit conditio nocentis.

Si vero restituere non possit, nisi cum sumptibus longe majoribus, et nequeat pretium transmittere, vel rem conservare domino aut ejus heredibus, in probabiliori saltem sententia sufficit ut rem tribuat pauperibus, quia sic videtur charitati conforme : nam tunc restitutio habetur uti moraliter impossibilis. Ita iterum S. Antoninus, Billuart, Lessius, Lugo, Sporer aliique communiter ac passim [1].

Q. 6. *Qui non potest restituere in uno genere bonorum, tenebiturne restituere in alio inferiori, v. g., dando pecuniam, si nequeat famam resarcire?*

R. Duæ sunt sententiæ. Prima probabiliter affirmat cum Antoine, Cajetano, Sylvio, Soto aliisque ; nam licet fama et membra non cadant sub commutatione ac civili commercio, attamen in ordine ad usus humanos bene datur compensatio : ita defectus formæ compensatur divitiis [2]. Pro hac opinione videtur esse S. Thomas (quamvis eum aliqui explicent de debito honestatis et convenientiæ); ait enim : *cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei compensare vel in pecunia vel in aliquo honore* [3].

Secunda vero sententia, communior ac probabilior, cum Croix, Filliucio, Layman, Lessio, Lugo, Salmanticensibus,

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 598.

[2] Multi etiam dicunt ad hanc restitutionem teneri heredes occisoris, vel mutilatoris, in hujus defectu ; nam heredes tenentur ad omnia debita quibus gravatur hereditas; porro dicta obligatione hereditas certe gravatur; neque enim potuit occisor vel mutilator sibi obligare quin obligaret bona sua. — Sed multi hoc negant ; quia hoc præcise non est debitum reale, sed personale ; ideoque non transit ad heredes.

[3] 2, 2, q. 62, a. 2.

Sanchez, Sporer, Vasquez, Victoria ac ceteris, negat. Et probatur: — 1. *Scripturis*, ubi dicitur quod, vulnerato convalescente, percussor *innocens erit, ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat:* sufficit ergo damnorum compensatio in bonis fortunæ [1]. — 2. *Jure communi*, ubi dicitur vulnerantem teneri ad expensas curationis, et mercedes quibus cariturus est vulneratus: *cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem* [2]; — 3. *Ratione*, nam justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati; atqui ubi restitutio est facienda in genere diverso, nulla adest æqualitas: per quamcumque enim pecuniam damnum non reparatur neque in toto neque in parte; quia res utpote diversi ordinis se mutuo attingere non possunt. Quod autem aliquando a lege imponatur delinquenti aliqua satisfactio solvenda ad arbitrium vel judicis vel tertii vel ipsius damnificati [3], pœna est, non restitutio. Sane, si res in se ipsa spectetur, videtur pugnare in verbis, quod ibi habeatur justitia commutativa, ubi rei æqualitas non habetur.

Docent tamen communiter congruum valde esse in praxi, ut pœnitenti imponatur aliqua erga læsum elargitio: idque hodie præsertim; quia *et decus et famam regina pecunia donat* [4].

CAPUT QUARTUM.

De causis a restitutionis obligatione excusantibus.

Q. 1. *Quænam sunt causæ a restitutione excusantes?*

R. Causæ a restitutione excusantes sunt [5].

1. *Impotentia* tum physica (cum nempe quis neque in re neque in spe habeat unde restituere possit); nam ex regula juris in 6° *nemo potest ad impossibile obligari:* tum moralis (si nempe absque magna difficultate fieri non pos-

[1] Exod. 21, v. 19. — [2] Dig., l. IX, t. III: *De his qui effud., l. ult.*
[3] Exod. 21, v. 22. — [4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 626.
[5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 697 et seqq.

sit); hæc enim in moralibus idem est ac si esset omnino impossibilis [1]. Pertinent autem ad moralem impotentiam :— 1. jactura animæ suæ vel suorum, v. g., periculum desperationis, vel ne filii dent operam latrociniis; — 2. periculum vitæ, v. g., si debitor per restitutionem pecuniæ esset periturus: cum in extrema necessitate liceat alinea retinere, sicuti licet eadem auferre; — 3. jactura status juste acquisiti, v. g., si nobilis nequeat restituere, nisi se privet famulis, equis, etc.; nam pertinet ad bonum commune proprii status conservatio. Id tamen intelligitur, dummodo creditori æquale damnum non sit obventurum ex tali restitutionis omissione vel dilatione: insuper ipse teneretur aliquid sibi subtrahere ex non absolute necessariis; neque enim decentia status consistit in indivisibili. Diximus *juste acquisiti:* si enim injuste acquisitus sit, etiam cum illius jactura restituere debet; quia non esset statum amittere, sed ad pristinum reverti. Excipe nisi id agere debeat paulatim, ne bonum superioris ordinis emittat, scilicet famam, si ea injusta status acquisitio ignoretur; — 4. denique grave damnum in bonis vel famæ vel fortunæ propriæ, modo dominus æquale damnum non esset passurus ex restitutioni omissione.

2. *Grave creditoris ipsius damnum,* si prævideatur eidem obventurum in restitutionis hypothesi: v. g., si ille petat pecuniam mihi mutuo datam, ut ea utatur ad peccandum. Restitutio enim ordinatur ad utilitatem creditoris; ideoque non potest esse rationabiliter invitus, si debitor ei differat

[1] Hæc impotentia moralis vel contingit ob jam exsistentem necessitatem, vel ob eam quæ exsurgeret ex restitutione. Ubi observandum necessitatem aliam esse *communem*, et est status personæ quæ difficulter et nonnisi cum magno labore vivit, vivit tamen; aliam esse *gravem*, et est status personæ quæ ita ægre vivit ut incurrat periculum in gravem incidendi morbum aut jacturam, nisi auxilium eidem præbeatur; aliam esse *extremam*, et est status personæ quæ adeo indiget ut sine subsidio periculum incurrat amittendæ vitæ. — Necessitas *communis* hic certe attendenda non est, alioquin de restitutione actum esset; cum ea sit ordinaria. Quod vero pertinet ad necessitatem *gravem*, atque *extremam*, æquitas postulat quidem ut earum habeatur ratio; sed cum hac generali advertentia, quod in pari causa melior esse debeat conditio innocentis, ac proprietarii rei. Ceterum vide dicenda quæst. sequenti.

restitutionem, quia prævidet ipsam hic et nunc ejus animæ noxiam esse futuram [1]. Aliter esset si restitutio afferat creditori tantummodo temporale detrimentum, quod ipse licite potest subire : ut si petat solutionem pecuniæ mutuo concessæ, quam vult applicare convivio minime necessario; ratio quia non potest cogere dominum, aut creditorem graviter invitum, ne sua bona expendat in iis in quibus licite potest. — Item excusat *grave damnum Reipublicæ*, quod omninode impediendum; cum sit damnum publicum. — Item *damnum tertii :* unde quando dominus re in tertii damnum est abusurus, tu teneris ex justitia denegare illam, semper ac sine tuo graviori damno id possis; nam ex una parte dominus non habet jus rem suam habendi in iis circumstantiis, ex alia parte tertius jus habet ne quis in sui damnum cooperetur [2].

3. *Cessio bonorum vel fori;* quando nempe debitor debitis suis solvendis factus est impar, et bona omnia creditoribus cedit. Cessio duplex est : una *voluntaria*, si eam creditores voluntarie accipiant; altera *judicialis*, quam lex ipsa debitori bonæ fidei ac infelici tribuit [3] : hæc autem non transfert bonorum proprietatem in creditores, sed ipsis jus tribuit exigendi ut ea vendantur, et interim ut ex illis fructus percipiant. Possunt quoque creditores reservare debitori administrationem sub datis regulis, moram concedere, partem remittere debitorum, ac alia præscribere in propriam utilitatem; modo non vergant in præjudicium hypothecarii aut

[1] S. Thomas, 2, 2, q. 65, a. 5.

[2] *Sed quid* (quæres) *si dominus minetur tibi mortem, nisi ei suum gladium restituas, quo quidem profitetur se velle suum inimicum occidere?* Alii cum Alasia docent tunc utique posse gladium tradi; quia, stante eodem periculo, quisque sibi primum providere potest. Sed communiter id negant alii cum Bonocina, Concina, Croix, Lessio, Lugo, Salmant. et Soto; ac docent gladium tunc reddere esse contra charitatem ac justitiam. Ratio quia reddens proxime cooperaretur ad mortem alterius, quod omnino est illicitum, etiam ad propriam mortem evadendam. In hoc enim proximus esset rationabiliter invitus; nec ullus potest, ut suam vitam servet, concurrere ad alterius mortem, quia in periculo æqualis damni melior est conditio possidentis. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 571 et 697 ; it. *Homo Apost., Tr.* X, n. 116.

[3] In fraudulentos graviter animadvertit *Cod. pœn.*, art. 394.

privilegiati. — Manet tamen semper in omni casu obligatio procurandi et præstandi integram solutionem, si ad pinguiorem fortunam debitor venerit, nisi creditores eum expresse liberaverint [1]; leges enim ipsæ civiles concedentes illam bonorum cessionem non intendunt creditores jure suo privare, sed tantum debitori privilegium impertiri, ne queat ob debita, quibus solvendis est impar, in carcerem detrudi [2]; ideoque cessante impotentia cessat etiam excusatio a restitutionis obligatione [3].

4. *Remissio creditoris*, dummodo libera sit et non extorta vi, metu aut fraude, neque aliqua lege prohibita (ut, v. g., prohibita est Canonicis condonatio omissionis distributionum facta absentibus); cum enim creditor sit dominus rei suæ, potest eam alteri donare, sicque remittere obligationem illius restituendæ, si sit ablata. Quæ remissio, etiamsi tacita sit, valet; nam *taciti et expressi consensus eadem ferme est vis atque conditio.* Hic juverit duos proferre articulos Codicis civilis; primus est: *La remise volontaire du titre original sous signature privée, par le créancier au débiteur, fait preuve de la libération tant en faveur du débiteur principal qu'en celle des débiteurs solidaires* [4]. Alter sic habet: *La remise de la chose donnée en nantissement ne suffit point pour faire présumer la remise de la dette* [5]. — Etiam certo præsumpta remissio liberat, ut satis communiter docent cum Angelico; *quid enim dolo facit, qui putat dominum consensurum fuisse* [6]? Hinc aiunt dominum ob levia furtula servum expellentem censeri eidem remittere omnem obligationem, hoc ipso quod nihil petat, et expellat [7].

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 699.

[2] Art. 1355 et seqq. — C. A. comm. §§ 467 et seqq. — C. G. 1265. — C. S. 1318. — C. P. 1242. — C. M. 1320.

[3] « Quare videant, ait *Stapf.*, § 72, quid æterno judici aliquando responsuri sint qui, postquam fortunas suas dilapidarunt et exinde bonis suis cedere coacti sunt, creditores adhuc dum defraudare pergunt, et de omnibus prius cogitant quam qua ratione tum Deo tum hominibus allatas injurias resarcire possint. »

[4] Cod. civ. Call., art. 1282, 1284. — [5] Cod. civ., art. 1286.

[6] L. XLVI, § 7, ff. de furtis. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 700.

[7] Neque obstat quod ad confessiones excipiendas, vel matrimonio as-

5. *Compensatio.* Alia est *impropria;* et est debiti recuperatio, inscio debitore, facta: evenit quando tantum auferimus de bonis debitoris quantum satis est ad recuperandum quod nobis debitum est [1]. Alia est *propria*, quæ nempe in contractibus obtinet, et definitur: *Debiti et crediti inter se invicem contributio:* unde duo debita debent intervenire, quæ invicem compensatione exstinguantur. Nulli dubium quod ea licita sit; nam resolvitur in veram debiti solutionem: imo expedit; sic enim inanes circuli evitantur in rerum translatione. Et probatur civili Codice, ubi statuitur compensationem ipso facto sub datis conditionibus, ac nonnullis tantum exceptis casibus, obtinere, insciis quoque ipsis debitoribus, usque ad concurrentem utriusque debiti quantitatem [2].

6. Tandem *compositio.* Et est quando Summus Pontifex, suprema qua pollet autoritate in fidelium bonum, ita rem componit ut unam partem debiti condonet debitori, aliam impendat in pias causas [3]. Ut compositio legitima sit, requiritur: 1. ut bona incerta sint; si enim domini aliqualiter cognoscantur, non poterunt sine injuria directe absque eorum consensu exspoliari; 2. ut adsit causa, secus esset illicita compositio in rebus ecclesiasticis, et in aliis bonis etiam invalida: quia in primo casu dispensatur in lege propria, non item in secundo. Si tamen causa justa sit, semel facta compositio non revocatur, quamvis compareat postea dominus; quia jam dominium translatum fuit. — Hanc compositionem concedit vel ipsa Sacra Pœnitentiaria, ut docet Benedictus XIV, Bulla *Pastor bonus:* non tamen Episcopus; hæc enim facultas actus est supremæ potestatis [4].

sistendum requiratur de validitate facultas data præsens et positiva; nam in nostro casu non requiritur positiva domini voluntas, sed satis est quod positive non sit invitus. Hac tamen in re non sunt laxandæ habenæ, ne furtis via aperiatur, ut recte observat cl. Alasia.

[1] Cod. civ., art. 1248.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 521.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 591.

[4] Tres primæ causæ sunt temporaneæ, quæ illis tantum durantibus, ceteræ sunt perpetuæ, quæ perpetuo exstinguunt obligationem restitutionis. Hac de re vide Sporer.

Q. *An paupertas a restitutione facienda debitorem excuset, si dominus ipse etiam est pauper?*

R. Oportet distinguere necessitatem extremam a necessitate gravi, ut status quæstionis plenius resolvatur: « Si debitor restituendo, ait Alphonsus noster [1], se aut suos (nempe filios, parentes aut uxorem) in extremam necessitatem conjecturus esset, excusatur; quia tunc bonis quæ restiturus esset utitur non secus ac si jam in extrema necessitate constitutus esset. Et hoc quamvis res aliena in sua specie exsisteret, et etiamsi rei dominus in eadem necessitate extrema reperiretur; quia in tali necessitate omnia sunt communia, et ideo in tali casu melior est conditio possidentis. Sed recte excipiunt Lessius et Castropalaus, si accideret casus, quod dominus rei ex illo particulari furto in extrema necessitate positus esset, dum dominus qui prius possidebat, tunc præferendus est.

« Loquendo autem de gravi necessitate, si solus debitor est in gravi necessitate, aut si restituendo decidere debet a statu suo juste acquisito, bene potest ille restitutionem differre. Sed dubium restat cum uterque, nempe debitor et creditor, sunt in eadem gravi necessitate, an debeat fieri restitutio?, Respondetur quod si creditor jam in gravi necessitate reperitur, debitor restituere debet, licet in æqualem gravem necessitatem conjiciendus esset, quia in æquali necessitate præferendus est creditor. Ita communiter Azorius, Molina, Lessius, Layman, Sporer, Salmanticenses, Croix, etc.

« Sed si debitor et creditor in eadem necessitate gravi jam reperiuntur, adeo ut illud vitæ sustentandæ juxta eorum statum satis non sit, tunc aliqui dicunt debitorem teneri ad restitutionem, saltem cum debitum est ex delicto, ut dicit Roncaglia. Sed Lessius, Castropalaus, Sylvius et Trullench cum eodem Roncaglia merito dicunt probabile esse in tali casu restitutionem posse differri; quia tunc debitor restituendo subjicere se deberet damno multo majori, dum ex gravi necessitate in quasi extremam prolabi deberet. Sed excipitur semper si creditor propter illud furtum in parti-

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, *Tr.* x, n. 119.

culari in illam gravem necessitatem lapsus esset : et excipitur si res in specie exsisteret. »

Q. 3. *An si debitor immemor debiti sui tantumdem creditori ipsi donaverit excusetur a restitutione ?*

R. Communis sententia docet debitorem, qui immemor debiti sui tantumdem creditori donavit a restitutione excusari : — 1. si obligatio restitutionis oriatur a præcepto ecclesiastico, v. g., si Beneficiatus Horas culpabiliter omittat, et postea eleemosynas elargiatur immemor suæ obligationis ; nam totum posuit, quod erat in præcepto, nempe *non faciendi fructus suos* : finis enim non attenditur in præcepti adimplemento ; — 2. si agatur de debitis incertis, cum tanta non sit eorum obligatio : vel de casu in quo creditor probabiliter præsumi possit libenter debita remissurus, si rem prout est in se bene perciperet ; tunc enim non esset positive invitus ; — 3. si obligatio esset aliunde quam ex justitia, v. g., si quis immemor voti opus debitum præstaret : in solo enim debito justitiæ attenditur obligatio rigorosa rei ad rem [1].

Hisce exceptis, utrum liberetur a restitutione debitor qui debiti immemor creditori donat quod ipsi ex justitia deberet (quod, si debitum sciret, non donaret) : « Negant Sanchez, uti ait *Ligorius noster* [2], Layman, Bonacina, etc., quia (ut aiunt) non potest una solutione satisfieri duabus obligationibus, uni ex titulo justitiæ, alteri ex titulo gratuito. Sed affirmant Cardenas, Rodriguez, Mazzotta et La Croix cum Rebellio ac aliis, quorum sententia satis est probabilis, semper ac certe præsumitur quod debitor, si debiti fuisset memor, nequaquam donasset. Ratio est quia semper censetur quisque,

[1] Communius ac probabilius dicunt Gury, Carrière, etc., contra Billuart, quod valet restitutio debiti, etsi fiat per simulatam donationem, ut quando periculum est debitori se prodere ; quia non requiritur ad veram solutionem ut debitor externe fateatur se solvere. Attamen docent contra Tamburini quod si creditor tunc gratitudine motus et aliquid ipse donet, non est acceptandum ; quia ista donatio non est omnino gratuita et spontanea ; cum procedat ex opinione obligationis gratitudinis, quæ porro falso est innixa fundamento.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap., Tr.* x, n. 120 ; it. *Op. Mor.*, l. III, n. 700, *ubi fusius*.

cum dat bona sua, velle potius satisfacere obligationi justitiæ quam voluntati donandi, sive obligationi factæ donationis : quæ cum facta fuerit per errorem, sive per debiti oblivionem, quæ dedit causam donationi, manet rescindibilis ab eodem donante, qui in conscientia non tenetur ad eam implendam; nam in quovis homine supponitur tacita mens non velle se obligare, ubi deceptus invenitur. »

Q. 4. *An debilis gravatus possit Religionem ingredi?*

R. Quoad praxim, ait Patuzzi, omnium fere Religiosorum Ordinum lex est ut nullus ad habitum recipiatur qui sit obnoxius vel rationi reddendæ, vel ære alieno obstrictus : idque merito ad evitanda plura incommoda. Excipiunt, ut pro certo docent cum Suarez, si debita quibus quis gravatur sint incerta quoad personam, ut restitutio fieri debeat pauperibus; nam etiam dato quod incerta debeantur pauperibus de jure naturali præsumpto, res æquivalenter obtinet ad mentem dominorum, si ea remittantur, ut quis possit religionem ingredi; cum semper dentur ad pias causas : nihil sane adeo pium est quam se suaque omnia Deo perpetuo dicare [1]. Quod communiter adhuc concedunt, saltem pro foro interno, si debita sint ex contractu pure liberali ; quia in hoc semper intelligitur conditio : *Nisi meliorem statum eligero* (C).

DISPUTATIO SECUNDA.

DE RESTITUTIONE IN SPECIE.

CAPUT PRIMUM.

De bonis animæ [2].

Q. 1. *Quotuplicis generis sunt bona spiritualia, seu animæ?*

R. Duplicis generis : supernaturalia et naturalia. Supernaturalia sunt quæ conducunt ad salutem æternam, uti gra-

[1] *Vid.* Lignori, *Homo Apost., Tr.* XIII, n. 27.

[2] *Vid.* Lignori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 660 et seqq.

tia et Sacramenta Novæ Legis. Naturalia vero referuntur ad ipsam naturam humanam ejusque perfectiones, uti usus rationis, ingenium, memoria, scientiæ et artes.

Q. 2. *Ad quid tenetur qui alterum lædit in bonis animæ supernaturalibus, illum, v. g., inducendo ac peccatum?*

R. Qui alterum ad peccatum inducit vi, fraude aut dolo, v. g., si falsa dogmata ad decipiendum adhibeat, tenetur ex justitia vim, fraudem et dolum auferre, eumque in pristinam libertatem restituere et omnia damna resarcire inde secuta; cum istorum fuerit causa positiva, efficax et injusta. Non tamen videtur teneri ex justitia ipsum revocare ad pœnitentiam, nisi forsan seductus medium non habeat; quia omnis injuria in fraude consistit.

Si vero eum ad peccatum inducit precibus, consiliis et suasionibus, tunc distinguendum est: *vel* peccatum ad quod alium inducit justitiam non lædit, *vel* eam lædit. — Si 1, ex justitia quidem ad nihil tenetur; nam qui peccat non inductus vi, fraude aut dolo, iste peccat sciens ac volens: scienti autem, atque volenti ex juris adagio non fit injuria: et *nullus spiritualiter moritur*, dicente Angelico [1], *nisi propria voluntate peccando*. Sed tenetur ex charitate conversionem seducti procurare; ipsa enim naturalis æquitas ex charitatis præcepto exigit ut auctor mali illud reparare nitatur suadendo saltem atque monendo. Hæc tamen obligatio non est sub mortali, nisi in casu quo seductus, vel ob ignorantiam, vel ob aliam causam, non habeat in sua potestate media pœnitentiæ; si enim habeat, et iis non velit uti, propriæ malitiæ, non alteri imputare debet impœnitentiam suam. — Si 2, utique tenetur ex justitia ad restitutionem, non quidem erga seductum, sed erga damnificatum; quia nempe est causa efficax et injusta ejus damni.

Q. 3. *Quid de eo qui alium abstrahit a statu Religioso?*

R. Distinctione opus est: vel quis alium a statu religioso abstrahit vi, fraude et dolo; vel duntaxat precibus, suasionibus ac consiliis.

Si 1, peccat graviter contra justitiam, *tum* in seductum, quia illum injuste privat magno bono; ideoque sub gravi te-

[1] S. Thomas, 1, 2, q. 73, a. 8.

nebitur, et ex justitia vim, fraudem et dolum tollere, et in pristinam libertatem illum reponere (qui si renuat, ipsi imputandum); *tum* in Religionem, et quidem non solum si sermo sit de professo (cum tunc jus jam acquisiisset Religio), sed probabilius etiamsi agatur de simplici novitio; nam quisque jus habet ne vi aut dolo impediatur a consecutione boni: ideoque impediens etiam Religioni damnum resarcire debet juxta æstimationem commodi quod inde Religio percepisset [1].

Si 2, qui id facit absque causa, quamvis non sit obstrictus onere restitutionis, quia tunc alter sciens ac volens Religioni renunciat; attamen peccat mortaliter, cum charitas id prohibeat. Imo Tridentinum eos excommunicationi merito subjicit *qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi quoquo modo sine justa causa impedierint* [2]. Qui vero id facit cum causa neque peccare neque ad ullam restitutionem teneri dicendus est: imo rem laudabilem facit. Erit justa causa: — 1. si illius parentes graviter indigeant: ipsa enim natura impellit ad eis subveniendum; — 2. si matrimonii promissione obligetur et defloratio contingat: tunc enim ipsa persona remanet obstricta; — 3. si in religione ad quam aspirat disciplina recta non vigeat, vel ipse vires ad tale Institutum non habeat; — 4. si tales habeat vitæ mores ut Religioni detrimento potius quam decori et utilitati futurus esse rationabiliter prævideatur. Idem dicatur si abductus credebatur aptus, sed talis non sit; nam præsumptio cedit veritati.

Q. 4. *Quid de iis qui alios ad Religionem inducunt?*

Cum Angelico Doctore: *Inducentes alios ad Religionem non solum non peccant, sed magnum præmium merentur...; Danielis* XII, 3, *dicitur quod* qui ad justitiam erudiunt plu-

[1] Non tamen ad damnum compensandum tenetur se vel alium adducere ad Religionem; hac enim in re est attendenda ratio vocationis, non compensationis. Adde id non haberi uti medium ordinatum ad restitutionem.

[2] Sess. 25, c. XVIII, de R. — Quoad eos autem qui impediunt viros, vid. Bulla Julii II *Inter ceteros*, 1512; Leonis X *Etsi a summo*, 1513; Clementis VII *Exponi nobis*, 1524: it. *Religionis zelus*; Sixti V *Pontifex Romanus*, 1586, etc.

rimos erunt quasi stellæ in perpetuas æternitates. *Posset tamen contingere circa hujusmodi inductionem triplex inordinatio. Primo quidem, si violenter aliquis alium ad Religionem cogeret : quod prohibetur in Decr. XX, q.* 3 (*cap.* Præsens). *Secundo, si aliquis simoniace alium ad Religionem trahat, muneribus datis, ut prohibetur in Decr. ibidem, q.* 2. (*cap.* Quam pios). *Nec tamen ad hoc pertinet si aliquis alicui pauperi necessaria subministret in sæculo nutriens eum ad Religionem ; vel si sine pacto aliqua munuscula tribuat ad familiaritatem captandam. Tertio, si mendaciis eum alliciat; imminet enim sic inducto periculum ne, cum se deceptum invenerit, retrocedat : et sic fiant* novissima illius hominis pejora prioribus, *ut dicitur Lucæ XI,* 26[1].

Q. 5. *Ad quid tenetur qui alterum læsit in bonis animæ naturalibus?*

R. Qui alium læsit in bonis animæ naturalibus iisdem subjacet obligationibus quibus obnoxius est damnificator in bonis animæ supernaturalibus. Quapropter si quis alium veneno vel alio quovis medio efficaci privavit memoria, ingenio vel usu rationis, tenetur ex juxtitiâ reparare tum damnum personale, eum nempe a morbo curare quoad potest; tum omne damnum reale, quod inde secutum est, ut est amissio officii, lucri, etc. Imo si quis officium vel conventionem susceperit alios edocendi artem, scientiam aut disciplinam aliquam, si munus tale susceperit absque sufficienti peritia, vel illud negligenter impleverit, pretium acceptum restituere tenebitur pro ratione suæ ignorantiæ aut negligentiæ. Et præterea damnum quod intulit male docendo reparare; ideo enim stipendium accipit ut se utilem præbeat[2].

[1] 2, 2, q, 189, a. 9.

[2] Videant ergo quid supremo exactori sint responsuri *tum* illi qui, ad salebrosa officia non meritis propriis, sed aliorum pervenientes, non curant quid valeant humeri, bene vero quid velit ambitio; *tum* illi qui, vix uni officio sufficientes, at superbi vel avari plura suscipiunt exsolvenda, sed omnibus deficiunt : et, si desint laudatores, ipsi se apud suos inferiores arrepta occasione ad nauseam attollunt. Oh! quam vera est sententia : *Non nocet, si omnibus te supponas; nocet autem plurimum, si vel uni te præponas.* (Kempis, *De imitat. Christi*, l. I, c. VII.)

CAPUT SECUNDUM.

De bonis corporis.

Inter præcipua corporis bona enumerantur vita et membrorum integritas; virginitas et pudicitia; castitas conjugalis. Quæ bona violantur per homicidium, mutilationem (vel aliud simile), stuprum et adulterium.

Articulus 1. — De homicidio et mutilatione membrorum.

Q. 1. *Quid est homicidium, quotuplex, et quale peccatum?*

R. Ad 1 : Homicidium (sic dictum ab *hominis cæde*) definiri potest : *Violenta occisio hominis facta ab homine.* Quæ enim fit a fera, proprie homicidium non dicitur, sed *pauperies* in jure appellatur.

R. Ad 2 : Homicidium aliud est casuale, aliud voluntarium, aliud qualificatum, aliud simplex. *Casuale* contingit præter hominis intentionem. — *Voluntarium* contingit ex ipsa hominis intentione, et dupliciter voluntarium esse potest : *directe,* cum quis data opera alium interimit : et *indirecte,* cum quis directe quidem alterius mortem non vult nec intendit; sed ponit ea ex quibus potest prævidere mortem alterius secuturam. — *Qualificatum* est quod speciales circumstantias habet adnexas : tale est homicidium *proditorium,* quob sub specie amicitiæ; *insidiosum,* quod ex insidiis; *assassinium,* quob ab aliis mercede conductis; et *latrocinium,* quod spolii gratia perpetratur. Sed huc maxime veniunt cædes parentum, prolis, conjugis, principis atque personæ sacræ, quæ singularem qualificationem et atrocitatem insolvunt. Quod vero hisce circumstantiis non est vestitum, dicitur homicidium *simplex.*

R. Ad 3 : Injusta hominis occisio vetita est illo Decalogi præcepto : *Non occides.* Est autem peccatum gravissimum *in Deum,* qui solus est mortis et vitæ dominus. *In rempublicam,* cum sua parte privetur. *In occisum,* cum ei bonum

adimatur temporale maximum, irreparabile ac aliorum bonorum fundamentum. Hinc jure omni punitur; *jure canonico* lata est irregularitas, et in mandantes occidi christianum[1] excommunicatio[2]: *Jure Diœcesano* est generatim reservatio, si agatur de homicidio directe voluntario, sive per se, sive per alium patrato: *Jure municipali* ferę ubique est ultimum supplicium.

Q. 2. *An liceat aliquando occidere innocentem?*

R. Non licet innocentem *directe* occidere, nisi Deus, qui solus habet jus vitæ et necis, concedat: *insontem et justum non occides*, legitur in Exodo[3]. Diximus *directe;* ubi enim justa sit causa, fas est indirecte aliquid agere ex quo præter agentis intentionem mors innocentis sequatur. Hæc tamen causa debet esse tanti momenti ut vitæ ipsi æquivaleat: sic si tyrannus minetur urbis excidium nisi innocens occidatur, non licebit quidem illum directe interficere, cum non sit nisi pars moralis Reipublicæ, a qua non accipit esse et vivere, ut accipit membrum corporis a corpore; verum poterit publica auctoritas illum cogere ut se ad tyrannum conferat: et ubi nolit, etiam tradere; nam eo ipso quod renuit, evadit Reipublicæ noxius, cum quisque ex charitate et justitia legali teneatur vitam exponere pro Republica[4].

Q. 3. *Quid sentiendum de homicidio casuali?*[5].

R. Duplici modo contingere potest homicidium casuale: vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Utrumque sic resolvit Angelicus: *Secundum jura si aliquis det operam rei licitæ debitam diligentiam adhibens, et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum; si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ non adhibens diligentiam debitam, non evadit homicidii reatum, si ex ejus opere mors hominis consequatur*[6]. Ubi animadvertendum est ad homicidii imputationem non sufficere quod opus sit illicitum per se; sed insuper requiri ut sit præcise illicitum et vetitum relate ad homicidium. Ad

[1] C. *Pro humani*, de hom. in 6.
[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 363.
[3] Cap. 23.
[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 393.
[5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 398.
[6] 2, 2, q. 64, a. 8.

hoc vero in foro saltem conscientiæ, omissis diversis sententiis, dicimus :

1. Si opus sit quidem illicitum, sed minime de se periculosum, non imputabitur ad homicidium illud exercenti, etiamsi mors ex illo sequatur : uti, v. g., si femina, fœtu ex crimine concepto, in ejus partu moriatur; quia cum effectus non necessario procedat a causa, non potest esse in prævisione.

2. Si opus illicitum quidem sit et simul etiam periculosum, sed ita raro ut non soleat mors, nisi valde raro, inde evenire, non erit imputandum ad homicidium, si diligentia adhibeatur ad mortem illam vitandam. Sic, v. g., excusabitur ab homicidio Clericus qui venationi sibi prohibitæ vacans hominem casu interficiat, modo diligentiam adhibuerit ne homini mortem inferret; ratio est quia res est resolvenda ex communiter contingentibus.

3. Si opus illud sit illicitum simul, et tam frequenter atque communiter periculosum ut ex eo communiter soleat mors evenire, tunc homicidium certe imputabitur, quæcumque ad mortem vitandam diligentia adhibeatur; est enim omnino voluntarium in causa : ut si quis, v. g., funda lapides in via publica projiciat.

Est notanda reservatio Synodi Novariensis sic concepta : *Suffocatio, imo et retentio infantis in lecto anno expleto minoris, omissa cautione cunarum, vel alterius firmi repaguli*[1].....

Q. 4. *Ad quid tenetur injustus occisor?*

R. *Generatim loquendo* injustus occisor tenetur compensare damna omnia realia in bonis fortunæ, si quæ forte ex injusta ejus actione secuta sunt; fuit enim eorum causa injusta et efficax[2]. Hinc compensare debet : — 1. expensas

[1] Pag. 320.

[2] Duplex est damnum quod causat occisor : unum *naturale*, quod est ipsa amissio vitæ; alterum *temporale*, quod est suppressio bonorum fortunæ, quæ occisus, salvata vita, sperabat sibi comparare. Primum occisor reparare non valet in æquivalenti; neque enim occisum resuscitare potest : utrum vero teneatur heredibus aliquid restituere in bonis alterius ordinis, vid. supra, c. III, q. ult. Quoad damnum autem temporale præsens tantummodo instituitur quæstio.

in medicinis peractas; — 2. lucra quæ ob occisionem cessaverint, non quidem in solidum, uti si jam de facto fuissent acquisita (potuisset enim occisus multipliciter impediri, sed pro majori vel minori spe eadem acquirendi[1]. Nihil vero tenetur restituere pro expensis funeris et sepulturæ; cum ipsæ aliquando faciendæ essent : excipe si ob occasionem necis illatæ (v. g., extra patriam) oportuerit eas fieri majores; — 3. aliquas satisfactiones præstare pro anima occisi, si iste erat pro se probabiliter satisfacturus; bene enim restitutio fieri potest in æquivalenti per orationes, per eleemosynas, etc.

Diximus *generatim loquendo*, nam claritatis gratia occisoris obligationes considerari possunt *vel* relate ad heredes occisi, *vel* relate ad illius creditores, *vel* demum respectu alterius personæ, cui forte homicidium fuerit imputatum. Hinc:

Q. 5. *Ad quid tenetur injustus homicida erga heredes occisi*[2]*?*.

R. Heredibus necessariis, nempe patri, matri, uxori, liberis aliisque ascendentibus et descendentibus[3], tenetur injustus homicida compensare damnum emergens et lucrum cessans, non solum quod cum occisi vita cessavit; sed etiam quod cessavit post ejus mortem juxta tempus quo defunctus verosimiliter fuisset vitam suam acturus, attenta ejus ætate, valetudine aliisque circumstantiis; quia isti unam personam constituunt cum occiso, atque in illius jura succedunt. Non tamen damnum est compensandum per inte-

[1] Communius autem docent nihil esse deducendum pro labore quem occisus ad lucrandum impendere debuisset; quia labor iste libenter et non tanquam pœna sustinetur. Sed excipiunt rationabiliter si præsumatur quod occisus libenter aliquid daturus fuisset pro redemptione laboris. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 639.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 631 et seqq.

[3] Heredes in duplici sunt differentia : alii sunt *necessarii*, quos nempe testator non potest prætermittere, ut sunt ascendentes et descendentes; alii *non necessarii*, seu liberi, qui possunt prætermitti : succedunt tamen (heredibus necessariis deficientibus) ab intestato, ut sunt fratres cæterique consanguinei. Item huc veniunt ceteri, quos testator ex sola sua voluntate instituit. — Est autem notandum quod in præsenti quæstione uxor, etsi proprie non sit talis, tamen habetur ut heres necessarius; quia pertinet ad familiam mariti, et ideo necessario ab eo sustinendam.

grum omnino (nam, ut bene advertit S. Thomas, illud poterat multipliciter impediri); sed satis est quod compensetur juxta spem judicio prudentis æstimandam[1].

Loquendo autem de aliis heredibus, qui nempe necessarii non sunt, nec unam cum occiso personam constituunt, tenetur quidem homicida ipsis restituere tum damnum jam bonis occisi irrogatum per occisionem, tum lucrum quod amisit ipse vulneratus tempore quo vixit; nam moriendo transmisit ipsa lege ad illos (aliis supra memoratis heredibus deficientibus) omnia sua jura proprie dicta[2] : sed non tenetur in nostra sententia restituere lucrum quod cessavit a tempore mortis; istud enim non erat debitum reale cum defuncto ipso contractum, sed personale, quod fundatur in industria futura personæ occisæ : in illud ergo nullum ipsis competit jus, cum non censeantur una persona cum defuncto. Item, ut docent probabilius Concina, Filliucius, Lessius, Lugo, Salmanticenses, etc., neque tenetur iis restituere ea quæ occisus, si viveret, erat probabiliter daturus, licet homicida hæc damna præviderit; quia semper remote et per accidens sequeretur illud damnum, cum directe non intendatur.

Quid (dices) *si læsus omnia ante mortem lædenti remiserit?* Si remisit duntaxat injuriam, quemadmodum fieri solet ut plurimum, adhuc viget obligatio compensandi damna; nam hæc duo non sunt necessario connexa, injuriam dimittere et condonare damna : primum præcipit charitas; secundum charitas aliquando prohibet, ut si læsus

[1] Si tamen, addit Croix, uxor nupserit æque commode, vel si quis eidem alimenta præstiterit, huic nihil restituendum est; quia nullum reipsa pateretur damnum. Idem dicendum de filiis ceterisque heredibus necessariis.

[2] Debita realia contracta ab homicida ante mortem respectu defuncti omnia integra solvenda sunt quibuscumque heredibus, ut quod expendit in curatione, vel si vixit aliquot dies post vulnus, quibus cessavit ei lucrum quod suo labore acquirebat; vel in quibus convenit cum occisore de aliqua pecunia solvenda propter remissionem injuriæ. Quia hæc debita non debentur ratione alimentorum, aut lucri cessantis post mortem; sed sunt debita realia jam contracta ante mortem, quæ procul dubio debentur quibuscumque heredibus defuncti quos, dum ipse viveret, habebat. Ita Salmanticenses.

relinquat indigentes propinquos[1]. — Quod si læsus remisit etiam omnia damna inde obvenientia, lædens ad nihil tenetur erga heredes; isti enim quidquid acquirunt, non acquirunt nisi per ipsam voluntatem defuncti. Excipe debita stricte talia quorum condonatio non est in libera facultate læsi, cum lædant jus tertii : sic per suam condonationem non potest auferre jus quod habent heredes necessarii ad legitimam.

Q. 6. *Quid de creditoribus, si ex homicidio fuerint damnificati?*

R. Alii cum Layman semper obligant injustum homicidam ad restituendum creditoribus occisi, quia creditores jus habebant in debitorem, et eo per iniquam mortem exspoliati sunt; qui ergo est causa mortis ipse est causa damni. Alii cum Sanchez eum obligant tantum casu quo lædens damnum creditorum præviderit; quia tunc damnum est directe volitum. Verum Billuart, Lessius, Salmanticenses, Sylvius et Viva probabilius docent homicidam ad nihil teneri erga creditores occisi, quamvis ipsorum damna præviderit, *modo tamen ea non intenderit;* tunc enim eorum damnum censetur evenisse per accidens. Nam creditores jus quidem habent in personam debitoris, ut de illius industria solutionem obtineant; sed nullum habent jus in actiones quæ nonnisi mediate et præter intentionem sunt damnificativæ. Adde : in ipso foro externo nunquam datur actio creditoribus occisi contra homicidam, sed tantum heredibus ; at *perpetua fori externi praxis*, ait Bouvier, *legitima est juris naturalis interpretatio*[2].

Diximus *modo tamen ea* (*damna*) *non intenderit;* qui enim hominem interficit animo nocendi directe creditoribus

[1] Neque etiam resarciuntur damna per mortem lædentis; hæc enim datur ad solam publicæ justitiæ satisfactionem.

[2] Idem affirmandum de iis quos forte occisus alebat bonis suis, etiamsi horum quoque damnum homicida præviderit, dummodo non intenderit; eadem enim semper ratio currit, nempe pauper nullum commutativæ justitiæ jus habet, ut ego non occidam ejus benefactorem. Unde tunc cum neque directe ejus læsionem intendam, neque mea actio directe ac proxime in eam influat, ea læsio nonnisi uti sequela accessoria ex homicidio sequitur.

vel aliis, recte dicunt communius et probabilius cum Concina ipsum peccare contra justitiam erga illos ; cum unusquisque jus habeat ne vi impediatur a consecutione justi boni : tunc scilicet homicida opere suo injusto, externo et efficaci lædit creditores, et ideo tenetur eisdem restituere.

Q. 7. *Quid si homicidium imputetur innocenti*[1] ?

R. Vel hoc homicida non prævidit ; vel ipse revera prævidit.

Si 1, ad nihil tenetur ; nam tunc damnum innocentis pendet ab aliorum judicio, quod oritur ex diversis rerum vel personarum vel loci vel temporis circumstantiis. Si 2, Croix, Lessius, Lopez, Sanchez, Sotus, etc., probabilius docent occisorem adhuc ad nihil teneri ; semper enim verum est non censeri alteri injuriosam actionem illam ex qua provenit quidem damnum ; sed non per se, bene vero ex errore aliorum, licet error iste prævideatur. Hoc nempe homicidium est causa occasionalis imputationis ; non vero efficiens causa damni, in quod proxime et directe non influit.

Quid (dices) *si talis error non solum prævideatur, sed etiam intendatur ?* Sententia probabilior docet etiam in hoc casu homicidam nulla restitutionis obligatione teneri ; nam quotiescumque actio ex se, vel ex suis circumstantiis non causat proxime et immediate imputationem, intentio prava juxta doctrinam communiorem non efficit ut sit injustum illud opus, quod de se externe et graviter non est injustum respectu tertii. Nempe imputatio homicidii in talem personam non necessario sequitur, adeo ut homicida esse non possit persona alia ; alia ergo imputatio cum tali homicidio patrato nonnisi remote et per accidens jungitur. Sane tota imputatio pendet ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas ac labiles conjecturas ipsum fuisse homicidam : unde si damnum evenit, est remote et per accidens. Excipe si ideo præcise quid ipse faciat, unde alii naturaliter id colligant : v. g., si vestibus alterius indutus occidas.

Et ex his resolvitur illa quæstio, an scilicet qui, militiæ cum sint *conscripti*, se impotentes reddunt mutilatione, vel

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 635 et seqq.

mendaciis aut fraudibus magistratus decipiunt, et sic alii in ipsorum locum quæruntur, teneantur istis restituere? Videtur probabiliter negandum : licet enim peccent tum in se ipsos se mutilando sine causa, tum contrà justitiam legalem gubernio non obediendo, ac ideo gravissime puniantur (*lege civili*), non tamen videntur teneri ad restitutionem, quia non efficaciter influunt in alios vocandos, sed solum in se eximendos; deceptio enim neque physice neque moraliter incitat magistratus ad alios adscribendos. Neque, si deprehenduntur, ideo in ipsorum loco appellati dimittuntur, vel aliqua compensatio imponitur illis tribuenda [1]. — Aliter esset si vel medicos vel magistratus corrumperent, ut ab eis invalidi declarentur; tunc certe tenerentur ad restitutionem.

Q. 8. *An liceat occidere facinorosos bono publico noxios?*

R. Fuit olim hæritica Waldensium doctrina, quod nullum jus esset in societate civili plectendi pœna capitali homines facinorosos bono publico noxios. Eorum vestigiis inhærere non puduit quosdam ætatis nostræ Philosophos, uti videre est in celebrato Beccariæ opere *Dei delitti e delle*

[1] Hanc quæstionem sic resolvit Bouvier : « Qui ex industria fingunt infirmitates, aut eas graviores faciunt, non statim damnandi sunt ad restitutionem ; nam 1° raro decipiunt realiter membra consilii *revisionis;* 2° sæpe sunt in bona fide, et moniti ad restitutionem determinari non possent ; 3° contendi potest, juxta plures, eos contra justitiam commutativam non peccare, quia, seipsos solvendo per mendacia, non positive ac efficaciter inducunt magistratus ad alios in militiam adscribendos, non aliorum malum intendunt, sed tantum suam liberationem. Hæc posterior ratio quadam probabilitate non caret, et inservire potest ad mitiorem decisionem imponendam, quando non alia suppetit via, nec amplius obtineri potest.

Nos autem, principiis strictis inhærendo, arbitramur quod qui fraude et mendacio decipiunt magistratus, vel pecunia aut aliis viis iniquis eos corrumpunt, et obtinent ut, contra legum justarum dispositiones, a militandi necessitate liberentur, atque alii pro se ipsis appellentur, contra justitiam peccant; certum est enim alios juvenes jus strictum habere ut sic non decipiantur nec corrumpantur magistratus. Ergo, etc. Defectu juvenum sic exemptorum eorumve parentum qui injustam hujusmodi exemptionem obtinuerunt, totum damnum hinc illatum reparare debent magistratus corrupti, secundum regulas... pro cooperantibus ad actionem damnificativam. »

pene. Verum homines facinorosos *publica auctoritate* occidere fas esse demonstramus : 1. ex veteri Testamento : *maleficos non patieris vivere*, ait Dominus : *Qui immolat Diis occidetur* [1]. 2. Ex novo : *Qui in gladio occiderit*, legimus in Apocalypsi, *oportet eum gladio occidi* [2]. 3. Ex Jure Canonico, ubi dicitur non imputandum fidelibus *qui ex officio aut tormenta exercent aut capitalem sententiam ferunt* [3] : item ex Jure civili [4]. 4. Ex ratione : nam pars noxia toti communitati licite abscindi potest ob conservationem totius, cum pars sit propter totum ; sed quilibet homo est pars communitatis : ergo si communitati sit noxius, poterit licite occidi, ut bonum commune conservetur.

Diximus *publica auctoritate;* ait enim doctor Angelicus : *Occidere malefactorem licitum est in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis; et ideo ad illum solum pertinet cui committitur cura communitatis conservandæ* [5]. Ubi notandum nomine *publicæ auctoritatis* non quamcumque intelligi ; sed quæ societati politicæ completæ nulli subordinatæ præest, ut Rex in regno ; nam supremum jus nonnisi supremæ auctoritati convenit. Hinc qui præsunt aliis communitatibus, etsi numerosis, sibi subjectos corrigere possunt pœnis ordinariis præservativis, non tamen pure vindicativis et exterminantibus.

Quanquam ipsa suprema auctoritas, ordinem justi judicii servare debet ; cum agatur de re gravissima ipsi a Deo communicata ob solam necessitatem. Hinc non potest lex facultatem tribuere marito ut uxorem in adulterio comprehensam occidat ; tum quia ex juris regula : *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice potest impediri ;* tum quia, nisi urgeat gravis necessitas, nemo est inauditus damnandus aut impœnitens occidendus. Unde damnata est ab Alexandro VII hæc n. 19 propositio : *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Non tamen negandum hanc occisionem remissius puniri ; quia hæc plerumque censetur committi ob

[1] Exod. 22. — [2] Cap. 13.
[3] Decr. 2ª pars, causa 33, q. 4, can. 45.
[4] L. 6 de Offic. procons. — [5] 2, 2, q. 94, a. 3.

vehementem iræ motum, qui voluntarium minuit ac suo veluti impetu hominem aliquatenus vincit...

§ 1. — De bello [1].

Q. 1. *Quid est bellum, et an licitum?*

R. Ad 1 : Bellum [2] definitur : *Congressio vi et armis inter Principes, vel Respublicas superiorem minime agnoscentes :* ex quo patet discrimen belli a rebellione, seditione et duello. Duplex est bellum : aliud *defensivum* ad propulsandam injuriam: aliud *offensivum* ad obtinendam satisfactionem pro injuria.

R. Ad 2 : Bellum est licitum *si justæ adsint conditiones :* nonne Abraham in lege naturæ bellum gessit, et ei a bello redeunti benedixit Melchisedech Sacerdos Dei [3] ? Nonne in Lege scripta Deus ipse bellum probavit [4] ? Nonne Christus in Lege nova laudavit Centurionem, qui erat militiæ addictus [5] ? Adde : tenetur procul dubio Princeps subditorum suorum vitam atque substantias tueri ac regni jura curare; atqui id sæpe non potest peragere nisi bellum gerendo; cum altiora desint tribunalia ad quæ recurrere queat: nec ita facile ac semper aliis Principibus quæstionem remittere valeat.

Diximus *si justæ adsint conditiones,* quæ porro sunt : — 1. ut geratur auctoritate Principis, Reipublicæ vel Magistratus nullum agnoscentis Superiorem; privatus enim ad propulsandam injuriam in promptu habet judicia; — 2 ut adsit causa gravis, v. g., necessitas boni communis vel quietis publicæ conservandæ, coercitio per duellium, defensio innocentium, etc. ; cum enim e bello tot malæ et corpori et animæ proveniant, illud nonnisi in extremis tentandum est : unde Augustinus relatus in jure ait : *Pacem debet habere voluntas, bellum necessitas ;* — 3. ut recta habeatur intentio, id est non odium, non amor partium, non invidia vel inanis gloriæ cupiditas imperium dilatandi. Si adsint duæ

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 404 et seqq.

[2] Sic dictum vel per *antiphrasim*, quia nihil habet belli seu amœni; vel potius a *bellua*, quia uti immanis bellua homines devorat.

[3] Gen. 14. — [4] Exod. 17. — [5] Matth. 8.

priores, et desit tertia, ex bello non oritur obligatio restitutionis; quia adest causa, licet deficiat in modo.

Ex his patet teneri principem, antequam bellum incipiat, diligentissime curare ut certus sit de ejusdem justitia et causa. Et ideo hæc quatuor præstare debebit: — 1. non tantum peritos, sed etiam bonos consiliarios sibi adsciscere; — 2. non tantum consiliarios, sed etiam diversos Theologos interrogare de justitia belli secundum leges Evangelicas; — 3. coram Deo rem totam a se ipso attente perpendere, et statuere quod in tremendo suæ mortis puncto fecisse vellet; — 4. attendere ut omnes libere ad se perveniant, et non impediantur, vel intervertantur litteræ et instructiones.

Quid vero (dices), *si, etiam his positis, Princeps non habeat pro se nisi opinionem probabilem pro inferendo bello alteri Principi, qui Regnum jam bona fide possideat?* Cum Billuart, Tamburini, etc., nobis longe probabilius est quod tunc princeps non possit bellum indicere; cum enim possessio tribuat jus certum in rem possessam, nequit eam possidens possessione sua exspoliari, nisi certo constet illam injuste retinere. Adde tot flagitia e bello provenientia. Adde ipsam capitis sententiam, quæ in adversarios milites profertur; quæ omnia sine certo jure fieri ac permitti non possunt.

Q. 2. *Quid agere debent milites dubitantes de justitia belli?*

R. Vel agitur de militibus subditis; vel non subditis; vel de conductis.

Si 1, tenentur milites obedire Principi jubenti, donec de belli injustitia sint certi; subditi enim tenentur obedire ubi peccatum non est certum. Deinde in proposito casu bellum præsumere debent tanquam justum; possidet nempe jus superioris, *ita ut*, docente Augustino, *fortasse regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi* [1]. Si 2, non debent militare, nisi certi fiant de belli justitia; cum enim agatur de damno tertii et quidem gravissimo, nequit illud eidem inferri antequam constet de injustitia possidentis. Si 3, vel jam erant conducti

[1] L. 22 contra Faust., c. 75.

ante bellum inductum, et idem dicendum ac de subditis; vel post, et valet quod de non subditis [1].

Q. 3. *An principes Catholici possint in bello vocare in auxilium hæreticos, vel etiam gentiles?*

R. Est sententia quæ id absolute negat ob illud Exodi : *Cave ne unquam cum habitatoribus terræ illius jungas amicitias quæ sint tibi in ruinam* [2]. Sed sententia est quæ docet id per se licere, et probat exemplo Davidis, qui se Philisthæis adjunxit : ait tamen plerumque esse illicitum per accidens ob scandala et damna Religioni imminentia. Hæc si speculative consideretur, est quidem probabilis; sed in praxi videtur omnino tenenda prima; vix enim credi potest nulla esse eventura damna ob communicationem illam.

Q. 4. *Quando Principes et Duces in bello tenentur restituere?*

R. Ad 1 : Principes tenentur, quando militibus stipendia debita non persolvunt; tunc debent videlicet compensare damna et ipsis militibus et aliis qui a militibus ipsis damna acceperunt; cum horum omnium illi sint causa injusta et efficaciter movens.

R. Ad 2 : Duces, tribuni, centuriones aliique officiales tenentur ad restitutionem : 1. si pauciores habeant milites quam exhibent in stipendiorum solutione, ut, cum a commissariis lustrantur copiæ, ipsi non milites sub habitu militari vel bis eumdem militem præsentent: 2. quando commeatus curæ præfecti dant militibus cibum vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur; 3. quando in transitu per regiones accipiunt pecunias a variis pagis ne hic vel illic pernoctent aut morentur; 4. quando uni militi dant plures syngraphas ad domos diversas; 5. quando stipendium militibus debitum subtrahunt, et permittunt ut isti ab innocentibus sibi extorqueant necessaria; tunc enim ipsi mali ansam darent [3].

[1] Militum obligationes tradit liber, *Il soldato, ossia doveri morali di un soldato*, Roma;—Grossi, *Della vita militare, pensieri di due uomini di stato*, Torino, Tip. Fontana, 1841; — Fassi, *Brevi discorsi morali ad uso dei militari*, Torino, 1835; — Cespedes, *Dubia conscientiæ militaria*, etc., Mediol., 1643.

[2] Cap. 34 : *illius*, id est terræ Chanaan, ubi infideles erant.

[3] « Quæstio est : an si cives nostri damnum ingens tempore belli passi

Q. 5. *Ad quem pertinent bona hostibus erepta, et quid dicendum de repressalibus, atque prædis?*

R. Ad 1 : Bona immobilia ex lege belli cedunt Principi aut Reipublicæ; mobilia de usu fiunt capientis, nisi consuetudo habeat ut pars cedat Principi aut communitati [1].

R. Ad 2 : Ad repressalia quod attinet [2], hæc licita sunt, cum sint quædam compensationis ac belli species; si tamen : — 1. constet cives alterius Reipublicæ fecisse injuriam; — 2. si illorum Superiores rogati recusent administrare justitiam; — 3. si constet eos culpabiliter id recusare; — 4. si Princeps supremus, causa cognita, id concedat; — 5. si non inferatur plus damni quam satisfactio requirat; — 6. si non committantur in ecclesiasticos. Ita communiter [3]

R. Ad 3 : Militibus propria auctoritate prædas agere non licet, cum non sint domini, sed simplices exsecutores. Hinc ipsis dicitur : *Contenti estote stipendiis vestris* [4]..... Licet tamen, si legitima adsit permissio; nam ad belli finem conducit. Sicut etiam licet uti insidiis ac stratagematibus, modo absit mendacium : sic licet fugam fingere, uti hostium vexillis; hæc enim non habentur ut proprie dicta mendacia, cùm possint præcaveri. Esset autem ex communi sensu contra jura belli aquas veneno inficere, innocentes directe occidere, quo nomine veniunt pueri, mulieres, senes, peregrini, clerici, rustici, atque mercatores.

Ceterum quando urbs datur in prædam, vulgo *au pillage*, semper excipiuntur monasteria, ecclesiæ, locique pii.....

Quid (quæres) *de militibus qui castra deserunt sine*

sunt, his restitutio quædam a Republica debeatur? Vasquius in controversiis illustribus negat ea ratione quod jus belli id permittat. *Sed hoc recte absurdum*, dicit Grotius; *jus enim belli excusat non quæ civibus fiunt, sed quæ hosti nocent. Ergo omnino reliqui cives debent refundere damnum quod ex concivibus unus vel alter extra ordinem passus est*, ex eadem ratione ob quam contributio fieri solet ex *lege Rhodia* de jactu, si unius merces in mare projectæ sint, ut aliorum res salventur. » Heineccius, *Prælect. Acad. in Hugonis Grotii libros de jure belli et pacis*, l. III, c. XX, § 7, 8. — [1] L. II, Inst. t. 1, § 17.

[2] Repressalia sunt retentio personarum vi, vel rerum inimicorum, quæ casu vel de industria in manus alterius partis perveniunt.

[3] Cap. unic. *de injuriis*, in 6. — [4] Luc. 3.

causa? Peccant graviter, cum ad hoc stipendio conducti sint : et injustitiæ rei fiant erga Principem ac Rempublicam : et gravissime puniantur, si capiantur [1]. Non tamen videntur obligandi ut ad vexilla cito redeant si inde timeant gravissimas pœnas; quia nemo videtur ultro teneri se iisdem subjicere, ut ait Bouvier.

§ 2. — De suicidio [2].

Q. 1. *An suicidium sit licitum?*

R. Absque divina auctoritate nefas est seipsum directe interficere; id enim repugnat charitati erga seipsum, et est injuriosum tam Deo, qui solus est directus et absolutus dominus vitæ humanæ quam societati et Reipublicæ, quæ injuste per suicidium privatur sua parte seu cive : ita Angelicus [3]. Hoc autem prohibetur generali illo præcepto; *Non occides. Neque enim*, ait Augustinus, *qui se occidit aliud quam hominem occidit* [4]: et *hæresi* 69 inter hæreticos recenset Circumcelliones, qui insani feritate se ipsos occidebant, et alios ad id inducebant. Id ipsum erudite probat more suo cl. Episcopus Scotti in suis Theorematibus. Vel ipsi gentiles hanc injustitiam detestati sunt; audiatur Tullius : *Piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis; nec injussu ejus a quo ille vobis est datus ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum assignatum a Deo defugisse videamini* [5].....

Ecclesia privat suicidam sepultura sacra, ut videre est in Rituali R. [6]. Quæ tamen pœna eos non complectitur qui furore, amentia aut phantasia per gravissimam animæ tristitiam turbata, vitam sibi eripuerunt, vel qui ante mortem doluerunt (B).

Quid (dices) *si de suicidio dubitetur?* Vel dubium est utrum quis deliberate an indeliberate sibi mortem intulerit; vel dubium est utrum ille a se an ab alio fuerit inter-

[1] Reus fit injustitiæ erga privatum qui castra deserit (si sit illius substitutus), casu quo ideo alium substituere teneatur.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 366 et seqq.

[3] 2, 2, q. 64, a. 5. — [4] L. 1, de Civ. D. c. XX.

[5] De Rep., l. VI. — [6] *Vid.* de Censuris, ubi *de privât. sepulturæ.*

fectus. Si 1, in praxi erit sepultura Ecclesiastica privandus; nam opus externum semper præsumitur voluntarie positum, nisi certo oppositum constet. Si 2, nequit eadem privari; neque enim crimen tam grave præsumitur nisi argumenta adsint et indicia manifestissima.

Q. 2. *An liceat mutilare seipsos*[1]?

R. Negative : *Nisi ad conservationem totius corporis* sit necessarium : idque *etiamsi fiat ad conservandam castitatem et sedandas tentationes*. Solus enim Deus est vitæ humanæ dominus absolutus et directus; homo vero non habet nisi convenientem usum.

Diximus : 1. *nisi ad conservationem totius corporis sit necessarium;* cum enim pars ordinetur ad totum corpus conservandum, tali urgente necessitate, poterit utique membrum aliquod resecari : hinc licet probabilius sibi abscindere manum catena ligatam ad fugiendum incendium, aut ad vitandam mortem a bellua vel tyranno inferendam; ita Billuart, Croix, Lugo contra alios; — 2. *etiamsi fiat ad conservandam castitatem et tentationes superandas;* quia hoc remedium non est absolute necessarium, cum sint alia media. Imo neque utile, uti docent Basilius, Chrysostomus et Augustinus, cum potius tentatio fiat vividior, et facilis desperationi via aperiatur; privatio enim generat appetitum. Aliunde *peccatum subjacet voluntati*, ut ait Angelicus[2], non corporis membro. Ex quo patet quid sentiendum sit de puerorum eviratione ad vocem conservandam, licet consentiant pueri et absit periculum mortis : id non pauci permittunt ex consuetudine et bono quod ipsis pueris obvenit; *sed vicit apud plerosque*, ait Benedictus XIV, *et facta est communior opinio negans*[3]; nam conservatio vocis non est bonum tanti momenti, neque conducens ad totius conservationem, ut liceat quod tantopere natura reprobat[4].

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 374; et *Homo Apost.*, Tr. VIII, n. 1 et seqq.

[2] 2, 2, q. 65, a. 1.

[3] *De Syn. Diœc.*, l. XI, c. VII.

[4] Omnium maxime culpandi qui sævitiem in se exercent, ut ab officiis solvantur, v. g., ne adscribantur militiæ, vel ut mutilato corpore largiorem stipem accipiant, etc.

Q. 3. *Quibus mediis tenetur homo vitam sibi servare?*

R. Tenetur mediis ordinariis : qui enim tenetur ad finem tenetur etiam ad media quæ sunt facilia ; secus idem esset ac sibi moraliter mortem inferre [1]. Sed non tenetur ad extraordinaria, nisi ejus vita bono communi sit omnino conducens : hinc non tenetur quis abscissione cruris, vel alia ejusdem generis operatione dolores nimis atroces afferente, vitam sibi servare, cum id sit extra communes vires positum. Eo in casu in communi æstimatione censetur justa de causa mortem tantummodo permittere [2].

Q. 4. *Quid de vigiliis, macerationibus, aliisque pœnis, quibus indulgere solent christianæ perfectionis studiosi?*

R. Pœnitentiæ istæ licent, si exerceantur consilio prudentis Prælati vel Confessarii [3], et justa de causa, hoc est ad corpus in servitutem animæ redigendum, quamvis per aliquos annos vita brevior efficiatur : *Et in hoc vera est theologorum sententia, ea* (opera) *licite et cum merito fieri posse*, ut loquitur Benedictus XIV [4]. Si enim licet fabris ferrariis vitam sibi minuere laborando quotidie corpore prope ignem, a quo non potest non notabiliter consumari humidum illud naturale quo tam indiget vita hominis : si licet studiosis sanitatem sibi labefactare ad scientias addiscendas ; si licet

[1] Utrum autem necessaria ad vitæ conservationem remedia negligere dicendi sint qui nimis fidenter in locis difficillimis et arduis iter faciunt, venantur, natant, herbas colligunt, ligna vel frondes cædunt, arbores pertica concutiunt atque flagellant, tectus reficiunt, non ita facile est definire ; usus enim, indoles, cautela ac cetera hujusmodi efficere possunt ut pro ipsis nullum periculum sit, aut nonnisi remotum. Item dicendum de excursoribus, areonautis ac circulatoribus, qui miros saltus ac difficillima tentamina agunt. Item est tum de illis qui, validis ventis insufflantibus, aquis se committunt audacter : tum de illis qui ingentia pondera sustentant, atque humeris ferunt, etc.

Quidquid sit, acriter sane sunt exprobrandi temerarii illi ausus, ac illa stolida periculorum aditio quæ vel ex petulantia, vel ex vana sui ostentatione, vel ex indigno quæstu, in juvenibus maxime, procedunt. Quibus fit ut qui robustissimi erant per illam improvidam agendi rationem nec sibi nec aliis amplius prodesse valeant. *Vid.* Stapf., § 283.

[2] *Vid.* Stapf., *Theol. Mor.*, §§ 286 et seqq. — Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 30, 32, 372.

[3] Quomodo hac in re se gerere debeat Confessarius, vid. *Castelvetere*, *Pinamonti*, *Sales*, etc., etc.

[4] De Canon. SS. l. III, c. XXIX, n. 6.

militibus exponere vitam tot ærumnis atque mortis etiam periculis, cur non licebit religiosæ perfectionis amatoribus austeritates corporales amplecti ut rebellem carnem in servitutem redigere valeant?

Neque dici potest qui ita agunt seipsos directe occidere; nam carnis tantum rebellionem directe coercent et effrenem illius concupiscentiam, permittentes indirecte ut ob justum finem hujusmodi vita sua aliquantisper imminuatur. — Aliud profecto est procurare directe vitæ imminutionem, vel mortem sibi positive inferre; et aliud illam permittere vel ejus subire periculum ob justam causam (C).

§ 3. — De duello [1].

Q. 1. *Quid est duellum?*

R. Duellum (græca voce *monomachia* dictum) definitur : *Pugna inter duos vel paucos privata auctoritate et ex condicto inita, cum periculo occisionis, mutilationis vel vulneris.*

Dicitur 1. *pugna inter duos vel paucos,* ut distinguatur a bello, quod est multorum contra multos; — 2. *privata auctoritate;* duellum enim initum auctoritate publica, quale fuit illud Horatiorum cum Curiatiis in historia profana, et illud Davidis cum gigante Golia in historia sacra, licitum est; cum paucorum pugna non minus licita sit quam multorum, imo desideranda, quia paucorum cæde finitur bellum; — 3. *ex condicto,* quod indicat locum ac tempus : sicque distinguitur a rixa, quæ non supponit pactum ullum præcedens; — 4. *cum periculo occisionis, mutilationis vel vulneris,* ut excludantur a notione duelli illæ pugnæ ad gravem læsionem inferendam ineptæ, uti quæ fiunt virgis vel levi baculo.

Duellum aliud *solemne* est, aliud *simplex.* Primum fit adhibita forma circa tempus et locum, assumptis etiam testibus, sive, ut vocant, *patrinis.* Secundum absque dictis solemnitatibus exercetur.

Q. 2. *An duellum sit licitum?*

R. Duellum, sive solemne sive simplex, est prorsus illici-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 399 et seqq.

tum, intrinsece malum et mortale; repugnat enim legi naturali sese advertenter et privata auctoritate exponere periculo hominis occidendi vel mutilandi; atque usurpatur jus Dei, qui solus est vitæ dominus. Hoc est contra Hobbesium aliosque pseudo-philosophos. Quare Tridentinum : *Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo introductus, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex christiano orbe penitus exterminetur* [1]. — Addimus Alexandrum VII damnasse hanc n. 2 propositionem : *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.* — Quod valet ex Benedicto XIV, licet aliunde *officio et sustentatione privaretur;* et licet *certo sciat pugnam non esse secuturam,* utpote ab alio impediendam; et licet id faciat *ad bona conservanda* [2], neque enim sunt facienda mala sub quacumque boni spe (D).

Si duellum suscipiatur ad veritatem indagandam, ad justitiam vel innocentiam detegendam, indueret etiam malitiam superstitionis [3].

Q. 3. *Quænam sunt pœnæ contra duellantes statutæ?*

R. 1 : Jure pœnali patrio pœna statuta contra duellantes, etiam duello non secuto, est relegatio vel carceris detentio

[1] Sess. 25, c. XIX, de R.

[2] Benedictus XIV, Bulla *Detestabilem*, quinque propositiones damnavit circa duellum : has retulimus tomo I, ad Appendicem primam.

[3] Gerdil, *Opere*, t. III. — Bergier, *Dict.*, v° *Duel;* — Bossi, *Del duello conseguente del volgar sistema d'onor militare;* — Et Opus nostrum, *Ethices seu philosophiæ moralis elementa*, etc., etc.

Hic notat Gury : 1. Non licet duellum suscipere ea lege ut, uno vulnerato, aut certo numero ictuum completo, pugna cesset : tum quia etiam in hoc est maximum vulneris lethalis periculum; tum quia Clémens VIII prohibuit etiam duella non fatalia; tum quia istud duelli genus scandalum creat, et duellis fatalibus occasionem præbet.

2. Non licet duellum suscipere, etiam auctoritate publica, ad noscendam veritatem, ad probandam innocentiam, nec ad finiendam litem privatam : quia non est medium ad hos fines ordinatum. Nec cogi possunt rei ad duellandum, spe etiam vitæ victori futuro data.

3. Licet autem pugnare in duello ad meram defensionem, etiam arma acceptando ab adversario, si mors ab ipso intentetur nisi pugna acceptetur, nec adsit alia via periculum mortis proximum evadendi; sed non licet se conferre ad alium locum, aut indicere ad defensionem aliud tempus determinatum : quia tunc duellum proprie dictum esset.

ad annos plures aut pauciores pro circumstantiis, una cum mulcta etiam pecuniaria [1]. Supperadditur autem amissio gradus quoad officiales militiæ ex Codice pœnali militari [2].

R. 2. Jure Ecclesiastico tres pœnæ statutæ sunt in Tridentino. Prima est excommunicatio *ipso facto* incurrenda, dein Pontifice Maximo reservata ex Bulla *Illius vices* Clementis VIII, quam incurrunt etiam patrini : item duellum consulentes, favorem eidem præstantes et locum exhibentes : item superiores, domini, magistratus qui illud permittunt, cum possint illud impedire : item spectatores, non quidem qui obiter transeundo casu ibi reperiuntur, sed qui de industria spectant et propria præsentia duellum quodammodo fovent et approbant, atque duellantes ipsos inflammant [3]. — Secunda est proscriptio omnium bonorum cum perpetua infamia; hæc tamen pœna apud nos minime viget. — Tertia est privatio sepulturæ Ecclesiasticæ, si duellantes in conflictu ipso decedant, etiamsi ante obitum dederint pœnitentiæ signa [4] : imo *etiamsi extra locum conflictus Sacramentis muniti decesserint* [5]; uti præcipit Benedictus XIV Bulla *Detestabilem*, data anno 1752.

Advertendum tamen pœnas hujusmodi non incurri nisi ob duellum stricte sumptum, id est *de condicto*, convento loco et tempore; non vero ob conflictum quemcumque improvisum, quamvis pugnantes ex eodem rixæ impetu ad locum aliquem idoneum ex æquo perrexerint, prout declaravit S. C. 5 oct. anno 1744.

Q. 4. *An provocans teneatur restituere, si provocatus occumbat?*

R. Negative : provocans probabilius non tenetur restituere, si provocatus occumbat ; licet enim peccaverit contra charitatem provocando, non tamen peccavit contra justitiam pugnando (nisi illum induxerit vi aut gravibus minis, sicque

[1] Art. 632 et seqq. — C. pœn. p. 1, 140 et seqq. — [2] Art. 287.

[3] Excommunicationem tam principales quam cooperantes incurrunt, etiam effectu non secuto; — *Vid.* Lignori, *Opus Mor.*, l. VII, n. 220; et *Homo Apost.*, Tr. VIII, n. 28.

[4] *Vid.* Conc. provinciæ Remensis, an. 1849.

[5] Hoc ultimum tamen observat Alasia non esse usu receptum in omnibus Diœcesibus.

quasi coegerit). Nam statim ac constat provocatum libere acceptasse duellum, uterque ad invicem sibi facultatem facit : at volenti nulla fit injuria damnosa [1].

Item dicendum est de invicem rixantibus. Imo si, duobus rixantibus, ultro quis occurrat ad rixam impediendam, si et ipse occidatur, rixantes principales ad nihil tenentur ; quia, ut ait Alasia, illius homicidii non efficax causa fuerunt, sed simplex occasio.

§ 4. — De abortu [2].

Q. 1. *Quid est abortus, et quale peccatum?*

R. Ad 1 : Abortus definitur *ejectio fœtus immaturi*. Quare ad abortum requiritur ut fœtus conceptio et animatio vere præcesserit. Fœtus autem, ex communi Doctorum et antiquorum physicorum sententia, atque ex praxi tam S. Pœnitentiariæ quam fori, dicitur animari spatio 40 dierum si masculus, 80 si fœmina. Sunt tamen medici qui hodie pro certo habent ex innumeris experimentis fœtum, nulla facta sexus distinctione, ab ipsa conceptione animari, statim ac nempe ipse incipit formari [3] : quod quidem fere statim a coitu evenire censent (E). Hic obiter notandum ab Innocentio XI damnatam fuisse hanc n. 35 propositionem : *Videtur probabile omnem fœtum, quandiu in utero est, carere anima rationali.*

R. Ad 2 : Quicumque malitiose vel in se vel in altero *directe abortum procurat* graviter peccat, sive fœtus animatus sit, sive non. Etenim in primo casu est verum homicidium ; in secundo autem tendit in homicidium, et est contra naturam generationis, cum proxime impediat vitam hominis : *homicidii festinatio est prohibire nasci, nec refert natam*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 638.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 394 et seqq.

[3] Quando porro agitur de pœnis et irregularitate, utique res dijudicanda est juxta praxim S. Pœnitentiariæ. At hodie non ita, si de peccato quæritur ; sed illico ac merito homicidam dicimus (ex doctrina peritorum) qui abortum curat a conceptione, homicidam, inquam, peratrocem, qui et corpus et animam perdit. Quo maxime sensu accipienda sunt quæ hic discutiuntur.

quis eripiat animam aut nascentem disturbet : homo est qui est futurus ; etiam fructus omnis jam in semine est, ait Tertullianus [1]. Stricte tamen homicidium non est; nam fœtus inanimis non est complete et simpliciter homo. — Hinc ex communiori et omnino tenenda sententia [2] non licet matri, quamvis morbo extremo laboranti, remedia sumere directe ac expellendum fœtum, etsi inanimem; ratio quia directe abortus procuraretur : et si nunquam licitum est directe expellere semen, etsi ex ejus abundantia mors timeatur, tanto minus licebit expellere fœtum, qui est propinquior vitæ humanæ. Neque potest dici pars viscerum, cum sit inchoative condistinctum individuum humanum; neque vitæ aggressor, cum ex se mortem non intentet, sed ea per accidens eveniat. Hoc tamen intelligendum est de vero fœtu; nam si sit corruptus, licet expellere, quia potius est massa putrida : item de fœtu qui jam sit in uteri possessione. Ex quo resolvitur quod mulier oppressa poterit se vertere, coitum interrumpere, semen repellere ne immittatur ; cum tunc per accidens ex viri malitia effundatur. Non tamen poterit expellere, si jam illud receperit ; quia jam tunc esset in pacifica possessione uteri, ut recte ait Croix, et alii.

Diximus : *Directe abortum procurat ;* nam indirecte tantum procurare seu permittere, subministrando videlicet matri morbo gravi laboranti remedia fœtui nociva, utique licet sub certis conditionibus ; nam tunc nonnisi per accidens et citra intentionem abortus evenit. Conditiones sunt : — 1. ut agatur de morbo lethali; nam remedia periculosa tantum in extremis sunt tentanda : — 2. ut remedia non sint per se fœtui nociva, ut esset dilaceratio uteri ; nam tunc esset directe abortum tentare, neque intentio mutat remedium : remedium igitur debet esse per se ad morbum curandum directe et immediate efficax, uti est moderata corporis purgatio,

[1] Apol. c. IX.

[2] Est contra D. Antoninum, qui probabiliter ait : *Si autem puerperium nondum est animatum, posset tunc et deberet (medicus) talem dare medicinam; quia, licet impediret animationem talis fœtus, non tamen esset causa mortis alicujus hominis, et hoc bonum sequitur, quia liberat matrem a morte.*

scissio venæ, etc. : — 3. ut nulla sit spes fœtui illi per baptismum vitam æternam procurandi ; tunc providendo matri non fit deterior salus prolis : neque enim prolis periculum crescit.

Quid sit fœtus sit animatus, et dubium sit an, pereunte matre, proles supervivere possit et baptizari? Vel periculum abortus est æquale tam si medicina sumatur quam si non sumatur ; vel periculum illud medicinam sumendo fit majus. Si 1, poterit mater medicinam suscipere ; quia sic vitæ suæ juste consuleret sine majori fœtus periculo. Si 2, minime poterit ; nemini enim fas est ad tuendam vitam suam temporalem exponere positive proximum periculo mortis æternæ. Hoc autem semper intelligendum si aliqua vera spes adsit salvandi vitam prolis post mortem matris : secus non videtur charitas obligare matrem in extrema necessitate positam ad vitam suam negligendam abstinendo se a remediis ob exiguam et remotissimam spem vitæ prolis.

Quamvis autem medici scrupulis non sint agitandi circa pharmaca quæ matri prægnanti præbent, cum rarissime proles ei supervivat, quia lethalis morbus et humores corrumpit et prolis alimentum contaminat ; tamen ea res non adeo negligenda est, quia non semel etiam accidit quod ob peritiam chirurgorum statim ac spiritum exhalaverit, inciso matris utero, proles viva extracta fuerit et baptizata [1].

Q. 2. *Quænam pœnæ in procurantes abortum?*

R. Sixtus V Bulla *Effrenatam*, anno 1588, omnes scienter procurantes abortum fœtus tam animati quam inanimati, et quomodocumque in eum consentientes, vel mulieribus præbentes venena sterilitatis, subjecit cunctis pœnis in ipsos homicidas statutis. Nempe (habita ratione diversitatis personarum) est privatio privilegii Clericalis, dignitatis ac Beneficii Ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea in posterum consequenda. Addidit etiam irregularitatem, et excommunicationem ipso facto incurrendam, effectu secuto, et utramque Pontifici reservatam. Cum autem Papa loquatur *de scienter abortum procurantibus*, idcirco a pœnis illis excusat ignorantia etiam

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. VIII, n. 26.

crassa, ignorantia scilicet effectus qui potest sequi a propinatione medicinæ. — Verum Gregorius XIV, Const. *Sedes Apostolica*, anno 1591, sustulit irregularitatem et excommunicationem pro abortu fœtus inanimati, ac utramque limitavit ad abortum fœtus animati [1].

Porro quod pertinet ad privationem beneficiorum, ad eam incurrendam requiritur sententia saltem declaratoria criminis; cum sit privatio juris acquisiti. Non item est de inhabilitate, sed ea statim incurritur; cum privet jure acquirendi. — Absolutio ab inhabilitate non improbabiliter valide conceditur ab Episcopo; quia in omnibus pœnis a jure generaliter latis nec specialiter reservatis possunt Episcopi absolvere, ut satis probabiliter defendunt multi cum Covarruvia, Scoto, Sorer, Soto et S. Antonio, qui hoc vocat commune, et Elbel, qui hoc dicit communissimum, et Palao, qui id probat ex Glossa in cap. *Nuper, de Sent. excommunicat.* [2]. — Item absolvere possunt ab excommunicatione etiam per specialiter delegatos; cum ipsis a laudato Pontifice ea facultas tributa sit.—Quod tandem pertinet ad irregularitatem, ea ab uno Pontifice auferri potest, licet abortus sit occultus, ut patet ex Tridentino [3].

In Synodo autem nostra procuratio abortus relata est inter casus reservatos sub nº 3 : *Sive fœtus sit animatus, sive inanimatus, et licet irrito effectu tentatus.* Et hic observandum est : cui deputatur facultas ab hoc casu absolvendi, illi est quoque ab Episcopo deputata facultas absolvendi ab

[1] *Quid in dubio de animatione?* Verius eo in casu excommunicatio non incurritur quia versamur in odiosis : multo minus irregularitas, ut nobis certum videtur; nam jure canonico habemus eam non incurri nisi in lege sit expressa (*C. Is qui, de sent. excom.*, in 6) : de hoc porro casu nihil habetur expressum. Hinc concludunt valde probabiliter non censendum irregularem saltem in foro externo qui intra 80 dies a fœtus conceptione abortum procuravit. Diximus *intra 80 dies;* quia etiam in dubio an fœtus sit masculinus vel femineus, potius præsumitur femineus : cum ex frequentiori eventu amplior sit numerus feminarum quam masculorum; at in dubio res resolvenda est juxta quod crebrius contingit. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 396.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. II, n. 58.

[3] C. *Liceat*, 6, sess. 24.

excommunicatione Papali reos abortus fœtus animati [1].....

Q. 3. *An mulieres quæ in semetipsis abortum procurant excommunicationis pœnam incurrant?*

R. Certum est mulieres non posse abortum sibi procurare etiam ante fœtus animationem, quamvis sibi videant ex uteri graviditate imminere periculum infamiæ, vel etiam mortis; cum id sit intrinsece malum. Et deducimus etiam ex ista, quam n. 34 Innocentius XI diris devovit, propositione: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur vel infametur.* Item certum est peccare mortaliter et homicidium committere mulierem quæ in se ipsa procurat abortum fœtus animati (F). Verum utrum incurrat etiam excommunicationem a Sixto V irrogatam, sententia communissima cum Bonacina, Sporer atque Viva, qui dicit hanc esse usu receptam, affirmat; quis enim abortus magis reus est matre ipsa, quæ ideo pharmacum suscipit? Et in Bulla aperte legitur § 1, *pœnas incurrere etiam prægnantes ipsas mulieres quæ scienter præmissa fecerint:* et § 7 iterum Pontifex comprehendit *mulieres ipsas quæ eadem pocula* (ad abortum nempe procurandum) *sponte ac scienter sumpserint.*

Sed sententia negans est valde probabilis, et, attenta ejus intrinseca ratione, probabilior. Hanc defendunt Avila, Lexana, Naldus, Roncaglia, Salmanticenses et Lugo (qui tamen concludit standum pro contraria sententia, si communis usus regionis sic explicet et intelligat Bullam [2]). Sane in utroque objecto paragrapho Pontifex patenter loquitur (ut

[1] Pharmacopolas et medicos monet *Stapf.*, § 388, cautissimos esse oportet ne, dum fœminæ nonnihil suspectæ sub diversis obtentibus consilium petunt, sive directe, sive indirecte, ad immane hoc crimen cooperentur. — Iterum ait neque illos excusari qui, ut se liberent ab importunitate, ac ne simul abortum causent, remedia inania tribuunt; hoc enim præter alia mala multum confert ut fascinata juventus libidini audacter indulgeat, secutaque imprægnatione remedia oblata iterum et iterum tentet, et quod non obtinet efficacitate obtineat remediorum repetitione.

Quando fœminæ ex fornicatione gravidæ confitentur, interrogandæ sunt, caute tamen atque prudenter, de abortu desiderato vel tentato, necnon de remediis adhibitis. De hoc pariter interrogandi sunt amasii qui sunt fornicati; sæpe enim abortum consulunt.

[2] Lugo, *In responsionibus moralibus.*

sedulo in Bulla observavimus) tantum de pœnis temporalibus contra homicidas statutis; nam cum dein gradum facere vellet ad pœnas spirituales, præsertim ad excommunicationem infligendam, in § 7, subdit : *Insuper ut immanissimi hujus delicti gravitati non solum temporalibus, verum etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, et consulamus, omnes et singulos cujuscumque gradus, status... qui vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum opem, consilium, favorem, potionem vel alia medicamenta scienter dederint, etc.* Loquendo hic igitur de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantum eos vel eas, *qui vel quæ dant opem, consilium, etc.;* atqui mulier quæ sibi abortum procurat non potest dici sibi præbere opem, consilium, etc.[1].

§ 5. — De vitæ, pudicitiæ, honoris et bonorum aggressione.

Q. 1. *An liceat injustum vitæ aggressorem occidere?*

R. *Potest* quilibet injustum vitæ suæ aggressorem occidere, *cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ*. Ita unanimiter Theologi cum Angelico, qui thesim suam confirmat ex eo quod Exodi 22 furem nocturnum occidere licet; ergo *multo magis*, ait, *licitum est defendere propriam vitam*[2]. Deinde *vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittunt*[3]. Denique ipsa natura docet esse in homine verum jus vitam propriam defendendi, si injuste oppugnetur, eamque præferendi vitæ aggressoris injusti, qui ex propria malitia in tale periculum se conjecit. — Quod probat etiam valere non solum pro sæcularibus, sed etiam pro ipsis Clericis et Religiosis; jus enim defensionis est unicuique a natura inditum. Si secus esset, injustitiæ, bonorum cædi, rerum publicarum eversioni arma ministrarentur[4].

[1] Et fortasse Pontifex consulto ita se gessit ad novum animæ laqueum in his mulieribus declinandum, earum infirmitati compatiens. Saltem dubia res est, ait Roncaglia; at in dubio reo favendum est — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 395.

[2] 2, 2, q. 64, a. 7. — [3] Cap. XVIII, de homic.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, nn. 380, etc.; et *Homo Apost.*, Tr. VIII, nn. 11, etc.

Hinc Catechismus R. hoc jus omnibus tribuit indiscriminatim.

Diximus *potest ;* non enim tenetur quis aggressorem occidere, nam (si non agatur de eo cujus vita sit omnino necessaria bono communi, quo in casu tenetur se ipsum defendere ratione publici boni) actus virtutis est sui occisionem permittere, ne alter vita temporali simul et æterno privetur. Addimus *cum moderamine inculpatæ tutelæ*, ut scilicet in tuendis nostris juribus illud moderamen servemus quod nequeat culpari. Hoc juxta omnes importat :

1. Ut occisio aggressoris non fiat ad vindictam, cum hæc privatorum non sit ; neque ex odio, cum hoc charitati adversetur ; sed solum ad injuriam et vim propulsandam, seu ad sui defensionem.

2. Ut qui aggressionem patitur non utatur majori violentia quam necesse sit ad mortem vitandam. Ideoque si ab injusto aggressore liberare se queat clamando, fugiendo, vel vulnerando tantum, non potest occidere ; alioquin occideret injuste, et teneretur ad restitutionem, cum jus excederet a natura tributum [1].

3. Ut aggressio sit injusta. Hinc non licet reo occidere ministros justitiæ, a quibus ad supplicium trahitur : nec contra illos se defendere, cum juste ipsum aggrediantur : nec datur jus juri oppositum.

4. Ut aggressio *actu moraliter* inferatur, id est ita impendens sit ut non possit nisi adhibita vi eam repellere ; si enim aggressionem vix probabilem feriendo vel occidendo

[1] Hoc tamen in casu, juxta plures, qui moderamen excedit non teneretur ad totum damnum, sed tantum ad illud quod proportionatur excessui defensionis, quia duntaxat talis excessus injustus est : hoc Collet dici communissimum esse apud TT.

Hic autem notandum est quod hisce in accidentibus non adeo facilis est consilio locus atque moderationi ; aliquando enim excitato clamore vel tumultu facile putamus nos posse aggressorem abigere ; at aliquando ita subito tanto timore percutimur ut juxta nostrum captum de nobis actum sit, nisi subito percutiamus, quod evenit maxime si nocturni fures armati nos aggrediantur, vel ex insidiis in nos præcipites ruant.

præveniamus, vitæ alienæ aggressores nos ipsi efficiemur, non defensores nostræ.

An (inquires) *liceat tibi occidere ebrium vel amentem aggressorem?* Affirmant probabilius cum Gury, nisi tibi constet eum in statu peccati mortalis versari; ratio est quia quamvis ebrius vel amens non sit aggressor tuus *formaliter* injustus, est tamen *materialiter* injustus, et tu jus tuum servas vim vi repellendo. Quod si certo scias eum in statu peccati lethalis versari, salutem ejus æternam vitæ tuæ temporalis conservationi præferre debes. Secus autem si sui ipsius compos esset; proprium enim malum ipsi foret imputandum.

An (quæres) *liceat occidere justitiæ ministros, vel falsum accusatorem, testem, aut judicem, a quo imminet injusta sententia?*

Negative; tum quia injuria propulsari potest ordine judicii servato; tum quia, hoc semel admisso, via aperiretur cædibus: nam quisque potest facile sibi persuadere se accusari injuste. Hinc ab Alexandro VII damnata est hæc n. 18 propositio: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes ac etiam judicem, a quo certo imminet iniqua sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.* Ratio quia defensio in hoc casu est omnino excessiva; cum directe non procedat damnum ex illius omissione, sed ex iniqua sententia.

Q. 2. *An liceat prævenire aggressorem, eumque occidere?*

R. Affirmative, si ex aliqua actione quis certo moraliter novit aggressorem jam esse determinatum ad invadendum, v. g., si videat jamjam ipsum catapultam parantem, vel gladium evaginantem: et invasus nequeat aliter effugere ac salvari quam occidendo; si enim exspectare teneretur aggressionem, jam mortem subiret, nec posset uti jure quod omnia jura sibi concedunt, nempe tuendi propriam vitam. Secus autem si certo non sciat determinationem aggressoris, sed habeat tantum suspicionem ac dubium timorem de invasione; neque enim ob dubiam violentiam fas est proximum vita sua privare. Et hic monemus cavendam esse omnem hallucinationem.

Q. 3. *An nobis liceat injustum aggressorem occidere ad defendendam vitam proximi?*

R. Affirmant communiter; si enim id licet ad defendendam vitam propriam, item licebit ad defendendam vitam proximi innocentis, quem debemus ex divino præcepto diligere sicut nos ipsos. Hoc modo S. Thomas defendit Moysen, qui occidit Ægyptium [1]: *Potest dici quod Moyses occidit Ægyptium defendendo eum qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ* [2]. Imo communiter docent Lessius, Lugo, Salmanticenses, etc., id locum habere, quamvis aggressus velit pati occidi: tunc enim non defenderes jus quod habet aggressus se tuendi, cui cessit; sed jus ad vitam, cui cedere nequit.

Sed (quæres) *an sit etiam obligatio defendendi vitam proximi innocentis cum occisione aggressoris injusti?*

Certum est ad id teneri Principes, Magistratus et milites, qui specialiter conducti sunt ad civium defensionem. Isti tenentur etiam cum periculo vitæ propriæ, ubi agatur de avertendo a civibus malo publico; sed ubi agitur de vita duntaxat alicujus privati, non tenentur cum tanto incommodo eum tueri. — Ad alios autem quod attinet, probabilius est cum Lessio, Lugo et Tournely, *saltem generatim loquendo*, eos non obligari ad talem innocentis defensionem cum occisione aggressoris injusti; tum quia præceptum charitatis eo in casu non videtur obligare, cum præstet evitare mortem æternam aggressoris; tum quia in alterius occisione non potest evitari incommodum grave, v. g., ob timorem inimicitiarum aut publicæ justitiæ, vel ob horrorem qui concipitur fœdando manus nostras sanguine humano.

Diximus *saltem generatim loquendo;* nam excipe: — 1. si invasus esset necessarius ad bonum publicum, ad quod curandum quisque tenetur sub gravi; — 2. si ipse sit pater, filius, uxor aut frater, quos pietas ipsa obligat omnino tueri; — 3. si sit ebrius et in statu peccati mortalis; quia tunc iste vere esset in extrema animæ necessitate, cui subveniendum est etiam cum ipso corporis detrimento.

[1] 2, 2, q. 60, a 6. — [2] Item in *Cod. pœn.*, art. 614.

Q. 4. *Quid dicendum de injusto aggressore pudicitiæ?*

R. Mulier in omnium sententia non potest suum oppressorem occidere vel mutilare, si aliter eum repellere valide potest, v. g., verberibus, unguibus, etc. Hæc si non prosint, utrum puella possit illum occidere, vel graviter mutilare ad se liberandum, disputant. Alii negant cum Antoine, Ballerinio, etc.; quia pudicitia, cum sit virtus, non in corpore, sed in anima residet : ideoque nemo eam formaliter potest auferre, nobis invitis. Materialis autem pudicitia non est tanti facienda ut propter illam liceat in invasorem ita insurgere.

Verum nos cum Anacleto, Cuniliati, Elbel, Filliucio, Lessio, Lugo, Salmanticensibus, Sporer et aliis communiter dicimus fas esse mulieri quæ injustam hanc pudicitiæ suæ aggressionem patitur seipsam defendere cum ipsius aggressoris occisione. Rationem affert S. Antoninus sic inquiens : *Mulier utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et magis tenetur saluti suæ providere quam alienæ; nam exponit se periculo consentiendi actui peccati permittendo se opprimi...* Et sane si licet ex S. Scriptura occidere invasorem bonorum, quanto magis invasorem pudicitiæ, cum sit bonum superioris ordinis ? Unde quamvis puella invasorem occidere non teneatur, sed possit passive se habere, quia castitas invite non amittitur; ad id tamen non obligatur, tum quia vel ipsa materialis corporis integritas maximum est bonum, ita ut quis potius mallet mori quam vel solum materialiter violari; tum quia adest periculum pudoris, *quod bonis feminis morte gravius est*, ut ait sanctus Ambrosius[1].

Neque valet reponere quod potior est vita proximi quam materialis nostri corporis integritas; nam hoc semel indiscriminatim admisso, neque fas esset occidere invasorem vitæ nostræ, quia invasor occisus amittit etiam vitam æternam, quæ quidem est potior vita nostra temporali : hoc tamen vel ipsi adversarii non tuentur. Dicendum ergo tunc habendam esse rationem proximi vitæ, quando in vitæ discrimen illum conjicit necessitas, non autem ejus voluntas.

[1] L. III de Offic.

Hic autem bene advertunt quod non solum licet puellæ aggressionem propulsare actu quo eamdem patitur; sed etiam postea aggressorem potest percutere alapis, pugnis, fuste, baculo et similibus ictibus minime periculosis, ut sic displicentiam suam atque constantiam ostendat, et agressor facilius discedat, nec revertatur. Id porro (modo fiat immediate post acceptam injuriam et nunquam ad vindictam) non tantum permittendum, sed etiam consulendum est [1].

Quid (dices) *si mulier oppressa sit, et clamando possit se liberare?* Non est damnanda sententia eorum qui censent puellam, si non sit in periculo consentiendi, non teneri ad clamandum ob periculum nimiæ verecundiæ testes vocando; cum aliunde se modo passivo habere non sit consentire. Contraria tamen sententia in praxi est omnino suadenda, quia mulier difficulter poterit se eximere a periculo consensus; clamando vero, testes potius vocat suæ pudicitiæ. Eadem ratione docent puellam debere potius mortem subire quam pati violari, casu quo invasor mortem ei minetur, si non acquiescat. Unde Susannam imitetur, quæ malis tentatoribus respondit: *Melius est mihi absque opere incidere in manus vestras quam peccare in conspectu Domini: et clamavit voce magna* [2]. Hinc in Deuteronomio dicitur lapidibus obruenda puella virgo quæ, uni desponsata, vi oppressa concubuerit cum alio, si *non clamavit, cum esset in civitate* [3]: quanquam id potius pertineat ad externum judicium, in quo præsumitur consensus in non clamante [4].

Q. 5. *An liceat occidere invasorem honoris?*

R. Plurimi negant licitum esse occidere invasorem honoris, sive honor sumatur *radicaliter*, qui est excellentia illa ob quam unus alteri præfertur: sive sumatur *formaliter*, qui

[1] Imo licet etiam ex charitatis suasione interficere invasorem *pudicitiæ alienæ*, si aliter defendi nequeat. Intellige modo invasa suum invasori consensum non præbeat, sed *positive* eidem resistat; alioquin invasorem occidere non esset vim vi repellere, cum non detur injuria ubi est consensus. Excipiunt nonnulli, si persona invasa sit tibi valde propinqua: tunc (aiunt) ante factum adhuc potes invasorem occidere, quamvis aggressa consentiat; eo enim in casu injuriam propulsas quæ in te redundat.

[2] Dan. 13. — [3] Deut. 22.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, nn. 378 et 386.

est bona æstimatio quam homines concipiunt de aliquo ob dictam excellentiam, ac foris signo aliquo manifestant. Primo scilicet modo honor, nobis invitis, non amittitur : secundo modo non est tanti habendus ut ad illum tuendum liceat invadere vitam hominis. Hinc Innocentius XI hanc damnavit n. 30 propositionem : *Fas est viro honorato occidere invasorem qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.*

Sed plurimi cum Azorio, Cardenas, Filliucio, Layman, Lessio, Lugo, Molina, Navarro, Roncaglia, Sylvestro, Vasquez et S. Antonino tuentur licere *viro nobili et laico, speculative loquendo,* occidere ad se defendendum ab eo qui vellet eum graviter offendere in honore : et non jam verbis (quia verbis potest occurrere verbis, v. g., respondendo illum mentiri) ; sed etiam factis, v. g., calcibus, colaphis, etc. Quibus tamen semel illatis, non potest amplius percutere ; quia tunc non esset defensio, sed vindicta [1] : et hac de causa dicunt fuisse damnatam supradictam propositionem, quia nempe vindictam permittebat, et etiam quia erat nimis generalis. Pontifex solum damnat, ait clarissimus Viva [2], quod possit occidi impingens alapam, si fugiat ; nam fugiendo non defert secum honorem sublatum, ut possit recuperari, sicut fur, qui fugiendo secum defert furtum : sed non damnat sententiam illam quam plures docuerunt, quod scilicet possit offensus ad vitandam infamiam continuo repercutere, quantum scilicet satis est ad honorem recuperandum. Ratio hujus sententiæ est regula illa generalis : *Vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittunt :* aliunde honor pluris æstimatur quam divitiæ multæ. Verum est quod nemo teneatur eo jure uti, quia culpa tantum officit animæ : imo melius est non uti, et illi *qui nos percutit in dexteram maxillam præbere et alteram,* juxta dominicum consilium [3] ; non videtur tamen improbandus qui

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. VIII, n. 14.
[2] In Prop. 18 Alex. VII. — [3] Matth. 5.

velit eo uti jure, quod omnia jura permittunt, ad tuendum nempe bonum in æstimatione hominum magnum, quod *melius est quam divitiæ multæ*[1].

Diximus 1 *nobili et laico;* quia hoc non licet neque plebeis, quibus probrum non est fugere : neque clericis, quibus pariter non dedecet fugere, cum armorum usum non profiteantur; — 2 *speculative loquendo,* nam quoad praxim hæc sententia parum aut nihil deserviet etiam respectu sæcularium nobilium; ut enim sapienter ait Sylvius, Lessius ac Viva, impossibilis aut valde rarus est casus quo id liceat si de solo honore agatur, nisi forsan cum Principe res sit; cum generatim fuga videatur in casu potius prudens dicenda quam ignominiosa : et de facili honor ordine justi judicii recuperari possit : et in communi sensu ista occisio habeatur non jam licita honoris defensio, sed exorbitans ac privata vindicta. En solida praxis unice sequenda.

Q. 6. *An liceat occidere aggressorem bonorum fortunæ?*

R. Antoine, Billuart et Collet cum aliis bene multis negant licere occidere injustum aggressorem bonorum fortunæ; cum nulla sit proportio inter rem quæ defenditur et vitam invasoris.

Verum in sententia nostra, *si bona fortunæ sint magni momenti,* et non possent aliter defendi aut recuperari, nisi per ipsius aggressoris occisionem, v. g., si fur admonitus fuerit ne raperet nisi vellet occidi, et ille obstinate resistat, tunc licita erit illius occisio. Ita passim docent Cajetanus, Croix, Elbel, Ferrari, Lessius, Lugo, Roncaglia, Salmanticenses, Sylvester, Sylvius, Sotus, Suarez, Viva, freti auctoritate SS. Antonini[2] et Raymundi[3]. Ratio generalis et decretoria est quod præceptum charitatis (quod unice movet adversarios, non obligat præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quando ille est in extrema necessitate, non vero quando ipse de se et sponte et ex malitia propria periculo mortis occurrit, prout in casu nostro contingit. Neque facessit quod nulla sit proportio inter bona fortunæ et bonum corporis : et persona hominis superet omnem æstimationem

[1] Eccli. 41. — [2] P. 3, t. IV, c. III. — [3] L. II de Raptu, § 18.

pecuniæ. Nonne longe superioris ordinis est vita spiritualis proximi nostri respectu vitæ propriæ corporalis? nonne vita animæ superat omnem æstimationem vitæ corporis? Attamen licet vitam spiritus injusto aggressori adimere etiam in adversariorum sententia pro nobis servanda vita corporis. Quare? quia non necessitate, sed voluntate aggressor in illud discrimen se committit: unde per ipsum tantummodo stat, si velit perire.

Hujus sententiæ communis ac probabilissimæ est certe S. Thomas, qui eam supponit ex illo Exodi: *Si effringens fur domum sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis*[1]. Hinc subdit: *Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam quam propriam domum*[2].

Diximus: *Si bona fortunæ sint magni momenti;* nam non expediebat *pro conservandis vilibus et transitoriis rebus tam acriter in alios excandescere:* et hæc sunt verba juris canonici, quibus damnantur duo religiosi quorum nempe alter interfecerat duos latrones vestes tantum ipsis eripere conantes[3].

Sed (quæres) *quantus esse debet bonorum valor, ut dicatur magni momenti?* Generatim loquendo, bona illa censentur magni momenti quibus ablatis deficeret alicui sustentatio pro se et suis. Gravis autem notæ theologi, inter quos Lugo, docent etiam hoc nomine donari posse illa quorum jactura damnum notabile afferret domino juxta qualitatem personæ. Hic tamen notamus propositiones sub Innocentio XI proscriptas: 1ª *regulariter possum occidere furem pro conservatione unius aurei;* 2ª *non solum licitum est defendere de-*

[1] 2, 2, q. 64, a. 7.

[2] Nec obstant verba quæ post allata leguntur in eodem Exodo (cap. XXII), nimirum: *Quod si, orto sole, hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur.* Nam bene respondet hic A-Lapide quod id non dicitur ibi eo, quia post lucem abest periculum mortis; sed quia alto jam meridie fur melius agnosci potest, et sic facilius bona recuperari possunt in judicio, quin a se jus faciat: et insuper quia, orto sole, melius potest fur repelli invocato vicinorum auxilio. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 383.

[3] *C. Suscepimus,* de Homicid.

fensione occisiva quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus; 3ª licitum est tam heredi quam legatario contra injuste impedientem ne vel hereditas adeatur vel legata solvantur se taliter defendere; sicut et jus habenti in cathedram vel præbendam contra earum possessionem injuste impedientem.

Articulus 2. — De stupro [1].

Q. 1. *Quid hic intelligitur nomine stupri?*

R. Stuprum, quamvis, si proprie sumatur, sit *illicita defloratio virginis invitæ*, improprie tamen et latiori quodam sensu hic sumitur pro *illicita* virginis defloratione quacumque, sive nempe virgo in sui deflorationem consentiat, sive non [2]. *Illicita* dicitur, id est extra legitimum conjugium.....

Q. 2. *Ad quidnam tenetur stuprator in conscientia?*

R. Variis distinctionibus opus est ut res adeo gravis, quæ frequenter ad praxim deducitur, clare percipiatur: nempe vel stuprator virginem defloravit libere sibi consentientem; vel eam vi, minis aut fraude seduxit. — In utroque casu vel id fecit absque ulla matrimonii promissione; vel hanc promissionem ad scopum suum adhibuit.

Q. 3. *Ad quid tenetur stuprator qui puellam defloraverit consentientem; sed absque ulla matrimonii promissione?*

R. Stuprator, qui defloravit puellam consentientem absque ulla matrimonii promissione ad nihil tenetur erga ipsam puellam; *volenti* enim *et consentienti non fit injuria.* — Utrum vero teneatur ad aliquam satisfactionem erga parentes violatæ puellæ, si illa sub eorum potestate adhuc sit, negamus si stuprum est eis occultum; nam tunc eos exterius non dehonoravit, neque tenetur prodere turpitudinem suam. Si vero stuprum notum sit parentibus, utrum illis satisfacere debeat pro dehonoratione in ipsos redundante, puta per ve-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 640 et seqq.

[2] De gravitate hujus peccati et pœnis *vid.* Tract. *De peccatis.*

niæ petitionem vel aliud simile, adhuc negant Lugo, Lessius, Suarez et alii; quia nullum eorum jus strictum fuit violatum, cum puella libere cessit juri in corpus suum. Affirmant vero Navarrus et Salmanticenses cum S. Antonino; peccavit enim stuprator contra pietatem in parentes, quorum custodiæ commissa erat puella. Excipe si parentes præsumantur nihil omnino sibi velle.

Quid vero (dices) *si ob secutum stuprum teneantur parentes augere dotem ad filiam in matrimonio collocandam?* Antoine, Habert, Collet et alii obligant stupratorem ad damnum reparandum; violavit enim jus strictum, quod parentes habebant, ut filia sua decenter nubere posset. Sed communissima sententia negat, cum Billuart, Layman, Lugo, Navarro, Roncaglia, Sanchez, Soto, Suarez et Vasquez, stupratorem ad aliquid tribuendum teneri; nam sicut puella, cum libere possit quascumque etiam nuptias respuere, nullam parentibus injuriam irrogat si ad illas se reddat minus idoneam consentiendo in illam sui defloratione, ita nec iis ullam irrogat injuriam deflorator. Excipe tamen:

1. Si vir facinus ipse propalando puellam infamaverit; tunc enim tenetur ex justitia omne damnum ex tali infamatione proveniens compensare tam puellæ ipsi quam ejus etiam parentibus; cum illa iniqua manifestatio vera sit et efficax causa damnorum.

2. Si stuprator sit valde dives, et puella pauper; nam saltem ex consilio et æquitate aliquam ad minus partem dotis eidem tradere debebit, etiamsi non promiserit; quia censetur in hoc casu puella sub hac spe et quasi implicita conditione consensisse.

3. Denique si judex defloratorem ad aliquid condemnaverit ob injuriam parentibus illatam; superiori enim obtemperandum est[1].

Q. 4. *Ad quid tenetur stuprator, si virginem dissentientem seduxerit, nempe vi, minis, fraudibus, sed sine matrimonii promissione?*

R. Distinguendo: vel crimen illud manifestum est, vel occultum.

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. x, n. 91.

Si 1, tenetur stuprator tam puellæ quam parentibus omnia reparare damna honoris atque fortunæ, cum eorum sit vera causa injusta et efficax. Ita habetur jam definitum in jure [1] : hinc ob dehonorationem debebit veniam petere a parentibus, puellæ vero dotem augere tenebitur, ita ut bene nubere valeat perinde ac si minime violata fuisset. Non tenetur autem illam sibi ducere in uxorem, cum id non promiserit, nisi forte damnum aliter reparare non possit, vel nisi intercesserit sententia judicis, quæ ipsum damnaverit ad puellam ducendam [2] : quod judex peragere profecto potest in pœnam criminis [3].

Si 2, id est si crimen sit occultum, ubi puella æque nubat, ad nihil tenetur seductor : non pro violatione virginitatis quæ in sententia probabiliori non est pecunia commensurabilis : non pro damno, quia ex hypothesi nullum adest : non pro periculo nullas nuptias inveniendi, quia inventæ jam sunt : non demum pro injuria parentum, qui defloratiouem ignorant. Sunt tamen auctores qui volunt etiam in hoc casu stupratorem teneri aliquid puellæ suppeditare arbitrio prudentis propter mœrorem et periculum vexationis tolerandæ a viro, si ejus turpitudinem cognoscat.

Sed quid (quæres) *si stuprator loco fraudis, vis ac metus adhibuerit preces repetitas et importunas, vel dona et similia?* Communissime dicunt eo in casu stupratorem generatim ad nihil teneri; preces enim, dona et similia non tollunt quod virgo sponte et libere consentiat, cum facile possit molestias illas excutere et propulsare.

Dicimus *generatim :* nam excipitur : 1. si una cum precibus conjungatur metus reverentialis; attenta enim sexus fragilitate, contradictio tunc evadit moraliter impossibilis; — 2. si preces adeo essent importunæ, frequentes, molestæ, ut puella majoris faceret vexationem illam quam virginita-

[1] C. *Si culpa*, de Injur. — [2] C. 1, de Adult.

[3] Quod si seductor puellam quidem ducere velit, sed ipsa renuat, tunc eam dotare debebit, ut sic illata damna valeat reparare. Quod tenet etiam in dubio num puella fuerit ab ipso violata, an ab alio; quia semper ipsa præsumitur inviolata, donec contrarium certo probetur. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 641.

tis jacturam; hæc enim sollicitatio esset cum ipsa vi comparanda. Id tamen non potest contingere nisi rarissime, cum femina quælibet possit facillime, concepta ira vel alio modo, sollicitatore se liberare, si velit; — 3. si seductor jam incipiat vim puellæ irrogare tactibus, osculis aliisque modis similibus, etiamsi postea consentiat; quia per vim illam antecedentem vir censetur eam constituere in periculo proximo consentiendi. Item si nollet vir discedere, et virgo consentiat, ut postea statim discedat; quia timet infamari si ab aliis sola cum solo inveniatur: tunc habetur uti moralis coactio. Ita Lugo, Navarrus, Roncaglia, Salmanticenses, etc.

In his tamen casibus et similibus violator tenetur tantum ad partem damnorum, cum proprie puella omnino invita non sit.

Q. 5. *Ad quidnam tenetur stuprator qui virginem seduxerit per fictam matrimonii promissionem?*

R. Stuprator qui virginem seduxit per fictam matrimonii promissionem, *si potest, tenetur generatim loquendo* promissionem implere, et sic virginem seductam sibi in uxorem suscipere. Ita D. Thomas cum communi [1]: tum quia aliter non potest restituere ad æqualitatem, neque damnum adæquate reficere; tum quia in contractibus innominatis *do ut des, facio ut facias,* quando unus suam partem implevit, tenetur et alter implere suam: idque ex justitia, quamvis ficte contraxerit [2]; clamat enim ipsum naturæ jus omnem fraudem a contractibus esse eliminandam. — Diximus *si potest*; nam *si aliam jam duxerit*, ita Angelicus, *sufficit si ei de nuptiis provideat.* Addimus *generatim loquendo:* sunt enim casus in quibus stuprator ab ea servanda promissione excusatur; sunt autem:

1. Si femina ex verbis aliisque conjecturis facile cogno-

[1] Supp. q. 46, a. 2.

[2] Ergo multo magis si vere consenserit: ceterum valde utile foret ad hujusmodi flagitia vitanda quod promissiones matrimonii ad obtinendam defloration em, etiam juramento firmatæ, invalidæ declarentur ab Episcopis; si enim hæc scirent puellæ, non facile seductioni cederent. Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 461.

scere poterat malam promittentis fidem et deceptionem; in hoc enim casu ipsa censetur libere consensisse. Hinc Lessius docet quod si vir vel inconstanter fuerit allocutus, vel adhibuerit verba ambigua, vel nimis exaggerata, non teneatur ad matrimonium [1].

2. Si stuprator nobilitate vel divitiis valde superet conditionem mulieris, et hæc talem disparitatem non ignoraverit; ipsa enim conditionum disparitas de se ingerit motivum prudenter dubitandi de veritate promissionis. Quod si mulier eo in casu non animadvertit, uti debet, hoc per accidens se habet, et suæ negligentiæ imputandum est: *Servet promissum*, ait S. Antoninus de viro stupratore sub promissione matrimonii, *nisi nimis distans esset eorum conditio.* Idquo tenet etiamsi promissio fuerit juramento firmata; etenim juramentum non obligat, nisi secundum ipsam intentionem promittentis [2].

3. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, v. g., si puella sit nimis levis, vel timeantur rixæ inter contrahentium consanguineos.

4. Si ex tali matrimonio dedecus veniret familiæ viri; tunc enim nos putamus stupratorem non teneri ad virginem violatam ducendam, etiamsi vere promisisset; quia hæc pro-

[1] Imo S. Antoninus, Lugo, Sancius, etc., probabilius docent illum in hac hypothesi ne teneri quidem ad damnum compensandum; quia deest actio externa injusta per se apta ad damnum inferendum; poterat enim puella facillime deceptionem percipere, et sic sponte decipi voluit. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 642.

[2] *Quid vero si puella dictam conditionis disparitatem ignoraverit?* Affirmant probabiliter Lessius et Busembaum tunc stupratorem teneri ad matrimonium; nam mulier non potuit deceptionem cognoscere. Verum adhuc valde probabile est illum non teneri, ut dicunt Lugo, Viva, Salmanticenses aliique; nam stuprator non debet obligari ad restitutionem, nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ: sed compensatio injuriæ illatæ in hoc consistit ut ipse servet quod mulier rationabiliter petiit, et propter quod crimini perpetrato consensit. Quid porro rationabile petiit mulier ignorans dictam conditionis disparitatem? non aliud profecto nisi ut alter ejusdem conditionis vel parum excedentis eam duceret in uxorem; ergo si vir conditionis multo melioris illam duceret, redderet aliquid supra injuriam illatam, quod nec petiit nec petere intendit ipsa mulier: unde satis est aliter damnum reparare. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 643, etc.

missio nulla esset, utpote de re illicita. Ita S. Antoninus, Layman, Roncaglia et alii.

5. Si vir feminam cognoverit exsistimans esse virginem, sed corruptam invenerit: idque magis si feminam se virginem finxerit, cum tamen non esset; nam tunc deceptio deceptione compensatur. Idem dicendum putat Sanchez pro quocumque alio notabili errore viri. — Si autem ante patratum crimen vir jam sciverit feminam jam ab alio cognitam, tenebitur quidem eam ducere, si sit bonæ famæ et cognita in conjugio; quia id non habetur dedecori. Si vero extra conjugium fuerit cognita, non tenetur nisi ad damna, uti si forte ex copula illa infamiam mulier contraxisset; nam matrimonium cum femina inhoneste corrupta longe pejus habetur quam copula extorta, ut verius dicunt Salmanticenses ac Lugo.

Quid (dices) *si stuprator exhibeat consensum ad matrimonium quod promisit, et puella renuat?* Ad nihil stuprator tenetur; cum per ipsum non stet quominus matrimonium contrahatur. Quod si puella non recuset, sed contradicant parentes, tunc alii dicunt adhuc ad nihil stupratorem teneri; cum etiam per ipsum non stet. Sed alii verius illum obligant ad damnum reparandum; nam matrimonium principaliter ad damnum compensandum promisit: et licet per ipsum non stet quominus nubat, cum neque id stet per puellam, ideo ista semper urgere potest ut sibi compensetur damnum.

Q. 6. *Quid si stuprator, qui virginem seduxit vera vel falsa matrimonii promissione, voto aut castitatis aut ingrediendæ religionis sit ligatus?*

R. Vel votum illud emissum est post promissionem, vel ante. Si 1, docent communiter illum teneri ad conjugium; tunc enim votum nullius est ponderis, cum emissum fuerit in injuriam puellæ deceptæ. Si 2, Concina et Layman negant stupratorem ad conjugium teneri: sed sententia probabilior et tenenda recte tradit adhuc ipsum obligari; quia damnum defloratonis nunquam adæquate reparatur nisi per ipsum conjugium. Nec obstat votum; nam debita onerosa sunt communiter præferenda gratuitis, quibus nempe semper

inest conditio : *Dabo, si status rerum non mutetur*. Hinc si quis voverit dare bona sua Ecclesiæ et postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum, et postea implere votum. Et hoc censet (merito probabiliter) Lugo valere etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; quia cum post copulam facile posset obtineri voti dispensatio, potuit femina intelligere sibi promitti procurationem dispensationis voti.

Votum autem non cessat per se, sed stuprator tenetur ejus dispensationem impetrare; talis enim stuprator, qui promittere nequibat matrimonium, poterat saltem promittere impetrationem absolutionis a voto: et ad hoc jam se obligavit promittendo matrimonium, dum qui ad finem tenetur tenetur etiam ad ponenda media, nempe ad impetrandam dispensationem. Et casu quo eam obtinere non posset, tenetur saltem ad compensandum damnum. Ita Lessius, Lugo, Sanchez, Sporer et Vasquez certe et longe probabilius contra Layman, Navarrum et Salmanticenses.

Q. 7. *Quid si stuprum contigerit inter consanguineos?*

R. Qui sub vera matrimonii promissione et pacto expresso impetrandi dispensationem consanguineam defloravit, utrum debeat stare promissis, est distinguendum : vel agitur de impedimento in quo nunquam aut fere nunquam solet Pontifex dispensare; vel agitur de impedimento in quo dispensatio solet communiter obtineri.

Si 1, promissio erit omnino invalida, cum sit moraliter impossibilis : unde sola remanebit obligatio compensandi damna. Si 2, docent communius et verius validam esse in foro conscientiæ [1] illam promissionem ; ideoque stupratorem teneri ad dispensationem petendam ; matrimonium enim hoc modo vere est possibile, cum illud sit tale quod Pontifex concedere solet. Imo licitum est et validum accedente dispensatione ; quia tunc nulla lex frangitur : non enim considerari debet matrimonium pro tempore præsenti; in quo, stante impedimento, esset nullum ; sed pro tempore futuro,

[1] Diximus in foro conscientiæ; nam in foro externo consulenda est praxis tribunalium. Hæc autem penes nos videtur omnino stare pro nullitate promissionis.

in quo, impedimento sublato, validum erit : porro contractus invalidus pro præsenti potest esse validus pro futuro juxta axioma : *Actus factus tempore inhabili valet pro tempore habili ad quod refertur.* Idem cum Croix, Lugo, Molina et Tamburini dicendum occurrit, etsi nulla facta fuerit dispensationis commemoratio ; qui enim ad finem se obligat censetur etiam se obligare ad media ordinaria[1] : unde ea subintelliguntur tacite apposita.

Quid (dices) *si promissio matrimonii consanguineo facta fuerit ficta ?* Distinguere oportet : vel est facta cum pacto implorandi dispensationem, vel non. Si 1, tenetur deflorator ad eam impetrandam, ratione fraudis : excipe nisi mulier fictionem potuerit advertere ; tunc enim voluit decipi. Si 2, ubi ad impedimentum non advertit inculpabiliter, non tenetur nisi ad damna, si impetrari non possit sine gravi sumptu dispensatio : nam ad hoc præcise ipse se non obligavit, stante ignorantia illa. Secus si eam facile possit obtinere, vel culpabiliter ignoraverit impedimentum ; nam ratione doli tenetur efficere omne id quod facturus fuisset si promissio fuisset sincera.

Q. 8. *Quænam sunt stupratoris atque stupratæ obligationes erga prolem, si enascatur ?*

R. Si agitur de stupro violento, jure naturæ stuprator tenetur ad omnes *ventris expensas*, ut vocant, nempe ad prolis alimoniam, quandiu hæc victum sibi per se valeat comparare ; cum solus fuerit causa damni. Attamen ejus defectu tenetur mater, etsi culpam non admiserit ; nam mater est : sed tunc habet regressum in stupratorem, qui omnes expensas ei refundere tenetur. — Si vero agatur de stupro voluntario, cum eo in casu uterque in culpa sit, mulier, si potest, tenetur prolem ex jure romano alere pro primo triennio[2] : postea obligatio transit in stupratorem, ita ut si

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 650 ; *Homo Apost., Tract.* X, n. 96, etc.

[2] L. IX Codicis, *de pat. potest.* « Suivant le droit romain, la mère est tenue de nourrir l'enfant jusqu'à l'âge de trois ans ; après quoi le père demeure chargé de son éducation. Cette jurisprudence se trouve modifiée par la législation française. Parmi nous, le père et la mère sont obligés con-

ultra mulier prolem aluerit, jus semper habeat adæquatam compensationem a stupratore repetendi, vel ab ejus heredibus, si moriatur. Idem dicendum si ipsa neque lac præbere possit, neque expensis suis nutricem conducere, licet voluntarie in stuprum consenserit; uno enim deficiente, onus ad alium damnificatorem transit.

Articulus 3. — De adulterio [1].

Q. 1. *Ad quid tenetur adulter?*

R. Vel proles ex adulterio nata non est; vel proles nata est; vel dubitatur utrum proles nata ex ipso adulterio nata sit, necne :

Si proles certe nata non est, nulla erit ex hoc capite obligatio restitutionis. Imo si crimen marito occultum sit, ad nihil tenebuntur neque erga eumdem adulteri; cum non teneantur se infamare. Quod si ei innotuerit, debebunt personalem injuriam compensare per veniæ petitionem, per signa doloris et per alia hujusmodi,

Si proles ex adulterio nata est, tunc si uxor vi, minis, dolo ad adulterium fuit inducta, damna omnia reparare tenetur adulter, utpote qui est eorum causa principalis, efficax et injusta. Deficiente tamen adultero, tenebitur adultera ipsa, quæ fuit etiam damnorum causa saltem ex aliqua parte, licet minus principalis.. — Si vero uxor libere adulterio consensit, uterque tenetur ad damna : uxor quidem primo triennio prolem alere debet; quo completo, transit onus in alterum, donec proles valeat sibi per se providere. Quod pertinet ad alia damna tam marito quam filiis legitimis obvenientia, uterque pariter tenetur illa resarcire; cum vero obligatio hæc sit in solidum : et ideo, uno deficiente, obligatio devolvitur ad alium. Et si mulier nequeat prolem

jointement et solidairement, chacun selon ses moyens, de contribuer à l'éducation de leur enfant, soit légitime, soit naturel, jusqu'à ce qu'il puisse se suffire à lui-même. La distinction du *triennium* que nos anciens théologiens mettent entre le père et la mère, relativement à cette obligation, n'existe plus; nos jurisconsultes ne la reconnaissent point. » *Theol. Mor. du* Card. Gousset, t. I, n. 394. — Not. Edit.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 651, etc.

adulterinam alere extra domum, et damnum familiæ alia ratione compensare, debebit aliis industriis uti, v. g., diligentius curare rem familiarem, cultum sui corporis minuere, et si bona propria habeat, plus legitimis relinquere quam spuriis [1].

Si dubitetur an nata sit proles ex adulterio, alii cum Antoine, Billuart, Layman, etc., dicunt restituendum esse pro rata dubii: sed communis sententia cum Azorio, Concina, Continuatore Tournely, Croix, Elbel, Lessio, Lugo, Salmanticensibus, Sanchez, Soto, Sporer, etc., adulterum liberat ab omni restitutionis obligatione; tum quia, stante tali dubio, possidet matrimonium, et filius semper reputatur legitimus; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus se non tenetur privare pro obligatione incerta et dubia. — Imo ob eamdem rationem idem dicunt Gobat, Filliucius, Lessius, Lopez, Sanchez, Zaccharias aliique contra plures, si dubium sit inter duos adulteros cujusnam sit proles; per accidens enim esset quod a nullo tunc restitutio fiat. Hæc sententia, spectata ratione et absolute loquendo, probabilior est; nemo enim tenetur ad damnum nisi certo moraliter constet ipsum fuisse damni causam: nec sufficit ut posuerit actionem aptam ad damnum, sed insuper requiritur ut illud revera intulerit; neque enim semper actio de se injuriosa damnum causat, ut argumentatur Angelicus [2]. Excipe nisi duo illi adulteri ex communi consilio adulterium patraverint: vel si posterior sciat adulterium jam factum ab altero; tunc ipse esset causa incertitudinis prolis, ideoque et causa ne ab illo primo possit exigi damnum.

[1] Utrum autem adulter et adultera teneantur restituere quæ ab ipsorum consanguineis dantur aut legantur spurio, quia legitimum reputant, alii affirmant cum Molina, quia donatio ex errore circa personam nulla est; hujus autem erroris causa sunt adulteri, ergo illi de restitutione tenentur. Alii cum Lugo (quod probabilius est, et in praxi admittendum ex Bouvier) negant; nam nemo tenetur de damno quod per accidens et præter intentionem ex actione sua evenit, ut contingit in præsenti casu.

Attamen observat Billuart quod spurius, si talem se cognoscat, non potest illas donationes sibi retinere; quia revera nullæ sunt. — Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 607.

[2] 2, 2, q. 62, a. 7.

Q. 2. *An adulteri divites qui prolem ad hospitale detulerint teneantur expensas eidem compensare?*

R. Universim affirmant Bouvier, Lessius, Lugo, Salmanticenses, etc.; quia xenodochia solum pro sustentatione pauperum sunt instituta : neque sunt præsumendi eorum fundatores voluisse divites ab expensis eximere. Layman idipsum docet, casu quo hospitale sit pauper; quia non pauper divitem, sed dives pauperem alere debet. — Verum plures alii cum Dicastillo, Henriquez et Renzio universim negant teneri divites parentes ex rigore justitiæ reficere hospitalibus expensas pro nutrienda prole, si illis eam exponant. Hoc porro putamus probabilius[1] : nam hospitalia hujusmodi non solum instituta et aperta sunt ad subveniendum pauperibus, ut dicunt contrarii; sed etiam divitibus in infamiæ periculo constitutis, ne videlicet ad infamiam illam vitandam cogantur vel abortum procurare vel prolem interficere. Imo pro ipsis pueris illegitimis et spuriis erecta esse videntur, ad eos nempe liberandos a discrimine mortis æternæ simul et temporalis, quam facile subirent si adulteri etiamsi divites cogerentur eosdem alere de ære proprio (G). Adde parentes non teneri ex justitia filios alere, sed ex pietate et præcepto naturæ : unde si parentes id negligant, et ideo ab illis ex pietate alantur, istis restituere non tenentur; quia qui præstat ex pietate id quod alius item ex pietate præstare deberet non transfundit aliquod onus restitutionis in illum.

Ceterum omnes conveniunt in praxi enixe adhortandos esse genitores saltem titulo pœnitentiæ ad aliquid tribuendum nosocomiis, hodie maxime cum illorum necessitates et expensæ adeo percrebuerint.

Q. 3. *An mulier adultera, si sciat prolem esse illegitimam, teneatur se prodere ad vitanda damna mariti et prolis legitimæ?*

R. Vel damnum famæ propriæ multum præponderat damno mariti, atque familiæ, vel non. Si 1, non tenetur adultera crimen prodere ; nemo enim tenetur damnum alterius resarcire cum damno proprio longe majori. Si 2, uti-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 656.

que tenetur, modo tamen certo probare valeat illegitimitatem filii : et sane tunc melior est conditio mariti innocentis et prolis legitimæ. Hinc inferunt matrem teneri se prodere : 1. si sit perditæ famæ, vel conditionis tam vilis ut non sit ea majoris facienda quam damnum aliis obventurum ; 2. si aliter immineat damnum publicum, v. g., si filius spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat Regno ; 3. si mater verosimiliter speret filium sibi creditum et bonis cessurum : secus, frustra obligaretur.

Sed quid (dices) *in hoc casu de filio ipso spurio?* Filius spurius non tenetur credere matri asserenti illum esse spurium ; tum quia est in possessione legitimitatis, ut natus tempore legitimi matrimonii : hinc non tenetur credere, nisi convincatur de sui illegitimitate ; tum quia etiam nemo tenetur credere uni testi, licet probatissimo ; tum quia ampla via secus aperiretur fraudibus et deceptionibus : et in civili Codice sola matris assertio non admittitur [1]. Ex quibus omnibus concludunt Elbel et Tamburini raro in praxi matrem teneri ad se manifestandam [2]. *Mulieri quæ ignorante marito*, ait Innocentius III, *de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda...; sed competens satisfactio per discretum Sacerdotem ei debet injungi* [3].

CAPUT TERTIUM.

De bonis famæ et honoris.

Q. *Quid est fama, et honor?*

R. Fama, a *fando* dicta, hic sumitur *pro opinione publica de alterius excellentia*. Honor autem est *ipsa testificatio*

[1] Cod. civ., art. 312.

[2] « Tum præcipue, observat *Stapf*, § 454, quia mariti ipsius atque filiorum legitimorum plerumque longe magis interest ut res maneat in occulto. Quid enim ex tali confessione timendum non est? infelix maritus gravissimo mœrore affligitur ; salus domestica, et pax naufragatur..... Ex hac ipsa conjugii turbatione proba filiorum legitimorum educatio ingens detrimentum patitur, etc. » — [3] C. *Officiis*, de pœnit. et remiss.

alienæ excellentiæ, prout animo concepta est. Ex quibus patet famam inter et honorem quid discriminis intercedat : nempe *fama* potissimum consistit in opinione interiori de alterius excellentia : *honor* vero in testificatione externa, quæ fit verbis aut factis. *Fama* fertur de absente : *honor* exhibetur præsenti vel in se vel in alio qui illum repræsentat, sicuti rex honoratur in suo legato vel statua.

Porro fama læditur vel interius per dubitationem, suspicionem, opinionem et judicium temerarium ; vel exterius per detractionem. Honor autem maxime per contumeliam læditur.

Articulus 1. — De modis quibus læditur et reparatur fama.

§ 1. — De dubitatione, suspicione, opinione et judicio temerario [1].

Q. 1. *Quale peccatum est dubitatio, suspicio et opinio temeraria?*

R. 1. Dubitatio temeraria est *sus. pensio animi circa proximi bonitatem absque fundamento rationabili.* Suspicio temeraria est *assensus inchoatus, quo quis absque fundamento rationabili inclinatur ad malum judicandum de proximo suo.* Opinio temeraria *dicit assensum in illud judicium, sed infirmam de opposito formidinem habentem.* Hæ inter se discrepant, ut patet : sed quia parva est distantia, in moralibus promiscue non raro usurpantur : imo Angelicus eas sub uno suspicionis nomine includit [2].

R. 2. Dubitatio, suspicio et opinio temeraria *regulariter loquendo* non videntur esse nisi peccata venialia, *præsertim si procedant ex errore intellectus,* quo apprehenduntur tanquam sufficientia quædam indicia quæ tamen talia non sunt [3]. Et sane : suspicio in se non est nisi quædam animi

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 962 et seqq.

[2] 2, 2, q. 70. a. 3.

[3] « Interdum hæc animi ad suspiciones propensio vel ex indole hominis vel ex præteritis illius factis aliquam excusationem admittit : v. g., ab ætate senili, vel dum quis iterato ab hominibus quos fidissimos arbitrabatur se deceptum vidit, etc..... At pessima illorum conditio est qui, ut

concitatio ad assensum : dubitatio est simplex animi suspensio in partem neutram inclinantis : opinio tandem est cum formidine oppositi. Ergo manet adhuc in mente aliqua bona proximi existimatio, neque illi proinde gravis infertur injuria, neque in possessione famæ suæ graviter perturbatur : uno verbo fama læditur tantum, non tollitur. Et ita ipse docet S. Thomas [1].

Diximus 1 *regulariter loquendo ;* quia sententia probabilior docet esse mortale si suspicio, dubitatio vel opinio temeraria fieret de peccatis gravissimis : ut si de religioso temeraria fieret suspicio, dubitatio vel opinio quod sit hæreticus : vel de viro communiter habito uti catholico quod sit judæus, turca vel atheus ; tales enim suspiciones, dubitationes et opiniones majorem quodammodo videntur iisdem injuriam inferre quam si certum haberetur eorum judicium de delictis gravibus ordinariis ; — 2 *præsertim si procedant ex errore intellectus ;* nam si temeraria suspicio, opinio et dubitatio talem habent originem, non videntur per se voluntariæ nec pertinaces ; ideo aliquam merentur excusationem. Si vero orirentur ex malevolentia, et in iisdem graviter temerariis quis pertinaciter immoraretur, mortale vix effugeret ob injuriæ gravitatem.

Sed (quæres) *an omnia dubia semper sint in meliorem partem positive interpretanda?* Generatim sufficit dubia de personis explicare negativo modo, nempe ipsas nec bonas nec malas judicando ; tum quia non est necessitas judicii ; tum quia per se nemo tenetur ad illum assensum, in quo se exponit errandi formidini ; tum quia licet judicare pro modo objecti : objectum ergo cum neutrum sit, neutrum erit judicium. — Si tamen non placeat vel non liceat suspendere judicium, tunc vel agitur de damno vitando, vel non.

Si 1, possumus dubia pejorem in partem accipere, non quidem definiendo, ut ait Angelicus [2], sed tantum supponendo, nempe ita nos gerendo quasi illa persona sit revera mala ; hoc enim prudentis est habere consilium. Hinc Job,

fieri consuevit, ideo duntaxat de aliis quidvis mali suspicantur et credunt, quia sibimet ipsi nullius virtutis conscii sunt. » *Stapf.*, § 399.

[1] 2, 2, q. 60, a. 3. — [2] 2, 2, q. 60, a. 4.

licet nihil suspicaretur de filiis suis, offerebat tamen holocausta pro iis, *ne forte peccaverint :* neque damnum irrogatur personis, cum sit simplex suppositum. Hinc qui ignotum domi recipit potest ita se gerere quasi esset fur. Hinc superior se gerere potest ac si subditi revera delinquant; cum hoc sit ad cautelam. — Si 2, debemus dubia positive interpretari in meliorem partem, nempe positive asserendo proximum non deliquisse ; jus enim habet ad famam; *neque in dubio est præsumendum delictum*[1]. Neque proximus sine causa a possessione suæ integritatis dejiciendus est : et melius est errare bene quam male judicando.

Quid (dices) *si dubia sint de rebus?* Si dubia sint de rebus, v. g., an talis contractus sit licitus, non necessario sunt ea in meliorem partem interpretanda, sed res est suis æstimanda momentis : quia in his solum agitur de eo, ut veritas attingatur; nec ideo alicui irrogatur injuria. Unde si audio aliquem propositionem hæreticam proferentem, propositionem hæreticam judicabo, quia est judicium de rebus ; sed ipsum qui eam profert hæreticum esse non ita facile dicam, cum possit ex inadvertentia vel ignorantia id evenire : *etiamsi,* ait S. Bernardus, *perperam actum quid deprehendas, ne sic judices proximum ; magis autem excusa : excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum*[2].

Q. 2. *Quid est judicium temerarium, et quale peccatum?*

R. Judicium temerarium est *firmus animi consensus quo quis absque rationabili fundamento judicat malum de proximo suo.* Si sit cum plena advertentia conceptum de gravi proximi malo, *communiter loquendo* erit mortale ; gravem enim proximo injuriam irrogat, graviterque violat jus quod ipse habet ne absque justa causa tanquam reprobus ab aliis judicetur. Hinc legimus[3] : *Nolite judicare, ut non judicemini; in quo enim judicio judicaveritis, judicabimini; et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.*

Diximus *communiter loquendo;* nam tale judicium erit

[1] In jure. — [2] Serm. 40, in Cant. — [3] Matt. 7.

veniale : — 1. si habeat quis magnam probabilitatem, etsi non omnino sufficientem ad certitudinem ; certitudo enim moralis et magna probabilitas non adeo distant ut gravis censeatur injuria tenere uti pene certum quod est valde probabile : v. g., si quis judicet hilarem juvenem inventum solum cum puella in cubiculo inhonesta tractasse ; — 2. si malum quod judicatur non sit adeo grave ; judicium enim informatur a sua materia ; — 3. si quis advertat quidem se male de proximo judicare ; sed minime advertat signa sic judicandi non esse sufficientia, neque ullum de iisdem dubium gerat ; — 4. si judicium sit tantum de indeterminata vel ignota persona ; tunc per se loquendo injuria gravis irrogaretur nemini.

An (quæres) *sit necesse quod quis exprimat quid et de quali persona temere judicaverit?* Negative : ac — 1. non est necesse quod exprimat quid temere judicavit ; nam licet esse furem, v. g., etiam in genere moris non sit idem ac esse, v. g., adulterum, attamen in ordine ad judicium temerarium qualitas rei judicatæ de materiali se habet ; hoc enim speciem ab eo desumit quod interne injuste lædatur bona æstimatio proximi : unde cum talis bona æstimatio lædatur, sive quis ab alio temere judicetur adulter, sive fur ; ideo hujusmodi judicia formaliter ac specifice non differunt ; — 2. neque necesse est ut dicatur qualis sit persona de qua temere judicaverit ; quia de quocumque efformetur judicium temerarium, semper malitia formalis hujus peccati in eo sita est quod interne injuste lædatur bona æstimatio proximi : hinc sicuti bona æstimatio unius specie non differt a bona æstimatione alterius, ita neque specie differt interna et injusta læsio talis æstimationis sive sit unus, sive alterius. Sunt tamen aliqui qui volunt contra Azorium aliquando circumstantiam personæ utique judicio temerario diversam malitiam addere : sic, inquiunt, quando judicium est de patre, addit malitiam contra pietatem [1].

[1] Resolutio Casuum sub Benedicto XIV.

§ 2. — De detractione [1].

Q. 1. *Quid est detractio, et quale peccatum?*

R. Detractio est *alienæ famæ injusta violatio et denigratio facta in ejus absentia.* Dicitur 1. *alienæ;* qui enim propriam lædit ordinarie injustus non est, cum sit illius dominus; 2. *facta in ejus absentia* : quia si fit in præsentia, superadditur contumelia.

Detractio ex genere suo est lethalis; nam superat furtum, quod utique lethale est, fatentibus omnibus; lædit videlicet proximi famam, quæ est majus bonum quam opes et divitiæ. Hinc Scriptura : *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit : abominatio hominum detractor; neque maledici... regnum Dei possidebunt* [2]. Et D. Hieronymus : *Non putent religiosi se esse securos dicentes : grandia crimina non facimus, non adulteror, non furtum facio, non homicidium : grande scelus est quando detrahis fratri tuo* [3]. Videlicet unico ictu detractio tres interficit lethaliter ex D. Bernardo, detractum, detrahentem et audientem detractionem [4].

Porro si alicui detrahatur, crimen verum aperiendo, dicitur simplex *detractio :* si aperiendo falsum, *calumnia*, quæ est illa gravior et specie differt; quia mendacium superaddit proximo perniciosum : *Os autem quod mentitur occidit animam* [5] : ideo merito in ipso Codice pœnali graviter pu-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 965 et seqq.

[2] Eccli. 10; Prov. 24; et 1 Cor. 6. — [3] In Ps. 149.

[4] « Circa hanc materiam, ait Stapf., § 403, ingens plurimorum licentia reperitur. Prout in discernendis propriis vitiis plerumque cæci, ita ad detegendos carpendosque nævos aliorum valde perspicaces sumus. Unde in quotidiana hominum conversatione vix alia sermocinatio auditur quam de aliorum vita et moribus. Imo, ut S. Hieronymus jam de suo tempore lamentatur : *Tanta hujus mali libido mentes hominum invasit ut etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant.....* Multo deterior conditio illorum est qui etiam in reliquis conscientiam curant, tum vero aliena errata sagaciter venari, quidquid detegunt quasi lætabundi suis in conventibus exponere, imo et exaggerare consueverunt. » Nostrum esse debet et verbo et exemplo fideles removere a vitio tam communi, gravissima ejus consectaria aperiendo. — [5] Sap. 1.

nitur. Attamen sive detractio sive calumnia potest esse tantum venialis, vel ex levitate materiæ, si grave damnum proximo non inferatur; vel ex defectu deliberationis [1]: *peccata quæ committuntur in proximum sunt pensanda per se quidem secundum nocumenta quæ proximo inferunt; quia ex hoc habent rationem culpæ: tanto autem est majus nocumentum, quanto majus bonum demitur* [2].

Q. 2. *Quot modis fieri potest detractio?*

R. Octo modis hisce versibus ab Angelico expressis:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat aut reticet, minuit laudative remisse.

Primus omnium gravissimus est falsi criminis impositio, et dicitur *calumnia* vel etiam *contumelia*, si contingat in præsentia illius cui falsum crimen imponitur. — Huic accedit alter, qui est criminis veri amplificatio; nam quoad illud augmentum calumnia est. — Tertius est revelatio criminis occulti. — Quartus sinistra interpretatio boni operis; si quis, v. g., dicat eleemosynam mulieri pauperi fuisse quidem datam a Titio, sed ad pravum seductionis finem. — Quintus est boni operis negatio. — Sextus reticentia et silentium in iis circumstantiis in quibus facile intelligi queat proximum nostrum *vel* non esse laude dignum *vel* saltem non tantam sibi mereri [3]. — Septimus est alienæ virtutis extenuatio. — Octavus est frigida commendatio, ex qua adstantes intelligant frigide laudantem non bene sentire de illo quem laudat [4].

Q. 3. *An susurratio idem sic ac detractio?*

[1] Non ideo tamen excusaretur a gravi culpa qui sine animo lædendi, sed ex levitate graviter detraheret, si id deliberate agat. Non enim officit quod detractio directe non intendatur; nam est implicite volita, cum voluntarie dicantur ea ex quibus illa provenit.

[2] S. Thomas, 2, 2, q. 73, a. 3.

[3] « Un domestique, par exemple, garde le silence lorsqu'on loue ou qu'on blâme son maître en sa présence. Il fait clairement entendre par là qu'il croit que son maître ne mérite point les louanges qu'on lui donne, ou qu'il mérite les reproches qu'on lui fait. Cependant, pour ce qui regarde les reproches, le silence d'un domestique, d'un ami ou de toute autre personne peut en certains cas être attribué à la timidité, à la prudence ou à la crainte d'un plus grand mal. » Card. *Gousset*, n. 1069.

[4] Huc revocantur ex *Stapf.*, § 400, qui vultu vel nutibus calumniantur; ubi aliquis laudatur, malitiose subrident, humeros attrahunt, ser-

R. Susurratio est *verbum seminans inter amicos discordias*. Convenit cum detractione ex parte materiæ, quia utraque malum de proximo dicit; sed specie differt ex parte finis, quia susurratio insuper dissolutionem amicitiæ intendit [1]. Et ideo est ex genere suo mortalis, specie diversa ac gravior detractione; unde in confessione est exprimenda, ut notat Angelicus [2]. Quot malorum sint causa susurrones in familiis, in communitatibus, in universa societate haud dici potest. Hinc illud Ecclesiastici: *Susurro, et bilinguis maledictus; multos enim turbabit pacem habentes* [3].

Q. 4. *An peccet peccato detractionis qui grave crimen revelat; sed uni vel alteri tantum, qui illud sub secreto continebit?*

R. Cum distinctione: vel revelatio fit ad leniendum offensæ dolorem, vel revelatio fit ex levitate et sine causa.

Si 1, communissime docent revelationem delicti factam uni vel alteri tantum non esse peccaminosam; durum enim videtur ut quis prohibeatur solatium quærere suum dolorem amico manifestando. Neque tunc malum proximi intenditur: imo medium hoc institutum est ab ipsa natura, a qua habemus ut dolor communicando dimidietur. Atque id fieri per amicorum compassionem docet Angelicus [4]. Hinc excusant saltem a mortali famulos qui referunt injurias sibi a domino illatas, uxores quæ referunt improperia mariti, etc. — Si 2, alii censent esse mortale uni etiam crimen revelare; quisquis enim ægre fert quod apud virum cordatum dehonoretur. Adde: in omnium sensu judicium temerarium est mortale, licet unus tantum illud concipiat de aliquo. Multi tamen cum Cajetano, Covarruvia, Lessio, Navarro, etc., satis probabiliter id negant esse grave; nam fama consistit in opinione multorum: unde non est infamatio si crimen uni

monem brevi interjectione abrumpunt, etc., e. g., *Titius est quidem vir probus, verumtamen.....* Imo qui tali interruptione, vel ad alienas laudes subridendo proximum vituperant, plerumque ejus famæ multo magis nocent quam si certum aliquod vitium ipsius aperte designassent; tunc enim, dum tacent aut ridenti, vagis et quibuslibet suspicionibus porta aperitur.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. v, n. 72.

[2] 2, 2, q. 74, a. 2. — [3] Cap. 28. — [4] 1, 2, q. 38, a. 2.

vel alteri viro prudenti reveletur. Huic sententiæ adhæret aperte Angelicus : *Ita tamen*, addit, *ut non proveniat inde aliud vel infamia vel vituperium proximo delinquenti*, id est nisi alter alteri sit crimen manifestaturus [1] ; et modo semper excludatur animus nocendi. Nec tenet paritas judicii temerarii, quia in hoc habetur falsi criminis impositio ; sed in nostro casu est nuda veri criminis manifestatio [2].

Sed quid (dices) *si detrahatur quidem coram pluribus, sed reticita persona, dicendo, v. g., in tali loco esse qui male vivunt?* Grave non est *generatim loquendo ;* in omnibus enim locis ordinarie sunt homines mali : unde nulla proprie dicta infamia est. Diximus *generatim loquendo ;* nam aliter esset si inde aliqua infamia alicui redundaret : sic, v. g., peccat qui detrahit Ordini religioso, vel nominat Monasterium in quo quis grave peccatum occultum commiserit ; id enim toti Ordini graviter nocet. Excipit Concina si agatur de aliquo Ordine amplo, neque sit strictioris observantiæ ; cum in quolibet amplo loco ferme semper sint aliqui discoli.

Quid (addes) *si nominetur persona, sed non notentur peculiares defectus, ut si quis dicat : multa scio de illo, sed patefacere prohibet charitas?* Id per se videtur mortale ; nam sic gravis suspicio ingeritur in audientium animis. Si tamen nominentur defectus, sed in genere dicendo talem esse avarum, iracundum, etc., ex se non videtur mortale ; quia ut plurimum audientes id interpretari solent de quadam propensione tantummodo naturali, ac quasi involuntaria. Ceterum ipsa personarum qualitas hic est attendenda : sic erit mortale de optimi nominis Prælato dicere mendaciis esse assuetum ; aut de ecclesiastico, quod duellum commiserit vel sit amans puellarum. Non est autem grave sæpe id asserere de milite, aut de juvene mediocris famæ ; nec dicere de puella quod sit garrula, superba, etc.

Quid autem (repones) *si nominentur quidem defectus, sed illi defectus naturales sint?* Per se mortale non est illos defectus nominare ; cum enim a voluntate non profluant, animam non afficiunt, neque sunt dedecori. Poterit tamen esse

[1] Quodl. 11, a. 13. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 973.

mortale, vel ratione magni mœroris, ut si proferantur in faciem, v. g., si dicas de aliquo ipsum esse spurium; vel ratione præjudicii quod inde evenire potest, ut si quis dicat de viro honorabili fuisse vile mancipium.

Quid demum si nominetur quidem aliquis defectus moralis, sed illa persona jam de alio defectu morali sit infamata? Si illa duo crimina connexa sint, non erit grave; quia tunc notabiliter infamia non augetur : imo jam subintelligitur, ut si dicas de ebrio rixari cum uxore. Si vero duo illa crimina sint disparata, sub gravi prohibetur de uno crimine infamatum de alio crimine notare; infamis enim in uno genere vitii non amisit jus famæ quoad alias virtutes. Sic, v. g., eum qui gravi etiam furto innotuit nefas est infamare libidinis; sic femina de uno adulterio duntaxat diffamata non potest de alio occulto diffamari; quia unum non dicit connexionem ad alterum, neque ex se pravam consuetudinem importat.

Q. 5. *An peccet qui detrahit defunctis?*

R. Detrahere defunctis ultro concedimus, ceteris paribus, non adeo grave esse ac detrahere vivis; cum defuncti non amplius fama indigeant ad recte vivendum. Dicimus tamen adhuc mortale esse ipsis detrahere in re gravi : nam juxta communem hominum æstimationem semper in fama sua vivere censentur. Unde scriptum est : *Mortuo ne prohibeas gratiam*[1]. Hinc historiographi ignominiæ notam memoriæ defunctorum sine sufficienti causa inurentes occulta manifestando, cognita exaggerando, aut actam pœnitentiam non referendo, graviter peccant atque ad restitutionem tenentur; neque heredes condonare eam possunt, cum famæ aliorum domini non sint. Idque valet, licet defuncti sint damnati; nam adhuc sunt nostri proximi secundum naturam : ideo neque licet ipsis duplex tormentum desiderare, ut ait Roncaglia.

Q. 6. *An liceat revelare crimen quod semel publicum est?*

Nota. Triplici modo crimen publicum dici potest : — 1. *publicitate juris*, cum nempe de eodem constat vel per publicam judicis sententiam, vel per ipsam rei confessionem, vel per legitimam testium depositionem in judicio secutam;

[1] Eccli. 7.

—2. *publicitate facti,* cum in publico loco coram multis patratum est, ita ut non amplius possit neque ulla tergiversatione celari, neque ullo excusari juris suffragio ; 3. *publicitate famæ*, quando fama criminis pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot personas ejusdem, ut, spectatis omnibus circumstantiis, fieri nequeat quin ad notitiam majoris etiam partis perveniat. Nos porro dicimus, ad hoc, ut crimen dici possit publicum *publicitate famæ* sufficere quod si communitas constet octo personis, illud sciant quatuor; si centum, sciant quindecim; si mille, sciant viginti circiter diversarum familiarum [1].

R. Nullum peccatum est, neque contra justitiam, neque contra charitatem, si verum alterius crimen reveletur in loco ubi sit sive juris, sive facti, sive famæ publicitate jam notum : *Si palam res est, repetitio injuria non est,* est juris adagium. Imo expedit ad bonum publicum ut unusquisque cognoscatur qualis publice cognitus est : hoc etiam consuetudo confirmat, dum historiæ mandat crimina publica. Item certum omnino videtur non peccare saltem mortaliter qui verum alterius crimen in uno loco publicum revelat in altero ubi tale non est, sed quo *brevi tempore* ejus notitia perventura sit; non enim infamatus aliquam per hoc patitur injuriam saltem gravem, cum sit tantum quædam anticipatio, et aliunde fama spoliatus exsistat.

Sed quid (dices) *si criminis fama non erat intra tam breve tempus in locum alium perventura?* Si delictum in uno loco notorium sit notorietate juris, commune est ubicumque licere illud propalare; idque maxime ex hodiernis moribus : et sane ideo judex sententiam evulgat ut sit in omnium notitia ad terrorem. — Si vero delicti notitia habeatur aliunde, tunc alii cum Antoine tenent esse mortale

[1] Notandum tamen est crimen in una tantum familia vel monasterio notum non posse dici absolute publicum; ac proinde non posse manifestari ne in alio quidem monasterio ejusdem Ordinis; quia est semper privatorum notitia, cum una familia habeatur ut unus homo. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost., Tr.* XI, n. 12.

Billuart tamen id judicio prudentis remittit, si nempe, attento communitatis numero, hominum garrulitate et aliis circumstantiis, judicet vix possibile ut res secreta maneat.

contra justitiam crimen illud revelare; quia delinquens eo in loco adhuc suam possidet famam. Alii cum Sylvio dicunt esse mortale contra charitatem, quia reus, licet amiserit jus ad famam, valde tamen tristatur sciendo crimen suum publicum fieri ubi non erat. Alii cum Lugo contendunt non esse gravem culpam neque contra justitiam neque contra charitatem; nam expedit bono publico agnoscere malefactores : quæ ratio nobis videtur valde probabilis semper ac crimen est tale quod reum reddat perniciosum, ut est crimen latrocinii, impudicitiæ, homicidii, proditionis et similium.

Concina sic distinguit : si crimen notorium sit notorietate tantum famæ, *cauti omnes sint oportet, quia facile fingitur hæc publica fama.* Si vero notorietate facti, scilicet publice patratum, patefieri potest ubicumque; nam *auctor absolute amisit jus ad famam; qua enim voluntate in publico et coram universo populo crimen commisit, eadem suam prodegit famam. Contra vero quisquis jus habet ad facti publici notitiam acquirendam;* et id litteris commendatur vel ab ipsis severioris ethices hominibus. Idque valet etsi injuste in primo loco crimen fuerit publicatum; nam semel manifestato crimine, sive juste, sive injuste, totum fundamentum ablatum est, ut inquit Antoine, quo poterat celari; nam et publicum nunc est et verum. Excipe 1. nisi notitia venerit ex confessione; nam lex sigilli sacramentalis omnes sequitur ubique; 2. si scias crimen esse falso impositum; quia innocens, non obstante publicitate, habet semper jus intrinsecum in sua innocentia fundatum, ne quis falsum de ipso dicat.

Quid autem (subjunges) *si delictum, olim publicum, nunc oblivione, vel bonis moribus sit obliteratum?*

Non est peccaminosum iterum illud patefacere si fuerit publicum notorietate juris; quia expedit ad terrorem judicis sententiam non ignorari. Item dicendum de publicis historiis, licet crimen sit notum sola facti notorietate : id enim conducit ad publicum bonum; nam et instruuntur posteri, et spe honoris ad præclara incenduntur, et timore infamiæ a turpibus deterrentur : et ita passim fit. — Hisce exceptis casibus, alii dicunt non esse contra justitiam de novo infamare, cum crimen jam est obliteratum, modo tamen simul

inferatur emendatio; nam quisque ex una parte jus habet criminum publicorum acquirendi notitiam, ex alia per bonam vitam præsentem olim infamatus habet jus ut censeatur bonus in præsentiarum, non in præterito; *neque enim*, ut ait jus civile, *aboletur turpitudo quæ postea intermissa est*[1]. Verum alii tenent id sine gravi culpa saltem contra charitatem fieri non posse, etsi narretur emendatio; nam id sine summo mœrore infamati non potest evenire. Et adde per oblivionem rem in eo statu reductam esse quo erat antequam esset publica; at quando delictum non est publicum, nullo modo publicari potest[2].

Quid (quæres) *de eo qui manifestat alterius crimen occultum et falsum, putans ex errore invincibili illud esse verum et publicum?*

Eo modo quo incendens sine culpa domum alterius tenetur ex charitate et ex justitia ignem exstinguere, cum advertit *et potest sine magno incommodo;* sic iste tenetur suum factum retractare: et idem est si rem magni momenti propalasti, quam parvi esse judicabas: item est si tu ex inadvertentia dicis Petrum esse auctorem talis homicidii, cum sit Paulus[3]. Sane qui retinet rem alienam, invito domino, eam tenetur restituere statim ac cognoscit esse alienam; sed in casibus dictis, quandiu tuum dictum non retractas, detines famam alterius, quia pravam opinionem ex tuo dicto causatam in aliorum mente relinquis: ergo teneris illam repellere aperiendo veritatem, quod non est proprie restituere, sed damnum inceptum interrumpere. Adde: justitia non solum te obligat ad non inferendum damnum,

[1] Dig. L. 23, t. II, l. XLIII. — [2] Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XI, n. 13.

[3] *Quid si error se teneat ex parte audientium tantum? ut si tu nomines revera Paulum auctorem homicidii; sed auditores intelligant Petrum?* Juxta omnes teneris ex charitate errorem corrigere; quisque enim, cum commode potest, tenetur a proximo suo damnum præcavere. Utrum vero tenearis etiam ex justitia si commode potes, affirmat Molina; quia ex tua actione aliquo modo ortum habet damnum illud. Negant Busembaum, Lessius et Billuart; quia non tua actio, sed error audientium tota est causa damni. Ego tamen, ait Lugo, magis assentior Molinæ, nam ad debitam loquentis diligentiam spectat curare ne auditores de uno accipiant quod ipse profert de alio.

sed etiam ne ex tua actione damnum sequatur, vel conservetur aut pergat influere. Unde licet illa tua actio ab initio non fuerit injusta, injusta ea evadit cum id advertis, et non provides, et adhuc subsistit : proindeque tunc de restitutione graviter teneris.

Diximus *et potest sine magno incommodo :* ipsa enim æquitas satis innuit esse minorem obligationem restituendi in eo qui bona fide alium infamavit quam in eo qui formaliter contra justitiam id fecit : et ideo, licet iste teneatur cum detrimento propriæ famæ, et bonorum fortunæ, et aliquando etiam vitæ famam restituere, ille nunquam cum magno incommodo ad id obligatur sive in fama, sive in vita, sive in divitiis. Sane nonne juxta omnes fortius ac majoribus cum expensis obligatur possessor malæ fidei quam bonæ fidei? primus cum incommodo gravi rem alterius sub gravi tenetur domino reddere, quia est in culpa; secundus vero sub gravi quidem tenetur restituere, cum rem cognoscit esse alienam, sed non ita cum gravi suo incommodo, cum eum culpa primo non tenuerit. Ita communiter Layman, Lessius, Lugo cum Salmanticensibus [1].

Q. 7. *An aliquando liceat alterius crimen occultum revelare?*

R. Si notitia sit habita ex confessione sacramentali, in nullo casu licet alterius crimen revelare, quamvis sit levissimum, atque agatur de ipsa morte vitanda; nam semel data contraria suppositione, retraherentur fideles a Sacramento. — Si notitia aliunde habita sit, illud relevare fas est *propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis*, ut ait S. Thomas [2]. Unde dicimus cum Concina licere revelare verum et occultum alterius crimen :

1. Ut proximus emendetur illud deferendo judici, aut prælato, aut domino, aut parenti, dummodo ex tali revelatione majus eidem damnum minime contingat; bonum enim animæ spirituale præferendum est bono temporali famæ, ut habet S. Basilius [3].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 993.
[2] 2, 2, q. 73, a. 2. — [3] In reg. brev.

2. Ut publicum damnum evitetur : quo in casu quisque per se loquendo crimen manifestare tenetur : nam bonum communitatis vincit bonum particularis, ac quælibet pars tenetur ad bonum totius conferre. Hinc merito in Codice pœnali graviter in eos animadvertitur qui crimina non pandunt ad bonum publicum [1].

3. Ut salvetur vita hominis innocentis, v. g., si innocens accusetur de homicido, erit revelandus de homicida; cum potior sit conditio innocentis. Etiam licet (imo aliquando necesse est) alterius occultum crimen revelare ad vitandum grave damnum proprium, vel alienum, etiam in bonis fortunæ; quia nocens non habet jus ad famam suam cum gravi damno innocentis, et ex lege charitatis bonum proprium, vel alterius innocentis bono nocentis est præferendum [2].

Hæc omnia tamen tunc tantummodo obtinent, cum damnum non potest aliter evitari, et damnum satis proportionatur amissioni famæ, et dummodo nec amplius nec pluribus crimen manifestetur quam oporteat ad avertendum damnum quod in se ipso quis pertimescit. Unde sapienter monet Suarez ex Angelico : *Charitas obligat ad subveniendum communi bono cum minimo damno privato ; ergo si potest illud defendi et hoc vitari, utrumque faciendum* [3]. Quare eo in casu per se liberum non erit Superiori interrogare (H.)

Sed licitumne erit (quæres) *revelare alterius crimen occultum simul narrando pœnitentiam?* Negative : neque enim manifestatio hæc compensatur per subsequentem pœnitentiam; semper enim quædam sinistra opinio in aliis ingeritur. Unde si quando id factum legimus, divina providentia id factum est ad peccatores alliciendos, atque ad divinam misericordiam patefaciendam.

[1] Art. 204 et seqq.

[2] « Ainsi on peut avertir un maître que son domestique est infidèle, un supérieur que tel ou tel inférieur n'est point digne de sa confiance; souvent même on y est obligé par charité. Ce n'est point médire non plus que de donner sur quelqu'un des renseignements peu avantageux, mais conformes à la vérité, lorsqu'on est consulté par des personnes intéressées à le connaître, parce qu'il s'agit d'une alliance, ou de toute autre affaire pour laquelle on craint d'être trompé. » Card. *Gousset*, n. 1070.

[3] De *charitate*, diss. 8, sess. 6.

Quid vero (dices) *si quis ad proprium grave damnum vitandum manifestet occultum proximi crimen, cujus notitiam per vim aut fraudem, v. g., litteras aperiendo absque ullo jure, adeptus sit?* Tunc non potest crimen illud manifestare; nam actio injusta qua secretum assecutus est eum obligat ad reparanda omnia damna proximo inde obventura. Et quemadmodum qui est in extrema necessitate tenetur restituere quod a proximo abstulit, quando proximum ipsum ob talem præcise subtractionem conjecerit in æqualem necessitatem; ita iste tenebitur ad compensandum damnum alteri illatum per revelationem secreti, quia per eam violentam secreti extorsionem conjecit proximum in necessitatem patiendi tale damnum.

Q. 8. *An sit mortale referre crimina uti audita ab aliis, ut si dicas :* Fertur, narrant, audivi de Titio hoc vel illud?

R. Si referens crimina audita prævidet gravem infamiam ex sua relatione proximo non esse obventuram, quia alii non sunt credituri, non peccat mortaliter hoc ipso quod damnum grave non inferat; secus peccat ob rationem contrariam. Quod si referens prævideat audientes credituros ex propria malitia, non peccat contra justitiam; quia non esset damni illius causa efficax et directa, sed per accidens. Peccaret tamen contra charitatem, quia tenetur quilibet grave proximi damnum impedire quantum commode potest. Imo et adhuc contra justitiam : 1. si ita referat ipse per se, ut audientes probabiliter et merito sint credutiri, v. g., si asserat se audivisse rem a persona fide digna. Tunc nempe aderit peccatum grave etiam contra justitiam; quia dat rationem sufficientem credendi malum; — 2. si referat crimen alterius valde enorme, ut hæresim, rebellionem, tametsi dubitanter; quia sola horum suspicio solet valde infamare.

Q. 9. *Quid de iis qui detractionem audiunt* [1] *?*

R. Si gravem detractionem audiens ipsi cooperatur, v. g., detractorem excitando, laudando, certo peccat contra charitatem et contra justitiam; cum efficiatur vera causa damni quod proximus patitur, injusta et efficax. — Si vero detra-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 979.

ctionem audiens illi non cooperatur, tunc distinguendum est : vel secum ipse de illa gaudet, vel non.

Si audiens detractionem secum de illa gaudet, peccat mortaliter in materia gravi contra charitatem, et affectu etiam contra justitiam ; cum delectetur de gravi damno proximi sui, et de actu injusto. Unde monet Scriptura : *Linguam nequam noli audire : detrahentia labia sint procul a te* [1]. Imo peccaret contra justitiam etiam effective, si delectationem suam exterius manifestaret ; cum tunc se habeat uti laudator detractionis. Excipiunt aliqui casum quo quis non delectetur de detractione quatenus est proximi damnum, sed tanquam de auditione rei novæ seu de curiosa cognitione criminum alienorum. Alii addunt etiam casum quo delectatio sit de ipsa quoque detractione ; sed non ex odio vel gaudio de alterius damno, bene vero ex simplici animi vanitate (si tamen non sit superior) : id deducunt ex S. Thoma, qui tunc tantum docet esse grave peccatum quando *placeat et detractio propter odium ejus cui detrahitur* [2].

Si vero audiens detractionem de illa non gaudet, nullimode peccat, modo eam impedire conetur, si commode potest ; se enim haberet modo tantum passivo. Item dummodo non sit superior, quia tunc specialis obligatio resistendi ei incumbit.

Sed (quæres) *adestne obligatio gravis detractionem impediendi si commode potest ?* Distinguendum : vel detractionem audiens est superior aut detracti aut detractoris : vel est persona privata.

Utique tenetur superior detractionem impedire ; cum ratione officii peculiariter adstrictus sit ad occurrendum subditorum damnis. Utrum vero obligetur ex justitia, ita ut in defectu detractoris ipse teneatur restituere, *alii* affirmant de superiore infamantis, quia superior tenetur ex officio curare ne subditus alteri noceat ; *alii* affirmant de superiore infamati, quia pariter ex officio tenetur damnum subditi impedire ; *alii* vero forsan probabilius de utroque negant : et 1. de superiore infamantis, cum non teneatur invigilare bono

[1] Eccli. 28, et Prov. 4. — [2] 2, 2, q. 73, a. 4.

non subditi (licet peccet contra justitiam in ipsum subditum, quatenus eum corrigere debet); 2. de superiore infamati, quia ipsi non incumbit bono temporali subditorum prospicere. Hæc tamen ratio probat illum utique teneri, si in temporalibus esset præpositus.

Quod vero pertinet ad personam privatam, certum est quod, si detractionem non impediat, contra justitiam non peccat; quia nulla ei obligatio ex officio incumbit. Imo neque contra charitatem, si vel inutiliter corrigeret juxta illud : *Ubi auditus non est, non effundas sermonem* [1]; vel si non posset sine gravi incommodo, cum quo non obligat charitas; vel si dubium sit an delictum jam evaserit publicum; non enim supponitur malus qui crimen patefecit. Tota ergo quæstio est de casu quo detractio sit certo injusta : an scilicet peccet graviter persona privata quæ, cum commode possit, tamen detractorem non admonet? Censet sapientissimus Lugo corrigere sub gravi æqualem raro, inferiorem rarissime teneri; imo absolute dicunt Salmanticenses cum communi Thomistarum nonnisi leviter peccare privatum qui ex verecundia, timore, negligentia detractioni non resistit : id eruunt ex Angelico, qui id libenter admittit, si tamen ultra infamiam aliud proximi damnum non timeatur [2].

Hæc communissima sententia rationabiliter sustineri potest, tum quia in hac materia difficillime constat monitionem fore profuturam; tum quia facillime offenduntur detrahentes coram aliis corripi, et periculum est quod potius augeant vel confirment detractionem. Excusantur autem etiam a veniali illi qui, advertendo detractionem, vel discedunt vel sermonem divertunt vel faciem tristem ostendunt. Ratio est quia istæ actiones sunt veræ correptiones juxta illud : *Dissipat... facies tristis linguam detrahentem* [3].

Q. 10. *An sub gravi facienda sit restitutio famæ* [4]?

R. Sub gravi fama restituenda est; si enim gravis est obligatio reparandi damnum in divitiis, a fortiori urgebit hæc obligatio quando agitur de recuperanda fama; nam *melius*

[1] Eccli. 32. — [2] 2, 2, q. 73, a. 4.
[3] Prov. 22. — [4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 991 et seqq.

est bonum nomen quam divitiæ multæ [1]. Hinc ad rem Gregorius IX : *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata... jure super his satisfacere te oportet.* Nec juvat dicere bono publico expedire ut delicta detegantur : id aliquando verum est, si directe in damnum vergant communitatis. Sed generatim majus malum est ea patefacere; sic enim et pax et tranquillitas turbaretur, frenum tolleretur ad alia crimina vitanda, ac cædes inveherentur sæpe. Imo Confessarius curet ut hujusmodi restitutio ante absolutionem fiat; quia ceteroquin difficulter postea implebitur, quamvis sit minoris difficultatis quam restitutio pecuniæ.

Hic tamen advertendum est facile evenire quod audientes nullam fidem habeant detractori, quia loquitur ex ira vel alia passione non probando delictum; tunc porro nulla proprie esset læsio.

Q. 11. *Quomodo fieri debet restitutio famæ?*

R. Cum distinctione : vel restitutio famæ facienda est ob revelationem criminis veri, sed occulti; vel ob imputationem criminis falsi.

Si 1, debet infamans, quo magis potest, opinionem de eo ab audientibus conceptam abolere, dicendo, v. g., *se male dixisse, vel injuste diffamasse.* Quia tamen hic modus, uti dicunt, vix hodie sufficiens est apud rusticos et simplices, ideo convenientius erit dicere, *se falsum dixisse, errasse, se deceptum vel mentitum fuisse.* Neque hæc verba mendacia sunt, sed vere amphibologica; *nam ipsa peccata*, inquit Angelicus, *falsitates dicuntur in Scripturis secundum Psalmum :* ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium [2]? *Ego soleo hoc consilium dare,* ait S. Alphonsus, *ut dicant : ex capite meo hoc erui, vulgo :* je l'ai pris sous mon bonnet, *æquivocando nempe; quia omnia verba a mente, pro qua accipitur caput, procedunt* [3]. At si prudenter judicetur restitutionem sic factam potius fore noxiam quam utilem, melius erit eam agere *indirecte* [4], videlicet offensum pluries,

[1] Prov. 25. — [2] 1 p., q. 17, a. 1.

[3] *Homo Apost.*, Tr. XI, n. 18; et *Opus Mor.*, l. III, n. 992.

[4] Si nullo modo sufficienti fama reparari possit, ut sæpe evenit, non

serio et data occasione honorando, vel de eo bene loquendo.

Si 2, infamans tenetur crimen illud falsum aperte retractare, adhibito etiam, ubi sit opus, juramento; nam qui intulit damnum ad totum id tenetur quod necessarium est ad injuriam reparandam, si adeo difficile non sit, uti non est juramentum. Neque obsiat quod ipse tunc diffametur; potior enim esse debet conditio innocentis. An vero teneatur etiam testes adhibere, si juramento fides non habeatur, videtur negandum, nisi in aliquo casu raro; nam id revera uti valde arduum habetur. Aliunde quid magis agere debet detractor quam Deum vocare in testem? unde restitutio nimium tunc damnum excederet, ut tenent Discastillus, Navarrus, Salmanticenses et Trullenchus contra Bonacina et Lugo, qui etiam testes requirunt.

Sufficitne (quæres) *damnum retractare apud auditores immediatos?* Verius non sufficit, ut dicunt Concina, Croix, Lessius, Roncaglia, Salmanticenses, etc., retractatio, sed est facienda etiam apud mediatos, quibus nempe crimen revelatum est ab auditoribus immediatis, si saltem in confuso præviderit detractor eos crimen esse aliis revelaturos [1], et simul videat eos retractationem negligere. Ratio quia ipse fuit prima et efficax causa damni; at secundis causis deficientibus, semper remanet obstricta causa prima.

Q. 12. *An simul cum redintegratione famæ adsit obligatio reparandi cetera damna, si quæ ex detractione secuta sint?*

R. Si ex læsione famæ ortum est alteri damnum fortunarum, ut si læsus privatus est famulatu, officio, pensione, si excidit spe matrimonii divitis, dotem amisit, etc., tunc et fama reparanda est, et damna illa juxta æstimationem prudentum compensanda sunt, si saltem in communi fuerint prævisa, ut ordinarie prævidentur; qui enim aliquam libe-

tenetur probabilius detractor veniam petere et condonationem obtinere, ut patet de aliis injuriis, in quibus nihil tale præcipitur; ita neque famam compensare pecunia ex dictis.

[1] Non ergo isti tenerentur, si silentium fuerint stipulati cum iis apud quos detrahebant (hæc tamen stipulatio esset inanis si sciant auditores loquaces esse, qui nihil sibi retinere valent); vel si rationabiliter sperare potuerint quod silentium essent servaturi; tunc enim ulterior revelatio facta est ipsis invitis ac præter eorum malitiam.

ram causam posuit tenetur de illius effectibus. Adde quod horum damnorum compensandi obligatio ad heredes detractoris transit; cum habeat respectum ad illius bona [1]. Nulli autem dubium est omnia damna esse reparanda, si evenerint ex propalatione delicti falsi.

Quæstio esse potest si manifestatum sit delictum verum, occultum tamen : negat Sotus, qui vult detractorem tantum teneri ad partem damni, cum damnum non solum proveniat ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso. Sed omnino oppositum tenendum cum Croix, Layman, Lugo, Salmanticensibus aliisque etiam in eo casu integre damnum inde secutum esse reparandum; quia hic et nunc injusta revelatio est causa vera et unica damni, dum sine ipsa illud damnum omnino abfuisset [2].

Q. 13. *Quænam causæ excusant a famæ restitutione?*

R. Quinque causæ excusant a famæ restitutione, et sunt : — 1. impotentia physica vel moralis : physica quidem, ut si nulla omnino ratione possit quis restitutionem peragere; moralis vero, ut si eam peragere nequeat sine damno longe majori, ceteris paribus : hæc nempe physicæ comparatur; at *impossibilium nulla obligatio.* Qui autem restituere non potest totum tenebitur saltem ad partem quam potest : neque enim restitutio consistit in indivisibili; — 2. si crimen quod erat antea occultum alia via evadat publicum; jus enim ad famam jam esset amissum. Item est si auditores mihi crimen alterius enarranti fidem non adhibuerint : tunc nullum fuisset damnum illatum; — 3. si fama aliis modis sit recuperata, ut judicis sententia, veritatis evidentia, testimonio prudentum, etc., nam tunc nullum damnum; — 4. si prudenter judicetur res jam oblivione deleta; nam longe periculosius est renovare memoriam per retractationem quam retractationem ipsam omittere [3]; — 5. si adsit infa-

[1] Non tamen transit ad heredes obligatio compensandi famam; nam hæc in re præstanda non consistit, sed in actione pure personali, quæ cum ipsa persona exstinguitur.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 994, 996 et 613.

[3] Quid in dubio utrum oblivio illa exsistat necne? Vel agitur de crimine vero, vel de crimine falso. Si 1, non est de facili in memoriam revocandum; cum potius attendatur ad delictum quam ad retractationem. Excipe

mati expressa vel tacita condonatio : imo quandoque sufficit præsumpta sive interpretativa ejusdem voluntas, si, v. g., ita sit bonus et animo affectus ut, si rogaretur, certo condonaret : tunc enim non est invitus, et quilibet est suæ famæ dominus. Intellige tamen per se loquendo ; quod caute perpendendum ; nam aliquando læsus illicite condonat, si ejus fama videlicet inserviat ad proximi ædificationem ; ex charitate enim illam curare tenetur. Aliquando etiam invalide, si quando fama ei necessaria sit ad damnum alterius præcavendum, quod avertere tenetur ex justitia, ut si esset superior ; nam jus habent subditi ne sui infamia ipsorum bonum impediat [1]. Dictæ causæ continentur hisce versiculis :

Impos, publicitas, oblivio, cessio, fama
Si reparata fuit, si data nulla fides.

Q. 14. *An liceat compensare famam cum fama?*

R. Certum est 1 quod si unus velit alteri famam restituere, iste pariter tenetur ad idem erga eumdem, si eam eidem abstulerit, secus non servaretur æqualitas ; compensatio autem est remedium quod non obtinet, nisi in defectu ; — 2. quod nemo potest famam alteri auferre eo quod ab ipso fuerit infamatus : non enim esset compensatio, sed vindicta ; cum fama unius non reparetur per infamiam alterius. Unde patet discrimen quoad famæ et pecuniæ restitutionem ; auferendo enim pecuniam a fure, totum aufero quod mihi debitum est, ac meum recupero. Non item infamando infamantem famam meam integro ; nam fama alterius mea fama non est. Hoc tamen non impedit quominus alterius testimonium labefactare possim aperiendo delictum verum ; — 3. quod pariter hoc non licet, si inæqualitas sit maxima quoad illatas injurias ; nequit enim tunc justa compensatio intervenire.

nisi adsit periculum evidens ne infamia illa ex alia via in hominum memoriam sit reditura. Si 2, revocanda est infamatio, nisi certo constet de oblivione ; cum enim res vera haud sit, nullam proprie dictam infamiam per se importare poterit.

[1] « Cependant, si la réputation de celui-ci intéressait le public, s'il s'agissait, par exemple, d'une calomnie dirigée contre un pasteur, un prince, un magistrat, la condamnation ne dispenserait point de l'obligation de faire cesser le scandale qui résulte de la diffamation. » Card. *Gousset*, n° 1080.

Quæstio ergo tota est *de casu quo duo ferme æqualiter sibi invicem famam læserint, et unus nolit eam restituere.* Alii cum Alasia, Lugo, Navarro et Sporer negant in hac re dari compensationem; nam tu non restituendo alteri famam, non recuperas famam tuam ab illo violatam. Attamen sententia probabilior et communissima cum Billuart, Bouvier, Continuatore Tournely, Layman, Lessio, Holzman, Roncaglia, Salmanticensibus, Sanchez, Sylvio et Soto, docet posse læsum compensationem facere et restitutionem differre; nam est generale principium : *Non cogeris jus suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum* [1]. Neque obstat quod sic non restituatur fama; nam præterquam quod alterius testimonium remanet infirmatum per diffamationem, ideoque aliquo modo potest dici recuperata fama; tota ratio hujus opinionis est illa generalis : *Quando jura sunt paria, non est illi servandum jus qui suum non servat* [2].

Articulus 2. — De modo quo læditur et reparatur honor.

§ unicus. — De contumelia [3].

Q 1. *Quid est contumelia?*

R. Contumelia est *læsio honoris alterius absque justa causa, quæ fit in ipsa ejus præsentia.* Differt a simplibi detractione non solum in hoc quod illa honorem, hæc vero famam respiciat, sed etiam in hoc quod contumelia fiat

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 1001 et 999.

[2] Duo hic pro praxi cum Gury : — 1. Si qui inhonoratus est, vindictam sumpsit, v. g., alterum percutiendo, vulnerando... plerumque non requiritur ulterior satisfactio pro fama, quia tunc ille pro satisfactione videtur acceptare vindictam, alter vero non resistendo videtur fateri suam culpam et æstimationem de altero. Item, a restitutione famæ eximuntur rustici, si inter ipsos facta fuerint æqualia convicia aut improperia, quia statim compensatio datur.

2. In praxi autem sedulo advertendum est multoties expedire ut confessarius omittat monere pœnitentem in bona fide exsistentem circa satisfactionis obligationem, imprimis si prævideat monitionem non profuturam esse; vel si pútet eum qui dehonoratus fuit recusaturum esse reparationem, præsertim publicam, ne memoria injuriæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur, etc...

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 966, 984 et seqq.

aperte instar rapinæ contra præsentem, detractio vero instar furti occulti contra absentem.

Contumelia multipliciter fit : — 1. *omissione*, ut si cultus superioribus debitus denegetur ; — 2. *factis*, si, v. g., illorum imago conculcetur ; — 3. *dictis :* hoc autem contingit vel objiciendo alicui naturales defectus, et dicitur *convicium;* vel defectus morales, et simpliciter appellatur *contumelia;* vel ejus indigentiam, et habetur *improperium*. Si vero quid jocando ei objiciatur, ut erubescat, dicitur *derisio*, vel *irrisio*, vel *illusio*. Quæ omnia sub uno contumeliæ nomine accipi solent, et eamdem speciem habent, si unam excipias derisionem. Hic sane modus ab aliis specie differt ex parte finis ac motivi ; quia alii intendunt honorem deprimere, hic pudorem et verecundiam causare, ut notat Angelicus[1].

Q. 2. *Quodnam peccatum est contumelia?*

R. Contumelia est peccatum ex genere suo mortale, sicut detractio ; nam quemadmodum detractio proximum lædit in fama, ita contumelia lædit eumdem in honore, qui est bonum præstantius divitiis quibuscumque : hinc Apostolus contumeliosos a regno Dei excludit[2]. Sed erit aliquando tantum veniale, aliquando nullum peccatum : 1. venialis erit contumelia, tum ex imperfectione actus, tum *si sit leve convicium non multum hominem dehonestans, et proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi*, ut ait S. Thomas[3] ; — 2. nullum erit peccatum, ex eodem Angelico, si convicium aliquod leve proferatur *causa delectationis ac joci, si debitæ circumstantiæ serventur;* id enim pertinet ad eutrapeliam. Idem est si convicium dicere proficiat ad correctionem : *Hoc modo Dominus discipulos vocavit stultos, et Apostolus Galatas insensatos;* sed raro expedit, quia ex Augustino sæpius subditos ad iram excitat[4]. Nota : contumelia erit multo gravior si fiat in superiorem, cui quidem detraheretur non parum.

[1] 2, 2, q. 75, a. 1. — [2] Rom. 1. — [3] 2, 2, q. 72, a. 2.
[4] L. 2, de serm. Domini in monte, c. XIX.

Q. 3. *An et quomodo reparandus honor per contumeliam ablatus?*

R. Ad 1. Honor ablatus reparandus est; cum pluris æstimetur divitiis. Et Christus dicit : *Qui autem dixerit* (fratri suo) *fatue, reus erit gehennæ*[1]. At præstat omittere restitutionem : 1. si recte credi possit illam recusari, ne memoria acceptæ injuriæ renovetur; 2. si adsit periculum ne renoventur odia in actu illo; 3. si manifesta appareat injuriæ condonatio, ut si offensus sponte ad offensorem accedat, cum eo familiariter loquatur, jocose conversetur, etc.

R. Ad 2. Cum distinctione : vel honor fuit publice ablatus in præsentia aliorum; vel privatim in præsentia tantum contumelia affecti[2]. Si 1, honor restitui debet coram illis qui dehonorationi fuere præsentes; vel saltem per modum quo satisfactio ad illorum notitiam queat facile pervenire; alioquin non restitueretur integre. Sufficit autem id agere etiam per aliam personam : qui enim per alium facit per se facere censetur.— Si 2, satisfactio privata sufficit, nam pro modo peccati fit restitutio; sed semper fieri debet. Neque reparatur honor per communia signa postea ab offensore exhibita; quia hoc est pro præsenti honore, non pro damno præterito, quod tandiu perseverat quandiu non reparetur per specialem satisfactionem.

Quid vero (dices) *si offensus jam vindictam sibi sumpserit de contumelia sibimet irrogata?* Sententia communis tradit

[1] Matth. 5.

[2] Etsi honorem nostrum curare præstet; monet tamen Stapf., § 332, cavendum ne sub specie virtutis putidum egoismum sequamur. Item caute in educanda juventute nos versari oportet ne, dum stimulum honoris provocamus, animi juveniles dominanti ambitioni in prædam cedant. — Aliud monitum gravissimum pro iis, ex nobis, qui hominum æstimationem nimium curant, urget, § 330 : « Etiam in cura admodum delicati esse debemus ne aut populi aut magistratuum potentiorumve gratiam mediis indignis captemus, qualia forent nimia celeritas in faciendo sacro, laxitas in Confessionali, turpis adulatio, conversatio justo familiarior, approbatio abusuum, qui alicubi invaluerunt, etc., etc.

Quoties hominum favor nonnisi per media indigna acquiri potest, illius nos meminisse docet, quod ait Apostolus : *an quæro hominibus placere? si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. 1). »

offensorem ab omni onere liberari; tum quia offensus per illam vindictam jam censetur sibi per se satisfecisse, tum quia offensor ipse vindictam patienter in se ferendo videtur culpam suam recognoscere, et sic offenso satisfacere (excipe si vindictam inter atque offensam discrimen valde notabile exsisteret). Quod item Lugo censet probabilissime, si a judice pro honore ablato jam pœna inflicta sit; in hominum enim æstimatione videtur satis honor reparatus [1].

Q. 4. *Quæ satisfactio requiritur ad restitutionem honoris?*

R. Ad restitutionem honoris illa satisfactio requiritur quæ censeatur sufficiens ad manifestandam æstimationem juxta conditionem personæ offensæ: sic, v. g., si dehonorator fuit superior, sufficit si honorabiliter dehonoratum salutet, domum invitet et benevolentia excipiat; si enim amplius ageret, non satis consuleret suæ dignitati. Unde aiunt raro Superiorem teneri veniam petere a subditis, *ne, dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas* [2]. Si vero dehonorator fuerit æqualis vel inferior, requiritur satisfactio major, v. g., ut locum ei cedat, salutando præveniat et similia peragat, quibus prudenter judicetur satis reddi ablatum honorem.

Ad veniæ petitionem quod attinet, ea non semper est necessaria; nam id unum justitia postulat ut damnum reparetur ad æqualitatem, non autem quod hoc vel alio modo fiat. Aliquando autem non sufficit, ut si injuria sit gravissima, v. g., si subditus Superiori alapam impingat. Imo tunc veniæ petitionem debebit expostulare modo aliquo extraordinario, uti flexis genibus, ut proportio servetur.

Q. 5. *Quomodo se gerere debet contumelia affectus?*

R. Omnes tenemur contumelias patienter ferre *animi præparatione*, quatenus abjiciamus omnem vindictæ amorem, exemplo Christi ac Sanctorum; nam vindicta Domini est. — Diximus *animi præparatione*, non enim semper actu contumeliam silentio ferre tenemur: sic ipse Christus, cum suscepisset alapam, dixit: *Quid me cædis?* [3]. Igitur opor-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 990.
[2] S. August., Ep. 211, al. 109. — [3] Joan. 18.

tebit contumeliam illatam repellere : 1. propter bonum ejus qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, neque magis insolescat, dicente Scriptura : *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*[1]; 2. propter bonum aliorum, ut si Prælatus eam tolerando redderetur in conspectu subditorum contemptibilis. Unde Gregorius dicit : *Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere*[2]. Ita fere Angelicus[3].

Scholium. — *De secreti manifestatione, et libello infamatorio* [4].

Q. 1. *Quid est et quotuplex secretum?*

R. Secretum, quod est *notitia rei occultæ*, triplex est, *Naturale, commissum* et *promissum*. Naturale est illud quod ab ipsa natura imponitur : ut si quid sciam quod manifestare nequeam sine gravi alterius læsione in honore vel bonis. Quod si sciam ex alterius levitate vel casu, dicitur *naturale simplex;* si de industria, *naturale extortum*[5]. Commissum seu rigorosum est quando quis alteri quidpiam manifestat, eidem committens silentium circa illud. Id autem fieri potest vel expresse, si expressis verbis silentium committatur; vel tacite, si ab ipsa rei manifestatæ natura id deducatur : uti contingit medicis, advocatis, theologis aliisque ad quos nempe vel pro remedio vel pro consilio fit recursus. Promissum est quando non modo qui rem manifestat silentium exigit, sed etiam quando accipiens illam notitiam silentium promittit.

Q. 2. *An peccatum sit violare secretum sine causa?*

R. Affirmative : peccat qui secretum violat sine causa; quia aperte violat jus alienum. Unde legitur : *Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana*[6]. Imo *ex se* mortale est, cum sit contra bonum proximi; nam loquendo de secreto naturali, ipsa naturæ lex jubet illud servari sub mortali et ex justitia, quoties ex illius revelatione graviter læditur ille cujus

[1] Prov. 26. — [2] Homo 9, in Ezech. — [3] 2, 2, q. 72, a. 3.
[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 970 et seqq.
[5] *Vid.* de extorto, supra, art. 1, q. 7. — [6] Prov. 11.

est secretum ; quisque enim jus habet ut secretum suum nemini manifestetur sine causa. Quod magis valet de commisso et promisso ; nam in commisso tacite, in promisso expresse promittitur secretum non revelari. — Diximus *ex se* ; a gravi enim peccato excusat parvitas damni ; et in secreto promisso intentio promittentis, si tantum sub levi se obligaverit.

Q. 3. *Quando manifestari potest secretum?* (I)

R. Casus in quibus sine peccato (saltem gravi) secretum commissum potest manifestari hoc versiculo continentur :

Res, consensus, inadvertentia, justaque causa.

1. Quando res sub secreto commissa vel est parva ; tunc enim non videtur posse adeo strictam obligationem inducere, ut dicunt Salmanticenses : vel aliunde jam cognita est aut publica ; tunc enim non detegitur secretum. Imo Azorius, Lugo, Mazzota et Roncaglia probabiliter tuentur mortale non esse rem gravem sub secreto commissam revelare sub eodem secreto uni vel alteri probo (modo non detegatur cui specialiter celari voluerit ille qui secretum commisit) ; cum adhuc res possit dici secreta [1], in illis rerum adjunctis ; — 2. quando adest præsumptus consensus, ut patet ; — 3. quando manifestatio contingit *vel* ex inadvertentia, *vel* ex indeliberatione, *vel* ex animi persuasione quod res non sit gravis ; — 4. cum adest justa causa, si nempe secretum servare verteret in grave damnum commune vel innocentis vel ipsius committentis. Imo tunc, etiamsi jurasses servare, ex ordine charitatis illud recte revelas ; est commune. Et idem probabilius ac communius dicendum si agatur de proprio damno vitando ; neque enim præsumitur quis se voluisse cum tanto onere obligare [2], ut docent Elbel,

[1] Hoc tamen non ita facile permittendum est ; tanta enim est hominum loquacitas ut vix secretum in uno sistere possit. Sub secreto unus alteri, secundus tertio, et ita successive res communicari novum non est : sicque occultissima sub secreti larva omnibus nota fiunt. Hinc Chrysostomus (hom. 3, ad pop. Antioch.) : *Si non vis effari, neque alteri ipse dicas ; postquam autem alteri prodidisti sermonis custodiam, superflua facis et inutilia admonens et obtestans pro dictorum custodia.*

[2] Si tamen non adsit illa causa gravissima obvenientis damni impe-

Laymann, Lessius, Lugo, Roncaglia, Sotus, Sporer, etc. [1].

Sed quid (dices) *si quis promiserit se etiam cum vitæ dispendio secretum esse servaturum?* Tunc etiam cum gravi suo damno tenetur promittens stare promissis. Imo valde probabile et communius est cum Croix, Molina et aliis teneri ad secretum servandum cum ipso vitæ periculo, ubi promisit; quia hoc non esse[t] sibi mortem directe inferre, sed vitam minime tueri [illegible]d licitum est ob justam causam, v. g., ad fidelitate[m] [illegible]ervandam, cum id sit bonum virtutis.

Q. 4. *An liceat aperire et [illegible]re litteras alienas* [2]?

R. Litteras alienas aperire peccatum non est hisce in casibus: — 1. quando sciamus eas in nostrum injustum damnum fuisse conscriptas, vel in nostram injuriam cedere, quam intendimus a nobis propulsare; hoc enim ad jus propriæ defensionis pertinet. Sic, v. g., Princeps potest aperire litteras non tantum hostium, sed etiam aliorum omnium, quæ tempore belli a locis hostium finitimis circumferuntur. Item ministri publici, si id bono publico expedit [3]: — 2. quando habeatur consensus expressus, aut saltem tacitus illius a quo vel ad quem litteræ mittuntur, neque id speciali lege prohibeatur: ubi enim consensus adest, nequit esse injuria; — 3. quando Communitatis vel Instituti regulæ aut legitima consuetudo id sinunt. Sic Superior Religiosus litte-

diendi, omni modo secretum commissum est servandum, adeo ut illud neque judici de eo interrogandi liceat aperire, ut dictum est de *Monitoriis*. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. IV, n. 248.

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XI, n. 9.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. V, n. 70.

[3] Hic redarguenda est illorum agendi ratio qui, omnem amicitiæ sanctitatem parvipendentes, semel ac amicitia cum aliquo soluta est, litteras proferunt quas sibi mittebat amicus. Qui talia agit est, ex ipso Tullio (Philipp. 2, cap. IV): *Homo et humanitatis expers, et vitæ communis ignarus; quis enim unquam qui paulum modo bonorum consuetudinem nosset litteras ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit palamque recitavit? Quid est aliud tollere e vita vitæ societatem, tollere amicorum colloquia absentium? Quam multa joca solent esse in epistolis quæ, prolata si sint, inepta videantur? quam multa seria neque tamen ullo modo divulganda? sit hoc inhumanitatis tuæ: stultitiam incredibilem videte.*

ras aperit subditorum suorum ; id enim valde confert, imo necessarium est ad disciplinam sustinendam : quod etiam de Superiore in Collegiis et Seminariis affirmandum ob eamdem rationem [1] ; — 4. ex lege charitatis, quando id necessarium sit vel expediens ad avertendam injuriam alteri imminentem, modo non plus legatur quam quod ad talem finem necesse sit : atque ille cui imminet damnum jus habeat litteras aperiendi malum illud propulsandum ; quia proximo consulere contra injustum damnificatorem.

Exceptis hisce casibus, mortale contra charitatem et justitiam legere litteras alienas (sive sigillo clausas, sive non), si existimetur in iis contineri res gravis momenti ; veniale vero, si contra : ideoque semper peccatum est. Sane quilibet ita jus habet ad suum secretum, ut ipse solus sciat, vel communicet cui voluerit. Quod si ille a quo vel ad quem litteræ mittuntur prævideatur id pro gravi sibi injuria habiturus, erit adhuc mortale *contra charitatem*, etiamsi res in litteris illis sic lectis non sint nisi levis momenti, idque ratione gravis tristitiæ inde orituræ. Dicimus *contra charitatem*, quia materia utpote in se levis non est apta ex natura sua, nisi ad levem injuriam afferendam contra justitiam [2].

Quid vero de illo (quæres) *qui furtim scripta aliena legit, invito domino?* Sic legens peccat duplici ex capite : 1. Peccato curiositatis, etiamsi faciat animo discendi, et sine ulla damni suspicione ; cum hic discendi appetitus non sit secundum ordinem ; 2. Peccato injustitiæ ; quia quilibet habet jus secreti suis in scriptis, quæ aliis non vult esse communia. Peccatum autem poterit esse etiam aliquando mortale, si nempe contingat cum notabili proximi damno, vel

[1] Excipit *Gousset*, n. 1090 : « A moins qu'il ne s'agisse d'affaires de conscience ou de secret de famille. Il suffit, pour prévenir tout abus, qu'un supérieur sache que l'inférieur écrit réellement à son directeur ou à ses parents. Pour la même raison, nous pensons qu'un père de famille peut décacheter les lettres d'un enfant qui est encore en tutelle. Il en est de même pour un tuteur à l'égard de son pupille ; » semper tamen excepto, si res sit conscientiæ, ut suprà.

[2] Art. 270 Cod. pœn. hic delinquentes puniuntur. *Vid.* etiam Lex 15 feb. 1852.

cum magna et gravi ejusdem pœna et animi conturbatione.

Sed quid (inquies) *si dominus litteras dilaceravit, et alter colligat, jungat, et legat?* Iste probabilius peccat; hoc enim ipso quod dominus illas minutatim dilaceravit, satis ostendit haud velle ut legantur; ex industria ergo colligere est agere fraudulenter[1].

Q. 5. *Quid est libellus infamatorius*[2]*?*

R. Est *scriptura, licet brevissima, continens occultam alterius infamiam, ut publica fiat.* Dicitur quoque *libellus famosus,* et veniunt communiter eo etiam nomine : 1. schedulæ ad judicem delatæ contra aliquem sine nomine accusatoris, ob quas judices vetantur procedere; 2. signa quæcumque infamatoria appensa ad januam domus alicujus, quibus publice dominus infametur. Item ex Codice pœnali

[1] *Quid* (quæres) *de illis sentiendum qui ad superiores litteras anonymas mittunt* (vulgo *cæcas*), *quibus occulta alicujus subjecti delicta manifestantur?* Communiter docent ipsos peccare mortaliter, quia est revelare notabilia occulta fratris : et saltem notabilem suspicionem in superiore excitant : et hoc maxime cum id ordinarie procedat ex odio ac vindicta. At non esset peccatum si id fieret ex charitate, solam emendationem quærendo, ac solum celetur nomen scribentis, justa de causa, si nempe aliunde pro se malum aliquod timeatur.

Non possunt tamen *per se loquendo* superiores ex hujusmodi tantummodo litteris procedere ad specialem personæ nominatæ inquisitionem quoad delicta quæ continent litteræ, etiamsi in illis notincentur testes qui delictum valeant probare; quia hujusmodi litteræ nullam inducunt infamiam ex textu expresso in Decret. Greg., l. v, t. 1, *de Accusat.*, c. xxi, § 1. Ita Rodriguez, Reginaldus, Lezena, Lessius et alii communiter (vid. Ferraris, *Bibl. Conc.* v° Litteræ). Diximus *per se loquendo;* nam quando non agitur de pœna infligenda, sed de certioranda positiva bontate personæ quæ ad aliquod communitatis officium assumi debet, utique aliqua ratio harum litterarum haberi potest; cum pertineat ad publicum bonum ut nonnisi digni ad publicum ministerium deputentur. Hoc tamen non ita accipiendum quasi fides illis litteris haberi debeat, aut ideo liceat speciatim inquirere de delictis appositis; sed quatenus prudenter potest quæri num aliquid contra illam personam proferri possit : quod maxime currit de ordinandis, siquidem Ecclesia jam de istis specialiter inquirit, dum omnes efflagitat ut si quid habeant contra ipsos, id in Domino deponant. Sed caute procedendum, ne detur ansa malevolis : et merito a malevolis id fieri creditur, si litteræ mittantur, cum non amplius suppetit inquisitioni tempus.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 995. — Et *Append.* I, in fine hujus volum.

emblemata, manuscripta, imagines, diaria vel alia id genus in publicum divulgata. Omnia hoc versu continentur :

Signa, manuscripta, atque emblemata, schedula, imago.

Non venit tamen sub eo vocabulo scriptura quæ vel conficitur ad auctoris ingenium ostendendum, non ad malum publicandum; vel continet infamiam publicam; vel respicit boni publici procurationem.

Hoc libello graviter fama læditur : imo gravius quam per simplicem detractionem; quia scripta evulgantur facilius, ac diutius manent. Unde tunc ut restitutio sit efficax atque ad æqualitatem fieri debet aliis scriptis, vel publica revocatione.

Q. 6. *Quænam pœna contra auctores libelli infamatorii?*

R. Est pœna excommunicationis latæ sententiæ, si libellus sit contra R. Pontificem aut Cardinalem, aut contra Statum Ordinum Minorum, vel Prædicatorum; non vero si sit tantum contra religiosum particularem. Hæc est Papæ reservata. — Si vero libellus alios respiciat, excommunicationis pœna non est, nisi ferendæ sententiæ [1].

Etiam Codex pœnalis graviter animadverit in auctores libelli infamatorii. Item in eos, qui quoquomodo iis cooperantur [2].

CAPUT QUARTUM.

De bonis fortunæ.

Articulus unicus. — De furto [3].

Q. 1. *Quid est furtum?*

R. Furtum communiter definitur : *Ablatio occulta et injusta rei alienæ, domino rationabiliter invito.*

Dicitur 1. *ablatio*, ut distinguatur a simplici damnificatione, quæ fieri solet absque ablatione rei, uti contingeret in eo qui domum alienam incenderet. Hic tamen intelligitur

[1] Ex Caus. 5, q. 1, c. 1. *Qui in alter.* — [2] Art. 616 et seqq.
[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 518 et seqq.

etiam iniqua retentio [1]; nam *detinere id quod alteri debetur eamdem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta* [2]. — 2. *occulta*, ut distinguatur a *rapina*, quæ cum ipsa rei ablatione includit violentiam domino scienti et invito irrogatam; — 3. *injusta*, aliquando enim qui alienum accipit non furatur, imo actum virtutis exercet: esset si uxor auferat a marito pecunias, ne ludis indulgeat; aut vinum, ne ebrietur; aut librum perniciosum, ne pervertatur. Prudenter tamen agendum est hisce in rebus, ne, dum unum peccati genus impedire quærimus, aliud gravius excitemus nimium provocantes alterius indignationem; — 4. *rei*, quo nomine non corporales tantum res, sed etiam incorporea jura intelliguntur, ut census, credita, etc. — 5. *alienæ*, quia, ut patet, non includeret juris alieni violationem, si in re propria committeretur. Nihil autem refert sive res sit aliena absolute et perpetuo, sive sit talis ad tempus tantum; — 6. *domino rationabiliter invito*: ratio nempe furti in eo posita est quod alterius jus violetur per ejusdem rei ablationem; atqui jus hujuscemodi non violatur quando dominus rationabiliter tenetur in ablationem illam assentiri. Sic, v. g., nemo furem diceret qui gladium ab ebrio vel mente capto se ipsum aut alium interfecturo surriperet..

Q. 2. *Quotuplex est furtum?*

R. Furtum aliud est simplex, aliud qualificatum. *Simplex* non habet aliam malitiam specie distinctam ab ipsa malitia furti. *Qualificatum* habet malitiam peculiarem sibi adjunctam ex aliqua circumstantia speciali: et aliud est 1. *sacrilegium*, quod est furtum rei sacræ, vel rei profanæ patratum

[1] Ex qua parte non videmus quomodo a furti macula se valeant purgare *tum* illi qui, finito opere, inanibus subterfugiis de pacta mercede fere semper aliquid subtrahunt operariis, qui non consentiunt, sed consentire debent; *tum* illi qui modo apud unum, modo apud alterum cauponem divertunt edentes et bibentes, nihil tamen solventes, ac inde gloriantur, cum male fecerint; *tum* illi qui pensionis solutionem quam communitatibus et contubernariis debent recusant, vel ne solvant infinitas prætexunt causas: nec parcimoniæ student, nec aliquid sibi subtrahunt, ut valeant propriæ obligationi facere satis, quasi agatur de supervacanea donatione, non de stricto debito justitiæ.

[2] S. Thomas, 2, 2, q. 66, a. 3.

in loco sacro ; 2. *peculatus*, quo aufertur pecunia vel res ad Fiscum Principis aut Reipublicæ pertinens ; 3. *plagium*, quo surripitur servus alienus vel etiam homo liber : sic dicitur, quia de hoc crimine convictus damnabatur ad plagas ; 4. *abigeatus*, a verbo abigere, quo abducuntur animalia e grege alieno.

Q. 3. *Quale peccatum est furtum?*

R. Furtum est peccatum *ex genere suo* mortale, idque probatur tum Scriptura; Apostolus enim scribit : *Neque fures neque rapaces Regnum Dei possidebunt*[1]; tum ratione, quia per furtum violatur justitia, cujus præceptum est ut *nemo lædatur, et jus suum unicuique servetur;* atqui justitiæ præcepta obligant per se sub gravi. Adde : per furtum maxime perturbatur atque subvertitur pax et tranquillitas Reipublicæ, uti per se patet. Unde S. Thomas ait quod si passim homines sibi invicem furarentur, periret humana societas [2]; hinc Catechismus Romanus : *Quam grave scelus furtum sit ipsa naturæ vis et ratio satis ostendit.* Imo nedum furtum, sed vel ipsum furti desiderium graviter prohibetur decimo decalogi præcepto[3] : contra quod proinde peccant tum mercatores qui rerum pecuniam expetunt, ut suas merces carius vendant, et sic aliorum miseria ditescant ; tum milites qui bellum exoptant, ut impune aliena diripiant; tum medici qui ideo morbos, judices qui ideo lites, advocati qui ideo contentiones concupiscunt, ut ditescant : est enim concupiscere alienum sine justa causa.

Diximus *ex genere suo ;* nam furtum peccatum erit veniale vel ex levitate materiæ, vel ex imperfectione actus, ut patet.

Q. 4. *Quænam censenda gravis, et notabilis materia furti?*

[1] 1. C. 6. — [2] Q. 66, a. 6.

[3] Quod sapienter actum est : idque 1. ut nemo de sui justitia sibi blandiatur, dum abstinet se ab omni exteriori peccato, sed interim peccatum habet in corde ; 2. ut significetur Deum esse cordium scrutatorem, simulque demonstretur excellentia divinæ legis supra humanas, quæ non possunt interiora dirigere ; 3. ut peccatum in sua radice destruat; prava enim cupiditas et peccatum est et omnium peccatorum fons, cum ex corde exeant omnia delicta atque scelera.

Nota. Materia furti potest esse gravis, absolute et relative. Dicitur *absolute* gravis atque notabilis quando in communi hominum sensu censetur sufficere ad constituendum peccatum lethale, etiamsi furtum in hominem ditissimum committeretur. *Relative* quando respectu quorumdam, v. g., pauperum, quibus res furto aufertur, censetur gravis; respectu vero aliorum, v. g., divitum, censetur levis : *In amissione unius gallinæ*, ait Angelicus, *plus* (pauper) *gravatur quam unus multum dives gravaretur in mille marcis* [1]. Cum ista gravitas maxime sit mensuranda ex circumstantia personæ damnificatæ, quia furtum constituitur præcipue pro ratione damni; ideo status personæ attendendus est. Qui si non cognoscatur, præsumendum talem esse personam qualem se externe profert, et simul qualis in communi habetur. His positis,

R. Auctores dicunt communiter illam esse in furto materiam gravem quæ alicui sufficiat juxta conditionem suam ad sui suæque familiæ sustentationem pro uno die, computatis victu, vestitu et habitatione. Verum regula hæc est valde obscura atque confusa, neque potest valere pro omnibus : nos in tanta Scriptorum discrepantia hic ponimus quod pro singulis hominum statibus nobis videtur magis probabile, habita ratione ad diversas Scholarum sententias. Erit videlicet materia gravis in moneta nova pedemontana. — 1. *pro mendicantibus* summa centesimorum 50; imo etiam 25, nempe in casu raro magnæ paupertatis; — 2. *pro fossoribus*, atque similibus operariis, communiter loquendo, sufficit una libella; — 3. *pro artificibus* aliquid amplius requiritur quam una libella; — 4. *pro communiter*, sive *mediocriter divitibus* duæ libellæ, et minus etiam pro iis qui ex propriis misere vivunt; — 5. *pro absolute divitibus* tres libellæ : idem censemus *pro mercatoribus valde opulentis*; — 6. *pro magnate ditissimo* quinque libellæ : et idem putamus *pro communitate valde opulenta :* saltem pro hac dicimus sufficere quinque libellas cum dimidio; — 7. *pro regibus* decem libellæ. Quam summam dubitare non est, gravissimam esse respectu

[1] Opus de *erud. Princ.*, l. VII, c. VIII.

quorumcumque; est enim in se notabilis, notabilem etiam utilitatem parit, multisque incommodis occurrit.

Ita Alphonsum Nostrum interpretatur Pater Neyraguet in suo *Compendio Theologiæ ejusdem Sancti* [1].

Q. 3. *An et quandonam minuta furta constituunt grave peccatum?*

R. Ad 1 : Certum est etiam per minuta furta mortaliter posse delinqui, si nempe illa ad notabilem quantitatem pervenerint; tunc enim, etsi sigillatim domini forsan graviter non lædantur, graviter tamen læditur respublica et humana societas. Sed notandum est quod ad constituendam gravem materiam major quantitas requiritur in furtis minutis quam in aliis; minus enim in istis quam in aliis solent domini esse inviti. — Hinc si minuta furta fiant eidem personæ cum intervallo, aut personis diversis eodem tempore, ad materiam gravem requiritur et sufficit (nostra quidem sententia) unum simplex cum dimidio; v. g., si materia gravis sit scutorum quatuor, per furta minuta requiruntur scuta sex. Si vero hujusmodi furtula fiant diversis personis et cum intervallo, putamus requiri duplum, scuta nempe octo; quia tunc gravitas non tam exsurgit ex damno illato quam ex eo quod ille ditescat de alieno. Item in furtis rerum expositarum, ut sunt fructus juxta vias et ligna in silvis, ad gravitatem major re-

[1] Gury hac de re habet : « Ad gravem materiam relative spectatam (attentis præcipuis Europæ locis, et temporum nostrorum adjunctis) requiri videntur : — 1. Circiter valor unius franci seu 20 asses, relate ad pauperes, et non raro minus pro gradu necessitatis; — 2. Circiter duo vel tres franci, seu 40 vel 60 asses, relate ad operarios qui labore diurno victum sibi comparant. — 3. Circiter quatuor vel quinque franci, relate ad homines mediocriter divites. — 4. Circiter sex vel septem franci relate ad divites ordinarios; — 5. Tandem a peccato gravi nunquam erit excusandus qui 9 vel 10 francos subripuerit apud ditissimos, etiam principes. — *Ita communiter.*

Advertas autem oportet hos modo præfixos limites moraliter omnino sumendos esse, si ultimam excipias decisionem seu quantitatem, quæ nunquam absque peccato gravi excedi potest. In praxi, occurrentibus dubiis, non est generatim reputanda materia gravis ea quæ quinque circiter francos non attingit. Si antiqui auctores paulo severiores tibi appareant hac in re, in mentem revocare velis pecuniam tunc temporis, utpote rariorem, fuisse pretiosiorem. »

quiritur materia. — Quod idem ordinarie docent de furto esculentorum ac poculentorum; ac de furtis uxorum et filiorumfamilias.

R. Ad. 2 : Minuta furta tripliciter possunt contingere : vel quando unus multum furatur in globo, sed parum singulis personis : vel quando unus pluries uni furatur : vel quando plures furantur uni :

1. Qui pluribus furatur, ubi pervenit ad notabilem quantitatem graviter peccat; quia justitia prohibet non solum gravem alterius læsionem, sed et de alieno ditescere. Adde inconveniens quod aliter in communitate sequeretur. Hinc Scriptura : *Non habebis in sacculo diversa pondera : statera dolosa abominatio est apud Dominum* [1]. — 2. qui uni pluries aliquid parum furatur non intendens graviter nocere, neque notabiliter ditescere, in singulis furtis non peccat graviter, neque ea furta constituunt mortale, nisi postquam ad notabilem quantitatem pervenerint; nam illa simul non uniuntur statim et ex animo, sed tantum ex re accepta [2]; — 3. si plerique simul furentur pauca, quæ simul collecta damnum grave proximo irrogent, tunc si ex condicto id agunt, communi nempe consensu atque consilio, ut quilibet modicum auferat, et sic furta levia simul collecta constituant materiam gravem, singuli graviter peccant; quia singuli suo consilio atque consensu cooperantur moraliter in totum damnum, ideoque etiam singuli tenentur in solidum ad restitutionem. Quod si agant independenter unus ab alio, et tunc nemo eorum peccat moraliter, neque ullam contrahit restituendi obligationem gravem; quia nemo in hoc casu esset causa formaliter injusta gravis damni alieni. Imo probabilissimum est neminem eorum peccare graviter, etiamsi

[1] Deut. 25; et Prov. 11.

[2] Quid si inter unum et aliud furtum intercedat notabile intervallum? Aiunt ea furta moraliter non coalescere, si, v. g., sit duorum mensium; nam tunc non amplius constituere videntur unum et idem objectum in genere moris. Quod si completa materia gravi aliud surripiatur leve, valde probabiliter non aliud mortale patratur; nam primum jam est in suo esse independenter constitutum. Qui tamen ex pluribus furtulis gerit intentionem ditescendi vel grave damnum inferendi singulis, peccat graviter ob intentionem illam graviter malam.

sciant per minuta illa furta grave damnum domino irrogari; semper enim verum est neminem esse causam efficacem totius damni, sed per accidens ab aliis obvenit domino. Ita Habert, Lessius, Salmanticenses, Sanchez, Sotus aliique [1].

Sed quomodo (quæres) *restituenda erunt quæ per minuta furta ablata sunt?* Certum est ea sub gravi esse restituenda cum ad notabilem quantitatem pervenerint. Hinc damnata est ab Innocentio XI hæc n. 38 propositio: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* Porro si domini incerti sunt, ea restitutio sub gravi facienda est pauperibus aut locis piis [2], juxta præsumptam videlicet dominorum voluntatem [3]. Si vero domini certi sint, tunc singulis sua portio sub gravi tribuenda est, si portio singulis ablata per se materiam gravem constituat: hoc patet per se.

Quid (addes) *si singuli domini non sint graviter damnificati?* Tunc etsi adhuc dominis videatur facienda restitutio juxta regulam generalem, quod nempe res quælibet, sive parva, sive ingens sit, semper clamet ad dominum, *nihilominus*, ait Alphonsus noster, *puto cum aliis doctis, quos super hoc puncto consului, non peccare graviter qui restitueret pauperibus loci;* nam fur in eo casu non intulit damnum grave dominis, sed reipublicæ; hæc vero merito præsumitur non ita esse graviter invita si restituatur partibus magis indigentibus. Hinc concludimus quod, licet *communissimum* sit quod tabernarii pro minutis furtis per se loquendo debeant restituere civibus qui minutas merces emunt, excusarentur tamen a gravi ex dicta ratione, si restituent pauperibus aut Institutis et piis locis: imo etiam a veniali, accedente aliqua rationabili causa, puta si urgeat necessitas pauperum, vel infamia timeatur [4].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 530 et seqq.

[2] Ex Decr. Greg., l. V, t. XIX, *De usur.*, c. V.

[3] Quæ distributio fieri debet pauperibus loci ubi læsio facta est, si verosimiliter speretur quod ita res sit ad suos dominos perventura.

[4] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. X, n. 28; et *Opus Mor.*, l. III, n. 595.

Q. 6. *Quid de iis qui ligna in silva Communitatis cædunt?*

R. Certum est Communitati cuilibet fas esse ob bonum publicum sub aliqua pœna vetare ne quis ligna in silva cædat, dummodo aliunde oppidani possint sibi commode providere. Hac tamen prohibitione data, communiter docent cum Bonacina, Filliucio, Layman, Lugo, Molina, Salmanticensibus, Sanchez et Soto quod non peccet, saltem graviter, incola in eadem contra prohibitionem illam ligna cædens: neque tenetur ad restitutionem nisi *magnam faciat lignorum stragem*, sed tenetur tantum ad pœnam post judicis sententiam; talis enim prohibitio habetur uti pure pœnalis, sicut fert communis consuetudo [1]. Diximus: nisi *magnam faciat lignorum stragem;* tunc enim excederet in jure suo particulari. Hæc autem ut *magna* dicatur non est attendenda gravitas materiæ in se, sed damnum quod ipsi infertur Communitati. Hinc videtur non peccare saltem mortaliter qui sibi comparat unam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, vel duas singulis hebdomadibus etiam ad vendendum; quia quod dives accipit ad usum proprium pauper accipit ad vendendum, ut vivat (J).

Q. 7. *Quid sentiendum de furto uxoris?*

R. Uxor furti rea non est subducendo aliqua pro victu, vestitu ceterisque familiæ necessariis, quæ sæpe mariti non intelligunt, et frustra ab illis peterentur: consuetudo etiam tale jus eidem concedit [2]. Sane uxor non est mancipium, sed socia viri; ergo plane expers esse non debet administrationis domesticæ, etiamsi viro ut capiti subjecta sit. Hoc tamen esse debet in ea mensura quam proprius status concedit, ac communiter tenere solent ejusdem conditionis timoratæ uxores; nam si uxor, marito rationabiliter invito,

[1] Id tenet etiamsi quis ligna cædat de silva alterius Communitatis vicinæ, ut Filliucius, Lugo et Molina docent; quia illa Communitas videtur esse contenta il ius pœnæ quam a cædentibus exigit. Quod sane præsumitur cum læsa sibet, neque damni per lignorum cæsuram sibimet irrogati compensationem curat.

[2] Recte monent ne confessarius in concedendis ejusmodi expensis, quæ viro nesciente fiunt, facilis sit, eo quod uxores propensæ sint ad jura sua plus æquo extendenda.

vel ejus voluntate non satis prudenter præsumpta, notabilem summam impenderet in eleemosynas, donationes, itinera ex bonis quæ subjacent administrationi mariti, peccaret graviter ; cum, præter injuriam quæ marito ipsi irrogaretur, familiæ etiam præjudicium ex nimia illa liberalitate certo impenderet.

Neque dicas tam uxorem quam maritum æque posse administrare, cum jura sint æqualia ; respondet enim Angelicus : *Quamvis mulier sit æqualis viro in actu matrimonii, tamen in his quæ ad dispositionem domus pertinent vir caput est mulieris secundum Apostolum, I Corinthiorum II*[1]. — Verum ut teneatur ad restitutionem uxor, major bonorum quantitas sublata requiritur quam in aliorum furtis ; cum maritus non adeo sit invitus. Ita generatim TT. : sunt qui requirunt summam duplo majorem ; sed hoc a variis personarum vel conditionum circumstantiis plerumque pendet.

Quid resolvendum est (quæres) *si uxoris pater, mater vel proles ex alio matrimonio suscepta egeat ?* Ubi maritus nolit ipsis opitulari, poterit id facere uxor etiam ex communibus bonis, si propria non habeat ; jure enim naturæ tenetur eosdem alere, et maritus debet consentire. Hanc facultatem extendunt etiam ad fratres et sorores Lessius, Lugo, Molina, Sanchez aliique [2] : adde jus civile [3]. Neque uxor hæc bona in tali necessitate tributa referre debet, cum venerit in mariti hereditatem, vel cum dotem suam recuperaverit, si sint parvi momenti ; quia tunc habentur ut eleemosynæ communes : imo neque si maximi sint momenti debet ea referre, uti probabilius docent cum Lugo, Gury et aliis ; quia onera omnia quæ, stante matrimonio, uni conjugi obveniunt alteri communia censentur.

Sed quid (dices) *si maritus ipse notabilem partem bonorum communium prodige vel male impendat, teneturne ad restitutionem ?* Disputatur : prima sententia probabilis affirmat. Ratio est quia, licet maritus habeat administrationem

[1] 2, 2, q. 32, a. 8.
[2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. x, n. 33 ; *Opus Mor.*, l. III, n. 541.
[3] Art. 119 ; — C. G. 206 ; — C. S. 197 ; — C. P. 109 ; — C. M. 152.

bonorum, uxor tamen habet dominium dimidiæ partis illorum, et proinde jus illud violatur si, ipsa rationabiliter invita, pars illa a marito dissipetur. Secunda sententia, etiam probabilis, negat generatim, seu nisi maritus excedat limites juris ipsi a lege concessi. Ratio est quia uxor ex lege non habet jus strictum, nisi ad suam partem bonorum quæ, soluto matrimonio, exstabunt; nec tenetur maritus reddere rationem suæ administrationis: unde quamvis peccet graviter contra pietatem erga uxorem et filios, non tamen peccat contra justitiam proprie dictam, quæ restitutionis obligationem inducit. Sed uxor præcavere potest bonorum dissipationem per facultatem quæ ipsi conceditur a lege separationem bonorum juridice postulandi [1].

Q. 8. *Quid de furtis filiorumfamilias?*

R. Filiifamilias graviter peccant si, invitis parentibus, ex bonis domesticis sibi surripiant summam notabilem; non enim sunt bonorum illorum domini. Hinc in Scriptura legimus: *Qui subtrahit aliquid a patre suo et matre, et dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est* [2]. Unde si coheredibus noceant notabiliter, tenentur sub gravi ad restitutionem ex bonis castrensibus vel quasi-castrensibus, si quæ habeant, vel quantitatem rei ablatæ conferendo in divisionem hereditatis post mortem patris, nisi pater ipse expresse vel tacite restitutionem remiserit, et remittere potuerit. Quod si filius sit solus, neque habeat coheredes, Sanchez eum liberat ab omni onere restitutionis [3], quia (inquit) pater in hoc casu censetur minus invitus, et aliunde filius est aliquid patris [4].

[1] Item potest tunc uxor bona abscondere, et bonum familiæ servare.

[2] Prov. 28.

[3] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. x, n. xxxii; et *Opus Mor.*, l. iii, n. 533.

[4] Præstat tamen ut parentes in hac re delinquentes filios graviter puniant, atque ipsis continuo invigilent; pessima enim ac probrosa furandi consuetudo difficile rumpitur, atque tristissimos exitus habet. Hinc reprehendi omnino genitores illi qui aliquid domum deferentibus eorum filiis leviter acquiescunt ipsorum futilibus rationibus. Principiis fortiter obstent, neque sinant ut eorum soboles vel quid minimum surripiat quocumque prætextu.

Sed quænam summa (dices) *erit in furtis filii censenda tanquam notabilis?* Dicunt Lessius, Navarrus et Filliucius, etc., non peccare graviter filium qui patri diviti furatur duo aut tria scuta : imo dicit Bannes quod a patre valde opulento non est mortale furtum, nisi ascendat ad 50 scuta; sed hoc rationabiliter respuunt De Lugo et La Croix, nisi esset filius principis. Et idem dicit Holzman, qui contra admittit non esse grave surripere decem scuta a patre nimis divite; Sanchez admittit usque ad sex. Si vero pater mitteret filio, qui alibi studeret, centum scuta, dicunt probabiliter Sotus, Navarrus, Layman, etc., filium posse impendere quinque eorum in honestas recreationes. Advertit tamen Lessius quod licet filius peccasset graviter furando patri, non est obligatus restitutioni quando furtum est jam consumptum et præsumiter pater nolle ad tantum eum obligare.

Q. 9. *Quid sentiendum de famulorum furtis?*

R. Si famuli esculenta et poculenta domo exportent in materia gravi, aut divendant, graviter peccant et tenentur ad restitutionem; cum domini graviter et jure sint inviti. Si vero ea domi consument, facilius excusantur, nisi sint pretii extraordinarii; quia dominus, maxime si non sit ita tenax, in his, ut plurimum, esse solet magis invitus circa modum illum occultum quam circa rerum substantiam; sciunt enim domini id communiter evenire, attenta humana fragilitate, ad modum quo operarios in vineam conducens scit uvas ab iis esse comedendas ad saturitatem; nam quis bovi trituranti os alligabit?

Si vero famuli furentur pecuniam aut res sedulo custoditas, tunc peccant mortaliter, neque major quantitas requiritur quam in aliorum furtis; imo eorum furtum qualificatum est, ac lege pœnali civili gravius punitur, cum domini sint maxime inviti, et famuli ipsorum abutantur confidentia.

Sed quid (quæres) *si famuli non impediant furta in rebus dominorum?* Tenentur ipsi restituere, si furtum fiat ab extraneis; nam ex officio tenentur rem dominorum tueri, ac ideo valde probabiliter omnes obligantur etiam in solidum. — Si vero furtum fiat ab aliis domesticis, adhuc tenentur, si res sit ipsis commissa specialiter, vel se obligaverint, vel te-

neant præsidentiam totius domus; nam tunc habent determinatum onus. Si secus, licet alii item affirment cum Bouvier generali ratione famulatus, alii tamen negant communius, et probabilius cum Lessio, Lugo, Holzman, Salmanticensibus, Vogler, etc.; quia res domini tueri a domesticis ex justitia non obligantur, sed solum ex præcepto generali charitatis: justitia enim respicit extraneos [1].

Q. 10. *Quænam excusant a furto?*

R. Duo furto excusant: necessitas atque compensatio.

Q. 11. *Quænam necessitas excusat a furto?*

R. Nomine necessitatis a furto excusantis non intelligitur necessitas ordinaria, quam communiter patiuntur pauperes ostiatim viventes; alioquin nihil esset magis commune quam furtum; neque gravis, si grave nempe respective damnum timeatur, v. g., gravis infamia, dedecus, aut e proprio statu juste acquisito decidendi periculum; hanc enim facile quisque fingere potest. Hinc damnata est ab Innocentio XI hæc n. 36 propositio: *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.*

Unde hic extrema necessitas intelligitur, et est quando vita ipsa periclitatur. Porro certum est eum qui tali laborat necessitate posse alienum surripere quantum satis est ad se liberandum. Ita communiter: et sane tunc omnia bona sunt communia; jus enim gentium, quo bonorum divisio facta fuit, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit vivendi in extremis de quibuscumque bonis [2]. Et idem dicunt de necessitate proxima extremæ, aut illi æquivalenti; qui enim in ea constitutus est potest sibi mediis ordinariis providere, cum in moralibus parvi non habeatur æstimatio. Talis esset necessitas illius qui vel est in probabili mortis periculo, aut amittendi membrum aliquod principale, aut

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 344 et 545.

[2] *Quæ sunt juris humani non possunt derogare juri naturali, vel juri divino. Secundum autem naturalem ordinem ex divina providentia institutum, res inferiores sunt ordinatæ ad hoc quod ex his subveniatur hominum necessitati. Et ideo per rerum divisionem et appropriationem ex jure humano procedentem non impeditur quin hominis necessitati sit subveniendum ex hujusmodi rebus.* Angelicus, 2, 2, q. 66.

aliquem sensum; vel est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem sive pœnam triremium, in gravissimam aut perpetuam infamiam ac morbum.

Sed quid (dices) *si dives negligat succurrere pauperi in extrema necessitate, tenebiturne de damnis, si quæ pauperi obvenerint?*

Si dives pauperem impedit vi ne bona sua accipiat, de restitutione tenetur; nam cum eo in casu habeat jus pauper rebus illis utendi, habet etiam jus ne impediatur ab illis. Si vero tantum negligit dare, probabilius non tenetur de damnis; nam obligatio sua est tantum charitatis; sicut enim quando omnia bona erant communia, quisque quod vellet poterat accipere, nemo tamen ex justitia tenebatur dare, ita et in casu nostro, ubi iterum bona communia evadunt. Ex quo deducitur quod pauper etiam rem magni momenti potest auferre quin petat, si ea absolute indigeat : dives tamen eam non tenetur tradere; cum tantum ex charitate teneatur, quæ per se loquendo non obligat cum gravi incommodo [1].

Q. 12. *An sit licita compensatio?*

R. Compensatio impropria (de qua hic agitur [2]) est acceptio rei alienæ sibi debitæ, inscio debitore. Licita profecto est sub debitis conditionibus; sic enim redditur unicuique suum.

Conditiones ad legitimam compensationem sunt : — 1. ut debitum sit ex justitia; si enim esset ex charitate vel gratitudine, non esset rigorosum debitum, nec in rigore compensandum; — 2. ut nequeat recuperari neque via juris neque alio modo sine notabili damno et molestia, aut sine gravi offensione aut inimicitia; secus bono publico expedit ut nemo sibi jus dicat. Hoc tamen omittere est tantum veniale; quia defectus non esset, nisi in modo; — 3. ut sit liquidum, nempe clarum, certum et sine exceptione; alioquin semper melior est conditio possidentis; — 4. ut compensatio fiat in re debitoris; secus esset cum damno tertii : uti contingeret, si

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 31; et l. III, n. 520.

[2] Quoad compensationem propriam vid. dicta de *Restitut. in genere*, c. 5.

fieret in re deposita vel commodata; — 5. ut debitor, quantum fieri potest, moneatur de debiti sui exstinctione, ne vivat in conscientia erronea.

Attamen cum hæc res sit plena periculi et hallucinationis, bonum erit si nunquam fiat sine consilio Directoris vel Confessarii, cui innotescant singulæ circumstantiæ, personarum præsertim et rerum [1].

An (quæres) *possit famulis permitti ut sibi occulte compensent in bonis domini, si non satis sibi tribui prætendant?*

R. *Generatim loquendo* negative; nam hoc semel admisso, furta passim inducerentur.. Unde Innocentius XI hanc n. 37 damnavit propositionem : *Famuli et famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt.* Quare non ita facile famuli audiendi sunt qui semper solent de dominis conqueri, ac propriam miseriam exaggerari.

Diximus *generatim loquendo,* nam Salmanticenses circa hanc Pontificis sententiam hæc duo explicando docent : — 1. quod famulus nihil quidem possit sibi occulte compensare, si absque necessitate libere convenerit cum domino de stipendio minori : tunc dominus illi dicere potest : *Nonne ex denario convenisti mecum?* Possit tamen aliquid, si ex necessitate, id est ad levandam miseriam, convenerit de salario notabiliter minori quam justum sit; non enim Pontificia decreta intendunt obligare famulos contra justitiam [2];

[1] « Verum etiamsi, notat ad rem toties relatus *Stapf*, § 449, omnes hæ conditiones adsint, leges tamen civiles tali compensationi parum favent, utpote qua ordo juris negligitur, atque discussio causæ ad privatum exactoris judicium defertur.

Unde etiam in confessionali, ubi hujus generis casus exponuntur, nos cautissimos esse oportet, ita ut eam vix unquam consulere et raro permittere expediat. At vero compensationi jam factæ, siquidem nullæ ex necessariis conditionibus desiderentur, eatenus connivere licet, ut pœnitens ad restitutionem haud obstringatur. »

[2] Hinc si famulus necessitate coactus convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum. Quod tamen ita accipiendum est, tum quod dominus alios famulos pro eodem parvo pretio juste non invenerit, tum quod famulus se ipsum ultro non obtulerit pro pretio illo,

2. quod famulus, si ex sui electione operas augeat, nihil possit sibi compensare : tunc censetur operam suam velle condonare ad domini benevolentiam conciliandam. Si vero operas augeat ex domini voluntate expressa vel tacita, compensatio eidem erit concedenda; quia *dignus est operarius mercede sua* [1].

eumque dominus non susceperit ex pietate, et ex bona quadam animi indulgentia : unde in hac re caute procedendum est.

[1] *Sed* (dices) *cujusnam erit judicium circa justitiam vel injustitiam stipendii in comparatione laboris famulatui respondentis ?* Salmanticenses tenent posse ipsum etiam famulum ex se judicare, ideoque ex propria conscientia suam sibi operam compensare. Hoc nobis videtur satis probabile ; si tamen agatur de famulo qui sit vir prudens, timoratus, vere aptus ad recte judicandum, et certus omnino de justitia compensationis, remoto quolibet hallucinationis periculo. Quod tamen quam rarissime eveniat, nemo est qui non videat. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 522 et seqq.

APPENDIX.

DE JUSTITIÆ FILIABUS AC CETERIS VIRTUTIBUS CARDINALIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De præcipuis justitiæ filiabus [1].

Articulus 1. — De pietate, observantia et obedientia.

Q. 1. *Quid pietatis et observantiæ nomine?*

R. Ad 1 : *Pietatis* vocabulum late idem sonat ac *vitæ bonitas et morum integritas*, ita ut ille *pius* dicatur qui probitate et innocentia præstat : est etiam Spiritus Sancti donum, quo prompte movemur ad Dei cultum. — Si vero pietas stricte accipiatur, ex D. Thoma est *virtus moralis qua bene animo afficimur in parentes atque in patriam nostram :* in parentes, a quibus gignimur et gubernamur ; in patriam, in qua nati sumus et educati. Ad parentes reducuntur *consanguinei, qui referuntur ad principia nostri esse* [2] : ad patriam referuntur concives propter eorum cum ipsa conjunctionem [3].

R. 2 : Observantia est *virtus moralis qua personis dignitate præstantibus debiti honoris signa et reverentiæ argumenta deferimus.* Sane non eos solos debemus in societate colere et revereri qui nobis præsunt ex officio, sed etiam illos qui ratione quacumque præeminent sive ætate, sive sapientia et doctrina, sive honoris et muneris gradu, sive denique dote qualibet insigni. *Est debitum morale,* inquit Angelicus, *quod ex quadam honestate debetur : et hoc modo*

[1] De Religione jam supra. — [2] S. Thomas, 2, 2, q. 101 et 103.
[3] *Vid.* Stapf, § 800; — Chateaubriand, *Génie du Christianisme*, l. v, c. XIV.

debemus cultum et honorem his qui sunt in dignitate constituti, etiamsi non simus eis subjecti [1].

Q. 2. *Quænam pietatis, et observantiæ præcepta?*

R. Graviora præcepta pietatis et observantiæ sunt: — 1. ut debitus cultus et honor parentibus, patriæ, superioribus, et singulis in dignitate constitutis vel clara aliqua prærogativa fulgentibus exhibeatur verbis et factis; — 2. ut molestiæ, quas nobis vel difficiles consuetudine vel ingenio nimis interdum fastidiosi afferunt, æquo animo ferantur, neque ideo debita ipsis officia prætermittantur: *Fili, suscipe senectam patris tui, et non contristes eum in vita illius: et si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in virtute tua* [2]. — 3. ut illa ipsa officia cum quodam jucunditatis sensu et animo lubenti persolvantur: quod quidem meritum operis auget.

Q. 2. *Quid est obedientia, et quotuplex?*

R. Ad 1: Obedientia est *virtus moralis quæ reddit promptam hominis voluntatem ad exsequendam voluntatem alterius, scilicet præcipientis:* ita Angelicus [3]. Speciale ergo obedientiæ objectum est præceptum superioris tam si expressum sit, id est verbis voluntatem ejus clare manifestantibus, quam si sit tacitum, id est signis ad illam voluntatem indicandam. Hoc tamen intellige, modo divinæ voluntati non adversetur: nam secus, obtemperandum potius est Deo, dicente D. Petro: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* [4]; quando enim a superiori principio certe movemur, inferius suam amittit vim.

R. Ad 2: In se et ratione sui objecti una est obedientia; sed ratione superioritatis, a qua procedit præceptum, quadruplex distingui potest: civilis, ecclesiastica, domestica et sacramentalis. *Civilis* in eo consistit quod populi Principi et Magistratibus subjiciantur, legesque servent ad commune civium bonum promulgatas; ex quo oritur tam ipsius Reipublicæ quies quam etiam subditorum salus. *Ecclesiastica*, per quam fideles in rebus ad Religionem pertinentibus obtemperant Sacerdotibus atque Prælatis; ex qua et doctrinæ

[1] L. c., q. 103. — [2] Eccli. 2. — [3] 2, 2, q. 104. — [4] Act. 5.

puritas et fidei unitas conservatur. *Domestica*, qua uxores maritis, filii parentibus, servi dominis, discipuli præceptoribus parent; ex qua pendet omne familiarum bonum et pax. *Sacramentalis*, per quam fideles in Sacramento Pœnitentiæ subjacent et obediunt proprio Confessario : et sic consulitur conscientiarum tranquillitati.

Obedientia civilis, ecclesiastica atque domestica dicitur necessaria quatenus in arbitrio nostro non est eligere Principem, Episcopum et parentes, quibus obtemperemus. Sed obedientia sacramentalis dicitur voluntaria, non quatenus sit in nostro arbitrio eam præstare vel negare, sed quatenus pendet a nobis electio Confessarii [1].

Q. 4. *An obedientia veniat sub præcepto?*

R. Obedientia venit profecto sub præcepto gravissimo : ac — 1. *Civilis;* in Scripturis enim legibus [2] : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit : admone illos Principibus et Potestatibus subditos esse* [3]; — 2. *Ecclesiastica;* nam de hac Christus ait : *Qui vos audit me audit; et qui vos spernit me spernit* [4]; *si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* [5]; — 3. *Domestica;* nam Apostolus clamat uxoribus : *Subditæ estote viris sicut oportet in Domino;* filiis : *Filii, obedite parentibus per omnia;* servis : *Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum* [6]; singulis : *Obedite præpositis vestris* [7]; — 4. *Sacramentalis;* quia in iis quæ respiciunt animæ directionem in Sacramento Pœnitentiæ, Confessarius est solus legitimus superior; a Christo enim omnis Confessariis facultas facta est per ea verba : *Quæcumque retinueritis retenta sunt* [8].

[1] *Vid.* S. Fr. de Sales, *Philothée*, c. XI. — [2] Rom. 13; Tit. 3.
[3] Excipe nisi civilis lex pugnet cum lege Dei vel Ecclesiæ; nam si pugnet, ex eadem Scriptura, Act. 5, oportet magis obedire Deo quam hominibus : atque ideo animo excelso et invicto injustis laicæ potestatis legibus obsistendum est.
[4] Luc. 10. — [5] Matt. 18. — [6] Coloss. 3. — [7] Hebr. 13.
[8] *Vid.* Liguori, *Sermoni compendiati*, t. 1, Ser. 25, ubi duo : 1. *quanto sia sicuro di salvarsi chi ubbidisce al confessore :* 2. *in quanto pericolo sia chi non obbedisce.*

Q. 5. *Quænam obedientiæ utilitas ac præstantia?*

R. Maxima profecto est obedientiæ præstantia, eamque Christus toto vitæ suæ curriculo in se ipso expressit *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* [1]. Imo *melior est obedientia quam victima* [2]: ac merito, *quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero propria voluntas mactatur*, ut ait D. Gregorius. Et S. Augustinus vocat obedientiam virtutem *quæ in creatura rationali mater quodammodo est omnium custosque virtutum* [3].

Q. 6. *Quot sunt obedientiæ regulæ, seu gradus, ut vocant?*

1. *Animi alacritas* in eo consistit quod obediens præceptum, licet videatur humile, molestum, intempestivum, impleat expedite, exacte et animo volenti: *Cum bona voluntate servientes sicut Domino, et non hominibus* [4]. Nec sane est vere obediens qui præceptum complet fastidiose, querulus, susurrans: *Si moleste cœperis sustinere*, ait D. Bernardus, *si dijudicare Prælatum, si murmurare in corde, etiamsi exterius impleas quod jubetur, non est virtus obedientiæ; sed velamentum malitiæ* [5]. Iterum: *Fidelis obediens nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem* [6].

2. *Animi simplicitas*, quam sic indicat Apostolus: *Obedite in simplicitate cordis vestri* [7]. In eo autem posita est quod quisque superioris præceptum impleat cum certitudine sic implendi voluntatem Dei quin ultro inquirat: *Imperfecti cordis et infirmæ prorsus voluntatis indicium est* (ait S. Bernardus) *statuta seniorum studiosius discutere, hærere ad singula quæ injunguntur, exigere de quibusque rationem, aut male libenter obedire, nisi cum audire contigerit, quod forte libuerit* [8]. Contra tam insignem obedientiæ prærogativam peccant ut plurimum adolescentes, qui, licet nondum satis domitas habeant cupiditates, neque satis judicii maturitate et rerum experientia præditi sint, eminere tamen volunt supra seniores, eorumque et dicta et facta vituperare atque aspernari mandata [9].

[1] Phil. 2. — [2] 1 Reg. 15. — [3] De civ. Dei, l. XIV, c. XII.
[4] Ephes. 6. — [5] Serm. 3, in Circum. — [6] De obed. serm.
[7] 2 Cor. 1. — [8] De præcept. et discip.
[9] Ex quo illud oritur quod educatores sæpius dolenter animadvertunt,

3. *Animi hilaritas : tertius gradus*, ait D. Bernardus, *obedientiæ est hilariter obedire : non ex tristitia, inquit Apostolus, non ex necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus... Serenitas in vultu ; dulcedo in sermone multum colorat obedientiam obsequentis...; quis enim locus obedientiæ ubi tristitiæ cernitur amaritudo*[1]?

Quid (dices) *de illa obedientia quam cæcam appellant?* Hæc obedientia in eo consistit quod subditus mandata Superioris sui, in quo Deum ipsum sibi exhibet, quoties conjuncta non sint cum peccato manifesto, prompte exsequatur sine ulla sive intrinseca sive extrinseca discussione, totum se ipsi quasi Deo, tum quoad intellectum, tum quoad voluntatem, subjiciens, et ideo *cæcam* appellant. Ejus exemplum habemus in Abraham Patriarcha, quando Deus eidem præcepit ut suum sibi filium Isaac immolaret. Item in S. Josepho, Sponso Beatissimæ Virginis Mariæ, quando ad vocem Angeli *consurgens accepit puerum et matrem ejus, et secessit in Ægyptum*. Unde si quem delicatulum hoc nomen offendat, ipse poterit nomen mutare, non tamen rem illo nomine significatam (K). Nonne et ipsi milites hac obedientia adstringuntur? et tamen nemo hoc obsequium irrationabile vocat. Sane quid respublica, si omnes subditi jus haberent inquirendi de justitia, honestate ac congruentia legis? Est ergo cæca obedientia rationabilis ac logica : ac nedum improbetur, ut aliqui immerito faciunt, imo laudibus efferenda, utpote quæ efficit ut homo vere totum *abneget semetipsum* Deo suo. Hinc scimus ipsam valde in deliciis fuisse Sanctis Ordinum Religiosorum Fundatoribus, qui obedientiam cæcam suis in constitutionibus ab Ecclesia solemniter approbatis summopere commendarunt. Utinam ergo fieret communior et universalis! sed quia deficit amor, ideo et obedientia deficit.

ut nempe juvenes quidam plurium annorum spatio in disciplinam traditi nihil ubique prætermittant eorum quæ jubentur; nunquam tamen obedientiæ habitum sibi comparent, et vix e disciplina et schola egressi pessimam animorum affectionem ostendant, vera Reipublicæ pestis, dedecus communitatum et familiarum ruina.

[1] Serm. *de obed.* — *Vid.* Bourdaloue, *Pensées.* — Rodiguez, *Perfection chrétienne.*

Q. 7. *Quodnam est vitium obedientiæ contrarium?*

R. Obedientiæ opponitur contumacia, quæ *inobedientia* nuncupatur, et est *voluntas agendi contra præceptum superioris.* Cum ex philosophorum adagio *eadem contrariorum sint consequentia,* patet tot mala ex hoc vitio oriri quot ex obedientia enascuntur bona. Hac videlicet peste evertuntur familiæ, perturbantur communitates, labefactatur Respublica, nutriuntur cupiditates, et omnia foventur vitia ad perniciem tam animæ quam corporis. Illud etiam malum est tristissimum, quod qui abjicit obedientiam, cum voluntatem suam propriam sequatur tanquam unicam rerum agendarum normam, reddit se Deo exsecrabilem, dicente ipso Deo: *Sicut gentes quas delevit Dominus... ita et vos peribitis, si inobedientes fueritis* [1]. Sed contumacia eo magis præ ceteris nocet adolescentibus, quippe qui per hoc vitium sibi præcludunt viam ad suscipiendam disciplinam et sapientiam: sicque incidunt in illud: *Disciplinam qui abjicit infelix est* [2].

Articulus 2. — De veracitate.

Q. 1. *Quid sentiendum de veracitate?*

R. Veracitas est virtus *quæ id sibi propositum habet ut in significandis nostris cogitationibus res enunciemus cujusmodi sunt, vel cujusmodi esse putamus.* Ex quo patet discrimen veracitatem inter et veritatem: nam veritas tota sumitur ex conformitate judicii cum ipsa re judicata; veracitas autem spectat potissimum conformitatem locutionis cum mente ipsiusmet hominis loquentis: prima tota est subjectiva; altera objectiva. Verax idcirco esse potest etiam qui falsum dicit, si nempe putet se verum enunciare: sicut et mendax esset si verum pronunciaret putans se dicere falsum [3].

In veracitate naturalis honestas inest, uti naturalis turpitudo est in mendacio: *Verba sunt instituta,* ait Augustinus, *non per quæ se homines invicem fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas proferat; verbis*

[1] Deut. 1. — [2] Sap. 3.
[3] *Vid.* Stapf., §§ 369 et seqq.

igitur uti ad fallaciam peccatum est[1]. Adde : ad mutuam inter homines societatem veracitas prorsus est necessaria; societas enim consistere nequit nisi homines sibi invicem credant. Quare Apostolus : *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque proximo suo*[2]. Hæc etiam nos similes Deo reddit : *Nam principium verborum tuorum veritas*[3].

Q. 2. *Quidnam veracitati opponitur?*

R. Veracitati opponitur mendacium, quod definitur : *locutio* vel *significatio contra mentem*[4]. Pertinet ad ejus naturam ut qui mendacium profert aliud clausum in pectore teneat, et aliud exterius verbo vel signis exprimat : sed non requiritur, ut aliqui contendunt, etiam animus fallendi; *mentiri* enim dictum est quasi ex verbo *contra mentem ire*. Diximus *locutio* vel *significatio*, ut indicemus mendacium confici tam ore, nempe verbis, scriptis et nutibus, quam facto, quod *simulationem* appellant. Sic mentitur facto qui, cum mortali odio interius exardescat contra aliquem, eum tamen exterius benigne excipit, et verbis amicitiæ adhuc prosequitur. Ad simulationem, seu ad mendacium facti pertinent *jactantia, hypocrisis* atque *adulatio*, etc.

Omnibus nota est mendacii divisio in *jocosum*, quod patratur ob nostram vel aliorum voluptatem; in *officiosum*, quod patratur ob nostram vel aliorum utilitatem; atque in *perniciosum*, quod nempe patratur in injustam alterius damnificationem.

Q. 3. *An omne mendacium sit peccatum?*

R. Docuerunt ex Græcis nonnulli, uti Origenes, Cassianus, Theodoretus, esse licitum mendacium ob urgentem necessitatem.

Sed mendacium omne semper esse peccatum probatur : — 1. Scripturis : *Verbum mendax justus detestabitur*[5] : *omne mendacium ex veritate non est*[6] : *mendacium fugies*[7]; atqui omne illud quod justus debet fugere, detestari et

[1] Ench. c. XXII. — [2] Ep. 4. — [3] Ps. 118.

[4] De mendacio prolato in confessione erit in Tract. *de Pœnitentia*; de locutionibus vero æquivocis jam actum est in Tract. *de Virt. religionis*.

[5] Eccli. 7. — [6] Ep. Joan. 1, c. II. — [7] ex. 23

quod non est ex veritate, peccatum est : cum ex natura sua adversetur Deo, qui est summa veritas; — 2. Patribus : clamat D. Ambrosius *os justi mendacium nescire*[1]. Et S. Thomas : *Non est licitum mendacium dicere ad hoc quod aliquis alium a quocumque periculo liberet*[2]. — Quare merito Alexander III aperte docuit mendacium quodcumque prohiberi etiam ad vitam alterius salvandam[3]; — 3. naturali ratione ; si enim homo in casu aliquo mentiri licite posset, Deus diceretur mendacium illud approbare : imo in tali casu Deus ipse posset mentiri ; atqui hæc duo repugnant : veritas enim est essentialis perfectio naturæ divinæ. Adde inordinationem manifestam in mendacio quocumque; istud enim pervertit naturalem institutionem et finem locutionis, quæ non in finem alium creaturis intelligentibus concessa est nisi ut possint sensus suos sibi invicem communicare.

Q. 3. *Quale peccatum est mendacium ?*

R. Mendacium si neque proximum neque Deum graviter lædat, neque grave scandalum pariat, veniale est, uti de mendacio jocoso et officioso tradit D. Augustinus[4] : in hoc enim adest tantum inordinatio levis ; cum ea non opponatur charitati. Mendacium vero perniciosum, quod graviter lædat proximum aut Deum, vel grave scandalum pariat, erit utique mortale ob rationem contrariam. Et de hoc intelligitur illud[5] : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*[6] : *sermo obscurus in vacuum non ibit ; os autem quod mentitur occidit animam*[7].

Q. 4. *An aliquando licita sit simulatio?*

R. Simulatio formalis, nempe cum quis intendit per factum externum aliud significare quam quod in animo habet, illicita est ; quia est verum mendacium facti[8]. At simulatio materialis, scilicet cum quis aliquid agit, non intendens de-

[1] L. II, in c. I Luc. — [2] 2, 2, q. 110, a. 3.

[3] Decr. Greg., l. V, t. XIX, *De usur.*, c. IV.

[4] In Ps. 5. — [5] Ps. 5.

[6] Quod porro de mendacio dictum est ad simulationem quoque, jactantiam et similia extendi debet, quippe quæ sunt mendacia facti.

[7] Sap. 1. — [8] S. Thomas, 2, 2, q. 111, a. 1.

ceptionem alterius, sed aliquem suum finem, licita est cum causa, semper ac ex circumstantiis alii possint conjicere ad alium finem id agi. Sic Josuè licite fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longe abducerentur ab urbe *Hai*, et reliqui milites irruerent in urbem[1]. Ita Christus *finxit se longius ire*[2], non intendens ut discipuli hoc crederent, sed volens significare se revera iturum longius, nisi ab eis invitaretur[3].

Articulus 3. — De gratitudine, benevolentia et amicitia.

Q. 1. *Quid dicendum de gratitudine?*

R. Gratitudo seu gratia est virtus *quæ tum beneficiorum quibus affecti sumus memoriam retinet, tum iisdem remunerandi voluntatem habet*. Sane post Deum, parentes, patriam et superiores nostros natura illis peculiariter animo adstrictos esse nos docet, qui nos beneficiis suis exornaverunt: *Si ab aliquo benefactore aliqua peculiaria beneficia percipimus*, ait Angelicus, *illi per hæc peculiariter obligamur ex debito honestatis... Ideo justitiæ adjungitur gratitudo*[4]. Hanc virtutem commendabat Paulus inquiens: *Grati estote*[5]. Duplex gratitudinis præceptum: 1. ut, cum possumus, paria et etiam majora beneficia referamus; 2. ut, cum referre non possumus, saltem gratias agere et constanter habere satagamus[6].—Gratitudini opponitur *ingratus animus* et *egoïsmus*, cujus est vel acceptum beneficium dissimulare, vel non æstimare satis, vel vituperare, vel habere pro maleficio. *Hoc tu cave tanquam maximum crimen*, inquit Seneca[7].

Q. 2. *Quid est benevolentia?*

R. Benevolentia, ut nomen indicat, *est illa animi affe-*

[1] Jos., c. 8. — [2] Luc. 24.
[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 171.
[4] 2, 2, q. 106. — [5] 2 Thess. 6.
[6] Scilicet *habemus gratias* cum habemus voluntatem remunerandi; *agimus* vero *gratias* cum verbis et aliis significationibus externis, quo animo in benefactorem nostrum affecti simus, libenter et aperte pandimus. — [7] L. IV, de benef.

ctio qua aliis bonum volumus et optamus. Ad eam nos impellit tam natura, quæ homines considerat quasi communis ejusdem civitatis incolas et ejusdem corporis membra, quam Religio, cujus illud est præceptum gravissimum : *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*[1].

Q. 3. *Quid est amicitia, et quotuplex?*

R. Ad 1 : Amicitia dici potest *mutuus, manifestus et gratuitus amor inter aliquas personas quæ sibi invicem bene volunt, et se mutuo bonis cumulare desiderant*[2]. Quibus patet : — 1. Discrimen esse maximum inter amorem proprie dictum et amicitiam ; ille enim esse potest etiam non mutuus, imo etiam non notus personæ quæ amatur; et ideo fit ut in amicitia semper sit amor, sed non semper in amore amicitia ; — 2. ad amicitiam requiri mutuam honestorum bonorum communicationem, sine qua amicitia esse non potest : imo corruptela potius dicenda foret quam vera amicitia[3] ; —3. mutuum illum amorem gratuitum esse debere ; qui enim privatam utilitatem respiceret mercenarius esset, non amicus : *Non debemus amare*, ait Augustinus, *quomodo audimus gulosum* : amo turdos. *Quæris quare amat? ut occidat et consumat..., amicitia est quædam benevolentia, ut aliquid præstemus eis quos amamus*[4].

R. Ad 2 : Cum amicitia oriatur præsertim ex bonorum communicatione, clare deducitur tot esse adsignandas ejus species quot sunt species bonorum quæ inter amicos communicantur. Idcirco amicitiæ divisio erit in *veram* et *falsam*, in *corporalem* et *spiritualem*, in *sensibilem* et *sensualem*, prout bona quæ communicantur vera vel falsa sunt, temporalia vel spiritualia, sensibilia vel sensualia. — Soli autem amicitiæ veræ, quæ nempe fundatur in communicatione bonorum quæ talia vere sint, non apparenter, proprie lo-

[1] Matth. 22.

[2] Ex vulgari usu etiam illos *amicos* dicimus quorum generatim favorem et promptitudinem experimur ; item quibuscum familiariter aliquando conversati sumus, et hoc maxime evenit collegialiter viventibus. Hic tamen stricte nomen sumimus.— De amicitia egregie Stapf. in sua Theologia passim, ac præsertim, §§ 469 et seqq.

[3] *Vid.* Liguori, *Sermoni, del fuggire i mali compagni*. — S. Fr. de Sales, *Philothée*, c. XVII. — [4] Tr. 8, in Joan.

quendo convenit *illud amicitiæ sanctum ac venerabile nomen.* Imo quo bona perfectiora sunt, eo perfectior erit amicitia : sic si bona quæ inter amicos communicantur sunt scientiæ et artes, laudabilis erit talis eorum amicitia, quia in bono fundatur. Si invicem communicentur virtutes, v. g., prudentiæ, fortitudinis et temperantiæ, erit sane laudabilior, quia fundatur in meliori. At si communicentur pietas, religio, charitas in Deum et proximum, eximia tunc erit talis amicitia, et omnium sane præstantissima; cum Deum habeat pro suo principio et fine, ideoque fundetur in optimo. De ea habet Salesius : « *Cette amitié sera excellente, parce qu'elle vient de Dieu ; excellente, parce qu'elle tend à Dieu ; excellente, parce que son lien c'est Dieu; excellente, parce qu'elle durera éternellement en Dieu* [1]. »

Q. 4. *An liceat amicitias contrahere, et contractas fovere!*

Cum distinctione : vel agitur de amicitia falsa, aut sensuali, aut sensibili ; vel agitur de amicitia vera, spirituali, et sancta :

1. *Amicitias sensuales* nec contrahere licet nec fovere; cum fundentur super peccato : et dicente S. Ambrosio, *non potest homo homini esse amicus qui Deo fuerit inimicus* [2]. Amicitiæ sensuales reprobantur ab omnibus utpote peccaminosæ, inhonestæ et Deo ingratæ. Vulgo *amourettes* appellantur, de quibus audiatur Salesius : « *Je crie tout haut à quiconque est tombé dans ces piéges d'amourettes : taillez, tranchez, rompez; il ne faut pas s'amuser à découdre ces folles amitiés; il les faut déchirer; il n'en faut pas dénouer les liaisons, il les faut rompre ou couper* [3]. »

2. *Amicitiæ sensibiles,* illæ quæ fundantur in bonis corporis sensibilibus, v. g., pulchritudine, benevolentia, tractu, voce, etc., licet non sint aperte inhonestæ, sunt tamen valde imperfectæ et periculosæ, maxime si contingant inter personas diversi sexus : ideo reprobandæ a Moralista, et re-

[1] S. Fr. de Sales, *Philothée*, 3e partie, c. XVIII.
[2] Loc. cit., c. XVIII et XXII.
[3] S. Fr. de Sales, *Philothée*, 3e partie, c. XX.

jiciendæ. A sensibilitate ad sensualitatem parva distantia : imo, experientia teste, una ad aliam marte suo ducit (L).

3. Amicitias *sanctas, spirituales, ad virtutem directas,* non solum laudamus, sed etiam personis quæ in seculo vivunt et bonum animæ diligunt necessarias pronunciamus. En verba Salesii : « *Quant à ceux qui sont entre les mondains et qui embrassent la vraie vertu, il leur est nécessaire de s'allier les uns aux autres par une sainte et sacrée amitié ; c'est par le moyen de celle-ci qu'ils s'animent, s'aident et s'entreportent au bien* [1]. » Nonne amice inter se junguntur, nostra præsertim ætate, filii tenebrarum ad malum? cur ergo non idem suadendum filiis lucis ad bonum? Hinc Scriptura : *frater qui adjuvatur a fratre quasi civitas firma; amico fideli nulla comparatio* [2].

Articulus 4. — De liberalitate, affabilitate, urbanitate et comitate.

Q. 1. *Quid de liberalitate?*

R. Liberalitas est *virtus quæ nos docet ordinem ad rectæ rationis tramites servandum in largiendis pecuniis et rebus omnibus quæ solent pecunia æstimari.* Oritur ex ea charitate qua totum genus humanum secum una debet conciliari; hujus enim conciliationis ratio nulla aptior quam quæ mutuis liberalitatis officiis continetur. Differt a misericordia, quæ tribuit indigentibus, hæc omnibus : a magnificentia, quæ respicit sumptus egregios, hæc mediocres.

Liberalitatis conditiones præcipuæ sunt : 1. ut quod datur honestatis et benevolentiæ causa detur : nam qui dat aut majoris lucri reportandi causa aut turpi consilio a liberalitate longissime abest; 2. ut largitiones ad facultates nostras accommodemus; prodigus enim, non liberalis, est qui adeo largitur ut ipse redigatur ad egestatem; 3. ut quisque caveat quibus dandum, quantum et quo tempore : omnia enim secundum ordinem fieri debent; 4. ut libenter et hila-

[1] S. Fr. de Sales, *Philothée*, 2e partie, c. XVIII.

[2] *Eccli.* 6; *et Prov.* 18. In hisce divinis libris plura invenies de amicitia vera.

riter elargiamur ; nam, ut ait Poeta : *Cum properat gratia, grata nimis.*

Q. 2. *Quid de affabilitate ?*

R. Affabilitas est *virtus qua quis in convictu et in omni vitæ consuetudine facilem se aliis exhibere, et iisdem, ut decet, obsequi studet.* Vir affabilis medius est inter ineptum assentatorem ac hominem nimis austerum. *Affabilitas,* inquit Angelicus, *est quoddam debitum honestatis, ut scilicet homo alteri faciat quod decet eum facere ;* et postea : *homo tenetur ex naturali debito honestatis ut aliis delectabiliter convivat*[1]. Hanc virtutem Hieronymus Nepotiano suo enixe commendans, sic eam descripsit : *Virtus est lenis, blanda, tranquilla et omnium bonorum apta consortio ; invitans ad familiaritatem sui, dulcis alloquio, moribus temperata*[2].

Sunt præcipua affabilitatis officia : 1. omnes benigne audire, eosque libenter atque hilari vultu alloqui ; 2. interroganti humaniter respondere, etsi importunus aliquando videri possit ; 3. obvios salutare et salutationibus respondere ea honoris et benevolentiæ significatione quam vel locorum consuetudo vel amicitiæ ratio vel dignitas vel urbanitas exigit ; 4. vocem, verba, gestum et vultum ita componere ut quidquid incidit in oculos eorum quibuscum conversamur præ se ferat suavitatem, et sit argumentum charitatis vere christianæ, ita ut dicere possimus cum Apostolo : *Per omnia omnibus placeo*[3].

Q. 3. *Quænam affabilitati opponuntur ?*

R. Duo opponuntur, assentatio et asperitas. *Assentatio* est propria illorum qui omnia ad alterius voluntatem sive vera

[1] 2, 2, q. 124, a. 2.

[2] Affabilitas mire in Christo elucebat, in cujus labiis ita diffusa erat gratia *ut omnes admirarentur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius* (Luc. 2) ; et Apostolus obsecrat Corinthios *per mansuetudinem Christi* (II Cor., 10). Ubi non attingimus quæstionem an Jesus fuerit aspectu decorus, ut censent Hieronymus, Nicephorus, Bernardus, Laurentius Justiniani, etc. ; vel an vultu inglorius, ut docent Origenes, Clemens Alexandrinus, Cyrillus, Tertullianus, Augustinus, etc. ; vel potius quid medii, nempe neque deformis neque pulcher, sed forma ordinaria, ut pluribus maxime ex modernis placet. —Vid. *Bible de Vence*, t. V. *Diss. sur la beauté de Jésus-Christ.* — [3] 1 Cor., 10.

sive falsa, sive bona sive mala, et loquuntur et faciunt et laudant, quod viro ingenuo et christiano indignum est, et parit etiam vilissimam blanditoris existimationem. *Asperitas* est in iis qui habitum habent perversum nihil unquam dicendi ad cujuscumque voluptatem, improbandi semper aliena facta et dicta, omnia ægre ferendi, semper contendendi, singulis in re quacumque contradicendi. Hoc in quibusdam superbissimis hominibus cernere est, ac sæpe adolescentibus, qui omnium sunt derisores, detractores, susurrones, a quorum defectu Timotheum caute removebat Apostolus : *Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites* [1]. Et ad Colossenses : *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus* [2].

Q. 4. *Quid de comitate?*

R. Comitas est *virtus quæ servat decorum in jocis*. Ex quo patet discrimen affabilitatem inter et comitatem : prima tenet modum in suavitate sermonis ; altera in conversationibus et in ludis. Adversatur comitati *scurrilitas et rusticitas :* est scurrilitas insulsa quædam et molesta dicacitas, sæpe etiam odiosa, qua ordo et modus omnis in jocis ludisque pervertitur. Rusticitas vero est vitium quo nec festivitate jocorum nec conversationis jucunditate quis delinitur, ita ut nec facetum quid unquam dicat, nec qui dicunt, ferre possit. Quod sane reprehendendum ; nam adversatur homini ad societatem nato [3].

Q. 5. *Quid de urbanitate?*

R. Licet affabilitas et comitas ad urbanitatem quodammodo referantur ; in hoc tamen differunt quod hæc latius pateat, atque omnes ferme hominis actiones et mores repiciat, ut boni sint ac decori [4]. Toto ergo cœlo errant qui urbanitatem collocant in corporis forma et vestium elegantia ; nam est in animo bene constituto, et exculto Religionis præceptis et exercitatione virtutum, sine quibus hominum mores nunquam neque vere boni, neque vere decori esse poterunt [5].

[1] Ep. 2, c. II. — [2] Cap. 4. — [3] S. Thomas, 2, 2, q. 168, a. 4.
[4] *Vid. Archæologia Biblica*, c. XI, de moribus conversationis.
[5] Persuasum omnibus præsertim adolescentibus esse debet animum

Colere porro urbánitatem ad illos præ reliquis specialiter pertinet qui ad divinum Christiani Sacerdotii ministerium proludunt et rerum sacrarum habent procurationem. Isti scilicet vias omnes inire debent quibus amabilem cuicumque reddant Religionem atque virtutem, simulque populorum existimationem et benevolentiam sibi concilient, ut eos facilius ad pie vivendum alliciant [1].

CAPUT SECUNDUM.

De ceteris virtutibus Cardinalibus.

Articulus 1. — De prudentia [2].

Q. 1. *Quid est prudentia, et quotuplex?*

R. Ab Aristotele definitur prudentia : *Animi habitus vera cum ratione actiones dirigens in iis quæ sunt homini bona vel mala.*

Dicitur : 1. *vera cum ratione,* ut a prudentia excludatur temeritas et præcipitatio ; — 2. *actiones dirigens,* ut secernatur ab habitibus mere theoreticis ; nam potest quis esse doctissimus et eruditus artibus et disciplinis omnibus quæ in mundo sunt quin tamen item sit prudens ; — 3. *in iis quæ sunt homini bona vel mala,* ut indicetur prudentiæ objectum in ipsa humanæ actionis probitate et honestate consistere. Eximia sane ac necessaria virtus ! neque enim opera nostra laudari possunt nisi fiat electio eorum quæ conveniunt ad finem. Hæc ex Angelico *adjuvat omnes virtutes, et*

habere suavibus moribus limatum et expolitum non tam utile esse quam necessarium, non iis duntaxat qui vitam agunt in aula, atque in nobilium virorum frequentia, sed iis etiam singulis qui nolint in desertissima solitudine ætatem consumere; nam urbanitatis frequens est usus, imo familiaris atque quotidianus,

[1] *Correspondance d'un ancien Directeur de Séminaire avec un jeune prêtre sur la politesse et la manière de se conduire dans le monde,* etc. Lyon, 1842.

[2] Non loquimur de terrena prudentia, quæ suum finem constituit in carne vel divitiis ; hæc *stultitia est apud Deum,* imo *animalis, diabolica* (1 Cor. 3 ; Jac. 13).

operatur in omnibus [1]. Et ab Augustino vocatur *rerum agendarum et fugiendarum scientia.*

Tres prudentiæ species : *monastica* sive privata, *œconomica* sive domestica, *politica* sive civilis. Dirigit prima hominem in actionibus quæ eum directe et solum afficiunt, ut nihil inconsiderate operetur. Altera eumdem moderatur in actibus qui respiciunt domum et familiam. Tertia regit actiones quæ pertinent ad Rempublicam [2]. Quo magis optandum in adolescentibus studium prudentiæ monasticæ et æconomicæ. eo magis a politica arcendi sunt ; nam juvenilis ætas non bene politicis rebus peragendis accommodata est [3].

Q. 2. *Quænam sunt prudentiæ munera?*

R. Prudentiæ munera, quæ dicuntur *partes prudentiæ potentiales,* tria sunt : nempe bene consultare, bene judicare et bene præcipere ; nam actionis humanæ probitas, in qua situm est prudentiæ objectum, importat accommodatam mediorum ordinationem ad finem consequendum. Hæc autem tribus perficitur : 1. recta eorum inquisitione, et super iisdem consultatione ; ideoque prudentia comites habet rationem, considerationem, meditationem, diligentiam, ingenium, solertiam et sagacitatem ; — 2. recto judicio de eorum aptitudine atque natura, ad quod concurrunt æquitas, docilitas, animi candor, memoria præteritorum, intelligentia præsentium et prævidentia futurorum ; — 3. præcepto quo mens vult ut ea perficiantur quæ judicata sunt : hucque pertinent dexteritas, circumspectio, cautio et industria.

Ex quo patet quam difficilis, sed pretiosa, virtus prudentia sit; neque mirum idcirco esse debet si multi inveniantur

[1] 1, 2, q. 58. — [2] Bossuet, *La politique sacrée.*

[3] Hinc tradit historia apud Cretenses fuisse legem ut, si quis adhuc juvenis accederet ad regendam Rempublicam, nunquam auderet in disceptationem vocare essentne æquæ leges an iniquæ? senex vero si quid excogitasset, principibus aut æqualibus quidem referret, juvenum tamen audiente nemine. Quapropter stomachum movent profecto scituli quidam ætate nostra adolescentes, qui, manibus vix a ferula scholastica subductis, de rebus politicis quasi ex cathedra non loqui, sed effutire et blaterare audiuntur sesquipedales sententias efferentes.

vere docti et vere scientiis maxime exculti, pauci autem vere prudentes.

Q. 3. *Quænam prudentiæ dotes ac vitia?*

R. Ad 1 : Dotes quas prudentia præ se ferre debet, ut finem suum consequatur, seu partes prudentiæ integrantes, sunt ex Angelico : 1. *memoria*, seu recordatio præteritorum; præterita enim nos docent : 2. *intelligentia*, seu diligens rerum agendarum consideratio ac cognitio, ne dicamus malum bonum et bonum malum : 3. *docilitas*, sive animi promptitudo ad aliena capessenda consilia ; nemo enim sufficit sibi : 4. *solertia*, seu animi sagacitas ad media quæ ad finem nostrum spectant illico dignoscenda, ne accidentia nos animo dejiciant : 5. *ratio*, sive recta ratiocinatio, ut recte quid ex antecedenter cognitis sit agendum dignoscatur : 6. *prævidentia*, seu futurorum consideratio, ne sine sumptibus inaniter ædificare proponamus : 7. *circumspectio*, seu attentio ad omnes circumstantias; non enim omnia omni tempore conveniunt : 8. *cautio*, ut sciamus omnia prævidendo impedimenta amovere; cum ea sæpe contingant.

R. Ad 2 : Vitia alia directe et aperte prudentiæ contraria sunt; alia quamdam prudentiæ speciem præ se ferunt, sed ementitiam ac fucatam. Illa eam lædunt per defectum, ista per excessum. — Vitia primi generis sunt potissimum : 1. *præcipitatio* seu *temeritas*, cum quis non ex rectæ rationis præscripto, sed ex affectus sui impetu deliberat et opus aggreditur : 2. *inconstantia*, cum quis leves ob causas a recta sententia recedit, ut aliam arripiat : 3. *inconsideratio*, cum quis sine debita attentione de mediis ad finem accommodatis judicium suum emittit : 4. *negligentia*, cum quis debitam in rebus deliberandis et peragendis sollicitudinem non adhibet. Quæ omnia hoc versu includuntur :

Præceps, inconstans, inconsideratus, inersque.

Vitia secundi generis sunt : 1. *prudentia carnis*, qua quis finem ultimum collocat in rebus creatis : 2. *calliditas*, quæ in illis cernitur quorum celere est et aptum ingenium in excogitandis mediis ad finem consequendum idoneis, sed

ab honestate et recto rationis præscripto alienis et abhorrentibus : 3. *dolus et fraus*, quæ calliditatis pravitatem ad effectum perducit : 4. *nimia sollicitudo* præcipue de rebus futuris, quæ sine ulla utilitatis specie animum angit. Hæc autem hoc versiculo continentur :

Fraus, et calliditas, carnis prudentia, cura.

Quæ porro omnia vel ex eo mala esse constat quia adversantur prudentiæ, quæ omnes humanas actiones ad rectum tramitem moderatur.

Articulus 2. — De fortitudine et temperantia.

Q. 1. *Quid est fortitudo?*

R. Fortitudo recte potest definiri : *Virtus perficiens hominem, ut in ordine rationis humanæ et legis divinæ consistat ea repellendo quæ ordinem eumdem pervertere valeant*. Cum enim pleraque in humana vita occurrant quæ hominem solent deterrere a recto tum rationis tum legis tramite tenendo, aut ne diu in ipso permaneat, si eum jam sit assecutus ; aliquo certe præsidio nobis est opus, quo adversus impetus hujuscemodi firmemur. Hoc porro præstat fortitudo.

Q. 2. *Quotuplex est fortitudinis munus?*

R. Est duplex fortitudinis munus. Unum in malis et laboribus perferendis situm, quod sic explicat Angelicus : *Oportet quod fortitudo animi dicatur quæ firmiter retinet voluntatem hominis in bono rationis contra maxima mala.* Huc respiciebat illud Christi : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam* [1]. Alterum munus fortitudinis consistit in ipsis periculis adeundis ac suscipiendis : sic fortis in nomine Dei sui David Gigantem aggressus est. Ex Angelico huic fortitudini consociatur quædam iræ species, non quasi domina, sed quasi ancilla : *Iram moderatam assumit fortis ad suum actum, non autem iram immoderatam* [2].

[1] Matth. 10. — [2] 2, 2, q. 123, a. 10.

Q. 3. *Quænam fortitudinis filiæ?*

R. A virtute fortitudinis aliæ oriuntur in homine Christiano virtutes morales præclarissimæ, tanquam ejusdem filiæ seu *partes integrantes*, ut vocant Philosophi. Quod sic explicatur : cum fortitudo maximopere tendat ad superandas difficultates, quæ in bene agendo nobis adversantur, varias pro earum varietate quasi sui ipsius species in se continet, quas ejus filias nuncupamus. — Videlicet oriturne difficultas in agendo ab ipsa operis natura et magnitudine? eidem opponitur *magnanimitas*, illa nempe virtus quæ ad quælibet magna et heroica inclinat. Oriturne ab ingenti pecuniarum quantitate quæ ad operis perfectionem, v. g., ad templi constructionem requiritur? eidem opponitur *munificentia*, illa virtus quæ ad magna opera externa externis ac magnis sumptibus perficienda inclinat. Oritur a timore et anxietate interna circa operis eventum? eidem opponitur *pax cordis et securitas animi*, illa virtus quæ nos ducit ad maxima quæque operanda gaudentes, gloriantes, in nullo deficientes. Oritur a multitudine et qualitate malorum quæ in operis exsecutione sunt perferenda? eidem opponitur *patientia*, illa virtus quæ facit ut omnia adversa æquo ac forti animo toleremus [1]. Oritur a temporis diuturnitate? opponitur *longanimitas*, virtus illa quæ nos firmat in exspectatione : ab operis ipsius continuatione? opponitur *perseverantia*, virtus illa quæ nos ad persistendum in molesto ac arduo opere inclinat : a cordis humani instabilitate? opponitur *constantia*, quæ virtus est roborans ac firmans volubilitatem nostram. Sic de ceteris [2].

Sed (quæres) *quot sunt fortitudinis gradus?* Quinque : — 1. animum vincere, iracundiam cohibere, et voluptates contemnere. Quæ sic describit S. Ambrosius : *Jure ea for-*

[1] « Præsertim nos Sacerdotes, monet Stapf, § 267, patientia insigni armatos esse oportet, tum ut etiam ex hac parte simus exemplum gregis, tum ut in exsequendo munere non tumultuarie, se prudenter et in spiritu lenitatis agamus : qui patiens est multa gubernatur prudentia ; *qui impatiens est exaltat stultitiam suam* (Prov. 11). »

[2] *Vid.* Rodriguez, *Perfection chrétienne.* — Liguori, *Opusculo, Uniformità alla volontà di Dio*, etc.

titudo vocatur quando unusquisque se ipsum vincit, iram continet, nullis illecebris emollitur atque inflectitur, non adversis perturbatur, non extollitur secundis, et quasi vento quodam variarum rerum circumfertur mutatione [1]; — 2. Vitam propriam periculo exponere ob bonum spirituale et corporale proximi juxta illud : *Majorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* [2]; — 3. Martyrium appetere corde magno et animo volenti, exemplo S. Ignatii Martyris, qui, cum ad bestias esset damnatus : *Utinam* (ad Romanos scribebat) *fruar bestiis quæ mihi sunt paratæ!..... si venire noluerint, ego vim faciam, ego me ingeram, ut devorer;* — 4. mala gravissima, et ipsam etiam mortem, si repente et ex improviso contingat, fortiter et patienter tolerare; — 5. (et hic est gradus heroicus) mala illa et mortem pati etiam cum sincero animi gaudio, exemplo Apostolorum, de quibus scriptum est : *Ibant gaudentes a conspectu Concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati* [3].

Q. 4. *Quænam vitia fortitudini adversantur?*

R. Fortitudini adversantur : — 1. *timiditas,* quæ est fuga malorum quibus pro loco ac tempore quis se objicere debet; — 2. *intimiditas,* quæ est defectus timoris justi; — 3. *audacia,* quæ est inconsiderata periculorum susceptio. Quoad primam peccat qui eos unice timet qui occidunt corpus : quoad secundam qui eum non timet qui animam mittere potest in gehennam : quoad tertiam peccat qui temere periculum quærit.

Q. 5. *Quid est temperantia, et quæ ejus partes?*

R. Ad 1 : Temperantia stricte sumpta definitur : *Virtus moralis quæ secundum rectam rationem et legem divinam moderatur appetitum et usum earum rerum quæ sensuum delectationes pariunt, uti gustus, odoratus et tactus.* Hoc sensu est specialis virtus, quia habet specialem materiam, nempe quatenus refrenat appetitum ab iis quæ maxime alliciunt; si enim sumatur pro quacumque temperie, tunc erit virtus generalis [4].

[1] De Off. l. I, c. XXXVI. — [2] Joan. 15. — [3] Act. 5
[4] *Vid.* S. Thomas, 2, 2, q. 141, a. 2.

R. Ad 2 : Partes integrales temperantiæ sunt [1] : 1. verecundia, seu timor turpitudinis, qui custos est modestiæ; 2. honestas, seu amor decoris. — Partes subjectivæ sunt : 1. abstinentia, quæ consistit in cibo moderando; 2. sobrietas, quæ sita est in moderando potu [2]; 3. castitas, quæ ipsam delectationem veneream temperat; 4. pudicitia, quæ ab omni aspectu et tactu inhonesto abhorrere nos docet : sive potius versatur circa exteriora signa ad venerem incitantia, quæ cohibet [3]. — Tandem partes potentiales sunt : 1. *clementia*, illa nempe virtus quæ ex animi lenitate pœnas moderatur, prout tamen justitia patitur; 2. *mansuetudo*, quæ quidem iram moderatur secundum rectam rationem; 3. *continentia*, virtus illa generalis qua resistimus quibuscumque pravis motibus in quacumque vitiosa materia. Item est *modestia*, *humilitas*, *studiositas*, *eutrapelia*, *ornatus* atque *simplicitas*. Quæ virtutes haud sunt contemnendæ, licet parvæ videantur; ipsæ enim nos comitantur ubique, atque per eas ad majora devenimus, siquidem in omni re a minimo incipiendum est.

§ 1. — De modestia et humilitate.

Q. 1. *Quid est modestia?*

R. Modestia est *virtus quæ exteriores hominis actiones et corporis ornatum ita moderatur ut nullius offendat aspectum*. Verum modestiæ fundamentum in humilitate situm

[1] Partes cujuslibet cardinalis virtutis sunt triplicis generis. Aliæ *integrales;* sunt quædam conditiones requisitæ ad actum ipsum virtutis bene et integre exercendum. Aliæ *subjectivæ;* sunt specie diversæ virtutis, quæ variæ sunt pro varietate objecti, quod respicit virtus illa. Aliæ *potentiales;* sunt virtutes secundariæ, quæ modum quem principalis virtus observat circa principalem aliquam materiam, eumdem observant in quibusdam aliis minus principalibus et minus difficilibus.

[2] *Vid.* Lessius, *De valetudine tuenda.* — Temperantiæ laudes passim apud Physicos celebrantur : vid. *Essai sur la Théologie Morale considérée dans ses rapports avec la physiologie et la médecine*, par Debreyne; *quatr. part., ch.* 8. — Laur. Martini, *Elementa medicinæ forensis*, etc. Huc venit innuenda celebris illa *Societas temperantiæ*, quæ an. 1838 opera Patris Mathew instituta est in Hibernia. Miri sunt illius effectus ad homines in temperantiæ leges continendos. — *Vid.* Bergier, *Dict., ad Append.*, v° *Tempérance.* — It. passim *L'amico Cattolico*, etc.

[3] *Vid.* Pinamonti, *Il Direttore.*

est, sive in illo animi sensu quem sic expressit Apostolus : *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis* [1] ? Hinc a quibusdam definitur etiam : *Humilitas ad præxim reducta, seu humilitas practica.* Hoc sensu etiam de modestia inquiebat sanctus Gregorius Magnus : *Intus est custodia, quæ composita servat exterius membra.* Et sane : si quis actus suos exterius ad verecundiam componeret absque ullo interiori virtutis motivo, jure merito diceretur in eo non modestia adesse, sed vana, mendax et superba modestiæ ostentatio, id est *hypocrisis.* Quapropter legitur in Scripturis : *Finis modestiæ timor Domini* [2].

Habet modestia insigne quoddam ac mirificum decus, præsertim in adolescentibus, quibus et præclaram penes Superiores existimationem, et stabilem penes condiscipulos auctoritatem, et incredibilem amorem in omni hominum cœtu conciliat. Ratio est quia in bene composito corporis et motuum externorum habitu cernitur ordinate compositus animus. Quare Apostolus, hanc virtutem alte commendans, inquiebat : *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus* [3].

Q. 2. *Quibus in rebus modestia collocanda sit?*

R. Quatuor in rebus præsertim modestia collocanda est : nempe in oculis, in verbis, in risu et in incessu : — 1. in oculis juxta illud D. Gregorii : *Deprimendi sunt oculi quasi raptores ad culpam* [4]. — 2. in verbis, quod sic exponit Ambrosius : *Ne modum prætergrediaris loquendi; ne quid indecorum sermo resonet tuus; speculum enim mentis plerumque in verbis refulget : ipsum vocis sonum librat modestia, ne cujusquam offendat aurem vox fortior* [5]; — 3. in risu, quod monet S. Basilius inquiens : *Illud etiam non mediocriter cavendum est ab iis qui colendæ pietati student, ne in risum præter modum effusi sint* [6]; — 4. in incessu, quod sic idem Basilius explicat : *Incessus esto nec segnis, ne animum dissolutum declaret; nec rursus vehemens insolenterque incitatus, ne consternatos impetus animi significet.*

[1] 1 Cor. 4. — [2] Prov. 22. — [3] Phil. 4.
[4] In L. Moral. — [5] De Officiis, l. 1, c. XVIII. — [6] De reg.

Hæc autem Ecclesiasticis est maxime necessaria, quos Apostolus vult *ornatos et modestos* [1]. Nil ergo mirum si D. Ambrosius duos repulit Clericos qui externum præ se ferebant petulans, inconditum atque inordinatum nimis; judicium probavit eventus [2].

Q. 3. *Quid de humilitate dicendum est?*

R. Humilitas est *virtus firmans voluntatem, ne inordinate extollatur,* seu ne succumbat amori inordinato propriæ excellentiæ. Hæc ab amore veritatis procedit; qui enim ad se animum convertit illico intelligit se merum nihilum, et omnia a Deo gratis accepisse. — Tres sunt humilitatis gradus ? 1. est subdere se majori et non se præferre æquali, qui est sufficiens; 2. se subdere æquali et non præferre inferiori, qui est abundans; 3. subesse minori, in quo est perfectio [3]. Ubi notandum : absque præjudicio humilitatis possumus dona quæ accepimus præferre donis quæ aliis collata apparent, si id manifestum est; cum, dicente Augustino, *in parte veritatis, non in parte falsitatis magis humilitas collocetur* [4].

Potest quis nihilominus absque falsitate, non judicio absoluto, sed quasi suspensivo, ut dicit Estius, pronunciare se omnibus viliorem : vel secundum defectus occultos quos in se recognoscit, et dona Dei quæ in aliis latent, aut quæ eis conferenda sunt; vel etiam quatenus si aliis datæ fuissent gratiæ quæ datæ sunt nobis, melius Deo respondissent; vel etiam hoc sensu, quod omnia peccata quæ ab aliis admissa videmus debeamus reputare nobis a Deo remitti, qui custodivit nos ne ea committeremus; *nullum enim est peccatum, quod facit homo, quod non possit facere et alter homo, si desit rector a quo factus est homo,* ait idem Augustinus [5]. Præterea cum humilitas consistat in affectu voluntatis potius quam in judicio mentis, unusquisque potest se subjicere

[1] 1 Tim. 3.

[2] L. 1 de Off., c. 18. — *Vid.* Correspondance d'un ancien directeur de séminaire avec un jeune prêtre, etc., *Lyon,* 1843. — Sevoy, *Devoirs ecclésiastiques.*

[3] S. Fr. de Sales, *Philothée.* — Stapf., § 258.

[4] De nat. et grat., c. 34. — [5] Hom. 10, inter 50, cap. 9.

non solum Deo, sed omni humanæ creaturæ propter Deum, nempe ex dispositione cordis.

§ 2. — **De studiositate, eutrapelia, ornatu et simplicitate.**

Q. 1. *Quid de studiositate?*

R. Studiositas est *virtus quæ affectum seu studium discendi et cognoscendi ad rectos rationis tramites moderatur ac temperat;* omnia enim secundum rectitudinem fieri debent. Duo sunt præcipua munera : — 1. est cupiditatem sciendi, quæ sæpe in generosis adolescentibus vehementior esse solet, intra limites coercere, ne se aut immoderatius efferat, aut in vana et noxia effundat; — 2. est torporem ingenii excutere, et animum ad necessaria vel utilia perdiscenda inflammare. Primo huic muneri adversatur nimia nec satis recta sciendi cupiditas, seu *inanis curiositas :* alteri adversatur inertia laboris et pigritia, quæ a rerum pulcherrimarum studio mentem avocat, ac ingenium turpi otio non tantum languescere, sed etiam hebescere ferme cogit, et dicitur *negligentia.*

Quid (quæres) *de nimia sciendi cupiditate, et negligentia?*

R. Ad 1 : Ad nimiam sciendi cupiditatem quod attinet, ea vitiosa evadere potest — 1. ex quacumque animi pravitate eidem adjuncta, veluti ex pravo fine. Hoc iis contingit qui e studio nihil aliud quam propriæ superbiæ pabulum quærunt; — 2. cum quis ita liberalis cujuscumque artis vel scientiæ vel lectionis peculiaris suavitate delinire se patiatur ut ab iis studiis removeatur quæ ejusdem statui, conditioni et officio sola conveniunt : uti, v. g., esset adolescens ille qui, scholæ suæ libris posthabitis, totum se poneret in legendis comœdiis et fabulosis scriptorum quorumdam narrationibus scientiæ maxime exitiosis; — 3. cum quis ad eas res studium adhibet quæ proprii ingenii vires superant, ex quo contingit ut facile in perniciosos errores labatur, monente Ecclesiastico : *Altiora te ne quæsieris* [1].

[1] Cap. 3. Et præsertim illa curiositatis species carpenda venit qua quis facta aliena malesane observat, et quidquid acciderit temere interpreta-

R. A. 2 : Quod attinet ad socordiam et negligentiam quæ discendi laborem refugit adolescentes sciant, — 1. gravi se culpa inquinare si, a parentibus ad studia missi, ætatem studiis aptissimam in ludis nugisque, vel, quod pejus esset, in morum depravatione terant ; — 2. sine vitio esse non posse ipsam temporis jacturam ; cum tempus, dicente Seneca, sit thesaurus *cujus unius avaritia honesta est* ; — 3. futurum profecto esse ut sese aliquando pœniteat, sed irreparabiliter [1].

Q. 2. *Quid de eutrapelia ?*

R. Eutrapelia est virtus omnium jucundissima, quippe *quæ tota in amœnitate versatur, temperans videlicet jocos et ludos secundum rectam rationem* [2] : animum enim cum aliqua jucunditate et liberali joci festivitate relaxare debemus aliquando, ut ad majora vitæ officia promptior fiat atque paratior [3]. — Sed cum facile omnino sit in jocis et festivitatibus rectæ rationis violare præcepta, requiritur idcirco virtus aliqua quæ modum iis valeat accommodare [4].

Q. 3. *Quid de ornatu, atque simplicitate ?*

R. Ornatus atque simplicitas est *virtus quæ externum corporis cultum ad decoris et honestatis regulas moderatur ac regit*. Videmus nempe sæpe illud in humanæ vitæ consuetudine vitium quo aliqui vestitu obsoletiore, corpore inculto et horrido, aspectu fœdo, barbaræ potius et belluinæ naturæ formam præ se ferunt quam mores civili societati idoneos.

tur : *Tu quis es qui judicas alienum servum ?* Rom. 14. — *Vid.* Stapf., §§ 326 et 534.

[1] Mirum in modum ad inflammandos adolescentum animos in scientiarum studia loquitur S. Pagina (Eccl. 6) : *Fili, a juventute tua excipe doctrinam, et usque ad canos invenies sapientiam : quasi is qui arat et seminat, accede ad eam, et sustine bonos fructus illius.* Quam sententiam expendens D. Hieronymus sic Nepotianum suum hortabatur : *Senectus eorum qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerunt, et in lege Domini meditati sunt, ætate fit doctior, usu tritior, processu temporis sapientior et veterum studiorum dulcissimos fructus metit.*

[2] Sic dicta est a græco *eu*, bene, et *trepô*, vertere, ex facili nempe quadam et eleganti sermonis copia et flexibilitate.

[3] *Vid.* Stapf., §§ 313 et seqq.

[4] Regulæ servandæ, vid. ubi *de ludo*.

Alii ex adverso ita nitidi et compti conspiciuntur ut dignitatis naturæ obliti turpem animi mollitiem luxu femineo diffluentem insani amasiunculi expromant. Ornatus porro et simplicitas vitia hæc exstinguit, et medium inter utrumque sapienter docet.

Quia tamen hac in re facilius per excessum quam per defectum in adolescentibus præsertim peccatur, tria idcirco iisdem ornatus et simplicitatis præcepta tradit S. Thomas : — 1. ne cultum nitidiorem affectent quam ferat status et dignitatis conditio; — 2. ne exquisitas et effeminatas in cultu delicias sectentur; — 3. ne temporis nimium ac diligentiæ in id conferant quod ad corporis ornatum cultumque pertinet : « *Je voudrais qu'un dévot et dévote fussent toujours les mieux habillés de la compagnie, mais les moins pompeux et affectés.* » Ait Salesius [1].

COROLLARIUM. — *De virginitate.*

Q. 1. *Quotuplex distinguitur castitas* [2] ?

R. Castitas triplex est : *Conjugalis, vidualis* et *virginalis.* — Prima abstinet a voluptatibus carnis illicitis, et utitur moderate licitis in matrimonio. Hæc est de præcepto a conjugibus servanda : *Omnis autem fornicator aut immundus... non habet hereditatem in regno Christi et Dei*, ait Apostolus [3]. — Secunda post solutum matrimonium abstinet in posterum ab omnibus venereis, et hæc est de consilio ex eodem Apostolo [4] ; nam adhuc liberum est novum inire matrimonium. — Tertia ab omnibus tam licitis quam illicitis venereis delectationibus perpetuo abstinet, carnisque integritatem semper servat. Qui peccarunt mente contra castitatem virginitatem per pœnitentiam recuperant; non tamen qui carnis integritatem voluntarie amiserunt, quæ de facto non amplius recuperatur, etiam remisso peccato, quoad laureolam virginibus in cœlo præparatam [5].

[1] P. 3, c. XXV, *Philothée.*
[2] Plura de *castitate* Slapf, §§ 209 et seqq. — [3] Eph. 5.
[4] II Cor. 7. — *Vid.* S. Fr. de Sales, loc. cit., c. XXXIX et XL.
[5] 2, 2, q, 132.

Q. 2. *Quomodo definitur virginitas?*

R. Virginitas recte definitur: *Firma voluntas perpetuo abstinendi ab omnibus venereis voluptatibus.* Dicitur *firma voluntas*, ut indicemus nos hic non definire virginitatem materialem, quæ consistit in quadam carnis integritate; sed moralem, quæ in animo sita est et in ejus proposito. Ex quo patet differentia virginitatis a castitate; nam ista esse potest etiam in conjugatis, et pœnitentibus; non autem illa. Et ideo propositum servandæ integritatis usque ad tempus nuptiarum non est virtus virginitatis, sed castitatis.

Q. 3. *An virginitas sit res bona in se, et licita?*

R. Virginitatem esse rem valde bonam in se, licitam et laudabilem tenent omnes Catholici adversus Lutherum. Et merito: nam nihil sub consilio cadere potest in Scripturis quod non sit in se bonum, licitum et laubabile; atqui virginitas in Scripturis sub consilio cadit: *De virginibus præceptum Domini non habeo*, inquit Apostolus [1]; *consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis.* Et postea: *Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem.* Iterum: *Dico non nuptis et viduis: bonum est illis si sic permaneant.* — Id ipsum probatur exemplo Christi, B. M. Virginis multorumque Sanctorum, qui virginitatem secuti sunt. Vel ipsas barbaras gentes consentientes habemus; virginitas enim semper in honore habita fuit apud Indos, Peruvianos, Mexicanos, etc. Adde: nonne bonum est, licitum et laudabile ut propter bonum animæ rejiciantur delectationes corporis? hoc intendit virginitas [2]. — Hinc Nazianzenus carmine [2] sic eam extollit:

Salve Virginitas divino tradita dono,
Mater inoffensæ vitæ, bona maxima fundens,
Christi pars, et spiritibus sociata supernis!

Q. 4. *An melior sit virginitas quam matrimonium?*

R. Elvidius ac Jovinianus, contra quos scripsit S. Hieronymus, docebant statum virginitatis nullimode dici posse meliorem statu matrimonii. Protestantes moderni huic do-

[1] 1 Cor. 7.

[2] *Vid.* J. Chrysostomus, *De Virginit.*—D. Ambrosius, *Libr. 3 de Virginit.*

ctrinæ subscripserunt. At facillime refutantur vix consulendo Paulum, qui controversiam expresse definivit sic inquiens : *Qui matrimonio jungit virginem suam bene facit; et qui non jungit melius facit... beatior erit si sic permanserit secundum meum consilium : puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam* [1]. Hinc Tridentinum : *Si quis dixerit statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cœlibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cœlibatu quam jungi matrimonio, anathema sit* [2]. Ratio suffragatur : matrimonium ex se convenit homini secundum partem inferiorem, qua similis est brutis ; virginitas autem convenit eidem secundum partem superiorem, qua similis est Angelis. Illud, ut ita dicam, in terris conversatur, et de terra pascitur ; ista in cœlis habet sedem suam, et tota quæ sursum sunt sapit. Unde aiebat D. Bernardus : *Nuptiæ terram replent, virginitas paradisum* [3].

Hæc tamen accipienda *de ipso statu virginitatis pro Deo electa : 1. de ipso statu virginitatis,* quo sensu statui matrimonii præstat ; nam licet matrimonium in actu gratiam producat, si tamen consideretur in suo statu permanente, certe virginitate est inferius ex dictis : 2. *pro Deo electo ;* certum est enim statum hunc non præcellere si eligatur malo fine ; quia tunc non esset bonum virtutis.

[1] 1 Cor. 7. — [2] Sess. 24, c. x.

[3] *Vid.* Liguori, *Selva di materie predicabili. Discorso alle zitelle. — La forza di un libretto, Genova. — Del Celibato : Dei diversi stati che le donzelle possono abbracciare, e principalmente del celibato, dei motivi di appigliarvisi e del modo di vivervi santamente anche in mezzo alla società.* Genova. — It. vid. Tract. *De Ordine,* ubi de cœlibatu.

ADNOTATIONES.

(A) *Pag.* 25.

Si vero agatur de debitis ex contractu oneroso, et res resolvatur ex Theologorum principiis, utrum debitis gravatus possit religionem ingredi, tres habemus sententias.

Prima absolute negat cum Valentia, Alasia et aliis debitorem Religionem ingredi posse; quia est contra naturale præceptum justitiæ lucrum spirituale quærere cum damno creditoris, ac consilium curare, et sic præceptum negligere. — Secunda absolute affirmat, licet solutio fuerit juramento promissa, uti ait S. Antoninus. Hanc ipse Angelicus docet, qui habet : *Persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ; unde licite potest, exhibitis rebus suis, Religionem intrare; nec tenetur in sæculo remanere, ut procuret unde debitum reddat* (2, 2, q. 189, a. 6). — Tertia sententia probabilior cum Paluzzi, Sanchez, Salmanticensibus, Navarro, Azorio, etc., affirmat posse debitorem ingredi, casu quo aliunde diu debeat in sæculo manere; nam tunc solutio haberetur uti moraliter impossibilis. Neque quis etiam in contractu oneroso censetur se cum onere tam exorbitanti velle obligare ut debeat negligere statum suum; habentur enim circumstantiæ nimium immutatæ. Si vero possit brevi debita solvere, puta intra biennium vel triennium, tunc vel brevi illo temporis spatio nullum eidem imminet probabile periculum incidendi in peccata mortalia aut suam amittendi vocationem, vel imminet aliquod periculum hujuscemodi. Si 1, debet per id tempus in sæculo manere et debitis satisfacere; cum in hoc casu talis solutio non solum sit ei moraliter possibilis, sed etiam facilis. Si 2, potest etiam *cito* petere Religionem ad animæ detrimentum et æternæ salutis jacturam evitandam, quippe quæ cuilibet rei semper est præferenda; neque creditor potest esse in hoc casu rationabiliter invitus. Hæc quoad jus naturale.

Hac tamen de re, ad omnes abusus præcavendos, sciendum est Sixtum V, Bulla *Cum de omnibus*, 1587, declarasse ad Religionem non esse idoneos debitores illos qui bona sua dilapidaverint, vel qui deponere debeant rationes, antequam debita solverint aut rationes ipsas reddiderint. Clemens vero VIII, Const. *Suprema*, 1600, sustulit quidem inhabilitatem illam, sed reliquit prohibitio-

nem. Hæc tamen sunt intelligenda : — 1. de iis qui in sæculo manentes possunt creditoribus satisfacere; secus inutiliter morarentur; — 3. de iis qui *magnis* debitis sunt gravati ex *propria culpa;* quia Bulla loquitur *de ingenti ære gravatis, qui dilapidaverint bona sua;* — 3. ad Moniales non est Bulla extendenda, neque ad gravatos debitis incertis; siquidem *in odiosis stricta* interpretatio semper est adhibenda, ac testantur alio Decreto ita declarasse Sixtum V; — 4. denique præceptum intelligendum est de reddendis rationibus valde litigiosis, intricatis, fraudulentis et causam litibus præstituris; nam de his tantum Pontifex loquitur. *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 4, n. 71.

(B) *Pag.* 50.

« Multo sæpius hæc erga se ipsum sævities (nempe suicidium) ex animo depravato oritur, præsertim ubi ex vitiorum frequentatione sensus religionis exstinctus jacet, vel fides ipsa evanuit... Præ reliquis turpes amores, ambitio, avaritia et immoderati lusus homines in barathrum horrendum adeo præcipitare solent. » *Stapf.*, §§ 279, et seqq.

Absit autem ut hanc sævitiem fortitudinem animi dicamus : « Nam fortitudo homine cordato digna ea tantum est quæ inter omnes temporum acerbitates fortunæque vicissitudines invicta perstat... qui ad eas declinandas semet enecant nonnisi sensui acerbiori cedunt, et hoc ipso mentis suæ imbecillitatem testantur. Rectissime poeta inquit : *Rebus in angustis facile est contemnere vitam. — Fortiter ille facit qui miser esse potest.* » Stapf. Absit etiam ut de facili suicidas excusemus, quasi nempe intercepto usu rationis phrenetico furore agantur : « Nous estimons que le trouble subit et momentané de la raison est la suite ou l'effet d'un penchant malheureux que l'on n'a point suffisamment combattu, ou de la négligence qu'on a mise à éviter les occasions propres à l'entretenir ou à la faire développer davantage. Ce sont ces circonstances ou ces causes génératrices du délire subit et partiel qui doivent déterminer le degré de culpabilité de l'action du monomaniaque, parce que la volonté morale est subordonnée à la liberté morale, comme celle-ci est subordonnée à l'intégrité de la raison. » Ita ait Doct. Debreyne, in lib. *Essai sur la Théologie morale considérée dans ses rapports avec la physiologie et la médecine, ouvrage spécialement destiné au Clergé,* Bruxell., 1844.

(C) *Pag.* 88.

« In casibus singularibus plurimum interest attendere cujus ætatis, physicæ complexionis, indolis, status et conditionis persona illa sit cui tale quid concedatur : *Aliter est judicandum de fine, aliter autem de his quæ sunt ad finem : illud enim quod quæritur tanquam finis absque mensura quærendum est; in iis autem quæ sunt ad finem est adhibenda mensura secundum proportionem ad finem. Est ergo considerandum quod in spirituali vita dilectio Dei est sicut finis; jejunia autem, vigiliæ et alia exercitia corporalia non quæruntur tanquam finis, sed adhibentur tanquam necessaria ad finem, et ideo hujusmodi adhibenda sunt cum quadam mensura rationis, ut scilicet concupiscentia dometur, et natura non exstinguatur* (S. Thomas, *Quodl.* 5, a. 2). Et hæc quidem de *via ordinaria* obtinent; ast Deus Ecclesiam suam omni tempore animabus singulariter dilectis exornavit, quas proinde per viam non omnibus usitatam, sed per summos et vere stupendos pœnitentiæ rigores deduxit, tum ut easdem ad extraordinaria spiritus sui charismata disponeret, tum ut mundo mollescenti et vecordi exempla præberet, quibus salubriter confunderetur : quorum valetudo, quo minus sibi parcerent, eo robustior... Procul a nobis sint criminationes et cavilli quibus recentiores aliqui præsertim protestantes illos onerare non erubescunt... Defleamus potius ignaviam ætatis nostræ, quæ quidem tanta est ut Ecclesiæ florescentis specimina pro deliramentis habeat. Quid impii ejusmodi irrisores facturi essent si Deus talia quæ a Sanctis ultro perpetrata legimus ab ipsis severa lege expeteret, ab ipsis, inquam, qui, etiamsi mortificatione ac pœnitentia præ ceteris indigeant, ipsam tamen ejusdem umbram perhorrescunt?

« In hac materia plures nosmet abnegandi occasiones dantur, quæ nobis invitis occurrunt; e. g., dum ob singulares labores consuetam refectionis horam differre cogimur, dum cibaria minus grata, insipida vel manu fors parciori apponuntur, etc. Quod si ergo in ejusmodi casibus naturæ indignantis motus compescere, nosque rerum circumstantiis prompte accommodare studeamus, hæc nostri abnegatio præ omni inedia divinum nobis beneplacitum conciliabit. Præclare S. Franciscus Salesius (maxime pro collegialiter viventibus) : *Summopere reverenda duco verba illa Redemptoris ad discipulos*, manducate quæ apponuntur vobis. *Ni fallor, majoris virtutis est indiscriminatim comedere quæ et quo ordine apponantur, sive sapiant dissipiantve palato, quam*

proprio motu semper deteriora sibi eligere ; licet enim hæc posterior agendi ratio videatur austerior, prior tamen plus continet resignationis ; per illam quippe homo non gustui tantum, sed suo quoque arbitrio renunciat. Accedit quod hoc mortificationis genus ab omni nota vanitatis immune, prorsus innocuum, et vitæ sociali perquam conveniens est (Phil., p. 3, c. XXIII). » — Ita *Stapf*, §§ 547, et seqq.

(D) *Pag.* 89.

« Medio ævo, ait *Stapf*, § 391, ejusmodi pugnæ sæpe adhiberi, imo etiam auctoritate publica demandari consueverant, ut quis notam criminis sibi vel etiam aliis objecti tali modo amoliretur. Præfidenter nimirum et temere sperabant Deum provisurum ut pars innocens etiam victrix exsistat. Ab hac Dei tentatione ætas subsequens equidem resipuit, ita tamen ut in ejusdem locum vesania non minor successerit, opinio scilicet, ad partes et vix non ad officia honesti viri spectare, ut vel injurias sibi illatas ejusmodi certamine ulciscatur, vel ut hoc modo animum prorsus intrepidum ostendat. ».

(E) *Pag.* 91.

Præstat quoad abortum audire Medicum Debreyne : « Cangiamila dit avoir vu un embryon qui n'avait que seize jours, et qui donnait des marques très-sensibles de vie. Il en cite une foule d'autres exemples.

Plusieurs auteurs n'ont admis l'animation que lorsque les principaux membres du fœtus étaient déjà formés. Zacchias croit qu'elle a lieu au moment même de la conception. S. Basile ne voulait pas que l'on distinguât entre le fœtus animé et inanimé, parce qu'il était persuadé que l'âme est créée à l'instant même de la conception. S. Grégoire de Nysse ajoute que le bon sens ne peut admettre qu'une chose inanimée ait la force de se mouvoir et de croître : *Enim vero posteriorem esse originem animarum, ipsasque recentiores esse corporum compositione nemo sana mente præditus in animum induxerit : cum manifestum et perspicuum sit quod nihil exanime habeat in se vim se movendi pariter atque crescendi.* » C'est cependant ce que l'on remarque dans l'enfant dès les premiers temps de la gestation ; il faut donc qu'il ait vie. S. Césaire était dans le même sentiment. Florentini dit qu'il est probable que l'embryon est animé immédiatement après la conception. Il enseigne en conséquence que l'on doit, sous peine de péché mortel, baptiser le germe ou l'em-

bryon lors même qu'il ne serait pas plus gros qu'un grain d'orge, et qu'il ne donnerait aucun signe de vie, pourvu qu'il ne fût pas corrompu ou évidemment mort : et la raison qu'il en donne, c'est qu'il croit cet embryon animé, c'est-à-dire déjà uni à une âme raisonnable. « Les théologiens célèbres et d'habiles médecins reçurent cet ouvrage avec une approbation marquée. Les facultés de théologie de Paris, de Vienne et de Prague approuvèrent ce sentiment : celle de Paris dit que la doctrine de Florentini est sûre, *indubitata doctrina ;* qu'elle est très-utile pour empêcher les avortements que les femmes sans religion se procurent sans scrupule, sous prétexte que le germe n'est point encore animé. Cette doctrine reçut également les éloges du recteur de l'université de Reims, de l'université de Salamanque, de plusieurs évêques et des facultés de médecine de Vienne et de Prague. On soutenait même alors, dans cette dernière, une thèse où on lisait cette proposition. *Au moment de la conception, le germe a une âme raisonnable.* » (Cangiamila.)

Le célèbre Cangiamila, auteur de la *grande Embryologie sacrée*, enseigne également qu'il est probable que le germe du fœtus est animé immédiatement après la conception. Nous embrassons l'opinion de S. Basile et de Zacchias, c'est-à-dire que nous croyons que l'animation a lieu au moment même de la conception, et voici nos raisons : si la vie de l'homme cesse aussitôt que l'âme se sépare du corps, on peut croire qu'elle commence aussitôt que l'âme s'unit au corps, quelle qu'en soit l'exiguïté ou la forme rudimentaire. Or, dès que l'ovule est fécondé, ce qui a lieu au moment même de l'acte de la génération consommé, il croît; et il ne croît que parce qu'il vit, et il ne vit que parce qu'il est animé; donc le germe ou l'œuf humain est animé à l'instant même de la conception. De plus, la vie matérielle étant sous la dépendance immédiate de la faculté sensitive de l'âme, et cette faculté sensitive de l'âme ne pouvant être séparée de la faculté intelligente de l'âme, il s'ensuit que l'âme raisonnable est unie à l'embryon au moment même de la conception.

Mais ne sait-on pas que l'âme demeure unie au corps jusqu'au dernier soupir de l'homme agonisant, alors même que presque tous les organes sont déjà frappés de paralysie et de mort? Ce souffle léger, ce faible reste de vie matérielle qui va s'éteindre dans quelques minutes, est-ce une vitalité bien supérieure à celle de l'embryon fécondé? Celle-ci du moins est une vie formatrice, plastique et croissante. Et que notre raison ne soit pas étonnée de l'état informe et exigu où nous paraît la faible portion de matière

animée. Vous ne voyez point d'organes dans le germe amorphe de l'œuf d'une poule ; armez votre œil d'un microscope, et vous observerez aussitôt tous les linéaments de l'organisation. Je le répète, que la petitesse matérielle n'étonne pas notre débile raison. Dieu est toujours grand et infini dans les petites choses comme dans les grandes, ou plutôt dans l'ordre matériel il n'y a aux yeux de Dieu rien de grand et rien de petit : ces qualités relatives de grandeur et de petitesse sont une création de la faiblesse de l'esprit humain, nécessaire ici-bas pour nous mettre en rapport avec le monde matériel, et pour en juger et apprécier l'ordre et l'harmonie. »

(F) *Pag.* 95.

In hac re, quæ tanti momenti est, in qua agitur de vita hominum temporali et æterna, omni sollicitudine enitendum ut mulieres caveant et a causis quæ directe abortum causant, et ab iis quæ illum per indirectum inducere possunt.

Iterum audiendus Physicus *Debreyne :* « Comme il est bon que les curés et les confesseurs connaissent les principales causes des avortements, afin de pouvoir donner les avis nécessaires aux filles enceintes, suivant que l'occasion et la prudence le leur permettront, nous en présenterons ici un court exposé. L'avortement peut survenir dans toutes les époques de la grossesse indistinctement ; quand il est spontané, on l'observe le plus souvent dans les deux ou trois premiers mois de la gestation...

Causes prédisposantes. Les principales sont : une très-grande sensibilité nerveuse, un excès de pléthore ou de faiblesse et d'épuisement, l'habitation dans les lieux marécageux, froids, humides ou répandant des exhalaisons fétides ; les séjours dans le voisinage des tanneries, des mégisseries, des voiries, et généralement de tous les foyers d'émanations infectes et malsaines ; des odeurs trop fortes de cosmétiques très-odorants ; les vêtements trop serrés, des busques trop raides ou l'usage des corsets à baleines, qui déterminent une constriction sur la poitrine et sur le ventre...

Causes déterminantes. L'impression vive et subite d'un air froid, surtout s'il y a transition brusque du chaud au froid ; l'immersion du corps ou des membres dans l'eau très-froide ; la chute et les coups sur le ventre, les lavements irritants, les purgatifs violents, les préparations aloétiques, les vomissements causés surtout par l'émétique (tartre stibié) ; les sternutatoires violents et réitérés, les remèdes dit emménagogues ou propres à provoquer le flux menstruel, les saignées, surtout celle du pied, les sangsues

vers les parties inférieures, une marche prolongée et forcée, les secousses et les émotions causées par des sauts, l'équitation ou une voiture point ou mal suspendue, la danse et surtout la walse qui est la plus échauffante et la plus mauvaise sous tous les rapports; des travaux durs et pénibles, des efforts, le mouvement des bras nécessaire pour puiser de l'eau, soulever un fardeau pesant ou atteindre quelque chose d'élevé...

Enfin, il est encore quelques causes morales capables de déterminer l'avortement, comme une subite explosion de colère ou de fureur; d'autres fois des cris violents, des vociférations bruyantes, une joie excessive, des ris immodérés, la colère, la brutalité, les mauvais traitements d'un mari, etc., etc.

(G) *Pag.* 115.

Juxta hanc sententiam sic determinat taxam Ep. Bouvier (1850), apus suos : « Ut quantitas restituenda recte determinetur, quærendum est an proles vixerit, an autem et quando sit mortua : si vixerit, restituendi sunt omnes sumptus qui apud nutricem fieri debuerunt; et deinde in ipso xenodochio usque ad annum duodecimum, quo sufficienter laborare incipit infans ad ea lucranda quæ vitæ et vestitui absolute sunt necessaria. Omnes illi sumptus nunc æstimantur moraliter Cenomani (Mans) *mille fr.* Si proles mortua fuerit, sumptus restituendi a die expositionis ad diem mortis erunt computandi. Si vero nullo modo deprehendi possit utrum proles mortua sit an vivat, restitutio erit facienda secundum communes mortis et vitæ probabilitates.

Tempore quo prima hujus Tractatus editio prodiit, anno 1818, vix pars vigesima hujusmodi infantium a die nativitatis ad duodecimum annum perveniebat; nunc vero longe minor est numerus decedentium, ex quo majori diligentia conservationi vitæ dictorum infantium consulitur. Multo plures in primis annis et maxime in primis mensibus moriuntur. Omnibus perpensis, videtur quod in tali dubio circa *trecentos fr.* restituere sufficiat. Quando infans expositus aliquo charactere distinctivo fuit insignitus, semper facile cognosci potest an vivat necne; omnes enim circumstantiæ expositionis accurate describuntur. »

(H) *Pag.* 130.

Non abs re est hæc animadversio *Stapf*, § 385 : « Quantum illi peccent qui alios, instigante odio, vel ut præpositis adulentur, deferunt, per se patet. Ast homines etiam optimæ indolis denuncia-

tionem justam cum impia delatione sæpe confundunt, et obinde quoscumque abusus dissimulant, etc. »

(I) *Pag.* 143.

Audiatur quod secretum Ep. Parisis, *Cas de conscience*, 7e cas, p. 221 : « Le secret de chacun est sa propriété ; et, quand il s'agit de la vie privée, c'est souvent une propriété plus chère que la fortune ; car le déshonneur est pire que la pauvreté. Ravir au prochain son secret, le lui perdre par une publicité à laquelle il n'a pas consenti, c'est se rendre, à son égard, coupable d'un véritable larcin, et conséquemment d'une injustice formelle. Cette injustice est surtout très-sérieuse devant Dieu, quand il en résulte une diffamation qui entraîne presque toujours un dommage irréparable. Il est sûr qu'un journaliste ne peut pas, sans faute grave, se permettre une telle divulgation de la vie intime, même quand il s'agit d'un homme public, à moins que ses actes privés n'aient un rapport immédiat et nécessaire avec ses fonctions sociales, et que ces fonctions elles-mêmes ne se trouvent soumises de droit au contrôle constitutionnel ; comme il en serait de la conduite privée d'un instituteur de la jeunesse, sur laquelle on pourrait certainement quelquefois faire, en toute conscience, des révélations publiques qui seraient inutiles, et par cela même défendues ; s'il s'agissait des mêmes actes tout personnels dans un employé des finances. Mais il faut toujours sérieusement observer que jamais il n'est permis d'en venir à cette extrémité pour d'autre motif que pour celui de l'intérêt commun, et encore seulement dans le cas où l'on ne pourrait pas atteindre ce but nécessaire par un autre moyen moins préjudiciable au prochain ; et encore faut-il toujours que ce qu'il y a d'odieux au fond dans l'accomplissement de ce devoir délicat et pénible soit racheté par les égards et les ménagements dans la forme. »

(J) *Pag.* 154.

Si essent silvæ privatorum, dicimus eos qui ligna cædunt teneri ad restitutionem ; quia domini absolutum dominium habent super suis silvis. Et idem recte dicunt de silvis Communitatis, si privati emerunt vel conduxerunt omnia ligna illius ; quia tunc Communitas totum suum jus transtulit illis. Quod de silvis valet de pascuis. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 529 ; et *Homo Apost.*, Tr. X, nn. 23 et 25.

(K) *Pag.* 166.

Ad rem Lacordaire, *Conférences*, Conf. XXXV : « Mais qu'est-ce que l'autorité? L'autorité est une supériorité qui produit l'obéissance et la vénération : l'obéissance d'abord, c'est-à-dire la soumission spontanée d'une volonté à une autre volonté : « Capitaine, mettez-vous là avec votre monde, et faites-vous y tuer. — Oui, mon général. » Voilà, messieurs, l'obéissance; et, vous le sentez, une obéissance d'homme libre, où celui qui commande et celui qui obéit sont également grands. L'un a trouvé simple de demander une vie pour le pays, l'autre a trouvé simple de la donner. L'un n'a conçu le dévouement que parce qu'il en était capable, l'autre n'en a été capable que parce qu'il l'a conçu. Il y a eu action et réaction de deux âmes qui se valaient. Quand ces fameux Spartiates des Thermopyles se préparaient dans leur cœur à mourir pour le salut de la Grèce, ils gravèrent sur un rocher cette inscription : « Passant, va dire à Sparte que nous sommes morts ici pour obéir à ses saintes lois. » Voilà encore l'obéissance, et non pas une obéissance portée au delà du nécessaire, propre seulement à quelques héros, mais une obéissance telle qu'il la faut à la société pour vivre, telle que Sparte l'avait dans ses beaux jours. C'était Sparte tout entière qui avait parlé aux Thermopyles, les vivants comme les morts; et il n'y avait pas dans la république une âme qui n'eût répondu à l'âme des trois cents.

« Sans la soumission spontanée de la volonté à une autre volonté, et même quelquefois sans une soumission enthousiaste, l'unité est impossible, l'ordre et la puissance aussi. Car comment voulez-vous que tant de volontés séparées ne fassent qu'une s'il n'existe pas une volonté souveraine qui les rassemble en soi? Comment aurez-vous l'ordre si toutes les volontés ne concourent pas par l'obéissance à maintenir les relations établies par les lois, et sans cesse menacées par tous les intérêts mécontents? Et comment y aurait-il puissance si chaque citoyen n'est pas prêt à prendre, au premier ordre, le poste où il est appelé?

« La vénération est un autre élément de l'autorité, qui lui est aussi nécessaire que l'obéissance. Car la vénération n'est qu'un respect mêlé d'amour, et nous n'obéissons pas longtemps à qui ne nous inspire ni amour ni respect. La volonté a déjà bien de la peine à se soumettre, même quand elle aime et respecte sincèrement; et, si ce double sentiment vient à lui manquer, tôt ou tard elle n'obéit plus. La nécessité ni la contrainte ne sauraient y pourvoir qu'un moment; et la première occasion favorable sera le signal

où l'unité, l'ordre et la puissance périront avec l'autorité. Tout pouvoir qui ne produit pas l'obéissance et la vénération ne prépare que sa mort. »

Mirum etiam in modum de hac obedientia loquitur *Civiltà Cattolica*, t. IX, p. 252 : « Certains hommes, ignorants ou méchants ont beaucoup parlé et déblatéré contre l'obéissance aveugle des religieux. Mais cette obéissance, dans sa cécité, est pleine d'intelligence et de lumière, à la différence de celle des sectaires, qui n'est que ténèbres et n'a pas un rayon lumineux qui la réhabilite. Les religieux connaissent parfaitement la fin de leur propre institut, les moyens d'y parvenir et toutes les personnes desquelles ils dépendent et avec lesquelles ils ont contracté des liens de fraternité. Ils s'obligent à faire le bien, mais sans aucun mélange de mal. Ils obéissent, mais seulement en des choses qui sont certainement et évidemment à l'abri de toute faute et de toute opposition aux lois divines, ecclésiastiques ou civiles. Ils forment un corps juridiquement reconnu par le souverain pontife; ils agissent à découvert, sous les yeux de la société et de l'Église, dans la dépendance de l'autorité politique comme citoyens, et de l'autorité ecclésiastique comme religieux. L'abnégation du jugement propre, qui se trouve dans leur obéissance, n'affecte que ce qui est purement individuel, ce qui tient aux raisons d'opportunité et de prudence, en dehors de tout danger manifeste d'immoralité du côté de fins et de moyens sur lesquels l'Église ait prononcé une condamnation. Ils se plient docilement à la voix des supérieurs; mais, outre cette voix, et même au-dessus d'elle, ils reconnaissent et suivent résolument la voix des principes éternels et immuables du juste et du vrai. En somme, la cécité de leur obéissance n'est que la pratique de ce divin oracle : *Ne innitaris prudentiæ tuæ;* un bouclier pour l'intelligence contre l'erreur qui vient du sens privé, une force nouvelle pour la volonté qui la fixe dans l'adhésion au bien, et la défend contre les suggestions de l'égoïsme et les illusions des passions.

(L) *Pag.* 173.

Amorem sensibilem profani honestum seu *platonicum* dicunt; sed absit ut affectioni illi mere animali vel nomen amoris donemus! Exinde enim corda mollescere, phantasia vero et pruritus animales vehementer accendi solent, adeo ut serius aut citius nonnisi turpissimi lapsus timendi sint... Quapropter qui non summopere doleat, imo et indignetur, quod poesis, publica spectacula, sublimioresque artes animalem affectum unius sexus ad alterum

ubique ceu dignissimum amorem et tanquam summam vitæ beatitudinem exhibeant? Quid mirum si juventus, ad hoc vitium jam alias proclivis, tanto impetu ad voluptates anhelet, quæ auribus, conspectui et phantasiæ tam fallaciter et tanquam omnis felicitatis culmen obtraduntur?

Animarum pastor incautam juventutem omni quo potest modo ab hujusmodi familiari consortio dehortari et abstrahere conabitur; præsertim ubi nulla vel ambigua et remota honesti matrimonii spes effulget... Periculum istud ipsi quoque Sacerdoti præsertim juniori sollicite cavendum est, ne scilicet intuitu singularis innocentiæ, pietatis, etc., erga personas alterius sexus mollioribus affectum admittat. Sensus iste, inquit Oberrauch, ultra omnem opinionem astutus est, et periculosus admodum, utpote qui nedum ex re turpi, sed etiam ex ratione honesta non raro acrior evadit. *Stapf*, § 302 et 310.

TRACTATUS OCTAVUS.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Hactenus de principiis quæ actum humanum alliciunt ad bonum in ordine naturali, et sunt *Virtutes Morales*: nunc de principiis quæ eumdem alliciunt ad bonum in ordine supernaturali, et sunt *Virtutes Theologicæ* ac *Sacramenta*. A virtutibus exordiendo, nonnulla præmittimus.

PRÆLUDIUM.

Q. 1. *Quid est virtus Theologica et an necessaria?*

R. Ad 1: Virtus Theologica est *virtus infusa quæ pro objecto suo immediato habet Deum uti auctorem gratiæ et gloriæ*. Dicitur *infusa*, ut distinguatur a virtute naturali, quæ potest naturaliter acquiri; cum ita non sit de virtute theologica. Differt hæc virtus tum a Religione, quia hæc non habet pro suo objecto ipsum Deum, sed ejus cultum; tum a ceteris virtutibus moralibus, quarum item objectum diversum est. In hoc tamen cum morali concordat quod hominis actiones ad normam legis æqualiter alliciat, et ejus voluntatem provocet ad boni prosecutionem, ac ideo utraque ad principia actuum humanorum allicientia merito revocatur.

R. Ad 2: Cum Angelico: virtus theologica est profecto necessaria; nam cum homo tendat per virtutem in beatitudinem suam, cumque duplex sit hominis beatitudo, altera *naturalis*, ad quam pervenire ipse potest per virtutem naturæ suæ, altera vero *supernaturalis*, ad quam sua virtute non sufficit; ideo necesse est ut homini divinitus superaddantur virtutes supernaturales, quales sunt Theologicæ, quibus in finem et beatitudinem quoque supernaturalem, ad quem est a Deo sublimatus, tendere et pervenire valeat [1].

[1] 1, 2, q. 62, a. 1.

Imo habitus virtutum Theologicarum ipsis infantibus est necessarius necessitate medii; cum sine ipso nemo justificari, neque cum Christo uniri possit[1].

Q. 2. *Quot sunt virtutes Theologicæ?*

R. Virtutes theologicæ sunt: *fides, spes* et *charitas;* quarum ordo sic demonstratur. Ut recte moveamur in finem, oportet 1. nos illum cognoscere; quia voluntas ex vulgari adagio *non fertur in incognitum;* 2. finem illum sic cognitum a nobis exoptari, quia item voluntas ferri non potest in id quod pertimescit. Hoc vero finis desiderium importat tum *fiduciam* de illo obtinendo, tum *amorem;* non enim desideratur nisi quod haberi speratur, et simul diligitur.

Hoc modo explicatur origo virtutum Theologicarum: *fidei*, qua Deum cognoscimus; *spei*, qua nos ipsum obtenturos esse aliquando speramus; *charitatis*, qua eumdem amamus. Singulas sic recensuit Apostolus: *Nunc autem manent fides, spes et charitas, tria hæc*[2]: quasi diceret *neque plures neque pauciores sunt.* — Ratione originis primum locum tenet *fides*, cum sit initium omnis justificationis. Ratione præstantiæ *charitas*, dicente Apostolo: *Major horum est charitas;* est enim complementum et perfectio ceterarum.

DISPUTATIO PRIMA.

DE FIDE.

Fidei nomen multipliciter sumitur: — 1. pro fidelitate in promissis, juxta illud: *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit*[3]*?* — 2. pro ipsis promissis: sic Apostolus dicit de quibusdam viduis, quod *primam fidem irritam fecerunt*[4]*;* — 3. pro conscientia ac intima persuasione, juxta illud: *Omne quod non est ex fide peccatum est*[5]*;* — 4. pro fiducia, ut illud: *Postulet autem in fide nihil hæsitans*[6]*;* — 5. pro argumento ad suadendum; quo sensu Paulus:

[1] Tridentinum, sess. 6, c. VII, de R.
[2] 1 Cor. 13. — [3] Rom. 3. — [4] 1 Tim. 5.
[5] Rom. 14. — [6] Jac. 1.

Deus..... statuit diem in quo judicaturus est orbem..... fidem præbens omnibus[1]; — 6. pro ipsa doctrina et objecto fidei, ut in Symbolo Athanasii: *Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit;* — 7. communius sumitur *pro assensu intellectus nostri ob alterius auctoritatem:* si est ob auctoritatem hominis, fides est humana; si est ob auctoritatem Dei, est fides divina[2].

CAPUT PRIMUM.

De fidei natura ac divisione.

Q. 1. *Quomodo definitur fides*[3]?

R. Apostolus sic fidem definivit: *Sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*[4]. Dicitur: — 1. *substantia,* id est basis, et inchoatio; quidquid enim aliis supponitur et substernitur nomen substantiæ, quod a *substando* dictum est, sortitur; — 2. *sperandarum rerum,* quia fides est inclinatio et fundamentum futuræ visionis quam speramus; — 3. *argumentum non apparentium,* id est perspicua ostensio et convictio rerum non venientium in conspectum, ut de iis persuasi simus ac si oculo corporali perviderentur[5]. Hoc modo definitio nostra convenit etiam Patriarcharum fidei.

Hanc definitionem explicando ac præsenti statui accommodando, fidem sic definimus, ut sit: *Virtus Theologica divinitus infusa, qua libero ac pio voluntatis affectu iis firmiter assentimur quæ Deus revelavit, et quæ Ecclesia credenda proposuit ob Dei ipsius veracitatem.*

Dicitur 1. *virtus Theologica,* quæ nempe Deum directe respicit, ad discrimen virtutum moralium, quæ ad Deum nonnisi indirecte referuntur; — 2. *Divinitus infusa;* quia fides est donum supernaturale divinum. Hinc Apostolus: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum creda-*

[1] Actor. 17. — [2] De qua hic.
[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 2.
[4] Hebr. 11. — [5] S. Thomas, 2, 2, q. 4, a. 1.

tis, etc.[1]; — 3. *qua libero ac pio voluntatis affectu*, ut sic fides nostra distinguatur a dæmonum fide, qui, etsi credant et contremiscant[2], non tamen libere ac pie veritatibus assentiuntur, sed evidentia victi credere necessitantur : unde neque eorum fides divina est et infusa; — 4. *firmiter assentimur;* quia assensus fidei debet esse omnino firmus, neque potest cum errandi formidine ullo modo consistere : alioquin hæsitatio esset, non fides; — 5. *iis quæ Deus revelavit*, quæ quidem constituunt objectum fidei materiale; — 6. *et quæ nobis Ecclesia credenda proposuit;* quia divina revelatio nobis non manifestatur nisi per Ecclesiæ propositionem, dicente Augustino : *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas*[3]; — 7. *ob Dei ipsius veracitatem;* quia veritas infallibilis, quæ est ipse Deus, constituit objectum fidei formale, id est *rationem formalem*, ob quam credimus. Hinc ait Apostolus : *Fides ex auditu, auditus autem* (seu assensus) *per verbum Christi*[4].

Unde assensum nostrum non facit sensus privatus; alioquin tot haberemus sententias quot capita. Neque S. Scriptura; cum multa difficilia et obscura contineat. Neque ipsa Ecclesiæ propositio, quæ, cum humana sit, non potest rei divinæ seu fidei nostræ objectum constituere. Sed divinum testimonium prout ab Ecclesia propositum est : nempe hoc testimonium est ratio formalis cur credimus; Ecclesia vero est judex infallibilis, viva et infallibilis auctoritas quæ nos certos reddit hoc vel illud esse revelatum infallibiliter, ut nulli dissensioni sit locus. *Quæ quidem viva et infallibilis auctoritas in ea tantum viget Ecclesia* (ut verbis utamur Pii Papæ IX) *quæ a Christo Domino supra Petrum totius Ecclesiæ Caput, Principem et Pastorem, cujus fidem nunquam defectura promisit, ædificata suos legitimos semper habet Pontifices sine intermissione ab ipso Petro ducentes originem in ejus cathedra collocatos, et ejusdem etiam doctrinæ, dignitatis, honoris ac potestatis heredes et vindices*[5].

[1] Phil. 1. — [2] Jac. 2.

[3] L. cont. Epis. fund., c. v. — *Vid.* Bolgeni, *L'economia della fede cristiana*, Roma, Coll. Urb., 1832. — [4] Rom. 10.

[5] Encyclica, *Qui pluribus*. — *Vid.* Wisemann, *Conférences*, vol. I.

Quid ergo dicendum (inquies) *de divina Revelatione? nonne etiam ista ad rationem fidei formalem revocanda est?* Non desunt qui ita sentiunt, atque dicunt veracitatem Dei esse objectum formale *quod*, nempe rationem præcipuam ob quam credimus, revelationem vero esse objectum formale *quo*, hoc est medium quo credimus. Sed opinio communior, cum Habert, Gotti, Scoto aliisque, tenet revelationem divinam non esse nisi conditionem sine qua non crederemus, sive medium per quod nobis applicatur notitia eorum quæ credimus; ultima enim ratio ob quam credimus non est revelatio divina, sed est Deus ipse utpote prima veritas [1].

Ergo tam veram habet fidem mysterii, v. g., Trinitatis hæreticus quam catholicus; uterque enim illud credit ob veracitatem divinam?

R. Negative; quia hæreticus, licet affirmet pro suæ fidei ratione se non habere nisi veracitatem divinam, attamen aliam habet omnino contrariam, id est *spiritum privatum*, a quo in credendo dirigitur. Sane : si revera crederet ob auctoritatem testimonii divini, omnia crederet a Deo revelata, et in cognoscendis divinis mysteriis eam iniret viam quam Deus ipse in Scriptura sancivit, ad Ecclesiæ nempe tribunal confugeret ; atqui diversimode se gerit hæreticus, cum judicio suo privato discernat inter credenda quæ sibi magis arrident, ideoque suum judicium teneat ut fidei regulam. At non ita agit catholicus ; cum Ecclesiæ Catholicæ propositionem sequatur, non quidem ut fidei motivum, sed

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 4. Porro media seu viæ quæ nos dirigunt ad certo cognoscendam tum revelationis exsistentiam, tum genuinum ejus sensum, *regulæ fidei* appellantur. — Illa autem operatio qua pervenitur ad prima fidei principia, in quibus est quiescendum, dicitur *analysis*, seu *resolutio fidei*. Sic sciscitanti a me cur illam propositionem credam respondebo quia Deus eam revelavit : quærenti unde sciam Deum eam revelasse dicam quia Ecclesia sic docet. Si petatur cur Ecclesiæ credendum sit, adducam credibilitatis motiva, quibus ostenditur Ecclesiæ docenti tuto credendum esse, eamque talem propositionem definivisse. Hac methodo omnes fideles ad eliciendum actum fidei rationabilem facile deducuntur. *Bouvier.* — *Vid.* exemplum apud Gaume *Catéchisme de persévérance, part.* 2, *leç.* XVII.

uti conditionem illam cui Deus ipsam fidei rationem voluit esse alligatam.

Q. 2. *In quonam fidei natura collocanda est?*

R. Fidei natura collocanda est in actu intellectus, quo creduntur dogmata. Est contra Calvinistas, qui docent fidem non esse assensum, quo veritates revelatæ firmiter creduntur; sed fiduciam, qua certo credimus nos et promissionum Dei et ejus justitiæ participes fieri.

Probatur 1. ex Scripturis, ubi distinguitur fides a spe: *Nunc autem manent fides, spes et charitas, tria hæc*[1]: at si fides et spes idem sonarent, non essent *tria*, sed *duo;* — 2. ex Patribus: unus sit Augustinus, qui fidem collocat in actu intellectus, quo creduntur dogmata: spem vero in actu voluntatis, quo sperantur res promissæ: *Aliquid etiam quod non speratur credi potest; quis namque fidelium pœnas non credit impiorum? nec sperat tamen*[2].

Q. 3. *Quomodo fides dividitur?*

R. Triplici modo dividitur:

1. *In habitualem*, quæ est *habitus per se infusus permanenter habilitans ad actus fidei eliciendos*. Et *in actualem*, quæ est *actualis, firma ac supernaturalis adhæsio rebus revelatis, et ab Ecclesia ad credendum propositis:* hæc si exterius verbis aut aliter prodeat, dicitur exterior; si intus in animo lateat, interior appellatur.

2. *In explicitam*, et *implicitam:* illa est qua aliquis fidei articulus creditur in se, sub propriis ac particularibus terminis sub quibus nobis proponitur: v. g., qui expresse credit Deum trinum, Patrem, Filium et Spiritum sanctum habet fidem explicitam Trinitatis: sic etiam credit explicite mysterium Incarnationis qui credit Filium Dei assumpsisse naturam humanam, et Christum esse Deum et hominem. — Implicita vero fides illa est qua aliquid creditur non in se et in propriis terminis particularibus, sed in alio, in quo illud continetur: sic qui credit in Christum Deum et hominem eo ipso implicite credit in duplicem ejus voluntatem, etsi eam ignoret. Fides ipsa implicita iterum duplex ab accuratioribus

[1] Corinth. 13. — [2] Enchir., c. VIII.

solet distingui : vel enim credimus aliquid in alio, tanquam in principio universali, cui adhæremus, ut cum quis in communi credit quidquid credit Ecclesia, quin tamen aliquid particulare, neque etiam in confuso vel in umbra, sciat aut credat ; vel credimus aliquid in alio jam ut in umbra et figura, per quam nempe ipsa veritas credenda confuse significatur : ut cum quis credit Deum esse missurum salvationem, sed nesciat media quibus id sit acturus. Prima dicitur fides implicita latiori sensu ; altera sensu stricto ac proprio.

3. *In formatam*, quæ dicitur etiam *fides viva ;* et *informem*, quæ dicitur etiam *fides mortua. Viva* est quæ gratiam habitualem, sive charitatem sibi conjunctam habet ; talis est fides hominis justi : *mortua* est quæ caret justitia et charitate ; talis est fides hominis in statu mortalis culpæ constituti.

Q. 4. *An admittenda sit fides informis, seu mortua ; et in casu affirmativo, an hæc sit fides vera ?*

R. Quolibet peccato mortali ita fidem exstingui ut nulla amplius in peccatoribus admittenda sit neque *viva* neque *mortua*, et si quæ adhuc remanere videatur, ea non sit fides vera, nempe divina, sed mere humana, docuit Calvinus, Quesnellus aliique de Schola Jansenistarum. Sed nos cum Catholicis omnibus affirmamus fidem *veram*, nempe divinam esse posse etiam sine charitate, ac proinde fidem *informem* sive *mortuam* esse admittendam uti veram atque divinam fidem.

Prob. 1. Ex Scripturis : *Si habuero omnem fidem* (ait Apostolus) *ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum* [1] ; sed fides, quæ montes transfert, nonne est fides vera atque divina ? Ergo hæc a charitate sejuncta potest in natura sua esse. *Quid proderit, fratres mei* (inquit S. Jacobus), *si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat ? numquid poterit fides salvare eum* [2] ? Hic pariter sermo est de fide non humana, sed divina, ideoque vera ; atqui hæc dicitur subsistere posse etiam per se, et sine charitate.

[1] 1 Cor. 13. — [2] Ep., c. II.

2. Ex Patribus; pro omnibus unus sit Augustinus, *qui de fide et operibus* totus in eo est ut ostendat neminem debere salutem æternam sperare, si fidem habeat sine charitatis operibus.

3. Ex Conciliis: decretoria sunt ista Tridentini verba: *Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia* (en charitatis mortem), *simul et fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet non esse veram fidem, licet non sit viva, aut eum qui fidem sine charitate habet non esse christianum, anathema sit*[2].

4. Ex Pontificum Oraculis: Alexander VIII hanc propositionem damnavit: *Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides; et etiamsi videantur credere, non est fides divina.* Clemens vero XI aliam similem in Quesnello Jansenismi professore valde insigni confixit: ergo dicendum profecto est charitatem quidem esse non posse sine vera fide; quia fides vera est ejus fundamentum; sed veram fidem esse posse sine charitate, sicut esse potest fundamentum sine ædificio, non vice versa.

Sed si fides (inquies) *in statu peccati mortalis, sive sejuncta a charitate, est fides mortua, ergo amplius non exsistit, sicuti cessat exsistere homo actu quo moritur; vel saltem fides quæ remanet non erit amplius fides vera, nempe divina.*

Resp. neg. conseq, et paritatem: fides enim sine charitate dicitur quidem *mortua*, sed non quasi cesset exsistere, quemadmodum mori dicitur homo; bene vero quia motum et operationem in christiano cessat habere in ordine ad vitam æternam, eodem nempe modo quo corpus dicitur *mortuum* quod exsistit quidem; sed vita est destitutum: hanc comparationem nobis suppeditat S. Jacobus inquiens: *Sicut..... corpus sine spiritu mortuum est; ita et fides sine operibus mortua est*[3]. Atqui (nos hic argumentamur) corpus hominis, etiamsi mortuum sit, quia sine anima, adhuc remanet verum corpus humanum; ergo a pari fides, etiamsi mortua, quia sine charitate, adhuc remanet vera fides, nempe divina. Accedit et ratio: in quo enim sita est fidei divinæ

[1] *De fide et operib.* — [2] Sess. 6, can. 28. — [3] Ep., c. II.

natura? profecto in hoc ut faciat nos assentiri rebus a Deo revelatis ob divinam veracitatem ; atqui assensus iste etiam sine charitate haberi potest. Deinde nonne experientia compertum est non semper affectum animi nostri morem gerere intellectus dictamini? Sicut enim in moralibus, ita et in iis quæ pertinent ad salutem æternam, locum habet illud Poetæ ; *video meliora proboque, deteriora sequor.* Ergo jure merito hæreticus et *anathema* ex Tridentino habetur ille qui dicit fidem sine charitate non amplius exsistere, vel non esse fidem *veram,* nempe divinam.

Q. 5. *An fides mortua sit meritoria?*

R. Si sermo sit de merito, quod Theologi vocant *de congruo,* certum est fidem mortuam esse sub hoc sensu adhuc meritoriam apud Deum; opera enim meritoria *de congruo* præcedunt justificationem : *nec ipsa remissio peccatorum* (inquit S. Augustinus) *sine aliquo merito est, si fides hanc impetret : neque enim nullum est meritum fidei*[1]. Si res ita non esset, quis amplius peccatores hortaretur ut sè vehementer commendent Dei misericordiæ, et B. Mariæ Virgini, quæ est *refugium peccatorum,* ut in Christi gratiam reverti possint? Quapropter qui absolute et sine ulla restrictione pronunciat *fidem sine charitate non esse meritoriam* nobis videtur cum Paschasio Quesnello sentire, cujus erat hæc thesis (ab Apostolica Sede damnata sub n. 56) : *Deus non remunerat nisi charitatem*[2].

CAPUT SECUNDUM.

De fidei objecto ac subjecto.

Q. 1. *Quodnam est objectum fidei?*

R. 1 : Materiale fidei objectum (seu materies circa quam fides nostra occupatur, sive quod credere tenemur) est Deus ipse et illud omne quod ab eo revelatum fuit. Deus quidem ipse est objectum primarium et proprium : cetera vero ab eo revelata objectum minus proprium et secundarium. *Si vero,* ait D. Thomas, *consideremus materialiter ea quibus*

[1] Epist. 194, c. v, n. 19. — [2] *Vid.* Tract. *de Virtute Religionis.*

fides assentitur, non solum est ipse Deus, sed etiam multa alia; quæ tamen sub assensu fidei non cadunt, nisi secundum quod habent aliquem ordinem ad Deum[1], sive tanquam principium a quo procedunt, sive tanquam finem ad quem tendunt.

R. 2 : Objectum vero formale fidei, seu formalis fidei ratio quæ nos movet ad credendum, est testimonium divinum, sive Deus ipse uti summe verax, imo et prima veritas; nam fides non assentitur alicui rei, nisi quia illa est a Deo revelata, ita ut quærenti cur fidei mysteria credamus plane satisfiet si respondeatur quia Deus, qui verax est, imo et prima veritas, eadem revelavit. Ergo revera fides non innititur nisi veritati divinæ, ideoque hæc ipsa dicenda erit formalis ejusdem ratio. Hoc sane sensu inquiebat Apostolus : *Cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei*[2]. Et in actu fidei expresse dicimus : *Credo, Domine, quidquid revelasti, quia summe verax es, qui nec falli nec fallere potes.*

Q. 2. *Quomodo est revelanda propositio, ut ad fidem pertineat?*

R. 1 : Si propositiones sint explicite revelatæ, nullum est dubium illas ad fidem pertinere; explicita enim revelata propositio est quæ propriis vel synonymis verbis in depósito revelationis continetur : ut, v. g., *Verbum caro factum est : tres sunt personæ in Deo.*

R. 2 : Si propositiones sint tantum implicite revelatæ, quæ nempe nonnisi ope ratiocinii a propositionibus explicite revelatis deducuntur, tunc ad dignoscendum utrum illæ sint de fide expressa tenendæ, videndum est a quibus præmissis legitime deducatur nostra conclusio theologica. Nam ea potest deduci tum a duabus præmissis revelatis, v. g., *Omnes Apostoli repleti sunt Spiritu sancto*; *atqui Matthæus erat Apostolus; ergo repletus est Spiritu sancto.* Tum ex majori generali revelata, et minori non revelata : v. g., *vera Christi Ecclesia debet esse una, sancta, catholica, aposto-*

[1] 2, 2, q. 1, a. 1. — [2] I Thess. 2.

lica; atqui Ecclesia Romana est una, sancta, catholica, apostolica; ergo est vera Christi Ecclesia. Tum ex majori generali omnino certa, sed non revelata, et ex minori revelata : v. g., *Omnis homo est visibilis, vel habet operationem humanam; atqui Christus verus est homo; ergo Christus est visibilis, et habet operationem humanam.* His positis,

Dicimus 1. propositiones ex duabus præmissis revelatis legitime deductæ ad fidem pertinent; nam in ipsa propositione revelata formaliter continentur : in hoc quippe natura syllogismi sita est, ut prima præmissarum conclusionem in se contineat, et altera eam esse contentam manifestet; — 2. idem dicendum si propositiones ex majori generali revelata et minori non revelata deductæ sint; nam adhuc in propositione revelata formaliter continentur; in propositione enim generali continentur, et minor non revelata declarat eas esse contentas [1]; — 3. si vero conclusio deducatur ex majori universali omnino certa, sed non revelata, et ex minori revelata, utrum ad fidem pertineat disputant. Multi cum Antoine, Cano, Vasquez, etc., affirmant; nam talis conclusio necessariam habet connexionem cum propositione revelata : ergo eam vi testimonii divini credere debemus. Sed Lugo, Suarez aliique etiam multi negant : sane illa propositio non est de fide cujus contradictoria non est hæretica; atqui contradictoria conclusionis ex majori naturali et minori revelata deducta haberi non potest ut hæretica : qui enim propositionem generalem non revelatam, aut illationem ex illa negaret, aliquid revelatum non negaret, ac proinde hæreticus non esset [2].

[1] Sed omnino requiritur ut *minor* sit absolute certa, ut est in supra laudato exemplo de Romana Ecclesia; alioquin firmissimus præberi non posset assensus ad fidem requisitus. Unde si minor esset tantum moraliter certa, conclusio ad objectum fidei non pertineret, et propositio ei adversa non esset hæretica, sed erronea. Hinc in hoc exemplo : infans legitime baptizatus et ante usum rationis moriens est sanctus; atqui Petrus ante usum rationis mortuus legitime fuit baptizatus; ergo Petrus est sanctus : hæc conclusio ad fidem non pertinet; quia moraliter tantum certum est Petrum fuisse legitime baptizatum, nisi ad summum respectu baptizantis, aut nisi tot fuerint testes, ut absolute certum sit nihil essentiale fuisse omissum. *Bouvier.*

[2] Si propositio annunciat rem mediate tantum revelatam, ita ut sit con-

Q. 3. *An fidei objecta lapsu temporis creverint ?*

R. Veterum præsertim Scholasticorum communis erat sententia fidem quæ proponitur universæ Ecclesiæ quoad substantiam credendorum semper eamdem fuisse ab ipso etiam mundi exordio ; et tantum novas explicationes in diversis temporibus obtinuisse ; atque omnia dogmata successive publicata aut definita in duobus illis principiis generalibus jam satis implicite contineri, nempe in fide Dei, et fide divinæ providentiæ ; hinc Augustinus ait : *Tempora variata sunt, non fides* [1]. Ita Suarez, Scotus, Magister sententiarum, D. Bonaventura, et D. Thomas, qui ait : *Dicendum est quod quantum ad substantiam articulorum fidei non est factum eorum augmentum per temporum successionem ; quia quæcumque posteriores crediderunt continebantur in fide præcedentium Patrum, licet implicite. Sed quantum ad explicationem crevit numerus articulorum ; quia quædam explicite cognita sunt a posterioribus, quæ a prioribus non cognoscebantur explicite* [2].

Verum plures recentiores, cum Antoine, Bouvier, etc., docent objecta fidei ab Adamo ad Christum et Apostolos inclusive crevisse non tantum secundum quid, quatenus quædam fuerunt pedetentim explicata ; sed etiam simpliciter, quatenus nempe aliquid novi fuit revelatum. Sane complura in lege naturæ revelata sunt Abrahamo, Jacobo aliisque Patriarchis : complura item innotuere per Moysem ceterosque Prophetas in lege scripta : quæ tamen non possunt haberi ut nudæ explicationes primæ revelationis. Atque huc referri merito potest illud divi Augustini, ad convenientiam demonstrandam hujusce œconomiæ [3] : *gradatim enim, et per incrementa fragilitas humana nutriri debuit* [4].

clusio stricto sensu theologica, dicitur *fidei proxima*. Propositio autem quæ annunciat rem sicuti est, sed in deposito revelationis nec mediate nec immediate contentam, dicitur *vera*. Et hæc, si citra errandi formidinem cognoscitur, dicitur *certa ;* si vero gravibus, sed non inconcussis nitatur momentis, tantum *probabilis* dicitur.

[1] Tract. 45, in Jo. — [2] 2, 2, q. 1, a. 7.

[3] Q. ex N. Test., c. LXXXVI.

[4] Ad rem habet doctiss. Klee in suo opere *Histoire des dogmes*, vol. 1, sub initio : « La substance du dogme, déterminée dès l'origine, demeure

Attamen ab Apostolis usque ad nos objectum fidei *simpliciter* non crevit; nam 1. Spiritus sanctus docuit Apostolos *omnem veritatem* [1]; 2. Ecclesia nunquam sibi attribuit potestatem dogma novum revelandi; 3. credere non possumus Magistros fidei in toto orbe a Christo constitutos aliquas fidei veritates ignorasse; neque Ecclesiæ doctrina dici posset *Apostolica* nisi quæcumque creduntur fuissent Apostolis revelata et ab ipsis Ecclesiæ communicata. Crevit tamen et crescit *secundum quid* fidei objectum ab Apostolis ad nos usque, quatenus nempe revelatio jam facta per auctoritatem Ecclesiæ infallibilem vel explicatur, vel ad singularia objecta applicatur, vel controversa certificatur; quod tamen non est condere nova dogmata.

Dices : *Quædam sunt dogmata quæ non semper ad fidem spectasse monstrant posteriores Ecclesiæ definitiones, quæque proinde primitus non erant de fide credenda : v. g., valere baptismum ab hæreticis collatum; ergo revera conduntur nova dogmata.*

Negamus antecedens : hæc duo longe dissimilia sunt : *Rem aliquam dici de fide*, et *fideles teneri eamdem credere uti talem*. Res aliqua dicitur *de fide* quando a Deo revelata est : eam autem *uti talem* non tenentur credere fideles, nisi simul accedat Ecclesiæ propositio quæ definiat rem illam ad fidem revera spectare. Quo posito, dicimus : cum Ecclesia dicitur condere decreta fidei, non habet novas revelationes, neque nova dogmata conficit; sed ad compescendos errores qui pedetentim insurgunt decernit hoc vel illud ad fidem revera pertinere, utpote contentum in divina Traditione vel in Scripturis : ideoque a fidelibus esse credendum. Ex quo patet post Ecclesiæ definitionem fieri quidem explicatiora, sed non idcirco augeri fidei dogmata : sic, v. g., semper fuit de fide valere Baptismum ab hæreticis collatum; sed cum a nonnullis revocaretur in dubium ac contrarium teneretur, Ecclesia illud definivit. Unde ex eo tempore tan-

toujours la même; sa formation dans le temps est progressive, en sorte qu'il se développe selon les progrès de la raison vraie et droite qui l'étudie, en même temps qu'il grandit pour résister aux efforts de la pensée ennemie qui l'attaque. » — [1] Joan. 5 et 16.

quam æretici habiti sunt qui contrárium tenere et credere ausi essent.

Q. 4. *Quid de revelationibus privatis tenendum est, quas Sanctis plerisque factas scimus etiam post Apostolorum ætatem* [1] *?*

R. Theologorum nemo est qui non doceat privatas istas revelationes inter fidei Catholicæ objecta non esse ullo modo recensendas. Fides enim nostra, ut ait Angelicus [2], non innititur revelationibus quibuscumque; sed iis duntaxat quæ Patriarchis, Prophetis et Apostolis factæ sunt, et idcirco fideles dicuntur in Scripturis *superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu* [3]. Neque facessit quod Ecclesia nonnullas approbaverit, ut Sanctarum Birgittæ ac Catharinæ Senensis; cum enim Ecclesia id agit, nunquam easdem revelationes nobis credendas proponit uti dogma; sed una approbatione solum intendit declarare nihil in ipsis contineri contra fidem aut bonos mores : nempe tanquam pias et absque ulla superstitione prudenter recipi posse, licet adhuc, salva fide, ab iis possit recedi, si fiat, ut ait Benedictus XIV [4], *cum debita moderatione, non sine ratione* et *citra contemptum* [5].

Ex quo recte concluditur, *generatim loquendo*, neminem teneri reapse credere tali revelationi; nec, si credat, talem assensum posse esse fidei catholicæ aut divinæ, cum non innitatur divino testimonio; sed testimonio humano, id est personæ cui revelatio facta est. Diximus *generatim loquendo;* etenim non tantum persona cui fit revelatio, sed etiam persona ad quam dirigitur revelatio (ut si Deus alicui revelet quod talis Prælatus non recte se gerit), si proponatur cum sufficientibus argumentis rite probatis, eam credere

[1] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, *App.* I, nn. 19 et seqq., ubi etiam de locutionibus ac visionibus agit.

[2] 1 p., q. 1, a. 8. — [3] Eph. 2.

[4] L. III, c. ult. *De Servorum Dei beatificat, et Beatorum Canonizat.*

[5] Gregorius XVI, Brevi 8 nov. an. 1842, damnavit novam sectam Gallicani Petri Vintras, qui arcana Angelorum aliorumque Cœlitum, et ipsius Christi alloquia, visiones, miracula in vulgus spargere audebat.

debet; Deus enim illi loquitur per alium, et proinde ab eo exigit fidem .

Quomodo (quæres) *se gerere debet Confessarius cum pœnitente qui sibi a Deo factas revelationes affirmat?*

R. Confessarius qui talem nanciscitur pœnitentem caute omnino procedere debet, maxime si cum mulieribus agendum sit, ita ut neque sit nimis credulus, neque omnino incredulus : *Præmonendus lector est*, inquit doctissimus Blosius, *ne perversum quorumdam hominum judicium sequatur, qui revelationes et visiones ceu vanissima somnia contemnendo se parum spirituales esse ostentant.*

Quare generatim loquendo hanc teneat viam : — 1. jubeat pœnitenti ut sibi referat omnia quæ videt et audit sive vera sive falsa : ipse tamen neque magnum in se de iis cognoscendis desiderium ostendat, nec quæ sibi manifestantur aliis aperiat; — 2. caveat ne peculiarem existimationem animæ illius manifestet : multo minus alios ad illam mittat, ut ejus precibus sese commendent. Imo ostendat se illam non facere majoris quam ceteras, sicque in humilitate et timore eamdem contineat et exerceat; — 3. si percipiat ipsam in perfectione proficere, adjuvet, et animosiorem faciat, uti historia Ecclesiastica nos docet fecisse S. Franciscum Borgia, et B. d'Alcantara cum S. Theresia, quam tutam fecerunt supernaturalia illa dona quibus effulgebat vere esse a Deo; — 4. eam hortetur ut initio orationis uti præludium præ oculis sibi ponat aliquod vitæ et passionis Christi Domini caput (A).

Q. 5. *Quodnam est fidei subjectum?*

R. Subjectum fidei aliud est proximum, aliud remotum. Proximum est ipsa facultas, seu potentia personæ, in qua

[1] Imo quod pertinet ad illum cui fit revelatio, sunt qui cum Gotti docent hanc credi debere fide divina theologica ; et consequenter quæcumque ipsi revelantur a Deo esse objectum materiale fidei divinæ ; cum prima Veritas sit ratio propria et proxima assentiendi omnibus quæ revelantur quibuscumque revelentur. Sed negant alii ipsum posse privatæ revelationi credere ex fide catholica, qua christianus est; cum hæc revelatio non contineatur in ambitu objecti formalis catholicæ fidei, sed ex alio speciali lumine superno eruatur. *Vid.* Benedictus XIV, *loc. cit.*

fides residet : hæc nihil aliud est quam intellectus ; *credere* enim, ait D. Augustinus, *est cum assensu cogitare* : atqui cogitatio residet in intellectu ; ergo et credere, ac proinde etiam fides. Adde ex Apostolo : fidei succedit visio patriæ : *Videmus*, ait, *nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem ;* atqui visio est in intellectu : ergo et fides [1]. Subjectum fidei remotum est persona fidei capax.

Q. 6. *An fidem habuerint Angeli et homines in prima conditione?*

R. Affirmative; cum enim homo et Angeli in prima sui conditione donati quidem fuerint gratia, sed hæc in ipsis non esset consummata, ita ut Deum per essentiam videre possent, oportuit in iisdem quamdam fuisse inchoationem speratæ beatitudinis. Quæ inchoatio locum in voluntate per spem et charitatem, in intellectu per fidem.

Q. 7. *Quid de beatis, damnatis, animabus purgantibus, atque infidelibus? habueruntne veram fidem?*

R. 1. Quoad beatos dicimus : cum fides ex Apostolo sit *argumentum non apparentium*, id est *certa apprehensio eorum quæ non videntur*, ut exponit Angelicus [2], beati autem jam *facie ad faciem* contemplentur quæ nos non videmus nisi per *speculum et in ænigmate* ; consequenter aperta res est fidem in beatis minime reperiri [3]. — 2. ad damnatos quod attinet, cum ex eodem Apostolo fides sit *sperandarum*

[1] 1 Cor. 13. Verum ad illius assensum requiritur etiam pia in nobis liberæ voluntatis affectio, et idcirco dicimus fidem esse etiam penes voluntatem : et Apostolus, Rom. x, habet : *Corde... creditur ad justitiam ; ore autem fit confessio ad salutem.* Sane mens nostra nunquam ad assensum determinatur, nisi vel ab ipsa veritate persuasam evidentiam, vel a voluntate per liberam sui motionem. Atqui in rebus fidei non potest mens nostra determinari ad assensum per veritatis evidentiam, cum res fidei non sint apparentes, dicente eodem Apostolo : *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium ;* ergo determinatur per liberam voluntatis motionem, qua pio affectu supplet defectum evidentiæ : ideo fides est meritoria apud Deum. S. Thomas. 2, 2, q. 4, a. 1.

[2] Sed quomodo sciunt quæ nondum sunt, ut futura resurrectio, judicium generale aliæque veritates futuræ? R. Communius docent Theologi beatos hæc non scire per fidem divinam sicuti nos, sed illa in Deo videre intuitive.

substantia rerum, et donum valde insigne gratiæ divinæ, cumque damnati nulla amplius spe recreari possint in illis inferorum suppliciis sine fine duraturis, iis divina fides non competit; — 3. idem valet de dæmonibus : etsi enim, dicente Jacobo, *dæmones credunt et contremiscunt*, hæc eorum fides non est supernaturalis, sed naturalis, coacta, et orta ex evidentia rerum; — 4. quod pertinet ad animas purgantes, cum ipsæ nondum videant Deum *facie ad faciem et sicuti est*, patet in iis adhuc fidem manere; — 5. tandem ad infideles quod spectat, ut ipsum per se nomen sonat, fidem non habent.

Quid (dices) *de hæretico qui quosdam articulos credit, et quosdam rejicit?* R. Vel agitur de hæretico materiali, qui nempe credere paratus est quidquid Ecclesia Catholica credit, et ex ignorantia tantum in quibusdam fidei dogmatibus errat; quia nondum Ecclesiæ sensum est assecutus. Vel agitur de hæretico formali, qui nempe post assecutum Ecclesiæ sensum adhuc in quibusdam assentiri recusat.

Si 1, fidem habet, uti Scholæ loquuntur, *in habitu* totam atque integram, dum profitetur se ex animo illud omne suscipere quod docet S. Mater Ecclesia. Sic, v. g., nemo negaverit veram fidem habuisse S. Cyprianum etiam actu illo quo Baptisma ab hæreticis collatum rejiciebat uti invalidum. — Si 2, Durandus aliique pauci existimant veram fidem in hæreticis formalibus aliqualiter adhuc manere relate ad eos articulos quos credunt. Communis tamen et verior sententia cum D. Thoma negat; etenim sicut peccatum mortale contrariatur charitati, ita discredere unum articulum contrariatur fidei : atqui charitas non remanet in homine post unum peccatum mortale; ergo nec fides in eo qui discredit unum articulum fidei. Adde : qui nonnulla credit, et nonnulla rejicit, agit ex proprio judicio, ideoque non ex fide, ut argumentatur D. Augustinus [1]. Adde : fides habet unum medium credendi, *scilicet propter veritatem primam propositam nobis in Scripturis secundum doctrinam Ecclesiæ intelligentis sane; et ideo qui ab hoc medio decidit*

[1] L. XVII, c. III, contra Faustum.

totaliter fide caret : ita Angelicus [1]. Hinc Apostolus de quibusdam qui tantum negabant corporum resurrectionem generatim ait : *Circa fidem naufragaverunt* [2].

CAPUT TERTIUM.

De fidei proprietatibus.

Plures sunt fidei proprietates [3] : en præcipuas : — 1ª est ejus libertas ; et sane legitur : *Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit ; qui vero non crediderit condemnabitur* [4] : quæ verba evidenter supponunt possibilitatem credendi et non credendi ; — 2ª ejus honestas : sane si laudabilis est fides humana, multò magis divina juxta illud : *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est* [5] ; — 3ª ejus supernaturalitas, fides enim hæc nostra tendit ad Deum supernaturaliter cognitum : ergo ejus actus supernaturalis est ; — 4ª ejus unitas juxta illud Apostoli : *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* [6] ; — 5ª ejus meritum : hinc Tridentinum docet [7] fidem præparare hominem ad

[1] 2, 2, q. 5, a. 3. — [2] 1 Tim. 1.

[3] Nostræ fidei laudes ita mire prosequitur *Pius Papa IX* sua prima Encyclica : « Hæc scilicet fides vitæ magistra, salutis index, vitiorum omnium expultrix, ac virtutum fœcunda parens et altrix, divini sui auctoris et consummatoris Christi Jesu nativitate, vita, morte, resurrectione, sapientia, prodigiis, vaticinationibus confirmata, supernæ doctrinæ luce undique refulgens, ac cœlestium divitiarum ditata thesauris, tot Prophetarum prædictionibus, tot miraculorum splendore, tot Martyrum constantia, tot Sanctorum gloria vel maxime clara et insignis, salutares proferens Christi leges, ac majores in die ex crudelissimis ipsis persecutionibus vires acquirens, universum orbem terra marique, a solis ortu usque ad occasum, uno Crucis vexillo pervasit, atque idolorum profligata fallacia, errorum depulsa caligine, triumphatisque cujusque generis hostibus, omnes populos, gentes, nationes utcumque immanitate barbaras, ac indole, moribus, legibus, institutis diversas divinæ cognitionis lumine illustravit, atque suavissimo ipsius Christi jugo subjecit, annuncians omnibus pacem, annuncians bona. Quæ certe omnia tanto divinæ sapientiæ ac potentiæ fulgore undique collucent, ut cujusque mens et cogitatio vel facile intelligat christianam fidem Dei opus esse. »

[4] Mar. 16. — [5] 1 Jo. — [6] Eph. 4. — [7] Sess. 6, c. VI.

justificationem : et Apostolus de Judicibus et Prophetis dicit : *Per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt promissiones* [1] ; — 6ª ejus obscuritas ; alioquin non esset fides, sed scientia. Revelatio quidem fidei exsistentiam infallibiliter aperit, sed naturam ejus non manifestat : hoc tamen non impedit quin fides omnimodam habeat certitudinem, credibilitatem et necessitatem.

Articulus 1. — De fidei certitudine.

Q. 1. *Quanta est fidei certitudo?*

R. Tanta est fidei certitudo quanta est ipsa Dei revelantis auctoritas : huic enim soli tanquam objecto suo *formali* innititur; atqui Dei auctoritas in revelando certissima est, ergo et fides nostra. *Major* a nemine impugnatur : *minor* rejicitur a Priscillianistis, a Manichæis et a quibusdam aliis, qui contendebant Deum mendacii esse capacem. Sed est blasphemia; auctoritas enim Dei in revelando est quædam quasi complexio tum ex infinita sapientia, qua res uti sunt ita novit, ut falli non possit; tum ex infinita bonitate, qua res uti sunt ita nobis vult revelare, ut non possit fallere. Hinc in Scripturis de Deo legitur : *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur : est autem Deus verax, omnis autem homo mendax* [2]. Unde tuti exclamare debemus cum Apostolo : *Scio... cui credidi, et certus sum* [3].

Accedit ratio : 1. Deus est summa veritas; atqui si in revelando mentiri posset sive de potestate ordinaria, sive de extraordinaria, jam non esset summa veritas; 2. Deus est ens perfectissimum, ideo ejusdem naturæ omnino repugnat agere malum; quia semper est contrarietas boni et mali, veri et falsi. Hinc Innocentius XI hanc n. 21 damnavit propositionem : *Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis; imo cum formidine, qua quis formidat ne non locutus sit Deus.*

Q. 2. *An assensus fidei sit certior cognitione naturali?*

R. Fides innititur veritati divinæ, cognitio vero naturalis

[1] Hebr. 11. — [2] Num. 23; Rom. 3. — [3] 2 Tim. 1.

rationi humanæ; ergo, concludit Angelicus, *multo magis homo certior est de eo quod audit a Deo, qui falli non potest, quam de eo quod videt propria ratione, quæ falli potest* [1]. Unde ait D. Petrus : *Habemus firmiorem propheticum sermonem* [2]. Sed hoc intelligendum de certitudine fidei secundum *appretiationem*, non secundum *intensionem*. Nam sæpe contingit ut scientia clarius percipiatur ab intellectu, atque ut connexio scientiæ cum veritate magis appareat quam connexio fidei cum eadem; cognitiones enim naturales utpote captui nostro accommodatæ magis animum quietant, oblectant ac veluti satiant.

Q. 3. *An fides major vel minor esse possit in uno quam in alio?*

R. Cum Contensonio : non ideo fides potest dici major vel minor, quasi ipsa possit aliquem articulum repudiare; tunc enim fides foret infidelis, quod absurdum est. Neque dicitur major vel minor ex parte objecti formalis, cum hoc sit unum et simplex, nempe prima veritas.

Quare ex parte solius objecti materialis potest dici fides major vel minor, quatenus nempe unus præ alio habere potest majorem vel minorem fidei explicationem, et plurium vel paucarum veritatum notitiam. Vel etiam secundum majorem vel minorem subjecti participationem, tum ex parte ntellectus ob majorem vel minorem mentis adhæsionem; tum ex parte voluntatis, propter majorem vel minorem promptitudinem, devotionem et pietatem. Hinc recte usurpatur precatio illa : *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* [3].

Articulus 2. — De fidei credibilitate.

Q. 1. *Quid est fidei credibilitas, et quotuplex?*

R. Fidei credibilitas est evidentia illa propter quam nos rebus revelatis assensum nostrum exhibemus. Duplex evidentiæ genus oportet distinguere : aliud, quod rem aliquam ostendit evidenter esse veram, et dici potest *evidentia veri-*

[1] 2, 2, q. 4, a. 8. — [2] Ep. 2, c. 1. — [3] Mar. 9.

tatis; aliud, quod evidenter ostendit rem illam esse credibilem, et potest appellari *evidentia credibilitatis*. Illud est evidenter verum quod ab intrinsecis rei principiis evidenter cognoscitur : hoc modo certum est duo et duo efficere quatuor. Illud autem est evidenter credibile quod probatur argumentis extrinsecis, nempe testibus, monumentis, signis et similibus tam fide dignis ut illud evidenter appareat firmo assensu omnino dignum, neque in dubium amplius revocabile absque imprudentiæ censura : hoc modo certi sumus exsistere Romam, licet ibi non fuerimus.

Q. 2. *Quænam evidentia fidei nostræ convenit?*

R. Fidei nostræ non convenit evidentia veritatis; si enim fides haberet hanc evidentiam, jam frustra diceretur ab Apostolo *argumentum non apparentium*. Convenit tamen evidentia credibilitatis, qua fit rationabile obsequium nostrum; *non enim crederet* (homo), ait Angelicus, *nisi videret ea esse credenda, vel propter evidentiam signorum, vel propter aliquid hujusmodi* [1]. Sic, v. g., evidentia credibilitatis cognoscimus mysterium SS. Trinitatis fuisse nobis a Deo revelatum, et ab Ecclesia uti tale propositum, quin tamen mysterii naturam perspiciamus; nam hoc illi tempori reservatur cum Deum non amplius videbimus *in speculo et in ænigmate; sed facie ad faciem, et sicut est.*

Fidei nostræ evidentiam credibilitatis revera convenire septem præcipue argumentis solent ostendere Apologistæ : quæ quidem sunt totidem quasi sigilla, ut ait Scaramelli [2], quibus fides nostra obsignatur. Et hæc celebris Galiuffi pauciś exemplo contraxit versibus :

Credite. Sunt vobis præsto septena sigilla,
Ut sit tuta Fides. Sanctorum Oracula Vatum;
Portenta æterna semper rutilantia luce;
Lex Sancta; immensi famæ, laudumque Triumphi;
Firmantes verum devoto sanguine Testes;
Gloria, qua mundus late patet, inclyta; et usque
Firmumque et certum tot post discrimina Regnum.

[1] 2, 2, q. 1, a. 4.

[2] *Direttorio Ascet.*, Tr. IV, c. I. — *Vid.* Liguori, 1. *Verità della fede;* 2. *Verità della fede fatta evidente per i contrassegni della sua credibilità.*

1m Est *Prophetiarum* quæ Religionem nostram respiciunt adimplementum : quæ, nedum a christianis postmodum confictæ sint, ab adversariis nostris Judæis religiosissime pluribus ante eventum annis asservabantur. At futura contingentia prædicere est solius Dei [1].

2m Est numerus propre infinitus *Miraculorum* quæ in ejus confirmationem patrata sunt, et quorum præcipuum est ipsa gloriossima Christi resurrectio. Miracula enim esse nequeunt, nisi a vero Deo, et quidem in testimonium veritatis, ne Deum ipsum testem falsitatis faciamus [2].

3m Est *sanctitas* et *excellentia doctrinæ* quam Christiana Religio tradit et docet omnes gentes ; puritas enim decurrentis aquæ puritatem scaturiginis testatur [3].

4m Est omnium doctissimorum atque ipsorum adversariorum *testimonium*, qui fidem scrutantes deferunt in investigationibus suis; at non ipsa defecit fides in sua infirmitate. Ex quo illud contigit ut quos fides habebat adversarios, habeat laudatores [4].

5m Est *Martyrum* constantia et multitudo, qui Religionem Christianam proprio sanguine obsignarunt ; neque enim nisi per virtutem divinitus infusam evenire potuit ut hilariter tot omnium ætatum, sexus et conditionis vitam prodigerent [5].

6m Est Christianæ religionis in orbem universum *propagatio*, quippe quæ facta fuerit summa cum celeritate, maximis obstaculis contra nitentibus, et instrumentis ex se

[1] *Vid.* Puy, l. v. — Muzzarelli, t. I *Dial.*, 14, 15. — Lacordaire, *Confér.* 41.

[2] *Vid.* Houteville, *La vérité de la Religion chrétienne prouvée par les faits.*

[3] *Vid.* Jamin, *Pensées*, etc. — Gaume, *Catéchisme de persévérance*, p. 3, leç. 20.

[4] *Vid.* Testimonianze de' pagani in favor del Cristianesimo, *Cattolico*, vol. XXIII. — La Religione cristiana autorizzata dalla testimonianza degli antichi autori gentili. — Ricordi, *La Religione Cattolica Ap. dimostrata dalla rivoluzione del* 1789, Torino. — *L'incredulità convinta dagli stessi suoi seguaci*, Lucchesini, Lugano.

[5] *Vid.* Cesari, *Orazione*, *I martiri di G. C. prove della sua divinità*. — Muzzarelli, *Il buon uso della Logica*, Opusc. VII. — Liguori, *Vittorie de' martiri*.

omnino ineptis ad tantum finem obtinendum. Quare nihil humani hic esse potest [1], adeo ut exclamandum sit cum Tertulliano : *Incredibile, ergo divinum* [2].

7^m^ Est ipsa antiquitas et nunquam interrupta *perseverantia* [3] qua christiana Religio tot inter procellas atrocissimas, et persecutiones sine numero a mille octingentis et amplius annis semper invicta semperque firma conservata est, ut merito possimus exclamare : *Digitus Dei est hic.* Sane error non habet quod sit permanens [4].

Sed (dices) *si tot argumentis innititur nostræ fidei credibilitas, non erit virtus divinitus infusa, nec donum Dei supernaturale.*

R. Tamesti argumentis a ratione petitis ad Christianam Religionem adducamur, tanta tamen est imbecillitas intellectus humani ut nemo divina fide credere actu valeat nisi lumine etiam supernaturali ejus mens illustretur, eaque argumentis expositis reddatur intenta. Nam cum hæc motiva intrinseca sint et ab hæreticis impugnata, non penitus tollunt rei credendæ obscuritatem ; neque ideo tantam pariunt evidentiam ut intellectus illico ac necessario rapiatur ad assentiendum. Quare motio requiritur voluntatis, et quidem ex gratiæ auxilio, juxta illud quod de Lydiæ conversione legitur : *Dominus aperuit cor* (Lydiæ) *intendere his quæ dicebantur a Paulo* [5]. . . . .

[1] *Vid.* Bullet, *Histoire de l'Établissement du christianisme.*

[2] Ad Marcion.

[3] Segneri, *L'incredulo senza scusa.* — Valsecchi, *I fondamenti della Religione*, etc.

[4] Contra modernos, qui Christi Ecclesiam suis privilegiis exspoliantes efficaciter debellare putant, ad rem Auctor *Saggio intorno al socialismo*, p. 675 : « Des hommes d'un jour se promettent de vaincre l'Église et le clergé (qui par son union avec elle, parlant et agissant en son nom, n'est autre chose qu'elle-même, c'est-à-dire sa partie pensante et dirigeante), lorsqu'ils lui ont ravi un droit, enlevé une liberté, soustrait quelque domaine dans un des espaces étroits du monde qu'on appelle États, dans un de ces moments qu'on appelle âges, ou générations pour un peuple. O les malheureux ! ce sont des vermisseaux qui s'agitent un moment dans un petit coin de la terre, tandis que l'Église est universelle pour le temps, le lieu, la perpétuité, la vérité ; elle est un principe incarné ; elle n'est point vaincue, et elle ne saurait l'être jamais : comment en effet pourrait jamais périr ce qui est universel et échappe à toute décomposition ? »

[5] Act. 16.

Hæc nempe divina illustratio : 1. mentem roborat ad divinam revelationem attentius considerandam ; 2. pium excitat in voluntate affectum erga revelatam Religionem ; et, eo vix concepto, voluntas imperat menti ut veraci testimonio Dei revelantis annixa, licet revelatis rebus non intrinsece perceptis, firmiter tamen iis assentiatur. Et ideo motiva credibilitatis hoc tantum præstant ut assensus quem Christianæ Religioni præbemus sit utique prudens, sed non supernaturalis ; atque uti par est omnino firmus ac meritorius. Hinc ab Innocentio XI damnata est hæc n. 23 propositio : *Fides late dicta ex testimonio creaturarum similive motivo ad justificationem sufficit.*

Articulus 3. — De fidei necessitate.

Duplex hoc loco distinguitur necessitas (quæ distinctio in re Theologica est quam maxime attendenda) : alia *medii*, alia *præcepti*. Necessarium *necessitate medii* illud est sine quo, etiam inculpabiliter omisso, finis obtineri non potest ; et ideo dicitur etiam *necessitas finis* : necessarium *necessitate præcepti* est illud quo inculpabiliter omisso finis adhuc obtineri potest. Unde quidquid est necessarium necessitate medii est etiam necessarium necessitate præcepti, si in nostra sit potestate ; nam eo ipso præcepto quo tenemur nostram nobis salutem procurare, tenemur etiam nobis ipsis illa comparare media quæ ad salutem sunt necessaria.

Hic nobis sermo non est de fidei *habitu* ; fidem enim habitualem ad salutem omnibus esse necessariam necessitate medii clarum est. Et sane nemo potest salvari sine gratia sanctificante ; at gratia sanctificans est a fide habituali inseparabilis. Est igitur tota quæstio tantum de fidei actu, et quidem respectu adultorum ; nam infantes illius sunt incapaces : unde salvantur per fidem habitualem, quæ per Baptismum iisdem confertur.

§ 1. — De fidei necessitate ratione actus interioris.

Q. 1. *An sit de necessitate medii aliquid credere fide supernaturali ?*

R. Certum est omnibus adultis ratione utentibus neces-

sarium esse supernaturalem et interiorem fidei actum necessitate medii, adeo ut sine eo veram justificationem obtinere non possint[1]. Est contra Wega et eos qui putant hominem invincibili mysteriorum fidei ignorantia laborantem salvari posse sola naturali cognitione Dei.

Probatur catholica veritas 1. ex Scripturis : Apostolus enim expresse docet : *Sine fide... impossibile est placere Deo : credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit*[2]; Apostolum autem loqui de fide supernaturali constat, qui loquitur de ea fide quam definivit quod sit *sperandarum rerum substantia*, et *argumentum non apparentium* : quæ porro fides certe supernaturalis est, cum res sperandæ humani ingenii captum superent, et res non apparentes humana ratione investigari nequeant; — 2. ex Patribus : *fides*, inquit S. Ambrosius, *est salutis nostræ pretium, sine quo non emitur regnum cœlorum*[3]. *Fides est*, inquit S. Fulgentius, *bonorum omnium fundamentum, humanæ salutis initium : sine hac nemo ad filiorum Dei numerum potest pervenire, quia sine ipsa nec in hoc sæculo quisquam justificationis gratiam, nec in futuro vitam consequitur æternam*[4]; — 3. ex Ecclesiæ decretis : Tridentinum aperte asserit *sine fide nulli* unquam contigisse justificationem ; et addit : *Fides est humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire*[5]. Accedit : Innocentius XI hanc n. 23 proscripsit propositionem : *Fides late dicta ex testimonio creaturarum similive motivo ad justificationem sufficit*[6].

[1] Si tamen adulti in infantia baptizati nullo mortali peccato inquinentur, etsi fidem actualem inculpabiliter non habuerint, nihilominus salvabuntur; cum in gratia sanctificante constituantur fidei habituali necessario juncta. Porro repugnat eos damnari qui in gratia decedunt.

[2] Hebr. 11. — [3] In Ps. 37. — [4] In Proleg. de fid.

[5] Sess. 6, c. VII et VIII. — Hic vid. Bourdaloue, *Dominicales, sermon sur la Foi.*

[6] Hic omnino rejicienda singularis opinio Andreæ Vegæ aliorumque paucorum qui docent recensita testimonia posse intelligi de fide etiam in voto, et non tantummodo in re ; ideoque adultum invincibiliter ignorantem mysteria fidei posse justificari. Nam fides est dispositio interna, omnis

Sed (dices) *si ita est, ergo adultus, licet in infantia jam baptizatus, si de rebus fidei nec audivit unquam, nec audire quidquam potuit, æternis inferorum suppliciis addiceretur ob omissionem actus qui fuit ipsi impossibilis; atqui hoc repugnat divinæ bonitati.*

Non desunt Scholastici quibus persuasum est saltem eos adultos qui per Baptismum in infantia susceptum justificati sunt posse sine fidei actu salvari [1]. Sed nos id quoque rejicimus; quia in allatis oraculis nullum occurrit ejusdem vestigium. — Ad propositum autem argumentum negamus majorem : cum enim amicis suis Deus in necessariis non desit nisi prius ipsi defuerint, neque eos deserat nisi prius deseratur ab ipsis, providet iisdem media necessaria quibus pervenire possint ad fidem, ita ut nemo eorum pereat ob defectum fidei sibimet impossibilis. Ita argumentatur Angelicus [2].

Q. 2. *Quænam credenda sunt de necessitate medii* [3] *?*

R. Adulti de necessitate medii alia credere debent fide supernaturali implicita, alia fide supernaturali explicita. Ac primo omnia a Deo revelata credere debent (ut semper credere debuerunt) fide supernaturali implicita saltem latiori sensu : nempe necessarium est ut generatim credant vera esse omnia quæ a Deo revelata sunt et per Ecclesiam proposita [4]; ita enim quærit Dei revelantis auctoritas. Verum sola hæc implicita fides non sufficit ad salutem; sive enim agatur de tempore ante sufficientem Evangelii promulgationem, sive de tempore post promulgationem illam, aliqua fides explicita ac determinata semper fuit de necessitate medii.

Quænam (quæres) *erant de necessitate medii explicite credenda ante Evangelii promulgationem?* Hæc duo fuerunt

justificationis radix : nihil proinde supponit in quo votum ejus includatur. Suarez censet absque errore in fide id negari non posse.

[1] *Vid.* de Lugo.

[2] Quæs. 14, de ver., a. 1. — Bible de Vence, vol. VI, *Dissert. sur le salut éternel des gentils. — Tesori di confidenza in Dio*, etc.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 2.

[4] *Vid.* Klee, *Histoire des Dogmes*, vol. I, p. 54.

omni tempore de necessitate finis fide supernaturali determinate et explicite credenda, nempe Deum exsistere, atque justos in vita futura esse remunerandos. Patet ex Apostolo sic dicente [1] : *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit* [2]. Hinc propositio : *Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita Remuneratoris,* ab Innocentio XI damnata est n. 22. Et sane, ut quis vitam æternam mereatur, modo supernaturali vivere debet; quod non potest, nisi Deum remuneratorem cognoscat. Communissime autem docent fidem explicitam Dei bonos remunerantis importare etiam fidem explicitam Dei malos punientis. — Non autem necessaria fuit fides explicita in Trinitatem, sed satis erat fides implicita, et quidem latiori sensu; si secus esset, Deus Trinitatis revelationem Judæorum vulgo non denegasset [3] : quod tamen merito fecit, ne scilicet ipsi in cultum

[1] Hebr. 11.

[2] Diximus credendum actu explicito et supernaturali Deum exsistere, et in vita futura esse remuneraturum opera hominum. Nam de exsistentia Dei ut auctoris naturalis plurimi nequeunt habere fidem; cum ratio naturalis evidenter eam demonstret. Hinc Deum esse non dicitur articulus fidei, sed præsupponitur ad articulos, seu est fidei præambulum, ut ait Angelicus, 1, p. q. 11, a. 2, sive conditio sine qua fides non exsisteret; vel rectius fundamentum est totius religionis revelatæ; et supponitur in omnibus fidei professionibus; nam prius credimus Deum exsistere quam revelasse. Ita *Thomistæ.*

Quanquam nihil videtur obstare ut circa idem objectum et scientia et fides exsistat, et fides rationi accedat, ut naturæ gratia, sane quidquid est in libris canonicis ab auctoribus inspiratis narratum ad fidei objectum pertinet; et tamen in iis plura narrantur quæ ad scientiam spectant, et viis naturalibus cognosci possunt : v. g., miracula Moysis, Christi, Apostolorum a testibus oculatis evidentia sensuum cognoscebantur. Adde : dicere unusquisque tenetur : *Credo in Deum... Omnipotentem, Creatorem cœli et terræ :* quæ tamen per vias naturales optime cognoscuntur. Adde : non repugnat quod firmus præbeatur assensus Deo revelanti sive objectum sit clarum, sive obscurum. Et tunc duplex distingui potest actus adhæsionis, unus evidentia innixus, et pertinet ad scientiam naturalem; alter revelatione fundatus, qui ideo est actus fidei. — *Vid.* Bouvier, *De fide,* art. 3. — Benedictus XIV, *De SS. Canonizatione,* l. III, c. XIX, n. 10.

[3] Diximus *Judæorum vulgo;* patriarchis enim et prophetis notificata fuit, licet non ita clare. Imo Trinitatis vestigium vel apud ipsos gentiles

idolorum jam proni Deorum pluralitatem suspicarentur ex tali notitia [1].

Utrum autem post Adæ peccatum, ante promulgatum Evangelium fuerit necessitate medii necessaria aliqua fides Incarnationis, seu in Christum, affirma; homo enim lapsus reparari non potest nisi aliquo modo uniatur Redemptori et per Redemptorem Deo; id porro fieri nequit nisi per aliquam fidem. Hinc in Scriptura : *Non est in alio aliquo salus, nec aliud nomen est sub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri* [2]*; non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi* [3]. Fides autem hæc ante sufficientem Evangelii promulgationem non requirebatur explicita; sed sufficiebat implicita, in sensu tamen stricto : hinc Apostolus loquens de mysterio Incarnationis aiebat [4] : *Quod absconditum fuit a sæculis et generationibus* [5] *nunc autem manifestatum est sanctis ejus.* Ita generaliter Theologi cum S. Thoma [6].

Quænam (quæres) *sunt de necessitate medii credenda fide explicita hodie post Evangelii promulgationem?* Sunt multi qui cum Gotti, Layman, Lugo et Sylvio probabiliter contendunt etiam post sufficientem Evangelii prædicationem adultos in infantia baptizatos salvari posse, si fide supernaturali credant Dei Redemptoris et alterius vitæ exsistentiam,

inveniunt eruditi. *Vid.* Chateaubriand, *Génie du christianisme*, l. I, c. III. — Bergier. *Dict.*, v° *Trinité.* — Feller, *Catéchisme philosophique*, art. *Trinité.* — It. Nazianzenus, *Orat.* 37.

[1] Chrysosth. *Hom. de incomp. Dei natura.* — S. Isidorus Pelus, l. II, *Epis.* — [2] Act. 4. — [3] Gal. 11. — [4] Coloss. 1.

[5] Theologi tres distinguunt gradus fidei implicitæ in Christum; 1. gradus, si credatur Deum homines salvaturum esse per media sibi nota; 2. si credatur futurum esse Redemptorem seu Mediatorem inter Deum et homines; 3. si credatur hunc Mediatorem futurum esse Deum, licet ignorentur media quibus operanda sit redemptio; secus fides explicita esset, et non tantum implicita.

Fatentur auctores tertium gradum necessarium non esse; quidam volunt secundum gradum requiri : sed alii communius dicunt primum gradum sufficere, 1° quia hic gradus videtur proportionatus imbecillitati hominum lumine revelationis positivæ destitutorum; 2° quia durius esset dicere omnes Judæos Messiam temporalem tantum exspectantes et aliunde recte viventes, vel ad Deum sincere redeuntes, salutem consequi non potuisse. — [6] 2, 2, q. 2, a. 7.

parati cetera credere, si ea cognoscant; neque obstare ignorantiam invincibilem mysteriorum Trinitatis et Incarnationis, quæ proinde essent tantum credenda de necessitate præcepti, non vero de necessitate medii.

Verum alii probabilius et communius docent hodie explicite esse credenda de necessitate medii etiam mysteria tum Trinitatis, tum Incarnationis (sub qua comprehenditur Redemptio); etenim post Evangelium status gratiæ factus est perfectior, unde perfectior requiritur notitia Christi ac Trinitatis. Utrumque confirmatur : ac primo de Incarnatione legitur : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* [1]; atqui *solus verus Deus* est credendus explicite; ergo et missio Jesu Christi. Et D. Augustinus habet : *A damnatione se non liberabunt qui dicere poterunt se non audivisse Evangelium Christi.* Neque sufficit cognitio Incarnationis Jesu Christi solitarie accepta; sed insuper conjungi debet cum ejus morte et resurrectione, *quibus humanum genus a peccato et morte liberatur,* ut ait S. Thomas [2]. — Hoc autem esse non potest sine explicita Trinitatis notitia; nam, ut ait idem Doctor : *In mysterio Incarnationis hoc continetur, quod Filius Dei carnem assumpserit, quod per gratiam Spiritus sancti mundum renovaverit; quod de Spiritu sancto conceptus fuerit.* Hinc in symbolo Athanasii legitur : *Fides catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur... Sed necessarium est ad æternam salutem ut Incarnationem quoque D. N. J. C. fideliter credat... Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit* [3].

[1] Jo. 17.

[2] 2, 2, q. 2, a. 7. — *Vid.* Ferraris, *Bibl. Conc.*, v° Fides.

[3] Notant autem pro praxi : — 1. Si quis adeo sit rudis ut ea mysteria percipere nequeat, tunc excusatur ratione impotentiæ, et comparatur infantibus ac fatuis : unde bene absolvi potest in necessitate, et sub conditione; — 2. aliud est credere, aliud scire mysteria, nempe rationem de eis reddere. Unde censent omnes adultos teneri necessitate medii aliquando hujusmodi mysteria credere; necessitate vero præcepti se scire : a quo præcepto scientiæ excusari mente obtusos : et concludunt cum Gabriele, qui dicit : *Sufficere eis* (scilicet rudibus) *quod singulos articulos explicite credant, dum eis proponuntur;* — 3. ut mysteria Trinitatis

Quidquid tamen sit, certum est absolutionis esse incapacem qui ea mysteria ignorat. Hinc damnata est ab Innocentio XI hæc n. 64 propositio : *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis et Incarnationis* [1].

Sed quid (quæres) *si a pœnitente in bona fide cum tali ignorantia jam peracta sit confessio?* Alii dicunt illam confessionem non esse repetendam; nam satis probabile est eam fuisse validam. Unde qui sic recepit Sacramentum post factum non tenetur repetere, quia quod bona fide actum est post factum supponitur recte factum quoadusque contrarium non sit omnino certum. Propositio autem supra allata loquitur non de collato, sed de Sacramento conferendo, atque de eo qui laborat ignorantia etiam culpabili. — Alii volunt eam esse repetendam; nam obligatio certa Confessionis non adimpletur nisi per certam satisfactionem.

Verum nos dicimus : generatim quidem verum est non esse repetendum opus cui bona fide et ex sufficienti ratione satisfactum est; quia revera supponitur recte factum, nec præsumitur velle legislator iterum obligare cum tanto incommodo. Huc tamen alia occurrit ratio : non enim sufficienter satisfactum esse videtur ab ignorante ea mysteria, saltem si ignorabantur quoad substantiale illorum [2]. Et merito : vel quia agitur de valore Sacramenti; vel quia agitur de mysteriis longe maximis. Sed potior ratio est quia ab-

et Incarnationis explicite credantur non requiritur perfecta eorum notitia quoad circumstantias, v. g., personas proprietatibus relativis constitui, humanitatem Christi propria carere subsistentia; sed sufficit, inquit *Sylvius*, t. III, « quod rudiores credant Patrem, et Filium, et Spiritum « sanctum esse unum Deum, etiamsi distincte non sciant quod sit una « essentia in tribus personis; et similiter quod credant Filium Dei, verum « Deum et hominem, esse passum et mortuum pro nobis; etiamsi non « noverint distinguere quod sint duæ naturæ et una tantum persona. »

[1] *Vid.* Benedictus XIV, Brevi *Etsi minime.* — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 2.

[2] *Substantiale* mysterii esset juxta aliquos si quis, v. g., ignoraret Deum factum fuisse hominem; *accidentale* vero mysterii, si illud sciret quidem, sed nesciret quod qui homo factus fuit secunda Trinitatis persona est.

surdum videtur quod pœnitens Pœnitentiam recipiendo, ubi Salvatoris merita communicantur, non debeat illis explicite credere, et suam fidem exercere [1].

Q. 4. *Quænam sunt discenda de necessitate præcepti* [2]?

R. Quilibet fidelis, ut vitam instituat christianam, *cum ad usum rationis pervenerit*, præter ea quæ scire debet necessitate medii, tenetur necessitate præcepti et sub mortali credere explicite ac scire *crasso saltem modo, et quoad substantiam, nisi impotentia aut invincibilis ignorantia excuset :* — 1. Symbolum Apostolorum : quod exigit vel ipsa professio christiana, quæ in eo compendiose continetur : idque confirmat praxis fidelium et Catechismus R.; — 2. Orationem Dominicam; hæc enim a Christo præcepta est, continetque omnia a Deo petenda. Addunt Salutationem Angelicam ex usu fidelium; — 3. præcepta Decalogi et Ecclesiæ : ut enim singula observentur, singula cognoscenda sunt; — 4. Sacramenta maxime necessaria, ut Baptisma, Eucharistia et Pœnitentia : reliqua vero cum suscipere velit, ut digne suscipiat.

Diximus 1. *crasso saltem modo, et quoad substantiam.* Ita S. Carolus [3]; non enim omnes tenentur sub mortali prædicta scire memoriter, aut eo ordine et verbis quibus proponuntur in Catechismo. Sed quoad Symbolum, præcepta Decalogi et Ecclesiæ ac Sacramenta sufficit si quis rogatus de singulis recte respondeat : quoad orationem Dominicam sufficit si sciat omnia bona petenda esse a Deo; aiunt enim ex consuetudine non esse nisi veniale ea memoriter non habere, si aliunde quis interrogatus scit in genere respondere; — 2. *nisi impotentia aut invincibilis ignorantia excuset;* nam excusantur communiter ii quibus aut defuit doctor, aut nunquam venit in mentem obligatio similia addiscendi, aut qui nimis sint rudes, ita ut non possint ullo modo eadem comprehendere aut memoriæ retinere : nam impossibilium in re præcepta nulla obligatio; — 3. *cum ad usum rationis pervenerit;* nam tunc incipit obligatio ea ad-

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. IV, n. 3.
[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 3. — [3] Instr. ad Confess.

discendi cum tunc incipiat obligatio se ad finem ultimum dirigendi [1].

Q. 5. *An Confessarius tenetur pœnitentem interrogare de scientia fidei?*

R. Ne se gravi peccato commaculet Confessarius Sacramentum exponendo periculo nullitatis, tenetur utique sub gravi pœnitentem interrogare de scientia fidei, si habeat rationabile motivum dubitandi quod sit ignarus. Id autem colliget ex modo confitendi ipsius pœnitentis, ex conditione, ex statu, v. g., si sit rudis. Quanquam non raro inveniuntur, ut observat Bouvier, homines in humanis litteris sat expoliti qui circa religionem crassa laborant ignorantia, cavendum autem ne propter damnabilem reverentiam in ea relinquantur [2].

Igitur pœnitentis ignorantia respicit quæ credenda sunt et scienda vel necessitate medii, vel necessitate præcepti.— Si 1, pœnitens instrui debet ante absolutionem, uti patet ex damnata illa propositione : *Absolutionis capax est homo, quamvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, etc.* — Si 2, debet Confessarius interrogare de negligentia in iis addiscendis, quia per eam plurimi peccare solent : si doleant cum proposito discendi, neque alias monita neglexerint, poterit illico eos absolvere; tunc enim recte præsumitur ipsos velle *operam impense dare qua divinæ gratiæ præsidio ea discant*, uti ait Benedictus XIV Constitutione *Etsi minime* [3].

[1] Addenda Officia proprii status, quæ quisque scire debet. *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. I, nn. 170 et seqq. Notamus cum D. Thoma, 2, 2, q. 2, a. 6 : Ecclesiastici tenentur ad magis explicitam notitiam rerum quæ ad fidem pertinent quam laici. Sicut enim superiores Angeli, quia inferiores illuminant, habent pleniorem notitiam de rebus divinis; ita superiores homines, qui alios debent erudire, tenentur habere pleniorem notitiam de credendis. Hoc tamen non de necessitate fidei, sed de necessitate officii ac status.

[2] Vid. *Justification de la théologie morale de S. Alphonse, sub fine*, cap. ult.

[3] Celebris ille et doctus Missionarius P. Leonardus industrium edocet modum quo agendum est cum pœnitentibus civilis conditionis qui res fidei ignorant, sed contumeliæ haberent se de iis interrogari directe; ait enim decere Confessarium ut invitet et una simul cum pœnitente christianos actus eliciat. *Vid.* Liguori, *Praxis Conf.*, n. 22.

Quid (dices) *si pœnitens sit in mortis articulo?* Si ignorantia in rebus fidei respicit quæ scitu necessaria sunt necessitate medii, debet Confessarius talem pœnitentem docere primo quæ respiciunt vitam futuram; dein mysterium SS. Trinitatis, et Incarnationis, et Passionis D. N. J. C.; ac sic curare ut, Dei opitulante gratia, in eo excitetur dolor peccatorum cum proposito non peccandi de cetero; cum aliter non sit capax absolutionis. — Si vero ignorantia ista respicit quæ scitu necessaria sunt necessitate præcepti, non debet impendere tempus in eo de his instruendo; sed potius ad dolorem excitet, et adjuvet in eliciendis actibus fidei, spei et charitatis. Nam adhuc valet absolutio, si ipsum præteritæ negligentiæ pœniteat promittendo ea discere, si convaluerit.

Q. 6. *Quandonam obligat internum fidei præceptum?*

R. Internum fidei præceptum quatenus negativum obligat ad nunquam dissentiendum vel dubitandum de revelatis a Deo; secus injuria ipsi irrogaretur gravissima, quasi falli aut fallere possit. — Quatenus positivum obligat aliquando per se, aliquando per accidens :

Obligat per se — 1. pueros inter fideles educatos quando rationis usum perfecte consecuti mysteria fidei audiunt, et mente apprehendunt sibi ad salutem necessarium esse illa credere; nam adulti, ubi primum possunt, tenentur debitum mentis obsequium præstare Deo : ad quod fides requiritur. Unde peccant mortaliter id omittendo, nisi excusentur ob inadvertentiam, aut invincibilem ignorantiam, quemadmodum eorum compluribus solet evenire [1]; — 2. adultos infideles quando ratio dictare incipit res fidei sufficienter iisdem esse propositas, et sectam contrariam esse falsam. Hinc ab Innocentio XI damnata est hæc n. 4 propositio : *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabilii;* — 3. obligat non semel in vita, *quia justus ex fide vivit* [2]; — 4. in mortis articulo; tunc enim maxime urget obligatio in finem ultimum nos dirigendi, cum illius causa tunc perpetuo dijudicetur.

[1] *Vid.* Bossuel, *Réflexions sur un écrit de M. Claude.* — [2] Gal. 3. 20.

Obligat vero per accidens : — 1. quando urget tentatio contra fidem, quæ aliter superari non possit, dummodo non agatur de scrupulosis ; quia isti facilius superant tentationem convertendo mentem ad alia objecta ; — 2. quando ea urget etiam contra alias virtutes, et superari non potest, nisi per actum fidei ; — 3. quando facienda est professio fidei exterior, vel ex præcepto eliciendus est actus alterius virtutis, v. g., spei, charitatis et pœnitentiæ, quæ fidem supponat (B).

Sed (quæres) *quoties tenemur in vita elicere actum fidei ?* Hic nos præmittimus propositiones ab Alexandro VII et Innocentio XI proscriptas, et sunt : — 1ª *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium ;* — 2ª *fides non censetur cadere sub præceptum speciale, et secundum se ;* — 3ª *satis est actum fidei semel in vita elicere ;* — 4ª *sufficit ista mysteria* (Trinitatis et Incarnationis) *semel credidisse* [1]. Hoc posito,

R. Non satis convenit inter Theologos quoties in vita teneamur ex vi præcepti actum fidei elicere. Aliqui docent ad id nos teneri singulis diebus festis. Alii quoties mysteria in Ecclesia celebrantur. Alii quoties id sufficit ad profitenda mysteria nostræ Religionis. Sat probabiliter Concina, Franzoja, Salmanticenses et Sanchez cum communi tradunt nos teneri saltem semel in anno. — Quidquid sit, ad tollendas anxietates, advertimus huic præcepto fieri satis etiam per exercitium aliarum virtutum, v. g , audiendo Missam, adorando Crucifixum, orando, etc. ; quamvis enim hæc non fiant directe ex motivo fidei ; ex illo tamen motivo radicaliter oriuntur, et fidem ipsam specialius continent. Quare qui semel amplexus est fidem et christiane vixerit, Paschali saltem præcepto satisfaciendo, non debet dubitare quin satisfecerit etiam præcepto fidei ex sapientissimo Lugo.

§ 2. — De fidei necessitate ratione actus exterioris [2].

Q. 1. *An exstet præceptum fidem exterius profitendi ?*

R. Affirmative, præceptum exstat fidem exterius profi-

[1] Alexander VII, sub n. 1 ; Innocentius XI, sub nn. 16, 17, 65.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 5 et seqq.

tendi : *Duplex officium*, inquit Augustinus, *a nobis exigit fides, cordis et linguæ* [1]. Hoc est fidem, quam intus in corde tenemus, exterius etiam profiteri lingua debemus, juxta illud Apostoli : *Corde... creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem* [2]; etenim honor Deo debitus exigit ut ei adhæreamus et spiritu et veritate.

Jam vero præceptum istud quatenus *affirmativum* præcipit confessionem externam pro certo tempore : quatenus *negativum*, prohibet omni tempore negationem fidei etiam mere externam.

Q. 2. *Quandonam urget obligatio fidem exterius profitendi?*

R. Obligatio fidem exterius profitendi aliquando viget jure naturali Divino; aliquando jure Ecclesiastico, et quidem vel generali pro toto orbe catholico, vel particulari pro qualibet particulari Diœcesi.

1. *Jure naturali Divino* viget obligatio fidem exterius profitendi : 1. cum honor Deo debitus, 2. cum utilitas proximo impendenda privative, vel contrarie (fidem non profitendo) subtraherentur. *Privative* nempe subtraheretur si inde cessaret magnus honor in Deum, vel utilitas in proximum. *Contrarie*, si Deus sine eo actu magna afficiendus esset injuria, vel proximus in grave malum esset prolapsurus. Ratio quia actus virtutis jure naturali Divino tunc est præceptus quando necessarius est ad præceptum ipsum servandum : atqui ita currit in duplici casu proposito; adest enim præceptum charitatis Dei et proximi. De primo dicitur : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet* [3]; de secundo autem legitur [4] : *Debemus pro fratribus animas ponere* [5].

2. *Jure Ecclesiastico generali*, præter baptizandos vel per se vel per patrinos, fidem exterius profiteri una cum jura-

[1] De fid. et sym., c. 1.
[2] Rom. 10. — [3] Luc. 9. — [4] 1 *Jo.* 3.
[5] Hinc catholicus videns eucharistiam vel sacras imagines contemni, obsistere debet, si valeat hoc impedire : est de honore Dei. Qui vero aliquid agit unde alii conjiciant ipsum negasse fidem, tenetur a facto desistere : est de charitate proximi.

mento obedientiæ erga Ecclesiam Romanam tenentur (et quidem per se, non autem per procuratorem, ut declaravit S. Congregatio [1]) : — 1. provisi de beneficio Curato, intra duos menses a die possessionis, coram Episcopo vel ejus Vicario Generali, aut Officiali [2]; — 2. provisi de Canonicatu vel Dignitate in Cathedrali (et hanc professionem emittere debent etiam in Capitulo), addita semper pœna ut alioquin non faciant fructus suos [3]; — Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi et Episcopi ante litteras propriæ provisionis expeditas. Quæ insuper ab ipsis emittenda est in prima Provinciali Synodo una cum juramento Tridentinum observandi [4]; — 4. Pius IV hanc obligationem extendit ad Superiores Religionum etiam militarium ; Pius vero V ad omnes promovendos in Doctores, Magistros, Regentes, Professores cujusvis scientiæ liberalis, addita excommunicatione latæ sententiæ et privatione omnium dignitatum, Beneficiorum et officiorum in eos qui promovent ad tales gradus sine dicta fidei professione, et in Episcopos interdicto ab ingressu Ecclesiæ [5]; — 5. omnes qui in Synodum Diœcesanam convenire debent [6]; — 6. tandem hæretici ad Ecclesiam redeuntes, qui tenentur et hæresim abjurare et expressam fidei professionem emittere, prout passim fit, et ratio suadet ac jus firmat.

3. *Jure Ecclesiastico particulari*, seu *Diœcesano* generatim tenentur : 1. provisi etiam de Beneficio simplici, vel Canonicatu, vel Dignitate etiam in Collegiata; 2. novi Confessarii et Concionatores [7].

Q. 3. *Quid prohibet præceptum fidei quatenus negativum* [8]?

R. Tria maxime prohibet præceptum fidei negativum :

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* LX.

[2] Tridentinum, *Sess.* 24, c. XII, *de R.*

[3] Tridentinum, *loc. cit.* — [4] Sess. 25, c. II, *de R.*

[5] Verum hæc decreta aliquibus in locis, ut notant Sanchez ac Bouvier, non fuerunt usu recepta, vel desuetudine desierunt.

[6] Tridentinum, *loc. cit.* — In Synodo autem Diœcesana, quamvis nulla sit obligatio ut juramentum præstet Episcopus, id tamen est in usu apud Diœcesim Novariensem. *Vid.* Synodus Novariensis, p. 20.

[7] Ita in Synodo Novariensi, p. 1, c. I.

[8] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 12 et seqq.

fidem negare, falsam religionem profiteri, et falsam religionem simulare.

1. *Fidem negare.* Est contra Basilidianos et Priscillianistas, qui docuerunt sæculo II et IV fidem sine culpa negari posse coram hominibus. Sed id adversatur Christi verbis : *Omnis..... qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est ; qui autem negaverit me coram hominibus, negabo ego eum coram Patre meo* [1]. Quare Apostolus : *Si negaverimus, et ille negabit nos* [2]. Et Augustinus : *Quanta est vita confiteri Christum, tanta mors est negare Christum.* Accedit ratio : vel enim exterior fidei negatio correspondet internæ; vel non. Si 1, est infidelitas quæ suapte natura mala est : si 2, erit mendacium, et quidem in re gravissima, quale est Religionis negotium [3].

2. *Falsam religionem profiteri.* Hoc enim est manifeste veræ fidei valedicere; cum nulla possit esse conventio inter lucem ac tenebras. Hinc graviter peccat contra fidem qui a quovis interrogatus de sua religione responderet se esse Turcam vel Judæum, aut gentilem; quia hoc ipso negaret se esse christianum. Neque excusat timor mortis; cum ideo non liceat quod intrinsece malum est.

3. *Falsam religionem simulare.* Sane cum minime intersit utrum quis verbo potius an facto mentiatur, idcirco eodem præcepto quo prohibemur fidem exterius negare,

[1] Matth. 10. — [2] 2 Tim. 2.

[3] « Si princeps, ait Bouvier, vel magistratus infidelis, aut hæreticus præciperet ut catholici nonnullis induerentur vestimentis quibus ab aliis distinguerentur, hi obedire non tenerentur ; nimis enim vagum foret præceptum ut inobedientes censerentur Christum erubescere, et dici non posset honorem Deo debitum et utilitatem proximo impendendam per hanc inobedientiam subtrahi : sic etiam communiter theologi. Item si per edictum præcipiatur ut omnes fideles sese prodant, cum multi sint occulti, nullus tenetur, præcise vi hujus præcepti, se palam facere.

« Tandem licitum esse potest uti precibus vel pecunia ad impediendum ne quis a magistratu de fide sua interrogetur ; quia ex una parte hæc agendi ratio est quædam fidei professio, et ex altera parte tales concurrere possunt circumstantiæ ut nihil inde contingat injuriosum fidei, nec proximi religioni nocivum. *Vid.* Benedictus XIV, *De Synodo diœces.*, l. XIII, c. XX, n. 11. »

prohibemur etiam falsam Religionem quamcumque simulare verbis, factis, signis, aut alia qualibet ratione, dicente Christo : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua* [1]. Ideo *omnis simulatio* in rebus Religionis, sive ad fidem sive ad mores spectent, semper est detestanda; qui enim ea utitur facto ostendit se esse falsæ Religionis sectatorem. Hinc merito damnati fuerunt *libellatici*, qui nempe obtinebant libellos securitatis, ex quibus eos idolis sacrificasse constabat, quod tamen verum non erat [2].

Diximus *omnis simulatio;* est enim commune fas esse aliquando tegere veritatem verbis aliisve signis ambiguis ac indifferentibus ob justam causam, et quando nulla est necessitas confitendi; cum nulla tunc interveniat deceptio, sed sola deceptionis permissio [3].

Q. 4. *An liceat fidem occultare?*

R. Non licet fidem occultare quoties urget præceptum illam exterius confitendi; eo enim in casu occultare fidem idem esset ac fidem negare. Si vero hoc præceptum non urgeat, fidem occultare aliquando erit non tantum permissum, sed conveniens ac necessarium, ne scilicet vel fidem vel nos ipsos gravi periculo exponamus aliter agendo : sic sacerdos ex rationabili causa iter agens inter hæreticos vel infideles ad occultandum suum statum et fidem uti potest vestibus sæcularibus. Ceterum curandum ne fidem videa-

[1] Luc. 9.

[2] Vid. *Storia della Chiesa dalla sua fondazione fino al Pontificato di Gregorio XVI*, Torino, Marietti, p. 81. — Salzano, *Storia Eccl.*, etc.

[3] Hinc qui interrogatur potest tacere, *nisi aliter expostulent rerum adjuncta :* vel respondere obscure, aut dicere se nolle rospondere, se jure non interrogari, et similes adhibere tergiversationes quæ non indicant eum velle negare fidem, sed nolle prodere. Sed nota : *Nisi aliter expostulent rerum adjuncta;* nam fieri aliquando potest ut silentium habeatur pro absoluta negatione : v. g., si, aliis rogatis an fidem negare velint, iisdem expresse respondentibus quod *non*, aliquis taceret; tale enim silentium in talibus rerum circumstantiis esset vere *negare*, ut docet S. Thomas, 2, 2, q. 3, a. 2. Ergo merito utpote nimis generalis ab Innocentio XI damnata est hæc n. 18 propositio : *Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri ut Deo et fidei gloriosum consulo, tacere ut peccaminosum per se non damno.*

mur ipsam aperte negare, ut esset si iis utamur signis quæ ex usu ac hominum institutione aut ex ipsa sui natura fidei negationem indicent [1].

Q. 5. *An liceat tempore persecutionis fugam arripere?*

R. Affirmative : licet tempore persecutionis fugam arripere, nisi aliud honor Dei populique necessitas ob peculiares circumstantias expostulet; clare enim id tradidit Christus inquiens : *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam* [2]. — Et sane qui fugit ideo fugit ne fidei negandæ periculo se exponat; hinc D. Bernardus [3] : *Fugere persecutionem non est culpa fugientis, sed persequentis.* Confirmatur exemplo Sanctorum, præsertim Athanasii, Cypriani, etc., et ipsiusmet Christi, qui abscondit se a Judæis eum lapidare volentibus [4]. — Imo aliquando fugiendi obligatio est, si nempe bono publico expediat; id Augustinus probat exemplo Pauli, qui ob Ecclesiæ utilitatem *se fuga eripuit e præposito Damasci* [5]. Verum hoc ordinarie non convenit Episcopis et Rectoribus : imo grave esset piaculum, cum magnis Ecclesia tempestatibus agitatur, eos se timidos exhibere et pusillanimes. Quid de navis gubernatore qui illam deserit fluctibus agitatam? en casus illius pastoris qui persecutionis tempore suam Ecclesiam deserit, prout aiebat Nicolaus V a quodam Episcopo consultus.

Hac in re en regula generalis, quæ eruitur ex D. Thoma: in qualibet obligatione præcipue attendi debet obligationis finis : obligant autem se Episcopi ad exsequendum pastorale officium propter subditorum salutem, et

[1] Ex dictis colligitur non licere uti vestibus hominum usu institutis ad falsæ fidei professionem, ut esset penes turcas linea vestis talaris eorum Sacerdotibus propria; est enim se falsæ Religionis sectatorem ostendere : Ita S. Inquisit. 1630. Secus tamen esset si vestes distinguerent tantum nationem a natione; quilibet enim potest se aliorum accommodare usibus, si aliud non obstet.

Quid, si vestis distinguit sectam a secta, ut erat vitta flava quam gestare tenebantur apud nos judæi? Alii dicunt ea uti esse facto testari se judæum esse aut falsam religionem sequi : alii negant, quia hæc signa sunt mere politica et distinctiva unius generis hominum ab alio, non proprie professiva fidei. *Vid.* Benedictus XIV, Constit. *Omnium sollicitudinum, Inter omnigenas, Provinciale Concilium*

[2] Matth. 10. — [3] Ep. 1. — [4] Jo. 8.

[5] Tr. 46 in Joan.

ideo ubi subditorum salus exigit personæ pastoris præsentiam, non debet pastor personaliter suum gregem deserere, neque propter aliquod commodum temporale, neque etiam propter aliquod personale periculum imminens; cum bonus pastor animam suam ponere teneatur pro ovibus suis. Si vero subditorum saluti possit sufficienter in absentia pastoris per alium provideri, tunc licet pastori vel propter aliquod commodum Ecclesiæ, vel propter personæ periculum corporaliter gregem deserere [1].

Q. 6. *An liceat Catholico in hæreticorum locis manducare carnes diebus ab Ecclesia prohibitis?*

R. *Si grave periculum immineret vitæ vel bonorum, et aliis exceptis peculiaribus circumstantiis*, licet ad fidem tegendam vesci carnibus diebus prohibitis; quia cum abstinentia a carnibus non sit instituta ad professionem Religionis, iisdem vesci die prohibito non est fidem negare. Nonne id faciunt etiam Catholici mali et helluones? nec tamen dixeris eos sic fidem negare. Nec obstaret si cibi essent idolo consecrati; ea enim consecratio illos non facit immundos. Hinc Apostolus eos comedere non prohibet, nisi in casu scandali aliorum, vel erroneitatis propriæ conscientiæ [2].

Diximus 1. *si grave periculum immineret vitæ, vel bonorum;* agitur enim de re per se gravi: non est attendenda simplex derisio vel levis vexatio; 2. *aliis exceptis peculiaribus circumstantiis:* si enim accidens peculiare occurreret, ut si ille esus evaderet signum professivum fidei, v. g., si in odium Ecclesiæ Catholicæ inter convivas statueretur, ut qui hostis est Romanæ Sedis comedat carnes tali die, peccaret utique contra fidem qui eas comederet sine contraria protestatione; esset enim fidem facto negare.

Q. 7. *An licet audire religiosas hæreticorum conciones, funus deducere, sacris eorum interesse, aut nuptiali eorum convivio?*

R. Si illi qui talia agunt ex regionis consuetudine et communi judicio censentur cum hæreticis in Religione com-

[1] Lect. 3 in c. 10. Joan. — *Vid.* Muzzarelli, *Dell' obbligo dei pastori in tempo di persecuzione*, Foligno, 1790. — It. *Il buon uso della logica*, Opus. XXXVII. [2] 1 Cor. 8 et 10.

municare, ea agere non licet; quia esset vera fidei simulatio, ut patet. Secus utique licet ob rationem contrariam (scandalo præcluso et animæ proprie periculo, atque alia peculiari prohititione). Esset, v. g., si quis eorum sacris interesse vel ex curiositate, ut sciat quid agant; vel ad ea spectanda uti comœdiam, vel ad politicum famulatum domino suo præstandum, ut in more habebat Naaman Syrus, qui incurvabat se, ut rex illi inniteretur dum coram idolo genuflecteret. Hoc enim civile obsequium tenebatur præstare regi, qui solebat sive in foro sive in templo inniti humero alterius, et adstantibus id notum erat [1].

Sed quid (dices) *si Princeps mandat omnibus sub pœna conciones hæreticorum audire?* Ei non licet obtemperare, uti constat ex rescripto Pauli V ad Anglos. Idque valet etiamsi Princeps protestetur se hac in re nihil aliud exigere quam obedientiam civilem; nam hæc de se apta est ad Catholicos paulatim pervertendos, atque ad injuriam fidei et auctoritatem hæresi conciliandam [2].

Q. 8. *Peccatne in fidem Catholicus qui contrahit matrimonium coram magistratu civili, vel coram ministro hæretico?*

R. Licet catholico matrimonium contrahere coram magistratu civili, modo prius vel posterius contrahat ritu Catholico; nam talis actio est instituta ad finem mere politicum, ut nempe coram lege civili tam conjuges quam eorum filii censeantur legitimi. At non licet contrahere coram ministro hæretico, qui assistat ut minister religionis, etsi ante vel post contrahatur etiam ritu Catholico; contrahentes enim testarentur tali cæremonia se cognoscere hæreticum illum ut veræ fidei ministrum, quod est intrinsece malum, imo et hæresim sapiens [3].

COROLLARIUM. — *De Symbolis fidei.*

Q. 1. *Quid est symbolum?*

R. Symbolum vox græca est quæ latine significat vel rerum plurimarum collationem in commune, vel signum

[1] Reg. 5. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 16.
[3] *Vid.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. VI, c. VII, § 5.

aut tesseram militarem, qua veri milites ab aliis secernuntur. Apud christianos hoc nomen sumitur pro regula fidei, sive pro summa capitum fidei quæ omnibus credenda sic proponuntur : 1. ut uniformis ubique sit fidelium institutio ; 2. ut facilius memoriæ commendentur; 3. ut facilius dignoscantur veri fideles, et discriminentur ab infidelibus.

Q. 2. *Quod sunt fidei symbola?*

R. Illustriora sunt : Apostolicum, Nicænum, Constantinopolitanum, Athanasianum. *Quæ*, ait Angelicus, *in nullo alio differunt nisi quod in uno plenius explicantur quæ in alio continentur implicite, secundum quod exigebat hæreticorum instantia*[1].

1. *Symbolum Apostolicum* est quod recitatur a fidelibus in precibus quotidianis, et in duodecim veluti capita dividitur, quæ dicuntur *articuli*. Circa ejus originem fatentur ipsi hæretici jure dici *Apostolicum;* quia continet doctrinam traditam ab Apostolis. Negant tamen multi ex protestantibus, imo quidam ex ipsis Catholicis, illud esse genuinum Apostolorum opus : sed falso; ejus enim auctores fuisse ipsos Apostolos, *nonnullis exceptis*, probat 1 usus ejusdem in Ecclesia vetustissimus, quem nemo potest inficiari : et sane ante Erasmum et Calvinum nullus est qui de hac re dubium moverit. At teste D. Augustino, *quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur;* 2. id docuerunt expresse traditionis Ecclesiasticæ testes locupletissimi [2], Ruffinus, S. Ambrosius [3], S. Hieronymus [4], Leo M. [5], Cassianus [6] et alii ferme innumeri. Imo S. Leo aliique censent singulos Apostolos articulum edidisse suum.—Diximus *nonnullis exceptis;* quia non est negandum eidem symbolo, exortis hæresibus additas fuisse aliquas voces ad eas melius profligandas. Communiter voces additæ censentur : *Creatorem cœli et terræ : passus, mortuus, descendit ad inferos : omnipotentis : catholicam : sanctorum : vitam æternam*[7].

[1] 2, 2, q. 1, a. 9. — [2] In expos. symb. — [3] Ser. ult. *de jejun.* [4] Epist. ad Pammach. — [5] Epist. ad Pulcher. — [6] L. 6, *de Incarn.* [7] *Vid.* Chr. Lupus, in *Synodo Nicæna.*

2. *Symbolum Nicænum* conditum est in primo generali Concilio Nicææ in Bythinia (circa annum 325), celebrato contra perfidum hæresiarcham Arium, qui blasphemabat Dei Verbum non esse Deum, sed meram creaturam ex nihilo, licet ante ceteras creatum. Unde declaratum fuit Christum esse Patri *consubstantialem*.

3. *Constantinopolitanum* conditum est in Concilio Constantinopolitano primo, quod est generale secundum celebratum (an 381) tum contra hæreticos Eunomianos contendentes Spiritum sanctum non procedere a Patre, contra quos definita est processio Spiritus sancti a Patre; tum contra Macedonianos negantes Spiritus ejusdem divinitatem, contra quos posita sunt hæc alia vocabula: *Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas*. Non differt a Nicæno, nisi in distinctiori aliquot articulorum explicatione. — Huic autem symbolo nonnulla addidit explicando Concilium Chalcedonense generale quartum, anno 451. Tandem apposito verbo *Filioque* (a pluribus primum particularibus Conciliis, quod confirmarunt Leonense et Florentinum œcumenica), illud est quod hodie in Missa solet Ecclesia Romana recitare.

4. *Symbolum* denique *Athanasianum* sic dicitur quia summam fidei continet cujus S. Athanasius, sæculo Ecclesiæ quarto, præcipue fuit assertor et vindex invictissimus. Non est tamen certum penes eruditos ab ipso fuisse confectum: ita censet Baronius. Sed communiter negatur, tum quia in eo confutatur Nestoriana et Eutychiana hæresis nondum suo tempore exorta; tum quia in eo non legitur verbum *consubstantialem*, cum tamen esset eo tempore unica fidei nostræ tessera. Alii illud tribuunt S. Ambrosio; alii S. Hilario; alii S. Eusebio Vercellensi; alii aliis: communius censent illud opus esse Vincentii Lerinensis. Ceterum non est dubium quod certa fidei nostræ sit regula; cum illud jubeat recitari Ecclesia sancta [1].

[1] *Vid.* Storia della Chiesa dalla sua fondazione al Pontificato di Gregorio XVI, *Torino, Marietti*, 1840, p. 49, 127 et 150. Notamus hic: multa et gravissima fidei puncta, v. g., Eucharistia, Sacrificium, etc., in symbolis non fuerunt expressa; et merito id factum credimus respectu infide-

CAPUT QUARTUM.

De vitiis et peccatis fidei oppositis.

Vitia et peccata fidei opposita præcipua numerantur sequentia: 1. *infidelitas;* 2. *hæresis;* 3. *apostasia;* 4. *lectio librorum prohibitorum.*

Articulus 1. — De infidelitate [1].

Q. 1. *Quid est infidelitas?*

R. Infidelitas est *carentia fidei,* et triplex distinguitur.

Aliquando nempe hæc fidei carentia accipitur secundum puram negationem, ita ut quis dicatur infidelis ex hoc solo quod non habet fidem, et dicitur *infidelitas pure negativa.* Talis est in illo cui fides vel nullo unquam modo, vel non satis fuit annunciata.

Aliquando accipitur secundum negligentiam, vel ignorantiam, vel errorem culpabilem circa res fidei, et dicitur *infidelitas privativa.*

Aliquando denique accipitur secundum contrarietatem ad eamdem fidem, quia aliquis repugnat auditui fidei, aut ipsam contemnit, et dicitur *infidelitas positiva,* vel etiam *infidelitas contraria.*

Infidelitas pure negativa non est peccatum, sed tantum pœna peccati; nam Christus Dominus ait: *Si non venissem et locutus fuissem eis, peccatum non haberent* [2]. Atqui Christus infidelibus negativis non est locutus neque per se, neque per suos ministros; ergo peccatum non habent. Merito hinc damnata fuit illa Baji propositio: *Infidelitas pure negativa in his in quibus Christus non est prædicatus peccatum est.* Et sane, hæc infidelitas neque in se, neque in alio est

lium et catechumenorum, tum ob eorum infirmitatem, tum propter abusum qui merito tunc timebatur. Hac etiam ratione in illo religionis initio plura tacebantur mysteria, ac nonnisi sensim sine sensu tradebantur. — *Vid.* Salzano, *Corso di storia Eccl.*, l. IV, § 9; *disciplina dell' arcane.* — *Cours d'histoire ecclésiastique,* par M. Blanc, t. I. — *Théologie dogmatique,* par le card. Gousset, t. I.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 17 et seqq. — [2] Jo. 15.

voluntaria. — Infidelitas privativa peccatum est; *qui vero non crediderit, condemnabitur* [1] : est enim omissio rei necessariæ ac possibilis, sine qua non est salus. — Infidelitas positiva est item peccatum, et gravius infidelitate privativa; quia continet gravem injuriam atque contemptum Divinæ veritatis et auctoritatis.

Q. 2. *Quot sunt species infidelitatis?*

R. Ad infidelitatem tanquam species ad genus suum revocantur generatim paganismus et judaismus.

Paganismus est infidelitas illius qui neque in re neque in figura fidem suscepit. Huc autem reducuntur : 1. *politheismus*, qui plures Deos; 2. *atheismus*, qui nullum Deum; 3. *deismus*, qui unum Deum tenet, sed omnem revelationem rejicit (et dicitur etiam *naturalismus*, cum Deo cultum tribuere prætexat quem sola natura suggerit); 4. *mahumetismus* sic dictus ab Arabo Mahumede, illius auctore, qui, licet unum Deum creatorem fateatur, plurima tamen rectæ rationi contraria ac honesto homine indigna tradit in putido suo Alcorano [2]. — *Judaismus* autem est infidelitas illius qui fidem suscepit in figura, sed non in re.

Hic certe non datur parvitas materiæ; cum hæc omnia semper includant verum atque formalem Dei contemptum.

Q. 3. *An infideles compelli possint ad fidem suscipiendam?*

R. Quamvis Ecclesia habeat jus prædicandi Evangelium ubique per ea verba : *Prædicate Evangelium omni creaturæ;* attamen *directe* compellere non potest non baptizatos ad fidem suscipiendam; tum quia Ecclesia nullam habet potestatem in non baptizatos [3]; tum quia fidei susceptio debet

[1] Mar. c. ult.

[2] Huc revocari etiam potest monstruosus *pantheismus* (a græco *pan*, omne, et *theos*, Deus). Rerum universitatem Deum nuncupant pantheistæ : totus mundus Deus est, totus nonnisi Deus; et quæ contingunt in eo mutationes sunt modificationes illius divinæ substantiæ. Nihil absurdius, nihil magis oppositum evidentissimis notionibus quas quisque habet de spiritu ac materia; attamen putidum Spinosæ systema ab inferis hodie revocarunt in Germania primum Fichte, Schelling et Hegel; in Gallia, Cousin, Leroux et Sansimoniani.—*Vid.* P. Peronne, *Præl. Theol.* — Bouvier, *Inst. Philosoph.* —

[3] 1 Cor. 5.

esse voluntaria, ut vera sit. Confirmatur ex jure Canonico [1], ex Tridentino [2], et praxi Ecclesiæ, quæ nunquam coactione usa est, sed tantum suasione : et hoc sensu explicant illud Christi : *Compelle intrare* [3].

Diximus *directe;* docent enim Ecclesiam posse compellere infideles ad audiendam fidem, cum adhuc electio libera ipsis relinquatur. Item vetare idololatriam ,cum hæc legi naturali repugnet : sic, Ecclesia plaudente, Constantinus et Theodosius illam proscripserunt.

§ unicus. — De communicatione fidelium cum infidelibus et judæis [4].

Q. 1. *An liceat fidelibus communicare cum infidelibus?*

R. Duplex communicatio : *civilis* et *religiosa.* Prima consistit in rebus ad commercium civile et politicam societatem pertinentibus : altera in rebus spectantibus ad religionem. Communicatio civilis *per se* non est vetita; inquit enim Apostolus : *Si quis vocat vos infidelium et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate* [5]. Diximus *per se*, nam per accidens erit prohibita, si sit nimis familiaris et periculosa. — At communicatio religiosa prohibetur jure tum naturali, tum divino; est enim quædam exterior professio et approbatio falsæ religionis. Unde idem Apostolus : *Quæ pars fideli cum infideli* [6]?

Q. 2. *Quid de fidelium communicatione cum judæis?*

R. Tum ad tuendam Christianæ religionis dignitatem, tum ad vitanda perversionis pericula, statutum est ab Ecclesia [7] : 1. ne christiani cum judæis habitent; 2. ne eorum conviviis intersint, aut communi balneo utantur; 3. ne iisdem famulentur, aut eosdem medicos adhibeant; 4. ne eorum azymis vescantur : 5. ne mulieres christianæ lactent judæorum infantes tam eorum domi quam domi propriæ [8].

[1] C. 3, de bap., et 9, de jud. — [2] Sess. 14, c. II.
[3] Luc. 14. — [4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 18.
[5] 1 Cor. 10. — [6] 2 Cor. 6.
[7] *C. Nullus; c. Omnis; c. Judæi.*
[8] Pius IV *Const. Cum enim;* et S. C. 15 mart. 1612; — *Vid.* Regis, *De Judæo cive.*

Attamen, excluso quocumque scandali et perversionis periculo, probabiliter non est lethale si quis vel eorum adeat synagogas, vel nuptiis intersit, vel ludat cum ipsis. Imo neque ulla est culpa si id fiat ob rationabilem aliquam causam, vel consuetudine interveniente.

Articulus 2. — De hæresi [1].

Q. 1. *Quid est hæresis?*

R. Hæresis græca vox est ab *eligendo* dicta; et definitur: *Error intellectus et pertinax contra aliquod fidei dogma in eo qui fidem suscepit* [2]. Unde ad hæresim proprie dictam hæc requiruntur:

1. Ex parte intellectus requiritur *error;* quia, sicut fides est actus intellectus veritati revelatæ adhærentis, ita hæresis debet esse actus intellectus veritatem revelatam rejicientis. Quare non erit hæreticus qui exterius tantum fidem negat, aut colit idolum absque judicio interno fidei contrario; quia iste non errat errore intellectus, quamvis graviter peccet contra fidem, et in foro exteriori præsumatur hæreticus.

2. Ex parte voluntatis *pertinacia*. Pertinaciter autem errare non est acriter et mordicus errorem suum tueri, sed est eum retinere etiam postquam contrarium est sufficienter propositum, sive quando jam scitur contrarium teneri a reliqua universali Christi Ecclesia; tunc enim errans existimat judicium Ecclesiæ non esse sufficiens credendi argumentum, in quo sita est vera animi pertinacia. Hinc nemo hæreticus erit quandiu paratus sit saltem habitualiter judicium suum Ecclesiæ submittere, aut nesciat contrarium teneri ab ipsa Christi Ecclesia, tametsi sententiam suam mordicus teneat ex ignorantia crassa et culpabili. Hinc illud Augustini: *Errare potero, hæreticus non ero,* defectu scilicet pertinaciæ.

3. Ex parte objecti *veritas clare ab Ecclesia proposita, uti revelata:* unde qui negaret veritatem non clare uti reve-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 19.

[2] De hæreseos nominibus, causis et progressu, *vid.* Klee, *Hist. des dogmes*, c. VII.

latam ab Ecclesiæ magisterio propositam non esset stricte hæreticus.

4. Ex parte subjecti *christianismi emissa professio*, seu fidei in Christum per baptismum : quare catechumeni, si veritatem catholicam negarent, essent infideles, non autem hæretici, nisi lato sensu, nempe in foro Dei; non autem in foro Ecclesiæ.

5. Item ex parte subjecti requiritur ut nec *omnia dogmata*, nec fidem quis *universe* rejiciat; alioquin esset apostàta, non vero hæreticus (C).

Q. 2. *Quotuplex dividitur hæresis?*

R. Hæresis dividitur : 1. in *materialem*, et *formalem*. Formalis est error voluntarius et pertinax circa aliquam veritatem catholicam. Materialis est ea qua quis aliquid credit fidei quidem contrarium, sed tale esse omnino ignorat [1]; — 2. in *mere internam*, in *mere externam*, et in *internam et externam simul*. Prima ita latet in mente, ut nullo signo externo manifestetur; secunda tota exterius est, et per eam aliquis ore vel facto negat fidem quam corde adhuc retinet; tertia et est in mente et externe etiam manifestatur.

Hæresis externa vel est *occulta*, quæ nemini aut paucis innotescit : vel est *manifesta*, quæ patet compluribus. Verum hæresis sive materialis sive tantum externa non est hæresis proprie dicta; nam prima non habet pertinaciam, secunda caret errore in intellectu.

Q. 3. *An dubius in fide sit hæreticus* [2]*?*

R. Vel quis dubitat positive de aliquo fidei dogmate ab Ecclesia jam definito, judicans nempe illud esse incertum ob rationes oppositas; vel dubitat tantum negative, suspendens nempe judicium et mentem suam ad alienam cogitationem divertens. Si 1, hæreticus est, ut legitur in jure Ca-

[1] *Vid.* Civiltà Cattolica, vol. v, *Degli eretici materiali.*

[2] In dubiis circa fidem videndum num hæsitatio sit in voluntate, an in imaginatione tantum; an fundata, vel vaga. Si 1, solvenda est difficultas : si 2, spernendum est dubium. Et hoc maxime agendum cum scrupulosis, qui, si vincere velint, non debent disserere cum tentatione, sed mentem alio divertere, aliosque varios elicere actus, nempe contritionis, spei, charitatis, etc. — *Vid.* Liguori, *Praxis Confessarii*, n. 233.

nonico : *Dubius in fide infidelis est,* id est *hæreticus* [1]. Iste enim mente sua elicit judicium fidei contrarium et vere pertinax : unde pœnas etiam incurret si dubium suum exterius panderit. Si 2, tunc si judicium ita suspendit, ut practice judicet motivâ fidei contraria incertam facere veritatem Catholicam, erit pariter hæreticus : secus non erit : cum in hoc casu nullum judicium fidei Catholicæ injuriosum eliciat. Ita Cuniliati, Sylvius, etc. [2].

Q. 4. *Quale peccatum hæresis, et qui legitimus ejus judex?*

R. Ad 1 : Hæresis unum est ex gravissimis peccatis, cum expellat fidem, quæ est fundamentum justitiæ, sine qua impossibile est placere Deo. Imo est maximum peccatum in specie infidelitatis, quia est positivus, et maxime voluntarius contemptus auctoritatis divinæ : et sic est immediate ac directe contra Deum. Hinc Paulus : *Hæreticum hominem..... devita, sciens quia subversus est, quia ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus* [3]. Et Joannes : *Nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis* [4]. — Qui lapsus est in hæresim, in veriori sententia, non tenetur explicare qualis ea sit, sicuti neque quot fidei articulos denegaverit ; nam objectum fidei nequit dici varium vel multiplex ; cum unicum sit, nempe veracitas Dei revelantis. Ideo qui plures fidei articulos negat est infidelis ac qui negat unum tantummodo [5].

R. Ad 2 : Cum hæresis sit crimen mere ecclesiasticum, judex legitimus in eo esse non potest nisi Ecclesia : et jure definitum est [6]. Sunt nempe hujus criminis judices : — 1. Summus Pontifex pro toto orbe, et S. Congregatio Cardinalium generalium Inquisitorum ideo instituta ; — 2. Episcopus pro sua Diœcesi, cui demandatum est gregem suum a venenatis pascuis avertere. Imo ei facta est delegatio a Pontifice etiam contra Regulares exemptos, si opus sit. Ut tamen de hæresi cognoscat Episcopi Vicarius, commissionem ab eo accipere debet [7] ; — 3. Vicarius Capitularis, Sede

[1] C. I, de hæret. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, t. VII, n. 302.
[3] Ad Tit. 3. — [4] Ep. 2.
[5] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. V, n. 50.
[6] Cap. XVIII, de hæret., in 6. — [7] C. XII, de hæret., in 6.

vacante : huic tamen probabilius negant auctoritatem procedendi contra exemptos sine speciali Apostolicæ Sedis delegatione : quia ipse non succedit Episcopo, nisi in iis quæ sunt de jure ordinario.

Q. 5. *An hæretici denunciandi sint* [1] ?

R. Quælibet persona cujuslibet dignitatis et gradus, si sciat aliquem esse hæreticum, tenetur illum denunciare Episcopo vel Inquisitori ex Constitutione *Noveritis*, Nicolai III (anno 1280). Et quidem tenetur sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ac reservatæ ex Edicto supremæ et universalis Inquisitionis : a qua tamen post factam denunciationem quilibet Confessarius absolvere potest eos qui ipsam neglexerint, ut posterioribus edictis definitum est [2].

Hæc autem obligatio urget :

1. Intra dies triginta ab habita hæretici cognitione, uti patet ex decreto S. Inquisitionis 10 martii anno 1677 ; — 2. ante ipsam correctionem fraternam, cum agatur de bono publico : et etiamsi hæresis probari non possit, quia damnata est ab Alexandro VII propositio : *Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse hæreticum, non teneris denunciare si probare non possis ;* — 3. etiam cum hæresis crimen sciatur sub secreto naturali, vel sub juramento ejusdem non manifestandi. Etenim conservatio secreti naturalis est bonum privatum ; illius vero manifestatio in nostro casu est bonum publicum : quia hæresis est pestis quæ serpit ut cancer, et semper vergit in damnum commune spirituale : juramentum autem non est obligatorium contra bonos mores ; — 4. cum hæreticus sit mortuus vel emendatus quia forte alios hæresi sua corrupit, vel ab aliis ipse corruptus fuit ; — 5. etiamsi hæreticus jam sit ab aliis denunciatus, quia ex pluribus testibus certior fit de crimine, et facilius convincitur reus ; — 6. etiam cum quis sit tantum de hæresi suspectus, aut credens, auctor, aut receptator hæreticorum [3].

Sed (dices) *quinam de hæresi suspecti habendi sunt?*

Plurima olim crimina hæreseos ingerebant suspicionem,

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 122 : et l. IV, nn. 149 et seqq.

[2] *Vid.* Giraldi, *Exposit. jur. pontif.* — *Vid.* Tract. *De virt. Relig.*, de blasphemia.

[3] C. 8, de hæret., in 6.

ut constat ex Constitutionibus Urbani VIII, Clementis VIII, Gregorii XIII et Benedicti XIV, et ex Decreto S. Inquisitionis [1]. Attamen vel ob contrariam consuetudinem, vel quia censetur hodiernis moribus ferme impossibile ut semper denunciatio utiliter fiat, ideo nunc commune evasit, quando res est cum sæcularibus, sequentes tantum (*generatim loquendo*) uti de hæresi suspectos denunciandos : — 1. Confessiones ad turpia sollicitantes : vel sigillum frangentes, si tamen teneant illud non ita rigorose obligare. Salmanticenses extendunt etiam ad Sacerdotes pluries in die vel non jejunos celebrantes; — 2. voto solemni obstrictos, si matrimonium contrahant; — 3. rei polygamiæ simultaneæ; — 4. sæculares Missam celebrantes vel Confessiones audientes; — 5. Superstitiosos, si superstitio sit cum conscientia peccati, ac veram de hæresi suspicionem fundet; — 6. blasphemos hæreticales; — 7. hæreticorum denunciationem dissuadentes, nisi fiat ex amicitia : item hæreticos denunciare negligentes, si teneantur ex officio.

Diximus *generatim loquendo;* nam Synodus Novariensis vult etiam ut tanquam de hæresi suspecti denuncientur Episcopo vel ejus Vicario : 1. qui Ecclesiæ potestatem, ritus, leges et præcepta aspernantur; 2. qui Sacramenta et eorum usum, orationes, indulgentias et suffragia mortuorum arrident et calumniantur; 3. qui blasphemias in Deum, in beatam Virginem, atque in Sanctos ex habitu et pacato animo eructant; 4. qui, ut alios ad turpia et inhonesta pertrahant, dicunt impudicitiam vel non esse malum vel prorsus leve; 5. qui fidei et morum rudimenta, ætate adulta, dicere negligunt : ac moribus tam dissolutis vivunt ut fidem exterius interiusque amissise videantur [2].

Q. 6. *Quandonam non urget in conscientia obligatio denunciandi hæreticos, vel de hæresi suspectos?*

R. *Generatim loquendo,* obligatio denunciandi hæreticos vel de hæresi suspectos non urget, et ideo omittetur sine peccato :

[1] *Vid.* Ferraris, *Bibliotheca Can. Conc.*, etc., v° Hæresis.
[2] Pag. 24.

1. Quando agitur de denunciando se ipso: quia *nemo tenetur propriam prodere turpitudinem.* Ideo nec quando agitur de denunciando complice, si fieri nequit quin sic denuncians se manifestet; — 2. quando denunciatio fieri nequit sine gravi incommodo, uti definivit S. Congregatio 22 jan. anno 1727. Hinc aiunt neque fratres sorores, neque patrem filium teneri denunciare; quia id natura refugit, et esset in proprium dedecus. Hic S. Alphonsus distinguit inter hæreticos et solum suspectos de hæresi: illos docet denunciandos esse semper, et a quolibet etiam consanguineo ob rationem boni communis; istos vero consensit non esse denunciandos cum gravi incommodo: unde in ejus sententia denunciandi non sunt consanguinei usque ad 4^m^ gradum inclusive [1]; — 3. quando nulla omnino est spes punitionis; nam ad opus inutile nemo tenetur: ut esset in iis locis ubi hæretici catholicis permixti sunt, vel ubi tanta est male sentientium de religione multitudo ut eos superior punire nequeat, prout merito docet clarissimus Alasia.

Diximus *generatim loquendo;* nam si ageretur de hæreticis dogmatizantibus, qui nempe errorem divulgant, vel de avertendo damno communi, omnes ad denunciationem tenerentur; quia ex dictis hæresis est pestis tam noxia, quæ difficillime habet remedium si radices in societate semel conjecerit. Hinc D. Bernardus, qui vult primum argumentis, non armis errores hæreticorum refelli, addit eos, si in suæ pertinaciæ tenebris remaneant, *foris relegandos atque mittendos;* imo aliquando *melius gladio coerceri* quam ut in suum *errorem multos trajicere permittantur* [2].

§ 1. — De pœnis in hæreticos constitutis [3].

Q. 1. *Quænam sunt pœnæ in hæreticos constitutæ?*

R. Pœnæ latæ ab Ecclesiastica auctoritate sequentes enumerantur ex variis juris Canonici capitibus: — 1. excommunicatio latæ sententiæ, uti constat ex c. *Noverint, de*

[1] *Opus Mor.*, l. IV, n. 249.
[2] Ser. 64, 65 et 66 in Cant.; et Epis. 365.
[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VII, nn. 300 et seqq.

sent. excom.: et est reservata per Bullam *Cœnæ;* — 2. irregularitas [1]; 3 privatio jurisdictionis spiritualis [2]; — 4. inhabilitas ad Beneficia obtinenda: et hæc statim incurritur. Item privatio Beneficiorum, si quæ jam fuerint collata: et quidem quantum ad titulum privatio contingit ipso facto, unde statim fructus cessant [3]; quantum vero ad possessionem, requiritur sententia declaratoria saltem criminis ex Sacra Congregatione; — 5. privatio sepulturæ ecclesiasticæ [4].

Observandum autem est nomine *hæreticorum* intelligi etiam, — 1. eorum *receptatores,* qui nempe ipsos hospitio receperint, etsi semel, ne a judicibus legitime quæsiti capiantur. Attamen excipitur valde probabiliter qui recipit ratione amicitiæ, vel consanguinitatis, etiam iste non faveret hæretico ut hæretico: alii tamen id negant; nam virtualiter, defendendo personam, hæresis defenditur. Sed quid si, non obstante receptatione, hæreticus incidat in manus judicis? Alii tunc negant pœnas incurri; quia amplius non fovetur hæresis: nobis tamen arridet contrarium, nam jam verificatus est effectus favoris in semel recipiendo; — 2. *defensores,* qui nempe personas hæreticorum vel eorum mores tuentur; — 3. *fautores,* qui nempe favorem præstant, ut facilius hæresim doceant atque diffundant; — 4. *credentes,* qui scilicet verbis, factis aliisque modis exterioribus hæreticorum sectam profitentur [5].

Q. 2. *An simplex Confessarius possit ab hæresi absolvere?*

R. Inter pœnas contra hæreticos latas, pro confessarii officio maxime attendi debet excommunicatio; non enim aliter hæresis quoad peccatum reservatur S. Pontifici, nisi ob adnexam excommunicationem ipsi reservatam: hæc porro si non incurratur, jam hæresis poterit a quolibet confessario absolvi, nisi adhuc sit casus reservatus in ejus Diœcesi [6]. Ut igitur christianus excommunicationem ob hæresim in-

[1] C. *Statutum,* 2, de hæres., in 6.
[2] Ex Decreto, p. 2, causa 24, q. 1, can. 4 et 36.
[3] Ex Sexto, l. v, tit. 2, cap. 12.
[4] Ex Sexto Decret., l. v, tit. 2, cap. II. — [5] C. XII, § 5, de hæres.
[6] Quoad Diœcesim Novariensem vid. dicta *de pœnis in blasphemos.*

currat, ex parte excommunicationis requiritur ut illius notitiam habuerit; censura enim ab ignorante non incurritur. Ex parte vero hæresis requiritur, 1. ut ea sit formalis, nempe ut errori adhæreatur cum pertinacia voluntatis, neque sit conjuncta cum ignorantia licet culpabili, ac supina [1]; 2. ut exterius manifestetur (non tamen ad consilium capiendum, vel puræ argumentationis causa); nam in foro externo cogitationis pœnam nemo patitur. Sufficit autem si error sit aliquo modo externatus, sive voce, sive scripto, sive nutibus, etsi externatio ista sit facta secreto, nemine præsente aut sciente; quia semper verificatur hæresis externa.

Q. 3. *An Episcopus possit ab hæresi absolvere?*

R. Et Episcopus et Inquisitor possunt absolvere in utroque foro ab hæresi, licet ea sit formalis et externa, si ad eorum forum judiciale jam sit quomodocumque deducta: ut si, v. g., ibi sit probata saltem per unum testem, ut aiunt; aut si eo hæreticus sponte conveniat; qui enim res cognoscere potest poterit eas quoque terminare [2]: *Quinimo uterque potest pœnitentem hæreticum, postquam suos ejuravit errores, ad simplicem Confessarium remittere, ut ab eo absolvatur; eamque absolutionem, licet a confessario datam in foro sacramentali, prodesse etiam pro foro externo, a cujus jurisdictione promanat, recte observat Del Bene:* verba sunt Benedicti XIV [3].

Si vero hæresis formalis et externa non sit deducta ad eorum forum, verior et tenenda sententia ex Benedicto XIV docet eos non posse ab illa absolvere; sic enim in Bulla *Cœnæ* statutum est. Neque obstant hæc Tridentini verba: *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus (excepta ea quæ oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum) dispensare. Et in quibuscumque casibus occultis etiam Sedi Apostolicæ reservatis delinquentes*

[1] Hinc qui propositiones enunciant fidei injuriosas, sed interne ei non assentiuntur et sunt parati acquiescere judicio Ecclesiæ, excommunicationem non incurrunt defectu contumaciæ, quamvis fiant rei blasphemiæ hæreticalis, et in foro externo pro veris hæreticis plerumque reputentur.

[2] C. ut. off., de hæres., in 6. — [3] De Syn. Diœc., l. IX, c. IV.

quoscumque sibi subditos in Diœcesi sua per se ipsos, aut per Vicarium ad id specialiter deputandum in foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutari. Idem et in hæresis crimine in eodem foro conscientiæ eis tantum, et non eorum Vicariis, sit permissum[1]. Hæc inquam non obstant; nam per dictam Bullam hæc facultas Episcopis derogata fuit, ita ut hodie amplius non liceat Episcopis *prætextu facultatum quarumcumque*, ut dicitur in ipsa Bulla, absolvere in foro interno ab hæresi occulta[2].

Sed adhuc poterunt Episcopi absolvere ab irregularitate ideo incursa; sunt enim diversæ facultates ad diversos actus, et una tantum ipsis sublata est.

§ 2. — De Catholicorum communicatione et disputatione cum hæreticis in rebus fidei.

Q. 1. *Quid de Catholicorum communicatione cum hæreticis?*

R. Vel sermo est de Catholicis qui in propriis regionibus communicare debent pro vita civili cum hæreticis toleratis, vel de Catholicis qui seipsos conferunt ad Provincias hæreticorum, vel de Catholicis qui cum hæreticis (aut schismaticis) communicant in divinis.

Si primum, ad omne subversionis periculum avertendum, hæc a Catholicis veniunt observanda : — 1. ut caveant diligenter ne ex familiari hæreticorum consuetudine aliquid capiant detrimenti spiritualis; — 2. ne laici ullam cum ipsis

[1] Sess. 24, c. VI, de R.

[2] Intellige iis in locis ubi hæc Bulla viget, uti viget apud nos. Porro quamvis hæc sit antiquior Tridentino, ipsi tamen prævalet; quia, etiam Tridentino celebrato, Bulla non desiit publicari cum additamentis etiam juxta Pontificum voluntates. Ceterum notandum : de jure communi dantur casus in quibus, Bulla non obstante, Episcopi valent absolvere ab omni hæresi. — *Vid.* quæ diximus, *Tract.* De censuris, *De Excommunicat.*

Quando a superiore datur inferiori facultas ab hæresi absolvendi, addi solet in rescripto : *servatis de jure servandis*; quæ verba indicant pœnitentem non tantum esse obligandum ad abjurandam hæresim, sed etiam ad complices denunciandos, libros hæreticos cui de jure tradendos, scandala reparanda, damna resarcienda, occasiones fugiendas, etc. Quod quidem valet, servata proportione, quando tribuitur facultas quoad alios casus reservatos.

disputationem suscipiant de rebus ad religionem pertinentibus; — 3. ne Rectores Ecclesiarum permittant hæreticos sacris Officiis inservire. Et multo minus debent illis pacem in Missa tribuere osculandam, quod esset signum solemne unionis atque religiosæ concordiæ.

Si secundum, pro Italis hæc præcepit Clemens VIII Constitutione *Cum sicut* : — 1. ut nemo Italus quocumque titulo audeat habitare in locis hæreticorum, ubi non exstet aliqua Ecclesia cum Sacerdote Catholico, cui liberum sit ritus nostros publice exercere; — 2. ne matrimonium cum hæreticorum feminis ineant sine licentia; — 3. ne eorum sepulturis intersint : nec filios eorum, nisi baptizentur a Sacerdote Catholico, levare præsumant de sacro fonte : neque vicissim filios proprios levari sinant ab illis; — 4. ne utantur medicis hæreticis, si adsit copia medici Catholici satis idonei; — 5. ut, discessuri ad habitandum in locis prædictis, id significent Ordinariis vel Inquisitoribus propriis, a quibus serio admoneantur de fide Catholica ibi perpetuo retinenda, de Ecclesiæ præceptis observandis, de Sacramentis percipiendis, et earum rerum attestatione referenda [1].

Si tertium, est omnino prohibitum; communicatio enim cum hæreticis in divinis esse non potest quin vel occasio adsit periculi subversionis, vel occasio scandali, vel communicatio in falso ritu, vel quædam exterior approbatio falsæ sectæ aut honoris retributio. Hinc non licet permittere ut hæretici in nostris Ecclesiis celebrent, neque nobis licet in eorum celebrare Ecclesiis [2]; nec licet eorum officiis interesse; nec Sacramenta extra necessitatem extremam recipere, ut pluries declaravit S. C. Officii. Censuit tamen tolerari posse ut schismatici comitentur funera nostra causa

[1] Hinc colligere est parentes qui indiscriminatim pro temporali lucro filios tenelles in partes hæreticorum mittunt peccare graviter, 1. contra *charitatem*, quæ vetat ne proximo occasio peccandi tribuatur; 2. contra *pietatam*, quæ ipsos impellit ad spirituali filiorum bono vacandum; 3. contra *fidem*, cujus amittendæ periculo filios exponunt : porro virtus quælibet præcipit ut nemo sit illius lædendæ causa vel occasio.

[2] In aliquibus tamen Helvetiæ locis in eadem Ecclesia ritus suos exercent tum catholici, tum hæretici, alii post alios : sic habet usus, ut itinerantes referunt.

honoris civilis, modo nullimode ritibus se immisceant.

Q. 2. *Quid agere debet Confessarius, si hæreticum inveniat qui velit ad Ecclesiam Catholicam venire?*

R. Hæc attentissime præstare debet Confessarius, vel quivis Sacerdos :

1. Maxima imprimis charitate et benevolentia eum excipiat, atque interroget quomodo hæc ei vocationis gratia contigerit? cur sectam suam velit relinquere? cur nostram fidem amplecti? Hæc cautela ideo necessaria est, quia exstant homines fraudulenti, qui sub pietatis velamine unice quærunt sibi sustentationem et bona temporalia, ut luctuosa docent exempla tam in hæreticis quam in judæis.

2. Hoc explorato, si videat hæreticum proposito suo firmiter inhærentem, eumdem excitet ut quærat Regnum Dei, et gratiam cum fiducia. Nec tamen facilis sit in auxilio temporali ipsi promittendo.

3. Bene prospiciat utrum iste sit hæreticus formalis an materialis tantum. — Si sit materialis tantum, eum doceat res scitu necessarias necessitate tam medii quam præcepti, Catechismum Diœcesis adhibendo; et sic eum præparet ad confessionem peccatorum suorum et fidei nostræ professionem. Deinde proprium Episcopum vel ejus Vicarium Generalem consulat circa abjurationem private aut publice emittendam, nec non circa Baptismi renovationem, quæ ætate nostra videtur ferme semper necessaria[1]. — Si vero sit hæreticus formalis, Dei auxilio innixus (quod in omni hypothesi nunquam implorare cessabit), disputationes iterato assumat, ordine retento quem Tractatu *De Locis Theologicis* ferme omnes sequuntur. Agat nempe de unitate et necessitate fidei, de notis Ecclesiæ, de necessitate judicis visibilis in controversiis fidei, de sensu privato, de dogmate Primatus Pontificii ceterisque in quibus hæretici a nobis discordant[2].

[1] *Vid.* de *Baptismo*, ubi de ministro, cap. III, q. ultima.

[2] *Le Guide du Catéchumène vaudois, ou cours d'instructions*, etc., par M. Charvaz, évêque, Paris, 1840. — Frassinetti, *Compendio della Teologia dogmatica*, Genova, 1842. — *Réflexions sur l'Incrédulité*, etc., Paris, 1843. — Balmes, *Le Protestantisme comparé au Catholicisme*. — Klee, *Histoire des dogmes*.

4. Caveat in omni casu ne per inanes controversias traducatur, ne libros aut alia objecta magni pretii commodet, ne sese nimis eidem familiarem exhibeat. Uno verbo ne faciat quod factum nollet, si hæreticus iste conversionem suam non perficiat [1].

Q. 3. *Quotuplex disputatio de rebus fidei distinguitur?*

R. Disputare de rebus fidei est ad examen revocare Religionis dogmata, et argumentis quærere de eorum revelatione. Duplex est hæc disputatio : alia *formalis*, quæ instituitur ad defendendum aliquod dogma adversus eos qui illud inficiantur : alia vero *materialis*, quæ nempe meræ exercitationis gratia fit inter eos ipsos qui credunt. Ipsa disputatio formalis vel est *publica* vel *privata*, prout vel fit publice et coram populo, vel fit private et inter privatas personas, nemine aut paucis audientibus.

Quæres : *An liceat disputare de rebus fidei?*—Quoad materialem disputationem non est dubium eam licere; quia est ad merum exercitium. Quoad formalem distinguendum : agitur de privata vel de publica.

1. Si agitur *de disputatione privata*, ea licita *per se* est cuique docto, imo expedit; nam quisque tenetur saluti proximi ac Dei honori consulere. Hinc illud : *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe; sed cum modestia* [2]. Diximus *per se;* nam jure positivo [3] sub pœna excommunicationis ferendæ laicis id prohibetur (quod tamen intelligunt extra casum urgentem). Unde disputatio privata jure Ecclesiastico Clerico tantum permittitur, et dummodo, — 1. ipse sit provocatus, non provocans. Cavere enim Catholici debent ne hæreticos provocent ad disputandum; quia in causa essent cur ipsi orthodoxa dogmata refellendo actus hæresis exercerent et fidem contemnerent; — 2. si prudenter judicet hæreticum provo-

[1] *Vid.* Liguori, *Verità della fede fatta evidente per i contrassegni della sua credibilità*, cap. XII : *Dialogo dove si scrive in breve il modo di convertire un infedele.* — *Metodo d'Istruzione per ricondurre i pretesi riformati alla Chiesa Romana.* — Scheffmacher *Catéchisme de controverse.*

[2] Ep. 1 Petr., c. III. — [3] C. II, § 2, de hæres., in 6.

care ad disputationem desiderio cognoscendæ veritatis; — 3. si cum fundamento speretur fructus aliquis vel in provocante vel in audientibus : v. g., si futurum sit ut alii hæretici ab errore excutiantur, vel Catholici in fide sua magis confirmentur; — 4. si sit maxima doctrina instructus, ne bonæ causæ noceat. Hinc pro praxi potius a disputatione abstinendum, cum non facile omnes conditiones simul concurrere valeant [1].

2. Si agitur de *disputatione publica*, hæc fieri nequit absque expressa Pontificis licentia; *quia* (ut habet S. Congregatio 8 mart. 1625) *plerumque vel ob loquacitatem, audaciam, aut circumstantias populi acclamantis veritas, falsitate prævalente, opprimitur.*

COROLLARIUM. — *De Hæreticis dignoscendis.*

Q. 1. *Quænam sunt regulæ pro dignoscendis Hæreticis?*

R. 1. Si semper et penes omnes valde utilis fuit ars aliqua pro Hæreticis dignoscendis iisque discriminandis a veris Catholicis, utilissima certe est ætate nostra, et penes nos præsertim, cum omnibus compertum plane sit illud quorumdam impiorum consilium *de Italis populis traducendis ad Protestantium placita* [2]. Sed quantum utilitatis ars illa in se continet, tantum eidem difficultatis inhæret : quæ oritur ab eo quod Hæretici non eamdem singuli viam teneant suis in diffundendis erroribus; sed humores habeant varios, ingenia diversa, et communis eorum character sit

Discolor et longa solitus caligine pasci.

Sunt videlicet aliqui quorum conatus in eo totus est ut bonorum sibi æstimationem valeant comparare ad eos facilius decipiendos : summam morum gravitatem extrinsece præ se ferunt : severiores doctrinas morales prædicant : mirabilia de se publicari amant quoad ingenium, eruditionem, et omne genus scientiam : sancti apparere volunt, et hanc

[1] Hac de re habemus Decretum Congregationis *de Propaganda Fide* 26 feb. anno 1630 : *Disputatio de rebus fidei laicis est prohibita; Sacerdotes, nisi sint valde periti, ex consilio debent se abstinere, excusando se bonis verbis et prætextibus.*

[2] Ita Pius IX, Encyc. *Nostis*, 8 dec. 1849.

sanctitatem non erubescunt extendere etiam ad miraculorum usque ostentationem : in hæreticis Jansenii discipulis hic character fuit semper communis, peculiaris et tenax, ut constat maxime ex historia Diaconi Paris (D). Huc faciunt ea Christi verba : *Veniunt ad vos in vestimentis ovium ; intrinsecus autem sunt lupi rapaces* [1]. — Alii ex adverso bonorum æstimationem floccifaciunt et hominibus pessimis sese aperte consociant, ut hos sibi reddant faciliores et lubentes suorum errorum discipulos atque ministros : ad eos allusisse videtur Joannes Apostolus cum ait : *Multi pseudoprophetæ exierunt in mundum* [2].

R. 2. Nihilominus regulæ non desunt quædam satis tutæ ad hæreticos dignoscendos, quarum prima generalis est et certa, ceteræ peculiares atque conjecturales. Generalem sic nobis tradidit Christus : *Ex fructibus eorum cognoscetis eos : numquid colligunt de spinis uvas aut de tribulis ficus? Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala fructus bonos facere* [3]. — Regulæ autem peculiares atque conjecturales sunt præcipuæ :

Prima, et fortasse omnium maxima, est amor novitatis circa doctrinas religiosas ; velle nempe res in Ecclesia novas prædicare, typis edere, juvenibus tradere et in plebem christianam diffundere. Hoc hæreticis fere omnibus in more fuisse nos docet historia : sic, ut ceteros omittamus, de Joanne Huss, a quo Hussitæ, legitur *quod peregrinas semper* et *novas opiniones amabat*. Novitas ista jure merito suspecta esse debet, postquam Christus et Apostoli jamdiu doctrinam totam ad vitam æternam plene aperuerint et Ecclesiæ Catholicæ ministerio fidelibus significaverint. Hic autem novitatis amor, ut plurimum, in ipsis etiam quibus annunciatur vocabulis et modis antea nunquam neque a Doctoribus neque a Magistris in Schola usitatis facile perspicietur : quare Apostolus suum sic Timotheum admonebat : *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt* [4]. Patres item

[1] Matth. VII. — [2] Ep., I. IV. — [3] Matth. 7.
[4] 1 Timoth. 20.

Africani in Epistola ad Theodorum Papam sic scribebant : *Notum est quod tales sermonum novitates de malo amore gloriæ nascuntur : dum sibi nonnulli volunt acuti, perspicaces et sapientes videri, quærunt quid novi proferant. Qui talibus novitatibus delectatur, easque inquirit anxius* (subdit Alphonsus a Castro) *ut inde inanem captet gloriam, hac sola ratione conjicio eum esse hæreticum aut in hæresim pronum et qui facile in eam labetur* [1]. Qua in re attente observandum sub *novitatis* vocabulo bene venire etiam renovationem errorum veterum : sic, v. g., quamvis Lutherus plurimos errores suos a Waldensibus, Wiclefitis aliisque jampridem obsoletis hæresibus hausisset, *novi* tamen et dicti et habiti sunt in Ecclesia, quasi novam ad vitam impie revocati : sic qui vellet ætate nostra quinque Jansenii propositiones jamdiu proscriptas vel in toto vel in parte, licet diverso indutas habitu, in lucem prodere *novitatis* hæreticæ maculam certe non effugeret apud theologos vere catholicos.

Altera regula seu conjectura ad hæreticos dignoscendos est nimia quædam libertas in pronunciando circa res fidei et doctrinæ christianæ quidquid in os venerit : quod semel improvida in definiendo temeritas prodidit, superbia deinde tuetur, pertinacia vero auget, et sic errori pertinacia adjuncta facit hæreticum. Huc pertinet quod legimus in Apostolica Bulla *Auctorem Fidei* : *procax affirmandi et negandi ac secum pro lubito pugnandi licentia... fraudulenta semper fuit Novatorum astutia ad circumventionem erroris.* Huc pertinet etiam quod tradit Carolus Borgo : « *Il faut faire attention à une ruse à l'usage des hérétiques, et en particulier des plus lâches, qui n'ont pas la loyauté de dire entièrement ce qu'ils pensent, ce qu'ils sont, et par-dessus tout, des jansénistes. Lorsqu'ils veulent insinuer une erreur trop grossière, ils la fractionnent et en sèment çà et là les débris dans leurs écrits ; ils en font boire le venin par gorgées, et il n'est pas pour cela moins fatal à ceux qui ne s'en défient pas. Mais celui qui pénètre à fond leur mauvais dessein sait bien recueillir et rapprocher les*

[1] Lib. 1, adversus Hæres., c. XIV.

membres du monstre : c'est alors que les lecteurs ingénus éprouvent le dégoût et l'horreur que mérite une doctrine hérétique [1]. Huc denique merito revocamus quod habet Pater Mamachius : *L'artifice des novateurs a toujours été et est toujours de cacher tantôt par le silence, tantôt par des équivoques, tantôt par des affirmations claires et tantôt par des dénégations qui ne le sont pas moins ce qu'ils ont principalement à cœur d'enseigner. Ils préfèrent passer pour obscurs et même être pris en contradiction plutôt que de laisser échapper une occasion favorable de répandre la mauvaise doctrine; mais aussi ils tiennent toujours en réserve telle expression dont ils se sont servis quelque part, et à la faveur de laquelle ils puissent, toutes les fois que leur erreur leur sera reprochée, s'en défendre avec quelque apparence de raison, s'échapper comme par la tangente et éluder la censure, si elle vient à les atteindre* [2]. »

Tertia tandem regula est ista : ferme omnibus hæreticis commune est et proprium ut, si quis eos benevole correxerit et de errore monuerit, ipsi cito impatientes se præbeant, iræ fluctibus exæstuent, pro benefacto maledictum regerant, imprecationibus, conviciis, contumeliis contra monitorem insaniant, neque doceri ullo modo patiantur : hujus rei exemplum habemus in Luthero Novatorum omnium facile principe : suorum nempe errorum initio a bonis doctisque viris amice admonitus, nedum se emendaret, imo in pejores furiose prolapsus est : a Leone PP. X humanissime correctus, contra ipsum aperte cepit debacchari, sicque, abysso abyssum invocante, in profundum tandem devenit [3].

Q. 2. *An liceat hæreticum dicere aliquem eo quod doctrinam hæreticam tenaciter verbo tradat aut scriptis, etiamsi nondum ab Ecclesia uti talis fuerit decretorie denunciatus?*

R. Quamvis regula generalis ea sit ut malæ insectentur doctrinæ parcendo personis, secundum illud Augustini : *In-*

[1] Lett. 2 sul Sinodo di Pistoja.

[2] Del Diritto libero della Chiesa, l. 1, prefaz., p. VII.

[3] *Vid.* Gaume, *Catéchisme de persévérance*, p. 3, leç. 45.

terficite errores, diligite homines; attamen Melchior Canus ex D. Thoma sic habet ad rem [1]: *Si error fidei contrarius circa ea sit quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, qui ad fidem catholicam certo pertineant, tunc judices tuto de hæresi pronunciabunt* (E).

Neque obstaret quod persona illa vulgo habeatur uti Catholicæ Ecclesiæ plane addicta, imo et morum integritate ac vitæ sanctitate prædicetur. Audiatur hac de re Tertullianus: *Quid si Episcopus, si Diaconus, si etiam Martyr lapsus a regula fuerit? ideone hæreses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas?* Quapropter si vere constet de illius pietate et religione, exclamandum tunc erit cum D. Bernardo: *Quantum laudanda est ejus vita, tantum abominanda est ejusdem doctrina.*

Articulus 3. — De apostasia.

Q. *Quid est apostasia?*

R. Apostasia a fide *est totalis defectio, seu recessus a fide Christiana per Baptismum suscepta:* vox a græco deducta est, et indicat *post stare.* Cum autem apostasia a fide sit vera hæresis, iisdem pœnis subjicitur, et eamdem induit naturam [2]. Diximus *apostasia a fide;* nam datur etiam, — 1. *apostasia ab obedientiâ,* quæ est in quolibet homine qui justis Superiorum præceptis obedire recusat; — 2. *ab Ordine,* et est in eo qui, SS. Ordinibus initiatus deserit habitum Clericalem, ut more laicorum procedat et vivat; — 3. *a Religione,* et est in eo qui, emissa jam professione, sine licentia recedit a statu religioso (F).

Articulus 4. — De lectione librorum prohibitorum [3].

Si quæ alias necessitas fuit scribendi legendique licentiam cohibendi, in præsentiarum est maxima. Atque ideo a feliciter Regnante Pontifice, sua prima Encyclica *Qui plu-*

[1] De Loc. Theol., libr. XII, c. IX.

[2] Lege civili Albertina apostasia a catholica fide est justa exheredationis causa. *Cod. civ.*, art. 738. — C. civ., § 768.

[3] Hac de re integra legenda perdocta Dissertatio S. Alphonsi nostri in

ribus (1846), inter hodiernas machinationes inimicorum, quæ tot damnorum tum christianæ, tum civilis reipublicæ sunt causa, adnumeratur *teterrima tot undique volantium et peccare docentium voluminum ac libellorum contagio, qui, apte compositi ac fallaciæ et artificii pleni, immanibusque sumptibus per omnia loca in christianæ plebis interitum dissipati, pestiferas doctrinas ubique disseminant, incautorum potissimum mentes animosque depravant, et maxima Religioni inferunt nocumenta.*

Q. 1. *An Ecclesia habeat potestatem libros noxios prohibendi, atque ideo gravi peccato teneantur qui hanc legem violant?*

R. 1. Inter tot errores quibus ætate nostra portæ inferi dimicare conatæ sunt contra veram Christi Ecclesiam, iste etiam fuit quo contendebant nonnulli hanc eidem non convenire potestatem prohibendi nempe libros noxios; ideoque (quacumque ipsius lege non obstante, modo evidens subversionis periculum non appareat) libros quoscumque ab omnibus tuta conscientia perlegi posse. Hæc doctrina potius hæreticorum est; sed non defuere etiam ex nostris qui eam impudenter ausi sunt evulgare cum incredibili animarum pernicie. Talis fuit imprimis petulans ille hæreticorum fautor Paulus Sarpius, quem copiosissime refutavit Cardinalis Pallavicini. Tales fuere alii Sedis Apostolicæ detractores infensissimi, uti Wan-Espen, Fleury, Tamburini, Dupinius atque Launojus. His positis,

R. 2. Docent communiter Theologi dogma esse Catholicum quod Ecclesia, et pro ipsa Summus Pontifex, utpote Christi Vicarius et D. Petri successor, jurisdictionem ab ipso Domino acceperit prohibendi fidelibus lectionem librorum sive de Religione impie tractantium, sive contra bonos mores aut Ecclesiæ disciplinam aliquid continentium.

Prob. 1. *Scriptura:* nemo negare audebit per ea Scripturæ verba : *Pasce agnos meos, pasce oves meas : pascite qui in vobis est gregem Dei : attendite vobis et universo gregi, in*

suo *Opere Mor., Append.* 3, l. 1. — It. *vid. Optimum Compendium regularum circa libros prohibitos*, in fine hujusce voluminis : item ibi alia Indicis Decreta.

quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei [1], omnibus Ecclesiæ Prælatis, et præsertim eorum capiti Romano Pontifici datam fuisse potestatem decernendi de fidei et morum causis, et bona pascua ovibus Christi designandi, easdem arcendo a contrariis et noxiis.

2. *Traditione :* testes inter innumeros appellamus SS. Augustinum et Cyprianum. — Primus morem præcavendi a libris malis, et eos concremandi ab Apostolis dimanasse demonstrat [2]. — Alter vero ait : *Si quando talia* (id est contra bonos mores) *quorumdam calumniosa temeritate conscripta sunt, legi apud nos non patimur* [3].

3. *Consuetudine :* hanc perpetuam in Ecclesia fuisse consuetudinem abolendi libros fidei aut bonis moribus noxios demonstrant indubitata historiæ monumenta ; ab ipsa enim Apostolorum ætate *multi... ex eis qui fuerant curiosa sectati contulerunt libros et combusserunt coram omnibus* [4]. In Concilio Nicæno an. 325 Patres damnarunt et comburendos esse decreverunt libros Arii. In Ephesino an. 431 damnata sunt scripta Nestorii. In Chalcedonensi an. 451 scripta Eutychetis. S. Leo M. Romæ combussit libros Manichæorum. Idem fecerunt Symmachus, Hormisdas, Nicolaus I, Nicolaus II, Leo X et alii innumeri. — Postquam vero inventa est ars typographica [5], cum noxiorum librorum colluvies in immensum excresceret, Concilium Lateranense, sub Leone X, an. 1515, decrevit ne deinceps ullus posset liber typis in lucem edi nisi probantibus Episcopis aut fidei quæsitoribus. In transgressores vero (præter excommunicationem) suspensionem ab exercitio artis, amissionem omnium librorum, aliasque pœnas

[1] Jo. 21 ; 1 Pet. 5 ; Act. 20. — [2] L. IV de bap., c. XXIV.
[3] Ep. 42, ad Cornel. — [4] Act. 19.

[5] Versus annum 1455 hanc artem Guttemberg invenit, Fust protexit, Schæffer perfecit, omnes Moguntini. Primi ab ipsis editi libri fuere *Psalmorum Codex*, et *Rationale Durandi*, anno 1457 ; *Clementinæ*, 1460; *Biblia Sacra*, 1462.

Quam artem e Germania in Italiam attulerunt anno 1462 Corradus Sweynheim et Arnoldus Pannartz. Primi libri, quos Subiaco prope Romam ediderunt, sunt *Opera Lactantii*, anno 1465 ; et S. Augustinus, *De Civitate Dei*, anno 1467.

Ordinarii arbitrio constituit. — Deinde Paulus III an. 1542 statuit Romæ Congregationem Generalis Inquisitionis, cui pravos libros prohibendi curam imposuit. — Postea sub Paulo IV confectus est *Index* librorum prohibitorum, quem Pius IV, annuente Tridentino, ampliavit magisque perfecit. Sed cum libri perniciosæ lectionis magno in numero undique ederentur, nec laudata Congregatio Inquisitionis ad eos examinandos sufficeret, S. Pius V novam Congregationem instituit *Indicis*, ideo quia libros noxios indicat. *Ex hac itaque constanti omnium ætatum sollicitudine... patet luculentissime* (ut verbis utamur Gregorii XVI, Encyclica *Mirari vos*) *quantopere falsa, temeraria atque Apostolicæ Sedi injuriosa ac fecunda malorum in christiano populo ingentium sit illorum doctrina qui nedum censuram librorum veluti gravem nimis et onerosam rejiciunt, sed eo etiam improbitatis progrediuntur ut eam prædicent a recti juris principiis abhorrere, jusque illius decernendæ habendæque audeant Ecclesiæ denegare*[1].

[1] Legem Indicis librorum prohibitorum obligare tam in Galliis confirmant nova monumenta : Concil. Prov. Avenion., 1849, c. IV. « *Experientia constat perniciosissimam esse rectæ fidei bonisque moribus pravorum librorum pestem. Igitur a periculosissima illa lectione deterreantur fideles, eosque sæpius moneant rectores animarum legibus Ecclesiæ gravissimis prohibitum esse ne emantur, legantur, retineantur libri a Sede Apostolica, vel ab ipsis Episcopis damnati. Noverint quoque bibliopolæ christiani iisdem legibus non sibi licere hujusmodi libros impios, hæreticos, obscœnos typis mandare, venalesque habere.* » Concil. Albiense, t. III, decr. 2 : « *Decreta quibus Summi Pontifices in universa Ecclesia, et Episcopi in sua quisque diœcesi hujusmodi librorum lectionem, retentionem, vel impressionem prohibent, in conscientia obligant etiam clericos. Nullus ergo prohibitos libros legere et retinere præsumat, nisi adsit necessitas, et a competente auctoritate obtineatur licentia.* » Tolosanum, an. 1850, tit. II, c. II, n. 52 : « *Ceterum quoad libros vetitos serventur Apostolica decreta de impetranda a Rom. Pontifice licentia eos retinendi ac legendi.* » Similia exhibent acta Conciliorum Burdigalensis, an. 1850 et Auscitani eod. an.

Quin quod Concilia nostra variis in Galliæ partibus decretis specialibus firmant et injungunt, præclari quidam ex Patribus qui in iis conficiendis partem habuerant luculentis editis operibus ex professo tuentur sic et omnino ad rem eminentissimus Cardinalis Gousset, Remensis archiepiscopus, in præclaro opusculo cui titulus defendunt. « Observations sur un mémoire adressé à l'Épiscopat, p. 27 : « Quelle qu'ait été l'ancienne juris-

4. *Ipsa ratione naturali :* videlicet ipsius naturæ vox est libros qui Religioni et bonis moribus officiunt omni modo exstirpandos esse, quia neminem latet quot mala in Religione ipsa et societate civili producant. *Corrumpunt bonos mores colloquia prava*, inquit Apostolus [1] : at colloquiis pravis pravi libri noxiores sunt, quippe *qui* (ait Clemens XIII, Constitutione *Christianæ Reipublicæ*, anno 1766) *manent*

prudence canonique plus ou moins suivie dans l'Église gallicane, relativement aux décrets de la Sacrée Congrégation de l'Index, on doit regarder ces décrets comme obligatoires. On ne peut invoquer aucun usage, aucune coutume qui nous affranchisse de cette obligation; on ne prescrit pas contre les prérogatives du S. Siége, ni contre ceux des actes dont le Pape ne peut se dispenser. Tels sont ceux par lesquels il se croit obligé, comme chef de l'Église universelle, de prémunir les fidèles contre le danger des mauvaises doctrines. » Sed luculentissime hanc rem tractat reverendissimus Episcopus Lucionensis, ampla admodum et exquisitissima *instructione pastorali de Indice librorum prohibitorum.*

De cetero hucusque dicta de prohibitione legendi aut servandi libros in Indice repositos æque afficiunt eos qui cum clausula *donec corrigatur*, vel *donec expurgetur* damnati sunt, quandiu nempe non fuerit expurgatus, ut constat ex damnata propositione quæ est 45 inter damnatas ab Alex. VII et est hujusmodi : « *Libri prohibiti donec expurgentur possunt retineri, usquedum adhibita diligentia corrigantur.* »

Pœnas autem quas incurrunt absque debita facultate legentes libros in Indice repositos refert regula X Indicis, et quidem variæ pro lectione librorum variorum. Namque « *Si quis librorum hæreticorum*, ait, *vel cujusvis auctoris scripta ob hæresim vel falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita legerit, sive habuerit, statim in excommunicationis sententiam incurrat. Qui vero libros alio nomine interdictos legerit aut habuerit, præter peccati mortalis reatum quo afficitur, judicio Episcoporum severe puniatur.* » Et antea bulla Cœnæ, § 1, his verbis : « *Excommunicamus, anathematizamus... omnes et singulos hæreticos quocumque nomine censeantur, ac eorumdem libros hæresim continentes, vel de religione tractantes, sine auctoritate nostra aut Sedis Apostolicæ, scienter legentes, aut retinentes, imprimentes, seu quomodolibet defendentes, ex quavis causa, publice, vel occulte, quovis ingenio, vel colore...* » Quæ excommunicatio, ut sciunt omnes, est Papæ reservata. Quapropter libri in 1ª classe Indicis contenti sub duplici excommunicatione legi vetantur, nempe bullæ *Cœnæ* et Indicis. Lectio vero librorum 2ª et 3ª classis, « *Ob hæresim vel ob falsi dogmatis suspicionem damnatorum atque prohibitorum*, una excommunicatione Indicis prohibetur. Lectio demum aliorum librorum 2ª aut 3ª classis *alio nomine* interdictorum nulla excommunicatione feritur, sed solo mortalis peccati reatu culpatur, juncta interea severa castigatione arbitrio Episcopi.

[1] I Corinth. 15.

perpetuo et semper nobiscum adsunt, nobiscum peregrinantur, nobiscum domi sedent, et eorum penetrant cubicula, ad quæ improbo et occulto auctori aditus non pateret. Adde : si hæc facultas penes Ecclesiam non esset, et fideles in hoc parere eidem non tenerentur, nec fides illæsa servari posset, nec Christus satis Ecclesiæ suæ providisset : *Frustra Ecclesia laboraret in hæresibus exstirpandis bonisque moribus fovendis, nisi unde scatet errorum ac vitiorum colluvies fons penitus obstrueretur,* ut bene ait Baronius [1].

Hinc est quod ipsi etiam gentiles putida ejusmodi scripta exsecrabantur. Sic Plato aiebat libros impudicos omnino a civitatibus eliminandos. Sic Virgilium aiunt opus suum propter confictam Didonis impudicitiam, cum morti esset proximus, præcepisse ut igni traderetur. Sic multoties apud Romanos, ut Livius refert [2], negotium hoc magistratibus datum est ut libros vaticinos aliosque malos conquirerent, atque igni consignarent.

Q. 2. *Quinam sunt libri qui Ecclesiæ prohibitioni subjiciuntur?*

Q. Cum librorum prohibitio eo duntaxat in Ecclesia tendat ut oves Christi a noxiis pascuis sollicite removeantur, soli idcirco ii libri prohibitioni Ecclesiasticæ subjici dicendi sunt in quibus noxia illa pascua continentur (sive eorum auctor catholicus sit, sive non, cum id nihil faciat ad rem) : isti porro sunt 1° qui hæresim exhibent; 2° qui de hæresi suspecti sunt; 3° qui moribus et pietati fidelium certe nocent : *Nulli libri damnandi* (ait Pius P. IV, Constit. *Dominici Gregis*) *nisi qui vel hæretici sunt, vel de hæretica pravitate suspecti, vel certe moribus et pietati nocent.* Ex quo patet :

1. Falsum est aliquando libros ab Ecclesia damnari propter negotia politica de quibus in ipsis agatur; quapropter si contingat vetari libros in quibus politica etiam negotia expendantur, vel politicæ opiniones propugnantur, pro certo tenendum est non hac de causa ipsos damnari, sed quia una simul contineant propositiones vel hæreticas vel de hæresi

[1] Ad ann. 447, n. 7. — [2] Hist. L. 39, c. XVI; et L. 40, c. 19.

suspectas vel moribus aut pietati fidelium noxias; — 2. cum perspicimus librum aliquem in prohibitorum Indicem esse relatum, etiamsi nobis non innotescat specialis censura eidem inflicta [1], et etiamsi ejus auctor sit Catholicus, imo et præclara fortassis fama insignis, concludere certo certius debemus in eo vel fidem vel mores vel pietatem offendi; si enim nihil horum in ipso esset, liber profecto non fuisset proscriptus [2].

Q. 3. *Quomodo Romæ proceditur in prohibitione librorum?*

R. Compertum nobis est quasdam librorum prohibitiones (præsertim si eorum auctor sit Catholicus et clarum nomen adeptus) publicis sæpe querelis impeti tanquam si temere, perfunctorie vel ex præconceptis opinionibus vel etiam partium spiritu peragantur. Quam injustæ porro et quam absurdæ (ne dicam impiæ) sint querelæ istæ clare patebit si regulæ hic summatim exponantur quarum ad normam in

[1] Ecclesia generatim libros prohibet quin errores indicet, ac speciales notas adsignet, et merito; est enim hic modus, ut de re simili ait ipse Bossuet, *Second écrit de livre sur le Fénelon*, promptior et expeditior, ac multo minus præbet locum cavillationibus auctorum, qui amore sui decepti ac superbi iterum atque iterum opponerent: sicque vim prohibitionis ex maxima parte eluderent. Nobis satis esse debet quod Ecclesia sit magistra veritatis, et caute in omnibus agat.

[2] Nostrum sane esse non debet rationem prohibitionis proprio marte divinando ejus vim enervare, sed eam venerari atque ex corde nos illi submittere. Et qui reperit suum librum in Indicem relatum ne studeat emendicare prætextus, sed palam opus reprobare sciat, ut quo modo ruina posita est, eo modo removeatur, et sciant fideles eum qui noxia scripsit eadem retractasse. Qua in re maxime commendandus Jacobus Lecoffre, librarius Parisiensis, qui, cum accepisset opera omnia Vinc. Gioberti Decreto S. Officii, 14 jan. 1852, vetita fuisse, omnia exemplaria illico suppressit, malens damnum temporale sustinere quam S. Matris Ecclesiæ renuere mandatis. Item et celebris Muratorius laudandus, qui, cum intellexisset nonnulla esse reprehensione digna in suis *Italiæ Annalibus*, prout notaverat Benedictus XIV, Sanctitatem Suam enixe rogabat ut sibi forma præscriberetur qua perperam dicta corrigeret, libenter facturus. Sed cum morte præventus id perficere non potuisset, Josephus Catalani, qui diu fuerat cum auctore familiaritate conjunctus, exstitit fidelis defuncti voluntatis exsecutor, ejusque opus nonnullis notis munivit, in quibus jura Apostolicæ Sedis lædi novit, ut patet ex edit. Romana, ann. 1752.

libris proscribendis Romæ proceditur juxta præscriptum Bullæ Benedictinæ quæ incipit *Sollicita* (1753)[1].

Jam vero duplex ibi est Congregatio, cui munus incumbit circa librorum examen et proscriptionem; Congregatio nempe *universalis Inquisitionis*, vulgo *Sancti Officii* (ad quam quidem et alia sine numero ac gravissima deferuntur negotia sacra, et ideo Suprema etiam nuncupatur); nec non *Congregatio Indicis*, cujus ea res est maxime propria. — Prima illa constat Cardinalibus a Summo Pontifice delectis, quorum alii Theologiæ, alii Juris Canonici, alii rerum omnium ecclesiasticarum peritia, omnes vero prudentiæ et probitatis laude omnino præstant. His adjungitur unus ex Romanæ Curiæ Præsulibus, quem *assessorem* appellant; unus item ex Ordine Prædicatorum S. Theologiæ Magister, quem *Commissarium* dicunt: additur *Consultorum* numerus non definitus, ex utroque Clero assumptus: alios tandem ipsa sibi assumit Congregatio omnium doctrinarum etiam civilium prærogativa insignes viros, qui de libris propositis accuratam valeant censuram instaurare, et isti *Qualificatorum* vocabulo designantur. — Item Congregatio *Indicis* conflatur a compluribus Cardinalibus ipsi a Papa adscriptis, aliisque viris animi et doctrinæ præstantia egregiis: unus ex iis *Præfecti* munere fulget; *assistens* vero perpetuus est S. Palatii Magister; *Secretarius* denique ex Ordine Prædicatorum ab ipso Pontifice nominatur.

Prima itaque Congregatio (*S. Officii*) has regulas sequi debet cum de alicujus libri ad ipsam delati proscriptione

[1] Turpiter errat qui negat se submittere, vel libros vetitos respuere, quia illa Congregationis prohibitio non est certa de fide. Absit enim ut Ecclesiæ tunc tantum sit parendum quando aliquid uti fide tenendum præcipit: tunc cui superiori parendum esset? Ceterum hac de re quam sit rationabile obsequium nostrum patet ex rigoroso examine adhibito antequam liber prohibeatur. Unde si non fidem, obedientiam certe lædunt, et quidem sub gravi, qui renuunt se prohibitioni submittere. Imo et fidem lædunt, si prohibitio per S. Pontificem decretorie lata sit: recte enim docent doctores (*vid.* Tournely, *De Eccles.*) quod Ecclesiæ circa libros censura sit omnino infallibilis; Ecclesiæ enim (addit Natalis Alexander, *Hist. sæc.* 6, *diss.* 5) sanam doctrinam ab hæretica discernere pro suo judicio datum est a Christo.

peragitur : 1° liber traditur uni ex *Qualificatoribus* vel *Consultoribus* ab ipsa Congregatione designando ; 2° hic autem attento animo librum legit et attente perpendit ; deinde censuram suam scripto consignat, indicatis locis et paginis ubi putat errorem contineri ; 3° mox liber sic notatus mittitur ad Consultores singulos, ut in Congregatione de libro et censura eidem adnexa judicium collective feratur ; 4° si primus Revisor sese declaraverit pro libri proscriptione, etiamsi Consultores omnes in eamdem sententiam concedant, attamen alteri adhuc Revisori liber una cum censura jam data a primo tradendus est, suppresso duntaxat Censoris nomine prioris, ut secundus liberius valeat judicium suum exponere ; 5° vel hic Revisor secundus a priori dissentit ; vel cum ipso convenit : si convenit, res Cardinalibus immediate communicatur, ut quod fuerit opportunum ipsi decernant ; si dissentit, tertius tunc Revisor eligitur, cujus voto accepto, iterum Consultores congregantur, qui suffragium collective ferunt, et Cardinalibus restat postea *peremptorium*, ut vocant, judicium proferre ; 6° Assessor denique acta omnia defert ad Summum Pontificem, ut ejus oraculo res tota absolvatur.

Quod si libri examen deferri contingat ad Congregationem Indicis, sic proceditur : 1° ejus Secretarius accipit denunciationem libri, et a denunciante ipse per se diligenter percunctatur quas ob causas eumdem denunciet et prohiberi postulet ; 2° librum attente pervolvit, duobus assumptis Consultoribus de prævia Summi Pontificis, aut Cardinalis Præfecti, vel ejus vices gerentis approbatione ; 3° si collato horum judicio liber censura dignus existimetur, eligitur Relator aliquis ad judicium in scriptis de eo pronunciando ; 4° hoc judicium fertur ad privatam Consultorum Congregationem, quam nunc *Præparatoriam* nuncupant (et olim *Parva* appellabatur), eique semper interesse debet S. Palatii Magister cum sex aliis e numero Consultorum ; 5° demum ad Congregationem generalem omnia deferuntur, quæ (servatis iisdem regulis pro Congregatione S. Officii præscriptis) ad ultimam rei definitionem venit, facta tamen, priusquam publicetur, per

Secretarium relatione ad Summum Pontificem, pro ejusdem nempe confirmatione [1].

Attamen duo sunt casus in quibus utrique Congregationi a sibi propositis regulis in librorum examine et proscriptione licet aliquantisper recedere (ex laudata nempe Benedictina Constitutione) et brevius procedere : nempe 1° cum denunciatur liber hominis hæretici, in quo auctor consulto et aperte tradat atque tueatur doctrinas catholico dogmati adversantes; 2° cum agitur de opere quo rectæ morum regulæ aperte labefactantur et vitiis fomenta præbentur. — Imo aliquando, maxime si de hæresi peragatur, ipse R. Pontifex per se et Brevi speciali atque dogmatica Constitutione librum immediate proscribit [2].

Q. 4. *Quid dicendum de illa censura, quæ aliquando in prohibitione librorum occurrit his verbis expressa :* donec corrigatur ?

R. Quando agitur de libro auctoris catholici, qui sit integræ famæ et clari nominis, tunc receptum usu est ut proscriptioni ejus operis adjiciatur clausula : *donec corrigatur*, vel : *donec expurgetur :* intelligitur tamen si clausula illa locum habere queat, et nihil obstet quominus opus emendari valeat. In hoc casu suspenditur publicatio Decreti, et res cum auctore vel quovis alio pro ipso agente et rogante communicatur, eidem indicando quid corrigendum, delendum mutandumve sit : vel porro auctor seu ejus delegatus injunctam correctionem dociliter accipit et novam sui libri editionem instituit cum datis castigationibus et mutationibus; vel detrectat et rejicit : si 1, Decretum supprimitur; quod si

[1] Ceterum omnibus et singulis in utraque Congregatione secretum religiosissime, pendente examine, custodiendum præcipitur, et solum fit Secretario potestas ut animadversiones in libros censuræ subjectos auctoribus vel eorum nomine agentibus et postulantibus communicare valeat; suppressis tamen semper tum denunciatoris tum Censorum nominibus.

[2] Sic Pius PP. IX, die 10 junii 1851, speciali Brevi proscripsit librum Limæ editum a quodam Francisco de Paula : *Difesa dell' autorità del Governo e de' Vescovi contro le pretensioni della Curia Romana. Lima*, 1848. Et die 22 aug. *Juris Ecclesiastici Institutiones Joann. Nepom. Nuyts in R. Taurinensi Athenæo Professoris*, nec non *in Jus Ecclesiastic. universum Tractationes* Auctoris ejusdem.

prioris editionis exemplaria magno jam numero distracta sint, tunc Decretum publicatur cum dicta clausula, ut omnes intelligant primæ editionis tantummodo interdicta esse exemplaria, secundæ vero ab auctore emendata permissa[1]; si 2, tunc congruo definito tempore Decretum editur.

Q. 5. *An S. Congregatio debeat ante prohibitionem audire auctorem libri, si cognoscatur?*

R. Per se loquendo, ubi non agatur de notanda aut condemnanda ipsa auctoris persona, sed solummodo de consulendo fidelium indemnitati in fide et bonis moribus, et de avertendo e grege Christi periculo, quod ex nocua librorum lectione facile incurritur, nullum est opus auctores in judicium vocare et audire. Quod si ignominiæ labes aliqua auctoris nomini ex prohibitione proveniat, id non directe, sed oblique consequitur, et auctor facillime et copiose poterit famæ suæ consulere se statim subjiciendo, ut decet verum Catholicæ Ecclesiæ filium.

Diximus : *Per se loquendo;* nam optat de cetero S. Sedes ut auctor, si causam suam tueri velit, utique audiatur, vel pro temporum, locorum et rerum adjunctis unus e Consultoribus designetur qui ex officio operis patrocinium et defensionem suscipiat, dummodo tamen 1. agatur de tali auctore Catholico, qui aliqua nominis et meritorum fama habeatur insignis; 2. ut ejus opus tale per se existimetur quod, demptis demendis, adhuc in publicum prodesse posse dignoscatur; quod sane judicium non auctori in causa propria, sed Sacræ ipsi Congregationi competere nemo negabit. Quapropter si contingat aliquando librum prohiberi quin prius auctor fuerit auditus, nemo potest rationabiliter conqueri; in hoc enim casu vel credendum est quidquid pro se aut pro suæ doctrinæ defensione potuisset auctor proferre, id minime a Censoribus ignoratum neglectumve fuisse : vel

[1] De Gola Congregationis Indicis Secretarius ad Editionem Indicis librorum prohibitorum, an. 1836, notat : *Aliquibus quidem libris locum et tempus editionis addidimus tum lectorum commodo, ne scilicet illos cum aliis ejusdem tituli atque argumenti confunderent; tum ad commonstrandum editiones illas, non reliquas, quæ diversæ sunt aut emendatæ, esse proscriptas.*

dicendum alterutram aut utramque e prædictis duabus conditionibus defuisse.

Q. 6. *An S. Congregatio debeat præmonere auctoritatem civilem ante libri prohibitionem alicujus ejusdem subditi?*

R. Fuit olim Marsilii Patavini sententia Ecclesiam nihil posse in his rebus peragere sine dependentia et prævio consensu auctoritatis civilis; sed ejus doctrina falsa omnino est; nam et jus et ratio et consuetudo eidem expresse adversantur: — 1. *jus*, quo statutum est ut hæc negotia tota sint in Ecclesiæ docentis, et ejus præsertim capitis visibilis, nempe Summi Pontificis, munere, arbitrio et conscientia [1]; et idcirco omnes contra sentientes habiti semper sunt et adhuc habentur tanquam doctrinæ catholicæ inimici; 2. *ratio:* Ecclesiæ nempe potestas independens omnino est a potestate civili in jurium suorum exercitio, et rationi naturali repugnat asserere Ecclesiam, quæ non a mundi Principibus, sed a Christo Domino suam immediate accepit auctoritatem absolute independentem, hac uti non posse sine Principum præmonitione et eorum consensu; — 3. *consuetudo;* nullum enim exemplum in historia ecclesiastica apparet prædictæ dependentiæ et præmonitionis factæ auctoritati civili ante libri prohibitionem cujuscumque ejusdem subditi.

Q. 7. *An requiratur* regium placitum, *ut vocant*, *pro obligandis fidelium conscientiis circa librorum prohibitionem?*

R. Negative; cum enim potestas prohibendi malos libros ad Ecclesiam pertineat jure proprio, nempe divino, rectæ rationi repugnat dicere ejusdem leges hac super re non posse vim suam exercere sine prævio civilis auctoritatis consensu. Si ita esset, quam facile posset Principis cujuscumque, vel Ministri, vel Supremi Officialis malitia et argutia leges ecclesiasticas deludere et in funem pertrahere? Hinc est quod communis et recepta sententia est prohibitiones librorum, ubi semel de earum constet exsistentia, statim fidelium conscientias ligare [2], et male idcirco sibi consulere eos *qui li-*

[1] *Vid.* Trident. sess. 25, c. III, *de Refor.*

[2] Statim ac per fide dignos vel per publicas ephemerides ad nos perveni t

bros a S. Sede prohibitos (verba sunt clarissimi Alasiæ nostri [1]) *et adversos fidei vel bonis moribus, nedum ipsi sine scrupulo legunt, sed et ab aliis docent libere legi posse, aientes leges Pontificias tales libros prohibentes non subiisse Senatus visionem, ideoque non habere regium exsequatur; etenim certum est leges Pontificias materiam fidei et morum concernentes non indigere Senatus visione ut obligent.* Hinc est quod Tridentinum obligat etiam in Gallia quoad res fidei et morum, licet ibi officialem publicationem minime habuerit [2].

Sed (dices) *sine prævio civilis auctoritatis assensu seu placito Constitutiones Pontificiæ nequeunt in Statu publicari; atqui Leges nondum in Statu publicatæ non obligant in conscientia fideles ejusdem Status.*

R. Distinguendo : *Constitutiones Pontificiæ nequeunt in Statu publicari,* si respiciant disciplinam tantummodo, atque eo in casu ac simul in eo objecto de quo per Concordatum cum S. Sede sic fuerit conventum, concedo; secus, nego. Itaque si agatur de Constitutionibus Pontificiis dogmaticis, vel quæ fidem et mores fidelium respiciunt, tuentur omnes et Theologi et Canonistæ Catholici nullum ad earum in Statu publicationem requiri prævium auctoritatis civilis assensum vel placitum : hæc sunt negotia illa de quibus sic scribebat Osius Cordubensis Episcopus ad Constantium Imperatorem : *Ne te rebus misceas ecclesiasticis, neque nobis de his rebus præcepta mandes; sed a nobis potius hæc edisces : tibi Deus imperium tradidit, nobis Ecclesiastica concredidit : metue ne, si ad te Ecclesiastica pertrahas, magni criminis reus fias* [3]. At si de Constitutionibus agatur mere

certa notitia prohibitionis librorum, obligat; et satis est quod Decretum Romæ publicetur, ut dictum est Tract. *De legibus.* Præstaret tamen ut Episcopi vel in Calendario, vel alia arrepta occasione, tum Decreta prohibitionis librorum, tum aliarum Congregationum decisiones ad praxim spectantes publicarent.

[1] Comment. *de Legib.*, Dissert. 4, c. 5, a. 1.

[2] *Vid.* Cabassutius, *Juris Canon. Theor. et Praxis*, l. I, c. IV, n. 6.

[3] *Vid.* Pallavicini, *Storia del Conc.*, c. XIX, § 14. — Et maxime Margotti, *Processo di Nepom. Nuitz*, Torino, 1852. — *Civiltà Cattolica*, vol. VIII, L'exsequatur.

disciplinaribus, tunc utique videndum erit an in Statu aliquis adsit Concordatus cum Sede Apostolica initus, et in casu affirmativo eidem inhærendum; quia pacta conventa servari debent. Verum librorum prohibitiones quis dixerit esse leges pure disciplinares? Quis imo neget eas directe fidei et morum conservationem et integritatem in populo christiano penitus intueri? Præstat hic audire Pium IV, Constitutione *Dominici Gregis: nulli libri damnandi, nisi qui vel hæretici sunt, vel de hæretica pravitate suspecti, vel certe moribus et pietati noceant.*

Q. 8. *An Episcopus quilibet possit in propria Diœcesi libros noxios proscribere?*

R. Affirmative: sive agatur de Episcopis extra sive intra Italiam: « procul dubio, ait Bouvier, jus habent Episcopi libros perniciosos in sua Diœcesi prohibendi et censuras contra temerarios lectores decernendi; hoc quippe essentialiter pertinet ad munus quod habent jure divino populum sibi commissum sana doctrina pascendi. » Id ipsum docet cl. Alasia, nulla addita limitatione. Et Alphonsus noster ait: « prohibere libros per totum orbem spectat ad Pontificem, et pro ipso ad S. Congregationem; Episcopi autem et Inquisitores possunt libros prohibere in territorio proprio[1]. » Idque ideo etiam quia non tam facile ac statim notitia omnium noxiorum librorum[2] potest Romam pervenire; præstat ergo ut Pastores ipsi illico oves suas ab illis avertant[3]. Et

[1] *Opus Mor.*, l. VII, n. 290.

[2] Quod dicitur de libris valet de foliis quotidianis vulgo *gazettes;* hic enim quæstio non est de forma, sed de substantia: et ubicumque invenitur error profligandus est.

Et Pius IX Encyclica *Nostis* (8 dec. 1849) Episcopos hortatur ut omni sollicitudine adlaborent ad fideles avertendos ab omni pestifera lectione, et signanter nominat *impios libellos et ephemerides ac pagellas mendacii, calumniarum et seductionis plenas.* Nec tanto muneri defuerunt Episcopi, qui fortiter sive intra sive extra Italiam contra hanc colluviem steterunt. Ad nos quod attinet, *vid.* Litteræ ab Excell. Episcopo Nostro datæ tum die 15 feb., tum maxime 14 junii 1852, ubi ab hac contagione omni studio oves suas avertere curat: quod ut assequatur magis, nonnullas pagellas et ephemerides expresse damnat, adeo ut nullos ex suis Diœcesanis, quicumque sit, eas amplius legere valeat sine peccato.

[3] Celebris Braschius Sarsinensis Episcopus in suo libro *De Libertate*

hac de re non desunt Præsulum (G) et virtute et pietate et doctrina præstantissimorum exempla sine numero in omnibus Orbis Catholici partibus. Hinc Leo Magnus : *Si quis Episcoporum..., apocrypha haberi per domos non prohibuerit..., hæreticum se noverit judicandum; quoniam qui alios ab errore non revocat se ipsum errare demonstrat*[1]. Id etiam clare eruitur a regula Indicis decima, ubi hæc : *Liberum sit Episcopis... eos etiam libros qui his regulis permitti videntur proscribere, si hoc in suis... Diœcesibus expedire judicaverint.* Quid plura? Leo XII in suo Mandato addito Decreto Sacræ Congregationis 26 mart. 1825 jussit ut omnes Episcopi *propria auctoritate* pravos libros *studeant e manibus fidelium evellere,* quod vocabulum si moraliter intelligatur, ut debet intelligi, non aliud valet indicare nisi facultatem Episcopis omnibus tum intra quam extra Italiam competere in librorum prohibitionem[2]. Præstat tamen ut librum a se prohibitum Romam transmittant, et decretorium inde judicium implorent[3].

Ecclesiæ, etc., t. III, c. XXVI, p. 11, habet ad rem : « *Episcopus* damnare « non potest librum propter propositiones in eo contentas non damnatas « ab Ecclesia ; quia sic videretur velle condere articulum fidei, quod non « potest ab uno Præsule fieri, sed debet a Summo Pontifice definiri. Si « tamen propositiones essent periculosæ, quas Episcopus cerneret non « coherere cum definitionibus Ecclesiæ, vel accedere ad errores ab illa « damnatos, potest lectionem libri eos continentis Episcopus inhibere « saltem donec a Sede Apostolica res ultimate definiretur. Quo vero ad libros morum honestatem vel disciplinam ecclesiasticam inficientes aut « aliter prohibitione dignos latiorem habet Episcopus eosdem interdicendi « potestatem, etiamsi in aliena Diœcesi fuissent cum solitis approbatio- « nibus publicati, » citat autem præ ceteris in eamdem sententiam Theophil. Raygnaudum, lib. de bon. et mal. libris, p. 3 ; et Cardin. Albitium *De incostant. in fide,* c. XXX.

[1] Epist. 15, al. 93, ad Turribium, c. XV.

[2] *Vid.* Croix, l. VII, n. 394, q. 46. Videnda etiam Bulla 25 nov. 1766 Clementis PP. XIII, cujus totum argumentum est *cunctos per Catholicum Orbem Archiepiscopos, Episcopos ceterosque Diœceseon Rectores enixe hortari ut creditum sibi ipsis Dominicum gregem a noxiorum librorum lectione avertant.* Item Encycl. 15 augusti 1832 Gregorii PP. XVI. Item Breve *Ad Apostolicæ Sedis* 22 aug. 1851 regnantis Pii PP. IX.

[3] Hoc totum est conforme Instructioni Clementis VIII, §§ 3, 4 et 5.

Q. 9. *An facultas prohibendi libros de rebus fidei et morum agentes competat etiam auctoritati civili?*

R. Libros religioni et bonis moribus noxios vetare totum est negotium spirituale; ergo ad solam Ecclesiæ potestatem pertinet: hujus enim solius est cognoscere et judicare doctrinas quæ religioni et morum integritati adversantur. Verum quidem est aliquando Principes Sæculares damnasse pravos libros; sed hoc fecerunt postquam ab Ecclesia ipsa damnatos esse perspexissent, et ideo id fecerunt ut Ecclesiæ tuerentur decreta. Sic Constantinus Magnus damnavit utique libros Arii; sed postquam eos jam damnaverant et igni tradiderant Patres Concilii Nicæni: sic Theodosius Junior et Valentinianus damnarunt libros Nestorii, sed postquam Synodus Ephesina eosdem jam anathemate percusserat suo.

At non ita contigit (inquies) *circa libros Theodoreti, quos proscripsit Theodosius primus ante quodcumque Ecclesiæ Romanæ judicium.* Sed Concilium Chalcedonense nullam ejus condemnationis habuit rationem, et Theodoretum absolvit, eum Sedi suæ restituendo: Valentinianus vero et Marcianus prohibitionem Theodosii penitus abrogarunt[1].

Q. 10. *An qui moraliter certus est nullum sibi imminere perversionis periculum legere possit absque licentia libros prohibitos?*

R. Sententia communissima et sequenda omnino negat; finis enim prohibitionis non solum est ut damnum evitetur conscientiarum, sed etiam ut servetur obedientia Ecclesiæ debita, maxime in re tam periculosa; ac ne detur hæreticis aut aliis improbis scriptoribus ansa perniciosissima malos libros typis demandandi. Unde eo in casu non cessat omnino finis adæquatus prohibitionis. Et sane in Bulla prohibitiva dicitur *ex quavis causa, vel colore.*

Adde neminem quantumvis pium ac doctum tuto posse confidere quod nullum detrimentum capiat ex tali lectione, maxime si elaborato stylo ac captioso (ut solet) liber sit conscriptus, et zelum ac charitatem ostentet; quidquid enim legitur ita mentem occupat, animum demulcet, atque ad

[1] *Vid.* Labbæus, *Concil.*, t. IV.

cor pertransit ut sensim sine sensu res lecta fieri soleat propria lectoris : unde bene S. Basilius libros *cibum animarum* appellat. Sane luctuosa experientia testis est : sic Eutyches, invictus antea fidei confessor, ad unam lectionem libri cujusdam Manichæi mutatus est in infandum hæreticorum caput. Sic Bulincerus, doctor catholicus olim piissimus, librum legit Melanchthonis, et cecidit. Sic Avitus presbyter legendo scripta Origenis, quamvis simul legeret eorum confutationem, imo et per Hieronymum, ut sibi caveret monitus esset, virus tamen lethaliter absorbuit[1]. Adde : semel cognita lege, subditi non est ejus rationem sciscitari, sed observantiæ studere. — Si secus esset, via nimis lata transgressionibus aperiretur, ac nulla lex esset satis firma ; cum nimium trahat decipiendo sua quemque voluptas[2].

Q. 11. *A quo licentia legendi libros prohibitos est impetranda?*

R. A solo R. Pontifice vel a Congregationibus S. Officii aut Indicis licentia legendi libros prohibitos est impetranda ; nam illius est permittere cujus est vetare. Hoc jus omnibus Episcopis dabat Instructio Clementis VIII (1598), § 2 ; sed postea ipsis sublatum est per Gregorium XV Constitutione *Apostolatus Officium* (1612), innovata ab Urbano VIII (1631)[3]. Ex hac vero Constitutione istud jus fuit concessum *Magistro*

[1] Hinc maxime sunt improbandi qui pravos libros vel diaria (vulgo *gazettes*) irreligiositate plena ex solatio legunt : impossibile est enim ut sensim sine sensu illorum non induant spiritum in male judicando, in auctoritate parvipendenda, etc. Adde scandalum quod dant ceteris tali lectioni vacando. Adde ansam quam sic præbent malis scriptoribus. Idque fortius de Ecclesiasticis valet : væ illis qui tales ephemerides detractionibus, impietatibus et turpitudinibus redundantes vel coram ipsis sæcularibus legunt, et quod lacrymis dignum est risu excipiunt. Deus, religio, ejusque pastores a nemine frustra irridentur. Aliter tamen dicendum est de viris doctis, ideo deputatis, qui eas caute ac prudenter legunt ut confutent, aut suas oves ab illis avertant ; Dei enim gratia iis occurrit quidem qui officii necessitate compulsi perniciosa suscipiunt ; non vero iis qui inani curiositate ducti periculis se exponunt.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. I, n. 199 ; et l. VII, n. 291.

[3] Imo vel ipsi Episcopi sine Papæ licentia libros ab ipso prohibitos legere prohibentur ex Bullis Julii III, *Cum meditatio*, Pauli IV, *Quia in futurorum* ; et Pii IV, *Cum pro munere*. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VII, n. 299.

sacri Palatii pro Roma ac suo districtu. — Hic tamen notandum : non ideo tutus potest legere qui licentiam obtinuit, si nesciat discernere inter lepram et lepram, neque satis firmus sit in bono proposito ; quia lex naturæ est ut nemo se peccandi discrimini committat[1].

Q. 12. *Quotuplicis generis sunt libri prohibiti, et quid de illis?*

R. 1. Triplici in differentia seu classe collocantur libri prohibiti. Alii sunt libri editi vel edendi hæreticorum, qui vel hæresim continent vel de religione ex professo pertractant. Imo si agatur de hæresiarchis, qui nempe sectæ caput sint, eorum libri sunt prohibiti, cujusvis tituli et argumenti exsistant; et merito, ut sic facilius avertantur fideles ab eorum sequela : et en prohibitio illa quæ dicitur *in odium auctoris*. — Alii sunt libri cujusvis auctoris qui ob hæresim vel falsi dogmatis suspicionem prohibiti sunt. Huc etiam veniunt libri omnium hæreticorum qui sectæ caput non sint, licet neque de religione tractent, neque hæresim contineant : excipe nisi dicti libri aliquo modo sint probati, ut probati censentur atque permissi qui ad catholicorum loca libere sunt delati sub ipsorum superiorum oculis. — Alii denique sunt libri qui alio nomine interdicti sunt : nempe quia continent malum vel in genere moris, vel in genere religionis, vel in genere fidei. Hic recensenda quoque esset illorum librorum classis qui prodeunt sine nomine auctoris ; aiunt tamen nunc illos non prohiberi, nisi doctrinam pravam contineant : et tanto minus si edantur sub oculo Ordinarii, ut hodie[2].

[1] Hic pergrave monitum sit omnibus licentiam habentibus ut nempe caute libros prohibitos custodiant, prout ipsa facta concessio expresse præcipit. Provideant etiam ne post eorum mortem in omnium heredum manibus veniant, cum id esse non possit sine animarum pernicie, ut probavit eventus. Imo præstaret ut libros suos propriæ Ecclesiæ relinquerent, si fieri possit, exemplo S. Prosperi Episcopi ; en particula ejus testamenti conditi anno 475 : *Ecclesiæ meæ do, lego et omnes libros meos, præter Evangeliorum librum, quem scripsit Hilarius quondam Pictaviensis sacerdos, quem tibi Euphronio fratri et consacerdoti dilectissimo... do, lego, volo, statuo; memor esto mei, amen*, etc., etc.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIX, n. 61.

R. 2. Libri primæ classis prohibentur in Bulla *Cœnæ* sub pœna excommunicationis ipso facto, et Pontifici reservatæ. Eamque incurrunt scienter legentes, retinentes, imprimentes, vel quomodolibet defendentes, vendentes. Et extenditur etiam ad libros qui tractant de astrologia judiciaria ex Sixto V. — Libri secundæ classis prohibentur ex Regula decima Indicis, et Constitutione *Dominici Gregis* Pii IV sub pœna item excommunicationis ipso facto, non tamen reservatæ. Sub eadem quoque pœna prohibiti habentur libri *magici*, quippe qui habentur ut de hæresi suspecti [1] : non tamen prohibentur libri catholicorum in quibus referuntur verba alicujus hæretici ad eum confutandum. Neque ubi adsunt notæ alicujus hæretici, modo non essent ita copiosæ ut potius liber ex illis notis constaret. — Libri tertiæ classis nulla prohibentur pœna; sed legentes, aut retinentes præter mortalis culpæ reatum dicuntur Episcoporum judicio severe puniendi. Libri tamen antiqui, qui res lascivas continent ab ethnicis conscripti, ob elegantiam permittuntur, pueris exceptis [2].

Q. 13. *Quid requiritur ut incurratur excommunicatio ab iis qui retinent, legunt, imprimunt, vel defendunt libros hæreticorum* [3] ?

[1] Reg. 9.

[2] Olim libri in propria classe prohibiti distinguebantur; sed cum id confusionem induceret, cum semper essent sub unaquaque classe singulæ repetendæ, sub Alexandro VII novus index confectus fuit in quo, omissa illa distinctione, ordine alphabetico omnes libri prohibiti reponuntur, tantummodo signando qui sunt primæ Classis per verba; 1 *Cl.;* ad primam autem classem revocantur libri prohibiti per speciale aliquod Breve R. Pontificis, cum id fiat sub excommunicatione ipso facto et reservata. Aliæ duæ classes distinguendæ sunt vel ex modo prohibitionis, vel ex materia quam pertractant, vel ex doctorum consensu ac peritia. — Porro præstat ut omnes Ecclesiastici hunc indicem habeant, in quo adnotent qui de novo in dies prohibentur, ut et sibi et fidelibus hac de re occurrere salutariter possint ac providere.

[3] *Retentores* sunt qui libros vetitos habent, quocumque modo habeant, sive nomine proprio, sive alieno; sive retineant ad confutandum, sive ignorent idioma, sive non intendant legere, sive solum retineant ad ornatum in bibliotheca. Item est si quis antequam liber prohiberetur redegit in compendium; item si partem libri retinet; item si eos libros retinet ad involvendas merces aut similia. Sed excusatur famulus, auriga qui cos

R. Requiruntur hæ quatuor conditiones ex communi Doctorum :

1. Ut auctor sit *hæreticus* : vel saltem si sit anonymus, ut tractet ex professo de hæresi (tunc enim recte supponitur de secta hæretica). Unde qui legeret scripta ob hæresis suspicionem vel etiam ob ipsam hæresim prohibita, et ideo liber sit damnatus ut hæreticus, incurreret quidem excommunicationem Indicis quæ non est reservata; non tamen excommunicationem reservatam Bullæ *Cœnæ*, ut docent probabiliter cum Pignatelli; quia ad eam incurrendam requiritur ut etiam ipse auctor damnatus sit ut hæreticus, vel natus ex secta hæretica[1]. Item neque illam incurreret qui legeret librum pagani, turcæ, judæi vel alterius infidelis, licet errores contra fidem contineret, quia infideles non sunt hæretici, cum fidem nunquam susceperint. Sciendum est tamen, Talmud[2] et similes Hebræorum libros esse prohibitos per Bullas Pii V et Clementis VIII.

2. Ut lectio fiat *scienter*. Unde qui ex ignorantia etiam vincibili nescit librum esse auctoris hæretici, vel hæresim

gestant jussu domini licentiam habentis : item ligans et similes. *Legentes* sunt qui non solum verbis, sed etiam oculis librum percurrunt, modo intelligatur sufficienter idioma; secus non legerent, nisi materialiter. Excusatur tamen qui gravi metu ad legendum esset coactus : non autem excusatur corrector libri prohibiti qui imprimitur ; nam ipse revera eum legit. *Imprimentes* sunt non tantum typographi aut patroni officinæ, sed qui humectant seu præparant chartam, imponunt atramentum, typos ordinant, torcular premunt : item transcriptores. Non tamen qui remote tantum concurrunt, ut vendentes chartam, typos, atramentum, etc. *Defendentes* sunt omnes qui quocumque prætextu vel causa librum quatenus hæretici opus est laudant, exaltant, probant quæ in eo sunt, abscondunt, vel impediunt ne tradatur superiori. Aliter esset, si quis laudaret tantum ingenium auctoris, stylum, vel eruditionem. — *Vid.* Ferraris, *Bibl. Concion.*, etc. — Sperone, *Theol. Moralis.*

[1] Probabiliter dicunt Holzman, Elbel, etc., quod ex epikeia bene excusantur legentes librum hæreticum, si necessario indigeant tali lectione ad convinciendum hæreticum ex suo proprio vel alterius hæretici libro, puta inveniendo contradictiones, etc., modo periculum sit in mora, nec pateat recursus ad Romam, vel saltem ad Episcopum. Liguori, *Opus Mor.*, l. VII, n. 283.

[2] Corpus est totius juris sacri et moralis Judæorum fabellis ac falsitatibus plenum.

continere, aut de Religione tractare, non incurrit excommunicationem. Excusat autem a censura non solum ignorantia invincibilis, sed etiam crassa. Imo juxta plures etiam affectata ; quia in hac proprie loquendo deest dolus formalis, qui verum censuræ contemptum inducat [1].

3. Ut liber tractet *ex professo de Religione*, vel hæresim contineat ; ideoque sufficit ut tractet ex professo de Religione, etiamsi nullum contineat errorem ; cum Bulla loquatur disjunctive. Dicitur autem liber *de religione* tractare si contineat sacram doctrinam, sive sit exponendo Scripturam, sive scholasticam, sive conciones, sive casus conscientiæ, sive alia quæ ad cultum Dei vel Sanctorum vel ad salutem animarum spectant, aut de Clericis et monacis disserunt, et similia. Ita Suarez et Sanchez [2]. — Dicitur vero tractare *ex professo* si in fronte vel titulo præferat materiam religionis ; aut in decursu ita fuse rationibus eam stabiliat ut eam legentibus notanter persuadere velle videatur. Ita Voit. Ratio communis est quia hæretici solent talia scribere vel in odium fidei nostræ vel aliquid veneni inferendo, vel ad conciliandum suæ sectæ existimationem.

4. Ut lectio sit in materia *notabili ;* communiter enim admittunt auctores hac in re materiæ parvitatem [3]. Sed quænam sit habenda uti materia notabilis inter diversas sententias sic melius distinguunt Croix, Elbel, Holzman, Sporer, etc., attendendo videlicet ad finem prohibitionis. Si aperiendo librum offendis in doctrinam quæ directe fidei adversatur et legis, excommunicationem non effugies, etiamsi paucas lineas perlegas ; quia periculo perversionis jam te exponis, vel certe agis contra finem prohibitionis,

[1] Nos tamen adhæremus sententiæ utpote communiori, quæ docet affectatam ignorantiam non excusare quoad legentes libros primæ classis. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 1124 ; et l. VII, nn. 48 et 296.

[2] « Imo si libri alieni etiam a religione argumenti, de philosophia, v. g., vel jure civili, tales sint ut hæreses plures sæpius inculcent, vel unam eamdemque crebro inserant ac persuadere conentur, sicuti passim usuvenire solet novatoribus, ii habentur pro libris de religione tractantibus, inquit doctissimus P. Gretserus. » Ita Ferraris, *Bib. Conc.* v° Libri prohibiti, sub fin.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VII, nn. 281 et seqq.

qui est non tantum ut tollatur periculum in particulari, sed etiam in communi, et auferatur a pravis hominibus ansa scribendi edendique libros pravos. Secus esset, si liber hæretici ageret de indifferenti, et si in loco quem legis nullam advertas propositionem erroris suspectam: poteris forte a mortali excusari, etsi legas ad integram paginam. Attamen bene poterit incurri censura etiam legendo solum proœmium aut indicem libri, si sit in notabili quantitate, ut docet Layman.

Quid (dices) *si error fuerit abrasus?* Alii censent cum Croix librum legi posse; quia non amplius hæresim contineret: sed multi alii cum Suarez id negant; quia illa particularis abrasio non tollit communem prohibitionem libri. Verum melius distinguendum cum Sporer: nempe si liber ex professo de Religione tractet, non obstante abrasione, remanet prohibitus juxta Bullam, quæ prohibet omnes libros hæreticorum de Religione tractantes. Secus vero, si liber ageret de indifferentibus, ut de philosophia, historia, etc., si tamen excipias illam Centuriatorum aut hujusmodi, quæ in substantia agit etiam de Religione.

Quid (addes) *si legatur tantummodo hæretici concio, vel epistola seorsim edita, vel folia libri errantia?* Negant plerique censuram incurri; quia concio vel epistola non potest dici *liber*, et hac in re interpretatio stricta facienda est. Sed nos cum Salmanticensibus observamus in expurgatorio Romæ edito jussu Tridentini expresse prohiberi sub excommunicatione (non tamen reservata) omnes scripturas ab hæreticis compositas, etiamsi breves et hæresim non continentes, donec examinentur et approbentur. Et S. Congregatio apud Ferraris interrogata quænam comprehenderentur nomine *libri* respondit comprehendi conciones, lectiones, prædicationes, etc.

Quid (quæres) *de hæreticorum manuscriptis?* Sunt qui tenent censuram non incurri ob talem lectionem; quia nomine librorum nullo modo intelligi possunt manuscripta, nisi improprie. Probabilis fortasse erit sententia ista; sed nos magis adhæremus sententiæ contrariæ, quæ est etiam communior cum Croix, Holzman, Sanchez, Suarez, etc.

Ratio quia usu vulgari manuscripta sæpe *librorum* nomine insigniri solent : sic appellabantur omnia scripta antequam typographia esset inventa : sic etiam in Rituali R. appellantur manuscripta ubi adnotantur baptismata, matrimonia et funera fidelium. Hinc Benedictus XIV quotquot prohibuit libros, etiam manuscripta comprehendit.

Quid (addes) *de audiente lectionem libri hæretici?* Communius et probabilius negant cum Croix, Pignatelli, Sylvester, etc., hunc censuram incurrere : imo Coninchius, Navarrus et Palaus, adhuc probabiliter ipsum ab ea excusant (licet non a peccato), etiamsi alium ad legendum induxerit : imo Sporer et Susa eum etiam a peccato excusant, si nullum timeat periculum perversionis (posito tamen quod ille qui legit licentiam habeat; secus inducens peccaret contra charitatem, utpote alium provocans ad actum prohibitum). Ratio est quia ex una parte nullus est prævaricationis timor; ex altera lex prohibitionis loquitur solum *de legentibus, retinentibus, imprimentibus, vel quomodolibet defendentibus.*

Q. 14. *Quid de libris quos romanenses dicunt* (Romans)?

R. Narrat Nicephorus primum librorum romanensium inventorem fuisse quemdam Heliodorum Episcopum Tricensem in Thessalia, qui tempore suæ juventutis talem librum conscripsit, cujus lectio facile poterat juvenes impellere ad amores exitiosos. Synodus Provincialis, periculo cognito, legem imposuit Heliodoro ut vel opus suum traderet flammis, vel Episcopatui renunciaret. Quid ille? mente captus maluit suæ dignitati cedere quam lethiferum illud opus destruere superbissimus homo! Quia tamen non omnes libri qui nomen istud præ se ferunt gravis damni periculum continent, hinc duæ istæ regulæ præ oculis habendæ sunt cum Bouvier [1].

1ª : Qui componunt libros graviter obscœnos mortaliter peccant; multis enim præbent occasionem ruinæ spiritualis, et nullam invocare possunt rationem quæ eos excusare possit. Similiter impossibile est dari rationem sufficientem libros hujusmodi ex professo vendendi : ergo mortaliter

[1] Dissertatio in 6 Decal. præcep.

peccant librarii qui eos in officina sua detinent, exponunt et occurrentibus vendunt. Libros autem hujus generis ex libidine, imo ex levitate, ex curiositate, vel recreationis causa legere est *regulariter* peccatum mortale; quia ex se nati sunt sensus commovere, imaginationem conturbare, et flammas impuras in corde accendere. Eos merito vocabat Origenes *calices Babylonis venena propinantes*: et D. Augustinus *ranas ascendentes de ore bestiæ*. Et Stapf ait: *Per talem lectionem tota imaginatio conspurcari, stimuli animales succendi, atque corda effeminata perversissimis affectibus imbui solent; simul vero omnis religionis sensus exstinguitur, et ipse intellectus a veritate misere detorquetur*. Talis est liber hodie expresse damnatus inscriptus *Pastor fidus*: talis est imo et perniciosior liber *Novellarum* Joannis Boccacci (etiam qui dicitur expurgatus); hic enim, nostra quidem sententia, plus juvenibus nocere potest quam opera Lutheri et Calvini: quem quidem ipsemet auctor reprobavit in quadam sua Epistola ad Mainardum, ut refert cl. De Luca [1]. — Diximus *regulariter*, quia nolumus definire eos mortaliter peccare qui ex sola curiositate tales libros legunt, si (ob ætatem provectam, complexionem frigidam, aut consuetudinem de rebus venereis tractandi) grave periculum non incurrant.

2ª: Alii sunt libri amores licitos vel illicitos describentes, qui ad libidinem graviter non excitant, nec sensus commovent, nec periculo notabili exponunt, ut sunt multæ tragœdiæ, comœdiæ, aliqua poemata. Qui, secluso gravi periculo et aliorum scandalo, ejusmodi libros ex sola curiositate legunt mortaliter non peccant. Si vero ob causam legitimam, v. g., ad discendum, ad acquirendam aut perficiendam eloquentiam id faciant, nullatenus peccant, supposito quod officia sibi ratione status imposita propterea non omittant, nec negligant. Raro Clerici istiusmodi lectioni vacare possunt sine peccato, quia vel officia sua communiter negligerent, vel scandalum aliis præberent: ad minus enim inde sequuntur, ut ex experientia constat, tædium pietatis, in-

[1] *Vid. Annali religiosi*, t. XI.

capacitas labori continuo incumbendi, exstinctio spiritus unctionis ac fervoris, etc. Unde merito notatur hos libros sæpe magis nocere fidelibus quam prorsus obscœnos, qui horrorem excitarent; ab eorum igitur lectione avertendi sunt pœnitentes. — Qui prædictos libros etiam non graviter obscœnos componunt sæpe mortaliter peccant, quia multis præbent occasionem ruinæ, sine ratione sufficienti. Non ita peccare videntur qui eos vendunt; cum enim ex dictis multi eos vel absque peccato, vel saltem absque peccato mortali legere possint, eo ipso aut nullatenus aut venialiter tantum peccant eos emendo. Ergo librarius qui eos in officina sua habet et petentibus vendit inquietari non debet [1].

Q. 15. *An liceat dominis hospitiorum* (*quæ vulgo* cafés *dicuntur*) *quævis folia publica hospitibus legendo exhibere?*

R. Cum Gury: possunt utique exhibere quæ de rebus mere politicis tractant, nec videntur teneri ad rejiciendum folium aliquod ex eo quod interdum aliquid minus rectum ratione fidei contineat, modo generatim religioni non adversetur. At admittere non possunt ea quæ evidenter et ordinarie sunt religioni et moribus adversa, etiamsi propterea hospites ad ipsos confluere desinant. Agitur sane de damno gravissimo, spirituali ac publico; scripta enim mala fidem ac religionem subvertere nata sunt: unde publicæ eorum diffusioni cooperari non licet, quæcumque tandem causa haberi possit.

Q. 16. *Quid de legentibus S. Bibliam in lingua vulgari?*

R. Vel agitur de iis Bibliorum in lingua vulgari versionibus quæ a Sede Apostolica fuerint approbatæ, aut editæ

[1] Patresfamilias, magistri scholarum, heri et omnes qui curam aliorum habent, inferiores a lectione librorum romanensium quantum possunt avertant, eosque piis, sanctis ac gravibus studiis assuefaciant. Hac enim sola via formantur viri eruditi, sensati, virtutibus præditi, religionis ac societatis defensores, ad regendam propriam familiam idonei, et nulli negotio impares.

Sane non desunt ætate nostra optimi libri qui oblectant animum quin vitium insinuent. Imo in eo toti sunt ut virtutem extollant, ad eamque alliciant: quos porro præstat præ manibus adolescentium ponere, si hisce artificiose consarcinatis historiis delectentur.

cum adnotationibus desumptis a sanctis Ecclesiæ Patribus, doctisve ac catholicis viris; vel agitur de aliis tali qualitate carentibus [1]. Si 1, versiones hujusmodi conceduntur (H), uti videre est in Decreto S. Congregationis Indicis (13 junii 1757 [2]). Si 2, etsi olim receptum fuerit ut res tota solius Confessarii judicio definienda relinqueretur, hodie tamen, propter abusus ex Biblicis societatibus præsertim provenientes, minime licet fidelibus tales versiones perlegere, et retinere *sine licentia Sedis Apostolicæ* (I). Imo qui contra facere præsumpserint absolutione in confessione non erunt donandi, nisi prius Biblias illas Ordinario reddiderint, uti expresse definivit prædicta Congregatio 23 jan. 1836 [3].

Diximus *sine licentia Sedis Apostolicæ;* nam Leo XII speciali mandato (24 maj. 1825) hanc facultatem sibi et successoribus suis reservavit. Hinc ad quæsitum : *Utrum permittenda impressio versionis antiqui et novi Testamenti exaratæ per Rev. Antonium Martini sine textu latino, et sine notis,* S. Congregatio respondit : *Negative* [4].

Q. 17. *Ad quid tenetur qui habet libros prohibitos?*

R. Juxta Bullam Julii III *Cum meditatio*, et Constitutionem Pii IV *Dominici Gregis*, tenetur qui habet libros prohibitos cujuslibet speciei eos sub obedientiæ præcepto, ideo sub gravi *tradere quam primum* Inquisitoribus vel Episcopis [5]. Et Alexander VII hanc n. 45 damnavit propositionem : *Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri.*

Diximus : 1. *tradere,* nam licet communiter a censura excusetur qui librum vetitum comburit, quia sic cessat illum habere, præceptum est tamen ut *tradatur :* quod quidem semper, etiam nostris hisce diebus, præcipitur quoties prohibentur libri. Idque merito; interest ut superiores sciant

[1] Qui eruditionem peroptat amplissimam hac super re adeat Benedictum XIV, *De Syn. Diœc.*, l. VI, c. X, *De vernacula divinarum Scripturarum lectione*, etc.

[2] Exstat in additione ad Regulas 4 et 7 Clementis VIII in Indice libr. prohib.

[3] *Vid.* Syn. Diœc. Nicæensis, 1840, p. 60.

[4] *Vid. Amico Catt.*, vol. VII, p. 279, Milano, 1844. Quod pari ratione dicendum est, etsi simul cum versione adsit latinus textus, sed sine notis.

[5] Sufficit autem tradere etiam habenti licentiam, ut usu receptum est.

quæ fidelibus propinentur venena, ut antidotum præparent[1]; — 2. *quam primum :* ceterum liberant a mortali, ideoque a censura, qui scienter et culpabiliter uno vel altero die librum retinet : et hoc satis probabiliter; quia sicuti materiæ, ita et temporis parvitas excusat. Imo Layman, Pignatelli, Sanchez et alii plures apud Croix excusant omnino qui librum retinet etiam longiori tempore, nempe exspectans opportunam occasionem ad illum tradendum superiori, vel alii habenti licentiam. Non tamen excusatur neque qui librum retinet etiam alieno nomine, v. g., in deposito, mutuo aut pignore, quia de facto retinet; neque qui librum dat alteri retinendum, cum possit arbitrio suo illum repetere. Excipe si deponeret apud eum qui habet licentiam cum pacto expresso non repetendi, nisi vel post expurgationem vel post ipsam licentiam impetratam : hunc non damnarem, ait S. Alphonsus; et tanto minus damnarem si donaret librum habenti licentiam sub conditione ut reddat, si deinde ipse licentiam obtineat[2].

An (quæres) *libri prohibiti sint domino reddendi, si eos retinendi facultatem non habeat, casu quo petat ?* Negative, ne detur occasio transgrediendi legem : excipe si nequeant denegari sine gravi incommodo, ut si inde rixæ, blasphemiæ, etc.; tunc enim ipse videat. Attamen levis contristatio vel etiam timor dissolvendæ amicitiæ non censeretur ratio, saltem plerumque, pravos libros amico reddendi. Gury.

Scholium I. — *De fidei impedimentis generatim.*

Q. 1. *Quænam sunt fidei impedimenta ?*

R. Fidei impedimenta diversa semper fuere pro diversitate temporum, ut videre est in historia Ecclesiastica. Licet enim fidei hostis unus sit semper et idem, Princeps vide-

[1] Episcopi tamen Provinciæ Taurinensis Encyclica ad Clerum et populum, sub die 29 jun. 1849, habent : *Brûlez, à l'exemple des premiers fidèles, tous les écrits et les livres mauvais* (Art. 19 : contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus, etc.) *et ces feuilles périodiques où le redoutable et saint nom de Dieu est profané, le sacerdoce insulté, la piété tournée en dérision, l'honnêteté outragée, l'honneur du prochain calomnié.*

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VII, nn. 295, 297, etc.

licet tenebrarum ; non una tamen, nec eadem semper sunt arma quibus eam aggreditur et præfocare conatur. Quænam præcipua sint ætate nostra, vix in sublimi Principis Apostolorum cathedra collocatus Pontifex Maximus Pius IX, quasi e culmine Turris Davidicæ subjectum sibi orbem catholicum attente circumspiciens, sapientia plane singulari (Encycl. *Qui pluribus*, 1836) indicavit omnibus christianitatis Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis et Episcopis ut in ea eliminanda studia simul omnes enixe intenderent. Erit de præcipuis.

Rationalismus. — Semirationalismus. — Progressismus. Massonismus. — Biblismus. — Indifferentismus.

1. *Rationalismus* : rationalismum hic dicimus eorum conatum (ut verbis utamur Magni Pii Papæ IX) *qui præpostero sane et fallacissimo argumentandi genere nunquam desinunt humanæ rationis vim et excellentiam appellare, et extollere contra sanctissimam Christi fidem, atque audacissime blaterant eam humanæ refragari rationi. Quo nihil certe dementius, nihil magis impium, nihil contra ipsam rationem magis repugnans fingi, vel excogitari potest.* Et sane, etiamsi fides sit *supra* rationem, non est tamen *contra* ipsam, neque ulla vera dissensio inter utramque ; cum utraque sit ab uno eodemque principio immutabili, Deo nempe, qui utrique scopum suum præfixit, ut sibi mutuam ferret opem : rationi quidem in fidei veritatibus aperiendis, tuendis et propugnandis : fidei vero in ipsam rationem ab omni errore liberando, et rerum divinarum cognitionem mirifice illustrando, confirmando, perficiendo [1].

2. *Semirationalismus* : sicut olim a Pelagianismo originem habuit *Semipelagianismus*, et a Calvinismo atque Lutheranismo ortus est *Jansenismus* ; ita a Rationalismo recenter effluxit *semirationalismus* : hoc vocabulo indicamus doctrinas quorumdam pseudocatholicorum (et sunt præsertim in Italia) qui, licet videantur Rationalismum, ut in se est, palam

[1] *Vid.* Bergier, *Dict.*, v° *Rationalisme.* — Stapf, *Theol. Mor.*, § 168. — Lacordaire, *Conférences*, Confér. XXI.

rejicere, tales tamen sententias promulgant quæ, si logice et attente evolvantur, ad easdem consequentias pertrahunt. Isti videlicet, tametsi fateantur fidem catholicam non adversari naturali hominis rationi, ita tamen quibusdam novis et resonantibus verbis hanc secundam describunt, et cum illa conciliare nituntur, ut huic primatum super primam concedere non erubescant. Ecclesiam Catholicam non negant; sed eam nobis exhibent talem cui *frontem ruga senilis aret*, et ideo volunt ad præsentes populorum consuetudines esse suis in doctrinis tam moralibus quam dogmaticis accommodandam; quasi nempe sapientissimus ejusdem auctor et Pater Christus Jesus non sit idem *heri et hodie, ipse et in sæcula*, et frustra de sua Ecclesia pronunciaverit: *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Admittunt supremum veritatis tribunal; sed illud in opinione hominum, quam dicunt *universalem*, collocandum esse docent: vitam æternam tanquam ultimum finem nostrum non diffitentur; sed volunt ejus quasi viam et initiationem habendam esse felicitatem civilem, materialem atque terrenam, licet compertum omnino sit felicitatem ad quam conditi sumus talem esse *quam mundus dare non potest*. Et alia similia, quæ in recentioribus quibusdam Scriptoribus (præcipue italis) quos *liberales* appellant, legere est. Quo porro doctrinæ istæ nos pedetentim perducere queant nemo est qui aperte non videat[1].

3. *Progressismus*: progressismi nomine, ut est fidei impedimentum[2], eam intelligimus insaniam quorumdam qui,

[1] Qui cupit valde accuratam *Semirationalismi* descriptionem adeat egregium opus *La Civiltà Cattolica*, vol. VIII, ann. 3, p. 385.

[2] Est enim et alius progressismus, quem non reprobamus: est progressus in fervore devotionis; progressus in solido amore proximi; progressus in scientiis optimis, in artibus utilibus, in virtutibus: quo sensu accipitur illud Apostoli, 1 Tim. 4: *Profectus tuus manifestus sit*. « Cave tamen, monet ad rem Stapf, § 326, ne ea quæ hucusque usitata fuerunt ex malesano nova moliendi pruritu indiscrete rejicias. Decet equidem ut in negotiis quæ nobis incumbunt expediendis semper perfectiora meditemur; ast plurimi nostra ætate hoc principio pessime abusi sunt, dum nempe studio novitatis ducti omnia miscere, et quidquid antiquum vel usitatum fuit jam ex hoc solo titulo eliminare tentarunt; qui quidem antiquitatis contemptus nobis nimium quantum funestus accidit! »

divinæ revelationi bello indicto, humanum progressum laudibus efferunt, et hunc in Religionem ipsam Catholicam ausu sacrilego inducere nituntur, perinde ac si fides nostra non Dei, sed hominum opus esset, aut philosophicum inventum, quod humanis modis perfici possit : *Abominabiles facti in studiis suis* (ad rem Pius IX) *humani progressus obtentu fidem destruere, eamque rationi subjicere, ac Dei eloquia invertere contendunt, summopere Deo ipsi injuriam inferre non reformidant qui cœlesti sua religione hominum bono atque saluti clementissime consulere est dignatus* : quæ verba tanti Pontificis retulisse, progressismum radicaliter confutasse est. Adde : cum Religio nostra non fuerit a ratione hominum inventa, sed a solo Deo nobis tota benigniter revelata, facile est intelligere ex sola Dei loquentis auctoritate omnem ejusdem vim exoriri.

4. *Massonismus :* complectimur hoc vocabulo omnes et singulas sectas illas clandestinas (quocumque tandem nomine nuncupentur, cum in more habeant nomen sibi in dies diversum imponere, ut facilius latescere queant) quarum scopus est divinam Ecclesiæ auctoritatem et leges acerrime oppugnare, legitimam Principum etiam sæcularium potestatem evertere, omnia uno verbo tum sacra tum civilia conculcare. Eas porro omnes Apostolico anathemate percusserunt e Petri Cathedra Pontifices fere omnes a Clemente XII ad Regnantem Pium IX, inflicta *pœna excommunicationis ipso facto, et reservatæ tam in eum qui ab iisdem societatibus, earum cœtibus, conventiculis et aggregationibus non se abstinet, vel easdem quoquomodo juvat ac fovet, quam in eum qui illos non denunciat, quos noverit his societatibus nomen dedisse vel consilium, auxilium aut favorem præstasse.* Item sub eadem excommunicatione ipso facto incurrenda ac reservata *prohibentur omnes libri, statuta, manuscripta, codices harum societatum, sicut etiam illos vel legere vel retinere : quod item valet de omnibus libris ad illorum defensionem exaratis*[1]. Quæ omnia legitimis superioribus sub gravi tradi debent.

[1] Clemens XII, Constit. *In eminenti*, 1738. — Benedictus XIV, Con-

5. *Biblismus.* Nemo ignorat per totum orbem inductas fuisse (Lugduni primum anno circiter 1814), et audacissime vagari quasdam hominum societates quas *Biblicas* vel etiam *Biblismum* appellant. Hæ veterum hæreticorum artem renovantes contra Ecclesiæ regulas libros S. Scripturæ vulgaribus quibusque linguis translatos, et sæpe etiam perversis explicationibus præditos non cessant ubicumque possint obtrudere incredibili exemplorum numero, et etiam rudioribus gratuito elargiri, vel minimi vendere. Quorsum hæc? Non alio profecto fine quam ut omnes fideles assuescant sacras Paginas privato judicio interpretari, sicque se a Divina traditione, a Patrum doctrina et ab Ecclesiæ Catholicæ sensu pedetentim subducere, et more Lutheranorum ac Calvinistarum emancipare in iis quæ ad fidem et æternam salutem maxime pertinent. Hinc valde pertimescendum, ne vel corruptione vel interpretatione perversa *Evangelium Christi Domini hominis fiat Evangelium, aut, quod pejus est, Evangelium diaboli,* ut verbis utamur Doctoris Maximi [1]. Deus nempe ipse, ne fideles sui circumferantur *omni vento doctrinæ in nequitia hominum ad circumventionem erroris,* vivam constituit auctoritatem, quæ legitimum sensum suæ revelationis doceret, ut omnes in rebus fidei et morum controversias judicio infallibili dirimeret. Hæc autem auctoritas non in privato cujusque sensu residet, sed in sola Romana Ecclesia, cujus solius Catholici omnes fateri debent proprium esse judicare de vero sensu et interpretatione sacræ Scripturæ. In Biblicas porro societates eliminandas toti fuerunt recentiores Pontifices, Pius VII, Leo XII, Gregorius XVI et Pius IX [2].

stit. *Providas*, 1851. — Pius VII, Constit. *Ecclesiam*, 1821. — Leo XII, Constit. *Quo graviora mala*, 1825. — Gregorius XVI, Encycl. *Inter præcipuas machinationes.* — Pius IX, Encycl. *Qui pluribus*, 1846.

[1] S. Hieronymus, in c. 1 *Epist.* 1ª *Ad Galat.* — A Protestantibus maxime prædicatur versio Diodati calvinistæ: sed mendaciter sane, cum septem libros S. Scripturæ penitus omiserit, et plures textus adulteraverit. Vid *Intorno alla Traduzione della Bibbia del Diodati*, Dialogo, Pogliani, Mil., 1851. — *Annali Relig.* Ser. 2, vol. IX, p. 465.

[2] Pius VII, 1 *jun. et* 4 *septemb.* 1816. — Leo XII, Encycl. 3 *mai.* 1824. — Gregorius XVI, Encycl. 24 *mai.* 1834. — Pius IX, Encycl. *Qui pluribus*, 1846.

6. *Indifferentismus.* Theologi catholici solent *Indifferentismi religiosi* vocabulo indicare illud quorumdam systema qui in Religionis negotio faciunt unicuique amplam libertatem, ut quæ sibi verior sententia visa fuerit, eam teneat[1]. Hoc quam absurdum sit et horrendum nemo unus est qui non videat; cum enim veritas una sit et indivisibilis, quicumque cum ipsa non est falsitatem sectatur. Hinc Apostolus monet *unum esse Deum, unam fidem, unum baptisma*[2]. Et habemus ex ipsius Servatoris testimonio eos *esse contra Christum qui cum Christo non sunt*[3]; et infeliciter dispergere qui cum ipso non colligunt. Hinc Hieronymus, cum in tres partes schismate scissa esset Ecclesia, narrat se tenacem propositi, quando aliquis rapere ipsum ad se nitebatur, constanter exclamasse : *Si quis Cathedræ Petri jungitur, meus est*[4]. Falso autem sibi quis blandiretur quod et ipse in aqua sit regeneratus; opportune enim responderet Augustinus[5] : *Ipsam formam habet etiam sarmentum quod præcisum est de vite; sed quid illi prodest forma, si non vivit de radice?*[6]. Hoc ergo systema non est aliud quam turpissima species infidelitatis privativæ, et error pestiferus ætatis nostræ, contra quem oportet Ecclesiæ Ministros viriliter dimicare : id enixe commendavit Leo XII Encyclica *Ubi primum*, ostendens quam facile et cito indifferentismus religiosus convertatur in Deismum, imo in Atheismum ac Materialismum. Regnans autem Pius IX vocat indifferentismum *systema horrendum, ac vel ipsi naturalis rationis lumini maxime repugnans.*

Si quis ergo nos hic de intolerantia audacter accuset, et quærat cur pacem nolumus in rebus fidei nostræ cum sectis adversariis, facilem ei dabimus responsionem illis Marci Tullii verbis (si tamen ipsis hac in re uti liceat) : *Cur pacem nolumus? Quia turpis est; quia periculosa est; quia esse non potest*[7]. Primo quidem *quia turpis est :* quid enim magis turpe, quid magis fœdum in homine sincere catholico

[1] *Vid.* Gazzaniga, *Prælectiones Theol.*, t. III, d. 2, c. III.
[2] Eph. 4. — [3] Luc. 11. — [4] Ep. 58.
[5] In Ps. contra part. Donat.
[6] Ita Gregorius XVI, Encyclica *Mirari vos.* — [7] Philipp. 7.

quam veritatem cum errore manifestate et advertenter pati et commiscere? Secundo *quia periculosa est :* qui enim veritatem agnoscens indifferenter se gerit cum errore contrario evidentissimum incurrit periculum illam paulatim deserendi et istum amplexandi, cum, ex experientia, tam facile sit errantium corruptione cor hominis corrumpi et eorum tenebris mentem obvolvi. Tandem quia esse non potest : *Quæ enim participatio* (clamat Apostolus) *justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli* [1].

Q. 2. *Quidnam agendum est Parocho ad fidei impedimenta eliminanda in Parœcia sua?*

R. Parochus hæc peragat diligentissime : — 1. oves sibi commissas opere, sermone et exemplo in fide confirmet, et ab iis vitiis studiose avertat quæ fidem pedetentim exstinguunt, uti sunt superbia, impudicitia, blasphemia, etc.; — 2. populum interdum commoneat de obligatione gravi denunciandi hæreticos, vel suspectos intra tempus statutum; — 3. *cum* (dicente Sancto Leone [2]) *magna sit pietas prodere latebras impiorum, et ipsum in eis, cui inserviunt, diabolum debellare,* omni opera Parochus populo detegat multiformes inimicorum errores et machinationes, ut sibi caveat; — 4. caute invigilet ne in Parœcia sua libri perversi circumferantur; et si quos invenerit damnatos, curet ut quam primum deferantur ad Episcopum, ut a Pio IV præceptum est; — 5. nitatur superstitiones eliminare, uti sunt sortilegia, veneficia, divinationes et aliæ vanæ observationes, quibus innixi quidam jactitant se scire prædicere futura, morbos curare, thesauros detegere; quæ quidem fidem non parum labefactant; — 6. curet ut a Parœcia arceatur (implorato, si fuerit opus, judicis sæcularis auxilio) tam improbum illud hominum genus quos *Zingaros* vocant [3] quam garruli illi *circulatores* qui indulgentias apocryphas, falsa miracula,

[1] Corinth. 2, 6. Vid. supr., t. I, in n° 7, p. 264 Neque etiam, etc. It. Roselli compend. summæ philosophiæ, 7, § 4, p. 257, edit. Rom., 1837.

[2] Serm. 8, c. 1.

[3] *Vid.* Supra *De Virtute Relig.*, Disp. 3, c. 1, a. 2, q. 4.

ineptas orationum formulas promulgant [1]; — 7. si quos habeat Parochianos qui mercaturæ exercendæ, vel addiscendæ artis causa ad loca hæreticorum conferrre se soleant, studeat avertere plus quam poterit, vel saltem eos accurate doceat quæ a Clemente VIII tradita demonstravimus circa communionem fidelium cum hæreticis. Valde autem commendanda consuetudo ut ad Pœnitentiam et Eucharistiam accedant, tam cum discedunt quam etiam cum revertuntur.

Scholium II. — *De recentiori et peculiari fidei impedimento in Italia.*

Summus Pontifex feliciter regnans, Encyclica *Nostis,* data ad Archiepiscopos et Episcopos Italiæ (8ª decembris 1849, Neapoli in Suburbano Portici), solertissime indicat recens quoddam et peculiare fidei impedimentum in Italia inique serpens. Est autem audacissimus pravorum conatus qui diabolicum iniere consilium de *Italis populis traducendis ad Protestantium placita et conventicula* [2]. Præsulum idcirco omnium curas ea de re impensius excitando Christi Vicarius remedia præbet ad tantum periculum eliminandum, et sunt :

1. Populum de paratis sibi insidiis edocere, et diligentissime in doctrina christiana instruere, ut vitam ad illius normam componant.

2. Ecclesiasticorum omnium (præsertim qui in animarum cura) zelum accendere, ut *majori usque alacritate, prout temporum ratio postulat,* in dictam *christianæ plebis institutionem incumbant, illud speciatim dogma singulis inculcantes sine fide catholica impossibile esse placere Deo, et æternam consequi salutem.*

3. In orationibus publicis fideles laicos una cum Clero peculiares identidem Deo gratias agere pro accepto Catholicæ

[1] Si qui eleemosynam emendicando circumeant, asserentes se ad fidem Catholicam conversos, consistere hosce in Parœcia non sinat Parochus, nisi litteras *commendatitias* ab Episcopo probatas recognoverit; et ubi secum habeant mulieres, requirat testimonium conjugii, si conjuges se dixerint : vel fidem Baptismi, si dicant parentes.

[2] *Vid.* Theiner, *Dell' Introduzione del Protestantismo in Italia,* Roma, 1850. — *Annali religiosi,* Ser. 2, fasc. XXVI.

Religionis beneficio, et suppliciter una simul efflagitare ut ejusdem *professionem in regionibus nostris tueri et inviolatam conservare dignetur.*

4. Sacramentum Confirmationis tempestive suscipere, et sæpius Pœnitentia expiari atque SS. Eucharistia muniri.

5. Parochorum aliorumque Sacerdotum studiis in ordinario prædicationis ministerio adjungere interdum extraordinaria Spiritualium Exercitiorum et Sacrarum Missionum subsidia.

6. Blasphemiarum in Dei nomen et in Sanctos horrorem cunctis inspirare, et alia graviora scelera cum magno scandalo conjuncta eliminare, uti sunt concubinatus notorii, violatio dierum festorum et præcepti ecclesiastici circa jejunia, ciborum delectum et similia.

7. Viros insignes et sana doctrina præstantes impense ad hoc inflammare ut contra libellos impios, ephemerides et pagellas illas *mendacii, calumniarum et seductionis plenas, quas novæ artis librariæ pravo usu vaferrimi Ecclesiæ inimici in vulgus edere et multiplicare quotidie non intermittunt,* alia ipsi parvæ item molis scripta de Episcoporum voto et approbatione in lucem edant, et, prout locorum et personarum ratio suggesserit, inter fideles diffundant.

8. Tandem pietatem, venerationem atque observantiam in christiano populo insinuare, fovere, tueri et alte defigere erga supremam Perri Cathedram, ubi sedet verus Christi Vicarius, totius Ecclesiæ Caput et omnium Christianorum Pater et Doctor (J).

Scholium III. — *De studio dilatandæ fidei.*

Q. *An pro fidei nostræ dilatatione solliciti esse debeamus?*

R. Affirmative : præstat sane ut non tantum fideles amoveamus a periculo infidelitatis, sed ut pro nostro posse [1] vel ipsos infideles adducamus ad christianam fidem. « Quisquis

[1] Hoc valent omnes orationibus et eleemosyna. Sed præcipue studium religionis dilatandæ nobis Ecclesiasticis incumbit. Quis sane dixerit illum Clericum spiritum ecclesiasticum possidere qui indifferens est sive propagetur Religio, cujus minister est, sive non? Male cogimur opinari de illo quem zelus Domus Dei non comedit.

enim (ad rem Stapf, § 166) præsentem hominis conditionem atque absolutam religionis christianæ necessitatem perspectam tenet profecto nihil magis in votis habere potest quam ut Regnum Dei quaquaversus dilatetur. Quod ut eveniat, non tantum quotidie orare [1], sed etiam pro viribus conferre jubemur; si enim Deum vere diligimus, quid nobis prius esse potest quam ut ipse et quem misit Jesus Christus ab omnibus cognoscatur adoreturque, et ut benignissima ejus consilia in provehenda hominum salute per neminem frustrentur (K)?

« Idem officium ex charitate fraterna resultat, cujus indoles est ut alios destinationis nostræ consortes reddamus. Cum igitur ad destinationem nostram feliciter consequendam religio necessaria sit, quis non videt hujus dilatationem inter omnia charitatis obsequia locum facile primum obtinere? »

DISPUTATIO SECUNDA.

DE SPE [2].

CAPUT PRIMUM.

De spei natura, divisione et objecto [3].

Q. 1. *Quid est spes?*

R. Spes definitur communiter : *Virtus theologica divinitus infusa per quam certa cum fiducia beatitudinem æternam, et ejus media per auxilium Dei exspectamus.*

Dicitur, 1. *virtus,* quia *bonum est,* ex R. Psalte, *sperare in*

[1] Matth. 6, 10.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Morale,* l. II, nn. 20 et seqq.; et *Homo Apost.*, *Tr.* IV, nn. 6 et seqq.

[3] Spes generatim sumpta est motus appetitivæ partis in bonum futurum, arduum, sed adeptu possibile : *in bonum,* secus esset timor : *futurum,* nam circa præsens est gaudium : *arduum,* nam quod statim est in nostra potestate concupiscimus, non speramus : *possibile,* secus haberetur desperatio, non spes.

Domino [1]; — 2. *theologica divinitus infusa;* quia est supernaturale Dei donum, juxta illud : *Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe, et virtute Spiritus sancti* [2]; — 3. *per quam certa cum fiducia,* quia spes ex parte Dei, id est prout innititur Dei auxilio, est certa; etenim *in Dei auxilio,* inquit Tridentinum, *firmissimam spem collocare et reponere omnes debent* [3]. Cum vero salus æterna pendeat a nostro etiam arbitrio, quod potest deficere, ideo spes ex parte nostra non est certa; — 4. *beatitudinem æternam, et ejus media per auxilium Dei exspectamus,* quæ verba declarant duplex esse objectum spei.

Q. 2. *Quotuplex est spes?*

R. Spes alia est habitualis, alia actualis; utraque vero vel viva est vel mortua : id est formata vel informis. *Habitualis* est habitus per se infusus actuum spei ex auxilio gratiæ elicitus, qui perdurat quandiu per vitium desperationis vel præsumptionis non expellatur. De hac Apostolus : *Nunc autem manent fides, spes et charitas, tria hæc* [4]. *Actualis* est quæ actus elicit, quibus æternam beatitudinem exspectamus. De hac R. Psaltes : *In Domino spera* [5]. — *Viva* est quæ cum gratia sanctificante conjungitur, et invenitur in solis justis. *Mortua* quæ caret gratia sanctificante, et ideo esse potest etiam in peccatoribus.

Dices : *Nullus esse potest spei Theologicæ locus in illa Religione quæ est Religio timoris; atqui talis est Religio nostra; hæc enim filiis suis indesinenter minatur pœnas æternas.* — Sed negamus; Religio enim christiana semper habita est tanquam Religio charitatis, quippe quæ agnoscit Fundatorem suum Christum Jesum, *qui est ipsa charitas* [6]. Quod si pœnas minatur, pœnæ istæ sunt pro iis qui præcepta sua aspernantur; non pro justis, quibus e contrario promittit gloriam non deficientem [7].

Instabis : *Religio christiana etiam filiis suis bonis et ju-*

[1] Ps. 115. — [2] Rom. 15. — [3] Sess. 6, c. XIII, de Justit.
[4] 1 Cor. 13. — [5] Ps. 30. — [6] 1 Joan. 4.
[7] *Vid.* Bergier, *Traité de la vraie religion.*

stis pœnas minatur et timorem incutit; ad omnes enim diriguntur verba : cum metu et tremore vestram salutem operamini [1]; servite Domino in timore [2].

R. 1 : Generatim : timor quem SS. Litteræ commendant est timor filialis, qui optime cum gaudio et spe conciliatur juxta illud : *Venite, filii, audite me : timorem Domini docebo vos* [3]. Timor nempe iste totus situs est in fugiendo malo et peragendo bono; *non enim dedit nobis Dominus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis* [4] *: exsultate ei cum tremore* [5]. Hæc enim exsultatio conciliari non potest nisi cum timore filiali, quo nempe filii timent ne patrem suum offendant; in quo tamen et spem et amorem et fiduciam et lætitiam animi ponunt. Hoc sensu inquiebat Apostolus ad Romanos : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba (Pater).* De hoc etiam timore pulchre S. Zeno Veronensis : *O necessarius timor! qui nihil aliud agit nisi ut beatos efficiat; qui temet arte, non casu; voluntate, non necessitate; religione, non culpa; qui Deum metuit, non naturam; sine fide studet timere ne quid præter Deum, quem diligit, timeat* [6].

R. 2 : Directe : et primo Apostoli verba ita sunt accipienda ut non indicent nisi diffidentiam de viribus nostris, qua ipse vult nos operari nostram salutem in solo Deo fidentes, quasi diceret : *Cum humilitate in diffidentia in vobis ipsis et cum tota fiducia in solo Deo salutem vestram operamini.* Hæc interpretatio conformis est menti Apostoli in cit. loco; ibi enim non aliud sibi proponit nisi ut animos Philippensium ob iniquorum persecutiones in sui absentia valde concussos erigere valeat. En textus : *Itaque, carissimi, sicut semper obedistis non ut in præsentia mea tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini; Deus enim est qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate* [7]. — Quoad vero ad il-

[1] Philip. 2. — [2] Ps. 2. — [3] Ps. 33.
[4] 2 Tim. 1. — [5] Ps. 2. — [6] Serm. *de timore.*
[7] Jam vero si verba illa : *Cum metu et tremore* essent intelligenda in sensu nobis objecto, absurditatem includerent; dicerent enim *timete et*

lud : *Servite Domino in timore*, hoc ad Reges terræ in specie directum est : *Et nunc, Reges, intelligite : erudimini, qui judicatis terram.* Et merito, ne videlicet in magnitudine sua superbire audeant, ut observat S. Hieronymus. Sed Psalmista in loco ipso non cessat eosdem excitare ad gaudium et fiduciam, addens : *Et exsultate ei cum tremore.* Ad justos autem generatim sic ait [1] : *Lætamini in Domino et exsultate, justi : servite Domino in lætitia.*

Q. 3. *Quodnam est spei objectum?*

R. 1. Objectum spei *materiale primarium*, nempe quod primo sperare debemus est æterna beatitudo, quæ est Deus ipse fruendus juxta illud Domini : *Ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis* [2]. Unde Augustinus : *Præmium virtutis erit ipse qui virtutem dedit* [3]. — *Materiale secundarium* sunt auxilium divinæ gratiæ atque ipsa opera nostra divino isto auxilio peragenda ; hæc enim ad Deum possidendum perducunt, juxta illud Apostoli : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi ; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ* [4]. Hinc merita nostra spei nostræ fundamentum dici possunt, quatenus sunt conditio *sine qua non*.

R. 2 : Objectum *formale* sive motivum propter quod sperare tenemur alii dicunt esse Dei bonitatem, alii omnipotentiam, alii denique promissionem et fidelitatem. — Nos censemus hæc simul accepta constituere objectum spei formale. *Bonitas* nempe nos movet et allicit ad Dei deside-

contremiscite, quia Deus operatur in vobis velle et perficere. At si accipiantur sensu a nobis tradito, nihil magis aptum ad animos confortandos proferri potest : æquivalent enim his verbis : *Timete de vobis ipsis, et totam fiduciam vestram ponite in Deo solo, quia ipse solus est qui operatur in vobis velle et perficere pro bona voluntate.* Quod autem Apostolus non aliud sibi velit patet ex aliis ejusdem verbis in ipsa Epistola : *Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete.* Et ita ex SS. Patribus, præsertim ex Augustino allatum textum exponit clariss. Martini : « *Faisons notre salut avec crainte et tremblement, c'est-à-dire avec une sainte et humble sollicitude de l'âme, craignant toujours du côté de nous-mêmes, et nous défiant de nos propres forces pour donner à Dieu toute notre confiance.* »

[1] Ps. 31, 99. — [2] Gen. 15.

[3] L. XXII, de Civ. Dei, etc. — [4] 2 Tim. 4.

rium; *omnipotentia*, seu virtus auxiliatrix adjuvat erigitque animum ad prosequendum bonum arduum; *promissio* denique atque *fidelitas* efficiunt ut ipsis utpote certis innixi certa cum fiducia salutem æternam ejusque media exspectemus [1].

Objicies : *Non est objectum spei Christianæ quod paucis Christianis reservatur; atqui talis est beatitudo æterna ex Scriptura* : multi sunt vocati, pauci vero electi [2] : omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium [3].

R. Negando minorem; nam nihil magis commune esse potest inter Christianos, imo inter omnes homines, quam proprius cujuscumque ultimus finis; atqui æterna beatitudo est ultimus omnium finis. Deinde Christus non pro paucis, sed pro omnibus passus et mortuus est, ut habetur in Scripturis : *Unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus; pro omnibus mortuus est Christus* [4]. Hinc D. Ambrosius : *Sol justitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, et omnibus resurrexit* [5].

Allata autem testimonia minime nobis adversantur. Non : 1. *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Ut hoc testimonium aliquid evincat, oporteret ostendere nomine *electorum* non venire nisi qui salutem æternam consequuntur; atqui hoc incertum est. Prætermissis innumeris interpretationibus, unam proferimus celeberrimi Cornelii a Lapide, qui dicit multos vocatos ad gratiam ordinariam relate ad observantiam legis divinæ, paucos electos ad gratiam extraordinariam relate ab observantiam consiliorum Evangelii : qua in re profert interpretes multos [6]. Nec magis probant verba eadem, cum sermo esset de invitatis ad nuptias, qui ire noluerunt; nam hic de solis Hebræis Evangelium loquitur, qui

[1] *Vid.* S. Thomas. *Quæst. disp. q, un.*

[2] Matth. 19, 30; 20, 16.

[3] 1 Cor. 9. — [4] Tim. 2; II Cor. 5. — [5] In Ps. 118.

[6] Hæc videtur textui conformior; ibi enim agitur de adolescente qui cum rogasset a Christo quid sibi peragendum esset ut perveniret ad statum perfectionis, audito ejus responso, *abiit tristis*, et vocationem suam non est secutus; tunc Dominus : *Multi sunt vocati, pauci vero electi.*

omnes quidem vocati fuerunt, sed pauci vocationi adhæserunt. Ipsi Hebræi perspexerunt ea verba ad se fuisse directa : *Et cognoverunt*, inquit sacer textus, *quod de ipsis diceret* [1].

2. *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium.* Hic audiatur S. Anselmus : *Currunt ethnici, hæretici, reprobi; sed unus christianorum et electorum populus accipit bravium.* Ergo si Apostolus intelligendus est de toto Christianorum populo, ejus verba potius nobis favent quam obsint [2]. Ut tamen status quæstionis plenius dignoscatur, quatuor præcipuæ hypotheses hic conficiendæ sunt : — 1. si quæstio est de omnibus omnino hominibus qui sunt, fuerunt ac futuri sunt, et tunc commune est ac certum multo plures damnari; quot enim sunt ethnici, judæi, mahumetani, hæretici, indifferentistæ, theistæ, peccatores! Quo sensu habemus illud Christi : *Arca via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam* [3]; — 2. si sermo est de solis christianis, sive catholici sint sive non, tam adultis quam pueris vel etiam de solis catholicis, attamen tam adultis quam pueris; et tunc videtur certa sententia quæ docet multo plures salvari; nam exploratum est adultos et infantes numero fere æquali e vita decedere. Unde infantibus baptizatis, qui salvantur, sunt addendi adulti illi qui in justitia moriuntur; — 3. si quæritur de solis adultis christianis sive catholicis sive acatholicis, et tunc dicunt probabilius plures esse qui damnantur; nam hæreticis, apostatis ac schismaticis mali catholici adjungendi sunt; — 4. Si tandem quæstio est de solis adultis catholicis, et tunc duæ sunt sententiæ. Prima docet ex adultis catholicis plures damnari; nam pauci servant tota vita innocentiam, paucique post peccatum agunt dignam pœnitentiam : quæ autem fit in morte admodum dubia est. Et pro hac sententia non immerito citantur Gregorius M., Augustinus, Chrysostomus, etc. Sed aliis magis arridet sententia eximii Suarez, qui tenet multo plures sal-

[1] Martini, *h. loco.*

[2] Sane, si acciperetur litteraliter de una tantum persona, concludendum solam B. Virginem esse salvam : tunc irrisorie Apostolus omnes ad cursum animose capessendum ita ibidem excitasset : *Sic currite, ut comprehendatis.*

[3] Matth. 7.

vari : hoc quippe Dei clementiæ, Christi meritorum virtuti, ac Sacramentorum efficacitati plane consentaneum est [1]. Et congruit magis verbis Apocalypsi, c. 7 : *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat* : Adde : licet major pars adultorum sæpius mortaliter peccet, tamen sæpius resurgit; et in fine vitæ pauci sunt qui per Sacramenta non præparentur ad mortem : at semel justificati facile solent illo parvo agonis tempore perseverare sine novo peccato.

CAPUT SECUNDUM.

De subjecto spei et proprietatibus.

Q. 1. *An spes Theologica sit in beatis ac damnatis?*

R. 1 : Spes non est in beatis; ait enim Apostolus : *Spes... quæ videtur, non est spes : nam quod videt quis, quid sperat* [2]? Sane beati jam perfruuntur felicitate illa æterna quæ est materiale spei objectum.

R. 2 : Neque spes est in damnatis; nam, *mortuo homine impio, nulla erit ultra spes* [3]. Damnati enim, semel ac pœnis inferni se addictos conspiciunt, jam ab illo puncto certo agnoscunt nunquam fore liberandos, neque supplicia illa finem esse habitura.

Q. 2. *An spes sit in animabus purgantibus, in justis viatoribus, atque in peccatoribus?*

R. Affirmative : ac — 1. *in animabus purgantibus;* cum in ipsis adhuc maneat fides, quæ est *sperandarum substantia rerum*, est spes admittenda; — 2. *in justis viatoribus :* quia isti habent habitum trium virtutum Theologicarum; — 3. *in peccatoribus;* nam ex Tridentino peccatores *ad considerandam Dei misericordiam se convertendo in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore* [4]. Excipe nisi in istis adsit vitium desperationis vel præ-

[1] Vid. *Scriptura sacra contra incredulos propugnata, pars* IX, *sess.* 2, *in Apoc.*, c. III, quæst. 10. Laur. Veith, cujus Opera multum commendabat Pius VI.

[2] Rom. 8. — [3] Prov. 11. — [4] Sess. 6, c. VI.

sumptionis ; quia per hæc vitia spes perit et exstinguitur, cum hæc illi directe opponantur.

Q. 3. *Quonam sensu spes Theologica certa est?*

R. Hoc sensu spes certa est quod ex parte Dei innitatur infallibili ejus promissione, infinita omnipotentia, bonitate ac fidelitate tanquam objecto suo formali, ideoque nullimodo potest deficere. Quare canebat David : *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum* [1]. Et Paulus [2] : *Spes non confundit* [3]. Non est autem certa in sensu hæreticorum, quod nempe ex parte hominis excludatur timor ille valde salutaris et moderatus qui nascitur ex opinione propriæ infirmitatis, et quo Deus voluit nostram a nobis salutem operari, clamante Apostolo : *Cum metu et tremore vestram salutem operamini.*

Quare Tridentinum merito damnavit Protestantium errorem : *Si quis dixerit hominem a peccatis absolvi ac justificari ex eo quod se absolvi et justificari certo sciat, aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credat esse justificatum; et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici, anathema sit* [4]. Hoc sensu inquiebat Salesius *Timorem sine spe esse desperationem, spem vero sine timore esse præsumptionem.* Verum, nedum hic timor spem destruat vel ejus certitudinem lædat, imo eamdem maxime fovet, uti explicat S. Bernardus : *Ipse timor firmissima quædam est et efficax materia spei; siquidem maximum quoddam Dei donum est timor iste, et ex perceptione præsentium firma est exspectatio futurorum* [5].

[1] Ps. 30. — [2] Rom.

[3] Ad rem piissimus Contenson in *Reflexione* de præcepto fidei : « *In verbis tuis supersperavi* (Ps. 118). Non solum speras, sed supersperas, Propheta sancte : supra quid speras? Supra id omne, inquit, quod dici potest : supra id quod ab homine cogitari potest ; supra id quod dixerunt Scripturæ ; supra id quod prædixerunt prophetæ ; supra id quod Sancti unquam annunciaverunt. Supersperavi in misericordia quæ, cum infinita sit, spem omnem longe excedit. Supersperavi in verbis tuis supra cœlum et terram duraturis, uti promiserunt. Supersperavi in promissis tuis merita excedentibus et vota ; quia licet magna sint quæ promisit, majus tamen est quod futurum est. »

[4] Sess. 6, c. XIV, de just. — [5] Serm. 15, in Ps. 90.

Sed quomodo (quæres) cum hac doctrina conciliantur oracula : *Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum* [1]. *Excæcavit oculos eorum* (Christus), *et induravit cor eorum* [2]. *Quæretis me, et non invenietis : et in peccato vestro moriemini* [3], et alia hujusmodi ?

R. 1. Indirecte : Deus est Pater amantissimus, qui filios suos etsi peccatores non derelinquit, neque privat gratia qua ad eum (uti prodigus Evangelii) redire facile queant, ubi velint. Sane apertæ sunt ipsius protestationes ad peccatorem amore plenissimæ : *Vivo ego, dicit Dominus Deus : nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat : convertimini, convertimini a viis vestris pessimis, et quare moriemini domus Israel*, etc. [4] ?

R. 2 : Directe ad objecta testimonia : — 1. *super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum.* Est communior interpretatio hic sermonem haberi de pœna temporali, quasi Dominus dixerit : *Super tribus*, id est *super plurimis sceleribus Damasci, at maxime super quarto non convertam eum, scilicet non revocabo populum Damasci a pœna, a supplicio, ab excidio ipsi statuto*, ita Tyrinus ; Cornelius a Lapide ex textu Arabico sic clarius verba illa explicat : *Non convertam eum*, id est, *eum amplius non reducam a captivitate in solum patrium;* — 2. *excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum*, Christus ex ipso Evangelista *erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ergo quod hic objicitur de excæcatione et obduratione cordis accipiendum est eo sensu quo juxta omnes accipitur illud a Moyse in Genesi prolatum de induratione et excæcatione Pharaonis, *permissive* videlicet, non *active* ex parte Dei : *Excæcantur et indurantur*, ait Augustinus, *quia negando divinum adjutorium non adjuvantur;* — 3. *quæretis me, et non invenietis, et in peccato vestro moriemini.* Hæc quoque verba eos tantum respiciunt qui Deum non quærunt ex vero corde. Id consonat cum istis : *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies* [5]. Il-

[1] Amos, 1. — [2] Jo. 12. — [3] Jo. 7 et 8.
[4] Ezech. 33. — [5] Ps. 50.

lud nempe : *Et in peccato vestro moriemini* sic explicat ipse Christus [1] : *Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris; si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro* [2].

Q. 4. *An spes Theologica sit necessaria?*

R. Spes theologica necessaria omnino est in adultis necessitate tam medii quam præcepti : — 1. *necessitate medii.* Nam si agitur de justis, spe indigent, ut recte possint gratias ad perseverandum necessarias postulare ; *qui enim hæsitat,* ait Jacobus, *non æstimet homo ille quod accipiat aliquid a Domino* [3]. Si agitur de peccatoribus, ea non minus indigent, ut se ad justificationem disponant ; nam Tridentinum ad justificationem hoc inter cetera requirit ut *spe erigantur fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore;* — 2. *Necessitate præcepti ;* nam legitur in Scripturis : *Sperate (in Deo), omnis congregatio populi* [4] *: sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam* [5]. Hinc Alexander VII hanc n. 1° damnavit propositionem : *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actus fidei, spei et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.* Et D. Augustinus : *De fide nobis quam multa mandata sunt, quam multa de spe* [6] !

Q. 5. *Quandonam obligat præceptum spei?*

R. Præceptum eliciendæ spei obligat *per se* et *per accidens.*

Obligat per se : — 1. initio usus rationis, quando nempe æterna beatitudo sufficienter proposita sit tanquam finis ad quem unusquisque tendere debet, ita ut non differat notabili tempore ; — 2. sæpe in vita, ut homo roboretur in prosecutione boni ac fuga mali ; — 3. in periculo mortis, ut homo contra tentationes validior fiat, et in Deum suum ultimum finem mox consequendum feratur.

Obligat vero per accidens : — 1. quando ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, v. g., orationis, quæ sine prævio actu spei exerceri non potest ; — 2. quando ita

[1] Jo. 8. — [2] Vid. *Tesori*, etc., t. II. — [3] Ep. Jac., c. 1.
[4] Ps. 61. — [5] 1 Petr. 1. — [6] Tract. 83, in Jo.

urget tentatio, ut adsit periculum consentiendi, nisi spes animum erigat; — 3. quando christianus in peccatum mortale lapsus est, atque ad justificationem tenetur contendere; — 4. denique quando versatur in periculo desperationis. Ad hæc enim omnia avertenda mala medium est spes.

Q. 6. *An confessarius in suo pœnitente spem excitare debeat?*

R. Affirmative : imo si omnibus anteactis sæculis id valde fuit opportunum, præsenti ætate est plane necessarium; nam ex quo inter nos audita fuit hæretica illa et horrifica Jansenii propositio, cui adeo plauserunt Quesnelliani, Bajanistæ et ceteri damnatæ sectæ sequaces : *aliqua Dei præcepta sunt impossibilia, deest quoque gratia, qua possibilia fiant,* vulnus quoddam vere incredibile inflictum est spei Theologicæ, et quædam quasi diffidentia in catholicum orbem diffusa. Hæc autem generat illam indifferentiam religiosam contra quam adeo vehementer clamant ex cathedra D. Petri Pontifices M. et Pastores omnes tanquam contra exitiosam sæculi pestem [1].

CAPUT TERTIUM.

De vitiis spei oppositis.

Q. 1. *Quænam spei opponuntur?*

R. Spei opponuntur desperatio et præsumptio : quæ duo sunt ex genere suo mortalia ; tum quia opponuntur charitati in Deum, quem vel socordem vel tyrannum faciunt; tum quia opponuntur charitati propriæ; nam ex Apostolo : *Spe salvi facti sumus* [2]. Quare Augustinus ait *ista duo occidere* [3] : adde aliquando conjungi cum infidelitate.

[1] Ex quo patet quantum Confessarius attente curare debeat ut in pœnitentibus actus spei frequenter excitet. Quam in rem contra Jansenistas utatur illis Christi verbis, Matth. 11 : *Jugum meum suave est, et onus meum leve : venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Utatur illis Joannis, Ep. 1, c. 5 : *Mandata ejus gravia non sunt.* Utatur denique Tridentino, quod jam expresse definierat contra Lutheranos et Calvinistas *Deum impossibilia non jubere.*

[2] Rom. 8. — [3] Serm. 87, de verb. Evang.

Q. 2. *Quænam est pejor, desperatio an præsumptio?*

R. Hanc sibi quæstionem jam videtur proposuisse S. Bonaventura, cum ait : *Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta ; prima generat præsumptionem, secunda desperationem ; prima sæpe salvat damnandum, secunda damnat salvandum* [1]. Quibus verbis patet opinionem Doctoris Seraphici fuisse quod vitium sit longe pejus desperatio præsumptione ; cum aperte dicat in illa *sæpe* salvari damnandum, in ista e contrario damnari salvandum. Suffragatur ratio ; nam *præsumptio* adhuc in homine relinquit animi robur ad operandum, adhuc in eo conservat rerum spiritualium æstimationem, et usum aliquem mediorum ad salutem æternam, uti est, v. g., confessio Sacramentalis. *Desperatio* ex adverso hæc omnia uno quasi ictu exstinguit, Sacramenta contemnit, Religionis præcepta non amplius curat, animam pro nihilo habet, Deum ipsum uno verbo odit, et sic magis ab ejus amore removetur. Adde : desperatio magis Dei benignitati adversatur ; *quoniam magis proprium est Deo misereri et parcere quam punire*, ait Angelicus [2].

Q. 3. *Quid est desperatio, et quænam illius causæ?*

R. Ad 1 : Desperatio est culpabilis animi dejectio, seu diffidentia vel obtinendæ beatitudinis, ut si peccator dicat cum Caino : *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear* [3] ; vel obtinendæ veniæ peccatorum, aut auxilii ad emendationem vitæ necessarii, juxta illos : *Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis* [4]. Hæc est peccatum ex genere suo mortale, nec potest esse veniale ex parvitate materiæ ; cum adversetur virtuti Theologicæ, et sit graviter injuriosum divinæ misericordiæ. Ad hanc revocatur incuria salutis, ut si quis vellet semper vivere et cœlum linquere ; quia spem non haberet, sed illi prorsus valediceret.

R. Ad 2 : Duæ sunt præcipuæ desperationis causæ : *Luxuria* atque *acedia*. Homo enim luxuriosus fastidit bona

[1] Comp. *Th. verit.*, l. II, c. XXV.
[2] 2, 2, q. 21, a. 2. — [3] Gen. 4. — [4] Eph. 4.

spiritualia, ideoque nullam potest fovere spem obtinendi beatitudinem illam de qua ne cogitare quidem solet. Accediosus vero judicat se ferme non posse mandata Dei observare; et sic abjicit omnem spem beatitudinis sempiternæ [1].

Q. 4. *Quomodo Confessarius se gerere debet cum eo qui ob lapsus suos in desperationem inclinat?*

R. Si effectus desperationis in pœnitente adjunctam habeat aliquam superbiam, quod nempe nimis de se præsumens indignetur sibi lapsum contigisse, purget aurum a scoria, et, præmisso justo dolore, acerbitatem illam ex superbia natam conetur exstinguere. Quod si videat ipsum in desperationem inclinare ob nimium timorem, nempe propter peccatorum gravitatem, eumdem in spem erigat. Dicat 1. suos lapsus eidem esse posse initium magnæ sanctitatis, sicuti de tot Beatis constat; 2. Deum pro sua infinita bonitate vertere lapsum pœnitentis in suam gloriam; 3. Dei misericordiam non metiendam secundum angustias cordis nostri, sed eam esse sine mensura; 4. Pastorem bonum Jesum sollicite quærere oviculam perditam, et de ea inventa maxime sibi gratulari; 5. in fastis Sanctorum vix reperiri aliquem specialem favorem a Deo concessum innocentibus quem pariter vere pœnitentibus non concesserit Deus; 6. sæpe illud usurpet: *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit* [2]? et cum D. Bernardo proponat considerandas *charitatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis* [3].

Q. 5. *Quid est præsumptio?*

R. Præsumptio est *fiducia obtinendæ beatitudinis vel propter merita propria vel sine cooperatione propria propter merita aliorum;* ut si quis præsumeret salvari quia aliquod orationis pensum persolvit, vel aliquem Sanctum orat, dum tamen suis indulget cupiditatibus. Præsumptio est peccatum ex natura sua lethale non secus ac desperatio, ob eamdem

[1] *Vid.* Stapf, *Th. Mor.*, § 191.

[2] Rom. 2. — *Vid.* Liguori, *Consigli di confidenza e di sollievo per un' anima desolata.* — [3] Hom. *de fragment. panum.*

causam. Imo cum ipsa hæresi conjungeretur si ortum haberet ex judicio speculative falso contra fidem : v. g., si quis præsumeret salvari per sola opera naturalia, ut Pelagiani; vel sola fide sine operibus, ut Novatores : ideo in praxi interrogandi pœnitentes an cum præsumptione adsit nova peccati species [1] ?

Q. 6. *Quænam sunt causæ præsumptionis?*

R. Causæ præsumptionis sunt : inanis gloria, superbia et ignorantia; præsumptio enim quæ innititur propriis viribus oritur ex *inani gloria*, cujus proprium est tendere in id quod proprias vires superat. Præsumptio autem quæ nimis innititur misericordiæ divinæ (per quam quis sperat se obtenturum peccatorum veniam sine pœnitentia) oritur ex *superbia*, qua tanti se æstimat ut credat Deum non velle eum punire, vel a gloria excludere. Tandem præsumptio qua quis putat Deum sibi ob sua bene facta salutem reddere debere oritur ex *ignorantia* : quod evenit in idiotis.

Quid (dices) *de eo qui vult in peccato perseverare usque ad mortem, sperans fore ut se extremo illo temporis puncto pœniteat?* Licet hic difficulter excusari possit a peccato gravi contra charitatem erga seipsum, cum se exponat magno et evidenti periculo suæ damnationis; imo et contra Deum, cujus amicitiam floccifacit; non peccat tamen contra spem ex D. Thoma : *Peccare autem sub spe veniæ,* ait, *quandoque percipiendæ cum proposito abstinendi a peccato et pœnitendi de peccato, hoc non est præsumptionis, sed hoc peccatum diminuit; quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum* [2]. Sed hoc intellige de casu quo spes illa remissionis se habeat solum concomitanter ad peccatum; secus enim dicendum occurreret, si spes ipsa esset ratio et motivum influens in peccatum ipsum.

Est item peccatum grave contra spem cupere perpetuo in hoc mundo vivere; quia est sistere in vita temporali ut in ultimo fine. Non est tamen per se contra spem ex tædio mortem exoptare; quia non est recedere ab ultimo fine :

[1] Quod etiam dicendum est de desperatione.
[2] 2, 2, q. 21, a. 2.

hoc generatim non excedit veniale, nisi adsit rebellio expressa contra ordinem divinæ providentiæ [1].

Q. 7. *Quid agere debet Confessarius cum præsumptuoso?*

R. Confessarius debet præsumptuosum a spe ad timorem deflectere, ostendendo, 1. spem sine timore non esse spem Theologicam, sed vitium oppositum, nempe præsumptionem, de qua illud: *Illorum spes abominatio* [2]; 2. sanctum hunc timorem valde commendari, juxta illud: *Timete Dominum, omnes Sancti ejus* [3]: *timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi* [4]: 3. carentiam hujus timoris esse valde periculosam: hinc suadeat meditationem frequentem super novissimis, et lectiones spirituales [5]. Nec quiescat quandiu ipsum viderit hoc salutari timore corruptum [6].

DISPUTATIO TERTIA.

DE CHARITATE.

Bonum appetitui nostro propositum ut ipsi conveniens et coaptatum quasi pondus ipsum appetitum movet, attrahit et inclinat ad se: porro ista inclinatio, seu propensio dicitur amor, seu complacentia. Amor autem multiplex; si enim sit cum electione unius boni præ alio, dicitur *dilectio*, quasi delectio; si sit alicujus boni quod ratione sui magni æstimatur, dicitur *charitas*, quasi nimis charum; si sit cum redamatione, dicitur *amicitia* [7]. Hæc tamen etiam promiscue usurpantur. — Amor Dei duplex: unus naturalis, quo Deus ut auctor naturæ amatur; alius supernaturalis, quo Deus amatur ut auctor gratiæ et gloriæ. Hic de hoc secundo amore.

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 21.
[2] Job. 11. — [3] Ps. 33. — [4] Ps. 18.
[5] *Vid.* Liguori præsertim, *Via della salute. Apparecchio alla morte. Opere spirituali*, etc. Baudrand, *Pensez-y-bien.*
[6] *Vid.* Manzoni, *La Morale cattolica*, c. x.
[7] S. Thomas, l. II, q. 26, a. 1, 2 et 3.

CAPUT PRIMUM.

De charitatis natura, divisione et objecto.

Q. 1. *Quid est charitas?*

R. Charitas communiter definiri solet ut sit : *Virtus Theologica a Deo infusa, qua diligimus Deum propter se, et super omnia; cetera autem propter ipsum Deum.*

Dicitur 1. *virtus,* quia reddit hominem bonum et Deo amicum. Imo ex Apostolo est virtus omnium præstantissima; cum Deum attingat, in eoqueconsistat : *Nunc autem manent fides, spes et charitas, tria hæc; major autem horum est charitas* [1]; — 2. *theologica;* imo nulla virtus hac prærogativa ita gaudet, cum nulla virtus æque ac charitas circa Deum occupetur, qui totus desiderabilis est; — 3. *a Deo infusa,* juxta illud : *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* [2]; — 4. *propter se, et super omnia. Propter se,* id est propter ipsas suas perfectiones : *super omnia,* id est super res omnes creatas; — 5. *cetera autem præter ipsum Deum;* res enim amici sunt in ejus usum et commodum convertendæ. Atqui omnia sunt Dei : ergo per charitatem omnia diligenda sunt propter Deum, et in ejus bonum, hoc est in ejus gloriam et honorem convertenda. Unde D. Augustinus : *Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum; nos autem et proximum propter Deum* [3]. *Duo isti amores duo annuli, sed catena una,* ait Gregorius M.; *duæ actiones, sed una virtus; duo opera, sed una charitas* [4]. Et sane affectus quo amatur persona unus et idem est cum affectu quo ejus imago amatur [5].

Q. 2. *Quotuplex est charitas?*

R. Multiplex est charitas : alia habitualis, et *est habitus divinitus infusus actuum charitatis, permanenter habilitans ad actus ipsos eliciendos.* Alia actualis, et est *ipse motus animi* (ita Augustinus) *ad fruendum Deo propter ipsum et se, atque proximo propter Deum.* Alia appretiativa, et

[1] I Cor. 13. — [2] Rom. 5. [3] L. VIII, de Trin., c. VIII.
[4] Moral., l. VII, c. X. — [5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 22.

est *qua Deus omnibus creaturis præfertur.* Alia intensiva, et est *quæ non solum diligit Deum super omnia; sed insuper quadam voluntatis vehementia, et cordis conatu quosdam elicit fervoris gradus erga ipsum.* Item alia affectiva, quæ in corde tantum sistit : alia effectiva, quæ etiam in operas erumpit.

Addi potest alia vulgaris divisio : quod nempe prout respicit Deum dicitur *charitas erga Deum;* prout respicit proximum, dicitur *charitas erga proximum.* Utraque tamen una est specie virtus ex S. Thoma; cum unum semper sit motivum, nempe propter Deum [1].

Q. 3. *Quodnam est charitatis objectum?*

R. Objectum *materiale primarium* charitatis, nempe quod primo amare tenemur, est Deus, juxta illud : *Diliges Dominum Deum tuum : hoc est maximum et primum mandatum* [2]. Objectum vero *materiale secundarium* sumus ipsi nos, et proximus noster; nam est de ratione perfectæ amicitiæ non tantum amare eum quocum amicitia habetur, sed etiam illos qui cum amico relationem habent. Porro creaturæ intellectuales beatitudinis capaces sunt aliquid ad Deum maxime pertinens. Hinc illud : *Diliges... proximum tuum sicut te ipsum* [3].

Objectum vero *formale charitatis*, seu motivum diligendi Deum, est ipse item Deus, quatenus est bonitas infinita, id est radix vel aggregatio omnium perfectionum ; nam charitas importat amare aliquem propter se ipsum. *Charitate diligitur Deus propter se ipsum,* ait Angelicus, *unde una sola ratio diligendi attenditur principaliter a charitate, scilicet divina bonitas, quæ est ejus substantia, secundum illud Psalmi* 105 : *Confitemini Domino, quoniam bonus* [4]. Hinc est verus charitatis actus dicere : *Deus meus! amo te super omnia, quia es bonitas infinita* [5].

[1] 2, 2, q. 25, a. 1. — [2] Matth. 22. — [3] Luc. 10.
[4] 2, 2, q. 23, a. 5 ad 12.
[5] Ex quibus patet amorem charitatis specie differre ab amore concupiscentiæ, cum habeant motivum diversum. Nam ex dictis amor *charitatis*, seu *benevolentiæ* est quo quis amat alterum propter ipsum, et ejus bona tanquam bona ipsimet propria, quatenus nempe sibi complacet in illa

Q. 4. *An liceat amare Deum amore concupiscentiæ?*

R. Michael Molinos Hispanus sæculo XVII inter ceteros errores docuit quod qui Deum diligit non debeat unquam secum ipse cogitare neque de præmio aut punitione, neque illum habere propriæ sanctitatis aut salutis desiderium ; sed totum se soli divinæ voluntati conformare, et ipsi curam de omni re sua relinquere, ita ut nec habeat rationem tentationum diaboli, nec studium iisdem resistendi : sicque sinat ut in se sine se Deus faciat voluntatem suam. Hoc systema *Quietismus* vel *Pseudomysticismus* nuncupatur.

Scripturis repugnat hæc doctrina : *Quærite primum regnum Dei*, inquit Christus [1] ; sed quærere regnum Dei non est aliud quam Deum amare et cupere uti bonum nobis : idem nos docuit Patrem suum orare : *adveniat regnum tuum.* Ad Apostolos autem expresse dixit : *Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis* [2] ; sed si optare mercedem in cœlis, nempe possessionem Dei, malum esset, non eam sic nobis Christus optandam proposuisset. Unde Augustinus : *O tu homo! si titubas in re, esto firmus in spe* [3]. Et apposite Tridentinum : *Si quis dixerit justificatum peccare, dum intuitu mercedis bene operatur, anathema sit* [4]. Merito etiam Innocentius XI damnavit propositiones, quibus Molinos systema suum erexerat [5].

Q. 5. *An amor concupiscentiæ adversetur charitatis perfectioni?*

R. Franciscus De Fenelon Archiepiscopus Cameracensis, licet amorem concupiscentiæ non diceret esse malum et damnandum cum Michaele Molinos [6], tradidit tamen chari-

persona a se amata talia invenire bona quibus perficiatur. Hic amor dicitur etiam *amicitiæ*, si persona sic amata pari affectu prosequatur amantem.

Amor vero *concupiscientiæ* est quo quis amat seipsum et bona sua tanquam sibi propria : vel amat alium, sed tanquam bonum ipsi sibi, et dicitur etiam *amor gratitudinis*.

[1] Matth. 6. — [2] Matth. 5. — [3] Serm. 345.

[4] Sess. 6, de Justif., c. 31.

[5] *Vid.* Segneri, *Accordo dell'azione e del riposo nell'orazione.* — Bouvier, *Prælect. Theol., de spe, art.* 2. — Lequeux, *Manuale Compend. Theologiæ Moralis.* — [6] In lib. *Vita interior Sanctorum.*

tatem Theologicam, ut sit perfecta, pervenire debere ad eum perfectionis gradum, et fieri in se adeo puram ut habitualitate nullam involvat admixtionem motivi proprii interesse; et timor pœnarum ac desiderium remunerationis nullam habeat amplius in ea partem. Cum doctrina hæc ad *Quietismum* accederet, dicta est idcirco *Semiquietismus*, et contra eam vehementissime disputavit alter in Gallia Episcopus Meldensis Bossuetus.

Refutatur Semiquietismus iisdem ferme argumentis quibus Quietismus: etenim si ex Christi præcepto oportet nos *primum quærere regnum Dei*, et dicere *adveniat regnum tuum;* ergo amor concupiscentiæ non adversatur charitatis perfectioni. Accedit: charitas definitur communi consensu *virtus a Deo infusa, qua diligimus Deum propter se et super omnia, cetera autem propter ipsum Deum;* ergo charitas non excludit amorem ceterorum, et maxime beatudinis nostræ, dummodo hæc refundatur in ipsum Deum, et ab eo minime distinguatur. Adde: ipse Deus est qui animæ sui amantissimæ seipsum proponit tanquam præmium suo tempore possidendum; ait enim: *Ego..... merces tua magna nimis* [1]. Adde: amor concupiscentiæ, *si cum amore benevolentiæ conjungatur*, directe et per se tendit non jam in aliquid diversum et distinctum a Deo, sed in Deum ipsum: primario quidem tanquam infinitam bonitatem in se, et fontem omnium bonorum; at simul etiam secundario tanquam bonum nostrum et terminum ipsius gloriæ divinæ in nobis, eo quod nos adjuvet ad obtinendum ultimum finem nostrum, qui est Deus ipse. Ergo per amorem concupiscentiæ hoc modo acceptum Deum diligimus sub omni respectu, quo diligibilis est: ergo amor concupiscentiæ est ipsa Dei charitas consummata. Hinc Apostolus, quem perfectissima utique *charitas Christi urgebat*, Evangelium prædicabat, ut *ejus particeps efficeretur; contendebat in agone, ut coronam incorruptam acciperet.* Et D. Augustinus inquiebat: *Sic amare debes ut ipsum* (Deum) *pro mercede desiderare non desinas, qui solus te satiet.*

[1] Gen. 15.

Diximus *si cum amore benevolentiæ conjungatur;* nam isti duo amores debent ita conjungi ut nunquam separationem admittant; amor enim concupiscentiæ separatus ab amore benevolentiæ esset objectum spei, non charitatis. Debent insuper ita ordinari ut amor benevolentiæ sit primarius, et concupiscentiæ secundarius, quatenus nempe hoc ipso quod Deum concipimus et amamus uti bonum perfectissimum atque beatum in se, necessario trahamur ad eum simul concipiendum et amandum uti fontem nostræ beatitudinis, quæ est Dei ipsius visio beatifica et possessio sempiterna [1].

Q. 6. *An desiderium fruendi Deo sit actus charitatis?*

R. Affirmative, si desiderium tendat ad Dei fruitionem ob gloriam ipsius Dei. Imo est actus perfectissimæ charitatis; quia fruitio est charitas consummata: unde charitatem definit Augustinus *motum animi ad fruendum Deo propter se*. Item actus charitatis est diligere bonitatem divinam uti nobis convenientem, quatenus nos adjuvat ad illius voluntatem exsequendam ac ultimum finem assequendum; semper enim Deum respiceret. Idem est si diligatur Deus ob beneficia quæ contulit nobis, sed ea respiciendo uti Dei bonitatis communicationem; esset diligere bonitatem dispensantis [2].

Q. 7. *An charitas possit augeri, minui ac destrui?*

R. Ad 1: Charitas in mundo potest augeri sine termino. Id definitum est in Concilio generali Viennensi anno 1311 contra Beguardos et Beguinas. Hinc Apostolus hortatur: *In charitate crescamus* [3]. Et D. Augustinus de charitate habet: *Ut perficiatur, nascitur; cum fuerit nata, nutritur; cum fuerit nutrita, roboratur; cum fuerit roborata, perficitur; cum ad perfectionem venerit, quid dicit? mihi vivere Christus est, et mori lucrum* [4]. Ratio confirmat; nam de ratione viatorum est ut magis ac magis ad terminum appropin-

[1] Propter has aliasque rationes innumeras Innocentius XII propositiones, systema et librum Fenelonii proscripsit: qui cito doctrinam suam penitus coram omnibus retractavit modo illo tam pio tamque admirando quem refert historia.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 24.

[3] Ep. 4. — [4] Tract. 5, in Ep. 1 Joan.

quent; sed terminus est Deus; ergo possumus magis ac magis illi appropinquare: istud autem facit charitas [1].

R. Ad 2: Non est quæstio de charitate actuali; certum enim est actus charitatis esse modo intensiores, modo remissiores; sed de habitu charitatis, quem commune est posse indirecte minui per venialia, quatenus ejus fervor minuitur: non tamen directe; nam vel minima charitas necessario attingit omnia quæ sunt charitate diligenda [2].

R. Ad 3: Utique charitas potest amitti: est contra Jovinianum; item contra Beguardos et Beguinas damnatos in Concilio Viennensi; item contra Calvinum damnatum in Tridentino his verbis: *Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque adeo eum qui labitur et peccat nunquam vere fuisse justificatum, anathemà sit* [3]. Et sane: per mortale homo fit dignus morte æterna, juxta illud: *Stipendia peccati mors* [4]; at e contrario quilibet habens charitatem est dignus vita æterna: ergo qui mortale commisit gratiam necessario debuit amisisse.

CAPUT SECUNDUM.

De charitatis proprietatibus [5].

Q. *Quot sunt charitatis proprietates?*

R. Charitatis Theologicæ proprietates duæ sunt præcipuæ, excellentia et necessitas. — Excellentia ex ejus effectibus elucescit: ac 1. charitas hominem efficit justum, quo nihil præstantius potest excogitari: *charitas* enim *operit multitudinem peccatorum* [6]; 2. veram amicitiam constituit inter

[1] Charitas non augetur *extensive;* nam vel minima charitas completa est in sua specie, et se extendit ad omnia charitate diligenda. Sed augetur *intensive*, non quidem per additionem charitatis ad charitatem, quod esset charitatem multiplicari; sed per majorem radicationem in subjecto sive per majorem actuationem subjecti. *Billuart.*

[2] D. Thomas, 2, 2, q. 24, a. 10.

[3] Sess. 6, can. 23. — [4] Rom. 6.

[5] *Vid.* Contenson, *Dissert.* 6, *Append.* Commendatio et elogia charitatis. — [6] 1 Pet. 4.

hominem justum et Deum, juxta illud Christi : *Qui diligit me diligetur a Patre meo, et ego diligam eum* [1]. Iterum : *Vos amici mei estis..... jam non dicam vos servos,..... vos autem dixi amicos* [2]; 3. perficit omnes virtutes : *Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* [3]. Iterum : *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis* [4]. — Necessitas autem tanta est ut sine ipsa salus æterna obtineri non possit. Sane nemo salvatur sine gratia sanctificante, et hæc ab ipsa charitate non potest separari [5]. Hinc illud : *Qui non diligit manet in morte* [6].

Quatuor autem sunt diligenda, ut monet Augustinus [7] : unum, quod est supra nos, scilicet *Deus;* alterum, quod *nos* sumus; tertium, quod juxta nos est, scilicet *proximus;* quartum, quod infra nos est, nimirum *corpus proprium.* Primum diligitur ut causa beatudinis; secundum ut subjectum felicitatis; tertium ut commercium beatæ societatis; quartum ut participium et extensio beatitatis. Ita Contenson.

Articulus 1. — De charitatis necessitate relate ad Deum.

Q. 1. *An sit speciale præceptum charitatis erga Deum?*

R. Exstat profecto grave atque speciale præceptum charitatis erga Deum : imo hoc est maximum et primum mandatum : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua : hoc est maximum et primum mandatum* [8].

Et S. Augustinus inquiebat ad Dominum suum : *Quid tibi sum ipse, ut amari te jubeas a me; et nisi faciam, irasceris mihi, et minaris ingentes miserias? parvane ipsa res est si*

[1] Joan. 14. — [2] Jo. 15.
[3] I Cor. 13. — [4] Coloss. 3.
[5] Quamvis charitas a gratia non valeat separari, vult tamen Sylvius unam realiter distingui ab alia ; quia charitate diligimus Deum, gratia diligimur a Deo. Hoc tamen negat Estius, sed contendit diversitatem esse tantum virtualem, ratione nempe diversorum officiorum.
[6] Joan. 1, c. III, v. 14. — [7] L. I, de Doct., c. XXIX.
[8] Matth. 22.

non amem te[1]? Idem deducitur ex hac n. 1° propositione proscripta ab Alexandro VIII: *Sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vitæ suæ mortalis.* Sane id quod est finis per se debitum est; cum habeat rationem boni per se: atqui talis est charitas[2].

Q. 2. *Quanam charitate Deus diligendus est?*

R. Modus diligendi Deum, ait S. Thomas ex S. Augustino, est eum diligere quantumcumque potest diligi; cum sit infinite diligibilis.

De natura igitur ac indole veræ charitatis erit ut ea sit interna, appretiative summa, efficax et universalis: — 1. *interna*, alioquin fictitia esset: hinc illa verba præcepto adjuncta: *Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente;* — 2. *appretiative summa*, ita ut majoris faciamus Deum quam nos ac cetera omnia, ei nempe super omnia ita adhærendo ut *neque mors, neque vita, neque creatura alia possit nos separare a charitate Dei*[3]. Et sane, cum amabilitas sit mensura amoris, Deus, qui summe amabilis est, est super omnia amandus; — 3. *efficax*, id est nos efficaciter movens ad ea quæ Deo placent, secus labiorum est amor, non cordis: hinc illud Christi: *Si diligitis me, mandata mea servate*[4]. — 4. *universalis*, ut Deum semper in omnibus præferamus; cum sit infinite præferibilis.

Hæc omnia illis verbis continentur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua*[5]. Deum nempe diligimus *ex toto corde* quando nostra intentio tota fertur in Deum: *Ex tota anima* cum motus sensuum et passiones ad Dei beneplacitum dirigimus: *Ex tota mente* cum in omnibus rationes æternas consulimus: *Ex tota virtute* cum ob Dei amorem difficultates occurrentes superamus[6]. Non hic loquimur de *amore intensionis*, qui, licet sit valde exo-

[1] L. 1, Confess., c. v.

[2] *Vid.* Liguori, *Riflessioni divote sopra diversi punti di spirito a pro delle anime che desiderano d'avvanzarsi nel divino amore.*

[3] Rom. 8. — [4] 1 Jo. 4. — [5] Mar. 12.

[6] Angelicus 2, 2, q. 44, a. 5.

ptandus, non tamen est in præcepto [1] : quia intensio est quidem charitatis perfectio, sed solum accidentalis; cum tota sita ut in quadam vehementia, et in conatu affectus. Atque ex hoc exsurgit *zelus*, vehemens nempe ille motus quo homo pro viribus suis repellit quidquid repugnat bono Dei, et amplectitur quidquid ad eum ducit [2].

Q. 3. *An dentur signa charitatis Dei in anima immanentis?*

R. Dantur profecto signa charitatis Dei in anima immanentis, ut omnes fatentur cum S. Laurentio Justiniani, qui tria indicat [3] : 1. *libenter de Deo cogitare;* qui enim aliquem diligit illius frequenter reminiscitur : 2. *libenter pro Deo dare;* amor enim nescit esse vacuus : 3. *libenter pro Deo pati; fortis* enim *ut mors dilectio* [4].

Q. 4. *Quandonam obligat præceptum charitatis in Deum* [5] *?*

R. Charitas obligat aliquando per se, aliquando per accidens :

Obligat *per accidens :* — 1. quando est periculum labendi in mortale, nisi actus charitatis eliciatur, vel aliter superari nequeat tentatio gravis; — 2. cum urget præceptum contritionis, ut si necesse sit celebrare Sacerdoti qui sibi conscius est peccati gravis, nec adsit Confessarius; nam in actu perfectæ contritionis includitur charitas.

Obligat vero *per se :* — 1. initio usus rationis; *primum enim,* ait S. Thomas, *quod occurrit homini discretionem habenti est quod de ipso cogitet, ad quem alia ordinet sicut ad finem* [6]; — 2. in mortis articulo, cum urgeat tempus quo se homo Deo unire debet, et tunc securissima via eligenda sit; — 3. sæpius in vita : id enim vel ipsa divina bonitas

[1] *Vid.* De pœnit., ubi *de contritione.*

[2] *Vid.* Liguori, *Dell' amor divino, e mezzo per acquistarlo. Prattica di amar G. C., Saette di fuoco.* — Sales, *Traité de l'amour de Dieu.* — Pagani, *L'anima amante di Dio.*

[3] De ligno vitæ, c. XI.

[4] *Vid.* Liguori, *Contrassegni sicuri per riconoscere in noi il S. amor di Dio.* — Pinamonti, *le Directeur,* c. XXIX.

[5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.,* l. II, n. 23.

[6] 1, 2, q. 89, a. 6.

exigit; id ipse Deus præcepit, ut nempe mandatum hoc habeamus *in corde, ac omni loco meditemur* [1].

Sed (quæres) *quoties in vita elicienda charitas?* Alii censent sub gravi eliciendam semel in anno. Alii semel in hebdomada. At nobis valde arridet sententia Cardenas, qui docet a mortali eum excusari non posse qui actum charitatis differt per mensem, ac dicimus sententiam hanc uti piam et valde salutarem esse omnino suadendam. Neque enim poterit homo divina mandata diu servare, nisi dilectionem erga Deum foveat frequenter et nutriat; nutrire autem et fovere non poterit nisi per actus charitatis [2]. Notat tamen Croix esse veros actus amoris omnia opera meritoria exercita ad finem placendi Deo, ut est eleemosyna, jejunium. Item sufficere si tales actus in ordine ad alia implenda præcepta eliciantur, ut ad confitendum; cum exercite jam impleatur præceptum [3]: aliter esset si sola attritio emitteretur in pœnitentiæ susceptione; quia attritio non fit principaliter ex amore Dei, sed sui; et proinde in ea deest motivum principale charitatis.

Ceterum semper præ oculis habenda est duplex hæc propositio, sub nn. 6 et 7, ab Innocentio XI damnata: — 1 *probabile est ne singulis quidem rigore quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum;* — 2ª *tunc solum obligat quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam qua justificari possimus.*

[1] Deut. 6.

[2] Qui ergo peccato mortali remanet inquinatus ultra mensem novo mortali se maculat ob omissionem actus charitatis : « Non tamen obligatur hanc omissionem explicite declarare, ait Bouvier, quia confessarius eam ex declaratione aliorum peccatorum facile intelligit. » Sicuti qui voto ligatus, si pluries peccat contra castitatem, non necesse habet ut ad singula peccata illam circumstantiam notet, si Confessarius semel personam dignoscit.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 8. — Ait Gury : 1. præcepto charitatis facile satisfaciunt fideles timorati, quia sæpius actus charitatis eliciunt, gaudendo de perfectionibus divinis, optando ut nullus Deum offendat, ut omnes illum ament et colant atque observent ejus mandata; orando devote ut sanctificetur nomen ejus, ut fiat ejus voluntas; vitando peccatum, quia ipsi displicet, etc.

2. Fideles igitur non debent esse anxii de hac obligatione, si vitæ chri-

Articulus 2. — De charitatis necessitate erga se ipsum et corpus.

1. Homo debet se ipsum diligere ex charitate. Probatur: homo ex divino præcepto debet proximum diligere sicut se ipsum [1]; atqui proximus charitate diligendus est. Adde: amor charitatis fundatur in communicatione beatitudinis: unde illi sunt charitate diligendi quibus beatitudinem volumus; atqui homo necessario debet velle sibi beatitudinem, ergo necessario debet se amore charitatis diligere. S. Thomas [2]. Imo amor quo quis se diligit est fortior amore quo dilixit proximum; quia amor sui non importat tantum unionem, sed unitatem.

2. Homo debet ex charitate diligere corpus suum; est enim sui pars: et, licet corpus nostrum non sit capax æternæ beatitudinis Deum cognoscendo et amando, est tamen capax beatitudinis participatæ, quæ ex anima gloriosa in ipsum redundat. Unde quando Sancti dicuntur odisse corpus suum, id non accipiendum secundum naturam, quæ bona est, sed secundum corruptionem ejus, quæ aggravat animam, et infectionem concupiscentiæ, quæ inclinat ad peccatum. Hinc laudandi qui corpus suum prudenter affligunt ac macerant.

Articulus 3. — De charitatis necessitate relate ad proximum.

Q. 1. *Quinam veniunt nomine proximi?*

R. Nomine proximi veniunt ii omnes *qui sunt capaces beatitudinis supernaturalis*, vel ea jam fruuntur. Unde veniunt angeli, beati, animæ purgantes, et maxime homines viatores, sive justi sint sive non, sive fideles sive infideles,

stianæ studeant, et constanter promptam voluntatem gravia peccata vitandi retineant. Suadendum tamen est fidelibus ut sæpe explicitos charitatis actus eliciant in vita, ad majorem cum Deo conjunctionem, atque ut animus paratus sit ad similes actus in morte facile eliciendos.

[1] Matth. 22. — [2] 2, 2, q. 25, a. 3.

sive amici sive inimici, sive prædestinati sive non [1]. Isti enim omnes non solum sunt creaturæ Dei, quas propter ipsum amare debemus; sed speciali benevolentiæ amore a Deo vocantur sicut et nos *in societatem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri* [2]. Ideo amandi sunt amore benevolentiæ tendentis ad unionem quæ intercedere debet inter fratres et coheredes.

Diximus *qui sunt capaces, etc.* Hinc damnatos amore hoc diligere non possumus; est enim contra Dei justitiam illos amare.

Q. 2. *An sit speciale præceptum diligendi proximum?*

R. Affirmative, est speciale ac grave præceptum proximum diligendi : constat ex SS. Litteris : *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* [3]. Et iterum Christus expresse ait : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos* [4]. Unde eos amare debemus interno ac externo benevolentiæ amore; nemo enim est qui hoc ipso amore non se diligat. Attamen illud *sicut* non pro omnimoda æqualitate sumendum est, sed pro sola similitudine : norma est, non identitas.

Id constat etiam ex propositionibus quas Innocentius XI sub nn. 10 et 11 damnavit : 1ª *non tenemur proximum diligere actu interno et formali;* 2ª *præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus internos.* Qui tamen vere christiane vivit sufficienter satisfacit huic præcepto quoad actum internum orando pro proximo, vel ex corde recitando orationem Dominicam; quoad actus vero externos, proximo succurrendo in necessitatibus. Sed

Quandonam (quæres) *obligat præceptum dilectionis proximi?* Obligat *per se* præceptum charitatis in proximum quando per se obligat præceptum charitatis in Deum : illud

[1] Quando dicimus charitatem *universalem* esse debere, id de vera charitate intelligimus, quæ sit talis non verbo tantum, sed etiam opere. Absit enim fictitius ille cosmopolitismus, qui sub obtutu saluti omnium ac prosperitati providendi, cives ipsos inopes et miseros relinquit. Verba, verba, prætereaque nihil. Differentiam inter *humanitatem*, quam tantopere decantant, et *divinam charitatem* egregie describit La Luzerne, *Instruct pastorale sur l'excellence de la religion.* — Stapf, § 350.

[2] I Cor. 1. — [3] Matth. 22. — [4] Jo. 13.

enim simile est huic [1]. Obligat vero *per accidens* : — 1. si odium in proximum nequeat repelli quin actus eliciatur amoris : qui enim tenetur ad finem obligatur ad media ; — 2. quando proximus est in gravi necessitate : alioquin frustraneum esset præceptum.

Q. 3. *Quæ sunt conditiones charitatis in proximum ?*

R. Ut charitas nostra erga proximum sit legitima, oportet :

1. Ut sit *sancta* ex suo fine et motivo ; proximus enim diligendus est propter Deum [2] : *Si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, charitatem non habet*, inquit Gregorius M. [3] ; — 2. ut sit *justa* ex suo objecto, scilicet ut nemo *condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis*, ait D. Thomas : secus esset potius illum odisse ; — 3. ut sit *vera* ex suo principio, nempe ut nemo *diligat proximum propter propriam utilitatem vel delectationem*, v. g., quia sibi benevolus, quia affabilis, quia lepidus, quia consanguineus (nam esset amare se ipsum, non proximum) ; *sed ea ratione quod velit proximo bonum sicut vult bonum sibi ipsi :* idem Doctor [4].

Est generalis hujus præcepti regula pro parte affirmativa ut faciamus aliis quæ nobis fieri volumus : pro parte negativa, ut nemini faciamus quæ nolumus fieri nobis.

Scholium. — *De dilectione inimicorum* [5].

Q. 1. *An adsit præceptum diligendi inimicos ?*

R. Certum est gravem adesse obligationem inimicos, id est eos qui nos vel nostros oderunt, vel aliqua injuria affecerunt, vero affectu diligendi ; legitur enim in Evangelico : *Diligite inimicos vestros : benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos* [6]. Quo in loco hæc habet D. Augustinus : *Dominus in Evangelio ut inimicos diligere debeamus non dedit consilium, sed præ-*

[1] Matth. 22.

[2] Propter Deum amare proximum, est hunc amare in ordine ad Deum, vel quia jam est in Deo, vel ideo ut sit in Deo.

[3] Hom. 38. — [4] 2, 2, q. 44, a. 7.

[5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor*, l. II, nn. 28 et seqq. — [6] Matth. 5.

ceptum. Accedit et ratio : inimici sunt adhuc proximi nostri, et beatitudinis æternæ capaces : ergo sunt diligendi.

Hæc dilectio tria maxime importat, ut notat Sporer : 1. non odisse ; 2. remittere offensam ; 3. exhibere actus et signa charitatis [1].

At (inquies) *quomodo diligi potest homo iniquissimus, crudelis, inimicus, qui nos quovis modo perdere nititur ; cum voluntas amore ferri non possit, nisi in bonum ?* Diligi potest quomodo diligimus membrum vitiatum, quod acutissimis doloribus diu noctuque nos cruciat ; nempe distinguimus substantiam inter et vitium doloris causam : substantia est nobis cara ac pretiosa utpote pars nostri, quam sanam peroptamus ; ideoque contra vitium eam infestans pugnamus, illudque qua arte, qua industria propellere nitimur ?

Sic Christus caput omnium hominum, cum adhuc peccatores essemus, propter nimiam suam charitatem dilexit nos tanquam propria sua membra, sed ægra et pessime affecta : pretiosissimo Sanguinis sui balsamo morbum, hoc est peccatum, exstinxit, sanitati ac justitiæ nos restituit, et ex inimicis amicos recepit, quod longe gloriosius est ; nam ex Augustino multo est optabilius inimicum non habere quam ulciscendo vincere. Ita et nos (si charitas et spiritus Christi

[1] Amor inimicorum est de lege naturali, unde nulla positiva lege potest tolli. Nec obstat illud Matth. 5 : *Audistis quia dictum est antiquis, diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum ? ego autem dico vobis*, etc. Respondet Angelicus : *Quod dicitur, odio habebis inimicum tuum, non est ex lege sumptum, quia nusquam hoc in littera invenitur ; sed est additum ex prava interpretatione Judæorum, qui, ex eo quod præcipiebatur dilectio proximi, concludebant quod inimici erant odiendi*, in 3, dis. 31, q. 1, a. 1 ad 2. — Sane in Levit., c. XIX, habetur : *Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum*. Et Prov. 25 : *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*, etc

Dilectio amicorum secundum se considerata est ferventior et melior quam dilectio inimicorum (Angelicus, 2, 2, q. 27, a. 7). Ratio : illa dilectio est absolute melior et meritoria cujus objectum est melius ; atqui amicus est melior Deo et nobis magis conjunctus quam inimicus : ita communius et probabilius. Nec obstat quod inimici dilectio sit difficilior : plus facit ad rationem meriti bonum quam difficile, aliis præclusis ; sane dilectio Dei melior est dilectione proximi ; dilectio tamen proximi est difficilior.

habitat in nobis) diligimus fratres, bonos quidem, quia boni sunt ; malos autem, ut a vitiis sanentur, et boni evadant [1].

Q. 2. *Quomodo inimici secum ipsi reconciliari debent?*

R. Cum Bouvier : vel ex una tantum parte, vel ex utraque parte fuerunt injuriæ. Si 1, qui alterum signo, verbo vel facto exterius offendit, tenetur utique ipse remissionem offensæ exterius petere per se, vel per alium : excipe nisi legitima ratione excusetur, ut si offensio non fuit gravis, vel offensus veniæ petitionem non curet, vel alia ratione censeatur satisfactum, etc. Ratio est : quo modo charitas destructa est, eodem reparari debet : ita omnes. Tenetur insuper ex justitia ad satisfactionem pro injuria damnosa. Si 2, casu quo injuriæ ex utraque parte fuerint moraliter æquales et simultaneæ, uterque inimicus tenetur, data occasione, reconciliationem inchoare per salutationem, colloquium, invitationem, etc. Unde ait Ferraris : *Generaliter loquendo inter æquales is debet prius salutare et alloqui qui coram alio stante vel sedente transit, vel de novo accedit* [2]. Secus qui prior offendit, vel causam rixæ dedit, aut gravius offendit, priora reconciliationis signa exhibeat. Ita communiter.

Q. 3. *Quænam dilectionis signa et beneficia inimicis debentur?*

Nota. Signa et beneficia dilectionis sunt communia et specialia. Communia, quæ christiano debentur a quolibet christiano in communi, concivi a concive, parenti a parente : sunt communes orationes, eleemosynæ communes, etc. Specialia, quæ exhibentur ob titulum specialem, ut amicitiæ : tale est ad amicorum convivium invitare, conversationis causa hospitio recipere. Hoc posito,

R. 1 : Communia dilectionis signa et beneficia inimicis nostris præbere debemus ex præcepto ; ista enim negare esset vindicare injuriam, quod privato nunquam licet. Hinc peccaret qui inimicum excluderet, v. g., a communi ora-

[1] Ita Habert, *Compendium Theol. Dog. et Mor.*, *Tract. de charitate.*

[2] *Bibl. Concionat. Canon.*, etc., v° *Virtus*, n. 2.

tione, a communi eleemosyna, ab expositarum mercium venditione, etc. Excipe si rationabilis causa aliud suadeat : est — 1. quando agitur de justa punitione et correctione filii vel subditi, qui gravem patri vel superiori suo injuriam intulerit ; — 2. quando inimicus signis illis, etsi communibus, abusurus sit ad novam inferendam injuriam ; — 3. quando ex denegatione talium signorum speretur aliquo modo emendatio inimici. Item pater et mater aspectum occisoris proprii filii vitare possunt, non ex odio, sed ne illius præsentia nimium excitet horrorem. Bouvier.

R. 2 : Signa autem specialia dilectionis non debentur inimicis generatim loquendo ; quia eorum omissio non est signum neque odii, neque vindictæ, cum nec alios ita specialiter diligere debeamus. Excipe adhuc ex rationabili et justa causa : — 1. si eorum omissio esset scandalosa, ut si inimici essent superiores, vel jam prius ipsis talia signa exhiberentur ; — 2. si per aliquod dilectionis signum hujusmodi posses sine tuo incommodo inimicos et tibi ipsi et Deo reconciliare. Ad hoc namque impelleret charitas secundum illud : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* [1]. Ita recte notat Tournely [2].

[1] Rom. 13.

[2] Casum ponit Billuart : *Duo ante inimicitiam, puta duo juvenes collegialiter viventes, duo religiosi in monasterio, se salutabant et passim colloquebantur : post rixam nec se salutant, nec colloquuntur : Peccantne ?* Si inde sequatur scandalum tam inter ipsos quam in communitate, prout ordinarie accidit, peccant mortaliter vel venialiter pro quantitate scandali. Si tamen antea erant specialiter amici et amica colloquia miscebant, non tenentur redintegrare specialem amicitiam et amica colloquia ; quia ex hac omissione non potest colligi odium, modo se habeant ad invicem sicut ad ceteros confratres. — Hic etiam notant pro praxi :

1. Non sunt absolvendi, saltem ordinarie, qui quamvis dicant se condonare, recusant tamen inimicum alloqui, licet facile possint et debeant. A fortiori qui asserunt se nunquam verbum illi dicturos esse ; quia tales malam animi dispositionem in corde retinent. Gury.

2. Si nolis cum inimico conversari, quia non aliud quam malum ab eo exspectare possis ; vel si prudenter timeas ex eo pejus evenire, tunc abstinendum ab amicitiæ signis, modo interius diligas, et apud alios scandalum reparas. Continuator Tournely.

Q. 4. *An teneamur illum qui nos offendit primi salutare, si coram ipso transeamus?*

R. Regulariter non tenemur primi inimicum salutare; quia hæc omissio non est signum odii, neque enim solemus salutare omnes. Excipiendus est casus in quo *vel* jam antea salutari soleret; *vel* scandalum sit oriturum (ut si quis complures sibi occurrentes salutet, excepto inimico, qui est in eorum societate; hæc enim circumstantia satis dat intelligere illius animum); *vel* si sit superior, cui ex sua qualitate talis honor jam suapte debetur; *vel* si demum sine magno incommodo nostro possimus cum tali salutatione ab odio et culpa gravi revocare; id enim tunc suaderet charitas.

Tenemur tamen inimico qui nos salutat primo salutationem restituere; cum hæc omissio nimis clare ostenderet nos inimicum contemnere, et velle in hostilitate perseverare. Excipe Prælatum, Patrem, Judicem et Superiores ejusmodi, qui salutationem inferiori minime restituentes non videntur peccare, modo id non agant ex affectione odii aut vindictæ, sed ut gravitas illatæ injuriæ percipiatur. — Multo magis tenemur inimico veniam petenti elargiri; nam hæc omissio esset aperta declaratio vindictæ, et occasio scandali : *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* [1].

Quæres : *Quando inimico veniam petenti venia danda est?* Modo longa non trahatur mora (dicente Apostolo [2] : *Sol non occidat super iracundiam vestram*), docent communiter nos ad id non teneri statim, nempe illo temporis puncto quo injuria illata est; quia id videtur res violenta et supra fragilitatem humanam. Unde poterit exspectari tempus opportunum, et interea deponatur odium [3].

[1] Matth. 6. — [2] Eph. 4, v. 26.

[3] Hoc sensu Augustinus (*Serm. de verb. Dei*) explicat etiam illud Christi, Matth. 5 : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo.* Hoc nempe præstandum est juxta naturam præcepti affirmativi, quando scilicet ratio prudentiæ, locus et tempus id permittunt; alioquin animi præparatione et cordis affectu hæc præstare sufficit. Ceterum adverte hic agi de eo quem tu offendisti; nam si ipse te offendit, jam non frater tuus ha-

Q. 5. *An liceat de inimico vindictam suscipere, aut ei saltem malum optare?*

R. Ad 1 : Si sermo est de vindicta privata quæ fit auctoritate privata, tunc eam nunquam licet suscipere de inimico, dicente Domino : *Mihi vindicta, et ego retribuam* [1]. Et Apostolus [2] : *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* Si vero sermo est de vindicta publica ac gravi, an eam quis sine livore vindictæ possit suo inimico optare, et urgere ut ipse a judice puniatur, affirmant Salmanticenses ; refertur enim ad bonum commune, ut mali ab auctoritate coerceantur. *Verum,* ait S. Alphonsus, *in praxi ego nunquam ausus sum absolvere aliquem istorum* [3] ; utrum enim in praxi isti sint omnis vindictæ labe defæcati, si peculiaris circumstantia non adsit, non video. Facillimum est ut eorum erga justitiam amor sit coloratus prætextus ad tegendam propriæ vindictæ cupiditatem. Nihilominus judico bene posse absolvi offensum, 1. si jam vellet remittere, sed juste prætenderet prius sibi satisfieri de damnis passis, modo offensor non esset adeo pauper ut nullo modo par esset satisfaciendo ; 2. si condonaret injuriam sub conditione ut offensor in longinquam regionem proficisceretur, aut quia habet fratres, aut filios, qui facile iracundia abripiuntur, aut quia offensor est ita dyscolus et ad rixas proclivus ut juste timeret, suam expertus imbecillitatem, ne perlaturus esset ejus insolentias.

R. Ad. 2 : Licet aliquando optare inimico malum aliquod temporaneum, quatenus illi bonum est, v. g., adversitatem, ut emendetur. Pariter possumus illi optare malum temporale, vel ob bonum alterius spirituale, vel ob bonum commune Regni aut Ecclesiæ, v. g., mortem perduellium juxta illud Apostoli : *Utinam abscindantur qui nos conturbant* [4] ! Id enim nihil aliud est quam bonum spirituale præferre temporali, et bonum commune bono privato. Salmanticenses admittunt etiam licitum esse patri optare mortem filii, si timeat ex ejus flagitiis familiam dehonestandam ; nam, ait

bet aliquid adversum te, sed tu adversum illum ; sicque non teneris veniam postulare, sed tantum dimittere.

[1] Rom. 12. — [2] 1 Thess. 5.

[3] *Vid. Homo Apostolicus,* Tract. IV, n. 17. — [4] Gal. 5.

Angelicus in re simili, *malum optatur non in quantum est malum illius, sed in quantum est impeditivum malorum alterius* [1] : quæ mala hic præponderare contendunt. Quidquid sit, certo non liceret matri optare mortem filiæ si ob deformitatem nequit nubere, vel si inde mater a viro male tractetur; ratio quia nec defectus nuptiarum, nec mala matris tractatio habet cum morte filiæ comparationem [2].

Præstat hic tres propositiones referre ab Innocentio XI sub n. 13, 14 et 15 damnatas : 1ª *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere; illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum;* 2ª *licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas;* 3ª *licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate patrato propter ingentes divitias inde ab hereditate consecutas.*

Sed (quæres) *estne aperiendum malum proximo optatum?* Qui plura exoptat inimico, v. g., infamiam, mortem, etc., sed sub una mali ratione apprehendit, nempe ut media ad illius perniciem, probabiliter cum Cajetano, Croix, Lugo, Valentia et aliis committit unum tantum peccatum, et satis est confiteri : *Exoptavi grave malum proximo.* Sed qui efficaciter optasset in suum inimicum diversa mala inferre, aut optasset specifice et in particulari ut prædicta mala illi acciderent, tunc debet illa distincte confiteri; illud enim pravum desiderium atque propositum sumit speciem suam ab opere externo, sive a damno intento. Unde ipsa mali species est explicanda [3].

Q. 6. *Quomodo se gerere debet Confessarius cum pœnitente quem detegit odiis et inimicitiis implicatum et anxium?*

[1] In 3 sent., D. 3, q. 1.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 30; et l. V, nn. 21 et seqq.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 30; et *Homo Apost.*, *Tract.* III, n. 65.

R. Vel agitur de odio quod tale creditur, nec est; vel de vero odio [1].

Si 1, Confessarius pœnitentem instruat, ne ex conscientia erronea peccet : doceat nempe verum odium non esse nisi in eo qui inimico deliberate vellet inferre vel inferri malum, et de malis ipsi illatis ex animo gaudet, de bonis autem tristatur. Sed ubi hoc desit, motus illi erunt defectus naturæ, non peccata contra charitatem. Ideo ipsum confortet, ut personæ illi communia et debita charitatis officia et signa præstet, nihil sollicitus de contrariis motibus ; pro illa oret ; defectus excuset ; bene de ipsa loquatur ; ejus consortium quærat, data opportunitate ; et tuto speret, Deo dante, fore ut aversio illa sic pressa pedetentim evanescat, et penitus dissipetur. Hæc si agat, amovet periculum ne odium qualitatis seu indolis ad personam ipsam paulatim sese extendat.

Si 2, Confessarius eniti debet ut pœnitenti ostendat quanta sit vis atque meritum præcepti charitatis, eumque perducat ad vindictæ spiritum deponendum, ad ignoscendum ex corde exemplo Christi et Sanctorum, atque ad communia charitatis signa præstanda [2]. Aiunt autem sæpe (uti remedium efficax) pro pœnitentia a Confessario injungendum esse pro inimicis orare.

Articulus 4. — De charitatis officiis in proximum.

Q. *Quid de charitatis officiis in proximum ?*

R. Ipsa lege charitatis tenemur non solum optare ut

[1] Sunt, rudes præsertim, qui de odio se accusant quin tamen illud malum odium sit : esset, v. g., si quando de aliqua persona occurrit sermo ipsi experiuntur quamdam displicentiam atque aversionem licet involuntariam, et sanguinem sibi sentiunt contra illam quasi moveri et ebullire. Isti igitur instruendi sunt, ne erronee peccent.

Sed maxima nostra cura esse debet in vero odio exstirpando ; nihil enim difficilius est in praxi, ut experientia constat, quam perfectam inimicorum obtinere reconciliationem. Et quot sunt qui gravissimum hoc præceptum ignorant, deturpant, postponunt se ipsos turpiter decipientes, ut bene observat *Bouvier !*

[2] *Vid.* Pinamonti, *Il Direttore*, c. XVI. — Salvatori, *Intruzione pratica*, § XI.

proximus bene sit, sed etiam curare, quantum in nobis est, ut semper bene se habeat; cum enim diligere eum teneamur uti nos ipsos, non sufficit eum amare affectu, sed effectu insuper amandus est, ut sic *diligamus opere et veritate* [1]. Unde tot erunt charitatis officia in proximum quot erunt ejusdem indigentiæ. Ex his *misericordia* enascitur, virtus nempe quæ nos ex compassione inclinat ad alienæ miseriæ subveniendum : cui quidem per excessum opponitur *cordis mollities*, per defectum *durities*. Opera autem misericordiæ magis vulgata, ad quæ cetera reducuntur, sunt septem spiritualia, et septem corporalia.

Corporalia hoc versu exprimuntur :

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Nempe visitare infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captivos, vestire nudos, colligere hospites, et sepeliri mortuos.

Spiritualia sunt item septem, hoc alio versiculo significata :

Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Nempe consulere dubitanti, corrigere peccantem, docere ignorantem, consolari afflictum, remittere offendenti, ferre onerosos et graves, orare pro omnibus (L). Erit de eleemosyna et correctione.

§ 1. — De Eleemosyna [2].

Q. 1. *Quid est eleemosyna?*

R. Eleemosynam sic bene definivit Angelicus : *Est opus quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum* [3]. Dicitur : — 1. opus, quia eleemosyna a nobis hic sumitur non pro ipsa re materiali quæ datur, bene vero pro actione ; — 2. *quo datur aliquid indigenti :* quæ enim dantur non indigentibus pertinent ad liberalitatem ; — 3. *ex com-*

[1] Joan. Ep. 1, 3.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 31 et seqq. — Eleemosyna est a græco vocabulo quod misericordiam significat, seu miseratus cor super alterius miseria.

[3] 2, 2, q. 32, a. 1. — *Vid.* Sperelli, *Preziosità dell'elemosina, Venezia*, 1667.

passione, quia est actio misericordiæ ; — 4. *propter Deum*, quia eleemosyna exerceri debet non ob naturalem commiserationem, sed ut impleatur Christi præceptum et voluntas Dei.

Q. 2. *An exstet speciale præceptum de eleemosyna ?* (M)

R. Speciale ac strictum præceptum dandi eleemosynam habetur in Scripturis : *Ite, maledicti, in ignem æternum : Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare : sitivi, et non dedistis mihi bibere*[1]. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo*[2] *? Judicium sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam*[3]. Ratio : lex charitatis obligat ad amandum proximum *sicut nos ipsos* ; sed nullo pacto dici poterimus nos amare proximum *sicut nos ipsos* si illi indigenti non opitulamur[4].

Q. 3. *Quot sunt eleemosynæ effectus ?*

R. Si debitis fulciatur conditionibus, eleemosyna habet ut sit *impetratoria, satisfactoria* et *meritoria*, juxta illud Tobiæ : *Eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam*[5]. Debitæ autem conditiones eleemosynæ sunt ut hæc sit, — 1. justa, id est ut fiat de rebus propriis, juxta illud : *Honora Deum de tua substantia*[6] ; — 2. ordinata, ut nempe præferat qui sunt præferendi, juxta illud : *Ordinavit in me charitatem*[7] ; — 3. generalis, ut se extendat ad omnes, etiam inimicos, infideles et peccatores, juxta illud : *Omni petenti te tribue : si esurierit inimicus tuus, ciba illum*[8]. Excipe eos quibus vitam arripere licet, ut sunt hostes reipublicæ ; — 4. prompta et opportuna ; hinc illud : *Ne dicas amico tuo, vade et revertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare*[9]. — 5. Hilaris[10] : *Non ex tristitia aut ex necessitate ;*

[1] Matth. 25. — [2] 1 Jo. 3. — [3] Jac. 2.

[4] *Vid.* Pellico, *Dei doveri degli uomini*, c. XXV. — Scotti, *Teoremi*, p. 3, t. VI. — [5] Cap. 3. — [6] Prov. 3.

[7] Cant. 2. — [8] Luc. 2 ; Rom. 13. — [9] Prov. 3.

[10] « Egenis (audiatur *Staf*, § 396) ita succurrendum est ut et eorum verecundiæ parcatur, et inopiæ omni meliori modo consulatur. Caveatur igitur omnis oris frontisque asperitas, qua homo pauperculus turbari vel

hilarem enim datorem diligit Deus[1]; — 6. secreta et humilis, juxta illud : *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt..... amen dico vobis, receperunt mercedem suam*[2]. Sed aliquando præstat ut fiat palam ad aliorum exemplum; — 7. prudens, ut nempe fiat vere pauperi, non otioso ac valido, *quoniam si quis non vult operari, non manducet*[3].

Quid (dices) *de illis quorum paupertas voluntarie contracta est?* Vel hæc voluntas, qua paupertas contracta fuit, rationabilis est, et Deo grata, uti contingere solet in Religiosis (aut si fuit olim irrationabilis, hodie tamen culpabilis non est). Vel etiam nunc voluntas illa est culpabilis, et Deo odiosa, uti contingit in pauperibus otiosis et vagabundis. Si 1, licita imo laudabilis et apud Deum meritoria est eleemosyna iisdem facta; cum vere sit indigentibus tribuere, nullique peccato cooperari. Hæc enim paupertas laudata est ab Ecclesia in religiosis Ordinibus, et habet sectatores Sanctos bene multos, Apostolos, imo ipsum Christum. Si 2, redit Apostoli effatum : *Si quis non vult operari, non manducet;* esset enim alterius indigentiam ac pigritiem fovere : excipe tamen nisi hic et nunc non possit sibi pauper subvenire[4].

Q. 4. *Ex quibusnam bonis nostris eleemosyna fieri debet?*

Nota. Hic plura sunt advertenda : — 1. triplicem distingui necessitatem : *Extremam*, et est periculum amittendæ vitæ, nisi ei occurratur. *Gravem*, et est periculum in gravem morbum incidendi, vel incurrendi carcerem, infamiam, etc. *Communem*, et est illa qua quis nonnisi difficulter vivit,

affligi possit; et simul inspiciatur qua ratione ejusdem indigentiis optime provideri queat. Pro diversis rerum personarumque adjunctis aliquando expedit ut summa quædam actu; aliquando autem, ut ei potius successive ministretur, utque subsidia vitæ modo in pecunia numerata, modo res ipsæ illi obtingant. *Cf. Eccli.* 18, 15 et seqq.

[1] 2 Corinth. 9. — [2] Matth. 6. — [3] 2 Thess. 3.

[4] « Pauperes extranei e civitate vel parochia expelli possunt, inquit Ferraris, n. 24, v° *Eleemosyna*, multos alios citans, quando justa adest causa, v. g., si parochiani vel cives domesticos et extraneos simul alere non possint, si extranei morbum afferant, si in otio torpescant, si perversa dent exempla, si statutum sit ut quælibet parœcia et civitas proprios pauperes aleret et eorum curam haberet. » Bouvier.

vivit tamen, ut pauper ostiatim mendicans; — 2. triplicis etiam generis distingui bona : alia sunt *necessaria naturæ* seu *vitæ*, sine quibus vita conservari non potest nec nostra, nec aliorum, quorum cura nobis incumbit. Alia sunt *necessaria statui*, sine quibus non potest aliquis convenienter vivere secundum conditionem sui status præsentis. Alia denique sunt *superflua vitæ* vel *statui* vel *utrique simul*; — 3. necessaria statui in duplici esse differentia : alia sunt ad illum simpliciter necessaria, ut est alere se et suos; alia nonnisi ad status decentiam requiruntur, ut sunt quæ juxta æstimationem prudentum necessaria sunt ad hospites sustentandos, ad moderata cum amicis convivia, ad famulos alendos, etc. Qua quidem in re caute procedendum; *nam si inania quærimus, nihil sufficit*, ait Augustinus[1]. Hinc damnata est ab Innocentio XI hæc n. 12 propositio : *Vix in sæcularibus invenies etiam in regibus superfluum statui, et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui*. Hoc posito.

R. 1 : Eleemosyna non est facienda ex bonis necessariis naturæ seu vitæ (nisi pauper sit persona talis a qua penderet salus publica); nam ex lege ipsa naturali quisque potest, imo ordinarie debet suam suorumque vitam vitæ alienæ præferre. Diximus *nisi pauper sit, etc.*, quia tunc bonum commune esset præferendum bono privato.

R. 2: Ex bonis necessariis decentiæ status nostri tenemur eleemosynam facere quando proximus est in indigentia extrema; charitas enim bene ordinata exigit ut vitam proximi præferamus decentiæ status nostri, atque ut ad eam servandam patiamur aliquod detrimentum in nostro etiam gradu. — Utrum autem teneamur cum gravissima etiam ipsius status jactura pauperem levare in extremis, aliqui affirmant; quia semper præponderat vita proximi. Sed alii negant; tum quia majus detrimentum videtur divitem excedere e proprio statu quam unum vel alterum pauperem deficere; tum maxime quia hic adest tantum præceptum charitatis, quæ ex communi non obligat cum gravi incom-

[1] In Ps. 147.

modo[1]. Si tamen extreme indigens bona alibi vel habeat, vel sit habiturus, dives obligationi suæ satisfacit dando mutuum, quia ille non est absolute pauper.

R. 3. Tenemur eleemosynam facere ex bonis vitæ simul et statui nostro superfluis, non solum quando proximus est in indigentia extrema, sed etiam quando est in gravi, si non sit qui subveniat. Sane in Scriptura frequenter damnantur homines ob neglecta opera misericordiæ : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere*[2]. Ad quid verba tam gravia, si eorum sensus referatur ad solam indigentiam extremam, quæ rara omnino? Revera SS. Patres hoc præceptum semper intellexerunt de indigentia gravi. Appellamus Ambrosium : *Grandis culpa*, inquit, *si sciente te fidelis egeat; si scias eum sine sumptu esse, famem tolerare, ærumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat... et non adjuves*[3]. Suadet ipsa indoles charitatis; hæc enim præcipit amare proximum *sicut se ipsum :* nemo vero putat amari proximum *sicut se ipsum* ab illo qui, videns eumdem versari in indigentia gravi, subvenire recusat de bonis quibus sine gravi incommodo privari potest, ut sunt superflua vitæ simul et statui[4].

[1] Recte observat Stuardi statum uniuscujusque non consistere in indivisibili; et vix concipi posse ut dives debeat e suo statu excedere ut hominem sublevet in extremis; cum natura paucis contenta sit, et modico divitis detrimento indigens sublevetur. Hic etiam notamus hanc obligationem maxime urgere Ecclesiasticos ac specialiter Parochos, qui sunt patres pauperum, ac patrimonia pauperum possident. Præstat autem ut non solum opere, sed verbis quoque egenos adjuvent, nempe eos hortando ad patienter sustinendam propriam conditionem, quæ meriti plena esse potest. Ubi etiam venit quam maxime commendanda illorum Prælatorum agendi ratio qui, pauperibus antequam temporalem tribuunt eleemosynam, solent spiritualem per suos Clericos eis elargiri; non enim de solo pane vivit homo.

Vid. Velasco, *De privilegiis pauperum*, *Lugd.*, 1663. — Salvatori, *Instruzione prattica pei Confessori*, § XIII, *per quelli che si lamentano della sinistra fortuna, ed invidiano la prospera degli altri.* — Bartoli. *La povertà contenta*, etc.

[2] Matth. 15. — [3] De Off., l. I, c. XXX.

[4] Quæ quidem probare videntur etiam cum aliquo status detrimento subveniendum esse pauperi graviter egenti : nonne charitas bene ordinata præcipit ut cum parvo nostro incommodo magnum incommodum alterius impediamus? — *Vid.* Liguori, *Opus Morale*, l. II, n. 32; et l. III, n. 520.

Sed nonne (inquies) *de bonis statui superfluis sub gravi teneamur eleemosynam erogare etiam in indigentia communi?*

Plerique negant tum antiqui tum recentiores, quibus favere videtur S. Antonius. Non tamen cum Thoma penitus tenemus sententiam contrariam utpote communiorem. Sane in Evangelio legitur: *Quod superest, date eleemosynam*[1]. Et Apostolus ait: *Divitibus hujus sæculi præcipe facile tribuere*[2]: quæ verba, *date, præcipe facile tribuere*, non obscure indicant eleemosynæ præceptum etiam extra gravem necessitatem, quæ non ita ordinarie contingit. Dein Christus, cum pro ratione damnandi iniquos adducat duritiem cordis eorum in pauperes, supponit hoc vitium valde commune; atqui tale non esset si nulla foret obligatio eleemosynas ex superfluis erogandi pauperibus in eorum indigentia communi. Adde indigentiam communem facillime fieri gravem. Hinc D. Basilius ait: *Est panis famelici, quem tu tenes; nudi tunica, quam in conclavi conservas; discalceati calceus, qui apud te marcescit; indigentis argentum, quod possides inhumatum; quocirca tot pauperibus injuriam facis quot dare valeres*[3]. Et Hieronymus: *Si plus habes quam ad victum vestitumque necesse est, illud eroga, et in illo debitorem te esse noveris*[4]. Et Augustinus: *Superflua divitum necessaria sunt pauperum; res alienæ possidentur cum superflua possidentur*[5].

Ergone (addes) *tenebimur superflua omnia erogare?* Negative; sed id morali et humano modo accipiendum est, ita ut dives teneatur pauperibus subvenire quantum satis sit pro consulendo ordinariis eorum indigentiis, posito quod alii divites idem faciunt; hoc enim præceptum non obligat in solidum singulos, sed in communi omnes divites pro sua parte. Hinc communius putant divites muneri suo satisfacere erogando in pauperes communes partem quinquagesimam suorum redituum qui supersunt[6]: seu duo in cen-

[1] Luc. 11. — [2] 1 Tim. 6.
[3] Orat. in illud: *Destruam horrea mea.* — [4] Ep. ad Hedib.
[5] In Ps. 147. *Vid.* Bellarminus, *De bonis operib.*, l. III.
[6] « *Quæritur* (audiatur Bouvier) *an qui præceptum dandi eleemo-*

tum, ut multi dicunt cum Mazzota, Roncaglia, Viva, etc. : et si reditus sint pinguiores, admittunt minus quinquagesima parte [1].

Q. 5. *Quinam eleemosynam tribuere debent?*

R. Generatim illi tantum possunt et debent eleemosynam tribuere qui bona possident et bonorum administratione potiuntur; nam *Dominus odio habet rapinam in holocausto* [2]. Hoc valet, licet proximus sit in extremis, quo casu omnia bona sunt communia; nam etiam tunc si potuisses rem tuam elargiri, et alienam dedisti, teneris ad restitutionem; quia præceptum eleemosynæ te obstringebat ad subveniendum de tuis.

Quid (dices) *de filiisfamilias et uxoribus?* Possunt filii et uxores erogare eleemosynas statui proportionatas, in quibus certe parentum et maritorum consensus rationabiliter adesse præsumitur. Etiam tutores possunt facere eleemosynas quales facere deberent illi ad quos pertinent bona administrata; cum vices illorum gerant.

Hoc tamen non currit de servis, quibus nullum competit jus in bona dominorum, si illæ excipiantur modicæ eleemosynæ quas permittit usus ac domini præsumptus consensus.

§ 2. — De correctione fraterna [3].

Q. 1. *Quid est correctio fraterna?*

R. Correctio fraterna, quæ etiam dicitur *eleemosyna spi-*

synam per longum tempus omisit summam eleemosynis quas omisit æquivalentem dare teneatur, si possit?

« R. Certum est hanc compensationem esse salutare remedium contra culpabilem omissionem. Sæpe hæc reparatio videtur necessaria ad tollendum scandalum per talem duritiam erga pauperes illatum. At non videmus quomodo diceretur etiam exsistere obligationem dandi summam æquivalentem, cum eleemosyna non debeatur ex justitia. »

[1] Notandum non prohiberi quod quis debito modo ex superfluis possit ad altiorem statum ascendere; id enim exigit ordo providentiæ, ne negligantur artes, industria præfocetur ac commercii prosperitas deficiat. Ne inde tamen luxus promoveatur damnosus. *Vid.* Stapf, § 339 ad 845, de luxu ac nimio studio ditescendi.

[2] Is. 58. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. II, nn. 34 et seqq.

ritualis, est *admonitio qua quis conatur ex charitate alium revocare a peccato.* Differt tam a correctione judiciali, quia hæc fit auctoritate publica atque ad bonum commune, quam etiam a correctione paterna, quia hæc fit auctoritate Superioris ad bonum privatum simul et publicum. Istæ porro competunt particularibus in suos directos : nostra competit omnibus, cum oriatur ex motivo charitatis, quæ omnes obligat.

Q. 2. *An exstet mandatum speciale correctionis fraternæ?*

R. Exstat utique speciale mandatum correctionis fraternæ; et 1. naturale; quia lex naturæ est quæ nos obligat ad subveniendum proximo indigenti; 2. divinum positivum, quod legitur in Evangelio : *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum* [1]. Imo in ipso humano jure habetur : *Qui alios, cum potest, ab errore non revocat, se ipsum errare demonstrat* [2].

Q. 3. *Quænam est materia correctionis fraternæ?*

R. Omnis culpa mortalis est materia correctionis fraternæ, cum sit malum proximi gravissimum : ideo tunc correctio sub mortali facienda est, si fieri possit sine gravi incommodo et cum spe fructus. Imo etiam culpa venialis est materia correctionis fraternæ; cum et ipsa sit verum animæ malum, et quidem grave in se, licet non relate ad peccatum mortale. Sed hæc obligatio non urget, nisi facillime possis corrigere [3] : et obligat solum sub levi, nisi ex omissione correctionis prudenter timeatur malum grave, v. g., si ex eo quod communitatis Superior omittat corrigere leves alum-

[1] Matth. 18.

[2] C. *Qui alios de hær.* — Quantæ autem sit utilitatis correctio iis maxime qui ad Ecclesiasticum ministerium proludunt, quove utili modo mutuam hanc ipsi operam insumere debeant; eleganter exponit Opus, *Il Seminarista diretto nell'adempimento de'suoi doveri dalla Congregazione dell'Arcangelo S. Raffaele, Operetta di Nicolò Barabino, Can. e già Rettore*, Genova, Tip. Pellas, 1845.

[3] In praxi, excepto casu quo venialia ob eorum repetitionem inferant grave scandalum vel periculum gravis peccati, satius est ut corrigantur a superioribus erga subditos; nam venialia nimis sunt frequentia, et ideo nullus foret correctioni finis, si essent corrigenda, reddereturque correctio nimis molesta, cum periculo pacem et concordiam turbandi.

norum culpas timeatur disciplinæ relaxatio cum gravi communitatis detrimento.

Quid (dices) *de peccatis ignorantiæ? suntne corrigenda?*

R. Si ignorantia est vincibilis et ideo culpabilis, nulla est dubitatio quin urgeat præceptum correctionis fraternæ; cum proximus sit in culpa. — Si vero est invincibilis, adhuc correctio fieri debet, si ignorantia sit contra jus naturæ, ut omnes dicunt, quia esto delinquens tunc non peccet; tamen operatur quod est intrinsece malum : et hoc permittere peccatum est. Item dicendum si sit contra jus divinum, ut docent communiter, nisi tamen desperetur fructus, ac majora timeantur mala. Imo probabilius et communius correctio fieri debet, quamvis ea ignorantia sit tantum contra jus positivum humanum, si speretur fructus; aut si non corrigendo alii scandalizantur, putantes, v. g., sibi licere quod superior non corrigit in aliis. Etenim etiam dato quod illa transgressio materialis sit, neque ignorantia sit intrinsece mala; attamen posita lege est quoddam inconveniens ac inordinatum, quod inde tenemur impedire, cum majorem inordinationem non timemus [1].

Q. 4. *Quosnam obligat præceptum correctionis fraternæ?*

R. Præceptum correctionis fraternæ obligat omnes; omnes enim homines commembra sunt, et *Deus mandavit illis unicuique de proximo suo* [2]. Ergo tenentur etiam peccatores; nam correctio vim suam primario repetit ex vi ipsius monitionis. Etiam inferiores, qui tamen non nisi obsecrando corrigant, juxta illud : *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem* [3]. Hoc tamen præceptum strictius obligat Superiores, cum isti teneantur subditorum bonum curare ex ipso proprio officio, vel ex stipendio quod exigunt : tales sunt qui curam gerunt aliorum in communitate, vel familia [4]. Et ideo isti inquirere debent in vitam et

[1] Hac tamen in re matura deliberatio est habenda, ne inutiliter, imo forsan ad damnum, fiat correctio. Vid. plura dicenda, ubi de *Confessarii prudentia.*

[2] Eccli. 17. — [3] 1 Tim. 5.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. II, nn. 27 et 40.

mores subditorum suorum, ut eos corrigant, si delinquentes invenerint [1].

Q. 5. *Quandonam obligat præceptum correctionis fraternæ?*

R. Obligat præceptum correctionis fraternæ :

1. Si certo constet de peccato fratris nostri, vel de proximo peccati periculo; ne scilicet temere agamus, et proximo injuriam irrogemus eum judicando sine certo fundamento criminosum. Sane, ex Apostolo : *Charitas non cogitat malum* [2] : ad solum autem Superiorem pertinet inquirere in subditorum defectus. Excipe, nisi suspicio sit de damno communi et gravissimo, ut homicidio et similibus; tunc enim omni modo curandum ut, si quod est periculum, avertatur omnino [3].

2. Si adsit spes aliqua probabilis emendationis et fructus; desperato enim fine, cessant etiam omnia media ad illum. Hinc illud : *Noli arguere derisorem* [4]. Hinc etiam re-

[1] Prov. 9. — [2] 1 Cor. 13.

[3] Melius tunc erit corripere in communi; vel corrigere his, vel similibus verbis : *Si forte, quod non credo, talem culpam commiseris, scias grave damnum inde obvenire communitati, tertiæ personæ, et etiam tibi ipsi : unde rogo ut tibi consulas, et damnum velis avertere.*

[4] Hæc pro praxi cum Gury et aliis : 1. Correctio fraterna cum vera charitate etiam quoad modum facienda est; debet igitur esse paterna erga inferiores, benigna inter æquales, et reverentialis erga superiores.

2. Privati inter se raro ad correctionem tenentur, *saltem sub gravi*, nisi sint familiariter inter se conjuncti, quia raro omnes requisitæ conditiones reperiuntur, rarius adhuc erga superiores propter ineptitudinem.

3. Plerumque suadet prudentia ut omittatur correctio erga eos quorum ingenium est penitus ignotum, ne pejores fiant.

4. Scrupulosi ordinarie excusantur a fraterna correctione facienda : quia aut nimium defatigantur aut inepti sunt; scrupulis enim et anxietatibus perturbati, necessaria discretione ad corrigendum carent, et ad causas excusantes attendere non valent.

5. Tenentur ex officio superiores invigilare in subditos, et inquirere eorum peccata, non tamen multum de aliquo in particulari, absque dubio positivo, aut ratione speciali; sed non facile admittere debent spontaneos accusatores, et multo minus fidem statim illis præbere, quia sæpe isti specie boni communis seipsos quærunt.

6. In communitatibus sub regula viventibus, in collegiis, seminariis, etc., caute atque industrie procedendum in hac re, ad evitandas divisiones,

quiritur ut corrector sit immunis a peccato corrigendo; secus adhuc et quidem merito, ipsa correctio derideretur.

3. Si non sit alius æque vel magis idoneus qui fratrem correcturus existimetur. Quare si adsit qui debeat, possit, et velit corrigere, non urget correctionis fraternæ obligatio; nam tunc non adest vera et absoluta necessitas.

4. Si non constet delinquentem se jam emendasse; quia secus fieret inutiliter correctio. Item est si prævideatur illum brevi emendatum iri, etiamsi non corrigatur; cum enim ægre feratur a multis correctio, nonnisi in necessitate ipsa tentanda videtur.

5. Si correctio fieri possit tempore opportuno; non enim semper tenemur correctionem facere statim ac culpam videtur perpetrari; sed cum profutura judicatur: *Actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed observatis debitis circumstantiis, quæ requiruntur ad hoc quod sit actus virtuosus, ut scilicet fiat ubi debet, quando debet et secundum quod debet.* Ita Angelicus [1].

6. Si non adsit grave incommodum quocum charitas non obligat. Excipe nisi quis vel ratione officii teneatur corrigere, vel nisi proximus sit in extrema et involuntaria necessitate spirituali; ordo enim charitatis vult ut spirituale alterius bonum nostro temporali bono præferatur.

Quid (dices) *si dubitetur an correctio sit profutura?* Vel dubitamus an sit profutura correctio; et simul certi sumus eam non esse nocituram: vel dubitamus non tantum an sit profutura, sed etiam an sit proximo nocitura. Si 1, tenemur corrigere; quia sicut in morbo corporali, ita et in spirituali

aversiones, discordias. Et si agatur de maxima re (prius a Confessario habito consilio, et juxta quod supra dictum est agendo de *detractione*, ubi de occulto crimine revelando) plerumque expedit ut correctio fiat via denunciationis ad superiorem; nec possunt absolvi sodales aut convictores denunciare nolentes, ubi de gravi damno communitatis agitur. Item de jure naturali denunciandi sunt superioribus ecclesiasticis sacerdotes corruptores, qui magnum fidelibus spirituale damnum inferunt, vel illaturi sunt. Ita *communiter*.

[1] 2, 2, q. 33, a. 2.

Quando autem correctio fieri debeat, etiam non profutura, vid. *De Pœnit.*, ubi de *Confessarii prudentia*.

adhiberi debet remedium quod certi sumus nociturum non esse, ubi nullum aliud tutius habemus. Si 2, correctionem debemus omittere; quia correctio ordinatur ad emendationem, et ideo fieri non debet, cum æque imminet peccatum proximi, et ejus emendatio. Excipe nisi alioquin proximus moriturus sit in mortali, si nempe non corrigatur; tunc tentandum, si possit eripi a periculo damnationis.

Q. 6. *Quisnam ordo servandus est in correctione fraterna* [1]?

R. Ille ordo *generatim* servandus est in correctione fraterna quem Christus præscripsit [2]. Nempe, 1. ut fiat privatim : *Corripe eum inter te et ipsum solum;* 2. ut, si non prosit, fiat coram testibus : *Adhibe duos vel tres testes;* 3. ut, si adhuc effectus non obtineatur, peccator denuncietur Ecclesiæ, id est deferatur ad Superiorem : *Dic Ecclesiæ.* Hic ordo obligat sub gravi, cum agatur de proximi famæ consulendo; neque ab eo potest liberare Superior, quia in lege charitatis fundatur.

Diximus *generatim;* nam ab hoc ordine excipitur, — 1. Si magis præstet Superiori probo atque prudenti quam aliis crimen innotescere; tunc enim magis obtinetur finis principalis : *Et tunc,* ait Angelicus, *non dicit Ecclesiæ, quia non ei sicut Prælato, sed sicut personæ proficienti ad correctionem proximi, et emendam* [3]; — 2. si crimen sit publicum : tunc ex Angelico, *non est tantum adhibendum remedium ei qui peccavit, ut melior fiat; sed etiam aliis in quorum notitiam* (crimen) *devenit, ut non scandalizentur* [4]; — 3. si vergat in damnum communitatis, neque certa sit spes damnum illud impeditum iri per correctionem privatam. Vel si grave damnum esset proximo obventurum ex omissione relationis ad Superiorem; nam bonum commune et innocentis bono privati et voluntarie delinquentis præferendum est; — 4. si proximus cessit juri suo ut privatim admoneatur, quemadmodum in more est penes quosdam Regulares; nam ait S. Thomas : *In arbitrio uniuscujusque*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 41 et seqq; et l. IV, nn. 242 et seqq.

[2] Matt. 18. — [3] Quodl., 11, a. 13. — [4] 2, 2, q. 33, a. 7.

est pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in damnum aliorum [1].

Ex his vero facile deducitur peccare eos 1. qui subditi alicujus crimen jam perfecte emendatum referunt ad Superiorem, ubi non adsit relabendi periculum; 2. qui sine causa violant ordinem charitatis a Christo præscriptum. Imo et illi peccare videntur qui ad mediatos Superiores crimen deferunt, prætermisso immediato, qui posset per se subditorum culpas corrigere; nam, quoad fieri potest, famæ proximi est consulendum [2].

CAPUT TERTIUM.

De ordine in charitate servando.

Q. 1. *An ordo in charitate servandus sit, et quotuplex ille ordo* [3]?

R. Ad 1 : Ordinem esse in charitate servandum indicant illa verba : *Ordinavit in me charitatem* [4]. Idque docent Patres et Moralistæ unanimiter; cum sane objecta quæ charitas complectitur non sint æqualia inter se, non esset recta ipsa charitas, nisi ordinem in iis servaret. Unde aiebat Augustinus : *Ille sancte et juste vivit qui rerum integer æstimator est; ipse est autem qui ordinatam dilectionem habet* [5]. Hic autem ordo totus in eo situs est ut unicuique objecto diligibili suum convenientem locum elargiamur : et ideo quodam modo participat de virtute justitiæ, cujus officium est *neminem lædere, et jus suum unicuique tribuere.*

R. Ad 2 : Duplex est ordo charitatis : unus bonorum, alter personarum : sive unus *in bonis;* alter vero *in personis* servandus. Ipse autem ordo personarum est triplex : primus *inter Deum et nos;* secundus *inter nos et proximos;* tertius *inter proximos ipsos.*

[1] Loc. cit.
[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. IV, nn. 243 et seqq.
[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 25 et seqq.
[4] Cant. 2. — [5] De Doct. chr., l. I, c. XXVII.

Q. 2. *Quisnam ordo charitatis servandus est in bonis?*

R. Talis ordo charitatis in bonis servandus est ut — 1[m] locum teneant bona spiritualia sive supernaturalia, nempe gloria et beatitudo æterna, gratia, virtutes et merita; in istorum enim comparatione totus mundus est nihil, juxta illud: *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur* [1]? — 2[m] locum teneant bona naturalia et bona corporis, uti vita, integritas membrorum et sanitas; in his enim ipsa naturalis vita fundatur; — 3[m] vero locum bona externa, uti honor, fama et divitiæ, unde maxime pendet vita nostra civilis. Item bonum commune præferendum est bono privato, quia bonum commune est bonum totius, et bonum privatum est bonum partis; atqui totum est sua parte majus.

Q. 3. *Quis ordo charitatis servandus est inter Deum et nos?*

R. Ordo servandus inter Deum et nos hoc uno canone continetur, ut nempe Deum magis diligamus quam nos ipsos et proximum. Ratio manifesta est; nam Deus est primum principium et finis ultimus rerum omnium, ac nullum bonum perfectius et præstantius potest excogitari. Unde venit: 1. *Deus*, ut principium beatitudinis; 2. *nos*, qui directe participamus; 3. *proximus*, uti socius.

Q. 4. *Quis ordo charitatis servandus est inter nos et proximos?*

R. Ut bene percipiatur ordo charitatis servandus inter nos et proximos nostros, triplex comparatio instituenda est. *Prima* inter animam nostram, et animam proximi. *Secunda* inter vitam nostram, et vitam proximi. *Tertia* inter vitam nostram, et animam proximi [2].

Quoad primam comparationem, tenemur magis diligere animam nostram quam animam proximi; nam amor nostri est regula amoris proximi; ergo prior ac potior est amor

[1] Matt. 16.

[2] Quarta comparatio esse potest, scilicet inter bona nostra, et vitam proximi vel ejus bona. Sed quoad hæc vide quæ de *eleemosyna*: item in Tract. de *Restitutione*, ubi de possessore bonæ fidei, de causis a restitutione excusantibus ac de furto.

nostri. Ut enim ait Sotus, et post ipsum omnes : *Mensura perfectior est mensurato;* unde natum est vulgare axioma : *Charitas bene ordinata incipit a se ipso.* Ideoque nunquam licebit peccare nec graviter nec leviter, imo neque se directo peccandi periculo exponere ad consulendum fratrum nostrorum saluti spirituali. Hinc n. 63 damnata est ab Innocentio XI hæc propositio : *Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi* [1].

Quoad secundam comparationem, tenemur *regulariter* vitam nostram præferre vitæ proximi ; aliter enim non esset diligere *proximum sicut seipsum,* ait Augustinus, *sed plus diligere proximum quam seipsum, quod sanæ doctrinæ regulam excedit* [2]. Diximus *regulariter;* nam privatus tenetur vitam exponere certo etiam periculo pro Republica, vel pro servanda vita alicujus personæ bono publico necessariæ [3].

Quoad tertiam comparationem, triplex distinguenda est proximi necessitas. Alia communis, a qua potest quis se liberare absque magna difficultate. Alia gravis, in qua grave quis subit salutis periculum, et ab ea liberare se nequit sine gravi difficultate. Alia extrema, a qua nullimode quis potest se liberare, et, nisi spiritualiter adjuvetur, æternum est periturus. Hoc posito, dicimus :

1. Nemo tenetur proximo succerrere in communi neces-

[1] Aliter dicendum, si periculum istud non esset nisi probabile et indirectum ; quia tunc, si gravis adsit causa illud subeundi, non judicatur voluntarie suscipi. Sic, v. g., si videam infantem certo moriturum sine Baptismo quin cito accedam ad eum baptizandum, accedere mihi fas erit, etiamsi aliquod subversionis periculum incurram.

[2] De mend., c. 6.

[3] Sed utrum liceat privato vitam suam exponere pro salute alterius privati ex motivo virtutis christianæ, v. g., quia iste aptior est ad promovendam gloriam Dei, alii negant, quia tunc charitas non esset bene ordinata, et *adhuc esset proximum diligere plus quam se ipsum.* At affirmant communius cum Joanne Chrysostomo, qui etiam de vita corporali intelligit ea Scripturæ verba : *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Jo. 15) ; in hoc enim casu non præfertur vita proximi præcise vitæ propriæ, sed bonum virtutis, ut bene observat Angelicus, in 3, dis. 29, a. 5.

sitate spirituali cum gravi suo damno temporali (cum levi damno juxta plures tenetur); quia tunc proximus potest facile liberari a se ipso.

2. Sunt qui docent proximo in gravi necessitate spirituali constituto teneri quemcumque succurrere etiam cum gravi damno temporali; nam anima proximi secundum rectam rationem magis amabilis est quam corpus nostrum. — Sed alii negant; quia, ut ait Angelicus, *non imminet cuilibet homini cura de salute proximi, nisi forte in casu necessitatis* [1]: at quando alter absolute potest a periculo se subtrahere, non videtur charitas nos obligare ad illi subveniendum cum tanto incommodo; cum tunc proximus noster dici vere non possit esse in casu necessitatis. Attamen excipiunt, et dicunt utique teneri etiam cum periculo vitæ si quis ad id obligetur vel ratione officii, uti sunt animarum pastores; vel ratione delicti, uti esset si quis hæresim docuisset; vel si necessitas illa gravis sit publica, quia necessitas gravis publica solet semper esse conjuncta cum extrema aliquorum privatorum [2].

3. Certum est quemcumque teneri, *regulariter loquendo et modo spes sit quod hoc possit juvare*, etiam cum vitæ damno succurrere proximo in necessitate spirituali extrema. De hoc casu SS. Patres intelligunt illa verba: *Sicut Christus animam suam posuit pro nobis, et nos debemus pro fratribus animas ponere* [3]. Sane si hæc lex non obligaret in extremis, obligaret nunquam [4]. — Dictum est *regulariter loquendo;* nam aliter esset si ageretur de illo cujus vita necessaria esset bono communi: item *modo spes sit quod hoc possit juvare;* quia ad opus inutile nemo tenetur [5].

[1] 2, 2, q. 26, a. 5.

[2] Hinc si quis hæresim alicubi spargat, teneris cum periculo vitæ impedire, si possis et nemo alius impediat. Item si in persecutione vel hostili incursione plebs aliqua careret Sacerdote, et aliunde esset exposita gravibus periculis peccandi, teneris cum periculo vitæ illi opitulari. *Antoine.*

[3] 1 Jo. 3.

[4] Hinc teneris infantem moriturum baptizare etiam cum vitæ damno, si alius non adsit qui hoc faciat. Item si scias aliquem exsistentem in mortali interficiendum in somno vel nil cogitantem, teneris cum vitæ periculo illi subvenire, modo prudenter judices te illi profuturum. *Antoine.*

[5] Excipiunt aliqui adhuc si aliquis sit in culpa mortali, et dubitet de

Q. 5. *Quis ordo charitatis servandus est inter proximos ipsos?*

R. Vel comparatio instituitur inter extraneos et extraneos; vel inter extraneos et consanguineos; vel inter consanguineos ipsos.

Si 1, præferendi sunt qui magis ad Deum accedunt, utpote præcipuum charitatis objectum. Possunt autem esse Deo viciniores tum in ordine gratiæ : sic B. Virgo præferenda est ceteris Sanctis; tum in ordine naturæ : sic Angeli sunt præferendi hominibus; tum in ordine superioritatis : sic superiores præferendi sunt omnibus privatis, et sibi invicem juxta gradum suum [1].

Si 2, *in pari necessitate*, debemus extraneis præferre consanguineos, aut alia ratione conjunctos; quia, dicente Angelico, *charitas ordinem naturæ non mutat, sed perficit* [2]. Diximus *in pari necessitate;* nam cum obligatio charitatis non sit nisi ratione necessitatis, patet illam magis obligare ubi major adest necessitas.

Si 3, semper præferendi sunt conjunctiores secundum varios eorum gradus, habita ratione necessitatis, et bonorum quæ debita sunt tali conjunctioni, et in quibus ea fundatur ex allata ratione. Hinc *in necessitate gravi :* 1. est præferenda uxor; quia est una caro cum viro, et liberorum principium; 2. filii, qui sunt conjunctiores, cum de substantia parentum procedant; 3. parentes, qui post dictos ad vitæ societatem et reipublicæ augmentum concurrunt; 4. fratres, sosores, propinqui, domestici, concives, commilitones.

Diximus *in necessitate gravi;* nam si necessitas sit extrema, non bonum familiarum, sed vitæ attendendum est, ut probabilius docent cum Tournely. Unde tunc omnibus

contritione; sed id non videtur probabile; nam qui voluntarie subit mortem ad allerum liberandum a damnatione æterna præstat actum charitatis perfectissimæ, quæ cum affectu ad peccatum ullo modo consistere nequit.

[1] Hic autem notandum quod amore complacentiæ sunt quidem præferendi sanctiores; sed amore effectivo præferri debent qui sunt in majori necessitate, ut patet.

[2] In 3, dist. 29, a. 7.

sunt præferendi parentes propter principii eminentiam, et quidem pater præferendus est matri, utpote principium nobilius; dein conjux, filii, etc.[1].

CAPUT QUARTUM.

De vitiis charitati oppositis.

Q. *Quænam vitia charitati opponuntur?*

R. Omnia peccata mortalia opponuntur charitati Theologicæ, quippe quæ ejusdem habitum in anima prorsus exstinguunt; sed specialiter et directe pugnant adversus eam ex D. Thoma[2]: *Odium* Dei et proximi, quod opponitur ipsi dilectioni; *invidia*, quæ opponitur gaudio de bono proximi; *discordia*, quæ opponitur effectui charitatis, qui est pax; *contentio*, quæ opponitur paci quantum ad locutionem; *schisma, bellum, rixa* et *seditio*, quæ opponuntur paci quantum ad opus; et demum *scandalum*, quod opponitur charitati, quantum ad beneficentiam.

De invidia, acedia et bello jam actum est. De ceteris breviter.

Articulus 1.—De odio, discordia, contentione, schismate, rixa et seditione.

Q. 1. *Quid de odio, discordia et contentione?*

R. Ad 1: *Odium generatim est actus seu motus voluntatis quo quis malevole fertur in aliquid.* Duplex est: aliud abominationis, quo aversamur aliquem ex displicentia ejus qualitatum, quia sunt malæ aut noxiæ aut ingratæ vel in se vel nobis vel aliis; aliud inimicitiæ, quo aversamur aliquem ex disciplicentia ipsius, eique malum volumus, ut illi malum est. — Odium Dei sive inimicitiæ sive abominationis est semper gravissimum peccatum; quia semper opponitur primo, summo et maximo bono. Odium autem proximi item est mortale ex genere suo; cum directe contrarietur charitati. Hinc illud: *Omnis qui odit fratrem suum, homicida*

[1] *Vid.* Angelicus, 2, 2, q. 26, a. 9. — [2] 2, 2, q. 34 et seqq.

est [1]. Potest tamen fieri veniale non tantum ex indeliberatione actus, sed etiam ex levitate materiæ : imo odium abominationis raro est mortale, quia non ita directe ac vivide per illud vulneratur charitas [2]. Hac de re notamus : — 1. declaranda est in confessione qualitas personæ quæ odio habita est, si hæc addat speciem, ut si pater; — 2. numerus personarum, quia tot malitiæ quot personæ; — 3. natura mali optati, an sit mutilatio, mors, infernus; nam mali optatio sumit speciem ab ipso damno intento [3]. Excipiunt satis probabiliter si diversa mala apprehendantur sub uno genere mali, nempe ut media ruinæ inimici [4].

R. ad 2 : *Discordia* (ut opponitur charitati) *est dissensio voluntatis circa bonum Dei et proximi, in quo tenemur ex charitate consentire.* Est peccatum ex genere suo mortale, quia opponitur charitati : hinc Deus detestatur *eum qui seminat inter fratres discordias* [5]. At si tenemur consentire, sed non ex charitate, tunc dissensio nostra erit contra aliam virtutem : sic dissentire a voluntate Superioris præcipientis est inobedientia; dissentire a voluntate creditoris exigentis debitum est injustitia.

R. Ad 3 : *Contentio est pugna verborum* : est sua natura mortalis, si serio fiat, in re gravi ac necessaria; cum sit contra charitatem. Apostolus illam numerat inter opera quæ a regno Dei excludunt [6].

Q. 2. *Quid de schismate?*

R. Schisma græca vox est quæ scissionem significat, et definitur : *Voluntaria separatia ab unitate Ecclesiæ.* Ait au-

[1] 1 Jo. 3.

[2] Hæc dicta sint de odio morali ac religioso, non autem de *odio politico*, ut vocant, quod utique legitimum est, si vera adsit causa : hoc enim odium non est aversatio personæ, sed proprii juris vindicatio. Et licet in Christo Jesu nulla sit distinctio inter civem et extraneum, civilem et barbarum, hoc tamen non prohibet quominus una natio alteri nationi pacem deneget, bellum intentet, illamque armis vexet, quousque sua læsa jura vindicet : en odium politicum.

[3] Cetera vid. Tract. *De peccatis*, ubi *de invidia;* et supra *de inimicorum dilectione.*

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 30; et l. V, n. 50.

[5] De discordia et contentione vid. etiam Tract. *de peccatis*, ubi de *superbia.* — [6] Gal. 5.

tem Angelicus : *Ecclesiæ unitas in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum Ecclesiæ ad invicem seu communicatione, et iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput...; et ideo schismatici dicuntur qui subesse renuunt Summo Pontifici* (N), *et qui membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusant*[1]. Proprie loquendo schisma differt ab hæresi; nam, ut ait Augustinus, *hæretici de Deo falso sentiendo ipsam fidem violant : schismatici autem discissionibus iniquis a fraterna charitate dissiliunt, quamvis ea credant quæ credimus. Quapropter nec hæretici pertinent ad Ecclesiam catholicam, quæ diligit Deum ; nec schismatici, quoniam diligit proximum*[2]. Est ergo gravissimum malum. Licet autem schisma ab hæresi discrepet, ordinarie tamen vel ab ea gignitur, vel eam gignit.

Pœnæ *in schisma purum* sunt : 1. excommunicatio ipso facto[3] : in principales est reservata[4]; 2. privatio jurisdictionis[5]; 3. privatio et inhabilitas ad beneficia[6]. Si schisma sit cum *hæresi*, pœnæ sunt quæ jam in hæreticos habentur constitutæ[7].

Q. 3. *Quid de rixa et seditione?*

R. *Rixa importat contradictionem in factis* : estque bellum quoddam privatum, in quo rixantes ex ira se percutere nituntur. In aggressore habetur peccatum ex genere suo mortale, quia charitati essentialiter opponitur : et ab Apostolo inter ea quæ a cœlo excludunt illud enumeratur[8].

Seditio est tumultuosa agressio unius partis reipublicæ contra aliam, vel principem. Est speciale ac grave peccatum; quia opponitur speciali ac gravi bono, nempe paci et bono publico.

[1] 2, 2, q. 39, a. 1. — [2] De fid. et sym., c. x.
[3] Constit. *Apostolatus* Pauli IV. — [4] Ex Bulla *Cœnæ*.
[5] Can. Novatianus VI, c. VII, q. 1. — [6] Cap. 5, de elect.
[7] Tria sunt schismata principaliora, quorum Ecclesiastica meminit historia. *Primum* Græcorum, sæculo IX a Photio excitatum. *Secundum* Occidentis, sæculo XIV ortum per incertitudinem veri Pontificis. *Tertium* Anglicanum, sæculo XVI opera Henrici VIII.—*Vid.* Bergier, *Dict.*, v° *Schisme*.
[8] Gal. 5.

Articulus 2. — De scandalo.

Q. *Quid est scandalum?*

R. *Scandalum* (græcum nomen est) latine significat *offendiculum*. Ab Angelico definitur: *Dictum vel factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis* [1]. Vocabulo *dicti* vel *facti* venit etiam omissio; quia ex adagio : *Affirmatio et negatio ad idem genus referuntur*. Verbo *minus rectum* intelligitur quod vel in se malum est, ut si loquaris turpia cum adolescente : vel mali speciem habet, ut si justa quidem de causa, sed coram eam ignorantibus, carnes comedas die vetito.

Scandalum est duplex : *activum*, et est mox definitum; *passivum*, et est ipsa ruina spiritualis, seu peccatum in quod occasione illius dicti vel facti minus recti proximus labitur.

§ 1. — De scandalo activo [2].

Q. 1. *Quotuplex est scandalum activum?*

R. Scandalum activum aliud est directum, aliud indirectum.

Directum est quando quis dicto suo vel facto minus recto spiritualem alterius ruinam intendit, sive intendat formaliter et per se, quod etiam vocant scandalum *diabolicum*, ut si male habeat quod talis sit in gratia, et ideo eum sollicitet ut illam amittat; sive materialiter et per accidens, cum nempe primario non quæritur nisi delectatio, vel utilitas a peccato sperata, ut si volens suæ malæ cupidini satisfacere alium ad fornicandum inducat.

Indirectum est quando quis, non intendens ruinam proximi, aliquid dicit vel facit in proprium commodum quod est alteri occasio peccati : id est quando nonnisi indirecte et interpretative causatur alterius peccatum, quatenus nempe prævidetur, vel prævideri potest ac debet ex illa actione scandalum in proximo secuturum; ut si die vetito carnes comedas coram aliis, non dicendo quod habeas veniam, vel

[1] Q. 43, a. 1. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, nn. 43 et seqq.

si domi tuæ alas mulierem populo suspectam, esto absit in te peccandi periculum[1]. Ubi notandum ad peccatum scandali non necessario requiri ut de facto scandalum passivum sequatur : sed satis est quod occasio data sit ex qua natura sua sequi posse probabiliter existimemus; nam tunc quod non sequatur per dantem non stat. Hoc autem colligitur non tantum ex circumstantiis personæ accipientis, sed etiam scandalum dantis. Quo sensu accipitur illud D. Bernardi : *Nugæ nugæ sunt in ore sæcularium, in ore Sacerdotum blasphemiæ;* eo quod ab istis plus quam ab aliis requirant fideles, nempe ratione excellentiæ status.

Scandalum activum etiam indirectum est ex suo genere mortale, cum charitatem lædat. Hinc Christus ait : *Væ homini illi per quem scandalum venit*[2]. Quare graviter scandalo peccant qui componunt, describunt, repræsentant, vel pingunt turpia et ad libidinem provocantia; item componentes et repræsentantes comœdias contra religionem vel mores, aut religiosos Ordines; item exponentes publice imagines obscœnas; item palam festo die laborantes, nulla interveniente necessitate ac licentia, etc. — Potest tamen scandalum esse veniale vel ratione parvitatis materiæ, ut si quis nonnisi ad peccandum venialiter excitetur, vel defectu advertentiæ, vel quia levis est influxus in grave alterius peccatum.

Q. 2. *An scandalum sit peccatum contra charitatem, et simul contra virtutem adversus quam inducitur proximus ad peccandum?*

R. « Tres adsunt sententiæ (audiatur Alphonsus noster[3]) : — Prima dicit quod, cum directe intenditur ruina spiritualis proximi (quod proprie est scandalum dæmoniacum), tunc

[1] Non est semper scandalum quando peccas coram aliis, sed quando, attentis circumstantiis tam personæ agentis quam eorum quibus fit actus, potest probabiliter timeri ne per hunc actum trahantur ad peccatum qui alias peccaturi non essent. Hinc blasphemia prolata coram viris religiosis et piis non habet rationem scandali, sed horroris et abominationis. Item non est scandalum peccare coram vilibus et infamibus, qui jam aliunde sunt peccaturi : ut si quis fornicetur coram aliis, qui jam sunt parati idem facere, nec ejus exemplo moveantur.

[2] Matth. 18. — [3] *Homo Ap.*, Tr. IV, n. 26; et *Opus Mor.*, l. II, n. 45.

peccatur contra charitatem. Alias tantummodo peccatur adversus illam virtutem quæ læditur a proximo in scandalum inducto. — Secunda ait quod, quando peccatur cum scandalo directo, id est cum inducitur positive proximus ad peccandum, tunc peccatur tum contra charitatem, tum contra virtutem. Sed si peccetur tantum scandalo indirecto, prævidendo tantum proximi peccatum, quin ad peccatum inducatur, peccatur tantum contra charitatem. — Tertia sententia, quam nos tuemur cum Suaresio, Soto, Lugo, Salmanticensibus, Roncaglia, Tamburini et aliis, quamque expresse tenet S. Thomas [1], dicit quod tam scandalo directo quam indirecto peccatur et contra charitatem et etiam contra aliam virtutem. Contra charitatem quidem, quia si nos ex charitate tenemur, cum possimus, impedire proximi peccatum, multo magis tenemur non esse proximo occasionem illud patrandi. Contra virtutem vero, quia quælibet virtus cuivis prohibet ne sit (sive directe sive indirecte) causa aut occasio aliis eam lædendi [2]. »

Q. 3. *An sit peccatum scandali petere aliquid ab eo qui illud quidem daturus est, sed nonnisi cum peccato?*

R. Cum distinctione : vel res quæ petitur est mala ex se, et fieri non potest sine peccato, v. g., si quæratur ab aliqua persona actus impuducitiæ. Vel res illa non est ex se mala, et præstari potest etiam sine peccato, v. g., si quæratur mutuum ab usurario.

Si 1, etiamsi multi graves Doctores dicant non esse peccatum scandali; attamen nos non auderemus recedere a

[1] 2, 2, q. 43, a. 3.

[2] Hinc qui alium ad peccandum induxit sive directe sive indirecte declarare debet in confessione non solum peccatum scandali quo charitatem læsit, sed etiam genus peccati ad quod proximum induxit, vel induci ipse potuit illo exemplo, an nempe sit contra castitatem, vel religionem, vel justitiam : puta si quis suo exemplo alios induxit ad furandum : quo tamen in casu non teneretur restituere, quia non esset causa influxiva, sed simplex occasio damni. — Item numerum eorum quibus scandalum datum est; quia quot sunt personæ tot sunt jura læsa. — Item conditionem eorum qui fuerunt scandalizati, si eorum qualitas addat novam speciem, ut si sint tui parochiani; quia tunc adest etiam peccatum contra proprium officium in scandalum dante.

sententia contraria, quam sequendam censemus et tenent Bonacina, Cajetanus, Filliucius, Navarrus, Sanchez, Sporer aliique, docentes non posse rem illam peti aut suaderi sine scandalo, etiamsi persona a qua petitur jam parata sit ad peccandum. Quamvis enim ipsa jam sit in actuali voluntate peccandi, certe infert sibi majorem ruinam spiritualem opere complendo rem illam intrinsece malam quæ ab ea expostulatur. Ideo, in allato exemplo, qui ab alia persona petit actum impudicitiæ, ad quem jam est parata, peccabit non solum contra castitatem, sed etiam contra charitatem; quia nullo modo nullaque ratione potest illi cooperari[1].

Si 2, quando adest justa causa petendi, petens excusatur; quia id non est cooperari malæ alterius actioni, cum neque in se ipsa neque petenti ea sit mala; sed potius est illam permittere, idque justa exstante causa fas est, ut docent communiter cum D. Thoma[2]. Si tamen justa non adest causa, petens nobis videtur peccare non solum contra virtutem tali peccato contrariam, sed etiam contra charitatem; ipsa enim hoc in casu non vitat proximi culpam gravem, ideoque grave ejusdem damnum, quemadmodum ex charitate obligatur, quoties potest sine suo incommodo.

Q. 4. *Quid de mulieribus quæ vel utuntur veste virili, vel ornatu vano aut nimis exculto, vel corporis nuditatibus?*

R. 1: Quod mulier utatur veste virili (aut e converso) est vitiosum; tum quia cultus debet competere conditioni personæ; tum maxime quia hoc potest esse causa lasciviæ, vel alterius scandali: quo sensu mortale est. Hinc illud: *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea; abominabilis enim est apud Deum qui hoc facit*[3]. Secluso tamen illo periculo, erit veniale, si nempe ex levitate; vel

[1] Attamen, ut probabiliter docet Lugo cum aliis, non est opus in his peccatis quæ habent complicem explicare quisnam fuerit primus ad tentandum; quia tam inducens quam consentiens in peccato operis semper graviter peccat contra charitatem. Itaque nihil est aliud quam circumstantia aggravans in eadam specie, quæ juxta probabiliorem sententiam cum S. Thoma per se non est de necessitate confessionis explicanda. — *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. IV, n. 26.

[2] 2, 2, q. 78, a 4. — [3] Deut. 22.

etiam nullum peccatum, si ex necessitate fiat. Ita S. Thomas[1].

R. Ad 2 : Si mulier vultum fuco pingat aut ornet se secundum decentiam status, et morem patriæ, vel ut placeat viro suo, vel ut inveniat virum, non peccat; quia ornatus satis cohonestatur a suo fine; et tunc, si alii ruunt, erit potius occasio accepta quam data[2]. Si vero superflue se ornent mulieres, ut provocent ad concupiscendum, peccant mortaliter; quia hoc est dare incentivum peccati. *Si autem*, ait Angelicus, *ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale... Possent aliquæ a peccato excusari quando hoc non fieret ex aliqua vanitate, sed propter contrariam consuetudinem, quamvis talis consuetudo non sit laudabilis.*

R. Ad 3 : Mulieres nudatis brachiis, scapulis et pectore incedentes graviter peccarent, si omnium primæ hunc morem alicubi introducerent; cum sine multorum peccatorum occasione esse non possit. Peccarent item graviter gravi scandalo, si talis et tam immoderata esset hæc denudatio ut valde lasciviam provocaret : ubi notandum nihil facessere quædam vela subtilia ac transparentia ad excusandum; cum hæc non minus, ne dicam fortius, passionem acuant. Quod si nuditas tam immoderata non esset, et jam exstaret alicubi consuetudo sic incedendi, putamus cum S. Antonino esse exprobrandas, sed non illico damnandas de mortali tales mulieres; assuefactio enim, uti docet experientia, efficit ut viri ex tali visu minus moveantur ad concupiscentiam cum minus phantasiam excitet. Neque tunc consuetudo jus constituit contra jus naturale, sed tantum concupiscentiæ vim imminuit.

Verum discrete oportet ut prudens Confessarius sententia hac utatur, ne indulgeat nimiæ mulierum licentiæ, quæ libidinem involvit; cum feminæ piæ et religiosæ hoc modo incedere minime soleant. Et maxime etiam, quia tales mulieres nuditatibus illis quærunt viros pravis sibi amoribus

[1] 2, 2, q. 169, a. 2. — [2] *Vid.* S. Fr. de Sales, *Philothée*.

captivare : et principium nostrum est in periculo peccati formalis rigidiores opiniones esse tenendas. Neque impudica nuditas mulieri permitti potest in ipsa sua domo; nam et iis qui in ea sunt et qui eam ingrediuntur incentivum peccandi præbet : *Oro te*, ait Tertullianus [1], *sive mater, sive soror, sive filia virgo... vela caput; si mater, propter filios; si soror, propter fratres; si filia, propter patrem* : *omnes in te ætates periclitantur* (O).

§ 2. — De scandalo passivo [2].

Q. 1. *Quid de scandalo passivo?*

R. Scandalum passivum duplex est. Aliud datum, quod oritur ex scandalo activo ob infirmitatem vel ignorantiam peccantis, et dicitur etiam *pusillorum* seu *infirmorum*. Aliud *acceptum*, quod oritur non ab activo, sed unice ex malitia peccantis, et vocatur etiam *pharisaicum* ex insigni pharisæorum malitia, qui ex sanctissimis Christi dictis et factis occasionem peccandi inique sane sumebant.

Scandalum passivum non est in se speciale peccatum; neque enim gravius peccare censetur qui, viso alterius furto, et ipse furatur. Nos tamen generatim tenemur curare ne quis scandalum hoc patiatur, idque lege ipsa charitatis, qua quisque tenetur impedire peccata proximi, si commode potest; hinc per se loquendo non licet petere a concubinario administrationem sacramenti, ab usurario mutuum, etc.

Q. 2. *An semper teneamur omittere opera nostra, si ex illis proximus sit scandalum passurus?*

R. Opera quæ facere intendimus alia sunt indifferentia; alia in se bona, sed nulla lege præscripta; alia vero bona in se, et insuper vel naturali, vel divina, vel humana lege præcepta. Hoc posito, dicimus :

1. Ad vitandum scandalum sive pusillorum sive pharisaicum opera indifferentia omittenda sunt, si possunt absque gravi incommodo; nam ex charitate tenemur peccatum proximi impedire quando id possumus absque gravi incom-

[1] De Vir. el. rc. 16.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 48 et seqq.

modo. Hinc mulier, si sciat aliquem ex ea occasionem sumere peccandi, tenetur, si posset commode, ad ejus visum effugiendum aliam Ecclesiam adire, per aliam viam progredi, a fenestra abstinere et similia : hoc tamen non intelligendum ad longum tempus, sed una vel altera vice, donec alter advertere possit se fugi ab illa [1].

2. Opera per se bona nullamque mali speciem præ se ferentia, etsi sint puri consilii, *regulariter* non tenemur omittere nec differre ob scandalum pharisaicum ; alioquin *iniquis daretur locus impediendi opera perfectionis, cum vellent* [2]. Unde cum Apostoli Christo dixissent : *Scis quia pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt?* respondit Christus : *Sinite illos, cæci sunt,* id est nullam habeatis rationem hujus scandali, quia oritur ex malitia eos excæcante [3]. Diximus *regulariter;* nam si non adsit rationabilis causa illa opera statim faciendi, differenda sunt; etenim vera charitas abhorret a peccato etiam ex alterius malitia orituro et Deum offensuro. Item omitti debent si malum quod timetur sit longe majus bono quod obtinebitur ea opera faciendo : sic ex ipso Augustino punitio peccatoris erit omittenda si inde schisma timeatur [4]. — Opera vero ex omni parte bona, sed nulla lege præscripta, si vergant in utilitatem privatam tantum, occultari aut differri aut omitti debent propter scandalum pusillorum, idque una semper lege charitatis. Si tamen actus virtutis non præscriptus notabilem publicam utilitatem respiciat, non est omittendus propter scandalum pusiliorum : sic tempore Missionum etiam noctu protrahitur prædicatio, licet aliqui inde offensionem sumant. Item neque omittendus si notabilis sit utilitas privata, modo tamen semper exponatur ratio sic agendi; quia *si post redditam rationem, scandalum duret, jam videtur ex malitia esse* [5]; ideo tunc scandalum fit pharisaicum et contemnendum. Hinc quamvis quis debeat differre ingredi religionem ob scandalum propinquorum, si illorum consensus brevi speretur; si tamen moniti ipsi pergant resistere, potest ingredi [6].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 53.
[2] In 4, D. 38, q. 2, a. 4. — [3] Matth. 15.
[4] L. III, contra Parm., c. II. — [5] 2, 2, q. 43, a. 7.
[6] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 50.

3. Opera præcepta ob scandalum pharisaicum omitti non debent; quia tunc daretur occasio bona aliorum malitia impediendi. Item neque ob scandalum pusillorum sunt omittenda opera quæ vel sunt præcepta de necessitate salutis, vel in nullo casu sine peccato omitti nequeunt; tum quia non sunt facienda mala ut eveniant bona; tum quia quisque magis se ipsum quam alium diligere debet in ordine ad salutem æternam [1]. Opera vero humana lege præcepta an ad vitandum scandalum pusillorum sint omittenda, alii negant cum Navarro, Vasquez, etc., quia leges humanæ non cessant obligare ob aliorum peccata. At probabilius affirmant Antoine, Billuart, Collet, Layman, Suarez, Tournely aliique; quia præceptum de vitando scandalo, cum sit naturale, præferendum est præcepto mere positivo. Sic mulier debet semel et iterum [2] se abstinere a Sacro, licet de præcepto, si sciat sui se conspectu daturam esse alicui in particulari occasionem ut scandalum ex infirmitate patiatur.

Sed (quæres) *ad vitandum scandalum eruntne dimittenda seu non curanda bona temporalia?*

Propter scandalum pharisaicum non sunt dimittenda bona temporalia; secus occasio malis daretur bona illa rapiendi et retinendi, si nempe ea ideo nos repetere vel habere non possemus : quod etiam noceret bono communi, ut ait Angelicus [3]. — Propter scandalum vero pusillorum distinguit D. Thomas, et docet quod si bona non sint propria, sed aliorum, quorum nos sumus administratores, tunc ea dimit-

[1] Hujusmodi sunt præcepta fidei et sacramentorum quæ sunt necessaria ad salutem, ut docet D. Thomas. Item omnia præcepta naturalia; et quamvis aliqui dicant aliquando posse omitti præcepta naturalia affirmativa, puta corrigendi peccatores vel puniendi delinquentes quando majus timetur damnum quam speretur fructus; tamen melius dicit Palaus tunc verius in iis casibus ipsa præcepta cessare et non obligare.

[2] Diximus *semel* et *iterum*; aiunt enim valde probabiliter ad id amplius non teneri; nimis enim durum esset et grave nimis frequenter ad id obligari, cum scandalum omnino accidat ex alterius malitia. Ex qua ratione Elbel aliique plures censent posse quidem illam mulierem semel aut iterum omittere Sacrum; sed non teneri, si nempe id magni sit incommodi.

[3] 2, 2, q. 43, a. 48.

tere non possumus; cum nostra non sint [1]. Si tamen nostra sint, tunc vel totaliter dimittenda; cum melius sit anima quam divitiæ multæ : vel per instructionem proximi (eum scilicet monendo quod nobis licet eo in casu nostra bona tueri, atque etiam in judicio prosequi) scandalum tollendum est : et facta monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit pharisaicum, de quo nihil amplius curandum. — Sunt tamen qui absolute negant ea bona esse negligenda, si agatur de illis quæ sint magni momenti, quia charitas non obligat cum gravi incommodo. Hinc non teneris solvere plus æquo operario vel rhedario, licet prævideas illum secus esse blasphematurum; incommodum enim illud, etsi leve in se, sæpius occurrere potest, et ideo fit grave in complexu : quin imo ad blasphemandum incitamentum sæpius id esset.

Q. 3. *An liceat suadere minus malum ad majus vitandum* [2]?

R. Alii absolute negant id licere ; nam semper malum est malum consulere. Alii id permittunt, casu tamen quo aliquo modo minus malum contineatur in majori, ut si suadetur percussio loco occisionis. Verum sententia probabilior cum Cajetano, Molina, Navarro, Salmanticensibus, Sanchez, Soto, Sylvio aliisque pluribus docet licitum esse *in ordine ad eamdem personam* generatim minus malum suadere casu quo proximus noster jam certo sit determinatus ad majus malum perpetrandum; tunc enim qui suadet vel permittit non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem mali minoris : sic, v. g., homini jam determinato ad alium occidendum potero suadere ut potius eidem furetur. Id confirmatur ex Augustino et Angelico. Primus ait : *Si facturus est quod non licet, jam faciat adulterium, et non faciat homicidium.* Secundus habet [3] : *Licet ei qui incidit in latrones*

[1] « Observant tamen graves auctores, S. Antonius, Paludanus, Cajetanus et alii, quoad bona Ecclesiæ, quod si ex eorum defensione ingravesceret scandalum in populo, nec, reddita ratione, sedari posset, Prælatus melius faceret si consensum Ecclesiæ procuret ut debitum condonetur quam si exigat. » *Billuart.*

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 57; l. 3, n. 565; l. V, n. 77.

[3] *Relatus c. Si quod* 38, q. 2.

manifestare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur [1].

Diximus *in ordine ad eamdem personam;* non enim liceret suadere volenti facere malum Titio ut faciat Sempronio, licet minus; tunc enim suadens esset directa et sola et tota causa damni illius tertii. Excipe nisi hic alter ex charitate teneatur hoc minus malum pati in se ad damnum alterius gravissimum impediendum.

An (quæres) *liceat occasionem peccandi proximo permittere, seu non auferre?* Sententia affirmans cum Antoine, Continuatore Tournely et aliis cum D. Thoma [2] videtur satis communis, si adsit causa; permissio enim per se non est inductio : sic licet hero non auferre occasionem furandi filiis aut famulis, cum eos nihilominus ad furtum novit propensos et paratos, ut deprehensi puniantur et resipiscant; tunc enim rationabiliter permittitur furtum unum, ut evitentur plura. Ita etiam licite custodes agrorum, vinearum, silvarum, etc., se abscondunt, ut damnificantes capiant, et puniendo avertant ab aliis damnis. Ita vir uxorem suspectam habens potest ei insidiari, et deprehendere in crimine, ut contra ipsum procedat [3].

Sed (dices) *anne fas etiam erit hanc occasionem ultro filiis ac servis ponere et objicere*, v. g., *collocare monetam supra tabulam vel supra pavimentum ad probandam eorum fidelitatem?* Id negant Bonacina, Sa, Sanchez, etc.; quia non esset peccati periculum permittere, sed potius illud directe creare. — Attamen satis adhuc probabilis videtur sententia Collet, Elbel, Layman, Navarii, etc., qui affirmant, quando causa exsistat, dicentes tunc non esse veram inductionem alterius ad peccandum, quod est intrinsece malum; sed meram peccati permissionem factam ex causa, scilicet ut quis se servet indemnem a periculo damni obventuri : scilicet ponitur actus indifferens cum ratione sufficienti. Quod quidem non est per se malum; alioquin nunquam liceret jura-

[1] 2, 2, q. 78, a. 4.
[2] Suppl., 3 p., q. 62, a. 3.
[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 58.

mentum petere ab infideli, vel mutuum ab usurario, quod est contra commune [1].

COROLLARIUM. — *De cooperatione ad aliorum peccata.*

Q. 1. *Quid cooperatio, quotuplex et an licita?*

R. Cooperatio in genere est concursus cum alio principaliter agente : prout autem charitati adversatur, definitur : *Participatio quædam ad actionem pravam alterius.* Cooperatio dividitur in formalem et materialem. Formalis evenit cum directe cooperatur in actu criminoso, ut est in eo qui alterum adjuvat ad aliquem injuste jugulandum, ad luxuriandum, etc. : vel cum influit in pravam voluntatem proximi volentis peccare, ut esset servare terga latroni aut sicario, ut securius furetur aut occidat; scribere litteras amatorias vice concubinarii amasiæ. Hæc et his similes cooperationes sunt intrinsece malæ; quia ipsis datur ansa proximo ad peccatum exsequendum, aut saltem istius prava voluntas fovetur : ideoque nulla ex causa, ne mortis quidem, excusari possunt a mortali.

Cooperatio vero materialis evenit cum actio est indifferens et proximus potest etiam uti sine peccato, sed ille sua malitia ea abutitur ad peccandum, ut esset dare claves iis qui eis utuntur ad furandum. Hæc cooperatio potest esse licita, si tres concurrunt conditiones : 1. ut actio sit per se bona, vel saltem indifferens; 2. ut non tenearis ex officio peccatum impedire; 3. *ut simul adsit causa justa, et proportionata;* nam tunc proximi peccatum non provenit ex tua cooperatione, sed ex malitia illius qui abutitur tuo opere ad peccandum. Itaque tunc non est actio tua quæ conjungitur pravæ voluntati proximi; verum ille conjungit suam pravam voluntatem tuæ actioni : unde fit quod actio tua non est causa illius peccati, sed est tantum occasio, quam tu non teneris auferre, si habes justam causam eam ponendi : et sic licitum est cauponi dare vinum ebriaturo,

[1] Id confirmari potest exemplo Judith, quæ, cum videret permissionem libidinis in Holopherne futuram esse impeditionem malorum complurium pro toto populo Israelitico, ultro objecit ei occasionem, nempe ornatum suum; et tamen in hoc communiter censent ipsam non peccasse.

item ministrare carnes die vetito, si timeat rixas, blasphemias, vel grave sui damnum ex deviatione emptorum.

Diximus *ubi simul adsit causa justa et proportionata*, quia quanto proximior est tua actio proximi peccato, eo major debet esse causa quæ te excuset. Ad id autem judicandum ante omnia pro regula sit observare sensus Doctorum; quia, cum totum hoc ferme pendeat a prudentum æstimatione ac judicio, sententia illa erit probabilior quæ communior erit. Est autem prudentum judicium eo graviorem requiri causam ad cooperandum vel quo gravius est peccatum cujus occasio datur; vel quo probabilius est, te non cooperante, alterum haud peccaturum; vel quo propius cooperatio peccatum attingit; vel quo minus habes juris ad tale opus; vel maxime quo magis peccatum cum justitia pugnat. Ex his porro generalibus principiis satis colligi potest quid sentiendum sit de cooperatoribus particularibus, ac maxime de famulis, operariis ac mercatoribus. Sed ad majorem perspicuitatem quæstiones nonnullæ instituuntur.

1. *Quoad famulos.* Licet probabilius famulo, sed metu mortis alteriusve gravissimi damni (non vero sola ratione famulatus, cum sit proprior cooperatio), dominum comitari ad lupanar, scalam deferre, vi aperire januam, humeros hero subjicere, ut ascendat ad fornicandum, etc., quia non ponit actionem intrinsece malam : sed tenetur postea dominum deserere, si aliud simile timeat. Nullimode autem licet (in nostra sententia) famulo dona domini meretrici deferre; cum hæc de se turpem amorem foveant. — Quod de famulis, idem plerumque valet de aliis inferioribus, ut uxore, filiis, etc.

2. *Quoad operarios.* Licet operariis falsa idola conficere si hæc adhibeantur ad ornatum platearum, ædificiorum, etc.: nullimode vero si ad falsum cultum, atque ideo pagano sint tradenda; tunc enim censerentur addicti servitio idolorum. Item neque licet pulsare organa, vel canere in ecclesia infidelium, si id sit in honorem idoli; quia sic idolo præstaretur obsequium. Licet autem theatra ædificare, ornare, etc., si ornamenta in se honesta sint; quia cooperatio videtur adeo

remota ut non sit peccaminosa. Item licet hæreticorum templa ædificare si hoc non postuletur in odium veræ religionis, et fiat ratio locorum ac circumstantiarum, et aliunde timeatur malum durissimum. Item licet ex gravi metu captivis christianis remigare triremibus infidelium contra catholicos; nam non faciunt quid intrinsece malum, nec christianis valde perniciosum : aliunde ex gravissima causa impelluntur. Non tamen ullo modo licet pravis libris edendis immediate cooperari, v. g., typos ordinare, chartam typis apponere, impressionem dirigere, illos libros vendere, etc., quia nati sunt multos subvertere.

3. *Quoad mercatores.* Licet vendere aleas, gladios, fucos, etc., etsi iis plurimi sint abusuri; quia hæc de se non ordinantur ad peccatum, nec malum præsumendum : si tamen de abusu constat, causa gravis seu periculum notabilis damni requiritur ad res illas vendendas : ex qua ratione licet, v. g., judæo vendere ornatum, vel agnum, qui eo abusurus est ad suum pascha. Non licet tamen vendere venenum, nisi moraliter constet emptorem illo bene usurum, v. g., ad confectionem colorum, medicinæ, etc.; quia maxima sequeretur humani generis pernicies, si hoc promiscue liceret.

Quid (quæres) *de iis qui meretricibus domus locant, vel vehunt meretricem ad amasium?* — R. Ad 1 : in civitatibus in quibus vitandi majoris mali causa permissum est, licet domum locare usurario et meretricibus, maxime si alii conductores desint, nisi tamen meretrices graviter nocerent vicinis honestis, vel ob situm ansam majorem darent peccatis. — Ad 2 : non licet aurigis aut nautis vehere meretricem ad amasium pro sola mercede lucranda; ita Sanchez, Roncaglia contra Sporer et alios. Excusat tamen grave damnum : quod est contra Angles, qui putat nunquam licere [1].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 59, etc.; it. *Hom. Apost.*, Tr. IV, n. 31. — Bouvier, *De restitut., ubi de participante;* et *de actibus humanis*, c. 1. — Gury, Comp. Theol., t. I, *De virtutibus, ubi de cooperatione.*

SCHOLIUM. — *De notis seu censuris Theologicis.*

1. Virtutes Theologicæ (et maxime fides) multis modis lædi possunt; porro sententia qua notatur illa læsio *censura Theologica* appellari consuevit [1]. Quæ duplex distinguitur : doctrinalis et judicialis. *Censura doctrinalis* est quæ a viris doctis quidem, sed nullam habentibus auctoritatem divinitus sibi concessam judicandi, fertur : tales sunt censuræ a nonnullis facultatibus latæ. Licet non de fide, est tamen hæc

[1] Aliquando propositiones damnantur *in globo*, et est quando singulis propositionibus sua singularis nota non adsignatur, sed notantur omnes generatim veluti respective *erroneæ*, *hæreticæ*, etc. Hoc non facit ad substantiam, si et unus et alius modus a legitima auctoritate procedat. « Les condamnations générales sont utilement pratiquées dans l'Église, pour donner comme un premier coup aux erreurs naissantes, et souvent même le dernier, suivant l'exigence du cas et le degré d'obstination qu'on trouve dans les esprits. » Ita Bossuet, Opere *Second écrit sur le livre de Fénelon*, n. 2.

Hic duo notanda sunt cum S. Alphonso : 1. nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones quæ aliquam similitudinem habent cum propositionibus damnatis, inepte putantes eas ita generaliter proscribi ut nullam patiantur exceptionem vel justam interpretationem. Quod revera est contra naturam propositionum damnatarum ; juxta enim omnium Doctorum consensum non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expresse aut virtualiter in proscriptis contineantur. Ceterum regulariter loquendo, propositiones damnatæ intelligendæ sunt, ut jacent, et in sensu rigoroso, atque ab auctoribus illarum intento : præterquam quod quædam opiniones damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, et ideo non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur. — *Opus Mor.*, l. III, n. 760.

2. Omnes propositiones a Pontificibus damnatas, licet non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ erroneæ, aliæ scandalosæ, etc.; tamen accedente Pontificis definitione, tenendum esse de fide quod illæ propositiones vere sint temerariæ, vel alia inficiantur nota quam ipsas pati Pontifex declaravit; et ideo esset quidem hæreticus qui easdem tanquam veras et licitas sequeretur, aut propugnaret, ut bene ait Viva in *Qu. prod. damn.*, n. 1. Non tamen hæreticus esset si propositiones damnatas in globo sejungeret, contenderetque notam hæresis his aut illis non applicari, et ideo non vere censuraret Ecclesiæ hac de re judicium ; nam fidei catholicæ stricte sumptæ non adversaretur, cum singulæ propositiones non ut hæreticæ sint damnatæ. Attamen illius conditio non ideo melior esset ; rebellis enim erga Ecclesiam, et reus peccati mortalis fieret. — *Opus Mor.*, l. I, n. 104.

maximi ponderis. *Censura judicialis* ab iis fertur qui divinam habent auctoritatem de fide judicandi : nempe 1. a Pontifice totam Ecclesiam docente, vel a Concilio generali ; 2. ab Episcopis sive in Diœcesi, sive in particularibus Conciliis. Sed non potest ferri a laicis, nec a simplicibus Sacerdotibus, vel Parochis.

2. Judicium quo censura alicui doctrinæ inuritur est dogmaticum, non lex disciplinæ. Nam iste actus verum est judicium quo de veritate aut falsitate, bonitate aut perversitate illius pronunciatur. Porro innumeræ confici possunt propositiones plus vel minus sanæ doctrinæ oppositæ ; ideo innumeræ esse possunt censuræ in eas latæ.

Hæretica propositio illa est quæ dogmati revelato et ab Ecclesia proposito directe opponitur.

Erronea et *hæresi proxima* illa est quæ adversatur propositioni fidei proximæ, id est propositioni mediate revelatæ, et certæ certitudine Theologica.

Suspecta hæresis vel *erroris* est quæ ex terminorum ambiguitate, vel ex circumstantiis sive temporis sive personæ loquentis, adhibetur vel adhiberi potest ad hæresim, vel errorem occulte disseminandum.

Hæresim vel *errorem sapiens* est quæ de hæresi vel de errore suspecta est, aut quæ ab hæresi vel errore nonnisi futili evasione vindicari potest.

Impia est quæ pietati et religioni christianæ adversatur.

Periculosa est quæ, licet speculative sit vera, ob varias circumstantias dat locum timendi ne in praxi hæresim, errorem aut peccatum foveat. Si communius aut frequenter infaustos hujusmodi exitus habeat, est *perniciosa*.

Seductiva est quæ fideles incautos sub specie pietatis a sana doctrina retrahere conatur.

Piarum aurium offensiva est quæ, etsi a doctis in bono sensu accipiatur, ab aliis ob ignorantiam, vel timoratam conscientiam, in sensu parum religioni congruente intelligitur, et tristantur de illa.

Male sonans est quæ, licet verum sensum pati possit, ex propria tamen verborum significatione pravum videtur habere.

Captiosa est quæ sub specie veritatis in errorem potest inducere.

Temeraria est quæ in materiis Theologicis, vel cum fundamento insufficienti ex ratione aut auctoritate petito, vel pugnante communi Patrum et Theologorum sententiæ, asseritur.

Schismatica est quæ paci et unitati Ecclesiæ adversatur, fideles retrahendo ab obedientia et reverentia superioribus ecclesiasticis debita.

Antiquata est quæ antiquitus admittebatur uti probabilis, quia nondum erat cognitum principium certum; sed nunc, licet non expresse damnata, est tamen incompossibilis cum novo Decreto Sanctæ Romanæ Ecclesiæ [1].

ADNOTATIONES.

(A) *Pag.* 215.

Privatæ revelationes, sicut et visiones quædam et locutiones supernaturales esse possunt etiam a dæmone, qui est *pater mendacii;* ideoque prudens Confessarius curet imprimis ut, *quo magis fieri possit*, veras et divinas a falsis et diabolicis recte distinguat, juxta illud, 1. Jo. 4 : *Probate spiritus, si ex Deo sint.* Certo certius essent a patre mendacii si essent contra ritus Ecclesiæ, contra Ecclesiæ morem, contra communes doctorum et asceticorum regulas. Et hujusce hallucinationis exempla neque nostris temporibus desunt : vid. Bergier, *Dictionnaire Append.*, v° *Cuenca.* — Diximus *quo magis fieri possit;* nam vera certitudo sejuncta ab omni errandi formidine hic haberi non potest. Signa probabilia autem distinguendi veras a falsis hæc sunt : 1. si fiant ex improviso, et absque eo quod anima de iis antea cogitaverit : alioquin ex ipsa imaginationis vi producta esse dicemus; 2. si

[1] Aliæ plures censuræ, *vid.* penes Tournely, *Append. ad Loca theol.* — Canapa, *De dogmate, doctrinis theologice erroneis harumque censuris*, etc. — Alasia, *Commentaria Theol. Moralis*, vol. VIII, *Appendix de damnatis ab Ecclesia propositionibus.* — Luc. Ferraris, *Biblioth. Concion.*, etc., v° *Propositiones*, etc.

prius confusionem afferant ac metum, deinde pacem et tranquillitatem : item propriæ miseriæ cognitionem ac perfectionis desiderium; neque enim vult dæmon hæc in anima suscitare.

Vid. Vita et Opera S. Theresiæ. — Castelvetere, *Direttorio mistico*, l. II, p. 2. — Scaramelli, *Dirett. mist.*—Liguori, *Praxis Confessarii*, nn. 139 et seqq. — Card. Bona, *De discretione spirituum :* ubi theoretica et theologica disquisitio habetur. — It. Benedictus XIV, *De Canonizat.*, l. III, c. *ult.*, ubi media suppeditantur ad discernenda vera a falsis.

(B) *Pag.* 234.

Ex Benedicto XIV, *Notificatione* LXXII, sub gravi tenentur parochi, confessarii, parentes sibi respective subjectos actus fidei sicut et spei ac charitatis edocere. Idem Pontifex, *Rescripto* 11 *dec.* 1754, illos actus recitantibus indulgentias sub solitis formulis uberrimas concedit. Ubi notamus, ex Decreto Congregat. Indulgent. 28 jan. 1756, ad lucrandas indulgentias actus prædictarum virtutum vocibus exprimendos esse; ad satisfaciendum vero divino præcepto actus internos, positivos et sinceros omnino sufficere.

Valde autem utile est ut certis verborum formulis illi actus jugiter fiant. « Quem enim latet, ait ad rem *Stapf*, § 155, hoc modo exercitium virtutum theologicarum plurimum promoveri ac facilius reddi, præsertim quoad eos qui vel generatim, vel saltem in doctrina religionis minus perspicaces sunt? ne tamen usus talium formularum in merum mechanismum degeneret, ad officia pastoris spectat ut populum circa has nobilissimas virtutes sedulo instruere, et ipsas quoque formulas quæ publice recitari solent iterato explanare conetur (Hac de re vid. Litteræ Episc. Novar. ad Clerum, 13 jul. 1852).

« Insuper plurimum interest qua ratione ejusmodi formulæ publice recitentur. Si sacerdos ipse hujus generis preces absque omni sensu pietatis, imo frigide et quasi tumultuarie deblateret, quid mirum si etiam communitas Deum nonnisi labiis veneretur? Absit quidem in præeundis publicis precibus omnis affectatio et quidquid declamatorium videtur; attamen distincte semper, et ita recitari debent ut Sacerdos sinceram pietatem spiret. Hoc modo tales formulæ fient quod Ecclesia per illas intendit, nempe vasa ad conservandum religionis spiritum adaptata, et idonea vehicula quibus corda hominum sursum elevantur. »

(C) *Pag.* 248.

Quoad hæréses, vid. Liguori, *Storia delle eresie.* — Paletta *Storia ragionata di ogni eresia.* — Bernino, *Storia delle eresie,* etc. Qui omnes cum Chrysostomo observant omnem errorem in fine a duabus causis ortum habuisse suum, a superbia atque luxuria; illa enim de homine dæmonem facit: ista de homine brutum.

Valde præstat ut tirones nostri genuinæ Ecclesiæ catholicæ historiæ adamussim studeant; probrosum enim esset profanas historiolas atque ficta commenta scire, ac inde Religionis, cujus ministri sunt, nativitatem, incrementa ac gloriosa bella ignorare. Sed toto cœlo a noxis pascuis sunt arcendi; sensim enim sine sensu, maxime juventus, quæ jam nimium ad omnia pessundanda inclinat, vel etiam nolendo venenum cum lectione bibit. Inter pestilentes hujusmodi libros qui suo lenocinio decipiunt, principem locum fortasse obtinet Historia ecclesiastica Fleury : « *Ce fut cette lecture,* aiebat Alfieri, *qui commença à décréditer à mes yeux les prêtres et leurs affaires.* » Le P. Touron ou Marsollier. — (*Vid.* Audisio, *Introduzione agli studj Eccles.*, l. v, c. VIII. — *Civiltà Cattolica*, vol. I, p. 455).

Sed optimæ non desunt sane : inter plures quæ circumferuntur, has præcipuas laudamus, quæ studiosis juvenibus maxime conferunt, et quia illarum brevitas non officit claritati, et quia illarum tractatio hodiernis moribus occurrit, et, quod caput est, catholicæ sunt. Sunt autem : 1. *Prælectiones Historiæ Eccl. quas in Collegio Romano S. C. de Propaganda Fide, et in Pontificio Seminario habuit Joan. Palma, Romæ,* 1839. — 2. Salzano, *Corso di Storia Eccl. comparata colla storia de' tempi.* — 3. Alzog, *Hist. univ. de l'Église.*

(D) *Pag.* 255 et 260.

« Ces prétendus miracles (du diacre Pâris) étaient soutenus par tout le parti janséniste, qui était très-nombreux et très-puissant en France... et néanmoins avec quelle facilité ne furent-ils pas arrêtés? Il a suffi de murer le lieu où se trouvait son tombeau... Si Dieu eût réellement opéré ces miracles, aurait-il permis qu'une simple muraille traversât ses desseins?... Mais le diacre Pâris fut impuissant à renverser ce faible obstacle qui le séparait de ses sectateurs, et sa vertu merveilleuse ne put dépasser le mur. » (Littleton Georg.) *Vid.* Feller, *Dict.*, art. *Pâris.*

(E) *Pag.* 263.

« Il y a des hommes qui voudraient qu'on ne donnât à personne... le nom d'hérétique avant un jugement ecclésiastique préalable. Je réponds à ce vain scrupule que l'Église, par un jugement infaillible, a déclaré hérétique la doctrine de Jansénius. Aussitôt donc qu'il est certain pour moi que Titius adhère avec tenacité à cette doctrine condamnée, je dois le déclarer *hérétique;* et si j'agissais autrement, je paraîtrais douter au sujet des décisions de l'Église. Je demande à ces scrupuleux s'ils feraient difficulté d'appeler voleur et de chasser de leur maison un domestique qu'ils surprendraient avec l'objet volé entre ses mains, quoique une sentence judiciaire ne l'eût pas encore condamné comme voleur. Et en matière de foi nous prendrions des détours! Malheur aux cités catholiques, si pour fuir les hérétiques et les traiter comme tels il fallait que chacun d'eux en particulier eût été déclaré tel par une sentence de l'Église! Quels ravages ferait l'hérésie! » Ita Carolus Brignole in suo opere, *Confutazione di un libello intitolato Avviso al pubblico.* »

(F) *Pag.* 263.

« Ah! pour les apostats, vous les trouverez toujours à la tête des bourreaux : les apostats ont été et sont encore les plus implacables ennemis de la religion et de ses ministres. Les apostats, depuis Lebon jusqu'à Hugues, sont partout au premier rang des scélérats; et cela devait être: l'expérience de tous les siècles l'a prouvé. Rien de plus infâme et de plus atroce qu'un apostat; aucun crime ne doit lui coûter : il a commencé par le plus grand de tous, et surtout il ne peut pardonner à ceux dont il a déserté la foi. Chez les mahométans, a-t-on besoin d'un homme qui ne rougisse de rien? C'est à un renégat qu'on s'adresse. Chez tous les peuples rien n'est si méprisé qu'un renégat. » *Du Fanatisme dans la langue révolutionnaire.*

(G) *Pag.* 263.

Prætermissis antiquis, non desunt nobis exempla recentiorum proscriptionum librorum, quæ ab Episcopis tum *collective* cum *disjunctive*, tum intra cum extra Italiam, peractæ sunt. Sic episcopi Provinciæ Ecclesiasticæ Taurinensis in Conventu Villanovetæ Diœcesis Salutiensis, anno 1849, proscripserunt nonnullas tristissimas ephemerides vel diaria quæ in damnum Religionis, pietatis et morum evulgabantur in Regno Pedemontano. Sic Episcopi Pro-

vinciæ Ecclesiasticæ Sabaudæ, sub die 3 januarii 1852, proscripserunt *sub pœna excommunicationis majoris ipso facto incurrendæ* liberculum Professoris Juris Canonici in R. Taurinensi Athenæo Joann. Nepomuceni Nuyts sub titulo : *Il Professore Nuyts ai suoi concittadini, Torino*, 1851. — Sic ineunte januario prædicti anni 1852, Vicarius Generalis Urbis et Diœcesis Taurinensis nomine proprii Archiepiscopi proscripsit ephemeridem : *La buona Novella*. Sic Episcopus Monregalensis sub die 8 januarii ejusdem anni proscripsit Diarium sub triplici titulo : *L'Ellero, l'Ape Mondovita, l'Ape Giornale delle Langhe ;* et ideo fuit Romæ laudibus commendatus. Sic Episcopus Augustanus, sub die 26 decembris an. 1851, *sub pœna excommunicationis majoris* damnavit libros cum titulis : 1. *Le vrai Curé.* — 2. *Observations ethnologiques.* — 3. *De la Révocation arbitraire des pouvoirs spirituels d'un ecclésiastique.* — 4. *Essai d'un Catéchisme civil et politique* (Typographus laudabiliter se subjecit). Sic in Gallia Em. Archiepiscopus Lugdunensis De Bonald damnavit *Manuale Juris Canonici* Dupin. Sic Episcopus Melitensis an. 1851 (die 20 junii) proscripsit Diarium quod Melitæ edebebatur sub titulo : *l'Avvenire*, tanquam *irreligiosum et continens doctrinas in materia religiosa erroneas, falsas et captiosas.* Sic denique (ut alios omittamus) Em. Monico Venetiarum Patriarcha damnavit Diarium ibidem editum cum titulo : *Sior Antonio Rioba* (an. 1848).

(H) *Pag.* 288.

Celebris profecto est hac in re atque omnibus commendanda versio Archiepiscopi Antonii Martini, qualis nempe ab ipso vulgata est : quam quidem cum gratiarum actione excepit Pius VI, Brevi 16 apr. 1778 ; quæque summo omnium plausu ac fructu novis in dies editionibus donatur. — It. *La sainte Bible* de Vence, selon la 5e édition de M. Drach : *Doctissimis enim ad rem Dissertationibus præstat.*

Ad pleniorem Scripturæ intelligentiam inserviet : *Nuovo Dizionario Biblico compilato e munito di osservazioni critiche,* Novi, 1843. — Aquila, *Dizionario Bib.* — Calmet, *Dictionarium Bibl.* — Et maxime Veith, *Sacra Scriptura vindicata*. Quæ quidem de facili ab omnibus adquiri possunt. Opus autem in hac re absolutissimum, quod pluribus tomis distribuitur, est Commentarium Cornelii a Lapide omnium interpretum principis.

(I) *Pag.* 288.

Mirum in modum res explicatur in Opere *La Civiltà Cattolica*, vol. VI, p. 579, ubi sic legimus : « Il ne faut pas croire que l'Église interdit généralement aux laïques la lecture de la Bible, en en réservant le monopole au clergé. Elle n'a jamais défendu à personne de lire la Bible dans le texte original, ou dans sa version latine appelée la *Vulgate*. La raison en est que le texte original et la version latine ne peuvent tomber qu'entre les mains d'hommes instruits, dont l'Église ne redoute pas la critique. Mais quant aux versions en langue vulgaire, au moyen desquelles la Bible peut se trouver entre les mains des ignorants, la prudence veut qu'on emploie plus de précaution, et qu'on allonge ou qu'on raccourcisse le frein dans la proportion des périls auxquels est exposée la simplicité des fidèles. Tant que la croyance catholique n'a pas couru de grave danger du côté des artifices frauduleux des novateurs, l'Église n'a établi aucune prohibition en cette matière. Il y eut plus tard des prohibitions locales et partielles contre les efforts des Vaudois et des Albigeois, lorsque leur manie effrénée d'altérer les livres saints faisait parmi les simples d'affreux ravages. Mais au XVIe siècle, lorsque l'impudence des hérétiques ne mit plus aucune borne à la propagation des Bibles falsifiées ou tronquées, et que la prétention d'interpréter les saintes Écritures par le sens individuel eut gagné les têtes des boutiquiers, des savetiers et même des femmes, l'Église s'est vue dans la nécessité, pour obvier à un si grand mal, de retirer la Bible des mains des ignorants, et de statuer que désormais personne ne pourrait, sans permission, en garder une traduction en langue vulgaire. C'était obvier aux dangers que couraient les ignorants, sans imposer aucune défense à ceux qui avaient quelque instruction, puisqu'ils conservaient la faculté de lire la Bible dans son texte original ou dans la langue latine, qui, à cette époque, était d'un usage très-commun. Le danger étant devenu moins menaçant et la connaissance de la langue latine plus rare, l'Église a peu à peu tempéré cette sévérité; et maintenant, depuis les décrets de Benoit XIV, confirmés par Pie VIII et Grégoire XVI, il est permis à tout fidèle de lire la Bible en langue vulgaire, pourvu que la traduction en soit approuvée par l'autorité ecclésiastique, et accompagnée de notes tirées des saints Pères et des autres auteurs catholiques; ce qui est nécessaire, comme chacun le comprend, pour préserver de l'erreur dans les passages qui sont d'une interprétation difficile. » (*Vid.* etiam Opuscul. *La Lettura della*

santa Bibbia in lingua volgare giudicata secondo le Scritture, la Tradizione e la sana ragione. Annali delle Scienze Religiose, Roma, 1847, ann. II, vol. IV, p. 161 et seqq.)

(J) *Pag.* 297.

Præstat audire doctissimum P. Perone in quadam sua Dissertatione : *Della Denominazione che la Chiesa cattolica dà alle comunioni da lei divise di eretiche o di scismatiche* (*Annali, Roma*, 1850, series 2ª, vol. VII).

Adductis enim gravibus verbis ac minis Christi Domini, Apostolorum ac SS. Patrum in sectatores omnes, ita concludit : « Si telle est l'idée que les Pères, d'après l'enseignement de Jésus-Christ et des Apôtres, nous ont transmis d'un commun accord au sujet des sectes et des sectaires ; si tel est le sort qu'ils nous représentent comme étant réservé à ceux qui en ont été les auteurs ou les coupables sectateurs, quoique beaucoup d'entre eux n'aient erré que dans quelques points de doctrine, et que leur seul crime fût de résister aux décisions de l'Église, à la foi que l'Église enseignait alors même, que devrons-nous penser, que devrons-nous dire du protestantisme? Du *protestantisme*, dis-je, qui non-seulement contredit un très-grand nombre d'articles de la foi catholique, mais qui, en outre, s'est créé, s'est posé, s'est érigé sur les ruines de l'autorité, proclamant au-dessus de toute secte le principe de l'indépendance de la raison individuelle, du libre examen, et par conséquent du libre choix des doctrines en matière de religion? Principe qui absorbe, qui détruit, qui anéantit toute croyance? Principe qui justifie toute erreur, tout schisme, toute hérésie qui ait pu, dans les siècles passés, et qui puisse à l'avenir être enfantée contre la doctrine de Jésus-Christ, par n'importe quelle tête extravagante? Principe qui s'étend de la Bible jusqu'à la dernière trace des livres symboliques? Principe qui divise et subdivise les intelligences non moins que les volontés jusqu'à isoler l'individu de l'individu, et à détruire toute idée d'unité et de société religieuse? Principe ruineux et terrible qui, depuis son apparition, quoiqu'il ne fût pas dès lors assez connu et compris, préludant tout d'abord aux résultats qu'il cachait dans son sein comme dans une racine vénéneuse, déchira bientôt le protestantisme lui-même en diverses factions, le morcela ensuite en cent et cent sectes opposées les unes aux autres, le brisa, le broya comme le verre fragile qu'on lance avec force contre la pierre et qui se résout en une poussière imperceptible.

« Que devra-t-on dire, je le répète, du *protestantisme*, qui,

remplissant sa mission par l'application pleine et entière de son principe générateur, a nié une à une les vérités des livres saints, rejeté la divinité de leur origine, en a méconnu la véracité, les a réduits à une série de mythes, à un produit ingénieux de l'entendement humain qu'il déifie uniquement, le substituant au Christ et le confondant avec Dieu? Si je parlais à des esprits moins cultivés, on prendrait facilement mon discours pour une exagération, pour le transport d'un zèle mal entendu; mais qui de vous ignore que dans le synode tenu à Berlin l'année dernière il a été déclaré que *nulle forme de doctrine* ne serait considérée comme légale *dans l'intérieur des églises*, et que chacun aurait la liberté de l'entendre à sa guise? Qui ignore que le synode protestant a résisté au roi de Prusse, qui l'exhortait à adopter la confession d'Augsbourg? Que le rationalisme issu de la philosophie de Hégel, de Strauss, de Bauer, de Fuerbach a pris une forme extérieure et s'est séparé de l'Église évangélique? Et, pour particulariser un peu plus, qui ne connaît les déclarations publiques de Guillaume Marr, affirmant que *les dogmes*, savoir : *De l'existence de Dieu et de l'immortalité de l'âme ne sont que des contes de vieille jetés depuis longtemps aux ordures?* Et celles d'un autre écrivain formé à l'école hégélienne, qui s'exprimait ainsi : « Le malheur de l'homme a commencé le jour où il a rêvé un être souverain au-dessus de lui; de ce jour il a renoncé à son indépendance native, il s'est laissé imposer le joug d'une loi dont il n'est pas l'auteur, et il s'est laissé ravir un bien qu'il s'agit maintenant de reconquérir pour toujours. Ce bien suprême, ce droit imprescriptible, c'est la pensée, qui n'ayant plus d'autre règle qu'elle-même est devenue notre absolue et unique autorité. »

« Les *illuminés*, ou, comme d'autres les appellent, *les amis de la lumière*, se répandant comme le choléra asiatique, se montrèrent en force à Kelley, à Halla, à Magdebourg, ensuite à Kœnisberg, et, sous la conduite des Wicislenus, des Ublich, des Rupp et de quelques autres, renoncèrent solennellement à tout christianisme. A Manheim, il n'y a que quelques jours, un certain Stoll proclamait que *toute liturgie est une sottise : il ne s'agit*, disait-il, *que de battre en brèche et de détruire tout à fait l'idée d'un autre monde, et d'amener l'esprit à reconnaître la dissolution de la divinité dans l'humanité.* Je n'essaie pas de peindre l'anarchie religieuse des esprits dans les soi-disant églises anglicane, gréco-russe, helvétique, et partout ailleurs où le schisme et l'hérésie se sont établis. »

Et Audin in vita Lutheri, c. XIX, narrat : « On vit un jour

Carlostad parcourir les rues de Wittemberg, la Bible à la main, arrêtant les passants pour leur demander le sens de quelques passages difficiles des livres saints. — Que faites-vous? lui disaient les moines augustins; vous prostituez le titre de docteur. — N'est-il pas écrit, répondait l'archidiacre, que le lait de la vérité découle des lèvres de l'enfant? J'accomplis l'ordre du ciel.

« Il est dit dans l'histoire de Cromwell qu'un soldat de son armée passa la Tamise pour se rendre à Londres. Il portait avec lui une lanterne où brûlaient cinq chandelles. Arrivé sur le rivage, il appela à haute voix la multitude, et, ouvrant sa lanterne, il prit une d'elles, souffla dessus, et dit « Qu'ainsi meurent les dîmes. Puis une seconde : Qu'ainsi meurent les parlements. Puis une troisième et une quatrième; enfin la cinquième, et il cria : Qu'ainsi meure la Bible. » Or, le peuple commençait à s'ameuter et à le maltraiter de paroles. Un des assistants dit au soldat : « Où as-tu pris cela? — C'est la parole de Dieu, reprit le soldat, que je vous prêche : Luther a bien fait une religion nouvelle, Calvin a soufflé dessus; Calvin a fait une religion nouvelle, Crammer, le grand archevêque, a soufflé dessus; et la reine Élisabeth a soufflé sur tout cela. Eh bien! moi, à mon tour, je viens, au nom de la parole du Christ, balayer de mon souffle tout ce qui a été dit... » Le peuple se tut. Ce soldat n'avait-il pas raison? Il était prêtre selon l'ordre de Luther, car il disait qu'il croyait au Christ et à sa sainte parole. »

Vid. Gaume, *Catéch. de persévér.*, pars. 3ª, lect. 85, ubi considerat protestantismum, 1° dans les individus qui l'ont établi; 2° dans ses causes; 3° dans son dogme; 4° dans sa morale; 5° dans son culte; 6° dans ses effets, etc.

(K) *Pag.* 298.

Quem non movet præceptum illud quod Christus Dominus suis dedit Apostolis eorumque successoribus prædicandi *Evangelium omni creaturæ?* (Marc. 16.) Qui Christum amat procul dubio ejus verba curare debet.

Hinc laudanda consuetudo in Romana Ecclesia exsistens Missionarios ad infideles mittendi (*Vid.* Henrion, *Histoire des Missions;* it. Wittann, *Storia universale delle cattoliche Missioni*). Laudanda Societas Lugduni quæ nempe est pro Fidei propagatione instituta, adeo a Pontificibus commendata, ac nuperrime a Pio IX (*Vid. Amico Catt.*, vol. XIII, p. 80. — Item *L'orbe santificato*, etc., *Torino*, per Giac. Marietti, 1847). Laudandæ societates tum ad optimos libros evulgandos (*Vid. Collezione dei buoni libri*, Torino, 1849, 1850); tum ad Angliæ conversionem a Deo

efflagitandam nostris temporibus erectæ ; et aliæ similes (*Vid.* passim *Amico Cattolico.* — *Cattolico.* — *Memorie Modenesi*, etc.).

(L) *Pag.* 333.

Ad charitatem pietatemque fovendam præstat ut non tantum juris, sed etiam rationem æquitatis habeamus. Præclare Cicero (de Offic., l. II, c. XVIII) : *Convenit tum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum ; in omnique re contrahendo, vendendo, emendo, conducendo, locando æquum et facilem ; multa multis de jure suo concedentem ; a litibus vero, et nescio an non paulo plus etiam quam liceat, abhorrentem. Est enim non modo liberale, paulum nonnunquam de suo jure decedere, sed interdum etiam fructuosum.*

Hoc etiam ad Officium charitatis pertinet, quod habet *Stapf*, § 374 : « *Quæri potest quid de illis sentiendum sit qui inventiones vere utiles studiose occultant, vel omnino secum interire patiuntur?* Equidem condignum foret ut talibus justum præmium obtingeret, et præsertim expensæ hunc in finem factæ refunderentur. Attamen, etiamsi ex hac parte aliquid desideretur, tales nihilominus divinæ providentiæ parum respondent, ubi talentum sibi concessum in terram defodiunt. »

(M) *Pag.* 334.

Sunt qui de facili ab eleemosyna tribuenda se liberant ideo quia ultro fingunt pauperes ex mera desidia vel socordia mendicare. Errant tamen ; nisi enim hujus rei certa indicia habeamus, nostrum est egenti dare, non curiosius inquirere.

Neque etiam audiendi sunt qui se ab hoc gravi præcepto exonerant, quia qui sunt indigentes publicis Hospitiis ad id recipiuntur ; hoc enim non obstante, pauperes semper habebimus nobiscum, illos maxime qui ratione sui status mendicare erubescunt, qui quidem pauci non sunt, et in omni fere loco inveniuntur. Saltem illis Hospitiis eleemosyna fiat : quæ quidem mire laudantur, ubi rite instituta sint ; sic enim pauperes ab otio arcentur, in aliquo occupantur utiliter, atque ad religionis officia instituuntur. Ea adprobata habentur in Regno Pedemontano *RR. Patent.* 29 nov. 1836.

Imo Innocentius XII inter ceteros Pontifices ea Hospitia laudat ac indulgentias concedit tum pauperibus qui illis recipiuntur, tum administratoribus, ministris et officialibus. Quæ omnia laudabili sane consilio Immortalis Gloriæ Pontifex Pius IX instauravit.

Item ad rem ait *Stapf*, § 340 : « Quo augustiores sunt facultates nostræ, et quo plura nobis officia altioribus ordinis incumbunt,

eo magis ab expensis superfluis, seu ad solum splendorem vel voluptatem factis nobis temperare debebimus. Consequenter officium istud non tantum pro diversitate facultatum, sed etiam temporis, aliorumque circumstantiarum diversimode coarctari solet.

Generatim tamen in servandis et expendendis bonis temporalibus nos neutiquam *anxios, vel scrupulosos* esse oportet, præsertim in rebus minutioribus. Talis anxietas spiritualem profectum retardat, et facile in sordidam tenacitatem abit. Hominis christiani est ut justa quidem cum circumspectione, attamen sine anxietate, reditus inter et expensas legitimum ordinem statuat, ita ut necessaria utilibus, utilia commodis, atque commoda iis præferantur quæ ad solum splendorem faciunt. Omnium minime talis anxietas tum locum obtineat ubi de sublevandis *aliorum miseriis* agitur. In ejusmodi casibus etiam aliquid augere, et illius nos meminisse oportet quod Redemptor ait: *Date, et dabitur vobis; mensuram bonam et confertam dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis*, Luc. 38. *Cf.* II Cor. 9, 10, etc. *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei*, Prov. 18. 17. Et certe nemo ditior, quam cui Deus est *debitor*. »

(N) *Pag.* 352.

Ait Billuart: Non esset schismaticus qui renueret subesse Pontifici ut est homo privatus, ex odio v. g., vel propter aliquam ipsius personæ qualitatem, aut nollet illi obedire in aliquo præcepto, puta jejunii vel restitutionis ob ejus difficultatem. His enim non obstantibus, potest illum agnoscere ut Christi Vicarium, et illi subesse quantum ad definitionem fidei et morum. Sic qui sunt inobedientes suis superioribus, sed adhuc eos agnoscunt pro superioribus.

Ceterum periculosus est hic abstrahendi modus; experientia enim edocti sumus eos qui in Summi Pontificis veneratione atque obedientia nimium amant distinctionibus uti eo tandem devenire ut omnem submissionem ei proterve denegent.

(O) *Pag.* 258.

Huc faciunt verba cl. *Stapf*, § 298: « Ætas nostra de insano vestimentorum luxu et splendore justissime reprehenditur. Vesana æmulatio qua homines tum ejusdem tum diversæ conditionis vestimentorum ornatu semet mutuo assequi aut antecellere conantur adeo omnium animos corripuit ut tota fere Europa motu celerrimo et cum communi omnium vertigine circa eumdem semper va-

nitatis axem rotetur. Et quod pessimum, hoc vanitatis studium parvulis jam cum ipso lacte nutricis instillari solet. Effectus hujus inordinati luxus sub omni consideratione per quam dolendi sunt; nam, ut paucos tantum commemorem, animus taliter fascinatus officia altiora et ipsum denique vitæ præsentis finem negligit; cumque modia honesta ad tot expensas haud sufficiant, tum virginalis pudicitia, tum ipsa fides conjugalis venales fiunt, omnique flagitiorum generi latissima porta aperitur. Denuo ad experientiam pastorum provoco an non una cum ingravescente luxu vestium etiam luxuria et luctuosa morum corruptio ingravescere soleant! »

TRACTATUS NONUS.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.
DE BAPTISMO, CONFIRMATIONE ET EUCHARISTIA.

DISPUTATIO PRIMA.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

CAPUT PRIMUM.

De nomine, natura, necessitate, exsistentia et auctore Sacramentorum.

Q. 1. *Unde Sacramenti nomen* [1]; *et quæ ejus definitio?*

R. Nomen *Sacramenti* apud auctores Ecclesiasticos et Sacros accipitur modo ad sacrum mysterium indicandum, juxta illud: *Nescierunt Sacramenta Dei* [2]: modo ad significandam rem arcanam, licet non sacram, justa illud: *Sacramentum regis abscondere bonum est* [3]: Modo ad exhibendum signum alicujus rei sacræ, quæ gratiæ divinæ conferendæ verum sit instrumentum et efficax: quo sensu a nobis hic adhibetur [4]. — Si vero logica quæratur Sacramenti definitio, inter complures ea est communior qua Sacramentum dicitur esse: *Signum sensibile, sacrum et permanens inte-*

[1] Nomen *Sacramenti* derivatur vel a *sacrando*, quia ad res sacras initiat; vel a *secreto*, quia rem arcanam includit: hinc quod Latini *Sacramentum*, Græci *mysterium* appellant.

[2] Sap. 2. — [3] Tob. 12.

[4] Diximus *apud auctores Ecclesiasticos et Sacros*; nam apud profanos Sacramenti nomen sumitur tum pro juramento (*Auth. Puber. cod. si adv.*); tum pro pecunia quæ a litigantibus in sacro deponebatur, quæ cedebat in bonum commune si litigantes causa caderent (Tullius, *pro Milone*).

rioris gratiæ, a Christo Domino institutum, ad nostram sanctificationem[1].

Dicitur 1. *signum :* signum nempe ex D. Augustino *est res quæ præter speciem quam ingerit sensibus aliquid aliud ex se facit in cognitionem venire*[2]. Et hoc Sacramentis convenit : sic, v. g., exterior corporis ablutio in Baptismo facit nos venire in cognitionem interioris ablutionis animæ ; — 2. *sensibile,* id est sensibus patens. Sane cum Sacramenta sint propter homines, ita debent esse accommodata hominibus, ut in illorum usu possint cultum exhibere Deo corpore et anima : ac proinde debent esse signa sensibilia rerum spiritualium ; — 3. *sacrum et permanens. Sacrum,* id est cum actu religioso : *permanens,* id est stabile. Tandiu enim Sacramenta erunt perduratura quandiu ipsa perdurabit Religio ; cum per Sacramenta præcipue populus Dei in unam Religionem coalescat, et ab aliis distinguatur[3] ; — 4. *interioris gratiæ ;* quia hoc est essentiale omni Sacramento, scilicet gratiam interiorem significare ; — 5. *institutum ;* quia cum Sacramentum sit signum arbitrarium, non posset ex se sanctificationem efficere nec significare nisi ex speciali institutione ; — 6. *a Christo Domino ;* ut Sacramentorum auctor innuatur, atque ut illa a Sacramentalibus distinguantur quæ sunt instituta ab Ecclesia ; — 7. *ad nostram sanctificationem ;* siquidem ad naturam Sacramentorum nostrorum pertinet non tantum significare, sed etiam efficere gratiam interiorem, qua sanctificamur.

Hæc definitio ceteris quæ tradi solent est conformior Tridentino[4], in quo dicitur Sacramentum Novæ Legis non aliud esse quam *symbolum rei sacræ, et invisibilis gratiæ visibilis forma*[5].

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 2, et *Opera Dogmatica contro gli eretici*, sess. 7. — [2] L. II *de Doctr. Christiana.*

[3] S. Augustinus, l. 12, contra Faust., c. XI. — [4] Sess. 13, cap. III.

[5] Cum generica Sacramenti definitio omnibus Sacramentis convenire debeat, patet esse penitus rejiciendam illorum definitionem qui aiunt Sacramentum esse *functionem,* seu, quod idem est, *actionem qua,* etc. ; hæc enim definitio nequit applicari Eucharistiæ, quæ in re stabili consistit ; non autem in actione seu functione transeunte. Illa definitio, ut notat Bellarminus, l. IV, de Euch., c. I, hæreticorum est, qui, ut negare

Q. 2. *An Sacramenta sint de necessitate?*

R. Si agitur de necessitate ea instituendi, certa nulla fuit necessitas; siquidem Deus poterat alio modo gratiam suam nobis donare. Id tamen congruenter factum est, tum quia est homini connaturale ut per sensibilia perveniat in cognitionem intelligibilium; tum quia, sicut homo peccando se subdidit corporalibus, ita conveniens fuit ut ibi haberet remedium ubi habebat morbum; tum ne esset homini durum si totaliter a corporalibus abstraheretur, cum circa ista actio humana versetur. Ita Angelicus [1].

Si vero agitur de necessitate ea sumendi, utique ea necessaria sunt vel pro singulis, ut baptismus; vel pro communitate, ut ordo. Si secus esset, Christus illa inaniter condidisset. Hinc Tridentinum definivit [2]: *Si quis dixerit Sacramenta Novæ Legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua; et sine eis aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit.*

Q. 3. *An aliqua Sacramenta in Lege Veteri exstiterint?*

R. Si sacramenti nomen late sumatur pro quocumque signo, utique sacramenta in veteri lege fuerunt. Hinc Augustinus ait: *Sacramenta veteris legis ablata sunt, quia impleta, et alia sunt instituta virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora* [3]. Idque supponit Tridentinum [4]: tale fuit lignum vitæ in statu innocentiæ; sacrificium Melchisedechi in statu legis naturæ; agnus paschalis, circumcisio et variæ purgationes ac consecrationes in lege mosaica. — Si vero quæstio sit de veris ac proprie dictis sacramentis ex se justificativis, tunc dicimus:

1. In statu innocentiæ (nempe tempore quo innocentes manserunt protoparentes nostri), quod vera Sacramenta fuerint aut futura fuissent, si status ille durasset, docent quidem Suarez et alii. Sed alii negant cum D. Thoma; quia nulla

valeant Eucharistiam consistere in re permanenti, tradunt et pro fundamento ponunt sacramenta omnia in actione consistere.

[1] 3 p., q. 61, a. 1. *Vid.* Gotti, *De Sacr.*, l. 1, d. 2.

[2] Sess. VII, can. 4, de Sacr.

[3] L. XIX, cont. Faustum, c. XIII. — [4] Sess. VII, can. 2.

fuit eorumdem necessitas *ex rectitudine status illius* [1], neque ad peccata delenda neque ad sensuum illecebras depellendas, quæ nullæ erant. At Deus nil frusta molitur.

2. In statu legis naturæ [2] nulla item fuisse Sacramenta proprie dicta apud veræ religionis cultores, neque pro parvulis neque pro adultis, docent probabilius ac communius. Nam quamvis dubitandum non sit quin misericors Deus aliquod sensibile medium suppeditaverit hominibus in eo statu, ut facilius mundarentur a peccato, prout docent Augustinus [3] et Innocentius III [4]; illud tamen non ex opere operato, quod maxime pertinet ad naturam veri Sacramenti, sed ex operantis dispositionibus, præsertim fide, gratiam conferebat [5]. In parvulis vero ad tollendum peccatum originale tunc sufficiebat professio fidei ad salutem eorum directa a parentibus, vel ab aliis; ut enim docet Angelicus: *Peccatum quod ex altero contrahitur ex altero potest habere medicinam* [6]. Est autem probabile cum eodem Angelico quod fides illa exprimi debuerit per aliquod signum externum, ut sic applicaretur, ac veluti transferretur ad parvulos [7].

3. Neque in statu legis Mosaicæ, in nostra sententia, fuere Sacramenta stricte sumpta. Nam in ea lege nullus erat ritus qui gratiæ conferendæ vim haberet ex se et natura sua; Apostolus enim Judæorum superbiam de propria lege gloriantium sic reprimebat [8]: *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. In lege nemo justificatur apud Deum* [9]. Hæc sententia adoptata est ab Eugenio IV in

[1] 3 p., q. 61, a. 2.

[2] Id est ab Adami lapsu ad legem Mosaycam: sic autem appellari consuevit, non quod solis naturalibus præceptis homines ante circumcisionem obstringerentur; sed quia de agendis pro adipiscenda æterna salute sola interiori inspiratione, quasi quodam naturæ instinctu, generatim edocebantur. *Vid.* Drouven (Drouin), *De re Sacramentaria*, l. I, c. II.

[3] L. V, cont. Julian., c. XI. — [4] C. majores, 3, de bapt.

[5] Tanto magis quia Apostolus, cum loqueretur de Patriarchis et justis qui in statu isto Deo placuerunt, uti Abel, Henoch, Noe, Abraham, Isaac, Jacob et alii, et cum modum exponeret quo justitiam adepti sunt, non allegat Sacramenta, sed solam ipsorum fidem, uti patet ex toto contextu Epistolæ ad Hebræos, c. XI. — [6] In 4, D. 1, q. 2, a. 6.

[7] 3 p., q. 70, a. 4. — [8] Rom. 3; et Gal. 3.

[9] Sacrificia autem quæ a Moyse fuerunt inducta recte Sacramenta ac

Decreto ad Armenos. Eamque et Tridentinum insinuavit, inquiens : *Si quis dixerit ea ipsa Novæ Legis Sacramenta a Sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia cæremoniæ sunt aliæ, et alii ritus externi, anathema sit* [1].

Quid ergo (dices) *statuendum erit de Circumcisione?* Circumcisio a pluribus uti strictum Sacramentum habetur, eo quod sanctitatem quamdam produceret, fideles distingueret, eosque ad verum Dei cultum consecraret. Verum quia illa sanctitas tota externa erat, quatenus nempe circumcisio sordes quidem carnis, non vero animæ abluebat, idcirco nos dicimus cum Habert quod ea inter Sacramenta proprie dicta non potest enumerari [2]. Adulti enim in statu legis Mosaicæ a nullo poterant peccato mundari nisi per charitatem formatam; parvuli autem mundabantur ab originali per actum fidei in circumcisionem ministrante, seu puerum offerente, *quatenus hæc fides respiciebat Christum venturum.* Ita D. Thomas [3].

Q. 4. *Quid de Sacramentorum exsistentia, numero atque auctore in Lege Nova?*

R. 1 : Lutherani et Calvinistæ duo Sacramenta fateri videntur a Christo instituta, Baptismum et Eucharistiam, seu *Cœnam*, ut vocant. Re tamen nullum admittunt; est enim penes ipsos solemne effatum Sacramentis N. L. vim nullam ex divina institutione alligari pro gratia conferenda; cum hanc vim non concedant nisi fidei.

R. 2 : De fide est in Nova Lege esse Sacramenta proprie dicta, a Christo Domino Nostro instituta, et quidem numero septem, nec plura nec pauciora : nempe Baptimum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium. Id definitum est in Concilio Londinensi (1237), Constantiensi (1415), Florentino (1439),

stricte appellari non possunt; cum ea inducta fuisse constet non ad gratiam conferendam, bene vero ad cultum Deo præstandum.

[1] Sess. 7, de Sacr., can. 2.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 4.

[3] 3 p., q. 71, a. 4. — Bergier, *Dict.*, v° *Circoncision.* — Contenson, *De baptismo*, Append. — *La Bible de Vence*, vol. I et VI, *Dissert. sur la Circoncision ;* Calmet, *Dictionarium Bibl.*, h. t.

et tandem Tridentino (1564), quod quidem habet : *Si quis dixerit Sacramenta Novæ Legis non fuisse omnia a D. N. J. C. instituta, aut esse plura aut pauciora quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem,* etc., *aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum, anathema sit*[1]. Et ipsa Græca Ecclesia, tempore illo quo Calvinus et Lutherus pacem Catholicam perturbare cœperunt, jam retinebat ut dogma per omnes orbis partes pervulgatum, in Lege Nova esse Sacramenta proprie dicta, et quidem septenario illo numero a Christo instituta. Quis autem dixerit Ecclesiam universalem errasse [2] ?

Nonne (inquies) *etiam lotio pedum peracta a Christo in ultima cœna est verum Sacramentum? octo ergo erunt enumeranda.* Non defuerunt qui id docuerint; cum lotio etiam sit divinitus instituta, a Christo præcepta, ac signum sensibile adnexam habens gratiæ promissionem, juxta illud Christi : *Si non lavero te, non habebis partem mecum*[3]. Verum cum hanc nunquam inter vera Sacramenta Ecclesia adnumeraverit, patet eam ut talem haberi non posse. Petrus quidem non fuisset habiturus cum Domino partem absque ea lotione; at non ex ejus in se spectatæ defectu, sed ob suam inobedientiam[4].

Sed curnam (repones) *Christus nec plura nec pauciora quam septem instituit Sacramenta?* Si absolute loqui velimus, erit responsio : *Ita fecit, quia ita voluit;* in rebus enim liberis tota ratio facti non alia absolute est quam ipsa fa-

[1] Sess. 7, can. 1, de Sacr. — Christus porro etiam *qua homo* instituit Sacramenta, nempe potestate *excellentiæ* ipsi collatæ, ratione unionis cum Verbo; æquum est enim ut Christus, qui infinitum gratiæ thesaurum sua passione promeruit, possit rebus vim illam conferre. Ita S. Thomas, 3. p. q. 72, a 1.

[2] Septenarius Sacramentorum numerus etsi in Scriptura non inveniatur expresse uno in loco, sparsim tamen huc illuc eorum omnium mentio habetur : item et Patres data occasione septem enumerant, quorum testimonia referemus, cum erit de singulis. — [3] Joan. 13.

[4] Ceteris pariter ea lotio non uti saluti necessaria fuit præcepta, sed tantum tanquam utilis fuit proposita, ad excitandam videlicet et exercendam humilitatem, prout ex orationis contextu patet. Hoc sensu, habita ratione utilitatis, D. Bernardus omnia passionis mysteria Sacramenta vocat (Serm. in Cœna Dom.) — *Vid.* Perrone, *De Sacrament. in gen.*, c. 1.

cientis voluntas. Ceterum S. Thomas congruam aliquam rationem desumit ex analogia vitæ spiritualis cum vita corporea sive publica sive privata [1]. Nempe sicut in ordine naturali et corporis requiruntur hæc septem : 1. ut homo *nascatur;* 2. ut *crescat;* 3. ut *nutriatur;* 4. ut *medicinam* accipiat si ægrotaverit; ut muniatur *contra hostes* in vitæ periculis; 6. ut *regatur;* 7. ut species humana per generationem *conservetur*. Ita in ordine supernaturali et animæ datur : 1. *Baptismum* ad nativitatem; 2. *Confirmatio* ad accretionem; 3. *Eucharistia* ad nutrimentum; 4. *Pœnitentia* ad medicinam; 5. *Extrema Unctio* ad munimen; 6. *Ordo* ad regimen; 7. *Matrimonium* ad fidelium propagationem (A).

Q. 5. *An omnia Sacramenta sint paria dignitate?*

R. Negative : omnia Sacramenta non sunt paria dignitate. Ait enim Tridentinum : *Si quis dixerit hæc septem Sacramenta ita inter se esse paria ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit* [2]. Est autem Sacramentum Eucharistiæ omnium excellentissimum, eo quod non gratiam solum contineat, sed ipsum gratiæ auctorem. Ratione necessitatis Baptisma est potissimum Sacramentorum. Ratione perfectionis et ministri Confirmatio et Ordo. Extrema Unctio vero et Pœnitentia sunt inferioris gradus, quia ordinantur ad vitam christianam non per se, sed in casu supervenientis defectus. Inter hæc autem Extrema Unctio comparatur ad Pœnitentiam, sicut Confirmatio ad Baptismum. Ita ut Pœnitentia sit majoris necessitatis et usus; Extrema vero Unctio sit majoris perfectionis [3].

Q. 6. *Quo sensu Christus est auctor septem Sacramentorum?*

R. Duobus modis Sacramenta a Christo potuerunt instituí : immediate, sive per se nominatim determinando omnia et singula septem Sacramenta : et mediate, id est Apostolis vel Ecclesiæ eam largiendo potestatem ut, pro re nata, aliqua ipsi ejus nomine determinarent [4], — Fatentur omnes

[1] 3 p., q. 65, a. 1 et 2. — [2] Sess. 7, can. 3.

[3] Ita fere Angelicus, 3 p., q. 65, a. 3.

[4] Sic magister Sententiarum et Ugo Victorinus censent ab Apostolis institutam Confirmationem, aut saltem Extremam Unctionem.

vel ipsi Protestantes Baptismum et Eucharistiam fuisse instituta a Christo immediate ; hoc enim clare exhibet S. Pagina. Fatentur item ceterorum Christum fuisse auctorem saltem mediatum ; cum nemo præter ipsum potuerit elementis corporeis adnectere vim conferendæ gratiæ. Et ita definitum est in Tridentino [1]. Sed utrum omnia et singula Sacramenta Christus instituerit immediate non satis convenit : neque id definitum est. Nobis videtur probabilior et Tridentino ipsi conformior sententia quæ affirmat ; Sacramenta enim sunt veluti fundamenta quibus Ecclesia tota innititur : at verisimile non est Christum ea quæ pro Ecclesia tanti momenti sunt noluisse per se instituere ; sed aliis curam demandasse [2].

CAPUT SECUNDUM.

De partibus sacramentorum seu de materia et forma.

Q. 2. *Quænam sunt partes Sacramentorum ?*

R. Cum Eugenio IV, qui in Decreto ad Armenos circa partes Sacramentorum pulchre habet : « omnia Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet *rebus* tanquam materia, *verbis* tanquam forma, et *persona ministri* cum intentione faciendi quod facit Ecclesia : quorum si aliquid desit, non proficitur Sacramentum. » Quia persona ministri pertinet potius ad causam efficientem, ideo materia tantum et forma communiter dicuntur et appellantur Sacramentorum partes.

Q. 2. *Quænam est materia et forma Sacramentorum ?*

R. Ex quo Scholastica vigere cœpit, a sæculo nimirum XIII, id quod jam præexsistens assumitur ad Sacramentum conficiendum, uti aqua in baptismo, *materia ;* verba autem, quæ materiam de se indifferentem determinant ad esse Sacramenti, *forma* appellari consueverunt. Primitus nempe ma-

[1] Sess. 7, can. 1.

[2] Hinc Apostolus se et ceteros socios in Apostolatu haberi volebat non ut auctores, sed ut simplices ministros et dispensatores mysteriorum Dei : *sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei* (1 Cor. 4).

teria *res* aut *elementum;* forma vero *verbum* nuncupabatur. Vel etiam materia et forma simul dicebantur *signum;* effectus vero sacramenti dicebatur *res*.

Q. 3. *An Christus, qui est Sacramentorum auctor, materiam et formam eorumdem determinavit in specie, an in genere tantum* [1]?

Nota. Dupliciter materiam et formam potuerat Christus determinare. *In genere*, si ipse præceperit tantum ut adhiberetur signum aliquod externum ac verbum ad significandum Sacramenti finem, et Ecclesiæ suæ potestatem fecerit signum illud et verbum nutu proprio eligendi. *In specie* vero, si ipse per se hæc determinaverit, legem Ecclesiæ imponendo ut perpetuo servarentur. Hoc posito,

R. Certum est materiam et formam Baptismi et Eucharistiæ fuisse in specie a Christo determinatam: cum evidenter ex SS. Litteris eruatur [2]. Ad cetera vero Sacramenta quod attinet, sententia probabilior idem de singulis affirmat cum S. Thoma [3]. Si enim tantæ institutionis potestatem habuisset Ecclesia, posset ipsam materiam et formam immutare; nam qui major concessit etiam minus concessisse dicendus est. At multo probabilius est id Ecclesiam non posse; tum quia potestatis adeo mirandæ nullum exstat neque in Scriptura neque in traditione vestigium; tum quia Tridentinum expresse definivit posse quidem Ecclesiam mutare ritus qui adhibentur in administratione sacramentorum, *salva tamen illorum substantia* [4]. Nihil autem ad substantiam magis pertinet quam eorum materia et forma, quippe quæ sunt partes ex quibus coalescunt [5]. Ita etiam Benedictus XIV [6].

[1] Aliud est quærere num Christus ipse per se immediate et in specie determinaverit Sacramenta; aliud num ipse per se immediate et in specie materiam ac formam determinaverit Sacramentorum. Si Christus dicit: *volo quod septem sint Sacramenta, Baptismus*, etc., habetur primum. Si dicit: *volo quod ista septem Sacramenta conficiantur cum hisce talibus verbis, et cum hac tali materia, habetur secundum.*

[2] Jo. 3; Mar. 14; Matth. ult.

[3] 3 p., q. 60, a. 5. — [4] Sess. 21, can. 2.

[5] Quod si diversitas aliqua opponatur materiæ et formæ inter Ecclesiam Orientalem et Occidentalem, hæc est duntaxat circa accidentalia, non vero circa substantialia, ut probant eruditi; nempe sunt verba diversa, sed idem sensus. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 12.

[6] De Synodo Diœcesana, l. VIII, c. 10.

Q. 4. *Quotuplex dividitur materia et forma Sacramentorum?*

R. Ad 1 : Sacramentorum materia multiplex dividitur : — 1. alia est *remota*, et est ipsa res externa et sensibilis ex qua Sacramentum conficitur. Talis est, v. g., aqua respectu Baptismatis ; 2. alia est *proxima*, et est illa ipsa actio qua minister materiam remotam applicat subjecto Sacramentum suscipienti. Talis est, v. g., in ipso Baptismo ablutio, quia per hanc materia remota, nempe aqua, applicatur baptizando ; — 3. alia est *certa*, quam certo constat esse reapse illam ipsam rem sensibilem quam Christus determinavit : puta aquam naturalem in Baptismo ; — 4. alia est *dubia*, ut si debitetur utrum reapse sit illa quæ pro dato Sacramento constituta est, utrum sit aqua naturalis an artificialis ; — 5. alia est *essentialis*, quæ ad validitatem Sacramenti ; alia *accidentalis*, quæ ad majorem tantum significationem aut reverentiam pertinet.

R. Ad 2 : Multiplex etiam solet distingui Sacramentorum forma : — 1. alia est *absoluta*, quæ verbis puris et absolutis enunciatur, v. g., *ego te baptizo*. Alia *conditionalis*, cui adnectitur aliqua condictio ; — 2. alia *certa* ; alia vero *dubia* : prout nempe ipsa vel certum vel dubium facit Sacramentum ; 3. alia *substantialis* : alia vero *accidentalis* ; prout nempe necessario requiritur ad valorem, vel non ; — 4. alia est *deprecativa* ; alia *imperativa* ; alia *indicativa* : prout nempe ea vel deprecando vel imperando vel indicando profertur.

Q. 5. *An materia Sacramentorum debeat esse proxima?*

R. Cum proxima Sacramentorum materia sit illa ipsa actio qua minister materiam remotam applicat subjecto, cumque sine hac applicatione Sacramentum ipsum confici nequeat, jam patet Sacramentorum materiam proximam esse debere. Quod vero spectat ad qualitatem proximitatis, certum est in Eucharistia requiri proximitatem sive conjunctionem physicam materiæ cum forma ; quia pronomen demonstrativum *hoc*, *hic* non potest verificari, nisi materia omnino sit præsens. In aliis vero Sacramentis *ad eorum validitatem* proximitas talis esse debet ut secundum

moralem hominum æstimationem, *spectata natura Sacramenti cujuslibet*, materia afficiat formam, et forma vicissim afficiat materiam. Hoc est, ut verba ista censeantur moraliter cadere in talem materiam, ut inde unum totale exsurgere judicetur. Ratio est quia in composito morali, quale est Sacramentum, sufficit moralis simultas: ita ut humano modo simul coexsistere judicentur. Ex quo patet parvulam moram certo non officere [1].

Diximus 1 : *Ad eorum validitatem ;* ex præscripto enim Ritualis R. verba uno et eodem tempore quo applicatur materia proferenda sunt : ad scrupulos tamen avertendos, communiter advertunt non esse opus simul formam et materiam incipi, nec simul finiri; sufficit enim ut forma proferatur dum applicatur materia, saltem antequam desistatur applicari.

Diximus 2 : *Spectata natura cujuslibet Sacramenti ;* nam conjunctio illa moralis diversa esse debet pro diversitate Sacramentorum. Sic in Baptismate, Confirmatione, Extrema Unctione et Ordine conjunctio materiæ cum forma debet esse talis ut, dum minister verba pronunciat, moraliter censeatur lavare, signare, ungere et consecrare : quod fit, sive materia applicetur immediate antequam forma absolvatur, sive immediate post. Ita communiter contra Cajetanum (qui loquens de Baptismo vult ut verba ad validitatem inchoentur priusquam ablutio absolvatur) ; *qui enim,* inquit Soto, *phyalam ori admovens ait* ego bibo, *et continuo bibit, simul censetur id dicere et facere..., pari ergo ratione, si quis prius dicat* ego te baptizo, *vel* ego te chrismo, *et protinus mergat vel chrismate ungat, sat est ; illud enim proximum tempus censetur humano modo præsens.* — In Pœnitentia vero aliquandiu poterit absolutio differri ; cum sit instituta ad modum judicii forensis, in quo non semper subito profertur sententia ; v. g., post horam a confessione, ut dicit Croix ; actu tamen præsens esse debet pœnitens, ut verificetur pronomen *te.* — In Matrimonio tandem poterit consensus unius tandiu sequi consensum alterius quandiu

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 9

hic moraliter censetur permanere, uti fit in contractibus, quorum naturam imitatur [1].

Q. 6. *An liceat in Sacramentis adhibere materiam dubiam; vel ea ministrare cum opinione tantum probabili de eorum valore?*

R. Cum valor Sacramentorum pendeat a sola Christi institutione, non vero ab opinione hominum quamvis probabiliore (quæ quidem nequit immutare vel supplere quod Salvator voluit esse necessarium ad illorum valorem), patet *generatim loquendo* et *extra casum necessitatis* nos sequi debere quod tutius est. Et hoc deducitur etiam ex propositione 1ª ab Innocentio XI damnata. Hinc qui secus agit graviter peccat 1. contra Religionem, quia Sacramentum exponit periculo nullitatis; 2. contra charitatem, quia sine causa proximum periculo maximi mali exponit; 3. contra justitiam; quia hoc ipso quod vult Sacramentum ministrare se tacite ad valide ministrandum obligat.

Diximus 1. *generatim loquendo;* nam, dum adest vera probabilitas, ea Sacramenta bene possunt ministrari in quibus potest Ecclesia defectum supplere, causa interveniente: ut evenit, v. g., in Pœnitentia, si forte Sacerdos jurisdictione careat. Justa enim causa adveniente ac titulo, censetur Ecclesia jurisdictionem supplere in bonum fidelium [2]. Hoc Viva vocat *communissimum*, Sporer *moraliter certum*, Lugo ait hanc esse *totius Ecclesiæ praxim* [3].

Diximus 2. *extra casum necessitatis;* si enim homo sit in extrema necessitate suscipiendi hic et nunc Sacramentum, ne periculum damnationis incurrat, si præsto non sit materia certa, dubia est adhibenda; sub conditione tamen ob re-

[1] Hæc quoad Pœnitentiam et Matrimonium videntur accepta esse apud omnes; quoad alia vero Sacramenta, hæc, iterum spectata ratione, videntur moraliter certa; sed in praxi sententia Cajetani ut tutior consulenda est.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 1, n. 49.

[3] Imo neque quoad alia Sacramenta est omnimoda certitudo inquirenda, ne scrupulis sit locus. Alioquin esset saltem sub conditione iterandus baptismus pueri quem esse baptizatum una tantum mulier affirmat; cum hoc testimonium non sit omni exceptione majus; atqui hoc in jure prohibetur.

verentiam Sacramenti. Christus enim pro sua summa erga nos bonitate statuit ut spirituali hominum saluti etiam cum periculo Sacramenti consuleretur [1].

Q. 7. *An validum sit Sacramentum sub conditione collatum?*

R. Si conditio Sacramento apposita est de præterito aut de præsenti, valet vel non valet Sacramentum, prout exsistit vel non exsistit conditio; illi enim conditioni Sacramentum est alligatum. — Si vero conditio est de futuro contingenti, Sacramentum non valet; nam ad valorem forma applicari debet materiæ præsenti : porro cum verificatur conditio, jam forma transiit. Adde valorem Sacramenti non posse suspendi; si tamen matrimonium excipias, quod imitatur naturam contractus. — Si tandem conditio est de futuro necessario, ut si dicatur : *Absolvo te, si cras sol oriatur*, valet Sacramentum, nisi illud intendatur in crastinum suspendi. Item esset si ageretur de conditione impossibili [2]; neque enim quis censetur illi velle consensum alligare [3].

Sed (quæres) *an aliquando liceat Sacramenta sub conditione conferre?* Si adest gravis ratio, certum est licitum esse, imo et debere sub conditione Baptismum conferri, ut cum certo non potest, probabiliter saltem hominis saluti consulatur. Idem dicendum de Confirmatione et Ordine, si dubium sit an quis hæc Sacramenta vere receperit; cum enim ea iterari non valeant, qui ea dubie recepit semper dubie viveret an sit vere confirmatus et ordinatus. Sacramentis characteristicis adde Matrimonium, quod pariter non potest iterari, vivente comparte. Imo communiter censent

[1] Ex quo ortum est illud adagium : *Sacramenta propter homines, non homines propter Sacramenta.* Sic, v. g., puero jamjam morituro, si aqua naturalis et sincera omnino haberi non possit, fas erit Baptisma administrare cum aqua etiam liquore permixta. Si tamen postea habeatur materia certa et locus sit, repetendum erit Sacramentum sub conditione; alioquin semper incertum esset an sit receptum Sacramentum necne. Quoad cetera Sacramenta vide quæst. sequent.

[2] Ceterum pro foro interno videndum est num conditio illa impossibilis sit nugatorie, an serio posita; si nugatorie, valet Sacramentum; secus non.

[3] Quid (dices) si conditio humanitus cognosci non possit, ut si dicas : *absolvo te, si es prædestinatus?* Viva censet Sacramentum valere vel

cum Habert, Bonacina, Palao, Roncaglia, Salmanticensibus, Suarez aliisque contra pauciores id quoque licere quoad alia Sacramenta, in casu nempe necessitatis vel magnæ utilitatis [1]. Ratio cardinalis est quod Sacramenta in hominis utilitatem instituta sunt [2].

Aliqui docent ante sæculum VIII nullum reperiri formæ

non valere, prout illa conditio vera est vel non ; quia ponitur conditio præsens, quæ Deo nota est. At Concina rectius negat ; nam cum Deus commiserit illius administrationem cognitioni ac voluntati hominum, nequit apponi conditio quæ cadere non possit sub cognitionem humanam.

[1] *Vid.* Liguori, tum *Opus Mor.*, l. VI, n. 25, 27 et 431 : tum *Homo Ap.*, Tr. XVI, n. 6 ; — It. Voit, Gury, Croix, etc.

[2] Hinc loquendo 1. de *Eucharistia*, qui prudenter dubitat an verba consecrationis protulerit, ea repetat sub conditione. Ita Rubrica ; — 2. loquendo de *Confirmatione* in necessitate, ea erit sub conditione conferenda, etiam solo oleo confecta, si balsamum præscriptum haberi non possit. Ita Benedictus XIV ; — 3. loquendo de *Ordine*, si fuit omissa in ordinatione libri traditio, ea erit sub conditione repetenda. Ita S. C. C. ; — 4. loquendo de *Matrimonio*, si agatur de legitimanda prole et jamjam mater sit moritura, nec satis possit verificari si prior conjux adhuc vivat, illud sub conditione contrahitur ; — 5. loquendo de *Extrema Unctione*, si Sacerdos eam conferens dubitet an infirmus adhuc vivat, eam prosequatur conditionate. Ita Rituale ; — 6. tandem loquendo de *Pœnitentia* licitum est prudenter dubitanti an absolverit, sub conditione absolvere, ne forsan mutilum sit Sacramentum ; ac ne pœnitens privetur gratia, vel ad aliam confessionem obligetur, quod est onus grave, ac plerumque est impossibile. Idem dicunt si sit absolvendus puer vel amens, de quo dubitetur an sit compos rationis, ne scilicet diu relinquatur in dubio peccati mortalis (*Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. ult., n. 38). Hoc magis currit de moribundis qui dubia signa præbent ; vel si dubitetur an sint vivi. Non tamen licet administrare Pœnitentiam sub conditione, *si es dispositus ;* nam est contra ritum, neque sic agendi est necessitas vel causa justa. — *Vid.* Gousset, *Justification de la Théologie Morale de S. Alphonse de Liguori*, ubi testimonio ipsorum rigidissimorum probat, urgente causa, omnia Sacramenta sub conditione ministrari utique posse.

Hoc tamen non est de quolibet dubio accipiendum. Hinc minister qui leviter dubitat, nescitque cur timeat, aut solum non recordatur reflexe se verba formæ pronunciasse, mortaliter *per se* peccat si formam iteret, aut etiam verbum unum aut syllabam bis, ter aut quater repetat, quia formam mutat, inducitque Christum, quem repræsentat, ridicule agentem. — *Ita communiter.*

Si in Missa, post consecrationem, dubium tibi oriatur de formæ debita prolatione, vel de totali omissione, nihil repetere debes, nec potes, cum alias hæc omittere non soleas : judicandum enim est ex communiter contingentibus.

conditionalis vestigium. Sed Benedictus XIV eos de errore convincit ostendens hoc solum adesse discrimen quod conditio, quæ prius sola mente retinebatur, postea inductum est ut verbis exprimeretur [1]. Quam disciplinam multis jam in locis receptam Alexander III sæculo XII ubique servandam edixit [2]. Hinc in Bulla *Auctorem fidei*, n. 27, *deliberatio Synodi Pistoriensis, qua prætextu adhæsionis ad antiquos canones in casu dubii baptismatis propositum suum declarat de omittenda formæ conditionalis mentione, dicta fuit* temeraria, praxi, legi, auctoritati Ecclesiæ contraria. — Non tamen necesse est ut alta et intelligibili voce conditio proferatur : imo dicit Voit ejusmodi conditiones consultius sola mente quam verbo fieri, casu quo audientes perturbentur [3].

Q. 8. *Quomodonam contingit mutatio tum materiæ tum formæ in Sacramentis?*

R. 1 : Dupliciter contingere potest materiæ mutatio *substantialiter* et *accidentaliter*. Mutationem substantialem patitur materia quando ex communi judicio eadem amplius non censetur ac illa quæ a Christo fuit instituta : v. g., si in Baptismo vinum adhibeatur. Accidentalem vero quando, licet ex aliqua parte differat ab illa quam solet Ecclesia adhibere, adhuc tamen idem nomen et eamdem naturam sibi retinere existimatur. Esset si quis aquæ Baptismi cineres, sed in parva quantitate, immisceret.

R. 2 : Idem de formæ mutatione dicendum est. Substantialiter mutatur forma, si verba ita mutentur ut eorum sensus non amplius habeatur : v. g., si quis in Baptismo diceret, *ego te ungo in nomine, etc.* Accidentaliter vero, si, etiam mutatis verbis, sensus idem permaneat, saltem qualis ex communi hominum usu intelligitur : v. g., si quis in Baptismo diceret : *Ego te abluo*, loco : *Ego te baptizo*.

Jam vero mutatio substantialis invalidat Sacramentum ; cum amplius non remaneat ritus ille externus et sensibilis

[1] De Syn. Diœcesana, l. VII, c. VI. — [2] C. 2, de bapt.

[3] Variæ autem conditiones esse possunt pro circumstantiarum varietate, ut, v. g., *si non sis baptizatus, si adhuc vivis, si nondum te absolvi, si non es ordinatus*, etc.

quem Christus instituit. Mutatio accidentalis non sic, ob rationem contrariam.

Q. 9. *Quot modis mutatio formæ contingere potest?*

R. Sex modis præcipue mutari potest forma : additione, detractione, corruptione, substitutione, transpositione et interpolatione [1] :

1. *Additione :* ubi videndum est an sensus habeatur corruptus, an non. D. Thomas censet esse invalidum Sacramentum si dicatur : *Ego te baptizo in nomine Patris majoris, Filii minoris,* etc. ; sic enim sublata est veritas Sacramenti [2]. Contra Concina censet esse validum si dicatur : *Baptizo te in nomine Patris, quem puto majorem,* etc.; nam error ministri per sejunctam propositionem additus non præjudicat sensui a Christo intento.

2. *Detractione* : hic videndum est an quod aufertur pertineat ad formæ substantiam, an non; ut sic judicium feratur de validitate.

3. *Corruptione :* notat Angelicus facilius induci mutationem substantialem si corruptio fiat initio, ut si loco *Patris* dicatur *Matris,* quam si fiat in fine, ut si loco *calix* dicatur *calis*. Tales enim finales inflexiones sensum non variant in communi judicio [3].

4. *Substitutione* : si verba substituta synonyma sint, adhuc fit Sacramentum ; quia adhuc remanet sensus formæ. Esset si loco *absolvo* dicatur *remitto*. Secus, si substituta verba non sint synonyma.

5. *Transpositione :* hæc ex Angelico facit per se ac generatim loquendo mutationem duntaxat accidentalem [4].

6. *Interpolatione :* hæc erit substantialis, si tollatur orationis unitas : ut si quis dicto *hoc est,* psalmum recitet; et postea addat *corpus meum*. Aliter esset si quis, v. g., dicto *ego te*, spueret, silentium imponeret, ac illico concluderet formam : *Baptizo,* etc.; adhuc enim esset unitas moralis.— Qui modi hisce versiculis brevi includuntur :

Nil formæ demas, nil ponas, nil variabis,
Transmutare cave, corrumpere verba, morari.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 11 et 109.
[2] 3 p., q. 60, a. 8. — [3] 3 p., q. 60, a. 7. — [4] 3 p., q. 68, a. 8.

Q. 10. *Quomodo peccat qui materiam et formam mutat?*

R. Qui scienter materiam et formam Sacramentorum *substantialiter* mutat peccat profecto mortaliter : imo et sacrilegii se reum constituit. Nam violat rem sacram divinitus institutam, atque frustraneam reddit, et ideo gravem injuriam irrogat tum Christo et Ecclesiæ, tum ipsis Sacramentis et fidelibus eadem suscipientibus.

Imo peccaret mortaliter etiam mutando *accidentaliter*, si id ageret ex formali contemptu ; cum hic ex natura sua sit semper gravis. Imo etiam sine contemptu, si res sit multum importabilis, ac sub gravi præcepta, ut aqna consecrata in baptismate solemni, et azymus in Eucharistia pro Græca Ecclesia.

CAPUT TERTIUM.

De Sacramentorum ministro.

Q. 1. *Quisnam est minister Sacramentorum?*

R. Minister Sacramentorum est solus homo viator; cum ipsi tantum *de ordinaria Dei providentia* id tributum sit. Diximus *de ordinaria Dei providentia* : nihil enim impedit quominus, Deo dispensante, et angeli et animæ corpore proprio solutæ ea possint extraordinarie ministrare in assumpto corpore [1].

Q. 2. *Quotuplex distinguitur minister Sacramentorum?*

R. Duplex distinguitur minister : ordinarius et extraordinarius.

1. *Ordinarius :* et est qui per legitimam ordinationem [2],

[1] Hic etiam audiendus est Angelicus, 3 p., q. 64, a. 7 : « Deus virtutem « suam non obligavit Sacramentis quin possit sine Sacramentis effectum « Sacramentorum conferre. » Porro minister active concurrit ad producendam gratiam Sacramenti *per modum instrumenti, si Eucharistiam excipias ;* nam gratia producitur ratione illius ministerii.

Diximus 1. *per modum instrumenti ;* nam solus Christus eam producit per modum principalis agentis. Hinc D. Augustinus, Tr. VI, in Jo., n. 7, ait : *Petrus baptizat, hic est qui baptizat,* nempe Christus ; — 2. *si excipias Eucharistiam*, quia in ea sola distributione confertur gratia, ad quam inde nonnisi remote concurrit minister.

[2] Unum excipe matrimonium ex dicendis, disp. 1 . c. 2, de Matr. Illius

ideoque munere proprio, ac vi dignitatis suæ Sacramenta conficit. Est contra Lutherum, qui ordinariam Sacramenta conficiendi et administrandi facultatem tribuit christiano cuilibet, non exclusis pueris et mulieribus : quæ doctrina fuit a Tridentino damnata : *Si quis dixerit christianos omnes in verbo et omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem, anathema sit* [1] ; — 2. *extraordinarius :* et est qui aliquando conficit Sacramenta, sed solum ob peculiare privilegium vel specialem delegationem vel urgentem necessitatem.

Q. 3. *Quid requiritur in ministro ad Sacramenta conficienda?*

R. Cum aliud sit valide conficere Sacramenta, aliud conficere valide simul et licite ; ideo alia in eodem ministro requiruntur ad validam tantum, alia ad validam simul et licitam eorum confectionem.

Articulus 1. — De conditionibus ad validam confectionem [2].

Q. 1. *Quidnam requiritur ad validam Sacramentorum confectionem in Ministro?*

R. Ad validam Sacramenti confectionem requiritur in ministro *intentio*, id est *deliberata voluntas saltem faciendi quod facit Ecclesia* per illum ritum : nempe faciendi aut quod Christus instituit ; aut quod vidit per Parochum fieri ; aut quod christiani faciunt vel vera Ecclesia. Hoc nempe sic definivit Tridentinum : *Si quis dixerit in ministris, dum Sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, anathema sit* [3]. Ratio ipsa suffragatur : Sacramentorum enim administratio est actio humana ; talis autem esse non potest nisi sit libera. Neque libera existimatur nisi sit ex rationis judicio et cum voluntatis determinatione.

Adde aliter non satis determinari actionem sacramenta-

enim minister non est ordinatus, cum in nostra sententia sint ipsi contrahentes. — [1] Sess. 7, can. 10, *de Sacr. in gen.*

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 13 et seqq.

[3] Sess. 7, can. 11.

lem ad rationem Sacramenti. Quia, ut ait Angelicus [1], ablutio, v. g., potest ordinari ad jocum; ut ergo determinetur ad effectum Sacramenti requiritur intentio abluentis. Ita argumentatur etiam Benedictus XIV [2].

Q. 2. *Quotuplex potest esse intentio in ministro Sacramentorum?*

R. Intentio, quæ in genere est *actus voluntatis tendentis ad finem per media*, quadrupliciter in Sacramentorum ministro esse potest : actualis, habitualis, interpretativa et virtualis.

Erit *actualis* cum minister hic et nunc actu suo intendit seu vult Sacramentum conficere. Erit *habitualis* cum minister habuit quidem jam prius intentionem *actualem*, neque illam revocavit, sed modo de illa amplius non cogitat; neque ea in aliquo suo effectu amplius permanere censetur. Seu melius est habitus aliquid agendi frequentatione actuum comparatus, qui proinde etiam in ebriis esse potest. Erit *interpretativa* cum minister nullam quidem nec habuit nec habet intentionem actualem, sed ita dispositus est ut, si adverteret, eam haberet profecto. Erit *virtualis* cum minister, etsi hic et nunc non intendat actualiter (quia alio mente sua distractus) Sacramentum conficere, agit tamen sola virtute intentionis actualis jam habitæ, quæ censetur perseverare et in ipsam actionem directe influere. Uti, v. g., si quis, habens intentionem Eucharistiam conficiendi, adeat Ecclesiam, Missam celebret; sed actu quo verba consecrationi pronunciat non amplius de ipsa consecratione agenda hic et nunc cogitet.

Qualisnam intentio (quæres) *requiritur in ministro Sacramentorum?*

Certum est 1. non requiri intentionem actualem, licet ea optanda sit. *Hoc*, ait Angelicus, *non totaliter positum est in hominis potestate; quia, præter intentionem, cum vult multum intendere, incipit alia cogitare, secundum illud Ps.* 39 : Cor meum dereliquit me [3]; — 2. certum est habitualem intentionem non sufficire, neque interpretativam. Non sufficit

[1] 3 p., q. 64, a. 8. — [2] De Syn. Diœc., l. VII, c. IV.
[3] P. 3, q. 64, a. 8.

prima ; hæc enim non influit in opus, cum etiam in dormiente esse possit : ideo non facit ut actio sit elicita humano modo. Nec refert quod ea sufficiat in suscipiente ; nam plus certo requiritur in agente quam in patiente. Non secunda ; hæc namque non est vera intentio, sed tantum dispositio ad illam.

Restat ergo dicendum sufficere intentionem virtualem. Hæc enim vere sufficit ut homo operetur humano modo ; cum talis intentio ab actuali procedat. Idque valere dicunt, quamvis sit virtualis implicita : ut si, v. g., Sacerdos sacris vestibus induatur, ad altare accedat et celebret quin id expresse intendat. Nam eo ipso quod id de solito præstat, implicite vult Missam conficere [1].

Quid vero (dices) *si ministri intentio sit coacta*, v. g., *vi et metu?* Adhuc sufficit talis intentio ; quia in hoc casu vis et metus non auferunt voluntarium : revera sic coactus ponit intentionem suam, quacumque de causa ponat. Sicque Lugo definitum refert in Concilio Toletano IV. Excipe Matrimonium, quod canones nullum faciunt ex metu injusto initum, ob magnam quam requirit libertatem.

Quid autem (quæres) *si quis intendat Sacramentum conferre Petro, et ille sit Paulus?* Iste per se loquendo valide confert, uno excepto matrimonio, in quo determinatio talis personæ est substantialis. At in aliis Sacramentis personæ determinatio est tantum accidentalis ; cum vera et ultima intentio sit in personam præsentem. Excipe si minister revera alligaret suam intentionem ad determinatam personam, ita ut aliam excluderet omnino : tunc nullum conficeret Sacramentum ex intentionis defectu. Hoc tamen non valet quoad Eucharistiæ distributionem, cum hæc non conficiatur distributione ; unde, cuicumque ministretur, semper suum effectum sortitur.

[1] Ideo docent AA. 1. non opus esse ut minister ore vel corde reflexe dicat se intendere Sacramenti confectionem ; — 2. immerito et imprudenter de actione sua dubitare illum qui de more ponit actiones requisitas ad Sacramentum, neque debitam intentionem positive excludit. *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 18.

Q. 3. *An intentio in ministro valeat si sit mimica; an vero seria sit oportet ad Sacramenti valorem?*

Nota : intentio in ministro potest esse mimica vel seria. Mimica est qua quis jocose agit, interius nempe exteriusque deridendo : ut si histrio per ludibrium quempiam in theatro baptizaret. *Seria* est quæ joco ac derisione caret : hæc autem vel est externa tantum, vel etiam interna. — Rursus intentio seria et interna vel est inadæquata seu implicita; vel adæquata seu explicita. *Adæquata et explicita* est qua minister expresse intendit Sacramentum vel ejus effectus, puta gratiam et characterem producere. *Inadæquata* vel *et implicita* est qua minister nihil expresse intendit per se ; sed tantum vult facere quod tali ritu intendit Ecclesia, se videlicet intentioni Ecclesiæ conformando, licet Sacramenti effectus ignoret. — Erit tandem intentio *seria*, sed *externa tantum*, quando solum in ritu externo minister se conformat Ecclesiæ, id est serio perficit quod facit Ecclesia, sed intus non vult quod intendit Ecclesia ipsa. His positis,

R. 1 : Certum de fide est non sufficere intentionem mimicam. Leo enim X hunc contrarium Lutheri articulum damnavit : *Si Sacerdos non serio, sed joco absolveret, si tamen credat pœnitens se esse absolutum, verissime est absolutus.* Hunc Lutheri errorem jam et Tridentinum confixerat[1]. Sane actio ministri sacri debet referri ad ministerium sacrum : sed actio posita per jocum ad hoc non refertur, bene vero ad solatium et irrisionem.

R. 2 : Intentio seria et interna, quæ sit adæquata et explicita, laudabilis quidem est, sed non necessaria. Nam Nicolaus I, consultus a Bulgaris de Baptismo collato a judæo vel a pagano, respondit standum esse pro ejus valore si constaret collatum fuisse cum materia et forma ; si enim aliud non constat, censetur in illo judæo vel pagano fuisse generalis intentio faciendi quod fieri audiverit a vera Ecclesia; tamen ille non intendit conficere Sacramentum et gratiam producere.

R. 3 : Intentio seria, quæ sit inadæquata et implicita, uti-

[1] Sess. 14, can. 9, de Pœn.

que sufficit. Sufficit nempe intentio peragendi id quod facit vera Ecclesia, seu quæ putatur ut talis : *quamvis ille qui non credit baptismum esse sacramentum aut habere aliquam spiritualem virtutem non intendat, dum baptizat, conferre sacramentum, tamen intendit facere quandoque quod facit Ecclesia, etsi illud reputet nihil esse : et quia Ecclesia aliquid facit, ideo ex consequenti et implicite intendit aliquid facere, quamvis non explicite :* verba sunt D. Thomæ [1]. Neque etiam requiritur ut intelligatur Ecclesia ipsa Romana; cum certum sit valere Baptisma etiam collatum ab hæreticis, qui Ecclesiam Romanam non putant esse veram Ecclesiam. Prævalet enim semper illa generalis intentio faciendi quod facit vera Ecclesia.

R. 4. Utrum autem intentio seria quidem, sed externa tantum sufficiat, hæc est celebris controversia inducta, ut videtur, ab Ambrosio Catharino e Prædicatorum familia, qui Concilio Tridentino adfuit. Nempe docuit ad veram intentionem sufficere ut minister serio (non per jocum aut irrisionem) debitam formam materiæ exterius applicet ut facit Ecclesia, volens videlicet celebrare ritum illum quem ipsa Ecclesia celebrat, interius tamen non habeat intentionem faciendi illo ritu quod vult facere Ecclesia [2]. Ex Tridentino enim (inquiebat) requiritur tantum intentio *faciendi quod facit Ecclesia;* non vero intentio faciendi id quod intendit facere ipsa Ecclesia.

Ultro concedimus hanc doctrinam a Lutheri et Calvini doctrina differre; nam istorum error confixus erat quod valeret Sacramentum etiam per jocum ministratum. Negari tamen non potest, ut observat Benedictus XIV [3], grave vulnus huic opinioni inflictum fuisse ab Alexandro VIII, dum damnavit hanc n. 28 propositionem : *Valet Baptismus collatus a ministro qui omnem ritum externum formamque bapti-*

[1] In 4, D. 6, q. 1, a. 3, q. 3.

[2] Imo illius asseclæ contendunt adhuc validum esse Sacramentum, licet minister contrariam intentionem gerat, qua nempe nolit actionem suam esse talem Sacramenti actionem qualem instituit Christus et Ecclesia intendit. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 23.

[3] De *Syn. Diœc.*, l. VII, c. IV.

zandi observat; intus vero in corde suo apud se resolvit : non intendo facere quod facit Ecclesia. Notentur verba *intus in corde;* ergo videtur damnasse Pontifex opinionem quæ non requirit intentionem faciendi quod vult facere Ecclesia. Adde D. Thomam, qui habet : *Si minister non intendat Sacramentum conferre, non perficitur Sacramentum* [1]. — Et Benedictus XIV expresse declarat contrariam opinionem multum habere difficultatis [2] : et vult ut Sacramenta characteristica sic administrata iterentur sub conditione, si periculum sit in mora; secus, Sedis Apostolicæ oraculum exquiratur [3].

Quid (dices) *si minister habeat duas intentiones contrarias?* Si duæ illæ contrariæ intentiones sunt simultaneæ, valet intentio prædominans, quæ nempe eligeretur, cognita incompossibilitate, cum fortior sit. Quod si sint ambæ æquales, minister nihil efficit; nam una aliam destruit. Si vero sint subsequentes, valet posterior : quod si dubium remaneat, dubia erit Sacramenti validitas. — Hinc si Titius hactenus noluerit matrimonium cum Caja, et tamen libere contrahat cum præsente, qualiscumque illa sit; si hæc sit Caja, et ipse actu sit comparatus ut nollet contrahere si sciret esse Cajam, matrimonium est invalidum. Si vero, sciens esse Cajam, vellet contrahere, erit validum. Si autem animo ita comparatus sit ut, si sciret esse Cajam, nesciat ipse an sit voliturus necne, neutra intentio prævalebit, ideoque verum non erit matrimonium.

Q. 4. *An in ministro ad Sacramenti valorem præter intentionem requiratur etiam attentio?*

R. Attentio externa qua minister externos ritus humano modo persolvit utique requiritur; secus, non haberetur Sacramentum. At improbabilis et singularis videtur opinio Croix, qui ad valorem requirit in ministro etiam attentionem internam præter intentionem faciendi quod facit Ecclesia, ut nempe hic et nunc intellectus consideret quod actu agit. Nam moralitas actus non ab attentione, sed ab intentione

[1] Opuscul., 8. — [2] Instr. 28 februar. 1747.

[3] De *Syn. Diœc.*, loc. cit. — *Vid.* P. Perrone, *De Sacr. in genere*, c. v, nota 3ª.

agentis procedit. Sane eam non requirunt nec Florentinum nec Tridentinum; cum tamen hæc Concilia necessaria Sacramentorum accurate describant [1].

Attamen ad licitatem collationis utique requiritur attentio, et talis ut absit omnis voluntaria distractio; reverentia enim Sacramento debita id exigit. Verum commune est non peccare nisi venialiter ministrum qui voluntarie se distrahit. Excepto si inde oriatur in ipso periculum errandi, in formis præsertim longioribus: et excepta Eucharistia, in qua hæc voluntaria distractio probabiliter mortalis est; quia non videtur carere irreverentia gravi erga tantum Sacramentum [2].

Q. 5. *An ad validam Sacramenti confectionem requiratur in ministro fides et probitas?*

R. Ad 1: Ad probitatem quod attinet, certum de fide catholica est, contra Waldenses, Hussitas, Wiclephitas et Anabaptistas, eam ad Sacramenti valorem in ministro non requiri. Probatur ex Tridentino: *Si quis dixerit ministrum in peccato mortali exsistentem, modo omnia essentialia quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent servaverit, non conficere aut conferre Sacramentum, anathema sit* [3]. Et Chrysostomus aiebat: *Nihil læditur gratia Baptismi per vitam Sacerdotis* [4]. Sane Sacramenta cum gratiam producant ex opere operato, dispositionibus ministri non subduntur: si secus esset, fideles anxii essent continuo, internam ministri dispositionem non agnoscentes.

R. Ad 2: Idem dicendum de fide ministri quoad Baptismum. Hoc etiam definivit Tridentinum: *Si quis dixerit baptismum qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii et Spiritu S. cum intentione faciendi quod facit Ecclesia non esse verum baptisma, anathema sit* [5]. Hoc est contra Episcopum Agryppinum, *qui contra universalis Ecclesiæ*

[1] Sunt tamen qui excipiunt Extremam Unctionem; quia ejus forma est deprecativa; porro preces cum voluntaria distractione nullæ sunt. — Verum hoc communius adhuc negatur; nam hic preces non operantur quatenus preces, sed quatenus pars Sacramenti.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 14.

[3] Sess. 7, c. XII. — [4] Hom. 8, in I Cor. — [5] Sess. 7, c. IV.

regulam, contra morem atque institutu majorum ab hæretico baptizatum rebaptizandum esse censebat, ut scribit Vincentius Lerinensis. Acrius hoc ipsum defendit S. Cyprianus illius in Episcopatu successor contra S. Stephanum Pontificem [1]. Demum idem renovarunt Donatistæ ab Augustino profligati [2].

Diximus *quoad Baptismum;* nam quod attinet ad alia Sacramenta (si Pœnitentiam excipias), non est quidem expresse definitum quod fides in ministro ad valide ea conficienda non requiratur; sed est certum omnino, imo fidei proximum. Virtus enim Sacramenti agit ex meritis solius Christi, qui per ministrum uti per instrumentum illa conficit: porro effectus alicujus rei sequitur conditionem causæ principalis, non instrumentalis. Hinc Nazianzenus: *Non refert an minister nobis per Sacramenta applicans merita Christi sit fidelis vel infidelis* [3]. — Pœnitentiam tamen excepimus; nam hæretici eam invalide administrant extra mortis articulum, defectu nempe jurisdictionis.

Articulus 2. — De conditionibus ad validam et licitam confectionem.

Q. 1. *Quid requiritur ad licitam Sacramenti confectionem* [4]?

R. Ad licitam Sacramenti confectionem, præter ea quæ necessaria sunt ad validam, requiritur in ministro probitas seu status gratiæ: tum quia ipse debet in hoc conformare se Christo, cujus ministerio perfungitur; tum quia ad hoc peculiariter ordinatur et gratia peculiari munitur, ut rite et sancte Sacramenta conficiat. Unde Augustinus ait: *Omnia Sacramenta, cum obsint indigne tractantibus, prosunt tamen per*

[1] *Vid. Il trionfo della S. Sede, Opera di Gregorio XVI.—Storia della Chiesa sino al Pontificato di Gregorio XVI*, p. 88, *Torino*, 1843.

[2] Ad Cyprianum quod spectat, alii censent errorem suum retractasse; alii *falce martyrii* suam inobedientiam Pontificio præcepto purgasse, quod quidem disciplinare tantummodo putavit. *Vid.* Salzano, *Corso di Storia Eccl.* (Lib. v), *Napoli*, 1848, vol. iv.

[3] Orat. 4, in S. Baptis. — *Vid.* Klee, *Hist. des Dogmes*, vol. ii, c. vi.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. vi, n. 31 et seqq.

eos digne sumentibus[1]. Hoc valet etiam de fide; cum sine fide impossibile sit placere Deo. Hinc S. Carolus in Actis Ecclesiæ Mediolanensis sic graviter hortatur ministros : *Sacerdos ad Sacramenta ministranda vocatus primum sollicite et intime recogitare debet an alicujus peccati mortalis sibi sit conscius. Quod si reum se esse novit, prius Sacramentali confessione se expiare studebit : contritionem certe habere quam diligentissime curet.*

Sed (quæres) *an peccet mortaliter minister qui in mortali conficit Sacramentum?* Pro certo habent ministrum Sacramenti, *si agatur de consecrato* et *conficiat solemniter* in peccato mortali, mortaliter peccare[2]. Audiatur Angelicus : *Conveniens est ut Sacramentorum ministri sint justi; quia ministri debent Domino conformari, secundum illud Levitici* 19, 2 : Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum: *et Eccli.* 10, 2 : Secundum judicem populi, sic et ministri ejus. *Et ideo non est dubium quin mali exhibentes se ministros Dei et Ecclesiæ in dispensatione Sacramentorum peccent. Et quia hoc peccatum pertinet ad irreverentiam Dei et contaminationem Sacramentorum, quantum est ex parte ipsius peccatoris* (*licet Sacramenta secundum se ipsa incontaminabilia sint*), *consequens est quod tale peccatum ex genere suo sit mortale*[3]. Et Rituale R. habet : *Impure et indigne*

[1] Contra *Epist. Parmeniani.*

[2] Utrum ministrans in mortali Eucharistiam pluribus tot mortalia admittat quot sunt communicantes, an vero unum peccatum, quæstio est. Alii cum Concina affirmant esse totidem peccata quot sunt fideles quos minister una vice seu distributione communicat; quia singulæ communiones sunt singula convivia et actiones completæ. Sed probabilius alii negant cum Henno, Viva, etc., dicentes pluralitates communicantium constituere tantum circumstantiam aggravantem; cum verius sit una actio moralis et unum convivium, sicut unum dicitur prandium, quamvis plures sint se reficientes in eo.

Dicimus autem cum Mazzota et Holzman quod celebrans in mortali quatuor sacrilegia committit : — 1. quia *conficit Sacramentum*; — 2. quia *Sacramentum suscipit*; — 3. quia *ministrat indigno*, nempe sibi; celebrans enim duas agit partes, unam uti sumens, unam uti minister; — 4. quia Eucharistiam *ministrat in mortali.* — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 35.

[3] 3 p., q. 64, a. 6.

(Sacramenta) *ministrantes in æternæ mortis reatum incurrunt.*

Diximus : *si agatur de ministro consecrato et solemniter ministrante.* Nam collatio tum privata baptismi ob necessitatem facta sive a laico sive a Sacerdote, tum matrimonii in sententia tenente sponsos esse ministros, venialis tantum putatur a Concina aliisque cum ipso Angelico, qua sic conferens *non exhiberet se ministrum Ecclesiæ; sed subveniret necessitatem patienti*[1]. Nos tamen censemus probabilius cum Collet ac Lugo hos quoque mortaliter peccare ; semper enim ratio clamat *Sancta sancte esse tractanda.* Et licet isti tunc non sint Ecclesiæ ministri, sunt tamen ministri Christi, cujus personam semper repræsentant; unde gravem tum Christo, tum Sacramento injuriam irrogant[2].

Quod dicitur de Sacramenti confectione , idem currit de illius distributione ; cum eadem fere sit ratio irreverentiæ. Hinc nos censemus Sacerdotes et ipsos Diaconos graviter delinquere si in mortali distribuant Corpus Christi ; maxime cum sint ad hoc specialiter deputati : primi ex officio, alii ex commissione. Hinc in ipso veteri fœdere habetur : *Mundamini qui fertis vasa Domini*[3]. Et in novo Apostolus docet *dispensatorem Dei oportere esse sine crimine; et Diaconos ministrare nullum crimen habentes*[4]. Ex quibus omnibus infertur omni temporis momento debere obstetrices in gratia vivere; cum ex earum munere omni momento vocari possint ad levandas mulieres ac infantes baptizandos. Quod magis dicendum de Sacerdotibus ad ampla nosocomia vel communitates deputatis. Et fortius de Parochis, quibus maxime hæc obligatio incumbit.

Q. 2. *An minister sibi conscius mortalis teneatur confiteri antequam Sacramenta conferat ; an vero sufficiat conteri ?*

R. Si agatur de Eucharistia, certum est et conficientem et

[1] L. cit., ad 3.

[2] Excipe nisi periculum sit in mora, ut si infans sit mox mox decessurus, nec casus prævideri potuerit ; non enim habetur ratio accidentis.

[3] Is. 52. — [4] 1 Tim. 3 ; et Tit. 1.

suscipientum teneri ex Tridentino Confessionem præmittere[1].

Quoad alia vero Sacramenta, idem affirmant Concina, Collet, Merbesius ex Catechismo R. Siquidem semper eadem pro omnibus Sacramentis militat ratio irreverentiæ; certitudo autem status gratiæ per contritionem perfectam difficillime habetur. Longe tamen plures (ait Antoine) id negant, et quidem probabilius. Tum quia tale præceptum non habetur neque in lege naturæ, neque in lege divina, neque in lege ecclesiastica; et Tridentinum illud non imposuit, nisi casu quo agatur de Eucharistia. Tum quia Rituale R. sic habet: *Sacerdos si fuerit peccati mortalis sibi conscius (quod absit) ad Sacramentorum administrationem non audeat accedere nisi prius corde pœniteat. Sed si habeat copiam Confessarii, et temporis locique ratio ferat, convenit confiteri;* ubi verbum *convenit* satis declarat confessionem esse tantum de majore convenientia: quo sensu explicant etiam Catechismum Romanum[2]. Quod etiam currit de ipsius Eucharistiæ distributione: unde aiunt sufficere in ministro moralem ad se justificandum diligentiam per contritionem, nec requiri summam per confessionem. Ita Croix, Elbel, Layman, Roncaglia, Sporer, Suarez, Viva, etc.[3].

Q. 3. *An teneatur Sacerdos Sacramenta ministrare?*

Nota. Hæc quæstio maxime instituitur de Baptismo, Pœnitentia, Eucharistia et Extrema Unctione; cum hæc omnia plus minusve necessaria esse possint. Quoad cetera erit suis locis. Hoc posito,

R. Si agitur de Pastoribus animarum vel de iis quibus specialiter id oneris impositum est, certum est eos ratione muneris et stipendii teneri ex justitia Sacramenta ministrare subditis etiam cum periculo vitæ in extrema eorum necessitate. Item commune est eos teneri ex justitia Sacramenta ministrare subditis rationabiliter postulantibus, etiam extra casum necessitatis; cum pro subditis *constituti sint in iis quæ sunt ad Deum:* Unde vix possunt excusari a peccato

[1] *Vid.* de Eucharistia, ubi *de dispositionibus.*

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 34.

[3] *Contraria opinio,* ait Bouvier, *videtur rigidior, et firmis non nititur rationibus.*

mortali, nisi forte tantum semel aut iterum defuerint[1]. Parochum sic monet S. Carolus : *Quacumque diei vel noctis hora ad Sacramenta infirmis ministranda Parochus vocabitur, nullam moram interponat. Imo populum præmonebit ut, cum opus est parochiali administratione, libere se accersat, nulla habita neque temporis neque loci distantis ratione*[2].

Pastoribus vero aliisque Vicariis deficientibus, ceteri ministri generatim loquendo (etiam laicus, ubi agatur de baptismo) tenentur ea ministrare ex charitate ; etiam cum periculo vitæ in extrema alicujus vel gravi communitatis necessitate. In gravi autem alicujus necessitate tenentur tantum cum incommodo levi. Sic ordo charitatis postulat.

Q. 4. *An liceat simulare Sacramentorum administrationem*[3].

R. Nunquam licet simulare Sacramentorum administrationem ; quia esset mendacium in re gravissima, et gravis Dei illusio. Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 29 propositionem : *Urgens metus gravis est causa justa Sacramentorum administrationem simulandi* : quod quidem generice de simulatione tum formali tum materiali videtur accipiendum ; cum verba generalia sint[4]. Quare non licet 1. proferre

[1] Ait autem Bouvier tunc subditos rationabiliter petere extra necessitatis casum vel præcepti 1. si periculum aliquod prævideant ; vel in tentatione versentur, et gratia Sacramenti opus habeant ; 2. si festum notabile per susceptionem Sacramentorum Pœnitentiæ et Eucharistiæ colere, Indulgentiam lucrari, aut devotionem statui suo congruentem exercere velint. Merito etiam observat Gury peccare graviter parochos non tantum sine ratione ministerium suum denegantes, sed etiam qui se morosos ac difficiles sæpe præbent ; quia tali modo fideles videntur a Sacramentis deterrere, idemque est in praxi ac si Sacramenta ipsis denegarent.

[2] *Vid.* Ea quæ dicta sunt *de Obligat. Presbyt. simplicium*, ac *de Parochis.* — It. *Homo Ap.*, Tr. VII, n. 24 ; et *Praxis Confess.*

[3] Simulatio seu mendacium facti est positio alicujus signi exprimentis aliquid contra illud quod habetur in mente. Differt a dissimulatione, quæ est omissio signi, ut inde aliquid menti contrarium significetur. Duplex est : *formalis*, si directe alterius deceptio intendatur ; *materialis*, qua ea deceptio duntaxat permittitur.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 59. Hæc dicta habeas etiam de Sacramenta recipiente, paritate rationis, si tamen adsit vera simulatio Sacramenti : hinc si quis nolens confiteri ingrediatur confessionale et genu-

sine intentione verba consecrationis supra panem, aut absolutionis supra indispositum; 2. hostiam non consecratam pro consecrata præbere; 3. celebrare missam non proferendo verba consecrationis. — Non tamen esset vera ac culpabilis simulatio super indispositum aliquam orationem recitare, non quidem ad hoc ut intendatur deceptio; sed ut veritas ex causa occultetur : ita Angelicus; tunc enim non simulatur Sacramentum; cum omnes sciant non semper dari absolutionem, sed aliquando benedictionem tribui[1]: unde tunc deceptio permittitur, non committitur.

Q. 5. *An liceat Sacramenta petere aut suscipere ab indigno*[2] *?*

Præmittendum ministrum quemlibet semper præsumi dignum, nisi aperte constet oppositum; *charitas non cogitat malum*[3]. Hoc posito,

R. 1 : A ministro indigno ob peccatum mortale, *nisi gravis adsit causa,* nefas est petere aut recipere Sacramenta tum ob reverentiam ipsis debitam; tum ob charitatem quæ postulat ne *ponamus offendiculum*[4]. Idem tradit Angelicus[5]. — Diximus *nisi gravis adsit causa;* nam in omnium sensu fas est, causa interveniente, ab alio petere rem bonam, licet ex pravitate sua eam cum peccato sit præstiturus. Causa autem justa et gravis erit si urgeat præceptum confessionis

flexus alloquatur confessarium de aliquo negotio, non simulat Sacramentum, nec peccat mendacio; quia cum hoc sit valde usitatum quod aliqui accedant ad confessarium causa eleemosynæ aut consilii, infertur actionem illam esse indifferentem.

[1] « Præterea aiunt communiter Sanchez, Concina, Castropalaus, Cardena, Viva, Croix aliique plures contra Milante quod si aliquis sponsorum cogitur contrahere per injustum metum, vel habens impedimentum dirimens, ad evitandum scandalum, tunc poterit ille (saltem sine gravi culpa) simulare celebrationem matrimonii; tunc enim, deficiente consensu, deficit contractus, et, deficiente contractu, nec etiam exsistit Sacramentum. » Ita Liguori, *Homo Apost., App.* 3, n. 17.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 88 et seqq.

[3] 1 Cor. 13. Quod valet etiam de illo qui paulo ante peccaverit, si sponte ad Sacramentum accedat. Tunc nempe adhuc præsumere debemus ipsum fecisse quod sui erat ut se Deo reconciliaret. Excipe consuetudinarium, vel exsistentem in proxima voluntaria occasione peccandi : tunc bonus est probandus.

[4] Rom. 3. — [5] 3 p., q. 64, a. 6.

vel communionis, vel Missæ audiendæ; si ex dilatione confessionis sit periculum relapsus, vel manendi, licet ad horam, in mortali. Ubi notamus minorem causam requiri ut petatur Sacramentum ab eo qui tenetur illud ministrare ex justitia quam ab eo qui illud debet tantum ex charitate : item minorem pro ministro jam parato ad ministrandum quam pro non parato : item longe minorem pro peccatore occulto quam pro publico, ratione scandali.

R. 2 : A ministro *indigno ob aliquam tantum censuram* aut *inhabilitatem canonicam* utrum licet petere aut recipere Sacramenta, videndum est an ipse sit vitandus, vel non vitandus. Si 1, non licet ob gravem Ecclesiæ prohibitionem : excipe casum gravissimæ necessitatis, in qua certe licet petere Baptismum et Pœnitentiam, cum sint tantæ necessitatis. Idem docent de Extrema Unctione, si infirmus aliter juvari non possit ; de Ordine, si communitas egeat Sacerdotibus : de Matrimonio, si fama contracturi vel prolis bonum postulet. Si 2, Sacramenta accipere et petere licet juxta veriorem sententiam : Concilium enim Constantiense indistincte concessit fidelibus cum toleratis communicationem. Neque probabilius ad talem communicationem requiritur causa; ratio quia quando excommunicatus toleratus rogatus communicat Sacramenta ministrando, nec ipse tunc peccat, si jam aliunde non exsistat in mortali ; nam si ipse adhuc peccaret, inutilis evaderet concessio facta fidelibus a Concilio ; dum eis saltem indirecte, ratione charitatis, prohiberetur communicatio[1].

Q. 6. *Quid Synodus Novariensis de Sacramentorum administratione?*

R. Præter communes conditiones ad licitam administrationem sequentes præcipue præ oculis habendæ sunt ex Synodo Novariensi :

1. Ut sacer minister indumentis opportunis (exclusa necessitate) semper utatur, nempe veste talari, superpelliceo et stola ; ac omnia graviter et religiose perficiat. Item vasa et instrumenta ad talem administrationem pertinentia curet,

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VII, n. 139.

ut sint munda, neque omnibus obvia (B); — 2. ut non administret extra Ecclesiam, neque in aliena Parœcia sine Parochi consensu. Atque semper Rituale R. (quod in qualibet Parœchia retinendum) adamussim consulat : neque memoriæ nimis fidat in recitandis precibus. Ne quid autem a suscipiente accipiat, nisi quod sponte, lege vel laudabili consuetudine præstari solet; — 3. ut Parochi populo suo Sacramentorum institutionem, dignitatem, vim, usum, necessitatem et mysticam rituum significationem exponant; ac doceant dispositiones ad uberem eorum susceptionem [1].

Scholium. — *De probitate ministri quoad alias functiones sacras.*

Q. 1. *An sit mortale functiones sacras in mortale exercere* [2]*?*

R. An sit mortale functiones sacras quæ non sunt confectiones neque administrationes Sacramentorum in mortali exercere, quæstio est. Alii affirmant cum S. Thomas, qui ait : *Quicumque cum peccato mortali aliquod sacrum officium pertractat, non est dubium quin indigne illud faciat : unde patet quod mortaliter peccat* [3]. Alii tamen communius et satis probabiliter negant cum Suarez ; nam istæ functiones, cum non sint proxime ordinatæ ad sanctificationem, non videntur exigere sub gravi exercentium sanctitatem. Aliunde cum non constet de gravi præcepto, non est tam facile imponendum. Ex quibus hæc deducuntur :

1. Probabiliter non peccat mortaliter Subdiaconus ministrans solemniter in mortali. Imo neque Diaconus ; licet enim Diaconatus sit Sacramentum, non tamen Diaconus ministrans facit Sacramentum. Quod autem Apostolus Diaconos velit *sine crimine esse*, ideo est quia tunc temporis ipsis incumbebat Eucharistiam ministrare.

2. Probabiliter non peccat mortaliter Episcopus si in mortali conficiat Chrisma vel Oleum sanctum. Quamvis enim hæc benedictio sit necessaria ad Sacramentum, non ideo tamen Episcopus benedicens Sacramentum conficit, neque proxime ad illud concurrit.

[1] Pag. 75. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 37 et seqq.
[3] In 4, D. 24, q. 1, a. 3, q. 5.

3. Communissime ac probabilius non peccat mortaliter Episcopus vel Sacerdos qui in mortali dedicat templum, benedicit vestes, assistit matrimonio in nostra sententia, conficit aquam lustralem, exorcizat, etc.; quia non facit Sacramentum[1].

Q. 2. *An qui concionatur in mortali peccet mortaliter?*

R. Distinguendo : vel concionator est publicus peccator, vel occultus :

Si 1, non excusatur a mortali; quia doctrinæ finem impedit; facit ut contemnatur prædicatio; ac scandalum præbet. Unde ait Apostolus : *Qui alios doces, te ipsum non doces*[2]? Hoc tamen testimonium intelligunt de illo concionatore qui increpat vitium de quo ipse est publice diffamatus. Si 2, probabilius et communius concionator non peccat, nisi venialiter ob aliquam tantum irreverentiam; tum quia nulla est lex graviter obligans; tum quia doctrinæ scopus non impeditur, cum sit crimen occultum; tum quia prædicatio non est exercitium Ordinis, sed Officii Ordini adnexi. Ita Croix, Gonet, Layman, Lugo, Salmanticenses, Sporer, Suarez, Vasquez, etc.[3].

CAPUT QUARTUM.

De sacramentorum subjecto.

Q. *Quid de Sacramentorum subjecto*[4]*?*

R. Solus homo viator est subjectum Sacramentorum; cum in eo solum omnis vera justitia vel incipere, vel cœpta augeri possit, vel amissa reparari. Ad quæ quidem omnia producenda Sacramenta instituta sunt ex Tridentino[5].

[1] Idem non improbabiliter aiunt de eo qui Eucharistiam tangit vel processionibus eam gestando vel ea populo benedicendo. Id tamen alii valde probabiliter docent esse mortale ob maximam quæ tanto Sacramento debetur reverentiam. Billuart distinguit; dicit peccare graviter tangentes immediate Eucharistiam in mortali; non vero tangentes mediate : cum gradus valde diversus irreverentiæ sit in uno casu quam in alio.

[2] Rom. 2. — [3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 41.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 78 et seqq.

[5] Sess. 7, *Decr. de Sacr.*

Articulus 1. — De conditionibus ad validam susceptionem.

Q. 1. *Quid requiritur in subjecto ut valide Sacramenta suscipiat?*

R. 1 : Baptisma omnino prærequiritur in subjecto ad valorem aliorum Sacramentorum, quæ pro solis Ecclesiæ membris sunt instituta : et per baptisma solum de ipsius Ecclesiæ Christique corpore homines efficiuntur. Hinc infidelium matrimonium, etsi fieret juxta ritum Ecclesiæ, semper esset merus contractus : hinc etiam si judæo Eucharistia ministraretur, ipse reciperet quidem Corpus Christi; sed materialiter tantum, sicut in pyxide recipitur.

R. 2 : In infantibus et amentibus a nativitate ad valide suscipienda Sacramenta quorum sunt capaces, nimirum Baptisma, Confirmationem, Eucharistiam et Ordinem, nulla requiritur dispositio; quia nullam habere possunt. Pro his supplet Christi et Ecclesiæ intentio.

R. 3. In adultis ad validam uniuscujusque Sacramenti susceptionem requiritur intentio. Ratio est institutio Christi : hinc S. Thomas ait : *Si in adulto deesset intentio suscipiendi Sacramentum, esset rebaptizandus* [1]. Idque congruenter; neque enim nisi vere volenti gratia tribuenda est. Excipe tamen Eucharistiam, quæ, cum jam Sacramentum sit, a suscipientis voluntate non pendet [2].

Q. 2. *Quænam intentio requiritur in adultis ad validam Sacramentorum susceptionem* [3]*?*

R. 1 : Ad Pœnitentiam et Matrimonium suscipiendum re-

[1] 3 p., q. 68, a. 7.

[2] Hæc intentio habetur cum quis vult suscipere quod eo ritu Ecclesia præstat. Ex quo patet non sufficere intentionem *neutralem*, illius nempe qui nec dissentit nec consentit; quia veram ac positivam, de qua loquimur, intentionem non haberet.

[3] Certum est intentionem internam esse debere. Hinc Angelicus ait in Suppl. 3 p., q. 45, a. 4 : *Si aliquis ablutionem exteriorem reciperet non intendens recipere Sacramentum, sed ludum et dolum facere, non esset baptizatus.* At sufficit intentio implicita et inadæquata, ut diximus de ministro. Nempe ut quis sincere id velit suscipere quod eo ritu præstat Ecclesia, licet illud inane credat.

quiritur intentio virtualis 1. ad Pœnitentiam; quia in hac pro materia requiruntur actus pœnitentis ipsius, qui haberi non possunt sine voluntate saltem virtuali : excipe casum moribundi sensibus destituti, qui sub conditione absolvendus est, etsi nulla colligi possit intentio; supponitur enim. Et aliunde ipse adjuvandus est meliori quo potest, modo[1]; —2. ad matrimonium; tum quia ad contractum requiritur consensus saltem virtualis, tum quia, cum uterque conjux in nostra sententia non solum sit subjectum, sed etiam minister, certe requiritur in ipsis intentio illa quæ requiritur in ministris aliorum Sacramentorum.

R. 2 : In ceteris Sacramentis sufficit intentio habitualis ; in his enim ad valorem non requiritur ut suscipiens modo humano agat ; sed sufficit ut sit subjectum capax : qualis revera est si, ceteris non deficientibus, jam prius habuerit, nec retractaverit intentionem Sacramenti suscipiendi. Id tenet universalis Ecclesiæ praxis : id expresse docet Benedictus XIV, Instructione *Postremo*. Hinc si constet dormientes, ebrios et lapsos in amentiam prius habuisse intentionem Sacramentum suscipiendi, communissime et probabilius affirmant iis valide Sacramenta administrari. Ceterum illicitum est Sacramenta hisce conferre, nisi sint in probabili mortis periculo, vel nisi impedimentum censeatur perpetuo duraturum. Id enim postulat reverentia Sacramenti.

Quid (dices) *de intentione interpretativa, quæ nempe non fuit quidem habita, sed habenda præsumitur in subjecto, si suæ non esset incapax rationis?* Ea intentio certe sufficit in Extrema Unctione, uti patet ex Rituali : et in Confirmatione, uti docent plurimi cum Lugo. Sed non sufficit in aliis : non quidem in Pœnitentia et Matrimonio ob rationem allatam. Non in Baptismo et Ordine ; quia sine ipsius voluntate nemini imponi debet obligatio perpetua legum Ecclesiæ et status Clericalis[2].

Q. 3. *An ad validitatem Sacramentorum præter intentio-*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 480 et seqq.

[2] Quod si qui inviti narrantur ordinati, illi humilitate prius reluctantes, postea divinæ vocationi trementes præbuere assensum, ut narrat genuina historia.

nem in suscipiente requiratur etiam attentio, itemque fides et probitas?

R. ad 1 : Attentio non requiritur; quia actus humanus non procedit ab attentione, sed a voluntate sive intentione. Hinc frustra scrupulis agitantur aliquando pœnitentes eo quod distractiones passi fuerint tempore quo absolvebantur; vel absoluti fuerint quin ad id animadverterint.

R. ad 2 : Negamus etiam in suscipiente requiri fidem et probitatem ad Sacramentorum validitatem : patet 1. ex Augustino, qui ait : *Hoc quidem plurimum interesse ad salutis viam, sed non ad Sacramenti quæstionem* [1]; 2. ex constanti Ecclesiæ praxi, quæ semper prohibuit hæreticos conversos rebaptizare; 3. ex ratione; nam Sacramentum non perficitur hominis justitia, sed Dei virtute. Excipe tamen Pœnitentiam; cum actus pœnitentis sint illius materia, et inter materiam sit etiam contritio; contritio autem vera esse non potest sine fide et pietate.

Articulus 2. — De conditionibus ad licitam et utilem sacramentorum susceptionem.

Q. 1. *Quænam sunt conditiones in subjecto ut non solum valide, sed etiam licite et utiliter Sacramenta suscipere possit?*

R. 1 : In infantibus et perpetuo amentibus nulla requiritur dispositio ut utiliter Sacramenta suscipiant; cum sint nullius capaces.

R. 2 : Quoad adultos vero præmittimus Sacramenta alia dici *mortuorum*, quia hominibus divinæ gratiæ mortuis conferuntur, et sunt Baptismus et Pœnitentia : Alia *vivorum*, quæ hominibus jam gratiam habentibus ad eamdem augendam tribuuntur, et sunt cetera omnia. Porro ad recipienda Sacramenta mortuorum requiritur in adultis dispositio fidei, spei et doloris de peccatis : 1. fidei, quæ est ex Tridentino *fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo* [2]; 2. *spei; qui enim non sperat*

[1] M. 3., de Bapt., c. XIV. — [2] Sess. 6, cap. VIII.

non accipiet aliquid a Domino [1]; 3. doloris de peccatis; quia sine pœnitentia non fit remissio. Hoc tamen intellige in baptizando de actualibus, si quæ habeat : non de originali; quia facti alieni neminem potest pœnitere [2].

Ad cetera vero Sacramenta quæ appellantur *vivorum*, requiritur in adultis ad utilem eorum susceptionem status gratiæ jam præexsistens; quia ipsa ad gratiæ augmentum instituta sunt, ac nonnisi per accidens aliquando primam gratiam conferunt. Ex quo deducitur graviter peccare qui ea Sacramenta in mortali susciperet : imo gravius eo qui vel conficeret vel ministraret; quia non solum ea indigne tractaret, sed et inanem redderet eorum significationem, et gratiæ obicem poneret, sicque gravissime Christo illuderet [3].

Sed (quæres) *an aliquando licitum sit in mortali suscipere Sacramenta vivorum, si casus extemplo contingat ut si, v. g., jamjam sit hostia ab hæretico profananda?* Alii negant, quia ex una parte illico contritionem elicere quis potest, si ad Deum recurrat; ex alia nulla est impurior cloaca immundo corde. Sed communius affirmant cum Croix et Lugo : idque pro rarissimo casu non videtur improbabile, si subito irruat hostis; nam sæpe difficillimum est contritionem extemplo elicere. Et tunc in mortali exsistens non sumeret Eucharistiam uti Sacramentum, sed illam absconderet in corpore suo sicut in pariete ad majorem cavendam injuriam. Idem dicunt de laico accumbente in scamno communicantium, qui mortalis recordetur et subito conteri nequeat. Hi tamen susciperent Sacramentum sine fructu.

Q. 2. *An Sacramenta sint indignis deneganda* [4]?

R. Patentur omnes graviter peccare ministrum qui Sacramenta daret indignis [5], quia et malæ eorum susceptioni

[1] Ep. Jacobi.

[2] Non tamen requiritur gratia; quia secus requireretur pro dispositione ad quod producendum ea Sacramenta sunt instituta.

[3] An qui sibi conscius est mortalis teneatur etiam confessionem præmittere, ut licite vivorum Sacramenta suscipiat, affirma de Eucharistia ex Tridentino; de ceteris communius et probabilius nega. *Vid.* supra de *subjecto*, c. III, a. 2, q. 2.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 43 et seqq.

[5] Excipe nisi eorum indignitas ex confessione sit cognita, ob inviolabile sigillum.

cooperaretur et se infidelem exhiberet dispensatorem. Hinc Christus : *Nolite Sanctum dare canibus* [1] : ubi *canum* nomine ex SS. Patribus veniunt peccatores. Unde non est dubium quod Sacramenta indignis deneganda sint si occulte petant; quod tunc evenit quando reperiuntur soli cum ministro, vel cum aliis paucis nullius fere momenti, ut sunt pueruli et similes. — Verum ut licite Sacramenta denegari possint ac debeant, *generatim loquendo* de petentis indignitate constare debet; quia nemo præsumendus malus nisi probetur : et fideles omnes ad Sacramenta jus generatim habent, ac ministri ea dispensandi debitum. Hoc tenet etiam in dubio de indignitate; quia possidet petentis dignitas : secus tamen in dubio de pœnitentia criminis certi; quia tunc possidet crimen.

Diximus *generatim loquendo;* quia ministri in Sacramentis quibusdam constituuntur etiam quasi judices : et ideo debent inquirere in ea, ac de suscipientium dignitate prudens judicium sibi comparare. Sic in Baptismo, cum agitur de adultis, debent inquirere de consensu et dispositionibus. In Pœnitentia de pœnitentis actibus qui illius materiam constituunt. In Ordine de ordinandorum scientia et probitate. In Matrimonio de impedimentis, si quæ adsint.

Quid (dices) *si indignus Sacramenta publice petat?* Vel publice petentis indignitas publica est jure, facto aut fama, ut celari non possit; vel est occulta.

Si 1, docent communiter cum S. Thoma Sacramenta esse illi deneganda, et tenere præceptum illud : *Nolite Sanctum dare canibus* [2]. Quod confirmatur tum ex Bulla Benedicti XIV *Ex omnibus;* tum auctoritate Ritualis R., quod publice indignos præcipit arcendos, ut sunt excommunicati, interdicti, manifestique infames, meretrices, concubinarii, fœneratores, etc. Excipe tamen — 1. pœnitentiam, quæ, cum pro peccatoribus quibuscumque sit instituta, nemini sincere pœnitenti est deneganda, nisi sit specialiter prohibita, v. g., ob censuras : vel nisi prius satisfecerit, aut cautionem satisfaciendi præbeat [3]; — 2. justa interveniente causa, etiam

[1] Matth. 7. — [2] 3 p., q. 80, a. 6.
[3] Sex. Decr., l. v, t. V, *de usuris*, c. 2.

Matrimonium : sic aliquando Ecclesia permittit cum hæretico contrahere ; — 3. casum mortis, si quæ argui possint pœnitentiæ signa, ne scilicet pereat qui per Sacramentum salvari potest.

Si 2, non possunt indignis Sacramenta denegari. Ita omnes cum S. Thoma, qui ex Eugenio Papa id confirmat exemplo Christi, qui Judam non repulit a communione [1]. Sane, si secus esset, plura inconvenientia evenirent ; nam etiam boni retraherentur timentes ne odio vel imprudentia Sacerdotis rejiciantur. — Sed adhuc excipe 1. *Ordinem ;* qui enim se ingerit in munia publica sine idoneitate repelli etiam debet cum illius infamia, si aliter non possit, ob publicum bonum, et quamvis etiam delictum juridice probari nequeat. Ita ex Tridentino [2]. Ita ex responso S. C. Congregationis ad Episcopum Vercellensem 22 martii 1643, atque ad Cardinalem Barberinum 21 apr. 1668 : in quo etiam habetur Episcopum renuentem alicui Ordines conferre nullo jure obstringi posse ad manifestandam causam cur repellat ; neque ei qui repulsus est ullam competere appellationem, sed tantum permitti adire Sedem Apostolicam, eique suas querelas exponere [3]. Excipe 2. quandoque etiam *Matrimonium,* cui Parochus assistere prohibetur si vel impedimentum aliquod agnoscat, vel sciat sponsos rudimenta fidei ignorare ; idque ad prolis legitimitatem atque educationem tuendam [4].

Sed quid (quæres) *si petentis indignitas nota quidem sit plerisque ex præsentibus, sed non omnibus?* Probabilius docent cum Suarez non esse tunc indigno deneganda Sacramenta ; quia ipse famam suam adhuc possidet respective ad illos qui ejus crimen ignorant.

Quid (addes) *si petentis indignitas non sit nota in loco ubi petit Sacramenta, sed in alio?* Amplectimur opinionem quæ docet Sacramenta esse tunc concedenda, nisi indignitatis notitia prævideatur etiam eo facile esse perventura ;

[1] 3 p., q. 81, a. 2. — [2] Sess. 4, c. 1, de R.

[3] Ita Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. XII, c. VIII, n. 4.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, nn. 43 et seqq. ; et *Homo Apost.*, Tr. XIV, nn. 3 et seqq.

nam non ministrando illa fere orirentur mala ad quæ vitanda conceduntur Sacramenta peccatori occulto publice petenti : nempe in populo scandalum, in petente infamia [1].

Q. 3. *An possint Sacramenta dari publice indignis metu mortis?*

R. Affirmant quidam metu mortis dari posse Sacramenta publice indignis, si ea non petantur in odium fidei, vel in contemptum Religionis ; quia licite permittitur alterius peccatum ad propriam tuendam vitam. Sed nos tenemus oppositum cum Concina; nam denegando non scandalum, ad quod præcipue vitandum Christus peccatori occulto publice petenti Sacramentum dari voluit, sed maxima fidelium oriretur ædificatio, cum videant ministrum etiam jactura vitæ tueri Sacramentorum reverentiam [2].

Aliis tamen sic placet respondere : si indignitas respicit Sacramenti validitatem eamque tollat, ut si valide baptizatus velit iterum a te baptizari, vel si te compellat ad dandam Extremam Unctionem infanti, aut indisposito absolutionem, tunc non licet; quia non Sacramentum, sed ejus abusus daretur, quod est malum intrinsecum. Si vero indignitas respicit duntaxat licitatem, uti si peccator te compellat ad Eucharistiam ei ministrandam, aiunt posse tunc illam, urgente causa, tribui : et culpa sumenti imputabitur ; quia verum Sacramentum daretur ac res bona qua tamen alter ex mera sua malitia abutitur. Sic permittitur ex causa ut catholicus cum hæretica matrimonium faciat.

CAPUT QUINTUM.

De Sacramentorum virtute et effectibus.

Q. *Quotuplex est effectus Sacramentorum?*

R. Duplex est effectus a Sacramentis *immediate proveniens :* unus omnibus et singulis communis (pro modo suo),

[1] Ita Cabassutius et Vasquez contra alios, qui contrarium docent hac ratione quod ille utpote indignus jam amiserit jus ad famam.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 49.

et est *gratia;* alter proprius nonnullorum tantum, et est character. Diximus *immediate proveniens*. Nam et tertius est, nempe cognatio spiritualis proveniens ex Baptismo et Confirmatione : sed non est nisi ecclesiastico jure inducta ; ideo illam inter effectus proprios non numeramus.

Articulus 1. — De gratia.

Q. 1. *Quotuplex distinguitur modus gratiæ producendæ?*

R. Duplex distinguitur modus gratiæ producendæ : unus, quem dicunt *ex opere operantis;* alter, quem dicunt *ex opere operato* [1].

Gratia ex opere operantis producitur cum eam Deus elargitur intuitu fidei et pietatis illius qui operatur. Sic si quis extra Sacramentum eliciat actum perfectæ contritionis, et sic obtineat peccatorum remissionem et gratiam justificantem, dicitur eam obtinere ex opere operantis ; quia Deus ad eam donandam movetur opere pœnitentis.

Gratia autem producitur ex opere operato quando confertur non propter fidem et pietatem operantis, sed propter ipsum opus in se habens ejus producendæ valorem independentem a merito operantis [2].

Q. 2. *An Sacramenta N. L. gratiam conferant, et quomodo?*

R. Patet ex definitione et de fide est, contra Socinianos, Anabaptistas, Lutheranos et Calvinistas, Sacramenta nostra gratiam conferre ; et quidem ex opere operato, *non ponentibus obicem.*

[1] Quæ verba sunt nova quoad sonum, non quoad doctrinam quam continent.

[2] Diversitatem sic perbelle exponit Stapf, § 136 : « Paradigma non ineptum discriminis quod inter *opus operatum* et *opus operantis* intercedit duo homines exhibent, quorum alter aquam in profundo puteo latentem multo cum conatu haurire debet ; alteri vero aliud non incumbit nisi ut vas vacuum et adaptatum salienti fonti apponat. Id quod non obscure per Isaiam indicatur, qui ait : *Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, et non timebo ; quia fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, et dicetis in illa die : Confitemini Domino et invocate nomen ejus.* Is. 12, 2 et seqq. »

Primum constat ex Tridentino : *Si quis dixerit Sacramenta Novæ Legis non continere gratiam quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, anathema sit* [1].

Secundum vero constat — 1. ex eodem Tridentino : *Si quis dixerit per ipsa Novæ Legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam ; sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit* [2] ; — 2. ex Scriptura, ubi legitur : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* [3]. Quibus verbis sat intelligitur per ipsum Sacramentum remissionem produci ; — 3. ex Patribus : sit pro omnibus Augustinus, qui de Baptismo ait : *Tanta virtus aquæ ut corpus tangat et cor abluat* [4]. Quod valet de ceteris Sacramentis ; — 4. ex ratione In unoquoque Sacramento tria duntaxat occurrunt quibus accepta gratia referri possit : 1. *fides* et *sanctitas ministri ;* 2. *meritum* et *pietas suscipientis ;* 3. *ritus externus* et *sensibilis*, prout a Christo est institutus. Atqui gratiæ Sacramentalis causa efficiens non est 1. fides et sanctitas ministri ; cum ipsi Lutherani et Calvinistæ fateantur validum esse, v. g., Baptisma etiam a ministris improbis, imo et a paganis collatum. Neque 2. est *meritum* et *pietas suscipientis ;* cum Baptisma (nec ipsi hæretici dissentiunt) culpæ originalis remissionem operetur in parvulis ante usum rationis. Ergo superest solus ipse *ritus externus* et *sensibilis*, cui tanquam causæ effectrici adscribi debeat omnis effectus [5].

Diximus *non ponentibus obicem*, et quantum est ex parte Dei ; quia ex parte suscipientium quædam requiruntur dispositiones tanquam conditiones quibus obices removeantur.

[1] Sess. 7, c. VI. — [2] Cap. VIII.
[3] Joan. 20. — [4] Tract. 80, in Joan.
[5] Hinc contra Protestantes colligitur — 1. verba Sacramentalia *consecratoria* esse nempe effectiva illius quod significant ; non vero *concionatoria*, seu simpliciter dispositiva : — 2. Sacramenta *non fuisse ad solam fidem instituta ; nec esse signa tantum externa acceptæ per fidem gratiæ vel justitiæ ; et notas quasdam christianæ professionis* (Tridentinum, c. V et VI, sess. 7, de Sacr.) ; — 3. per Sacramenta dari gratiam, non solum *aliquando et aliquibus, sed semper et omnibus quantum est ex parte Dei* (Tridentinum, sess. 7, can. 7).

Sic ignis utut actuosus in ligna tamen madida vel in lapidem suam non exercet activitatem (D).

Q. 3. *Quamnam gratiam Sacramenta producunt?*

R. Sacramenta Novæ Legis gratiam producunt tum *habitualem,* scilicet *primam* vel *secundam ;* tum *sacramentalem,* eam nempe quæ *unicuique Sacramento propria est.*

Diximus 1 producere *gratiam habitualem,* non vero actualem: ut patet in parvulis, qui incapaces sunt ad actus eliciendos , et tamen gratiam recipiunt per ea Sacramenta quorum sunt capaces.

2. *Primam* vel *secundam;* nam Sacramenta mortuorum, Baptisma et Pœnitentia, *de se* et *primario* conferunt gratiam primam, qua nempe homo primitus fit Deo acceptus ; cum ideo sint instituta ut hominem divinæ gratiæ mortuum ad vitam revocent spiritualem [1]. Sacramenta vero vivorum primario instituta sunt ut gratiam sanctificantem jam in homine exsistentem per se augeant : ideo vitam spiritualem in suscipientibus præsupponunt, ac nonnisi ulteriorem gratiam conferunt. Unde Tridentinum [2] : *Consentaneum visum est de sanctis Ecclesiæ Sacramentis agere, per quæ omnis vera justitia vel incipit vel cœpta augetur vel amissa reparatur* [3].

3. *Unicuique Sacramento propriam* [4] ; nam Sacramentum

[1] Baptismus quidem delendo peccatum originale et alia si quæ forte præcesserint. Pœnitentia autem delendo cetera peccata post Baptismum commissa. Notandum illud *ex se* et *primario :* quia aliquando potest utrumque per accidens gratiam justificantem jam in anima exsistentem invenire eamque augere. Sic, v. g., si quis adultus ad Baptismum accederet perfectam jam habens in se charitatem; vel si pœnitens eadem charitate donatus aut non habens nisi venialia accederet ad pœnitentiam, gratia sanctificante uterque ornaretur etiam ante Sacramenti susceptionem ; et in tali casu gratia illa non posset nisi augeri.

[2] Sess. 7, hic.

[3] Hoc tamen non impedit quominus hæc quoque Sacramenta per accidens primam gratiam conferre possint : ut si quis, v. g., putans bona fide esse in gratia, et tamen non sit, ea suscipiat. Nam cum Sacramenta vivorum non compatiantur peccatum, ex consequenti, si casu illud inveniant, ipsum tollunt, modo alius non ponatur obex. — Ita Angelicus, 3 p., q. 3, a. 1.

[4] Gratia sacramentalis non differt natura ab habituali. Addit tamen gra-

quodlibet præter habitualem conferre debet gratiam quæ respondeat fini ob quem fuit institutum ; cum quodlibet finem sibi peculiarem habeat. Si ita non esset, cur tam præclara Sacramentorum varietas?

Sed (quæres) *in quonam Sacramentalis gratia sita est?* Communius docent Sacramentalem gratiam sitam esse in jure habituali ad gratias actuales recipiendas, quæ ad diversum illum finem consequendum adjuvant ob quem diversa sunt Sacramenta instituta.

Baptismus itaque præter gratiam habitualem suppeditat auxilium speciale, ut christianus contemnere possit vanas mundi pompas et profana oblectamenta, quibus renunciat. *Confirmatio*, ut fidem, data occasione, intrepide profiteatur, — *Eucharistia*, ut maneat constanter in amore Christi, et in eodem progrediatur in dies. — *Pœnitentia*, ut commissa delicta detestetur, occasiones peccatorum devitet, in gratia perseveret, et præteritas culpas expiare valeat. — *Extrema Unctio*, ut a peccati reliquiis purgetur, in infirmitate sublevetur, et dæmonis insidiis resistat facilius. — *Ordo*, ut sacri ministri functiones omnes digne exerceant. — *Matrimonium* denique, ut conjuges fidem servent, cupiditates reprimant, prolem valeant pie educare et omnia conjugii onera animo patienti perferre.

Q. 4. *An valide possit Sacramentum suscipi sine gratia?*

R. Affirmative : Sacramentum potest valide suscipi sine gratia ; nam contingere potest ut omnia ponantur quæ ad validam, sed desint in suscipiente quæ ad ejus utilem receptionem ponenda sunt. Uti si adultus susciperet Baptisma quin doleat de actualibus peccatis : Sacramentum valet et character imprimitur ; quia nihil de illius substantia deest : esset tamen *informe*, id est sine gratia, quæ indisposito non datur. At validum : ideo, accedente dispositione, seu fictione, ut aiunt, recedente, Sacramentum reviviscit et gra-

tia sacramentalis ipsi gratiæ habituali aliquid intrinsecum ; nam Sacramenta id efficiunt quod significant. Sed singula vim specialis cujusdam gratiæ significandæ habent ; diversimode ergo gratiam in animam infundunt.

tiam confert. Ad modum quo remoto obice a flumine, aquæ statim revertuntur in alveum suum marte proprio, ac fluunt sicut ante.

Hoc autem in omnibus Sacramentis evenire posse, una excepta Eucharistia, docent Lugo, Salmanticenses, Suarez, Tournely aliique multi cum D. Thoma ac D. Bonaventura [1].

Q. 5. *An Sacramenta æqualem in omnibus gratiam conferant?*

R. Idem Sacramentum gratiam confert majorem vel minorem pro majore vel minore suscipientis dispositione; Sacramenta enim sunt causæ necessariæ, quæ nempe operantur vi promissionis a Deo factæ. At illud cujusque causæ

[1] 1. De *Baptismo* patet: qui cum sit initerabilis, remoto obice, reviviscere debet ad delendum originale; cum hoc per baptismum tantum deleri possit. *Vid.* D. Thomas, 3 p., q. 96, a. 10; — 2. idem dicendum cum Sylvio et Suarez de *Ordine* et *Confirmatione*. Nam cum ista nequeant iterari, videtur consentaneum divinæ bonitati ne tales suscipientes relinquantur destituti gratia sacramentali tam necessaria confirmatis ad fidem profitendam, et ordinatis ad clericalia munia obeunda; — 3. id valet pari ratione de *Matrimonio* et *Extrema Unctione*, ut docet S. Bonaventura. Quia etiam congruum videtur quod, cum Unctio non possit iterari eodem mortis articulo, nec Matrimonium vivente eodem conjuge, interim fideles non careant gratia Sacramenti; — 4. hoc probabilius dicendum est etiam de *Pœnitentia*, ut contra Scotistas communissime docent Thomistæ ex Angelico. (*Suppl.* q. q. a. 1; et in 4. D. 17, q. 3, a. 4, q. 1.) Casus esset si quis duo mortalia habeat, unum furti, aliud perjurii; dein memor tantum furti, de eo solum doleat ex motivo speciali supernaturali illius turpitudinis. Tale Sacramentum est validum: quia nulla pars essentialis deest ad valorem. *Non confessio;* cum fiat integra eorum quæ memoriæ occurrunt. *Non dolor;* cum adsit circa peccatum confessum. *Non absolutio* ut supponitur. Tamen est informe; quia non habetur dolor de perjurio; neque in alio dolore est inclusus; et si inclusus, non est sensibilis ut sufficiat ad pœnitentiam. Restat ergo ut, detestato peccato oblito, gratia reviviscat; ita ut nulla amplius sit obligatio, nisi clavibus subjiciendi peccatum omissum.

Diximus *si Eucharistiam excipias;* cum enim hæc ex sui institutione frequenter possit iterari, idcirco non fuit opus hanc ei tribuere efficaciam, ut subveniatur fragilitati hominum. Censet tamen Croix cum Palao, ac Scoto, quod si quis se communicet et removeat obicem antequam species Eucharisticæ consummentur, is non carebit gratia sacramenti. Nam idem est ac si tunc reciperet, cum adhuc entitative subsistat. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 6 et n. 444.

necessariæ proprium est ut majorem vel minorem effectum suum sortiatur, prout magis vel minus idoneum est subjectum in quo operatur. Sic, v. g., idem ignis ligna vividius vel remissius comburit, prout illa magis vel minus sicca sunt, et combustioni magis vel minus accommodata. Hinc Tridentinum docet Baptismo insignitos *percipere gratiam secundum propriam cujusque dispositionem* [1].

Articulus 2. — De charactere sacramentali.

Q. 1. *Quid est, et in quonam situs character Sacramentalis?*

R. Quodcumque signum alicui rei impressum, ut ab aliis discriminetur, *characteris* nomine donare solemus. Sic, v. g., pastor gregis oves solet signare, ut cujus sint domini facile pateat : et tale signum *character* appellatur. Character autem Sacramentalis est : *Signum spirituale et indelebile per quod homo distinguitur ab aliis, et fit idoneus ad nonnulla quæ sunt cultus divini.* Nempe homo baptizatus a non baptizato, miles a non milite, Sacerdos a laico distinguitur. Fit autem idoneus ac deputatur per Baptismum ad Sacramenta cetera; per Confirmationem ad fidem Christi profitendam ex officio, uti ejus miles; per Ordinem ad rite obeunda munia ministerii Clericalis.

Essentia characteris sacramentalis non consistit in *iterabilitate;* quia hæc est potius illius effectus. Neque in *mera extrinseca denominatione;* quia character ex Tridentino est indelibiliter in anima impressus. D. Thomas [2] docet illum esse certam animæ *modificationem*, seu *qualitatem* aut *potentiam spiritualem,* quæ remanet etiam in altera vita, in beatis ad gloriam, in damnatis ad ignominiam. Cum enim character sit animæ impressus per modum instrumentalis virtutis, cumque virtus instrumentalis conditionem sui principalis sequatur, habet quod sit indelebilis, quia agens principalis sive Deus est immutabilis [3].

[1] Sess. 6, c. VII. — [2] 3 p., q. 63, a. 4. It. vid. Bellarminus.

[3] Circa hanc essentiam in Congregationibus privatis ac præparatoriis disputatum quidem est tempore Tridentini Concilii. Nunquam tamen de

Q. 2. *An sit admittendus character Sacramentalis?*

R. Protestantes habent characterem Sacramentalem ut futile commentum recens a Scholasticis excogitatum. Verum præterquam quod *tota antiquitas illum tuetur*, est etiam de fide eum a tribus Sacramentis imprimi, quæ idcirco *characteristica* dicuntur, et nequeunt iterari. Sic enim Tridentinum definivit: *Si quis dixerit in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit* [1].

Diximus *tota antiquitas illum tuetur*. — Hic pro Baptismo appellamus Cyrillum Hierosolymitanum, qui illum dicit *signaculum sanctum et indissolubile* [2]. — Pro Confirmatione Cyprianum, qui ait per ipsam baptizatos *signaculo Dominico consummari* [3]. — Pro Ordine Augustinum [4], qui scribit ipsum *quadam consecratione homini dari, ideoque iterari non licere* [5].

CAPUT SEXTUM.

De cæremoniis sacramentorum.

Q. 1. *Quid sunt cæremoniæ Sacramentorum* (D)?

R. Sacramentorum cæremonias dicimus *ritus illos qui ex Ecclesiæ institutione solent in Sacramentorum celebratione adhiberi*. Isti autem distinguuntur omnino a materia et forma; et ideo ad Sacramenti essentiam nullo modo pertinent. Harum aliæ dicuntur *integrales*, quæ Sacramenti actionem complent, ejusque effectus clarius indicant, ut exorcismi in Baptismate; aliæ *accidentales*, quæ ad solum rei ornamentum et decorem pertinent, ut genuflexiones, etc. — Cæremoniæ discrepant a *ritibus*, quanquam promiscue

ipsius characteris exsistentia, ut refert Card. Pallavicini, quæstio fuit. — *Vid. Storia del Concilio*, l. IX, c. V.

[1] Sess. 7, c. 9. — [2] In Procathec. — [3] Ep. 73.

[4] L. II, cont. Parmen., c. XIII.

[5] Angelicus congruentiam assignat: quid est character? Est potestas ad aliquid ad divinum cultum pertinens; atqui hæc potestas specialis in his e Sacramentis tribuitur.

usurpentur : cæremonia est ipsa actio ; ritus est modus quo ea actio fit [1].

Q. 2. *Quid statuendum est de cæremoniis Sacramentorum?*

R. Hæc statuenda sunt de cæremoniis Sacramentorum :

1. Ecclesiam potestatem habere eas instituendi et adhibendi. Quod est contra hæreticos, et præsertim protestantes hodiernos. Si enim potestatem habuit synagoga sacros quosdam ritus instituendi et adhibendi, ut patet ex historia veteris Testamenti, haud ea poterit catholicæ Ecclesiæ nostræ negari, cujus synagoga erat figura [2]. — Adde : ea potestate semper Ecclesia usa est, ut patet ex Justino, Cypriano, Cyrillo atque ex antiquissimis tum Græcis tum Latinis Rituali bus [3]. — Quare merito Tridentinum definivit *prædictum potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in Sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret quæ suscipientium utilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire judicaret* [4].

2. Cæremoniarum usum populo fideli pium esse, laudabilem atque utilem. Uti enim tradit Catechismus R., ille mirifice inservit — 1. ut dignitas Sacramentorum commendetur, eisque concilietur debita reverentia; — 2. ut ministri sancta sancte tractare videantur; — 3. ut eorum quæ in Sacramentis peraguntur virtus et efficacia innotescant magis, et quasi ob oculos ponantur, ut inde excitetur

[1] Quod quidem *Liturgiæ* nomine generatim accipi solet, quamvis *Liturgia* in sua genuinitate quodcumque munus publicum designet, a græco *leitos* (publicum), et *ergon* (opus). — *Vid.* Macri, *Notizia de' vocaboli Ecclesiastici.* — De ritibus late disputat Antoine.

[2] Deinde deterior esse nequit Ecclesiæ conditio quam corporis politici cujuscumque in societate civili, atqui proprium est cujusque corporis politici ut illa statuere valeat quæ populi utilitatem vel functionum suarum decorem foveant, vel fovere arbitretur; ergo idem de Ecclesia dicendum est.

[3] *Vid.* Bona, Gavanti, Merati, Gardellini, etc., etc.

[4] Sess. 21, c. 2. — Christus ipse cæremonias adhibuit, sive cum luto cæcum (*Jo.* 9), sive cum saliva mutum et surdum sanavit (*Marc.* 7); sive cum flexis genibus in terram prostratus orávit (*Matth.* 26), sive cum per insufflationem Spiritum sanctum Apostolis communicavit (*Jo.* 20), etc.

fides, ac populorum enutriatur pietas; — 4. adde mysticam significationem quam continent cæremoniæ, qua quidem fideles ad cœlestia eriguntur.

3. Cæremoniis rite peractis durissima quoque adversariorum pectora scindi. Sic Valentis perfidi in arianismo imperatoris linivit animarum stupor in sacris cæremoniis a D. Basilio pie administratis [1]. Sic satellites a Justina missos ad D. Ambrosii trucidationem ad pœnitentiam reduxit sacer ritus ab eis inspectus [2]. Et ex historia habemus non paucos ad Religionem nostram conversos fuisse ipsarum cæremoniarum apparatu ac pompa [3].

4. Peccare *pro materiæ gravitate* ministrum qui cæremonias negligit vel aspernatur; quia negligit Ecclesiæ præcepta gravibus de causis imposita: sicque fideles non modo ad Sacramentorum reverentiam non invitat, sed etiam a devotione revocat, a pietate, a fide, experientia teste. Merito igitur Tridentinum: *Si quis dixerit receptos et approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumpue Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit* [4].

Diximus peccare *pro materiæ gravitate:* ideo graviter, si negligat cæremonias integrales quæ graviter præcipiuntur, vel accidentales in magna quantitate, aut cum scandalo gravi, aut cum contemptu.

Scholium I. — *De Sacramentalibus* [5].

Q. 1. *Quid et quot sunt Sacramentalia?*

R. *Sacramentalium* vocabulo nuncupamus *cæremonias quasdam ab Ecclesia inductas, ut ad instar Sacramentorum res sacras significent, et pie adhibitæ plurimum afferant*

[1] *Vid.* Baronius, *Annal. ad an.* 370, n. 44.
[2] D. Ambrosius, *Epist.* xx *ad Marcellinam sororem.*
[3] Gaume, *Catéchisme*, p. iv.
[4] Sess. 7, c. xiii.
[5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. vi, nn. 90 et seqq.

spiritualis utilitatis. Sex autem Sacramentalia enumerantur hoc versiculo :

Orans, tinctus, edens, confessus, dans, benedicens.

Orans, indicat Orationem Dominicam, et ceteras Ecclesiæ preces, præsertim publicas. — *Tinctus,* aspersionem aquæ lustralis, et sacras in diversis consecrationibus unctiones. — *Edens,* manducationem esculentorum quæ a Sacerdote benedicuntur. — *Confessus,* confessionem quæ a Diacono fit populi nomine feria v in Cœna Domini; secuti illam etiam quæ fieri solet in Missa et in Officio. — *Dans,* eleemosynam præsertim, et quidquid ex præcepto virtutis et Ecclesiæ tribuitur. — *Benedicens,* benedictionem Episcopi, Abbatis, Sacerdotis. Item benedictiones *candelarum, cinerum, palmarum,* etc. (E).

Q. 2. *Quænam est Sacramentalium efficacia?*

R. Sacramentalibus vis inest remittendi peccata venialia et gratiam sanctificantem augendi, non quidem ex opere operato [1] ; sed quatenus per illa pii quidam motus in nobis excitantur doloris aut charitatis, quibus venialia delentur. Pii autem illi motus obtinentur per modum impetrationis ratione precum Ecclesiæ, quibus ipsa Sacramentalia conficiuntur.

Rem explicat de more Angelicus : *Triplici ratione aliqua causant remissionem venialium peccatorum. Uno modo in quantum in eis infunditur gratia, quia per infusionem gratiæ tolluntur venialia peccata... et hoc modo per Eucharistiam et Extremam Unctionem, et universaliter per omnia Sacramenta N. L., in quibus confertur gratia, peccata venialia remittuntur. Secundo in quantum sunt cum aliquo motu detestationis peccatorum : et hoc modo confessio generalis* (per quam intelligenda videtur quæ fit recitando *Confiteor*), *tunsio pectoris et oratio dominica operantur ad remissionem peccatorum; nam in oratione dominica petimus :* dimitte nobis debita nostra. *Tertio modo in quantum sunt*

[1] In sententia communiori et veriori, quam tuentur Wigandt, Tournely, Lugo, Suarez, Croix, etc. Nam nullibi legitur hanc facultatem fuisse Ecclesiæ tributam.

cum aliquo motu reverentiæ in Deum et ad res divinas : et hoc modo benedictio Episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, quælibet sacramentalis unctio, oratio in Ecclesia dedicata, et si aliqua alia sunt hujusmodi, operantur ad remissionem peccatorum [1]. Hinc consultum est ad sumptionem aquæ benedictæ, etc., se excitare ad actus doloris, sive amoris.

Q. 3. *Quid in specie notandum venit de aqua lustrali, seu benedicta; deque Angelica Salutatione?*

R. Ad 1 : Aquæ lustralis usus sua imprimis antiquitate et origine commendatur ; ab Apostolica enim traditione manasse semperque in Ecclesia floruisse docent eruditi [2]. Aspersio aquæ lustralis est symbolum interioris ablutionis ; et per preces Ecclesiæ sanctificata ex ejusdem Ecclesiæ meritis ad salutares effectus habet efficaciam.

Synodus Novariensis hac de re notat : — 1. ut singulis Dominicis ante Missam parochialem aut conventualem populus consuetis precibus aspergatur ; — 2. ut ad eam asservandam juxta Ecclesiæ januas vas marmoreum sive lapideum ponatur, et nitidum servetur, ac in ejusdem aquæ renovatione vetus effundatur in sacrarium ; — 3. ut unusquisque fidelis eam suo in cubiculo religiose servet ; — 4. ut ædes fidelium a Parocho aliove Sacerdote ab ipso constituto, comitante Clerico, Sabbato Sancto benedicantur de more [3].

R. Ad 2 : Religiosa consuetudo Beatam Virginem salutandi ad certum campanæ signum mane et vespere ab Urbano II videtur excogitata. A Gregorio autem IX addita

[1] 3 p., q. 87, a 3.

[2] Nimirum antiquitus in medio templorum atrio erant aquæ salientes seu putei vel conchæ, ubi fideles templum ingressuri manus et os sibi lavare consueverunt (*Vid.* Bona, *De rebus liturgicis*). — Ex quo illud certe repetendum apparet quod adhuc penes nos catholici templa petentes manus dexteræ digito aqua lustrali perfuso sese crucis signo munire solent, ut sic purificati loco sancto divinisque rebus digniores sint.

Etsi autem olim non solerent fideles aqua benedicta se munire e templo egrediendo ; id tamen hodie passim est in usu, quod quidem contra externas tentationes utiliter fieri merito docet Bouvier, *De Eucharistia*, c. VI, a. 4, § II. — [3] P. 2, c. II, h. tit.

salutatio etiam ad meridiem : aliis alii tamen hanc piam consuetudinem tribuunt; quidquid sit, ea est antiqua, salutaris [1], et indulgentiis cumulata et ideo a Parochis diligentissime fovenda [2]. Idem dicatur de precibus fundendis pro defunctis, dato campanæ signo ad primam noctis horam. Et qualibet feria sexta de recolenda Passione Christi post meridiem : quod Benedictus XIV jussit Const. *Ad Passionis*, 1740 [3].

Q. 4. *Quænam sunt usitatiores in Ecclesia benedictiones?*

R. Hæ sunt usitatiores in Ecclesia benedictiones;

1. *Benedictio cereorum*, quæ suam habet originem ab institutione festi Purificationis B. M. V., cui instituendo viam patuisse tradunt eruditi, cum Gelasius Pontifex inhonesta illa lupercalia sustulit quæ peragebant Romani, ineunte februario, accensis cereis. Quare festum hujusmodi *Candelaja* solet appellari. — De Cereo Paschali Christi resurgentis figuram repræsentante, qui *via, veritas et vita est*, docet præclarissimus Annalium Ecclesiasticorum pater Cardinalis Baronius ad annum 418, Zozimum Pontificem decrevisse, ut in Parœciis omnibus adhiberetur. Ex quo patet ante sæculum v id obtinuisse;

2. *Benedictio et impositio cinerum*, et *Benedictio palmarum*. Cineribus benedictis adspergi jamdudum consuevere qui publicam agebant pœnitentiam. Nunc vero solet Ecclesia cineres benedicere iisque fidelium capita adspergere feria IV post Quinquagesimam (quæ idcirco *dies Cinerum* nuncupatur), ut salutarem mortis memoriam in eorum animos revocet, et sic ad pœnitentiam eosdem adhortetur initio jejunii Quadragesimalis. — *Palmarum* vero *benedictio* VIII certe sæculo antiquior est; ejus enim exstat testimonium in *Sacramentario* Gregorii M. Palmæ benedictæ tum christianæ charitatis symbola, tum triumphalem D. N. J. C. in Hierosolyman ingressum exhibent.

[1] *Vid.* Bergier, *Dict.*, art. *Ave Maria*. — Richard et Giraud, *Bibl. sacra*, art. *Salutation Angélique*.

[2] *Vid. Raccolta di orazioni e pie opere, per le quali sono state concesse dai SS. Pontefici le SS. Indulgenze, Novara*, 1847.

[3] *Vid.* etiam ejus *Notificatio* LXI.

Hæc porro omnia ut religiose tam a Parochis quam a fidelibus observentur Synodus Novariensis expresse jubet ;

3. *Benedictio Crucium cerearum.* Veteres rerum Ecclesiasticarum Scriptores Albinus, Amalarius aliique testantur eam fuisse jampridem in Ecclesia Romana consuetudinem, ut cera intra Paschatis octavam benediceretur fidelibus postea distribuenda; idque ad sanctissimam Christi humanitatem exhibendam. Ea porro cera modo imprimebatur *agnorum forma* ad significandum agnum Dei immaculatum; modo alia forma et præsertim sanctissimo *crucis vexillo.* — Cereas autem hujusmodi cruces consuevere antiqui pio animo suscipere, domi asservare; et in quibusdam regionibus eas statis supplicationibus ad urbis portas, vel parœciarum confinia, vel alia definita loca solemniter affigere, uti fit in Novariensi Diœcesi [2];

4. *Benedictiones ceteræ et exorcismi ad morbos depellendos, ad noxia animalia profligandа, ad ingruentes grandines avertendas.* Hic item usus sua antiquitate commendatur, uti videre est in Ritualibus etiam vetustissimis (T).

Quia tamen hac in re facillime foveri solet vana et superstitiosa credulitas populi, ideo hæc sapienter monet Synodus Novariensis :

1. Ut Sacerdotes omnes sedulo caveant ne benedictiones aut exorcismos desumant ex ineptis quibusdam libellis, qui circumferuntur; neque aliis unquam utantur cæremoniis precibusque quam quæ in Rituali R., quæque in Benedicti XIV operibus et Venerabilis Episcopi Caroli Bescape scriptis exhibentur. Imo neque exorcizare præsumant sub gravissimis pœnis absque expressa Episcopi licentia; — 2. ut, cœlo tonante et fœda ingruente tempestate, curet Parochus populum in Ecclesia convocandum; non tamen noctu. Eumque excitet ad peccatorum contritionem, Litanias Sanctorum aliasque preces, ipso alternante populo, recitet; eidemque suadeat Deum esse jejunio imprimis, orationibus et

[1] Loc. citato.

[2] *Vid. Degli scritti del v. D. Carlo Bescape Vescovo di Novara, ediz. compendiata ad uso de' RR. Parochi della Diocesi, Novara,* 1830.

virtutum exercitio placandum; neque ad flagella avertenda prodesse solum campanarum sonitum, imo potius ictus fulmineos provocare [1]; — 3. ut totis viribus in id incumbant Parochi primum ac ceteri dein Sacerdotes, quo e vulgo erroneæ opiniones de potestate dæmonum vel lamiarum prorsus eradicentur. Neque unquam quidquam fiat quod Religionis puritati et integritati fidei nostræ non sit consentaneum [2].

DISPUTATIO SECUNDA.

DE SACRAMENTO BAPTISMI.

CAPUT PRIMUM.

De nomine, natura, institutione et necessitate baptismi [3].

Q. 1. *Quid est Baptisma?*

R. *Baptismi* nomen græcam habet originem, ac generice significat *immersionem* et *ablutionem*. Prout vero est ritus Christianæ Religionis, ad ejus præstantiam indicandam Baptisma compluribus consuevere Scriptura et Patres designare vocabulis [4] : sic dicitur *lavacrum regenerationis; illuminatio; sepultura; sacramentum fidei; prima salutis tabula; janua sacramentorum : sigillum, signaculum, obsignatio,* etc. (H).

[1] De campanis *vid.* Benedictus XIV, *Notificazione* XX.

[2] *Vid.* Canestri, *La Rubrica de' Parochi, Alessand.*, 1843, ubi Parochus normam invenit sese gerendi in omnibus iis quæ spectant ad sacri sui ministerii exercitium. Hic notemus cum Quarti *De Processionibus*, ac Gavanto, *De Rub. Breviarii*, Litanias majores quando præscribuntur, non esse de necessitate duplicandas, seu integre repetendas a respondentibus; cum hoc tantum præceptum sit quoad litanias Sabbati Sancti ac Pentecostes.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 95 et seqq.; it. *Opera Dogmatica*, sess. VII, n. 36.

[4] Klee, *Hist. des dogmes* (t. II), alia plura nomina recenset.

Communiter autem Baptisma definitur : *Sacramentum a Christo institutum ad spiritualem hominum regenerationem, quæ fit per ablutionem aquæ, et cum expressa SS. Trinitatis invocatione.* Dicitur 1. *Sacramentum a Christo institutum*, per quæ verba Baptismus convenit cum aliis Sacramentis ; — 2. *ad spiritualem hominum regenerationem*, et sic patet ejus differentia ; — 3. *per ablutionem aquæ*, et sic designatur ejus materia ; — 4. *et cum expressa Sanctissimæ Trinitatis invocatione*, et sic ejus forma indicatur.

Q. 2. *An Baptisma sit verum Novæ Legis Sacramentum?*

R. Affirmative : de fide est a Tridentino et Florentino definitum Baptisma esse verum N. L. Sacramentum. Et sane ad verum et proprie dictum Sacramentum constituendum tria satis sunt : 1. ritus externus et sensibilis ; 2. Christi institutio ; 3. gratiæ divinæ collatio ex divina institutione. Atqui hæc tria in Baptismo concurrunt :

1. *Ritus externus* et *sensibilis* ; talis enim est ablutio aquæ : talis est etiam expressa illa Trinitatis invocatio ;

2. Quod talis ritus a Christo institutus sit probant illa verba : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, etc.*[1]. Hoc nec ipsi hæretici audent inficiari ;

3. Quod adsit *gratiæ collatio ex divina institutione* constat ex illo Christi oraculo : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*[2]. Ergo poterit qui renatus fuerit ; verum qui potest cœlum introire Dei gratia debet esse donatus. Hinc Tertullianus Baptismum vocat *sacramentum aquæ*[3]. Et D. Augustinus habet : *Si evangelicis verbis* in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, *Marcion baptismum consecrabat, integrum erat sacramentum*[4].

Q. 3. *Quandonam Baptisma fuit institutum?*

R. Valde probabiliter dicimus cum Catechismo R., Nazianzeno, Augustino et D. Thoma Baptisma fuisse institutum ante Christi passionem, quando nempe Christus in Jordane voluit a Joanne baptizari[5] ; tunc enim videtur aquæ

[1] Matth. 28. — [2] Jo. 3. — [3] De baptismo, c. 1.
[4] De baptismo, l. III, c. XV. — [5] P. 3, q. 56, a. 2.

virtutem regenerandi ex illo contactu tributam fuisse. Promulgatum vero constat post resurrectionem, cum Christus ipse Apostolos misit in universum mundum iis verbis : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* Ex quo quidem tempore passim obligare cœpit ; quia tunc passim sufficienter dignoscebatur.

Q. 4. *Quid statuendum de necessitate Baptismatis*[1] ?

R. 1 : Si sermo sit de parvulis, certum est illis baptismum esse necessarium ad salutem necessitate medii, *extra martyrium :* est contra Pelagianos, Manichæos, Wiclefitas, Calvinianos, etc. Probatur. — 1. ex Scripturis, ubi dicitur : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*[2]. Quæ lex cum generalis sit, etiam infantes comprehendere debet : qui tamen cum non sint capaces præcepti, dicendum est ea verba necessitatem medii includere, et conditionem *sine qua non ;* — 2. ex Patribus. Hæc habet Cyrillus : *Si quis non baptizatur, salutem non habet præter solos martyres*[3]. Et S. Ambrosius loquens de hac re ait : *Christus utique nullum excipit, non infantem, non aliqua præventum necessitate*[4] ; — 3. ex ratione : nemo potest salvari nisi per Christum, sic ut illi incorporetur et ejus fiat membrum ; atqui homo est per Baptismum, quod Christo incorporatur et illius membrum fit. Hinc Tridentinum definit : *Si quis dixerit Baptismum liberum esse, hoc est non necessarium ad salutem, anathema sit*[5].

Diximus *extra martyrium :* martyrium enim vices supplere Baptismi etiam in infantibus probat constans et perpetua Ecclesiæ praxis, quæ semper uti martyres venerata

[1] Triplex distingui solet Baptismus : *Flaminis*, et est ardens desiderium suscipiendi Baptismum. *Sanguinis*, et est martyrium hominis non Baptizati pro Christo perpessum. *Fluminis*, et verum est Baptisma, quod Christus instituit : quod Sacramentum est, ac quod semper intelligitur, cum sine addito usurpatur Baptisma : imo ceteri nonnisi istius vices supplent ; unde dicitur *unum baptisma.* Hæ species sequenti enumerantur versiculo :

Baptismum reddunt et votum *et* sanguis *et* unda.

[2] Jo. 3. — [3] Catech. 3ª.
[4] L. 1, de Abr., c. XVIII. — [5] Sess. 7, c. V, de bapt.

est infantes ab Herode pro Christo necatos [1]. Quod quidem fundamentum habet tum in illis verbis Domini ; *qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo* [2] : porro isti infantes Christum sunt confessi *non loquendo, sed moriendo,* ut canit Ecclesia; tum in illis : *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam* [3]. Hinc Cyprianus vel quivis alius [4] : *Martyrium appellatur tam corona quam Baptisma, quia baptizat pariter et coronat* [5].

R. 2 : Si vero sermo sit de adultis et rationis usum habentibus, item de fide certum est, ipsis quoque Baptismatis Sacramentum necessarium esse necessitate medii, imo et necessitate præcepti : verum extra votum atque martyrium. Primo necessitate medii ; si enim verba *nisi quis renatus fuerit ex aqua, etc.*, ita generalia sunt ut ipsos etiam infantes complectantur, tanto magis ad adultos pertinere dicenda sunt. Secundo necessitate præcepti; nam quod necessarium est necessitate medii ad salutem, eo ipso intelligitur a Deo et ab Ecclesia præceptum ; cum nihil gravius tam Deus quam Ecclesia præscribere debeat quam id sine quo salus comparari non potest. Atqui Baptismus ex dictis necessarius est adultis necessitate medii ; ergo et necessitate præcepti.

Diximus *extra votum et martyrium*. De martyrio jam patet. Votum autem (quo nomine intelligitur contritio perfecta

[1] Neque dicas istos infantes decessisse sine peccato originis utpote circumcisos, ideoque coli ut sanctos, non ut martyres. Hoc enim de pluribus verificari non potuit, quia circumcisio non dabatur ante octavum nativitatis diem ; Herodes autem omnes infantes jussit occidi a bimatu et infra. — Neque etiam dicas martyrium esse actum fortitudinis, cujus illi infantes non erant capaces. Utique martyrium sumptum pro voluntaria mortis acceptatione est actus fortitudinis formaliter ; sed accipi etiam potest pro ipsa morte pro Christo tolerata, quo sensu satis est ut sit actus fortitudinis objective : sic etiam ut martyres habentur plures infantes in odium Christi necati. *Vid.* Benedictus XIV, Constitutione *Beatus Andreas.*

[2] Matth. 10.

[3] Matth. 29. — *Vid.* Benedictus XIV, l. III, c. XV *de Canonizatione Sanctorum.*

[4] L. de singular. Clericor.

[5] Imo probabile est gratiam conferre statim ac martyr accipit lethale vulnus ; licet postea miraculose non moriatur. Ratio quia jam in causa mors accipitur : et ita est vere martyr Joannes Apostolus, et B. V. M.

vel amor Dei super omnia cum desiderio Baptismi suscipiendi) Baptismi vices, in illius suscipiendi impotentia, item supplere constat ex eo quod perfecta charitas est inseparabiliter conjuncta cum gratia sanctificante, juxta illud : *Qui diligit me, diligetur a Patre meo* [1] : idque declaratum habemus in Tridentino [2]. Unde Innocentius III, consultus de Judæo, qui se ipse baptizaverat, ait nullum esse Baptisma ; si tamen continuo decessisset, ad patriam evolasse, utique ob votum Baptismatis [3].

CAPUT SECUNDUM.

De materia et forma baptismi [4].

Q. 1. *Quænam est materia remota Baptismi?*

R. Indubitatum est, imo de fide materiam remotam Baptismi non aliam esse præter aquam naturalem, ut clare innuunt ea verba : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*. Hinc Tridentinum definit : *Si quis dixerit aquam veram et naturalem non esse de necessitate Baptismi, atque ideo verba illa D. N. J. C.* Nisi quis, etc., *ad metaphoram aliquam detorserit, anathema sit* [5]. — Est contra Bezam putantem quovis liquore Baptisma in necessitate conferri posse. Contra Seleucianos docentes in igne esse baptizandum, juxta illud Joannis Baptistæ, qui ait [6] Christum esse baptizaturum *in Spiritu Sancto et igne* [7]. Contra Socinianos, Quakeros aliosque, qui per aquam accipiunt munditiem cordis [8].

[1] *Joan.* 14. — Ex Layman autem aliisque communiter sufficit (saltem in eo qui Baptismi legem non novit) votum implicitum, generalis nimirum voluntas faciendi omnia quæ a Deo ad salutem præcepta sunt, in quibus adest profecto et ipsum Baptisma.

[2] Sess. VII, can. 4. — [3] Decr. Gr., l. III, t. XLII, *de bapt.*, c. 4.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 102 et seqq.

[5] Sess. 7, c. II. — [6] Matth. 3.

[7] Hoc tamen, ut patet, dixit Joannes ad discriminandum Baptismum suum, quasi diceret, se tantum baptizare in aqua, et Salvatorem in Spiritu Sancto esse baptizaturum, qui ignis est peccata consumens; vel qui igne charitatis inflammat nos.

[8] *Vid.* Moehler, *La Simbolica*, t. II, § 68.

Porro *loquendo de validitate* fatentur omnes naturalem esse existimandam aquam fontis, putei, maris, fluminis, lacus, cisternarum et pluvialem; nec refert frigida sit an calida [1]. — Idem est de aqua resoluta ex nive, glacie vel grandine : de aqua sulphurea seu minerali : de aqua defluente tempore nimboso a pariete vel arborum foliis, aut collecta ex densatis vaporibus. — Idem est de rore, de aqua venenata, turbida vel mixta cum alia re; modo aqua sit adhuc prædominans ita ut in communi existimatione adhuc censeatur aqua.

Sed habetur ut materia invalida sanguis, lac, oleum, vinum, urina, pituita, succus herbarum ac fructuum; cum non sit aqua. — Habetur autem communiter uti dubia materia : jus, lixivium, theum, cafetum, aqua soluta ex sale, cervisia et atramentum, tametsi tenue; cum talis aqua magis corpus polluat quam lavet.

Diximus vero *loquendo de validitate*. Nam ad licitatem quod spectat, extra necessitatem (in Baptismo saltem solemni), sub mortali est adhibenda aqua munda et consecrata[2], tum ex præcepto Ecclesiæ tum in reverentiam Sacramenti [3].

Quid (dices) *de aqua* arte alchymica *educta ex floribus, plantis, radicibus et materiis similibus?* Concina et Gonet cum D. Thoma negant aquam illam esse validam; quia artificialis est. Sed Continuator Tournely, Croix, Holzman, etc., dicunt eam esse probabiliter validam; et ideo in necessitate extrema esse adhibendam sub conditione, *si hæc materia sit sufficiens*. Docent enim Philosophi in mixtis semper vere et formaliter remanere elementa, quæ adhuc ars chymica posset in species suas resolvere, si ita placeret; et sic evaderet vera aqua, ut prius erat. Videtur etiam jus canonicum convenire [4].

[1] Hic notamus ex Synodo Novariensi (*de Bapt.*), pro incolumitate puerorum tuenda in rigida hieme, parum aquæ tepefactæ esse miscendum in cochleario cum aqua baptismali.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIV, n. 8.

[3] Hujus consecrationis meminit Auctor *Const. Apostol.*, l. VII et VIII; S. Basilius, *lib. de Sp. S.*, c. XXVII; S. Cyprianus, *Epist.* 70, *ad Jan.*, S. Ambrosius, l. I, *de Sacr.*, c. V; et S. Augustinus, *Hom.* XXVII et L.

[4] C. *In quadam*, de celeb. Miss.

Dicimus *arte alchymica;* nam aqua naturalis simpliciter distillata, rosis aut aliis floribus in aqua infusis, est vera aqua naturalis [1].

Quid (addes) *de saliva, sudore et lacrymis? de aqua fluente e vite et plantis? De glacie et nive non solutis?* De saliva verius illam asserunt materiam omnino ineptam, ut declaravit Innocentius III [2]. Idem communiter docent de sudore et lacrymis; non enim est vera aqua. — Aquam vero fluentem e vite et plantis, licet aliqui faciant materiam absolute invalidam, cum potius succus sit; melius tamen illam dubiam docent, quia adhuc aliquid continet de vera aqua. — Quoad ultimum vero, si nix vel glacies a baptizante ipso ita applicetur baptizando ut frictione illa resolvatur et fluat, baptismus est validus, quia reipsa admovet aquam: si autem nix vel glacies a baptizante injiciatur tantum baptizandi corpori, a cujus calore dein resolvatur, Aversa adhuc putat validum; sed dicendum non valere, aut saltem esse dubium; quia non videtur a baptizante ablui [3].

Carnam (quæres) *aquam, non aliud elementum elegit Christus pro materia Baptismi?* Præter sapientem Instituto-ris voluntatem ratio esse potest: tum quia aqua est elementum omnibus obvium, tum quia inter effectum aquæ in corpore et effectum Baptismi in anima maxima adest similitudo et optima analogia [4].

Q. 2. *Quænam est materia proxima Baptismi?*

R. Cum materia Sacramenti proxima non aliud sit quam usus et actualis applicatio materiæ remotæ facta subjecto cui Sacramentum confertur; cumque aqua applicetur baptizando per ablutionem, clare deducitur *ablutionem* ipsam

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 104.

[2] C. penult. de Bapt.

[3] Idem de pruina et grandine nondum solutis.

[4] Sic aqua corpus lavat et sordes abstergit, et gratia baptismi maculas abluit animarum. Aqua calores ardoris attemperat, et gratia baptismi passionum moderatur æstus ac castigat. Aqua omnia fecundat, et baptismi aqua irrigatus animus fit hortus amœnissimus. Aqua sedat sitim quæ est appetitus frigidi et humidi, et gratia baptismi omnia cordis nostri desideria cœlestibus implet. Ita Contenson, *Reflexio ubi de necessitate baptismi.*

esse materiam Baptismi proximam. Hæc autem ablutio tripliciter fieri potest: 1. per immersionem, corpus nempe mergendo in aqua sicut in balneo: primis sæculis Baptismus conferebatur per trinam immersionem; 2. per aspersionem, modo quo solent aspergi fideles aqua lustrali; 3. per infusionem, vel potius effusionem: et est ablutio hodie in usu in Ecclesia Latina, quæ consistit in effundendo aquam super caput baptizandi.

Ad valorem baptismatis nihil refert quocumque modo ex dictis puer abluatur, cum semper censeatur vere ablutus. Hæc nostra propositio non est contra Lutheranos vel Canonistas, qui nobiscum hac in re conveniunt. Sed contra Græcos schismaticos, qui dicunt Latinos a fide catholica discessisse omittendo trinam immersionem: at frustra ipsi nos calumniantur; licet enim illa triplex immersio esset in usu penes veteres, non ita tamen observabatur ut haberetur tanquam invalidus Baptismus collatus per simplicem infusionem vel aspersionem. Testem appellamus Cyprianum Episcopum Chartaginensem, qui doctrina et sanctitate inter primos præfulsit sæculo III: consultus quid sentiendum esset de Baptismate *clinicorum, qui aqua salutari non erant loti, sed tantum perfusi* [1], respondit *aspersionem quoque aquæ instar salutaris lavacri obtineri* [2]. Idem confirmatur ex facto, quod legitur in Actis Apostolorum [3], ubi constat tria circiter hominum millia Baptismum recepisse eadem die. At verisimile non est multitudinem tantam fuisse intra spatium unius diei ab Apostolis baptizatam per trinam illam immersionem. Verisimilius profecto videtur baptizata per simplicem aspersionem vel infusionem [4].

Diximus *ad valorem;* ad licitatem enim in qualibet Ecclesia sub gravi observanda est ea quæ viget consuetudo; cum res gravis sit. Hinc (si non urget necessitas) trina ablutio ex

[1] Epist. 76.

[2] *Clinici* more Ecclesiæ dicebantur qui falso religionis prætextu ad mortem usque differebant baptismi susceptionem. Est a græco *clinè*, lectulus. — [3] Cap. II.

[4] Justis autem de causis Ecclesia nostra immersionis ritum omisit, ac præcipue ut puerorum incolumitati et mulierum pudicitiæ consuleretur.

Rituali Romano sub gravi requiritur : nempe infunditur aqua super caput infantis in modum crucis, simul verba proferendo hoc modo : *N.* (exprimitur nomen baptizandi) *ego te baptizo in nomine Patris*, † fundat primo, *et Filii*, † fundat secundo, *et Spiritus Sancti*, † fundat tertio [1].

Q. 3. *Quænam corporis pars est abluenda ad validum Baptisma?*

R. Pro certo habent omnes valere Baptisma si ablutio contingat in capite uti præcipua corporis parte. Imo communissime docent valere etiam si contingat in scapulis, humeris, pectore, vel parte alia principali, quia est vera hominis ablutio ; quanquam extra necessitatem semper caput sit præferendum. Quia tamen semper remanet aliquale dubium, cum dissidium sit inter Doctores, ut notat Benedictus XIV [2], cumque hac in re tutiora semper sequenda sint, merito docet Angelicus quod, si caput non abluatur, Baptisma sit postea iterandum sub conditione, uti etiam Rituale præscribit.

Quid (inquies) *si ablutio contingat tantum in veste, vel in capillis?* Circa vestem fatentur merito tale Baptisma esse prorsus invalidum, cum sic non abluatur homo. — Quod pertinet ad capillos, alii negant cum Concina valere Baptismum ; quia crines non sunt animati. Alii vero probabiliter affirmant illud valere ; quia, licet crines non sint animati, bene sunt partes hominis (idem dicunt, si tantum abluantur ungues). Nobis videtur recta opinio Lugo et Layman, qui dubitant ; et ideo in necessitate dicunt Baptisma esse conferendum sub conditione : quod quidem dicendum etiam de baptismo qui non possit conferri nisi in digito, pede aut alia minima parte corporis.

Quidnam (addes) *si quis ad baptizandum puerum ipsum projiciat in flumen, formam Baptismi pronuncians?* Alii negant valere talem Baptismum ; quia contactus aquæ non fieret a ministro, sed a corporis mole. Alii affirmant ; quia

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 107.
[2] De Syn. Diœcesana, l. VII, cap. V.

jam hic omnia concurrunt: materia, forma, intentio et actio ministri. Utrumque est probabile [1].

Quid (dices) *si quis verba proferens supponat puerum alteri qui aquam infundit?* Invalidum tunc est baptisma; quia una et individua debet esse in Baptismo causa moralis, idem scilicet, et qui aquam infundit, et qui verba pronunciat. Aliter esset si quis puerum supponeret aquæ e tecto decidenti: tunc enim, cum hic solus moraliter operetur, ipse in veritate dicitur abluere.

Q. 4. *An infans in necessitate baptizari possit, etsi nondum natus?*

R. *Cum... præscribitur nemini sine baptismo competere salutem, ex illa maxime pronunciatione Domini, qui ait :* nisi renatus ex aqua quis erit, etc. [2], pro certo habendum est nullum esse Baptisma — 1. si pro puero abluatur corpus matris: sane puer est a matre omnino distinctus; — 2. si infans in utero matris clausus in nomine Trinitatis benedicatur : hoc est contra Cajetanum, a cujus tamen operibus jussu Pii V hæc opinio expuncta fuit; — 3. si mater nomine pueri oret Deum, et ea oratione ipsa mortem suam offerat in contestationem veræ fidei, ut excogitavit Ludovicus Bianchi; — 4. si ipsi parentes pro puero preces fundant ad Deum cum efficaci desiderio baptismum eidem conferendi: quod non inverisimile putavit Amort [3]. Omnes enim isti modi sunt insufficientes, cum in nullo eorum verificetur illud : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*, etc. Unde si puer

[1] Dicimus autem numquam fas esse infantem, quamvis mox decessurum, in flumen projicere; quia nunquam fas est innocentem directe occidere, ex illo Scripturæ oraculo (Exodi 23) : *Insontem et justum non occides.* Communiter tamen cum Layman dicunt licere aqua nimis frigida (si alia haberi nequit) puerum baptizare mox moriturum; licet timeatur ex hoc mors acceleranda. Quia mors non eveniret nisi per accidens; cum talis actio per se tendat ad ablutionem. *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 106.

[2] Ita Tertullianus, *De bapt.*, c. XII.

[3] Has hypotheses jam inanes ostenderat Vasquez, in 3, p. 1, S. *Tho. disp.* 151. — *Vid.* Bergier, *Dict.* — Richard et Giraud, *Biblioth. sacr.*, V° *Enfants*, *Baptême.* — Perrone, *de Baptismo.*

in utero clausus non potest ullo modo aqua tingi, ejus saluti provideri non potest [1].

Quod si puer in ipso matris utero per aliquod instrumentum aqua tingi possit, *etsi nondum pars ulla in lucem prodierit*, utrum valeat Baptisma sic collatum disputant. Alii negant; quia nemo dici potest *renatus* nisi prius natus sit. Porro de Baptismo dictum est: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*. Addunt auctoritatem Ritualis, cujus en verba: *Nemo in utero matris clausus baptizari debet*. Addunt SS. Thomam, Augustinum, Isidorum [2]. Sed alii satis probabiliter affirmant, quibus non parum adhæret Benedictus XIV [3]; quia talis homo jam exsistit viator, et ideo potest Baptisma suscipere. De tali autem exsistentia explicant vocabula *nasci* et *renasci;* nonne de Christo in utero Virginis vix concepto dictum fuit: *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est* [4]? Rituale autem et Patres explicant de puero ita clauso in utero matris suæ ut baptizari nequeat, nisi abluendo solum corpus matris ipsius. — Nos porro putamus in casu necessitatis talem puerum esse omnino baptizandum sub conditione. Quod tamen non a Parocho, sed ab Obstetrice vel Chirurgo peragendum est pudoris causa [5].

Diximus *etsi nondum pars ulla in lucem prodierit;* nam, ut habet Rituale, *si infans caput emiserit, et periculum mortis immineat, baptizetur in capite; nec postea si vivus evaserit iterum est baptizandus*. Quod si aliam partem emiserit, puer post perfectam nativitatem est rebaptizandus sub hac forma, *si non es baptizatus, ego te baptizo* [6].

Sed (quæres) *an liceat incidere matrem ad baptizandum infantem?* Affirmative, si periculum mortis matris sit remotum; non vero si sit proximum. Cum enim non liceat ma-

[1] Quoad sortem infantium sine baptismo decedentium videantur dicta *de peco. orig.*

[2] 3 p., q. 68, a. 11; Ep. 57, ad Dardan.; Et ex c. CXV, de const. D. 4.

[3] De Syn., l. XI, c. V. — [4] Matth. 2.

[5] Laudatus Pontifex affert etiam doctrinam Sylvestri et Vasquesii, qui volunt esse baptizandum infantem licet adhuc involutum in secundina. Quod Layman censet probabile; nam secundina habetur veluti pars infantis, quia illa cum ejus umbilico continuatur.

[6] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 107.

trem occidere ut puer baptizetur, ita etiam non licebit eamdem probabili et proximo mortis periculo ob talem causam exponere. Ita ait Angelicus citans illud Apostoli : *Non sunt facienda mala ut eveniant bona* [1] : judicium autem de periculi natura ferendum erit a peritis. Hic tamen adnotamus : — 1. si mater jam mortua sit, tenetur curare Parochus ut ejus statim fiat incisio ; et fetus quam primum caute extrahatur, ubi spes aliqua effulgeat salvandi infantulum [2] ; — 2. si mater gravida sit ad mortem condemnata, quamvis generatim loquendo sit exspectandum tempus puerperii [3], valde tamen probabiliter dicunt Filliucius, Layman, Suarez, etc., quod (si certo timeatur infans morte decessurus priusquam nascatur) licite possit secari venter matris anticipando supplicium. Alias dilatio, quæ est in bonum prolis, vergeret in illius damnum.

Q. 5. *Quænam aquæ quantitas requiritur ad ablutionem?*

R. Cum non sit definita quantitas aquæ in Baptismo, ideo dicimus tantam generatim requiri quanta sufficiat ut corpus dicatur vere ablui. Communiter aiunt Concina, Layman, ac Tournely non sufficere unam vel alteram guttam, præsertim si gutta non fluat : verum tenent probabilius Elbel et Holzman id dubium esse. Ceterum si baptizans motu digiti madefacti statim ablueret partem corporis baptizandi, commune est cum Anacleto, Coninchio, Filliucio aliisque valere Baptismum; quia tunc aqua revera flueret.

Q. 6. *Quænam est forma Baptismi?*

[1] Rom. 8.

[2] « Croix hoc advertit circa praxim, nempe ut statim post mortem matris aperiatur os ejus, ut, si proles vivit, non suffocetur. Ait Cangiamila cum Possevino, Gobet, etc., peccare graviter parentes qui negligunt efficere ut fiat incisio ; et etiam chirurgos qui illam negligunt vel differunt... Præterea dicit quod si alter reperiatur, etsi non chirurgus, qui vires habeat faciendi incisionem, tenetur illam operari. » Ita Lignori, *Homo Apost.*, Tract. XIV, n. 9. Ceterum ad prospiciendum infantibus valde præstat ut consulatur laud. Cangiamila in sua *Embryologia sacra*, quæ adeo commendatur a Benedicto XIV, *De Synodo*. — It. vid. ejus Compendium, auctore Dinouart, ac penes Bouvier in Supplemento. — Quod Compendium habetur etiam in *Biblioth. sacrée des PP. Richard et Giraud*. — It. *Essai sur la Théologie*, etc.

[3] Ex L. prægnant., 3 ff., de pœn.

R. Definitum jam est tum in Lateranensi [1] tum in Tridentino [2] veram et legitimam Baptismi formam consistere in his verbis : *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, juxta illud Christi præceptum : *Euntes in mundum universum docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine*, etc. [3]. Ubi vides quinque ad formam pertinere juxta quæ ejus valor expendi debet. Pertinet ad eam — 1. *persona quæ baptizat*, saltem in actu exercito ; cum ipsa sit quæ operatur ; — 2. *actus baptizandi*, ut sic materia determinetur ad specialem effectum ; — 3. *persona quæ baptizatur ;* sicut enim ablutio, ita et forma circa determinatam personam versari debet ; — 4. *unitas divinæ naturæ*, ut vera habeatur Dei confessio ; — 5. *personarum distinctio cum propriis vocabulis*, ut probat Sanctorum Patrum consensus, Ecclesiæ praxis ac Christi institutio, a qua quidem suum habet effectum Baptisma.

Q. 7. *Quæ variatio formæ Sacramentum Baptismatis invalidat* [4] *?*

R. Videndum an variatio formæ sit substantialis, an accidentalis :

Variatio substantialis habetur quando non amplius exsistit substantia verborum quæ præscripta sunt ; et hæc profecto Sacramentum invalidat. Esset, v. g., si quis illud conferens dicat : *Ego te ungo.* Vel *ego te communico in nomine*, etc. Vel *ego te baptizo in nominibus Patris*, etc. Vel *in Patre et Filio*, etc. Vel *cum Patre et Filio*, etc. Vel *in nomine Patris per Filium et Spiritum sanctum*. Ratio est quia non satis explicaretur unitas essentiæ divinæ [5].

[1] C. Firmiter. — [2] Sess. 7, c. IV.

[3] Hæc forma semper viguit in Ecclesia Catholica, cum hoc solo discrimine accidentali quod Ecclesia Græca omittit pronomen personale *ego ;* et ejus loco dicit *baptizatur*, vel *baptizetur servus Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* — Hac de re errores enumerat Klee, *Hist. des dogmes*, t. II.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 108.

[5] Vel si adderet in fine ad nomina trium personarum *nomen Beatæ Virginis*, intendens Baptismum conferre in nomine B. Virginis, sicut in nomine Trinitatis ; quia perverteretur vera Divinitatis confessio : secus si hoc adderet ex importuna devotione. Vel si omittat particulam *te ;* quia

Variatio accidentalis habetur quando sensus adhuc remanet quoad substantiam : et hæc Sacramentum minime invalidat, nisi variet in ministro intentionem faciendi quod facit Ecclesia. Esset, v. g., si quis *vel* mutet idioma; *vel* substituat verba synonyma; *vel* adhibeat formam Græcorum ; *vel* omittat verbum *ego*. Ratio quia adhuc satis redditur sensus. — Vel (saltem in probabiliori sententia) si omittat verbum *in;* latino enim idiomate tacentur præpositiones ad elegantiam [1]. Vel ob balbutiem formam corrumpat in fine; sic enim voces constitutæ sunt ut, si aliquando cum vitio proferantur, idem significent, cum jam ab initio sensus præoccupatus sit. Hinc Zacharias Papa validum declaravit Baptisma ita collatum ob linguæ latinæ ignorantiam : *Ego te baptizo in nomine Patria, Filia et Spiritu Sancta* [2]. — Vel si dicat : *Ego te baptizo in nomine Patris, in nomine Filii,* etc., nam repetitio nominis ex se non mutat sensum [3]. Vel *cum nomine Patris, Filii,* ex decreto Benedicti XIV, 7 dec. 1741. Vel si omittatur conjunctio *et*, modo præponatur tertiæ personæ; nam ex communi usu, si sint plura nomina, sufficit conjunctionem addere ultimo [4].

non determinaretur Baptismus. Vel si omitteretur *ego te baptizo;* ex propositione ab Alexandro VIII damnata sub n. 27.

[1] « Hæc sententia, spectata ratione, mihi videtur verior; sed cum agatur de valore Sacramenti, saltem ob auctoritatem DD. dicerem ab altera non recedendum. Ideo recte ait Concina quod talis omissio non posset excusari a mortali. » Ita ait Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 112.

[2] Vel si dicat : *ego te baptizo in nomine Filii et Patris*, etc, licet etiam præponendo Filium velit significare hunc esse principium Patris; nam aliter ex se sonat nomen Patris. Neque error internus ministri præjudicat valori Sacramenti. Excipe si cum mente hæretica ita varietur forma, ut etiam externus alium sensum verba habere possint quam Christus intendit : tunc vera Ecclesiæ intentio perversa esset, ut si quis diceret *Spiritu sancta*, intendens tertiam personam esse mulierem.

[3] Id probabilius; attamen quia contraria opinio non est omnino improbabilis, ideo talem formam censeo non esse tutam. — Ita Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 111.

[4] Utrum vero, quin invalidetur Sacramentum, possit illud *et*, quod præponitur tertiæ personæ, omitti, alii affirmant; quia sic etiam est usus. Verum videtur id in nostro casu non posse; secus non haberetur personarum realis distinctio. Nam Spiritus sanctus generice loquendo tam competit Patri quam Filio; ut ergo fiat distinctio, illa particula conjunctiva videtur necessaria.

Quid (inquies) *si quis Baptisma administret in nomine Genitoris et Geniti et Procedentis ab utroque?* Baptismus hujusmodi saltem ut dubius habendus est ex S. Thoma; nam hic assumenda sunt illa nomina quibus communius consueverunt nominari Personæ. Item merito aiunt, si loco *Filii* dicatur *Jesu Christi;* licet enim Jesu Christus noscatur esse Filius Patris, tamen id non satis exprimitur.

Quid (quæres) *de hac formula :* ego te baptizo in nomine Sanctissimæ Trinitatis, *aut* in nomine trium divinarum personarum? Dicunt baptismum sic collatum esse invalidum, vel saltem valde dubium; nam in tali forma non satis distincte exprimuntur singulæ personæ SS. Trinatatis, ut voluit Christus[1].

Quid (addes) *de Baptismo in solo nomine Christi Jesu?* Nemo illum hodie uti validum habet; deest enim præscripta illa trina Personarum invocatio, de qua in Evangelio et in Tridentino. Neque obstant ea Scripturæ verba : *In nomine Christi baptizabantur viri*[2]. Communius enim et probabilius interpretes ibi pro nomine *Christi* intelligunt Baptismum a Christo institutum ad differentiam Baptismi Joannis : et hæc videtur vera sententia. Unde ait Billuart D. Thomam, qui docet Apostolos tunc sic baptizasse ex speciali Christi revelatione, hypothetice potius fuisse locutum[3].

CAPUT TERTIUM.

De Baptismi ministro[4].

Q. 1. *Quinam Baptismi minister quoad validam administrationem?*

R. Certum est contra Calvinum quemlibet, sive sit vir sive femina, sive christianus sive non, sive in necessitate sive extra, valide Baptismum conferre; ad illius enim admini-

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIV, n. 14; et *Op. Mor.*, l. VI, n. 111.
[2] Act. 8.
[3] Vid. *Bibl. de Vence*, vol. VI, *Dissert. sur le Baptême au nom de Jésus-Christ.* — Calmet, *Dictionn. de la Bible.*
[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 114 et seqq.

strationem non requiritur actus Ordinis. Hinc Augustinus ait Baptismum, *etsi nulla necessitate usurpetur, et a quolibet cuilibet detur, non posse dici non datum*[1]. Idque declaratum fuit a Lateranensi IV. Sane pertinet ad Dei misericordiam ut quæ sunt de necessitate salutis quisque facile inveniat.

Q. 2. *Quisnam est minister Baptismi quoad licitatem?*

Nota. Triplex distinguendus Baptismi minister quoad licitatem. Unus *ordinarius*, qui nempe jure ordinario cum cæremoniis ab Ecclesia præscriptis baptizat. Alter *extraordinarius*, qui item solemniter baptizat; sed ex delegatione tantum. Tertius *necessitatis*, qui in necessitatis casu baptizat, cæremoniis omissis. Hoc posito,

R. 1: Minister solemnis et ordinarius Baptismi *jure divino* est non solum Episcopus, sed etiam Sacerdos. Constat tum ex illis Domini verbis ad Apostolos ac Discipulos: *Euntes docete, baptizantes, etc.;* tum ex decreto ad Armenos; tum ex Catechismo R.; tum demum ex usu et praxi Ecclesiæ. — Diximus *jure divino;* nam præcepta a Tridentino et facta hodie Parœciarum distinctione, de jure ecclesiastico *minister ordinarius ac legitimus est Parochus, vel alius Sacerdos a Parocho vel ab Ordinario loci delegatus*, ait Rituale Romanum[2]; æquum est enim ut ipse pastor suis ovibus provideat[3].

R. 2: Minister solemnis extraordinarius Baptismi vi ordinationis suæ est Diaconus, ut habetur in Pontificali R. Verum id ex usu Ecclesiæ et jure[4] intelligitur tantum de commissione, vel licentia Episcopi aut Parochi: quæ quidem est tribuenda tantum in necessitate[5]. Hæc commissio adeo est in præcepto ut in communiori ac probabiliori nequeat

[1] Contra Parmen., l. II.

[2] Tridentinum, Sess. 24, cap. XIII, *de Ref.* — De Fontis Baptismalis origine et benedictione. *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* I.

[3] Hinc si mulier casu pariat in pago non suo a proprio duabus vel tribus tantum horis distanti, potest urgere ut in sua Ecclesia proles baptizetur. Imo id præcipitur in Novariensi Synodo, si possit commode fieri.

[4] Can. *Diaconos*, 13, Dis. 93.

[5] Quæ necessitas neque debet esse extrema, sed sufficit gravis et rationabilis, ut infirmitas Parochi, absentibus aliis Sacerdotibus, multitudo baptizandorum, vel Parochi assistentia ad infirmos, etc.

Diaconus sine illa solemniter baptizare, licet Parochus absit a quo petatur facultas, et urgeat casus.

R. 3 : Minister necessitatis quoad Baptisma est quilibet homo. Patet ex decreto ad Armenos, ex praxi fidelium et ex Patrum consensu. Sit pro omnibus D. Hieronymus : *Si necessitas,* ait, *cogit, scimus etiam licere laicis baptizare* [1]. Imo tunc, nedum quilibet possit, sed baptizare tenetur : *Secus*, ait Tertullianus, *laicus reus erit perditi hominis* [2].

Hic tamen ordo est observandus, ut nempe primus Parocho concedatur locus; cum ipsi specialiter animarum cura demandata sit. Quod si ille desit, en ordo ex Rituali : *Si adsit Sacerdos, Diacono præferatur, Diaconus Subdiacono, Clericus laico, et vir feminæ.* Sed ex eodem Rituali hic ordo invertitur 1. si id pudor exigat; 2. si unus præ alio melius baptizare sciat. — Item ex jure canonico prohibentur pater et mater propriam prolem baptizare, si alii adsint. — Item si adsit quidem Sacerdos, sed excommunicatus sit, in veriori sententia postponendus est; cum uti putidum membrum habeatur. Ita Navarrus, Salmanticenses, Suarez et alii.

Q. 3. *Quid dicendum si quis baptizet quidem in necessitate, sed non servato ordine personarum?*

R. Docent communiter laicum peccare graviter si baptizaret, etiam in necessitate, præsente Sacerdote ; cum Sacerdoti commissum sit ex potestate Ordinis baptizare. Si laicus autem baptizaret sine causa et præsente Diacono, qui non habeat commissionem, utrum adhuc ille peccet graviter disputant ; cum Diacono hoc jus non competat, nisi ex ipsa commissione. Si vero laicus, præsentibus aliis Clericis inferioribus baptizaret, recte aiunt id non esse mortale; cum hoc sit tantum aliqualis indecentia.

Quid vero (dices) *si quis non legitimus minister tamen solemniter baptizet?* Minister non legitimus solemniter baptizans peccat graviter; quia usurpat jus alienum in re gravi. Imo Clericos Diaconatu inferiores certum est ex jure fieri irregulares, si temerarie audeant solemniter baptizare [3] :

[1] Dial. advert. Lucif. — [2] De Bapt., c. VII.
[3] Decr. Greg., l. V, t. XXVIII ; de Cler. non ord. minist., c. I.

quod aiunt communissime currere etiam de Diaconis; nam, non interveniente delegatione, nullum ipsis competit jus. Hanc tamen pœnam communius et probabilius non incurrunt laici; quia textus loquitur de Clericis tantum.

Q. 4. *An duo possint simul unum baptizare?*

R. Si quilibet intendit agere independenter ab alio, ut causa particularis et individua, validus est Baptismus; quia adsunt omnia requisita, ut patet a simili in ordinatione, qua Sacerdotes noviter ordinati simul consecrant cum Episcopo (qui tamen primus formam complet ipse solus baptizat, ut patet). *Nec traderent aliud et aliud Sacramentum*, ait Angelicus; *sed Christus, qui est unus interius baptizans, unum per utrumque conferret*[1]. Hoc tamen, ut patet, erit graviter illicitum, nisi forte excuset præcipitantia aut timor ne infans non tinctus decedat. — Si vero unus intendit agere dependenter ab alio, ut causa communis et simultanea, tunc invalidus est baptismus, tam si dicat *ego te baptizo* quam si dicant simul *nos te baptizamus*. Nam, ut ait idem Angelicus, *homo non baptizat, nisi ut minister Christi et vicem ejus gerens. Unde sicut unus est Christus, ita oportet unum esse ministrum, qui Christum repræsentet.*

Sed quidnam (quæres) *si unus plures baptizet eodem tempore?* Tunc *valide quidem*, sed illicite extra casum necessitatis plures eodem tempore ab uno baptizantur. Nam Rituale R. formam illam : *ego vos baptizo*, ad plures simul directam reprobat, nisi adsit mortis periculum; nec tempus sinat ut singuli separatim baptizari valeant.

Diximus *valide quidem;* neque enim sic agendo diversificatur forma necessaria; nam plurale est singulare geminatum. Unde sic agere est contra usum, contra præceptum Ecclesiæ, ac Sacramenti dignitatem; non vero contra substantiam[2].

Potestne (addes) *quis seipsum baptizare?* Nec licite nec valide potest quis se baptizare; tum quia persona baptizantis diversa esse debet a persona baptizanda; tum quia Bapti-

[1] Q. 67, a. 6.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 29.

smus, cum sit spiritualis generatio, imitari debet naturam, in qua nemo se gignit[1].

Q. 5. *Quandonam Baptisma debet ministrari*[2]*?*

R. *Infantibus* quo citius fieri potest baptisma est ministrandum; et graviter peccat qui per multum temporis spatium differt. Id commune est ex pluribus Conciliis Provincialibus; Rituale vero sic habet: *Parochus hortetur ne pueris Sacramentum tantopere necessarium nimium differatur cum periculo salutis.* Sane, uti observat Catechismus R., infantes infinitis pene periculis obnoxii sunt: aliunde præstat eos citius a potestate dæmonis liberare. Qualis autem reputetur dilatio gravis dicunt communius et probabilius eam non esse talem, nisi 10 vel 11 dies excedantur. Plures Synodi, ut Novariensis[3], præcipiunt ut non protrahatur ultra triduum sine peculiari licentia Ordinarii. Imo parentibus ceterisque quorum ea cura sit excommunicationis pœnam minantur, si negligant ultra octiduum infantem ad Baptismum adduci.

Diximus *infantibus*: adultis enim Baptisma bene differri potest, uti docet Angelicus[4], ut sic plenius instruantur. Imo præstat ut taliter baptizandi sese Episcopo sistant[5].

Q. 6. *Quo loco Baptisma est administrandum?*

R. Cum locus ordinarius Baptisma conferendi sit Ecclesia, et quidem Parochialis, vel alia ubi jus fontis est, *generatim loquendo* in illa debet Baptisma administrari. Et peccaret mortaliter qui *sine necessitate* contrarium faceret; cum agatur de re gravi.

Diximus *generatim loquendo*: excipitur enim 1. si adsit periculum infamiæ in parentibus aut alterius damni gravis; 2. si infans sit filius Regis vel Principis[6], aut ab ipsis descendens, qui etiam potest domi baptizari solemniter[7]: *dummodo id fiat in eorum Capellis seu Oratoriis, et in aqua baptismali de more benedicta*, ita Rituale[8].

[1] Ex c. IV, *de Bapt.*
[2] De tempore et loco *vid.* Bened. XIV, *Notificatione* XCVIII.
[3] Pag. 78. — [4] 3 p., q. 68, art. 3.
[5] Quod monet etiam Synodus Novariensis.
[6] Clem. unica, *de Bapt.* — [7] Glossa in Clem. cit.
[8] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIV, n. 18.

Diximus *sine necessitate;* ea enim urgente, debet infans domi baptizari, ne periculum subeat sine Baptismo moriendi[1].

Q. 7. *Quoties Baptisma potest eidem ministrari?*

R. Cum Angelico : *Dicendum quod baptismus iterari non potest*, 1. *quia baptismus est quædam spiritualis generatio..., et ideo non potest baptismus iterari*; *sicut nec carnalis generatio...*, 2. *quia in morte Christi baptizamur, per quam morimur peccato, et resurgimus in novitatem vitæ; Christus autem semel tantum mortuus est : et ideo baptismus iterari non debet...;* 3. *quia baptismus imprimit characterem qui est indelebilis...*, 4. *quia baptismus principaliter datur contra originale peccatum : et ideo sicut originale peccatum non iteratur, ita nec baptismus*[2]. Hinc nullus est iteratus baptismus ; et qui temere baptizat jam valide baptizatum, aut qui jam baptizatus scienter iterum baptismum suscipit, grave committit sacrilegium et irregularitatem incurrit[3].

Quid (*dices*) si quis rebaptizet quidem, sed addat conditionem : *Si non es baptizatus?* R. Vel id agit sine causa; vel cum causa :

Si 1, mortaliter peccat sub conditione rebaptizans, inaniter Sacramentum usurpando. Utrum vero incurrat etiam irregularitatem quæstio est : alii negant; nam qui sub conditione baptizat jam baptizatum non vere rebaptizat : ac leges pœnales stricte accipi debent. Alii (et hoc videtur probabilius spectata auctoritate) affirmant ; nam Catechismus R., reprehendens qui in Ecclesia sub conditione rebaptizant pueros, quamvis certi sint eos jam domi rite fuisse baptizatos, sic inquit : *Sine sacrilegio id facere non possunt, et eam maculam suscipiunt quam divinarum rerum scriptores ir-*

[1] Hæc autem sunt hujusce periculi signa præcipua : 1. si puer oriatur sine vagitu et lacrymis ; 2. si modice respiret ; 3. si appareat lividus præsertim in facie aut capite ; 4. si nascatur post multum laboris obstetricis ; 5. si enascatur ante septimum mensem ; 6. si cranium habeat valde molle, aut suturas nimis apertas, aut alias partes disjunctas.

[2] 3 p., q. 66, a. 9.

[3] C. ex Litterarum II, *de apost. et reiterantibus bapt.*

regularitatem vocant. Ita etiam statutum tuit in Concilio Mediolanensi III[1].

Si 2, nedum peccet sic rebaptizans, imo laudabiliter agit; per conditionem enim et proximo et Sacramento consulit. Cum tamen temere rebaptizare sit mortale ex suo objecto et in genere sacrilegii, idcirco attente cavendum est an adsit causa, id est non leve et quodcumque, sed grave et prudens dubium de valore Baptismi jam prius collati, sive sit juris sive facti[2]. Qua in re notandum :

1. Ad probandam Baptismi collationem sufficere unum testem ocularem, probum et fide dignum, sive masculus sit sive femina[3]. Neque enim hic periculum deceptionis est : quod utique timeri potest in ceteris rebus humanis, in quibus vel acceptio personarum vel alicujus lucri spes unum testem nonnunquam valet facile corrumpere.

2. Baptisma præsumi jam collatum, si sermo sit de adultis qui nati sunt a parentibus catholicis et inter catholicos educati ; tametsi nullum exstet in libris baptizatorum accepti Baptismi testimonium, nisi graves adsint conjecturæ in contrarium[4].

5. Baptizandum sub conditione adultum qui ab infantia raptus fuerit a barbaris ; nec certo scitur an aliquando fuerit baptizatus[5].

[1] Et sane quando quis certo scit puerum esse jam valide baptizatum, et rebaptizat sub conditione, conditio puerililer, inaniter ac malitiose apponitur, et ideo merito habetur pro non apposita. Sed rebaptizare sine conditione et sine causa importat irregularitatem ; ergo etiam rebaptizare sine causa et sub conditione. Ita sentit ipse Benedictus XIV citans ea de re declarationem S. C. — *De Syn.*, l. VII, c. VI ; et *Notif.* 84.

[2] Dubium *juris* est quando constat Baptisma fuisse collatum cum materia vel forma vel intentione dubia. Dubium *facti* quando dubitatur, sive positive sive negative, an Baptismus datus sit an non. In utroque dubio debet minister rebaptizare sub conditione. *Quoties non inveniuntur certissimi testes qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur... absque ullo scrupulo esse rebaptizandos,* inquit Concilium Carthaginense V. (cap. *Placuit*, III, De consecrat., Dis. 4.) — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 122.

[3] Glossa in cap. *Cum itaque*, 112, de consecr., D. 4 ; et cap. *Nuper*, 51. Decr. Greg., l. II, t. XX, *de testibus*.

[4] C. *Veniens*, 4, de presb. non bapt.

[5] C. *Parvulos*, D. 4, de cons.

4. Quoties est iterandum Baptisma adultorum, secreto id faciendum esse ad evitanda murmura ac scandala [1] : et consulendus est Episcopus, sicuti in omni gravi re fieri semper debet.

Quomodo (dices) *se gerere debet minister cum infantibus expositis?* Si expositi sunt sine ulla schedula testante de Baptismo collato, consentiunt omnes eos baptizandos esse sub conditione. Imo licet schedulam habeant, sententia *verior* et *communior* adhuc tenet baptizandos esse sub conditione, nisi ea talis sit ut certitudinem pariat, v. g., si a Parocho noto scripta sit vel subscripta; alias semper remanet prudens dubium de valore. Ita Benedictus XIV *in suis Notificationibus :* et affert Concilium Mediol. III, ac declarationem S. Congr. Concilii 15 jan. anno 1724 [2].

« *Ce que nous disons des enfants exposés*, addit Gousset (*Du Baptême*, Théol. Mor., tom. II, n. 89), *s'applique naturellement aux enfants que les vagabonds laissent dans les lieux où ils passent, lors même que ces enfants seraient âgés de deux, de trois, de quatre ou cinq ans et plus, si on n'a pas de preuves certaines qu'ils ont été baptisés; car la plupart des vagabonds vivent sans foi, sans religion; et souvent ils n'osent porter leurs enfants à l'église, de crainte qu'on ne les interroge sur leur croyance ou qu'on ne découvre leur libertinage.* »

Quid (instabis) *agendum a ministro cum infantibus baptizatis jam ab obstetrice, vel a laico?* Respondet S. Carolus Borromæus [3] : *Si, re accurate investigata, Parochus exploratum habuerit puerum, forma servata, baptizatum esse, caveat omnino ne tunc sub conditione baptizandi formam adhibeat* [4].

Quid (addes) *cum pueris, quod constet baptizatos fuisse*

[1] S. C. 21 dec. 1733.

[2] Et Parochi et Sindaci est expositorum curam gerere, eosque ad hospitale mittere. Vid. *Instruzione per l' amministrazione dei Comuni*, 1 apr. 1838, §§ 51 et seqq. pro Regno Sabaudiæ.

[3] Instructio *De Baptismo.*

[4] Qui moriuntur cum dubio de validitate baptismi in loco sacro sepeliuntur; post factum enim recte supponitur factum quod erat de jure faciendum. Est Canonistarum doctrina.

ab hæreticis? De fide est valere Baptismum collatum ab hæreticis, si omnia requisita ad Sacramenti naturam adhibentur. Verum merito hodie dicunt præstantiores Theologi baptizatos ad hæreticis esse rebaptizandos saltem sub conditione [1]; nam gravissima urgent motiva (nostra præsertim ætate) dubitandi de valore talis Baptismi; cum constet facile nunc ab hæreticis violari vel materiam vel formam vel intentionem. Quia ipsi putant hoc Sacramentum non esse absolute necessarium; et ideo parum curant de eo rite conficiendo [2].

Quid agere debet Parochus si pro certo advertat plurimos fuisse ab obstetrice vel alio invalide baptizatos? R. cum Voit : Parochus poterit facile remedia adhibere, v. g., si parvulos istos invalide baptizatos privatim ad se vocet, et tanquam iis volens benedicere, frontem aqua baptismali ad hoc parata, vel in ejus defectu, aqua lustrali aspergat largiter, et insuper pollice bene madefacto signo crucis muniens clam pronunciet formam baptismalem. Res difficilior est si agatur de adultis, quorum baptismus renovari non potest sine admiratione ac scandalo. Voit id fere docet quod de pueris; Layman vero vult ut occulte admoneantur, et occulte baptizentur. Verum in hac re consulendus Episcopus, ut pro circumstantiarum varietate provideat.

Quæ maxima inconvenientia ne eveniant, monet Rituale *Curare debet Parochus ut fideles præsertim obstetrices rectum baptizandi ritum probe teneant et servent.* Verum ista diligentia in hoc Sacramento summæ necessitatis raro (proh pudor) adhibetur, obstetrices nec instruendo, nec examine probando circa illa omnia, quæ non modica sunt, et ad rite consecrandum baptismum in casu necessitatis inserviunt [3]. Quare Synodi fere omnes post S. Carolum [4] ac Benedi-

[1] Cum autem hic posterior baptismus datus sub conditione non sit certus, cum prior possit esse validus, hinc est dubium an remittat peccata post primum baptismum commissa. Hæc igitur hæreticus ad gremium Ecclesiæ rediens tenetur confiteri, et ab eis absolvi debet vel ante vel post iterationem baptismi. Ita Bouvier.

[2] *Vid.* Benedictus XIV, de Syn. Diœc., l. VII, c. VI. — Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 137. — [3] Baruffaldus, *Comment. in Rit. R.*

[4] In Actis Eccl. Mediol.

ctum XIV [1], uti Synodus Novariensis, merito ac graviter præcipiunt ut Parochi eas quæ obstetricum artem exercent bene instruant, eis insuper aperiendo difficiles casus qui in Rituali notantur et evenire possunt. Quia tamen obstetrices ex officio non habentur ubique, ideo tunc curare debent ut nonnullæ integerrimæ ac prudentes mulieres ad hoc munus deputentur; quæ tamen singulo biennio accurate sunt examinandæ, et semper monendæ ut duas saltem præter infantis matrem personas, si fieri possit, baptismo adesse curent, quæ modum quo res tota agitur animadvertant, ut sic fidem facere possint. Imo tenentur Parochi omnibus suis parochianis diligenter explicare quæ ad baptismum pertinent, etiam vernaculo sermone; quia evenire potest ut, occurrente inopinato casu, illud ministrare debeant [2].

Hæc insuper specialiter debent Parochi ex Synodo Novariensi :

1. Ut, quando agitur de Baptismo jam privatim collato, attente perpendant utrum rite collatus sit. Imo quoties ipsis infans baptizandus exhibetur, toties inquirant an domi fuerit aqua tinctus; — 2. ut ab Ecclesia procul distantibus suggerant ut, cum puerum baptizandum deferunt, aquam simul secum gestent, si quæ forte necessitas baptizandi extemplo urgeat; — 3. ut fontem baptismalem decenter ornatum et bene communitum teneant; ita ut aqua lustralis rite benedicta servari possit pura et nitida pro toto anni cursu, ac singulo quoque anno renovetur; — 4. ut feminas gravidas interdum moneant de omni cura habenda fetus quem utero gerunt. Unde sic caveant tam a sarcinis immodicis vehendis quam a ducendis choreis aliisque causis similibus quæ fetui nocere possint; — 5. ut, post expletos puerperii dies, sese templo sistant pro benedictione suscipienda, quæ a solo Parocho (excluso quocumque alio Sacerdote ab ipso non deputato) et quidem in ipsa Ecclesia tradenda est; — 6. ut caveant matres a decumbendo cum infante in lectulo, ob periculum suffocationis : est casu reservatus; — 7. ut sæpe commemorent parentibus officia erga liberos, et fidelibus

[1] Notificatione VIII. [2] Tit. *de Baptismo.*

omnibus sponsiones et obligationes Baptismi suscepti. Quam in rem animadvertant festum Circumcisionis adsignari pro dictis sponsionibus renovandis publice in Ecclesia; et summopere commendari ut functionem hanc sancte et religiosissime peragant, non omissa mentione Indulgentiæ plenariæ a S. Pontifice Pio VII concessæ [1].

CAPUT QUARTUM.

De Baptismi subjecto.

Q. *Quodnam est Baptismi subjectum* [2]?

R. Subjectum Baptismi dicitur quisquis est capax et idoneus ad illum recipiendum. Talis autem est *omnis* et *solus homo vivus* ab Adamo descendens, et nondum baptizatus, sive adultus sive infans.

Diximus 1. *omnis homo vivus :* ideo etiam jam in utero sanctificatus; tum ut fiat Ecclesiæ membrum, tum ut Christo configuretur per characterem; tum ut sit capax aliorum Sacramentorum. Hinc et Virginem Matrem Baptisma suscepisse docent Vasquez, Sotus, etc. [3]; — 2. *solus homo vivus :* mortui enim frustra baptizantur. Nam ex una parte cadaver non est capax generationis spiritualis : ex alia mortuus est extra statum viæ. Hoc est contra quosdam veteres hæreticos Cerinthianos, Cataphryges, etc. [4].

Articulus 1. — De Baptismo parvulorum.

Q. 1. *An recte baptizentur parvuli?*

R. Petrobrussiani et Henriciani contendebant irritum esse Baptisma infantibus collatum. Sed revincuntur erroris si

[1] Tit. *De Baptismo.*

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 121 et seqq.

[3] Aliis tamen placet Virginem excipere; cum Baptismi susceptio videatur injuriosa eximiæ ejus sanctitati. Hac de re *vid.* Trombellius, *Mariæ SS. vita et gesta*, Bononiæ, 1763, t. IV, p. 1, diss. 34.

[4] Vid. *Bible de Vence*, vol. VI, *Dissert. sur le baptême pour les morts.*

vix illa considerentur Christi verba : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei :* Nemo porro dixerit Christum a regno Dei excludere voluisse infantes. Talis semper fuit Ecclesiæ praxis ; talis Patrum doctrina. Unum appellamus Augustinum, qui de parvulorum Baptismo scribit : *Hoc Ecclesia semper habuit, semper tenuit, hoc et majorum fide suscepit, hoc usque in finem perseveranter custodit* [1]. Quare Tridentinum : *Si quis dixerit parvulos, eo quod credendi actum non habent, suscepto Baptismo inter fideles computandos non esse; ac propterea cum ad annos discretionis pervenerint esse rebaptizandos ; aut præstare omitti eorum Baptisma quam eos non actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ, anathema sit* [2].

Neque obstat quod pueris si onera imponantur quin scienter ea acceptaverint. Nam nonnisi anticipantur, cum statim ac adolescunt, ea teneantur suscipere ; lex enim Evangelii atque salutis omnes respicit. Unde libet cum Augustino exclamare : *Felix necessitas, quæ nos ad meliora compellit* [3] ! Quare non sunt interrogandi parvuli baptizati, cum ad annos discretionis perveniunt, num Baptisma ratum habere velint, ut idem Tridentinum definivit [4].

Q. 2. *An infantes monstruosi sint baptizandi?*

R. Si ita sint monstruosi ut non hominis formam referant, sed plane bestialem, non sunt capaces Baptismi. Quod si capite saltem et pectore hominis formam habeant, baptizandi utique erunt.

Quid vero (dices) *si caput tantum sit ferinum?* Differendum erit Baptisma donec certius res cognoscatur consulendo videlicet Episcopum. Quod si adsit periculum mortis, erit conferendum sub conditione : *Si es capax Baptismi, ego te baptizo.* Ita Rituale R. et S. Carolus, ac ipsa ratio suadet, ne forte pereat qui salvari potest.

Quid (inquies) *si infans membra hominis habeat geminata?* Si unum sit caput et unum pectus, licet quatuor sint

[1] Ser. 10, de ver. Apost. — [2] Sess. 7, de Bapt., c. XIII.
[3] *Vid.* Nat. Alexander, *Dissertatio* XIII, in sæc. XI et XII.
[4] Can. 14. — *Vid.* P. Perrone, *De Bapt.*, nn. 104 et seqq.

brachia vel pedes, unum est individuum completum; ideo unum tantummodo est dandum Baptisma. Si vero duo sint capita et duo pectora, duo judicantur individua; et ideo duo sunt danda Baptismata. At si duo essent capita et unum pectus, datur absolute unum Baptisma super unum caput; aliud vero datur super caput secundum, dicendo : *Si tu es alius homo.* Si tandem unum sit caput et duo pectora, primo est baptizandum caput absolute; dein infunditur aqua super duo pectora cum intentione non adhuc baptizatum abluendi, dicendo : *Si alius es homo.* Ita Rituale.

Quid (addes) *de fetu abortivo?* Optime censent fetum abortivum esse sub conditione baptizandum, si per aliquem motum det signum vitæ, et non constet esse anima destitutum; maxime hodie cum vigeat opinio non sine plausu a peritis recepta quod fetus vel ab initio conceptionis anima informetur [1]. Aliter dicendum de *massa carnea*, quæ nullam omnino habeat organorum dispositionem; cum anima corpori non prius infundatur quam istud sit formatum [2].

§ unicus. — De Baptismo filiorum, invitis parentibus.

Q. 1. *An recte baptizentur filii, invitis parentibus?*

R. Certum est 1. contra Catharinum et Durandum tale Baptismum validum esse, ut probat Benedictus XIV Instructione *Postremo mense. Non enim*, ut ait Augustinus, *scriptum est : nisi quis renatus fuerit ex parentum voluntate; sed : nisi quis renatus fuerit ex aqua, etc.* [3].

Certum est 2. Baptisma esse etiam licitum si agatur de filiis christianorum, quippe qui Ecclesiæ legibus subjiciuntur.

Q. 2. *An licite baptizentur infidelium filii, invitis parentibus?*

R. Communior et in praxi tenenda sententia, quam defendunt Thomistæ, docet *generatim loquendo* filios infidelium, si eorum parentes sint vel censeantur fore repugnantes, illicite baptizari, quamvis ipsorum parentes christianis Princi-

[1] *Vid.* De Restit., *ubi de abortu.*
[2] *Vid.* Essai sur la Théologie, etc., § v, p. 211. — [3] Ep. 98.

pibus civiliter subjiciantur. Etenim præter alia mala quæ comitantur tales baptizatos, vel ipsi subducuntur a parentibus, et eis fit injuria; nam *de jure naturæ est quod filius antequam habeat usum rationis sit sub cura patris* [1]. Vel relinquuntur penes eosdem, et fit injuria Sacramento; cum illud exponatur irreverentiæ. Firmatur ex praxi Ecclesiæ et Constitutione Benedicti XIV *Probe te* [2].

Diximus *generatim loquendo*. Nam si christiane poterunt educari, etiam licite baptizabuntur: 1. si parentes sint nostra mancipia; tunc enim nostri potius juris sunt quam illorum;

2. Si parentes fuerint baptizati, vel uterque, vel saltem alteruter; quia tunc Ecclesia jus habet in eos;

3. Si alteruter parentum petat; quia justa ejus voluntas voluntati injustæ alterius præferenda est in favorem fidei et prolis. Item si, mortuo patre, consentiat avus paternus etiam matre reluctante; cum apud ipsum sit patria potestas;

5. Si infans sit in periculo mortis; tunc enim bono prolis providetur quin alicui injuria fiat; cum ab omni sit subtrahendus hominum potestate per mortem;

5. Si suæ jam compos rationis Baptisma petat ex se; quia in negotio Religionis jam est juris sui. In dubio autem de usu rationis sufficit ætas septem annorum;

6. Si filius sit positus extra curam parentum, ut si esset expositus; tunc enim juri suo censerentur renunciasse. Item si bello parentes capti sint; nam jure belli captivi sunt victoris.

7. Si pater offerat filium, et postea consilium mutet; jam enim Ecclesia jus acquisiisset. Ita Benedictus XIV, plura S. C. decreta, ac communis Doctorum sensus.

Quid vero (dices) *si proles jam sit, invitis parentibus, illicite baptizata?* Tunc Benedictus XIV, Instructione *Postremo mense,* prohibet prolem reddere parentibus ob certum periculum tum perversionis prolis, tum profanationis Sacramenti.

[1] S. Thomas, 2, 2, q. 10, a. 12. — Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 126 et seqq. — [2] *Vid.* Etiam ejusdem Breve, *Postremo mense.*

Articulus 2. — De Baptismo adultorum.

Q. 1. *Quandonam adultorum Baptisma est administrandum?*

R. Adultorum *baptismus*, ait Rituale R., *ubi commode fieri potest, ad Episcopum deferatur, ut, si illi placuerit, ab eo solemnius conferatur; alioquin Parochus ipse baptizat, statuta cæremonia.* Porro adultorum Baptisma præstat *ad aliquod tempus* differre; tum ad cautelam Ecclesiæ, ne decipiatur; tum ob reverentiam Sacramenti, ut sancte administretur; tum ob utilitatem ipsorum baptizandorum, ut plenius instruantur. Diximus *ad aliquod tempus;* nam diu illud differre esset contra propriam charitatem se tanto bono privando. Antiquitus diversa tempora præscripta fuerunt; nunc tamen res tota Episcopi judicio relinquitur (I).

Q. 2. *Quænam ad Baptisma adultorum requiruntur dispositiones?*

R. 1 : Ad validam susceptionem Baptismi in adultis requiritur et sufficit intentio [1]. Unde Baptisma ex metu gravi susceptum licet dedeceat, nam, ut ait Tertullianus, *non est religionis cogere religionem;* valet tamen, quia sufficienter voluntarium : et suscipitur Sacramentum, quamvis non res Sacramenti. Hinc Concilium Toletanum IV validum declaravit Baptisma Judæorum, quibus a Sisebuto in Hispaniis propositum fuit, vel ut Baptisma, vel ut cruciatus eligerent; electio enim voluntaria fuit, cum vere voluerint Baptisma ad cruciatus vitandos.

R. 2. Ad licitam autem Baptismi susceptionem in adultis requiritur præter intentionem 1. fides : nam *sine fide impossibile est placere Deo* [2]; — 2. timor Dei; nam *qui sine timore est non poterit justificari* [3]; — 3. spes justificationis; secus fictitia esset illius voluntas; — 4. initium amoris Dei; impossibile enim est ut eum non incipiamus diligere a quo bonum speramus; — 5. propositum christiane vivendi; secus nugatoria esset Satanæ renunciatio, factaque Deo promissio; — 6. pœnitentia, juxta illud Scriptu-

[1] *Vid.* de Sacr. in genere, disp. 1, c. 1, a. 2.
[2] Hebr. 11. — [3] Eccli. 1.

rarum : *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum*[1]. Excipe si quis solum originale peccatum haberet; nam neminem pœnitet de alienis. Verius autem tradunt sufficere attritionem ; cum enim Baptismus ad delenda etiam actualia ante ipsum commissa sit institutus ; si præexigeret contritionem quæ *operit multitudinem peccatorum*[2], præexigeret affectum ad quem producendum est institutus. Ad rem Angelicus [3]: *Ad hoc quod homo se præparet ad gratiam in Baptismo percipiendam, præexigetur fides, sed non charitas; quia sufficit attritio præcedens, etsi non sit contritio*[4].

CAPUT QUINTUM.

De Baptismi virtute et effectibus.

Q. 1. *Quinam est primus effectus Baptismi?*

R. Primus effectus Baptismi est remissio plena et integra peccatorum omnium, nempe tum originalis, cum personalium actualium, si quæ commissa fuerint. Est de fide, et probatur ex eo quod, dicente Scriptura, *nihil est damnationis in iis qui vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem : quicumque baptizati estis, Christum induistis*[5]. Hinc omnes renati in Baptismate appellantur passim *innocentes, immaculati, puri, innoxii, facti Deo dilecti, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi;* ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur[6]. Hinc est etiam quod Ecclesia universalis illud publice canit de Baptismo : *Confiteor unum baptisma in remissionem peccato-*

[1] Act. 2. — [2] Jac. 5. — [3] In 4 D. 6, q. 1, a. 3.

[4] Neque etiam requiritur confessio Sacramentalis ; quia ante Baptisma non est homo illius capax ; post autem jam ablatum est *totum id quod veram et propriam peccati rationem habet*, ut ait Tridentinum (*Sess.* 5, c. v, *de pec. orig.*). Quanquam, ait Bouvier, adulti antequam baptizentur utiliter aperirent conscientiam suam, ut tutius dirigi ac convenientius præparari possint.

[5] Rom. 6 et 1 Timoth.

[6] Præsertim (ait Stapf., § 269) *innocentia et gratia baptismalis* summa cum sollicitudine servari atque muniri debet, ut per totam vitam illibata maneat.

Lecta dignissima sunt quæ Oberrauch, t. VI, § 291 et seqq., de præ

rum [1]. Rem decretorie definivit Tridentinum adversus hæreticos dicens : *Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam quæ in Baptismate confertur reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id quod veram et propriam peccati rationem habet; sed illud dicit tantum radi, aut non imputari, anathema sit; in renatis enim nihil odit Deus* [2].

At (inquies) *per Baptismum non tollitur concupiscentia; atqui concupiscentia est peccatum, ergo*, etc. Negamus minorem; fuit utique constans hæreticorum doctrina concupiscentiam vere esse peccatum, eaque a Philippo Melanchthone suorum omnium nomine sic tradita est : *Scholastici* (nempe Catholici) *dixerunt concupiscentiam non esse peccatum, sed tantum pœnam, et vocarunt fomitem : nos dicimus et pœnam in rea natura et peccatum esse* [3]. Sed contra eos Tridentinum declaravit : *Manere in baptizatis concupiscentiam vel fomitem, hæc Sancta Synodus fatetur et sentit; quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet* [4].

Quidquid est contra legem (instabis) *peccatum est; atqui concupiscentia est contra legem : lex enim accusat, et arguit non tantum consentire, vel ire post concupiscentiam, sed ipsum concupiscere; ergo*, etc.

R. Hæc argumentatio tota est Calviniana [5]. Sed facile refellitur sic distinguendo : quidquid est contra legem *voluntarie* et libere peccatum est, Conc.; quidquid est contra le-

stantia hujus gratiæ disserit. « *Unde satis mirari, imo satis dolere nemo facile queat quod ii qui adolescentiam aut ex munere publico, aut ex privato officio curant in explicando tanti momenti negotio tam segnes, et plerumque etiam nulli sint. Quasi vero præ omni scientia, eruditione ac civilitate morum prima integritas non esset decus sine comparatione primum. Reliqua cuncta sine hoc adolescentem parum reipsa exornant; et ingentium insuper malorum occasiones sunt. Sed umbratica pro veris maxime curantur, et summis male neglectis, ingentes non raro conatus soli adolescentum ruinæ proludunt.* »

[1] *Vid.* Perrone de Bapt., n. 166.
[2] Sess. 5, Can. 4. — [3] Opp., t. II, p. 99.
[4] Sess. 5, Can. 5. — [5] In Rom. VIII, 1.

gem *nec libere*, nec *voluntarie*, peccatum est; negamus. Concupiscentia porro non est in nobis libere et voluntarie, ergo per se peccatum esse non potest, nisi velimus admittere peccata necessaria, quod est absurdam. *Tribus modis* (difficultatem sic explicat Bellarminus) *tribus modis concupiscentiæ reatus intelligi potest : primo dici potest reatus concupiscentiæ reatus ille qui ab ipsa oritur, ab ipsa fundatur, ita ut reus sit qui ipsam habet quia ipsam habet. Secundo dici potest reatus concupiscentiæ is quo ipsa facta est, non quem ipsa facit... Tertio dici potest etiam reatus concupiscentiæ is quem ipsa facit si pertrahit ad consensum, ut non sit proprie homo reus, quia concupiscentiam habet, sed quia concupiscentiæ cedit* [1].

Sed si ita res est, quomodo ergo (dices) *Paulus concupiscentiam appellat peccatum* [2]? Apostolus concupiscentiam appellat peccatum non sensu proprio, quasi vere et proprie peccatum sit; sed sensu translato et metaphorico, id est per figuram illam quam Rhetores vocant Metonymiam, cum nempe effectus ponitur pro causa, uti dicitur *pallida mors, morbi pallentes, tristis senectus, ira præceps*, etc. *Vocavit Paulus concupiscentiam carnis peccatum* (ait Andreas Vega theologus, qui Tridentino Concilio interfuit) *quia effectus est et pœna peccati, vel certe quia trahit et invitat ad peccatum; non vero quod eam crediderit proprie esse peccatum, id est divini transgressionem mandati. Hæc est expositio a Patribus in hoc Concilio Tridentino* [3]. Id, præterquam quod clare eruitur ex Paulino contextu (additis illis Joannis verbis *concupiscentia parit peccatum*), expresse declaravit Concilium Tridentinum, inquiens *Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse concupiscentiam ab Apostolo peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est et ad peccatum inclinat;* et *si quis contrarium senserit*, sub pœna anathematis *damnat* [4].

Sed hæc (regeres) *vera quidem erunt, si sermo sit de peccato illo quod conjunctum habet reatum, sive imputationem*

[1] De amis. grat., lib. 5, cap. XIII. — [2] Rom. 7 et 8.
[3] De justificat., l. XI, c. XV. — [4] Sess. 5, Can. 5.

et damnationem : quod autem si loquamur de illo peccato quod sit sine ulla imputatione et damnatione, quia hæc per baptismum sublata sunt? Revera Tridentinum verba protulit de peccato quod est mors animæ, uti legere est in canone secundo sessionis quintæ.

R. Hæc fuit quidem contentio ab hæreticis in dicto Concilio proposita. Concedebant nimirum Lutherani et Calvinistæ per Baptisma deleri penitus reatum et imputationem peccati originalis, sed simul contendebant ipsum peccatum adhuc in renatis manere, licet sine imputatione et damnatione. — *Peccatum remittitur in Baptismo* (inquiebat Lutherus) *non ut non sit, sed ut non imputetur... Ecce est et remanet peccatum* (post Baptisma) ; *sed non imputatur* [1]. Eidem concinebat Calvinus dicens : *Tamesti* (renati) *adhuc a peccato teneantur obsessi, mortis tamen potestati jam exempti sunt, et omni maledictioni* [2]. Sed cum per se clarum et evidens sit nihil prorsus esse in renatis quod Deo sit odiosum, idcirco Tridentinum tulit Canonem decretorium, dicens : *Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam quæ in Baptismate confertur asserit non tolli totum id quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum non imputari, anathema sit.*

Futilis autem et irrationalis est (ne dicam ridicula) exceptio qua dicitur Concilium loqui de peccato illo quod est mors animæ. Duplex enim Concilii definitio distinguenda est pro duplici hæreticorum errore profligando lata in sessione quinta. Quidam nempe tradebant Adæ prævaricationem ipsi soli nocuisse, et non ejus propagini, vel saltem ejusdem inobedientiæ peccatum in terrestri paradisso patratum mortem quidem et pœnas corporis in omne genus humanum transfudisse, sed non peccatum, *quod est more animæ :* Contra hos Tridentinum sic definivit canone secundo sessionis quintæ : *Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, et non ejus propagini asserit nocuisse... aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum mortem et pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et*

[1] Tom. XI, p. 100. — [2] In Rom. 8, 1.

peccatum quod est mors animæ, anathema sit. Lutherani vero et Calvinistæ, distinguentes in peccato reatum inter et actum, concedebant per Baptismum tolli utique peccati reatum sive imputationem et damnationem, sed contendebant peccatum ipsum remanere actu : istos quoque damnavit Concilium in dicta sessione Canone quinto his verbis : *Si quis, per Jesu Christi Domini nostri gratiam quæ in Baptismate confertur... asserit non tolli totum id quod verum et proprium peccati rationem habet, sed illud dicit tantummodo radi aut non imputari, anathema sit; in renatis enim nihil odit Deus.* Ergo de quocumque peccato loquantur adversarii, in damnationem Concilii incidant semper necesse erit. Loquuntur nimirum de peccato *quod est mors animæ*, id est conjuncto cum reatu ac imputatione? et tunc incidunt in anathema canonis secundi. Loquuntur de peccato quod non est mors animæ, id est sine reatu ac imputatione? et tunc incidunt in anathema Canonis quinti.

Verum nonne (*dices ultimo*) sanctus Augustinus expresse docuit : *Peccatum originale post Baptismum transit reatu, sed remanet actu?*

R. Fuit hæc petulantissima Lutheri assertio, quam sic apprime refellit Bellarminus : *Lutherus crimen falsi commisit; nunquam enim sanctus Augustinus dixit peccatum in aliquo esse; sed non imputari, vel actu manere, reatu transire. Neque enim tam stupidus erat ut non intelligeret reatum a peccato separari non posse cum in eodem libro scripserit : hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati* [1]. *Loquitur igitur sanctus Augustinus de concuspiscentia, eamque dicit in renatis non esse peccatum, non imputari, nec reos facere, licet maneat quoad actum* [2].

Q. 2. *An alii sint Baptismi effectus?*

R. Affirmative, atque 1. est condonatio cujuscumque pœnæ peccatis antea commissis debitæ, per quam, uti habet Tridentinum, renati fiunt *innocentes, immaculati, puri, innoxii, Deo dilecti, heredes Dei, coheredes Christi, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur.* Æquum est

[1] De Nupt. et conc., c. XXVI.
[2] Bellar., de amiss. grat., lib. V, c. XIII.

enim ut qui ad vitam novam renascitur nihil habeat de veteri.

2. Effectus est collatio tum gratiæ sanctificantis cum gratiæ Sacramentalis. Primo quidem *gratiæ sanctificantis;* neque enim nisi per illius infusionem delentur peccata : unde bene ait Apostolus : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis* [1]. Secundo *gratiæ Sacramentalis*, ad rite nempe Christiani munia obeunda, cum ideo sit baptisma institutum [2].

3. Est capacitas tum alia Sacramenta suscipiendi, tum de aliis Ecclesiæ bonis participandi ; baptizatus enim fit *civis Ecclesiæ, frater Christi, coheres, membrum illius, templum et organum Spiritus Sancti*, sicut ait D. Chrysostomus [3].

4. Est characteris impressio ex dictis de Sacramentis in genere [4].

5. Est cognatio spiritualis, sed hæc tantummodo jure Ecclesiæ [5].

Sed Baptismus Joannis operaturne istos effectus? Lutherani et Calvinistæ tenent Baptismum tum Christi tum Joannis ejusdem esse virtutis ; et utrumque operari per solam eos suscipientis fidem. Verum aliter res se habet ; ait enim Tridentinum : *Si quis dixerit Baptismum Joannis habuisse eamdem vim cum Baptismo Christi, anathema sit* [6]. Nempe primus ex opere operantis pœnitentiam operatur ; alter vero operatur gratiam ex opere operato [7].

[1] 1 Cor. 6.

[2] Simul autem cum sanctificante gratia infunduntur non tantum dona Spiritus Sancti et virtutes Theologicæ, ut eruitur ex Tridentino (Sess. 7, c. VII) ; sed etiam ceteræ virtutes morales, uti habetur in Cathechismo R. Et hoc quidem maxime firmatur auctoritate Clementis V, qui in Concilio Viennensi hanc *opinionem tanquam probabiliorem et dictis Sanctorum et Doctorum modernorum Theologiæ magis consonam et concordem, sacro approbante Concilio, duxit eligendam* (V. Baudrand, *L'âme élevée à Dieu*, c. XVIII. — [3] Homil. ad Neophil.

[4] Disp. 1, c. V, a. 2. — *Vid.* Klee, *Hist. des dogmes*, t. II, p. 144, ubi pluribus id adstruit.

[5] *Vid.* dicenda *De matrim.*, Disp. 3, c. II, a. 1, § 2.

[6] Sess. 7, de Bapt., c. I.

[7] *Vid.* Bellarminus, *De Bapt*, c. XXI, § 12 et seqq. — *Bible de Vence, Dissert*, vol. VI, *Sur les trois baptêmes, des Hébreux*, etc.

Quid (addes) *de Baptismo flaminis et sanguinis?* Baptismus flaminis, cum perfectam conversionem includat, et votum explicitum vel implicitum Baptismi fluminis (cujus vicem supplet ex Tridentino [1]), eosdem effectus producit quoad culpæ remissionem et collationem gratiæ [2], Baptismus vero sanguinis, quasi ex opere operato [3] ex quodam privilegio ratione imitationis Passionis Christi, remittit culpam et pœnam (excluso tamen charactere Sacramentali). Hinc Innocentius III ait : *Injuriam facit martyri qui orat pro martyre* [4].

In adultis tamen præter acceptationem martyrii, quæ sit saltem habitualis ex motivo supernaturali, requiritur probabilius etiam contritio vel dilectio Dei super omnia [5]. Probatur ex illo Apostoli : *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam; charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* [6]. Hæc est Angelici doctrina, qui ait : *Effusio sanguinis non habet rationem baptismi, si sit sine charitate* [7]. — Neque martyrium subire importat semper charitatem perfectam habere, nam potest quis velle potius mori quam novum peccatum committere propter metum inferni tantummodo.

CAPUT SEXTUM.

De Baptismi cæremoniis.

Q. 1. *Quid de cæremoniis Baptismi?*

R. Baptismi cæremonias vetustas esse fatetur ipse Calvinus [8]. Aliæ porro Baptismum antecedunt, ut *nominis impo-*

[1] Sess. 4, c. IV.

[2] Non autem quoad impressionem characteris et deletionem cujuscumque reatus pœnæ ; cum hoc solius Sacramenti sit proprium.

[3] *Vid.* Bouvier, *De Bapt.*, c. I, a. 2, § 2, pr. 2.

[4] *Decret.*, l. III, t. XLI, c. VI. — Hic prodest etiam infantibus, ut probat Ecclesiæ praxis, quæ SS. Innocentes ut martyres colit. Unde qui contrarium assereret habendus esset saltem ut temerarius.

[5] *Vid.* Lignori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 96 et seqq.

[6] 1 Cor. 13. — [7] 2, 2, q. 124, a. 2.

[8] Illarum sane meminit S. Justinus, *Dial. cum Triph.*, *Tertullianus*, *De præscr.*, c. XLI, S. Cyprianus, *Ep.* 2, S. Cyrillus, *Cath.*, 1, S. Ambro-

sitio, exorcismi. Aliæ ipsum comitantur, ut *abrenunciatio Satanæ, fidei professio, unctio olei sacri.* Aliæ subsequuntur, ut *unctio chrismatis, cerei accensi traditio.*

Ad cæremoniarum dignitatem et Sacramenti reverentiam, notandum 1. quod cæremoniæ e Rituali Romano sint omnino suscipiendæ ac religiose observandæ ; 2. quod eas negligere in parte notabili sit peccatum mortale, excepto si Baptisma privatim administretur. Sic communiter putant esse mortale baptizare sine patrinis designatis ; cum id sit de præcipuis cæremoniis. Vel baptizare in aqua minime consecrata ; vel sine unctione Chrismatis ; vel cum Chrismate alterius anni, nisi oleum novum Pastor non sit accepturus per decem vel undecim dies, et adsit periculum in infante [1].

Q. 2. *An si Baptismus sit repetendus et cæremoniæ repetendæ sint ?*

R. Alii affirmant cum Salmanticensibus et D. Antonino simul cum baptismo esse repetendas cæremonias ; quia hæ habentur ut quoddam accessorium, cujus proprium est ut sequatur naturam principalis. Sed communius negant cum Busembaum, Coninchio, Suarez, aliisque ; quia in Sacramentis characterem imprimentibus tenenda est regula canonica et generalis, qua dicitur non esse *aliquid iterandum ; sed caute supplendum quod incaute fuerat prætermissum* [2]. Utraque sententia probabilis est ; sed prima tutior : et ideo suadenda in praxi, si absque scandalo fieri possit aut infamia.

Quid (dices) *si puer domi fuerit valide baptizatus, aliqua cogente necessitate ?* Tunc absolute intra nonum ab ortu diem, vel cum primum convaluerit, ad Ecclesiam est deferendus, ut omissa suppleantur [3] ; et quidem sub mortali, cum agatur de re gravi. Hoc tamen non est de more in hæ-

sius, l. I, *de Sacr.*, c. III. S. Augustinus, l. III, *de pecc. orig.*, c. XL. S. Clemens, l. III, *Recog.* S. Joan. Chrysostomus, *Hom.* 6, *in cap.* 2 *ep. ad Coloss.*

[1] *Vid.* Liguori, qui inter diversas sententias sic quæstionem resolvit : *Opus Morale*, l. VI, n. 141.

[2] Decret. Greg., l. I, tit. 16, c. 1.

[3] Ita *Synodus Novariensis.*

reticis conversis; ne plebs putet eorum Baptisma, si rite collatum, nos improbare [1].

Q. 3. *Quid de nomine quod baptizando imponitur?*

R. Hac in re en monitum Ritualis Romani : *Curet Parochus ne obscœna, fabulosa, vel ridicula, vel inanium Deorum, vel impiorum ethnicorum hominum nomina imponantur; sed potius, quatenus fieri potest, Sanctorum* [2]. Ex quo deducit Croix non esse peccatum imponere nomen alicujus non sancti; cum hoc sit monitum, non præceptum. Imo ait neque etiam illicitum esse nomen in Baptismo semel impositum mutare auctoritate propria; cum hoc non inveniatur ullo jure prohibitum. Maxime si in Confirmatione mutatur [3].

Q. 4. *Quid agere debet minister post Baptisma?*

R. Hæc tria Rituale monet Parochum diligenter implenda:

1. Adnotare de vice in vicem sine mora in libro apposito et modo præscripto nomina baptizati, parentum, annum, diem et horam nativitatis, etc.

2. Monere patrinos de cognatione spirituali contracta et de ceteris eorum obligationibus inde prodeuntibus;

3. Matribus et nutricibus præcipere ut caveant a decumbendo cum infantibus ob periculum suffocationis. Imo in pluribus Synodis (uti in Synodo Novariensi) hic decubitus cadit sub reservationem.

Q. 5. *Quid de patrinis in Baptismo* [4]*?*

R. 1 : Patrinos in solemni Baptismi collatione dicimus personas illas quæ baptizatum quasi patres spirituales de fonte suscipiunt in curam propriam. Antiquissimus est in

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* LXXXIV.

[2] *Vid.* Rossignoli, *Divoti ossequii a'Santi del mese e del nome*, Novara, per Crotti.

[3] Hic duo notamus cum Benedicto XIV : — 1. Bulla *Quam Provinciale* mandat servari canonem Concilii III Albanensis, quo prohibetur ne christianis apud mahumetanos degentibus turcica nomina imponantur; — 2. Bulla *Omnium sollicitudinem* firmat decretum Inquisitoris Tournon, quo Missionariis Indiarum orientalium prohibetur nomina imponere idolorum, vel falsæ religionis pœnitentium. Sed nomina desumenda præcipit e Martyrologio Romano, juxta laudabilem Ecclesiæ consuetudinem.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. IV, nn. 146 et seqq.

Ecclesia eorum usus, et historici aliqui eum desumunt ab Hygino Pontifice sæculi II. A veteribus appellantur *susceptores, fidejussores, sponsores.* Rationem hujus institutionis ex eo deducit Angelicus [1] quod spiritualis generatio assimiletur carnali, in qua parvulus nuper natus indiget nutrice et pædagogo. Quod de ipsa Confirmatione valet, quæ est Baptismi complementum [2]. — Tenet autem probabiliter Croix ad hoc, ut quis valide sit patrinus, requiri septennium; secus, non videtur capax muneris sui suscipiendi.

R. 2 : Obligationes patrinorum sic pandit idem Angelicus [3] : *Ille qui suscipit aliquem de sacro fonte, assumit sibi officium pædagogi : et ideo obligatur ad habendam curam de ipso si necessitas immineret* (intellige tamen circa res fidei et morum), *sicut eo tempore et loco in quo baptizati inter infideles nutriuntur. Sed ubi nutriuntur inter catholicos christianos, satis possunt ab hac cura excusari præsumendo quod a suis parentibus diligenter instruantur. Si tamen quocumque modo sentirent contrarium, tenerentur secundum suum modum saluti spirituali filiorum curam impendere* [4].

DISPUTATIO TERTIA.

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

CAPUT PRIMUM.

De nomine, natura, institutione ac necessitate confirmationis.

Q. 1. *Quid est Confirmatio* [5] ?

R. Confirmationis nomine secundum Novæ Legis Sacramentum solet appellari ; quia proprius est ipsius effectus vires et robur animo nostro suppeditare, ut fidem intrepide

[1] 3 p., q. 67, a. 7.

[2] Diximus *in solemni Baptismi collatione;* nam in privata, licet congruentius adhibeantur, non tamen præcipiuntur. — [3] 3, p., q. 67, a. 8.

[4] Cetera quoad patrinos vid. *De Matrim.*, disp. 3 c. II, a. 2, § 2.

[5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 161 et seqq.

profiteamur. Dicitur per antonomasiam : *Impositio manuum, Sacramentum Chrismatis, Sacramentum unctionis, Chrisma salutis, Chrisma sanctum, signaculum spirituale et Dominicum, signaculum vitæ æternæ,* etc. Definitur autem *Sacramentum N. L. a Christo institutum, quo per manuum impositionem et sacri Chrismatis in fronte unctionem, sub præscripta forma, Baptizatis additur robur tam ad firmiter credendum quam ad fidem ipsam constanter fortiterque propugnandam.*

Dicitur : 1. *Sacramentum Novæ Legis,* per quæ verba Confirmatio convenit cum Sacramentis ceteris ; — 2. *quo per manuum impositionem, et S. Chrismatis in fronte unctionem sub præscripta forma :* sic habetur materia et forma ; — 3. *Baptizatis ;* et sic indicatur subjectum Confirmationis solos esse Christianos, non autem infideles, neque catechumenos ; — 4. *tam ad firmiter,* etc. ; quæ verba Confirmationem distinguunt ab aliis Sacramentis, et finem ejus peculiarem exponunt.

Q. 2. *An Confirmatio sit verum Sacramentum ?*

R. Definitum est in Tridentino contra Lutheranos et Calvinistas Confirmationem verum esse Sacramentum : *Si quis dixerit Confirmationem Baptizatorum otiosam cæremoniam esse, et non potius verum et proprium Sacramentum, anathema sit* [1].

Ita clare evincitur etiam ex Scriptura, ubi legimus : *Cum audissent Apostoli qui erant Hierosolymis quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem, qui, cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum ; nondum enim in quempiam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum* [2]. — Id constat quoque ex PP. ; unus sit Augustinus, qui de hoc Sacramento ait : *Quod quidem in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus* [3].

Id ipsa ratio theologica firmat ; nam ad constituendum

[1] Sess. 7, de Conf., c. 1. — [2] Act. 8.
[3] Litt. cont. Petil., l. II, c. CIV. — *Vid.* Klee, *Histoire des dogmes,* t. II.

stricte Sacramentum N. L. requiritur signum sensibile, gratiæ divinæ collatio et divina institutio. Atqui hæc tria hic habentur : 1. *signum sensibile* in manum impositione : *Imponebant manus super illos*, 2. *gratiæ divinæ collatio* ex illo : *Et accipiebant Spiritum Sanctum ;* 3. *divina institutio ;* cum ritus externus a sola Dei institutione possit habere vim gratiæ conferendæ.

Q. 3. *Quandonam Confirmatio fuit instituta?*

R. Christus non instituit Confirmationem *eam exhibendo*, ait Angelicus, *sed eam promittendo*. Siquidem nonnisi post Ascensionem plenitudo Spiritus Sancti descendit [1]. Putant alii eam institutam fuisse cum Salvator parvulis manum imposuit ; alii dum recubuit cum Apostolis in ultima cœna [2]. Est tamen probabilius ipsam fuisse institutam eo temporis intervallo quo a mortuis redivivus per dies quadraginta cum Apostolis suis commemoratus est *loquens de Regno Dei* [3]. Et sane existimandum est eo tempore ipsum instituisse hoc Sacramentum, quo Apostolis suis promisit gratiam supervenientis Spiritus Sancti ; quo plenam iis in mysticum Ecclesiæ corpus contulit potestatem ; quo plura alia revelavit mysteria ; quo magis Apostoli indigebant ad se roborandum contra fremitum gentium ac impios Judæorum conatus. Et hoc maxime si aliud tempus adsignari nequeat ratione satis congrua : *Iis diebus*, ait Leo M., *magna confirmata sunt Sacramenta, magna revelata mysteria* [4].

Q. 4. *An Sacramentum Confirmationis sit necessarium ?*

R. 1 : Consentiunt Confirmationem non esse necessariam necessitate medii ; certum est enim ex Christi oraculo salutem nos posse consequi etiam illa omissa : *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* [5]. Id patet etiam ex con-

[1] 3 p., q. 27, a. 1.

[2] Idque probant ex quadam Epistola S. Phabiani Pontificis ad Orientales : quæ tamen Epistola ab eruditis apocrypha habetur. Huic sententiæ videtur conformis singularis plane revelatio Sr Emerich, ut ex libro *La dolorosa passione di N. S. G. C. secondo la contemplazione di Anna Caterina Emerich Agostin. a Dülmen, morta in odore di santità*, 9 feb. 1824, Milano.

[3] Act. 1. — [4] Serm., de *Ascens. D.* — [5] Mar. 16.

stanti Romanæ Ecclesiæ praxi, quæ infantes statim a Baptismo non solet confirmare : quod non ageret, si hoc Sacramentum existimaret necessarium necessitate medii.

R. 2 : Quæstio magna est si sermo sit de necessitate præcepti. Alii obligationem per se gravem omnino tuentur, 1. ex præcepto naturali ; quia grave detrimentum sibi infert qui negligit ad tentationes superandas se tali robore munire ea de causa instituto ; 2. ex ipso præcepto positivo, tum divino ; nam Christus præcepit Apostolis *ut exspectarent promissionem Patris*, nempe Spiritum Sanctum, cujus donum in Confirmatione tribuitur [1], tum ecclesiastico [2].

Alii, quibus adhæret S. Thomas, levem esse affirmant per se, et volunt fieri posse gravem solum per accidens, v. g., ad scandalum vel periculum grave declinandum ; quia ad superandas tentationes sunt alia plura remedia. — Hæc tamen sententia hodie non videtur satis probabilis, postquam Benedictus XIV, Bulla *Etsi pastoralis*, declarato quod omnes Confirmationem suscipientes a Presbyteris Græcis invalide confirmantur, hæc ait de illis : *Monendi sunt ab Ordinariis locorum eos gravis peccati reatu teneri si (cum possint) ad Confirmationem accedere renuunt et negligunt* [3].

Est autem notandum Episcopum, nisi eum moralis impossibilitas excuset, mortaliter peccare si diu differat hoc Sacramentum ministrare, puta ad 8 aut 10 annos, saltem per loca præcipua ; cum sit subditos ingenti bono privare. — Quia tamen illud non est absolutæ necessitatis, ideo Episcopus nequaquam obstringitur, saltem ex justitia, illud ministrare peste laborantibus, ut ait Benedictus XIV [4]. Quanquam præstet imitari S. Carolum, qui etiam illis tribuere curavit.

[1] Act. 1. — [2] C. *Omnes*, 1, D. 5, de cons.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 182. — Sunt adhuc tamen qui tenent ea verba Benedicti non concludere pro omnibus ; quia (inquiunt) hic Pontifex tantum loquitur de invalide confirmatis a Presbyteris Græcis qui renuunt ad confirmationem de novo accedere, quasi habeant validam primam.

[4] De Syn. Diœc., l. XIII, c. XIX.

CAPUT SECUNDUM.

De Confirmationis materia et forma [1].

Q. 1. *Quænam est materia remota Confirmationis?*

R. Materia remota Confirmationis est Chrisma confectum *ex oleo olivarum et balsamo, benedictum ab Episcopo:*

1. Ad *oleum* quod pertinet, dicimus illud necessarium esse de necessitate Sacramenti [2]: et quidem *de olivis* expressum, ut docet Angelicus [3]. Et merito; quia hoc oleum, cum sit ex natura sua pingue et diffluens, melius inservit ad significandam gratiam Spiritus Sancti, quæ, uncto capite, in confirmatos effunditur. Aliunde cum simpliciter dicitur *oleum*, semper intelligitur oleum olivarum.

2. *Balsamum* quod sit de necessitate præcepti a nemine potest negari. Sed utrum sit etiam de necessitate Sacramenti, sententia communior et probabilior affirmat cum S. Thoma ac Catechismo R. Sic enim Confirmationis efficacia ac robur optime significatur; quia balsamum et bonum Christi odorem et immunitatem a vitiorum corruptela designat. Hinc Innocentius III Sacramentum hoc *Chrismationem* appellat. Et Eugenius IV ad Armenos expresse docet materiam Confirmationis esse Chrisma confectum ex oleo et balsamo [4].

3. Quod de necessitate Sacramenti Chrisma *benedicendum* sit ab Episcopo videtur omnino affirmandum; quia idem Eugenius Chrisma illud vocat *ab Episcopo benedictum*. Hæc sententia uti tutior tenenda est; quamvis quæ docet benedici posse etiam a simplici Sacerdote de Papæ licentia sit speculative probabilis. Sicut enim Papa potest committere

[1] *Vid.* Liguori, *Opus-Mor.*, l. IV, nn. 162 et seqq.

[2] Ex c. ult., de Sac. Unct.; et ex Decreto ad Armen.

[3] 3 p., q. 78, a. 2.

[4] Quia tamen hæc sententia, ipso fatente Benedicto XIV, non est omnino certa; ideo in necessitate erit sub conditione conferenda Confirmatio etiam solo oleo confecta. Aiunt enim contrarii primis sæculis nullam fieri balsami mentionem.

chrismandi facultatem simplici Sacerdoti, ita videtur posse eidem committere Chrismatis benedictionem [1].

Q. 2. *Quænam est materia proxima Confirmationis?*

R. Circa materiam proximam Confirmationis celeberrima adest controversia tanta animorum contentione agitata ut plures ediderint libros ea de re. Tres præcipuas opiniones nos indicabimus.

Prima sententia, quæ paucorum est et habetur ut improbabilis, docet materiam proximam, essentialem et unicam Confirmationis esse illam *manuum impositionem* quæ habetur in Pontificali Romano cum Episcopus in principio sacri ritus extendit manus suas ad confirmandos, inquiens: *Omnipotens sempiterne Deus, etc. Unctionem* autem, quæ fit postea, dicit esse cæremoniam pure accidentalem, institutam quidem ab Ecclesia, sed non a Christo.

Secunda sententia tenet tam dictam manuum *impositionem* quam *unctionem* ipsam simul constituere materiam proximam.

Tertia denique sententia materiam adæquatam collocat *in Chrismatis unctione* quam agit Episcopus in fronte confirmandi, ac etiam *in simultanea illa manus impositione* super chrismandum, quando dicit: *Signo te signo crucis, et confirmo te Chrismate salutis,* etc. Hæc ultima sententia est communis vel fere communis, et Bellarminus eam appellat certissimam; et ideo a nobis etiam tenetur ut talis[2], tum propter auctoritatem SS. Angelici et Bonaventuræ, tum propter sapientissimum illud Augustini: *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed sem-*

[1] Hic notandum 1. Chrisma ex præcepto gravi Ecclesiæ feria v in Cœna Domini benedicendum esse. In qua quidem benedictione hæc adhibentur præcipua: *Preces* ad Deum; *omnis enim creatura* ex Apostolo *sanctificatur per verbum Dei et orationem.* Item *signum crucis;* nam crux ex Leone M. *fons est omnium benedictionum.* Item *salutatio Chrismatis,* quæ nempe ad Christum directa est per Chrisma repræsentatum.

2. Sub gravi prohibitum esse uti Chrismate anni elapsi. In hac re Papa solus dispensat, ut docet Benedictus XIV, Constitutione *Cum ad infrascripta,* 1741.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 164: — It. *Homo Ap., Tr.* XIV, n. 41.

per retentum est, Apostolica auctoritate traditum rectissime creditur. Ex historia autem omnino patet illam Chrismatis unctionem fuisse semper adhibitam in Ecclesia tam Latina quam Græca : quod non ita fuit de illa prima manuum impositione [1]. Id confirmatur ex Catechismo Romano; ex decreto Eugenii IV ad Armenos; tandem ex Epistola Encyclica Benedicti XIV, *Ex quo primum*, data ad Archiepiscopos et Episcopos ritus græci 1756, ubi de sola unctione Chrismatis manu Episcopi peracta fit mentio, tanquam de materia totali adæquata. Ex quibus omnibus nonnulli deducunt id esse de fide tenendum.

Unctio autem de necessitate Sacramenti fieri debet in fronte. Patet tum ex praxi Ecclesiæ; tum ex Sacramentario Gregorii M.; tum ex decreto Eugenii IV. Imo probabilius in modum crucis facienda est : alioquin verba formæ non verificarentur. Quod autem fieri possit ab Episcopo etiam pennicillo vel alio instrumento nos merito negamus; tunc enim deesset immediata impositio manus quæ requiritur [2].

Q. 3. *Quænam est forma Confirmationis?*

R. Sicut sunt diversæ opiniones circa materiam proximam Confirmationis, ita diversæ sunt circa formam. Nos, aliis prætermissis, uti communiorem tenemus quæ docet, sicut materia adæquata, totalis et proxima est unctio Chrismatis facta per manum Episcopi in fronte confirmandi, ita totalem et adæquatam formam consistere in verbis istis, quæ ab Episcopo latine proferuntur actu quo dictam unctionem operatur : *Signo te signo crucis, et confirmo te Chrismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* Sic tradit Angelicus et Catechismus Romanus. Sic aperte definivit Eugenius IV in Decreto ad Armenos, inquiens : *Forma autem est : Signo te signo crucis,* etc.

[1] Et quamvis in Scripturis non fiat expressa mentio unctionis, ex traditione tamen constanti probatur Confirmationem ita semper collatam fuisse, nempe per unctionem cum simultanea manus impositione.

[2] Si Episcopus habeat infirmum pollicem manus dexteræ, licite poterit unctiones perag ere alio digito ; sed peccaret (graviter quidem juxta quosdam, venialiter autem juxta alios) si sine causa ita perageret; cum sit contra præscriptum.

Forma vero Græcorum est : *Signaculum doni Spiritus Sancti,* ubi juxta illius linguæ genus subintelligitur *ecce*, vel *datur tibi.* Quæ forma utique valida est, uti declaravit Urbanus VIII.

CAPUT TERTIUM.

De ministro Confirmationis [1].

Q. 1. *Quisnam est minister ordinarius Confirmationis?*

R. Minister ordinarius Confirmationis, qui nempe vi ordinationis suæ completam potestatem accipit, est solus Episcopus. Est de fide contra Photium, Græcos hodiernos, Valdenses, Wiclefitas et Hussitas ; sic enim ait Tridentinum : *Si quis dixerit sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit* [2]. Id eruitur ex Actis Apostolorum, ubi semper leguntur confirmasse Episcopi. — Id firmat PP. auctoritas et Ecclesiæ praxis. — Id suadet tandem ratio ; nam milites designare non est omnium, sed Ducum. Atqui per Confirmationem christiani designantur milites Christi ; ergo hoc Ecclesiæ Præsulum esse debet, id est Episcoporum.

Q. 2. *An Episcopus possit in Diœcesi sua confirmare alienos?*

R. Valide semper potest Episcopus in Diœcesi sua confirmare alienos ; quia validitas hujus Sacramenti non a jurisdictione, sed a charactere dependet ; tamen id vetitum est sub gravi ex S. Congregatione 18 nov. anno 1602. — Excipe communius et probabilius si præsumatur consensus eorum Episcopi, uti est etiam praxis ubique recepta, vi cujus semper præsumitur, nisi de contrario positive constet. Semper enim præsumendum Episcopos velle oves suas hoc Sacramento minime privari ; cum nullum incommodum ipsis proveniat.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 170 et seqq.
[2] Sess. 7, de Conf., c. VII.

Quid vero (quæres) *si Episcopus sine licentia in aliena Diœcesi confirmet suos Diœcesanos?* Si confirmat, incurrit suspensionem a Pontificalibus ipso jure ex Concilio Tridentino[1].

Q. 3. *Quo loco et tempore Confirmatio est ministranda?*

R. Ad 1 : Volunt nonnulli esse mortale collationem Confirmationis extra templum ; cum id adversetur constanti Ecclesiæ consuetudini. Sed probabilius alii negant, cum talis consuetudo non videatur obligare sub gravi ; obligatio autem levis evanescit, cum aliqua causa rationalis etiam levis exsistat. Sic enim habet Rubrica Pontificalis Romani : *Hoc Sacramentum potest conferri minus solemniter quacumque die, hora et loco, ex causa ad arbitrium Episcopi.* Semper autem licite confertur in domestico Sacello.

R. Ad 2 : Circa tempus, quidquid sit de antiqua consuetudine, jamdiu penes nos usus obtinuit ut Confirmatio conferri valeat quocumque die, festivo vel feriali ; et tempore tam matutino quam vespertino. Et ideo tantum de consilio erit jejunium tam in confirmante quam in confirmando observandum[2].

Q. 4. *Quisnam est minister extraordinarius Confirmationis?*

R. Certum est contra Estium, Lherminier aliosque simplicem Sacerdotem *ex speciali summi Pontificis delegatione* valide et licite posse confirmare. Constat ex decreto ad Armenos. — Eruitur ex Tridentino, quod, dicens Episcopum esse *ordinarium* Ministrum, supponit alium existere extraordinarium. — Firmatur ex praxi et auctoritate Gregorii M..., Nicolai IV, Urbani V, Sixti V, qui hanc dederunt delegationem. — Etiam Benedictus XIV, Bulla *Eo quamvis,* indulsit ut Cophtis Sacerdotes missionarii in necessitate Confirma-

[1] Sess. 7, de R., c. v.

[2] Præscribit Pontificale ut Episcopus induat amictum super rochetum (vel superpelliceum, si sit religiosus), ac stolam, pluviale albi coloris ac mitram, et baculo utatur. Quæ omnia omittere verius mortale esset ; cum id sit irreverenter. Sufficit tamen ut baculus maneat publice expositus, vel detineatur a Clerico. Imo declaravit S. Congregatio sufficere quod Episcopus sine mitra, stola adhibita, confirmet.

tionem darent. Unde dicendum est Sacerdotes per ordinationem incomplete potestatem hanc accipere, quæ completa fit per Ecclesiæ delegationem.

Diximus *ex speciali Summi Pontificis delegatione*, adeo ut jure saltem novo ecclesiastico nulla sit Confirmatio si Sacerdos ab Episcopo delegetur; id enim Suprema Sedes sibi reservavit [1].

CAPUT QUARTUM.

De subjecto Confirmationis [2].

Q. 1. *Quodnam est subjectum Confirmationis?*

R. Subjectum Sacramenti Confirmationis sunt omnes et soli baptizati, nondum confirmati. *Omnes*, quia nemo est qui adversus christianorum hostes et naturæ imbecillitatem non debeat Spiritus Sancti fortitudine roborari. *Soli*, quia Baptismus est janua omnium Sacramentorum. *Nondum confirmati* : sic indicatur Sacramentum hoc non iterari.

Quid (dices) *de perpetuo amentibus?* Etiam perpetuo amentes (præsertim si quem habuerint aliquando rationis usum) esse possunt subjectum Confirmationis. Licet enim nunquam videantur spiritualiter pugnaturi, id tamen per accidens contingit. Et fieri aliunde potest ut aliquo saltem perfruantur lucido intervallo quo eis tam magnum robur prosit ad salutem æternam.

Quid (addes) *de infirmis et moribundis?* Infirmis et moribundis *hoc Sacramentum dandum est, ut in resurrectione perfecti appareant* [3]. Præterea nonne ipsis æque, imo fortius, cum hoste pugnandum [4]?

[1] Neque obstat dicere quod confirmare est actus Ordinis; delegatio enim hac de re est actus jurisdictionis quam quidem, renuente Pontifice, non habent Episcopi, ut tradit Benedictus XIV (De Syn. Diœc., l. VII, c. VII et IX). Hinc versus illi :

Chrisma nequit validum simplex conferre Sacerdos,
Ni sibi donetur per Papam tanta potestas.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Morale*, l. IV, nn. 176, etc.

[3] S. Thomas, 2 p., q. 67, a. 12.

[4] Probabiliter tamen complures excusant Episcopos hac super re ab

Quid (instabis) *de infantibus?* Certum est infantes valide suscipere hoc Sacramentum, quacumque ætate. Et sic in usu olim erat in Ecclesia Latina : et etiam nunc in Græca Ecclesia usus est ut confirmatio infantibus ministretur. Verum hodie apud nos, deficiente alia causa, v. g., periculo mortis vel absentia Episcopi, *maxime convenit hoc Sacramentum iis differre usque ad annum septimum,* ait Catechismus R. : et idem legitur in Pontificali. Sane tunc rationis usum assecuti Sacramentum uberiori fructu certe suscipient. Et hoc expresse præcipit Benedictus XIV, Constitutione *Eo quamvis.*

Q. *Quænam dispositiones requiruntur in confirmando?*

R. Ut valide suscipiatur Confirmatio sufficit Baptisma et intentio (etiam interpretativa ex Lugo) in adultis.

Ut vero etiam licite Confirmatio suscipiatur,

1. Requiritur status gratiæ, cum sit Sacramentum vivorum. Verum probabilius Pœnitentiæ Sacramentum videtur tantum de consilio etiam pro iis qui sibi mortalis conscii sunt, modo contritionem eliciant. Sane Pontificale Romanum habet : *Adulti debent prius peccata confiteri, et postea confirmari; vel saltem peccata quæ admiserunt, doleant.*

2. Curandum est, quantum ætas tulerit, ut confirmandus rudimenta fidei, orationem Dominicam, Symbolum Apostolicum et Sacramenti suscipiendi naturam edoctus sit. Benedictus XIV, Constit. *Etsi minime,* eos prohibet qui parum sunt instructi in doctrina christiana.

3. Præstat tum ut jejunus accedat, si adultus mane confirmetur, quod laudat Catechismus R. ; tum ut orationi vacet, Apostolorum exemplo, qui erant perseverantes unanimiter in oratione et jejunio [1].

4. Monendus est ut cum vestitu decenti, fronte non sordibus conspersa, nec capillis obtecta confirmandus accedat. Id enim ad Sacramenti reverentiam pertinet [2].

omni peccato ob incommodum eisdem proventurum, et ob praxim communem. Ita Salmanticenses, Lugo, Croix, etc., contra Bonacinam.

[1] Synodus Novariensis præcipit ut per triduum in Benedictione Sanctissimi Litaniæ M. V. et hymnus *Veni, Creator* decantentur ad divinam gratiam efflagitandam. — [2] *Vid.* Benedictus XIV, *Notif.* VI.

CAPUT QUINTUM.

De Confirmationis effectibus et cæremoniis.

Q. 1. *Quot sunt Confirmationis effectus*[1]*?*

R. Confirmatio 1. tribuit gratiæ habitualis augmentum, ac speciale auxilium ad fortiter præliandum in fide; ideo enim est instituta, ut ex illius definitione constat[2]; — 2 imprimit characterem ex dictis de Sacramentis in genere; — 3. cognationem spiritualem inducit ex dicendis de Matrimonio.

Q. 2. *Quænam sunt cæremoniæ Confirmationis*[3]*?*

R. Plures sunt Confirmationis cæremoniæ : *aliæ* quæ ipsam antecedunt; *aliæ* quæ ipsam comitantur; *aliæ* quæ ipsam subsequuntur.

Præcipua quæ antecedit est patrini designatio, quæ merito fit; qui enim pugnare debet de modo certaminis instruendus est. Hujus mentio habetur in Sacramentario Gregorii Maximi. Porro patrinus penes nos manum dexteram imponit super dexterum humerum ipsius confirmandi[4]. — Statim alapa comitatur, quæ leviter infligitur in maxilla confirmati; tum ut Confirmationis recordetur; tum maxime, ex Catechismo R., ut intelligat se paratum esse debere ad omnia fortiter toleranda pro Christo. Postea statim abstergitur frons confirmati gossypio comburendo. Id penes nos[5]. — Postremo Confirmationem subsequitur communis benedictio, quæ confirmatis omnibus simul ab Episcopo datur in

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 169.

[2] Olim simul cum donis Spiritus Sancti conferebantur etiam *sensibilia dona*, ut donum linguarum. Quod ideo factum est ut Evangelium facilius susciperetur. Unde sicut cum arbusta plantamus, tandiu aquam infundimus quandiu radices egerint, ac postea omnis irrigatio cessat, ita miracula perpetrata sunt quandiu fides nondum tenaces radices jecerat; sed, fide radicata, miracula cessarunt.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 184 et seqq.

[4] De patrinis *vid.* dicenda *de Matrimonio*, ubi *de impedimentis dirimentibus.*

[5] Alicubi ex Pontificali frons confirmati linea vitta signo crucis notata obligatur, eaque plures pro consuetudine aut pauciores dies gestanda est.

fine. Quæ quidem cum sit simplex cæremonia, probabilius non obligat sub gravi admonitio ne ante illam ab Ecclesia discedatur. Imo Layman et Palaus docent illam monitionem esse omittendam, si magnus sit populi concursus, ut aliis fiat locus, ac pluribus, quoad pueros præsertim, inconvenientibus occurratur.

Q. 3. *Quid debet Parochus circa Confirmationem ex Synodo Novariensi?*

R. Ex Synodo Novariensi hæc præcipue debet Parochus: 1. Suos instruere de hujus Sacramenti efficacia ac suscipiendi modo; — 2. in illius administratione seorsim mares a feminis collocare, ac templi fores custodire. Item Episcopum præsentem monere, si quis forte gravi morbo correptus exsistat nondum confirmatus, licet puer sit, ne sine tali maximo subsidio decedat; — 3. ipse solus suorum schedas conficere, ac postea colligere, et confirmatorum nomina in suo libro adnotare cum omnibus suis circumstantiis; tum ad cognoscendam cognationem; tum propter Ordines fortasse a confirmatis suscipiendos; tum ut subveniatur dubitanti de suscepta Confirmatione; — 4. si adsint confirmandi ex aliena Parœcia, eorum elenchum eorumque schedularum exempla mittere ad proprium illorum Parochum [1].

DISPUTATIO QUARTA.

DE EUCHARISTIA.

Q. *Quid est Eucharistia?*

R. *Eucharistiæ* vocabulum græcam habet originem, quod latine sonat *bonam gratiam, gratiarum actionem:* quo nomine donatur Sacramentum Corporis Christi, tum quia Christus in eo instituendo, teste Apostolo, *gratias agens fregit* (panem) *et dixit: Accipite*, etc. [2]; tum quia per illud possumus dignas pro acceptis beneficiis gratias Deo rependere;

[1] *Vid.* Synodus Novariensis, c. III, *de Conf.* — It. *Instructio apposita*, p. 283. — [2] I Cor. 11.

tum quia in ea Christum recipimus omnium gratiarum fontem. — Dupliciter Eucharistia consideratur : vel respective ad homines, quos sanctificat, sub qua ratione est Sacramentum ; vel respective ad Deum, quem colit et placat, sub qua ratione est Sacrificium. *Differunt autem plurimum inter se hæ duæ rationes*, ait Catechismus Romanus ; *sacramentum enim consecratione perficitur ; omnis vero sacrificii vis in eo est ut offeratur : quare sacra hostia dum in pyxide continetur, vel ad ægrotum defertur, sacramenti, non sacrificii rationem habet* [1].

Eucharistia variis nominibus donatur [2] : — 1. sumpta pro sacrificio simul et sacramento dicitur *eulogia*, id est benedictio, juxta illud : *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est* [3] ? Item *Pascha*, juxta illud : *Pascha nostrum immolatus* [4]. Item *synaxis*, id est collectio seu congregatio, quia multi convenire solent fideles ut intersint sacrificio, et participes fiant corporis Domini ; — 2. sumpta pro sacrificio, tantum dicitur *Missa ;* ideo quia, sacrificio peracto, in pace dimittitur populus. Item *sacrificium panis et vini ;* item *altaris oblatio*, etc. ; — 3. sumpta pro Sacramento tantum dicitur *cœna dominica, communio ;* vel simpliciter *Sanctissimum Sacramentum* ob ejus excellentiam ; vel *agapa*, id est dilectio ; quia est summæ Dei erga nos dilectionis argumentum et mutuæ inter fideles charitatis vinculum. Item *panis angelicus, Corpus Christi, viaticum*, etc. [5].

[1] Hic., n. 77. — [2] *Vid.* Klee, *Histoire des dogmes.*
[3] I Cor. 10. — [4] I Cor. 5.
[5] *Vid.* Habert, *h. t.*

PARS PRIMA.

DE EUCHARISTIA PROUT EST SACRAMENTUM.

CAPUT PRIMUM.

De natura Eucharistiæ [1].

Q. 1. *Quid est Eucharistia, prout est Sacramemtum?*

R. Eucharistia si consideretur *in fieri* est conversio panis et vini in corpus et sanguinem Christi, remanentibus speciebus, ad spiritualem fidelium refectionem. Si vero consideretur *in facto esse*, est corpus et sanguis Christi Domini sub speciebus panis et vini ad spiritualem fidelium refectionem. Quo posteriori modo communiter accipitur Eucharistia prout est Sacramentum : quare definitur *Sacramentum Novæ Legis a Christo Domino ad cœlestem animarum nostrarum alimoniam institutum, in quo Corpus et Sanguis Christi vere, realiter et substantialiter sub speciebus panis et vini continetur.*

Q. 2. *An Eucharistia sit verum Sacramentum?*

R. Eucharistiam verum esse Sacramentum negant Sociniani et moderni rationalistæ, ita dicti quia omnia denegant quæ una ratione non probantur. Isti porro volunt Eucharistiam non fuisse a Christo institutam, nisi ut esset simplex et nuda Passionis suæ commemoratio. Hæc tamen assertio est error gravissimus in fide : sane ad verum et proprie dictum Sacramentum constituendum tria satis sunt : *Ritus sensibilis, divina institutio* et *gratiæ promissio.* Atqui hæc tria in Eucharistia reperire est : — 1. ritus sensibilis, et sunt species externæ panis et vini ; — 2. divina institutio ; nam *Dominus Jesus,* verba sunt Apostoli, *in qua nocte tradebatur, accepit panem et gratias agens fregit, et dixit : Accipite et manducate, hoc est corpus meum* [2] ; —

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 189 et seqq. ; it. *Opera Dogmatica*, Sess. XI II. — [2] I Cor. 11.

3. gratiæ promissio : *Si quis manducaverit ex hoc pane*, inquit Christus ipse, *vivet in æternum : qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam æternam*[1]. Idque definitum habemus in Tridentino[2].

Testimonia vero SS. Patrum eam in rem non minus evidentia sunt, ita ut ipsi etiam Lutherani, Calvinistæ et Zuingliani Eucharistiam e numero Sacramentorum expungere ausi non sint. Unus pro omnibus sufficiat S. Augustinus, inquiens : *Respice ad munera ipsius Ecclesiæ : munus Sacramentorum in Baptismo, in Eucharistia; in ceteris Sanctis Sacramentis quale munus est*[3] *!*

Q. 3. *In quonam proprie ratio seu essentia Sacramenti Eucharistiæ collocanda est?*

R. Duæ sunt sententiæ magis receptæ : prima cum Gonet, Salmanticensibus, Soto et aliis docet quod essentia sive ratio hujus Sacramenti consistit in recto, sive essentialiter, in solis speciebus ; corpus autem Christi pertinet ad Sacramentum tantum in obliquo, id est tanquam quid extrinsece connotatum. Probant ex Tridentino, ubi : *Si quis negaverit in SS. Eucharistiæ Sacramento contineri vere, realiter, et substantialiter corpus et sanguinem D. N. J. C., anathema sit*[4]. Ergo si corpus continetur in Sacramento, sequitur quod species sint Sacramentum tantum continentes Corpus Christi, ne dicatur Corpus Christi contineri in seipso. —Secunda vero sententia cum D. Thoma, Busembaum, Continuatore Tournely, Suarez, etc., tenet Sacramentum Eucharistiæ consistere in recto æqua in speciebus ac corpore Christi ; quia ex corpore Christi æque ac speciebus unum fit Sacramentum. Christus autem continetur in Sacramento tanquam pars in toto, uti anima in homine ; non vero tanquam aliquid extrinsecum a ratione Sacramenti : sicque intelligendus textus Tridentini. Confirmatur ex D. Augustino, qui docet hoc Sacramentum *duobus constare, visibili elementorum specie, et invisibili D. N. J. C. carne et sanguine, sicut*

[1] Joan. 6. — [2] Sess. 7, can. 1.
[3] In Ps. 103, serm. 1. — [4] Sess. 13, can. 1.

Christi persona constat ex Deo et homine [1]. Utraque sententia est probabilis [2],

Contendit autem Bellarminus cum aliis totam rationem specificam hujus Sacramenti salvari in sola specie panis aut vini seorsim sumpta; nam quælibet species habes rationem integri convivii, cum per concomitantiam sanguis veniat sub specie panis, et contra; sed probabilius Lugo, Tournely et alii negant; quia, licet per concomitantiam corpus Christi veniat sub specie vini et contra (quod sufficit ad totum assequendum fructum Sacramenti), hoc tamen per accidens evenit, quia nunc sanguis non potest a corpore separari : sed non per se; nam si in triduo Passionis Apostoli celebrassent, utique sanguis non venisset sub specie panis. Unde, cum sub altera tantum specie vi verborum et per se ponatur totum corpus vel sanguis, non potest per se significari per alterutram speciem tota refectio cibi et potus, in qua consistit ratio specifica hujus Sacramenti. Pro hac sententia videtur expresse stare D. Thomas [3].

Moraliter specie unum est hoc Sacramentum, quamvis duplici conficiatur materia, tum quia est unus et idem Christus sub utraque specie; tum quia ambæ materiæ unam animæ alimoniam respiciunt, quemadmodum cibus et potus unum est alimentum, ut ait Catechismus R. Diximus *specie unum esse;* numero enim potest esse multiplex. Nam Eucharistia est instituta per modum convivii; at in convivio moraliter tot sunt refectiones quot sunt refecti. Unde diversa erunt numero Sacramenta, prout diversæ sunt numero personæ se reficientes [4].

[1] Relatus in *Can.* Hoc est, 48, *dist.* 2, *de consecrat.*

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 190.

[3] 3 p., q. 73, a. 2, ad 2.

[4] In omnibus Sacramentis distinguuntur tria : *Sacramentum tantum*, et est illud quod significat; *res tantum*, et est quod significatur, seu effectus Sacramenti; *Sacramentum et res*, et est quod significatur ab uno et significat aliud. Porro in Eucharistia *Sacramentum tantum* sunt species consecratæ, quæ tantum significant animæ refectiones; *res tantum* est ipsa refectio; *res et sacramentum* est Corpus Christi, quod significatur a speciebus, et gratiam significant.

Q. 4. *An Eucharistia sit aliquid stabile et permanens?*

R. 1 : *Lutherani* et *Calvinistæ*, licet Eucharistiam fateantur verum esse Sacramentum, volunt tamen illud totum esse positum in solo usu et sumptione, ita ut Sacramenti rationem non habeat, nisi actu illo transeunte quo sumitur. *Kepnitius* vero concessit Eucharistiam esse Sacramentum proprie dictum; sed tantum cum benedicitur, frangitur, distribuitur, et cum statim post confectionem defertur ad infirmos. Imo aliqui inter *Protestantes* Eucharistiam in gratiam infirmorum fatentur conservari posse etiam ad triduum; sed, triduo elapso, omnem Sacramenti rationem prorsus evanescere, ita ut reviviscant panis et vinum, sicut erant ante consecrationem.

R. 2 : Errores hujusmodi sic Tridentinum omnes simul damnavit : *Si quis dixerit, peracta consecratione, in admirabili Eucharistiæ Sacramento non esse Corpus et Sanguinem D. N. J. C.; sed tantum in usu dum sumitur, non autem ante vel post : et in hostiis seu particulis consecratis, quæ post communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum Corpus Domini, anathema sit* [1]. Et sane quamvis cetera Sacramenta dicantur *transeuntia*, quia solum hanc Sacramenti rationem sibi retinent quando conficiuntur et subjecto applicantur, hoc tamen Eucharistiæ proprium est ut dicatur *permanens*, quia consistit in re ex se et natura sua permanente [2].

Hoc ita adstruimus : 1. Christus, antequam Apostolis Eucharistiam traderet, sic ait : *Hoc est corpus meum : hic est sanguis meus*. Ergo Eucharistia ante sumptionem jam exsistebat; ergo in sumptione ipsa Christus minime eam constituit; — 2. Eucharistia fuit instituta tanquam cibus spiritua-

[1] Sess. 13, can. 4.

[2] Hinc reprobandi qui Eucharistiam ita definiunt ut sit *actio seu functio qua manducatur Christi corpus et bibitur ejus sanguis*, etc.; si enim ea sita est in manducatione et potu, jam non erit in re permanente, sed in actione transeunte. Hæc fuit sententia Calvini, qui (ut refert Tournely, *De Euch.*, c. IV, a. 2) dicit, l. I Inst., c. XVII, § 37, Eucharistiam esse *actualem actionem qua manducatur corpus et sanguis bibitur Christi*. Vid. etiam Berti, *De Theol. discipl.*, l. XXX, c. I.

lis animæ nostræ; atqui natura cibi cujuslibet talis est ut in sua natura exsistat independenter ab ejus usu et sumptione; — 4. Sacramentum hoc conficitur a Sacerdote, qui solus valide consecrat. At si tantum in ejusdem usu et sumptione esset illud constituendum, non conficeretur a solo Sacerdote; sed plerumque a fidelibus, a pueris, imo a mulieribus ipsum suscipientibus [1].

Q. 5. *Quandonam Eucharistia fuit instituta?*

R. Sentiunt omnes Christum Eucharistiam immediate et per se instituisse in ultima cœna quam cum Apostolis suis celebravit in civitate Jerusalem, *pridie quam pateretur*. Id patet clarissime ex Scriptura : *Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite et comedite : hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, etc.* [2]. At si quæratur de die præcise tam admirandæ institutionis, non satis conveniunt. Provenit discordia ex duplici controversia : prima, utrum Christus institutioni Eucharistiæ præmiserit celebrationem Paschatis Mosaici; secunda in casu affirmativo, quonam die Pascha comederit. Hoc posito, ut aliquid proferamus, dicimus : Christus Pascha legale vere celebravit, et quidem legitimo die, luna tempe 14ª mensis Nisan, hoc est feria 5ª ad vesperas : ubi observandum Judæos a novilunio mensem inchoare. Unde apud ipsos idem est primus dies ac prima luna. Mensis autem Nisan est martius.

1. Quod Christus verum Pascha Hebræorum celebraverit admittunt communiter contra Calmet : imo contrariam sententiam *nimis audacem* appellat Benedictus XIV [3]. Sane in Scripturis habetur Christum ab Apostolis interrogatum fuisse *ubi vellet parari sibi comedere Pascha*. Ipso imperante, *paraverunt : Jesus discubuit cum discipulis;* atque,

[1] Etiam prioribus sæculis ea semper fuit Ecclesiæ consuetudo ut Eucharistiam ad varios usus servaret. Sic, v. g., per Diaconos mittebatur ad fideles qui sacris interesse non poterant. Sic fideles illam domum adsportabant sæviente tyrannorum persecutione, ut, si eorum in manus incidissent, cibo illo cœlesti se ad pugnam roborarent. Sic demum reservabatur etiam favore peregrinantium, ut iis firmum in itinere præsidium esset.

[2] Matth. 26. — [3] De Fest., l. I, c. VI.

ut luculentissime patet ex contextu, cum illis Pascha manducavit [1]. Hinc Tridentinum aperte ait quod Christus, *celebrato veteri Pascha, quod in memoriam excitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit Pascha* [2].

2. Quod id factum sit luna 14ª mensis Nisan communiter docent Latini contra Græcos; dicitur enim Christus *prima die Azymorum, quando Pascha immolabant Judæi, fecisse Pascha cum discipulis suis* [3]. Atqui hæc dies erat luna 14ª sub vesperis, ut habetur in Levitico [4] : *Mense primo, quartadecima die mensis, ad vesperam, phase* (hoc est Pascha) *Domini est, et quintadecima die mensis hujus solemnitas Azymorum Domini est* [5]. Quæ solemnitas a vesperis diei antecedentis incipiebat [6].

3. Quod tandem id evenerit feria quinta ad vesperas probari potest ex testimonio Joannis : *Judæi ergo* (*quoniam Parasceve erat*), *ut non remanerent in cruce corpora sabbato* (*erat enim magnus dies ille sabbati*), *rogaverunt Pilatum, etc.* [7]. Ergo Christus fuit occisus feria sexta; Parasceve enim Hebræorum nostræ feriæ sextæ correspondet. Vespere autem antecedenti Christus suam Passionem inchoavit; ante Passionem Pascha celebravit, ergo revera feria quinta.

Hic notandum *Pascha nostrum* non jam indictum esse in memoriam hujusce institutionis : sed Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi. Ideo autem Pascha appellari cœpit, quia primis Ecclesiæ sæculis non raro contingebat ut illa solemnitas in diem Paschatis Hebræorum caderet : in Asia præsertim talis erat usus. — In prima tamen Nicæna Synodo,

[1] Matth. 26. — [2] Sess. 22, c. 1.

[3] Marc. 14. — [4] Lev. 23.

[5] *Vid.* Petavius, *De Doctrina Temporum*, l. XII. — P. Honoratus a S. M. *In artem criticam.* — Berti, Witasse, Billuart. — *Bible de Vence*, t. VI. *Dissert. sur la dernière pâque de Jésus-Christ.*

[6] Apud Judæos tres dies distinguebantur : *Naturales*, qui ab una media nocte ad aliam protrahebantur; *artificiales*, qui ab ortu solis ad occasum in duodecim horas distribuebantur; *legales* seu *festivi*, qui accipiebantur a vespera præcedentis diei ad vesperam sequentis. Qua distinctione admissa, plures apparentes difficultates solvuntur.

[7] Cap. XIX, v. 31.

anno 325, sancitum est ut Paschæ dies festus dominica post quartam decimam lunam ab omnibus ageretur; ne christiani judæos imitari viderentur [1].

Articulus 1. — De vera et reali Christi præsentia in Eucharistia.

Q. *Quinam realem Christi præsentiam in Eucharistia inficiati sunt?*

R. Juxta nonnullos *Joannes Scotus* in Hibernia sæculo IX primus omnium ausus est affirmare quod in altari consecratur neque vere Corpus neque vere Christi Sanguinem esse; sed omnia specie geri, et non veritate. Verum hoc valde incertum est [2].

Unde 1. hujus erroris parens censetur *Berengarius Turonensis* sæculo XI, qui in Conciliis compluribus cito damnatus fuit, uti videre est penes Witassium; — 2. sæculo XII *Petrus De Bruis*, a quo hæretici *Petrobrusiani*, aperte docuit Sacramentum Eucharistiæ nihil esse, neque Deo offerri debere. Eidem acriter adhæserunt paulo post *Enriciani*, sic dicti a quodam *Enrico De Bruis* sectatore præcipuo; — 3. venerunt sæculo XVI *Carlostadius, Zuinglius, Œcolampadius, Bucerus* atque *Calvinus*, qui omnes, diversa quidem via, in id tamen conveniunt ut negent veram ac realem Christi præsentiam; alii enim contendunt verba Christi *hoc est corpus meum* sensu metaphorico intelligenda esse, nempe pro figura corporis; alii volunt Christum manducari per fidem, quia fidelis credendo illud sibi attrahit et reddit præsens; alii censent corpus Christi aliquam virtutem e cœlo diffundere in animam communicantis; alii aliter; — 4. demum errorem secuti sunt *Sociniani* atque *rationalistæ*. Qui omnes *Sacramentariorum* vocabulo in scholis nuncupantur. Contra istos sit nostra de fide

[1] *Vid.* Bergier, *Dict.*, v° *Pâque*.
[2] *Vid.* Perrone, *De Euch.*, n. 6.

PROPOSITIO.

In Eucharistiæ Sacramento, post panis et vini consecrationem, Dominus N. J. C., verus Deus et homo, vere, realiter et substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium continetur [1].

Prob. 1. Ex Scriptura, ubi Eucharistiæ institutio sic refertur : *Cœnantibus eis, accepit Jesus panem et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite et comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens : Bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* [2].

Quo nil evidentius : Christus nempe docet in Eucharistia esse suum illud ipsum corpus quod pro nobis in cruce tradendum erat, et illum ipsum sanguinem suum qui erat ibidem effundendus. Atqui verum et reale corpus suum tradidit; verum et realem suum sanguinem effudit, non in figura et in signo. Quis enim dixerit de simplici figura, de nudo signo et imagine Christum fuisse allocutum quando, Eucharistiam discipulis suis promittens, inquiebat : *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita ? Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum? Amen amen dico vobis : nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* [3] ? Neque

[1] « Le mot *vere* (ad rem S. Alph. *Opera dogm.*, sect. XII) est destiné à exclure la présence figurée de Jésus-Christ, comme l'entendent les sacramentaires; la figure est opposée à la vérité, et c'est pour cela qu'on dit *vere*. Le mot *realiter* a pour but d'exclure la présence imaginaire, parce que les hérétiques prétendent que la chair de Jésus-Christ n'est point dans l'Eucharistie corporellement, comme elle est au ciel, mais par la foi qui l'y représente, c'est-à-dire comme si elle y était. Calvin consent à dire que le corps réel de Jésus-Christ est dans la cène, mais il ne veut pas reconnaître qu'il y est réellement. On dit enfin *substantialiter* pour exclure la présence de seule efficacité ou vertu, à laquelle Calvin réduit la présence du corps réel de Jésus-Christ, en disant que la substance du corps de Jésus-Christ n'est point dans l'Eucharistie, mais bien sa vertu, par laquelle il se donne à nous avec ses richesses. »

[2] Matth. 26; Mar. 14; Luc. 22; I Cor. 11. — [3] Jo. 6.

illud *manducare* et *bibere* sensu metaphorico accipi potest, nempe de manducatione et potu spirituali; Christus enim ipse omnem sensum metaphoricum hic aperte excludit inquiens : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*. Nemo autem dixerit cibum et potum spiritualem esse *vere cibum et vere potum*. Deinde Apostolos et Judæos litteraliter omnino locutiones Christi accepisse evidentissime patet; nam primi novitate sermonis quasi offensi inquiebant ad invicem : *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire?* Alii autem *litigabant inter se dicentes : Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Sed si Christus, qui est *via, veritas et vita*, metaphorice fuisset locutus, debuisset ex eorum animis talem et tantum errorem et offensionem sustollere. Et tamen non solum non sustulit, imo crebra repetitione sensum suum litteralem aperte confirmavit : *Amen amen dico vobis : nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*[1].

Prob. 2. Ex Patribus[2] : fatentur hæretici Ecclesiam primis saltem tribus sæculis fuisse puram, et ab omni erroris labe in dogmaticis suis doctrinis immunem. Satis ergo nobis erit demonstrare Ecclesiam primis iis sæculis veram et realem Christi præsentiam in Eucharistia habuisse uti certam et de fide : — 1. S. Ignatius martyr, discipulus S. Joannis Evangelistæ et Episcopus Antiochenus hæreticos vocat eos omnes qui veram et realem Christi præsentiam in Eucharistia indirecte negabant non admittendo veram in Christo humanitatem : *Ab Eucharistia abstinent* (inquiebat ad Smyrnenses) *eo quod non confiteantur Eucharistiam carnem esse Salvatoris Nostri Jesu Christi, quæ pro peccatis nostris passa est*. Ergo doctrina erat S. Ignatii in Eucharistia

[1] Tandem in sensu litterali esse accipienda verba Christi patet vel ex ipsa difficultate sensum figuratum adstruendi. Sane jam ab anno 1577, uti Bellarminus refert, ducentæ numerabantur hæreticorum vel expositiones vel depravationes horum paucorum verborum : *Hoc est corpus meum* (*De Euchar.*, l. I, c. VIII).

[2] P. Perrone velut in synopticam tabulam Patrum doctrinam redegit ad decem capita argumenta revocando. *De Eucharistia*, n. 67.

esse illam ipsam Christi carnem *quæ pro peccatis nostris passa est;* — 2. S. Justinus m^r apol. 2^a sic de Eucharistia scribebat sæculo II : *Alimoniam incarnati illius Jesu carnem et sanguinem esse edocti sumus;* — 3. Tertullianus, qui sæculo III vivebat, habet : *Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur* [1]; sed caro non vescitur corpore Christi per fidem, vel sensu metaphorico. Hoc argumentum, desumptum ex doctrina Ecclesiæ per tria priora sæcula, tanti roboris visum est ipsis Protestantibus ut plures eorum ad fidem Catholicam perduxerit.

Prob. 3. Ex præscriptione : tali *præscriptionis* vocabulo hic solent Theologi intelligere publicam, constantem et perpetuam omnium Ecclesiarum ab ipsa Apostolorum ætate in aliqua doctrina consensionem. Hæc nempe est certissimum veritatis argumentum; quia, si aliter esset, jam dicere oporteret errorem a Christo in Apostolos, ab Apostolis vero in Ecclesias a se fundatas directe manasse. — Jam vero dogma de reali Christi præsentia in Eucharistia dictam præscriptionem sibi jure vindicare certissimum erit si probabimus, tempore quo *Sacramentarii* eam impugnare cœperunt, dogma illud receptum fuisse in tota Ecclesia tam in Occidentali sive Latina quam in Orientali sive Græca. Atqui ita se habet veritas.

Sane *ad Occidentalem* Ecclesiam quod attinet, nemo ex adversariis inficiatur; nam inter cetera hoc ei crimen imponere ausi sunt quod Christum adorando tanquam vere in Eucharistia præsentem incidisset in turpissimam superstitionem et idololatriam. Quod vero spectat ad *Orientalem* patet ex eo quod cum Sacramentarii eniterentur pertrahere Græcos in errorem suum, a Jeremia Patriarcha CP. hoc habuere responsum : *Ecclesiæ Sanctæ illud judicium est in Sacra Cœna, post consecrationem et benedictionem, panem in illud ipsum corpus Jesu Christi, et vinum in illum sanguinem virtute Spiritus Sancti transire et immutari.* Confirmatur argumentum de utraque Ecclesia ex *Liturgiis;* omnes enim quæ ante sæculum XIV editæ sunt, ut scribit Le Brun,

[1] *De resurrectione*, c. VII.

in hoc plenissime conveniunt. Unde patet quæ semper fuerit utriusque Ecclesiæ publica fides ac cultus.

Tandem provocamus adversarios ut hujus doctrinæ initium extra Christum et Apostolos indicare velint; sicut nos adsignamus primam originem doctrinæ contrariæ incipientis vel a Scoto vel certe a Berengario. Remanet ut concludamus cum Tridentino : *Si quis negaverit in Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento contineri vere et realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem una cum anima et divinitate D. N. J. C. ac proinde totum Christum, sed dixerit tantummodo esse in eo uti in signo vel figura aut virtute, anathema sit*[1].

Articulus 2. — De transsubstantiatione [2].

Q. 1. *Quid dicendum de transsubstantiatione?*

Nota. Transsubstantiationem definivit Tridentinum [3] : *Conversionem totius substantiæ panis in corpus (Christi), et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini* [4].

R. Lutherani admittunt dogma veræ et realis præsentiæ Christi in Eucharistia ; sed negant panem et vinum in ejus corpus et sanguinem transmutari. Qua in re neque conveniunt inter se. Aliqui contendunt in Eucharistia Christum hypostatice conjungi cum pane et vino, sicut Verbum divinum unitur cum humanitate : et talem conjunctionem *impanationem* et *invinationem* appellant. Alii ex adverso contendunt substantiam corporis Christi quodam quasi modo consociari cum substantia panis et vini, ita ut vel cum eo vel in eo exsistat : ad hoc indicandum *consubstantiationis* nomine utuntur. — Verum Catholici docent totam ipsam

[1] Sess. 13, c. 1. — *Vid.* Klee, *Hist. des dogmes.*

[2] *Vid.* Bouvier, *Instit. Theol., Tract. de Euch.*

[3] Sess. 13, de Euch., can. 2.

[4] Quomodo autem remanentia accidentia exsistant Concilium non dixit. Evasit communis opinio Angelici, qui, 3 p., q. 77, a. 2, docet *accidentia eucharistica esse sicut in subjecto, in quantitate dimensiva panis et vini remanente*, et quantitatem sine subjecto exsistere; idque Deum sua omnipotentia facere posse. Hinc canit Ecclesia : *Sub diversis speciebus, signis tantum et non rebus, latent res eximiæ.* Hic fusius Bouvier.

substantiam panis et vini prorsus converti in corpus et sanguinem Christi, ita ut panis et vini nihil amplius remaneat præter externas eorum species. Et in hoc situm est dogma *transsubstantiationis*, quod sic a Tridentino solemniter proclamatum est : *Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine D. N. J. C.; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem Catholica Ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat, anathema sit* [1]. — Id jam declaratum fuerat in Lateranensi IV, in Constantiensi ac Florentino. — Id firmat traditio PP. [2]; sit pro omnibus D. Ambrosius [3] : *Qui potuit ex nihilo facere quod non erat non potest ea quæ sunt in id mutare quod non erat* [4]?

Q. 2. *An Christus totus contineatur sub singulis cujusque speciei partibus, separatione facta?*

R. Affirmative : Christum totum et integrum esse non solum sub unaquaque specie, sed etiam sub singulis cujusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri declaravit Tridentinum [5] : quod proinde de fide est. Quamvis autem non sit æque de fide, certum tamen omnino videtur etiam ante separationem esse totum Christum sub singulis specierum partibus; repugnat enim quod sola fractio efficiat ut Christus sit ubi non erat ante. Neque inde sequitur sub una specie esse multiplicia corpora Christi;

[1] Sess. 13, c. II.

[2] *Vid.* Wiseman, *Conférences sur les doctrines et les pratiques*, etc. — Klee, *Hist. des dogmes.* — [3] De initiandis, c. IX.

[4] Nec dicant hæretici hoc nomen prorsus esse novum et veteribus inauditum. Nam 1. etiamsi ita esset, nemo tamen vetat quominus Ecclesia ad novas hæreses præfocandas novis interdum utatur nominibus, ut ita dogmata antiquissima firmiter conserventur; — 2. falsum est nomen ipsum fuisse veteribus inauditum; refert enim Baronius illud inveniri in confessione Albigensium, an. 1178; — 3. scriptores veteres dogma *transsubstantiationis* indicare consueverunt vocibus idem omnino significantibus, ut sunt *conversio, mutatio, transmutatio, transelementatio* et similia.

[5] Sess. 13, can. 3.

nam Christi corpus non est in Eucharistia extensive et localiter, quia locum dimensive et per partes non occupat : unde solum dicitur esse hic vel ibi ratione specierum. Sed definitive per modum spiritus, eo nempe modo quo anima est in corpore, quæ singulis corporis partibus unita est; et, si Deus vellet, uniretur etiam partibus a se divisis quin tamen ipsæ animæ multiplicentur [1].

Vi verborum solum corpus sub specie panis, et solus sanguinis sub specie vini exsistit; quia *vi verborum* illud unum in Sacramento ponitur quod, per verba formæ exprimitur : at per verba quibus consecratur panis solum corpus exprimitur ; et per verba quibus consecratur vinum exprimitur solus sanguis. Verum *vi*, ut vocant, *concomitantiæ* (quæ est conjunctio unius cum alio) corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, et sub utraque exsistere animam et divinitatem Christi certum est. Quia corpus Christi in Eucharistia est vivens ; non potest autem esse tale sine sanguine et sine anima. Anima autem et corpus propter hypostaticam unionem necessario cum divinitate sunt conjuncta. Hoc porro sine errore in fide et ingenti temeritate negari non posset ; quia ex principiis fidei hæc veritas satis colligitur : imo sunt qui censent eam esse de fide immediata.

Q. 3. *Quandonam Christi corpus desinit esse sub speciebus ?*

[1] « Sed ut verum fatear, ait Contenson, *Reflexio ubi de modo Christi in Euchar.*, unum est quod et suavius allicit et arctius stringit et attentum rapit, modus nimirum amoris, qui sine modo est et ultra omnem modum... *Magnum quidem fuit*, inquit S. Thomas, Opusc. de Sacr. altaris, *Christum Dominum seipsum in peregrinationis nostræ socium dedisse; majus vero in pretium redemptionis, hoc tamen donum adhuc est in aliqua separatione ab eo cui datur. Cum tamen datur in cibum, datur non ad aliquam separationem, sed ad omnimodam unionem. Uniuntur enim in unitate corporis et cibus et qui cibum sumit.....*

Videlicet Christus adest vere in Sacramento ; absens tamen videri vult, ut amorem probando acuat, acuendo inflammet. Adest, ut auxilium præbeat et solatium ; abesse videtur, ut ipsum animus christianus quærat, ipsum appetat, ipsi inhiet in quem desiderant Angeli prospicere. Denique adest et non apparet ; nisi enim adesset, non præberet remedium ; nisi lateret, non inescaret appetitum. »

R. Christus desinit esse in Eucharistia quando tanta fit specierum immutatio ut juxta consuetum loquendi modum non amplius videatur panis et vinum ; sed materia corrupta. Hæc enim est illius natura ut tandiu remaneat quandiu rationem habet cibi et potus. Hinc ducimus pro praxi species in tabernaculo clausas frequenter renovandas esse ; cum corruptioni magis subjectæ sint. S. Congregatio 7 apr. 1753 vult ut Sacramentum renovetur qualibet dominica die. Benedictus XIV, Constitutione *Etsi,* vult ut particulæ singulo octiduo, vel hiemali tempore ad summum quintadecima die renoventur.

Quod vero ad susceptores pertinet, alii censent in laico species consummari intra quinque *Pater* et *Ave;* in Sacerdote vero postquam ille vestibus sacris est exutus. Lugo tamen refert plures medicos a se consultos putasse id intra minutum evenire in laico ; in *Sacerdote* intra medium quadrantem. Verum hic ratio habenda est majoris vel minoris stomachi caliditatis, ut patet [1].

COROLLARIUM. — *De cultu Eucharistiæ debito.*

Q. 1. *In quonam situs est cultus Eucharistiæ debitus?*

R. Cultus SS. Eucharistiæ debitus in his maxime consistit : ut adoretur cultu latriæ, ut solemniter circumferatur, ut publice colatur . Hæc sunt quæ aperte damnant hæretici. Sed refelluntur :

1. Christus est cultu latriæ in hoc Sacramento adorandus [3]. Nonne Christus verus est Deus, et in Eucharistia sub sacris illis panis et vini symbolis *vere* præsens, *realiter et substantialiter?* Atqui verus Deus *cultu latriæ* adorandus est [4] ; — 2. est in processionibus solemniter circumferendus : sane

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 225.

[2] *Vid.* Benedictus XIV, De expositione et benedictione, *Notificatione* XXX. — De Processionibus SS., *Notificatione* XIV. — De institutione 40 horarum, *Notificatione* it. XIV.

[3] Quod valet etiam de *humanitate ipsius ;* nam cum ea facta sit propter hypostaticam unionem propria Verbi, est utique adoranda eodem latriæ cultu. Ita Athanasius, *Ep. ad Adelph.* — *Vid.* Billuart.

[4] Neque dicas nos adorare species quæ sunt quid creatum. Nos enim eas adoramus cum Christo per modum unius, neque uti objectum moti-

si Ecclesiæ fas est justis de causis festos dies, sicut et synagoga fecit, instituere, cur non licebit eidem festiva aliqua celebritate venerari Eucharistiam et in processionibus eam solemniter circumgestare, tum in augmentum fidei nostræ et hæreticorum confusionem, tum in gratitudinis nostræ signum et Christi triumphum [1] ? —3. est publice colendus : *Si quid*, inquit Augustinus, *tota per orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit disputare insolentissimæ insaniæ est* [2]. Atqui viget in tota Catholica Ecclesia consuetudo Eucharistiam publice exponendi, ut a populo adoretur.

Hæc Tridentinum definivit : *Si quis dixerit in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum Unigenitum Dei Filium non esse cultu latriæ etiam externo adorandum, atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum ; neque in processionibus secundum laudabilem et universalem Ecclesiæ sanctæ ritum et consuetudinem solemniter circumgestandum ; vel non, publice ut adoretur, populo proponendum ; et ejus adoratores esse idololatras, anathema sit* [3].

Q. 2. *Quid pro praxi notandum circa Sanctissimi Sacramenti asservationem, et circa illius exponendi usum ?*

R. Ad 1 : Eucharistiam servari in Sacrario antiqua praxis

vum adorationis : sicut humanitas Christi unita divinitati adoratur ratione divinitatis assumptæ.

[1] Imo etiam quando defertur infirmis, hoc Sacramentum deferendum est manifeste et honorifice ; nec nocte, nisi necessitas urgeat. Rituale R.

[2] Ep. 54, ad Jan., n. 6.

[3] Sess. 13, can. 6. — Sunt quidam inter recentiores quibus in more est *Christi* nomen sejungere a nomine *Jesu*. Christum isti exhibent sensu quodam impersonali ac quasi typum *phantasticum* et idealem ultimæ perfectionis possibilis in creatura rationali (le Christ). Hic porro sensus phantasticus prorsus est, ideoque damnandus tanquam gravis abusus et periculi plenus, præsertim in populo fideli : « Le Christ *idée* n'est pas le « Jésus-Christ que saint Paul avait toujours dans le cœur, sur les lèvres et « sous sa plume. L'objet de notre foi n'est pas le Christ idéal et philoso- « phique, mais la personne divine de Jésus, le Christ historique et réel » (ita *Saggio intorno al Socialismo*, etc., c. IX), ille videlicet Christus qui, clamante Catholica Ecclesia, *conceptus est de Spiritu Sancto, natus est ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus est ; tertia die resurrexit a mortuis ; ascendit ad cœlum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis ; inde venturus est judicare vivos et mortuos.*

probat : et Tridentinum eum damnat *qui dixerit id non licere* [1]. Ne tamen id fiat indiscriminatim sine debita reverentia, Eucharistia ex pluribus decretis S. C. asservari nequit nisi in parochialibus Ecclesiis. Quoad alias Ecclesias requiritur *præsidium Apostolici Indulti, vel immemorabilis consuetudinis, quæ illius præsumptionem inducat*, ut ait Benedictus XIV, Bulla *Quamvis justo*. Semper autem obligatio est gravis eam asservandi cum lumine : unde aiunt Quintanus et Diana mortale esse si ob negligentiam gravem integra die vel aliquot integris noctibus non curetur ut lumen ardeat; quanquam Marchantius obligationem et consuetudinem tam universalem neget. Præstat porro ut pastor populum suum hortetur ad visitandum SS. Sacramentum, ac Virginem Matrem : et insuper doceat ut qui non potest convenire ad Ecclesiam id spiritu domi agat [2];

R. Ad 2 : Usus Eucharistiæ exponendæ et antiquus est, ut probat Christianus Lupus, et salutaris, cum retrahat a vanis atque ad devotionem excitet. Quia tamen frequentata vilescunt, ideo Sacra Congregatio, approbante Benedicto XIV, 16 apr. anno 1756, statuit *Sanctissimum Sacramentum non licere publice adorandum exponere nisi ex causa publica, quæ probata sit ab Ordinario*. Adesset talis causa si quis privatus hoc petat ad publicam devotionem [3]. Ad levamen infirmi in mortis angustiis constituti non licet Sacramentum extrahere eoque populum benedicere ; sed tantum aperire tabernaculum, et sacram pyxidem clausam ac velatam in

[1] Sess. 13, can. 7.

[2] *Vid.* Lignori, 1. *Homo Apost., Tr.* VII, n. 42; — 2. *Visite al SS. ed a Maria SS.*, opus magno cum plausu ubique receptum; quodque plurimi faciebat Pius VI. — Pagani, *La divozione al SS. Sacramento esposta in visite*, Milano, Pogliani, 1845. — Gourdan, *Sacrificio perpetuo di fede, e di amore al SS. Sacramento*, Piacenza, 1844.

[3] *Vid.* Synodus Novariensis, *De custodia Euch.*, p. 88. — *De expositione*, p. 97, 99. — *De oratione* 40 *horarum*, p. 288. — *De process. Corpus Domini*, p. 374.

Hic notandum quoque ex Pontifice Benedicto XIV hac in re nemini fas esse novum ritum inducere privata auctoritate. Hinc, v. g., non liceret Eucharistiam deferre contra incendia vel tempestates; hoc enim et novum esset et periculosum et Dei tentatio : et in Novariensi Diœcesi sub pœna suspensionis ferendæ id prohibetur.

ostiolo constitui et adorari, sex saltem cereis accensis. Ita S. C. et Benedictus XIV [1].

Articulus 3. — De necessitate Eucharistiæ [2].

Q. 1. *An Eucharistia sit necessaria necessitate medii?*

R. Putant quidam Græci schismatici ac plures Calvinistæ, auctore Dallæo, Eucharistiam omnibus et singulis fidelibus necessitate medii necessariam esse. Sed veritas catholica est eam non esse necessariam necessitate medii neque in se, neque in voto saltem vero et proprio; nam incorporatio cum Christo facta in Baptismo sufficit ut qui Christi ipsius membrum evadat et filius Dei adoptivus cum jure ad cœlestem hereditatem : *Quicumque baptizati estis*, inquiebat Apostolus, *Christum induistis* [3]. *Nihil damnationis est in iis qui sunt in Christo Jesu* [4]. Sed ut quis sit *in Christo Jesu* ex ipso Apostolo sufficit Baptisma; ergo non est necessaria Eucharistia neque in se neque in voto saltem vero et proprio. Hinc Tridentinum ait : *Si quis dixerit parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem, anathema sit* [5].

Dicimus *in voto saltem vero et proprio;* nam si intelligatur votum improprium atque implicitum, quatenus est voluntas generalis implendi omnia quæ a Christo ad salutem præscripta sunt, tunc sine dubio hoc est necessarium. Sed jam includitur in charitate Theologica, cujus actus ad salutem in adultis requiritur.

Si ita est (*dices*), eccur Ecclesia per duodecim priora sæcula etiam infantibus Eucharistiam administravit? cur verba : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis?*

R. Ad 1 : A disciplina ad dogma hac in re non tenet illatio; non enim Ecclesia conferebat infantibus Eucharistiam,

[1] Bulla *Cum ut.* — Parochi a fidelibus hujusmodi orationem pro infirmo exposcentibus ex Synodo Novariensi percipere poterunt in eleemosynam libellam unam monetæ novæ pedemontanæ, vid. p. 141, § 13.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 192 et seqq.

[3] Gal. 3. — [4] Rom. 8. — [5] Sess. 21, c. IV.

quia putaret iisdem esse necessariam ; sed quia putabat aliquo modo utilem. Sic iis conferre solebat etiam Confirmationem; nullus tamen ex hæreticis inde concludet etiam Confirmationem esse necessariam necessitate medii. Adde : falsum est quod antiquitus ubique infantibus communio tribueretur; nam, ipso docente Catechismo R., vetus illa consuetudo fuit in quibusdam locis tantum recepta [1].

R. Ad 2 : Verba Christi : *Nisi manducaveritis,* etc., continent præceptum pertinens ad adultos. Non enim dixit : *Nisi quis manducaverit,* quo in casu omnes omnino comprehendisset; sed *nisi manducaveritis :* unde verba dirigens Christus in secunda persona ac præsentibus, nonnisi ad eos, qui præcepti capaces sunt ea dirigere voluit, ideoque ad adultos.

Q. 2. *An Eucharistia necessaria sit necessitate præcepti?*

R. Eucharistia necessaria est præcepto divino et ecclesiastico :

1. Habetur *præceptum divinum* in illis Christi verbis : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* [2]. Ex communi vero sententia nos obligat ad Eucharistiam suscipiendam non solum in mortis periculo sed etiam sæpius in vita [3]. Sicut enim ad conservandam vitam corporalem necesse est non semel, sed sæpius cibum sumere terrenum ; ita ad conservandam vitam spiritualem necesse est non semel, sed sæpius sumere cibum cœlestem. Certum est tamen quemque huic præcepto satisfacere per se loquendo si communicet saltem semel in anno; sic enim Ecclesia tempus determinavit. Attamen per accidens fieri potest ut quis teneatur sæpius, vel quia alicui cœtui nomen dedit in quo pluries communio præscripta est [4]; vel quia id necesse est, v. g., ad superandam aliquam peculiarem tentationem, cui victoriæ non sufficiant alia remedia, uti orationes, jejunia et similia [5].

[1] De Euch., p. 2, n. 62. — [2] Jo. 6. — [3] S. Th., q. 80, a. 11.

[4] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XVI, n. 2.

[5] Hoc tamen in casu qui communionem negligeret non peccaret contra divinum Eucharistiæ præceptum; sed vel contra virtutem adversus quam patitur illam tentationem, vel contra præceptum sui Ordinis.

2. *Præceptum ecclesiasticum* habetur illis verbis percelebris decreti Concilii Lateranensis IV celebrati an. 1215 [1] : *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur.... Suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ Sacramentum, nisi forte de proprii Sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab ejusmodi perceptione duxerit abstinendum. Alioquin et vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, et moriens christiana careat sepultura* [2]. Huic Concilio concinit Tridentinum his verbis : *Si quis negaverit omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum juxta præceptum S. Matris Ecclesiæ, anathema sit* [3]. Quod quidem præceptum nulli dubium est obligare sub gravi, cum de re gravi agatur, ac de determinatione divini præcepti gravis. Item non adimpleri per communionem sacrilegam : sic enim non susciperetur *reverenter*, ut vult Lateranense ; neque *digne*, ut vult Christus. Hinc contraria propositio ab Innocentio XI, n. 55, damnata est [4].

Annum hujus obligationis, quamvis aliqui putent computandum esse a januario ad decembrem, communis tamen sententia et consuetudo ubique recepta solet hodie computare a Paschate ad Pascha ; quia talis censetur annus ecclesiasticus. Tempus autem Paschale (sic declarante anno 1440 Eugenio IV, Bulla *Fide digna*) exorditur a Dominica in Albis. Episcopi autem privilegio vel consuetudine possunt hoc tempus prorogare, ut passim solent [5].

[1] Decr. Greg., l. v, t. XXXVIII, *de Pœnit.*, cap. *Omnis*, 12.

[2] Quæ tamen pœna non incurritur nisi post judicis sententiam. Nec eam marte suo potest infligere Parochus ; nam interdictum est ferendæ sententiæ ; privatio vero sepulturæ jurisdictionem in foro externo importat. — [3] Sess. 13, de Euch., c. IX.

[4] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XLV.

[5] S. Alphonsus, *Homo Apost.*, Tr. VII, n. 34, de Parochi vigilantia, hac de re habet : « Præsertim invigilare debet ut subditi omnes præcepto Paschali satisfaciant sine personarum acceptione ; propterea que cavere debet ne schedulas Communionis committat alicui Clerico. — Et ipso

Q. 3. *An qui Paschate non communicavit teneatur quam primum?*

R. Sententia communior, cui subscribimus, affirmat eum qui in Paschate non communicavit ad id teneri quam primum. Et quidem ex præcepto tam divino quam ecclesiastico :

1. *Divino :* quia, licet Christus præceptum communionis minime determinaverit, determinandum tamen reliquit arbitrio Ecclesiæ suæ, quæ implendum esse voluit *semel in anno;*

2. *Ecclesiastico :* et sane tempus Paschale non jam fuit ab Ecclesia determinatum ad finiendam obligationem, sed ad eam sollicitandam, ut patet ex verbis *singulis annis saltem in Paschate.* Ex quo oritur quod hujusmodi obligatio jam contracta, ubi nondum impleta sit, quam primum impleri debeat. — Adde quod Ecclesia duo circa communionem præcepta imposuit : *unum* communicandi intra annum ; *alterum* communicandi in Paschate. Ergo si in Paschate quis minime communicaverit, et ita secundum præceptum violaverit, tenetur adhuc implere primum quo citius illud implere poterit. Imo probabilius peccat quoties, data opportunitate, communionem differat ; hoc ipso quod præceptum communicandi in Paschate ex communi datum est non jam ad finiendam obligationem, sed ad sollicitandum ejus implementum. Censet tamen Billuart quod non toties peccaret si ante Paschale tempus jam communicaverit ex devotione.

Quid vero (dices) *si quis, prævidens impedimentum communicandi in Paschate, communionem susceperit ante tempus Pascale cum intentione satisfaciendi præcepto; et postea im-*

jam tempore Paschali diligenter debet inquirere de iis qui forte non adimpleverint præceptum : et debet eos monere ; qui si non resipuerint, deferat ad Episcopum, ut excommunicatione aut interdicto saltem in illos animadvertat.

Hoc quidem aliqui Parochi efficiunt cum personis popularibus ; connivent autem et sopore torpentur cum aliis majoris existimationis. Quot istorum in Missionibus reperiuntur qui per multos annos omiserunt præcepto satisfacere quin de hoc Parochus verbum admonitionis cum eis impenderit ! »

pedimentum prævisum defuerit? Tenebiturne adhuc communicare in Paschate?

Non desunt Theologi qui negant. Sed hodie, spectato communi usu, ex quo præceptum communionis annuæ urget tempore Paschali, recte affirmatur [1]. Intentio enim non potest efficere ut actus positus tempore quo nondum cœpit obligatio sit satisfactorius : sic, v. g., præcepto Missæ non satisfacit qui, prævidens se die dominico impeditum iri, Missam audit die præcedenti. Unde collegitur, nondum cœpto paschali tempore, neminem teneri ad præveniendum ; sed eo incepto jam obligatio urget. Quo in casu esset etiam obligatio auferendi impedimenta quantumvis gravia ; præceptum enim divinum est, atque ad animæ salutem valde confert.

Q. 4. *Quinam tenentur in Paschate communicare?*

R. *Per se loquendo* in Paschate communicare tenetur *omnis fidelis cum ad annos discretionis pervenerit*, ut ait Lateranense. Ergo tenetur etiam carcere detentus, ut praxis probat. Etiam infirmus, ut monet Rituale, quamvis ante Pascha jam communicaverit.

Diximus *per se loquendo ;* nam — 1. *ad pueros* quod attinet, communissimum ac probabilius est eos non teneri statim ac usum rationis consequuntur ; discretionis enim anni accipiendi sunt respective ad materiam : porro major discretio requiritur in Eucharistia quam in Pœnitentia. Unde communiter aiunt hanc obligationem extra periculum mortis incipere ab anno 9 ; et non posse differri ultra 12, aut ad plus 14 : S. Carolus adsignat annum 10 [2]. Quæ tamen omnia

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 299 et seqq.

[2] Hic totus esse debet Parochus ut rite pueros ad communionem disponat. Qua in re notamus : — 1. Parochorum quidem est ex usu ac pluribus Synodis pueros ad primam communionem admittere ; hoc tamen non impedit ut simplex confessarius unum vel alterum puerum in particulari ac privatim admittat, si satis idoneum inveniat, et si id per Parochum obtineri non possit, saltem per Episcopum provideatur ne fiat confusio vel scandalum ; — 2. puer non tantum prima vice, sed iterum atque iterum ad communionem adjuvandus, donec sibi sufficere possit. Item præstat ut puer identidem in anno, puta in solemnioribus saltem festis post primam communionem, ad novam accedat : ideo non bene se gerunt

non prohibent quominus pueri prius admitti queant [1], *si possunt aliquam devotionem concipere*, ut ait S. Thomas (J); — 2. quoad *adultos* autem ex Concilio excipitur casus quo *proprius Sacerdos* rationabiliter judicaverit communionem differendam esse. Ubi notandum est ex communi quod nomine *proprii Sacerdotis* intelligitur vel Parochus vel Confessarius [2].

Q. 5. *Ubinam fieri debet communio paschalis?*

R. Communio paschalis in propria Parœcia suscipienda est, adeo ut huic præcepto non fiat satis, quamvis ea in Cathedrali suscipiatur [3]. Ita generatim DD. explicant canonem Lateranensem : ita præcipiunt plurima decreta posteriora : ita se praxis habet [4].

Excipe 1. *Sacerdotes*, qui ubivis celebrent ex consuetudine satisfaciunt; non tamen si tantum communicarent; — 2. *Religiosos*, qui ex privilegio etiam in suis Ecclesiis admittere possunt proprios familiares, modo et actu inserviant, et intra eorum septa ac domos resideant, et sub eorum obedientia vivant, ut ex Tridentino docet Benedictus XIV [5]; — 3. *Peregrinos* et *vagos*, qui nempe se communicant, ex Rituali Romano, ubi actu degunt. Item est de militibus, qui non sint in statione nec domicilium in civitate habeant; — 4. eos omnes qui habent *licentiam* Parochi, aut Episcopi vel ejus Vicarii, ut docent communiter. Hæc licentia ex Lugo, Suarez aliisque potest esse etiam præsumpta, si ta-

qui pueros de uno ad aliud Pascha exspectare faciunt; — 3. multum confert, si prima communio cum aliquo fiat apparatu, caveat tamen Pastor a quodam methodo quam in aliquibus libris legere est, quæ fuit a sacra Pœnitentiaria merito proscripta (*Vid.* Append. in fine hujusce volum.); non desunt moduli, quos tuto sequi potest.

Hac de re vid. *Importance de la première Communion*, Lyon. — Regnault, *Instruction pour la première Communion*, Lyon.

[1] 3 p., q. 80, a. 8.

[2] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* c.

[3] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XVIII.

[4] Qui tamen sacrilege communicavit in parœcia, non est necesse ut iterum in parœcia communicet; sed sufficit ut rite communicet quocumque loco. Nec etiam tenetur ad communionem in parœcia repetendam qui infirmus viaticum suscepit domi tempore paschali, si postea convalescat : sic usus. Gury. — [5] *Notificatione* c.

men adsit moralis certitudo de consensu; cum tunc expressæ æquivaleat.

Q. 6. *Quid Synodus Novariensis de Communione Paschali?*

R. Hæc ex lege Synodali Novariensi notantur præcipua: — ut Parochi per se, quoad fieri potest, communionem hanc impertiantur sedulo invigilantes ne ulla fraus admittatur; — 2..... ut pueros decennes disponant: neque eis ultra duodecimum annum communionem differant; — 3. monentur Ecclesiastici omnes ut juxta consuetudinem solemniter communicent in Cœna Domini, nisi causa eos impediat [1].

Scholium. — *De Viatico.*

Q. 1. *An exstet præceptum suscipiendi Viaticum?*

R. Exstat utique præceptum grave communicandi in articulo atque periculo mortis. Constat 1. ex Nicæno Concilio generali primo, quod præcipit *antiquam hanc regulam* adamussim esse servandam; 2. ex praxi fidelium, qui nonnisi cum scandalo audirent infirmum eo tempore nolle communicare; 3. ex ratione; cum enim cibus iste cœlestis sit institutus ad roborandum contra hostium impugnationes; tunc ille sumendus cum magis oppugnamur. Unde mulieres difficulter parituræ, periculose navigaturi vel prælaturi, cum moraliter possunt, sub gravi tenentur communicare.

Quia tamen non agitur de Sacramento omnimodæ necessitatis, ideo non repugnat illud aliquando prohiberi, si id ejus reverentia postulet et Ecclesiæ videatur, cujus quidem directioni ejus administratio commissa est [2]. Hinc in dubio *vomitus* non est tribuendum, nisi cessaverit ad sex circiter horas. Si tamen vomitus proveniat ex cibo, ad experimentum particula non consecrata tribui potest.

Quid de tussi? Nisi ea sit adeo frequens ut non possit

[1] Hoc titulo, et pag. 48; — It. Instr. 38 Benedicti XIV.

[2] Hinc ad illud deferendum poterit quidem Parochus aliquantulum festinare, non autem currere: quanquam non improbabiliter juxta aliquos etiam currere possit.

infirmus particulam trajicere, communionem non impedit: quia alius est vehiculus, nempe guttur, quo trajicitur cibus; alius canalis, nempe aspera arteria, unde ejiciuntur flemmæ et suspiria.

Q. 2. *Cujusnam est Viaticum administrare?*

Solius est Parochi Viaticum administrare extra necessitatem, ut lege et consuetudine constat. Præstat vero ut Parochus, cum nequit id agere per se, alium deleget, sed Confessarium, si forsan infirmus confessione indigeat [1].

Q. 3. *An pueri teneantur Viaticum suscipere?*

R. Affirmative: pueri tenentur Viaticum suscipere, si doli capaces sint, licet non habeant ætatem requisitam ad primam communionem. Ita communissime cum Benedicto XIV [2]; nam ex una parte tenentur ex præcepto divino communicare, cum tempus urget ac necessitas impellit; ex alia sufficientem devotionem concipere possunt. Sed aliter consuetudo statuit quoad præceptum Paschale [3].

Q. 4. *An pluries possit eidem infirmo Viaticum dari?*

R. Infirmo etiam non jejuno, etiam durante eadem infirmitate et eodem periculo, potest pluries communio ministrari. Nam Sacramentum hoc sumitur non solum ad satisfaciendum præcepto, sed etiam ad robur contra tentationes, quæ in morte validiores sunt. Imo Benedictus XIV [4] monet Episcopos ut id Parochis suis insinuent [5].

[1] Potest Parochus pyxidem defferre collo serico sacculo inclusam, si longius sit iter et asperum. Imo S. C. 23 jan. 1740 tunc indulget ut ex arbitrio ac prudentia Episcopi eam deferat equitando. Item si rheumate laboret, de Episcopi consensu ex eadem S. C. 5 mart. 1633, Parocho indulgeri solet usus pileoli in itinere; non tamen intra civitatem vel oppidum.— *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* LXXXIX.

[2] De Syn. Diœc., l. VII, c. XII.

[3] De *surdis*, *amentibus*, etc., vid. ubi de subjecto.

[4] Loco citato supra.

[5] Quod autem spatium intercedere debeat inter ipsas communiones, alii *communius* censent octo dies, alii sex, alii volunt infirmum posse etiam singulis diebus communicari, si immineat mortis periculum, et infirmus sæpius communicare soleat. Ita Armilla, Palaus, etc. Gury ait ad varias locorum, personarum statuumque particularium circumstantias attendendum esse: sic facilius concedi potest communio infirmis religiosis vel aliis personis piis in monasterio degentibus, sive sint jejunæ sive non,

Q. 5. *An qui mane communicavit, si eadem die incidat in mortis periculum, iterum communicare teneatur?*

R. Alii ipsum adhuc teneri ad Communionem affirmant cum Diana et Hurtado, quia urget præceptum communicandi in mortis periculo. Alii negant cum Anacleto et Roncaglia; quia Ecclesia prohibet bis in die communicare ob reverentiam Sacramenti. Alii vero cum Lugo probabilius distinguunt morbum violentum, ut si ex alto loco quis ceciderit, a morbo naturali, ut si apoplexia corripiatur. In primo casu tenetur communicare, non in secundo; quia in hoc secundo videtur posse dici jam mane communicasse in periculo; quia jam aderat morbus, licet occultus: quod non valet de primo casu [1].

Ceterum Benedictus XIV, relatis hisce opinionibus [2], *in tanta opinionum varietate*, ait, *doctorumque discrepantia integrum erit Parocho eam sententiam complecti quæ sibi magis arriserit* [3].

CAPUT SECUNDUM.

De materia Eucharistiæ [4].

Q. 1. *Quænam est materia Eucharistiæ?*

R. Materia Eucharistiæ est panis triticeus, et vinum ex vite. Id eruitur ex ipsa Eucharistiæ institutione: *cœnantibus illis, accepit panem et benedixit, etc.; et accipiens calicem gratias egit, etc.* Id constat ex Conciliis Lateranensi IV, Florentino, et Tridentino. Consonat unanimis traditio Pa-

quam ceteris; quia tunc minor habetur apparatus populique admiratio, cum S. Eucharistia non sit publice per plateas deferenda.

[1] De Viatico, *vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XV, n. 10 et seqq.; Tract. XVI, n. 39; et Append. II, § 4. — Et *Opus Mor.*, l. VI, nn. 241 et seqq.

[2] De Syn. Diœc. l. VII, c. XI.

[3] *Quid vero* (dices) *de illo qui, Viatico sumpto, mortaliter peccavit?* Ipse non tenetur illud denuo sumere; quia præceptum jam adimplevit. Ita Concina, Suarez et alii.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 194 et seqq. Hic quæstio est de materia remota: nam proxima consistit in speciebus ac corpore Christi, ut supra dictum est — *Vid.* Habert, *de Euch.*, c. IV.

trum. Unde si quando fideles lac, mel, etc., offerebant ad altare, non ideo erat ut ea consecrarentur; sed benedicta Clericorum sustentationi cedebant.

Utraque materia necessaria est necessitate præcepti divini, tum quia ita exigit Eucharistiæ natura, quæ est per modum convivii, quod cibo et potu perficitur; tum quia Christus utrumque videtur expresse jussisse his verbis : *hoc facite in meam commemorationem.* Hinc consecratio unius tantum speciei esset quidem valida, *saltem seclusa positiva intentione aliam speciem non consecrandi*, sed prorsus illicita. *Valida* quidem; tum quia verba sacramentalia id efficiunt quod significant; tum quia statim una species proponitur adoranda; tum quia id egit ipse Christus, qui unam prius consecravit; tum quia talis est sensus et praxis Ecclesiæ universalis. At prorsus *illicita;* quia Ecclesia ex divino præcepto districte prohibet ne una tantum species consecretur, licet agatur de Viatico [1].

Diximus *saltem seclusa positiva intentione aliam speciem non consecrandi:* quod dictum est ut non attingamus opinionem Lugo, qui ait eum invalide unam speciem consecrare qui, dum illam consecrat, positive intendit postea non consecrare alteram. Nam, ut ipse vult, Sacramenti ratio nequit secerni a ratione sacrificii; cum Sacerdos illud conficiendi non recipiat potestatem, nisi in Sacrificio : hæc ratio non videtur improbabilis; sed est contra commune.

Q. 2. *Qualis esse debet panis in Eucharistia?*

R. Panis *ad validitatem Eucharistiæ* debet confici ex farina triticea, atque ex aqua naturali; quæ non refert si sit marina, cum hæc vera sit aqua. Quamvis autem non desint qui volunt integrum fore Sacramentum etiam confectum in pane secalitio vel hordeaceo, cum uterque usitatus sit et naturalis ac pauperibus communis (et ideo quoad validitatem res dubia sit), consentiunt tamen omnes, ut par est, in nullo omnino casu, quacumque causa urgente, licere con-

[1] Per accidens tamen et præter intentionem aliquando contingere potest unam speciem consecrari sine altera absque peccato. Si, v. g., post consecratam hostiam Sacerdos loquelam subito amitteret, neque esset alius qui posset Sacrificium perficere.

secrare in alio quam in pane triticeo. Imo Eugenius IV in suo decreto pro Armenis, de Eucharisitia disserens ait : *Cujus materia est panis triticeus et vinum ex vite.* Missale autem R. expresse habet : *Si panis non sit triticeus, non conficitur Sacramentum.* Christus sane dicitur absque addito panem consecrasse ; at quando simpliciter dicitur *panis,* semper intelligitur triticeus.

Certum vero est quod non est materia apta panis ex oryza, avena, milio, panico, castaneis, amygdalis et similibus rebus præparatus; quia non esset panis usualis. Item neque apta materia est massa triticea cruda aut frixa. Vel panis alio liquore quam aqua confectus, ut butyro, lacte, ovis; quia non esset panis usualis. Item neque hostiæ rubræ, quibus litteræ obsignantur; nam per admixtionem cinnabaris notabiliter alterantur. Sed quoad mixtionem, ait Angelicus : *Modica permixtio non solvit speciem; quia id quod est modicum quodammodo absumitur a plurimo* [1].

Diximus *ad validitatem Eucharistiæ;* nam ad licitam ejus confectionem ex præcepto Ecclesiæ requiritur penes Latinos panis azymus, ac in forma orbiculari, major pro celebrantibus, pro ceteris minor. Item curandum ut hostiæ ac particulæ sint tenues, nitidæ, non ante 15 dies circiter confectæ; et quoad fieri potest ab Ecclesiasticis viris vel a sacris virginibus præparatæ, ut tam mundam oblationem decet [2]. Ceterum consecrare sine rationabili causa hostiam fractam vel maculatam est tantum veniale, nisi adsit scandalum, aut macula vel fractura sit enormis. Si tamen notabilis fractura vel macula post oblationem deprehendatur, licite consecratur; quia jam aliquatenus est Deo dicata [3].

Q. 3. *An panis debeat esse necessario fermentatus, an azymus?*

R. Omnium primus Michael Cerularius dixit invalide in azymo consecrari (K). Verum ad Sacramenti substantiam nihil interest sive azymus sive fermentatus panis adhibeatur, modo sit triticeus. Ratio est quia semper in communi

[1] 3 p., q. 74, a. 3, ad. 3.

[2] Ita Synodus Novariensis, *De Sacr. Missæ.*

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 204.

hominum judicio habetur ut verus panis usualis et proprie dictus. Hinc merito contra Græcos schismaticos ait Florentinum generale Concilium : *Definimus in azymo sive fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter confici.* — Præcipit tamen idem Concilium ut unaquæque Ecclesia suum ritum omnino servet : et sane uterque ritus sustinetur. Fermentato utuntur Græci, tum ne se judæis conformet; tum ut ostendant Dei Filium carne indutum esse, sicut fermentum miscetur farinæ. Azymo autem utuntur Latini, tum ut Christum imitentur, qui sic consecravit; tum ut sic edoceamur quod, de Christi Corpore participantes, epulari debemus *non in fermento malitiæ ; sed in azymis sinceritatis et veritatis* [1].

Sed (dices) *quid si Sacerdos Latinus apud Græcos moretur, aut vicissim? poteritne uterque consuetudini ibi vigenti sese conformare?*

Consentiunt omnes quemlibet teneri servare ritum proprium, si in locis ubi moratur adsit Ecclesia ritus proprii; cum nulla tunc habeatur ratio immutandi. Dubium est in casu contrario, si nempe Sacerdos latinus transeat per regiones Græcorum, vel ex adverso. Communiter docent Antoine, Suarez, Tournely, etc., cuilibet fas esse ritum servare, prout libuerit; cum per se loquendo quilibet possit se conformare loco ubi degit. — Verum Billuart ac Bouvier, tum ex Bulla Pii V *Providentia*, tum ex Bulla cit. Benedicti XIV, docent Sacerdotem peregrinum semper debere proprium servare ritum, nisi vel notabile timeat scandalum, vel jam in ea regione acquirat domicilium, vel agatur de sacrificio complendo, quod alioquin mutilum remaneret [2].

[1] Hoc autem præceptum Benedictus XIV, Constit. *Etsi Pastoralis*, expresse confirmavit sub pœna suspensionis perpetuæ a divinis. Quæ verba in communiori et probabiliori sententia excludunt etiam casum necessitatis, v. g., conferendi viaticum infirmis; cum etiam in hoc casu reverentia Sacramenti semper præferenda sit utilitati proximi, cui illud non est necessarium necessitate medii ad salutem.

[2] Hic juvat referre declarationem S. R. C. — Ad *quæsitum* an presbyter græci ritus alter ex electis pro mandato Feriæ V in Cœna Domini possit et debeat sacra relicti Eucharistia cum aliis duodecim ritu latino in ar[illegible], respondit, *in casu de quo agitur, affirmative*. Decretum Sancti-

Q. 4. *Quale vinum est materia apta ad Eucharistiam?*

R. Solum vinum de vite est materia apta ad Eucharistiam, uti definitum est in Florentino et Tridentino. Suffragatur ratio : vinum illud est materia apta ad Eucharistiam quod Christus adhibuit in ultima cœna et in sanguinem proprium convertit; atqui tale vinum erat de vite. Postquam enim *accipiens calicem gratias egit, et dedit Apostolis dicens : Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus,* subjunxit : *Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis.*

Quapropter valide non poterit consecrari Eucharistia si liquor exprimatur ex pomis, cerasis aliisque fructibus; quia vinum non esset. Vel si succus exprimatur ex uvis omnino acerbis; cum sit tantum via ad vinum. Vel si vinum in pane sit imbibitum; quia non est potus, sed cibus. Vel si sit ad dimidiam aut tertiam partem decoctum; tunc enim julapium est, non vinum. Attamen vinum aromatibus conditum illicite quidem, sed valide adhiberetur. Excipe nisi tanta sit alteratio ut in communi hominum æstimatione vinum non amplius censeatur.

Quid (dices) *de musto et vino congelato?* Mustum non licet adhibere ob fæces quas habet permixtas, nisi in necessitate. Hinc Julius Papa habet : *Si necesse fuerit, botrus in calice exprimatur.* Unde patet esse validum; et sane mustum *jam habet speciem vini* [1]. — Vinum vero congelatum, si resolvatur, adhiberi poterit; cum vini naturam habeat. Si autem maneat adhuc congelatum, omnino prohibetur ob reverentiam Sacramenti : quamvis verior sententia affirmet esse materiam de se aptam; quia, licet illud non sit actu potabile, est tamen potabile de sua natura (sicut est comestibilis panis durus); et ideo adhuc vinum appellatur [2].

tas Sua approbavit pro eo casu duntaxat 25 aug. 1818. — *Vid.* Gardellini, Collectio Decretorum, n. 4396.

[1] S. Thomas, 3 p., q. 74, a. 5.

[2] Idque clare probatur ex Rubrica Missalis, ubi dicitur : *si sanguis congeletur, involvatur calix pannis calefactis... donec liquefiat.* Ergo supponitur minime corrumpi species vini, alias ibi desineret esse corpus Christi; ergo vinum congelatum est verum vinum. Unde contraria Concinæ et Lessii sententia non pollet solida probabilitate.

Quid (addes) *de aceto et de vino acescente?* Acetum, cum sit vinum substantialiter corruptum, et ideo veram ac genuinam vini naturam non amplius retineat, evidenter patet non esse materiam validam. Quod etiam dicendum est de *vappa,* nempe de vino, cujus vis omnino evanuit. — In vino autem acescente valide consecratur; sed peccat graviter Sacerdos si tale vinum scienter adhibeat, et agatur de acrimonia ita gravi ut vinum illud jamjam censeatur ingressum in limites corruptionis. Quod non ita tamen esset si haberet aliquod tantum quasi principium acrimoniæ, et aliud vinum non posset substitui; tunc enim levis haberetur tantumnodo inordinatio [1]. Et ita aiunt accipiendam esse Rubricam quæ absolute hoc damnare videtur.

Quid vero (instabis) *si post consecrationem Sacerdos rationabiliter dubitet an vinum fuerit acetum, necne?* Aliud vinum legitimum est consecrandum sub conditione, *si prior materia non fuerit consecrata.* Nam periculum relinquendi Sacrificium mutilatum est justa causa repetendi consecrationem sub conditione prædicta; cum integritas Sacrificii sit jure divino præcepta.

Q. 5. *An aqua ad Eucharistiæ consecrationem sit vino miscenda?*

R. Lutherus volebat ut talis mixtio omitteretur utpote *merum figmentum humanum.* Calvinistæ vero, quibus adhærent Lutherani recentiores, docent id esse prorsus *liberum* et *indifferens.* Verum *aquam naturalem vino miscendam esse in ipso calice, non quidem de necessitate Sacramenti, sed de necessitate gravis præcepti saltem ecclesiastici,* jure merito nos affirmamus. Hoc enim præceptum adeo antiquum, cujus meminit Justinus, Irenæus, Cyprianus, Gregorius Nissenus, et Ambrosius [2], renovatum fuit in Tridentino his verbis: *Si quis dixerit... aquam non miscendam esse vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem, anathema sit* [3].

Diximus 1. *aquam naturalem;* quia sic fert præceptum et

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* LXX.
[2] *Vid.* Klee, *Hist. des dogmes.* — [3] Sess. 22, can. 9.

consuetudo Ecclesiæ. Et ideo si quis misceret aquam rosaceam vel aliam artificialem, etiam in casu necessitatis quamvis valide consecraret, peccaret tamen mortaliter, quia agitur de præcepto gravi; — 2. *in ipso calice;* quia commixtio hæc agi debet ad Rubricarum præscriptum. Et ideo non domi, sed in ipso sacro : non in ampulla vel vase alio, sed in calice ipso qui ad Eucharistiæ consecrationem adhibetur. Secus non sufficeret ad significationem Sacramenti [1]; — 3. *non ex necessitate Sacramenti;* tum quia Concilia pro materia solum vinum adsignant; tum quia aqua non significat neque corpus neque sanguinem Christi. Et hoc firmat Catechismus R. Unde si fuit omissa, non amplius post consecrationem mixtio facienda est; — 4. *de necessitate præcepti, saltem ecclesiastici;* quia non desunt qui id repetunt etiam ex præcepto divino, cum præsumant ita fecisse Christum ipsum in Eucharistiæ institutione. Hæc opinio non caret sua probabilitate.

Causa hujus præcepti est — 1. Quia *probabiliter creditur quod Dominus hoc Sacramentum instituerit in vino aqua permixto secundum morem illius terræ* [2]; — 2. quia per talem commixtionem perfectius exhibetur mysterium illud Passionis Dominicæ quod e percusso Christi latere aquam cum sanguine profluxisse nos docet; — 3. quia sic exprimitur populi fidelis cum Christo capite junctio [3].

Sed (quæres) *quanam quantitate esse debeat aqua illa?* Aqua quæ vino miscetur in Eucharistia esse debet modica: *parum aquæ,* ait Rubrica Missalis : *aqua modicissima*, ait Eugenius IV. Quod si tantum aquæ quis immitteret ut ea tertiam vini partem excedat, peccaret graviter, et dubium redderet ipsam consecrationem ex communi sententia; quia tunc non amplius vinum simpliciter dici posset [4]. In praxi generatim consulendum, ait Gury, ne Sacerdos excedat octo vel decem guttulas : quod si casu nimiam aquæ quantitatem infuderit, iterum aliqua quantitas vini est injicienda.

[1] S. Thomas, *loc. citato.* — [2] S. Thomas, 3 p., q. 74, a. 6.

[3] Tridentinum, Sess. 22, *de Sacr. Miss.*, c. VII.

[4] Aliqui auctores in praxi neque tertiam partem aquæ admittunt, nisi vinum sit generosum. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost., Appendix* III, n. 98.

Quamvis non sit de fide, est tamen pro certo tenendum aquam illam in sanguinem converti. Nam Tridentinum ait post consecrationem solas species panis et vini remanere. Suadet ratio; particula enim demonstrativa *hic* demonstrare debet totum quod est in calice [1].

Q. 6. *An et quo modo materia consecranda debeat esse præsens?*

R. Ad validitatem consecrationis præsentiam materiæ requiri certum est; id enim exigit forma demonstrativa *hoc, hic :* nempe requiritur conjunctio physica materiæ cum forma. Duo autem sunt de necessitate hujus præsentiæ.

1. Ut materia sit sensibiliter (moraliter saltem) ita præsens ut sensu aliquo percipi possit, licet non videatur. Esset, v. g., si particulæ sint unæ aliis impositæ. Id enim censetur moraliter præsens quod potest demonstrari humano modo. Secus esset de hostia post tergum posita, vel tabernaculo inclusa; non enim videtur tunc connaturaliter designari per pronomen *hoc*. Secus esset pariter si materia ita parva sit ut percipi omnino non possit; nam Sacramenta sunt signa sensibilia.

2. Ut materia sit certa ac determinata; cum enim forma sit demonstrativa, exigit determinationem rei demonstrandæ. Hinc qui habet coram se undecim hostias, et non vult consecrare nisi decem, non determinando, ex Rubrica non consecrat. Si tamen *post consecrationem* advertat Sacerdos duas esse hostias, licet putaret unam, ambas sumat, quia ambæ sunt consecratæ. Neque officit error speculativus, nam semper prævalet intentio absoluta consecrandi ma-

[1] Quomodo vero fiat hæc conversio, Thomistæ et Scotistæ communissime docent cum Catechismo R. et Pontificali prius aquam converti in vinum, inde in sanguinem. Ratio est quia non convertitur in sanguinem nisi materia consecrabilis; hæc autem ex Tridentino et Florentino non est, nisi vinum de vite. Alii tamen censent cum Collet, Lugo, Tournely, etc., aquam immediate in sanguinem transire; nam ex recentioribus physicis non est admittenda transmutatio elementorum : et hoc experimento probant, cum nempe arte chymica bene invicem separentur. Unde dicendum est vinum cum illa aqua fieri vinum usuale, ideoque totum simul esse consecrabile. Utraque sententia est per se satis probabilis.

Hanc quæstionem fuse prosequitur *Capisucchius*, Ord. Præd., in Opere *Controversiæ Theologicæ selectæ*, Romæ, 1670.

teriam moraliter præsentem, quando ea positive non excluditur.

Diximus : *post consecrationem;* si enim id evenerit nonnisi post offertorium, tunc unam reponat, quam postea sumat uti panem benedictum, peracta Missa. Ceterum tum ex præscripto Rubricæ, tum ad omnes animi anxietates de medio tollendas (agendo de pane) oportet ut Sacerdos materiam consecrandam statim ponat super corporale : et hæc una sit illius intentio consecrandi materiam intra corporale quin numerum designet [1].

Si quis ad altare plures particulas attulerit consecrandas, vel ante sacrificium monitus fuerit de consecrandis particulis jam super altare positis, vel rationabili modo animadverterit ab alio adferri ut consecrentur, etsi dum consecrat earum non ita expresse meminerit, modo sint præsentes in corporali, sunt consecratæ, quia intentio præcedens virtualiter perseverat. Idem dicunt Gury, Reuter et alii, si ciborium positum in corporali ex oblivione remanserit clausum tempore consecrationis; quia est præsens, et sacerdos censetur semper habere intentionem absolutam consecrandi quidquid, ipso sciente, est supra corporale, et est honeste consecrabile et per modum continui.

Quid (quæres) *sentiendum de guttis quæ calici adhærent?* De guttis externis nulla quæstio; istæ enim non sunt consecratæ, cum certo consecrari non intendantur. De internis (si Sacerdos nihil circa eas intendat) variant auctores : aiunt tamen remotas esse abstergendas, vel ab intentione excludendas; proximas vero fundo includendas; quia istæ sunt in calice per modum unius continuati [2].

Hic notandum cum communi quod Sacerdos, si ei post oblationem offerantur particulæ, ut consecret ad populum

[1] Hinc probabilius ac communius invalida est censenda consecratio, si hostia per oblivionem relinquatur extra corporale; nam cum intentio ita consecrandi sit peccaminosa, non est supponenda. Quia tamen res non ita certa est, Gury ait in praxi ciborium seu pyxim extra corporale relictam denuo in alia Missa sub conditione consecrandam. Possunt etiam illæ particulæ absumi post utramque communionem, sed ante purificationem.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 216.

communicandum, licite eas consecrat, suppleta mentaliter oblatione. Imo probabiliter id fieri potest etiam canone incepto, si aliunde plures communione carerent [1]. Si tamen unus vel alter tantum remaneret, suadent potius ut detur pars propriæ hostiæ. Et sufficeret pro causa si communicaturus diu exspectare deberet, ut ait Croix cum D. Antonio et Sylvio [2].

CAPUT TERTIUM.

De forma Eucharistiæ [3].

Q. *Quænam est Eucharistiæ forma?*

R. Pro duplici materia duplex datur forma Eucharistiæ. Forma pro consecrando pane præscripta desumpta est ab Evangelista Matthæo [4], et sunt verba: *Hoc est enim corpus meum*. Illud *enim* ponitur secundum consuetudinem R. Ecclesiæ a B. Petro Apostolo derivatam, et hoc propter continuationem ad verba præcedentia [5]. — Forma autem pro consecratione calicis sequens adsignatur: *Hic est enim calix sanguinis mei, novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Quæ omnia fere verba ex diversis Scripturæ locis accipi possunt; nam quod dicitur *hic est calix* habetur

[1] Quia, ait Sperone, nullum adsignari potest præceptum præter usum quo una cum hostia particulæ offerri debeant, vel præsentes esse ante præfationem vel canonem: sufficit ergo, causa exstante, ut præsentes sint ante consecrationem.

[2] *Ad quæsitum:* « Utrum tuto sequi valeat Regula Ritualis Parisiensis sic expressa: si, quando Communio danda est, inventus non fuerit sufficiens numerus Hostiarum, poterunt aliquot Hostiæ dividi in plures particulas, quæ singulis distribuantur...? » *S. C.* 15 mar. 1833. *respondit:* « Servetur consuetudo dividendi consecratas particulas, si adsit necessitas. » *Vid. Collectio Decret.* Gardellini, sub n. 4558.

[3] In hac re plures sunt errores: contendit Bucer in Eucharistiæ consecratione nihil esse proferendum. Calvinus formam usitatam a nobis magicam incantationem dicit. Moderni Protestantes nullam ipsi tribuunt vim, ideo volunt illam esse amandandam. Contra omnes habet Tridentinum, sess. 22, can. 6: *Si quis dixerit Canonem Missæ errores continere, ideoque abrogandum esse, anathema sit.*

[4] Cap. 26, v. 26. — [5] S. Thomas, 3 p., q. 78, a. 2.

Lucæ 22, et 1 Corinthiorum 21. Matthæi autem 26 dicitur : *Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Quod autem addatur *æterni*, et iterum *mysterium fidei* [1] ex traditione Domini habetur, quæ ad Ecclesiam per Apostolos pervenit secundum illud 1 Corinthiorum 11, 23 : *Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis.* Ita Angelicus [2]. — Hoc posito dicimus :

1. In consecratione panis verba de essentia sunt : *Hoc est corpus meum;* nam hæc complete significant et important conversionem panis in Christi corpus. Hinc ad essentiam non pertinet verbum *enim*, et igitur ejus omissio non esset nisi venialis : sed non improbabiliter Concina, Roncaglia et Suarez damnant id de mortali ; ac revera in re tanti momenti non videtur levis quæcumque mutatio deliberate apposita. — Neque ad essentiam pertinent cetera antecedentia verba : non illud *accipite et manducate;* cum id solum commemoret usum Sacramenti. Neque illud *quod pro vobis tradetur;* quia solam indicat Passionem Christi. Neque tandem illud *qui pridie*, etc., quia hæc non sunt verba Christi : et Sacerdos licet ea omittat, tamen adhuc *intentio faceret*, ut ait S. Thomas [3], *ut hæc verba intelligerentur quasi e persona Christi prolata.* Nihilominus contrarium non dicimus improbabile [4], maxime quia Rubrica, quando est repetenda forma, præcipit ut incipiatur ab illis verbis : *Qui pridie* in una consecratione : in alia ab illis : *Simili modo*, etc.

2. Verba essentialia in *consecratione calicis* communius hæc tantum habentur : *Hic est calix sanguinis mei;* tum quia hæc est mens Justini, Damasceni, etc. ; tum quia hæc jam satis significant præsentiam sanguinis Salvatoris sub speciebus vini. Sunt tamen qui requirunt etiam sequentia : *Novi et æterni testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, ut ita exprimatur virtus Passionis Christi ; cum ad hanc quoque Eucharistia sit instituta.

[1] Sic autem dicitur ex Innocentio III, *quoniam aliud ibi creditur, aliud cernitur.*

[2] 3 p., q. 78, a. 3. — [3] 2 2, q. 78, a. 1.

[4] Si excipiantur ea verba : *quod pro vobis tradetur;* nam hæc omnino huc non faciunt, cum illa non inveniantur in Ordine Missæ.

Quod quidem cum satis sit probabile, et ipse Angelicus hic non satis percipiatur, ideo qui ea omisisset deberet integram sub conditione formam repetere [1].

CAPUT QUARTUM.

De ministro Eucharistiæ.

Articulus 1. — De ministro consecrationis.

Q. *Quisnam est minister consecrationis in Eucharistia?*

R. Prima ætate *Montanistæ* et alii etiam mulieribus potestatem Eucharistiam consecrandi contulerunt. Ætate posteriori *Waldenses* eam tribuerunt omnibus viris. *Lutherus* vero id omnibus concessit Christianis vi Baptismatis, quamvis ad vitandam confusionem nemo consecrare debeat extra necessitatem vel delegationem. At catholica fides docet solos Sacerdotes consecrationis ministros. Id constat:

1. Ex Scriptura, ubi Christus solis Sacerdotibus in Apostolis bene tradidit potestatem per verba: *Hoc facite in meam commemorationem.*

2. Ex Patribus. Sit pro omnibus D. Hieronymus: *Neque Eucharistiam*, ait, *conficere potest, Episcopos et Presbyteros non habens* [2].

3. Ex Conciliis: ita definivit Nicænum I, Lateranense IV, Florentinum, ac tandem Tridentinum, quod decretorie habet [3]: *Si quis dixerit illis verbis:* hoc facite in meam commemorationem, *Christum non instituisse Apostolos Sacerdotes, aut non ordinasse ut ipsi aliique Sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum, anathema sit* (L).

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 222 et seqq.
[2] Contra Luciferianos. — [3] Sess. 22, c. II.

Articulus 2. — De ministro distributionis [1].

Q. 1. *Quisnam est distributionis Eucharistiæ minister?*

R. Quæstio est de *licito;* cum enim Eucharistia per se subsistat, valide a quolibet administrari potest. Porro licitæ distributionis duplex ex minister, ordinarius et extraordinarius.

Q. 2. *Quisnam est minister ordinarius distributionis Eucharistiæ?*

R. Minister ordinarius distributionis Eucharistiæ est quilibet Sacerdos. Id constat — 1. ex Tridentino, quod habet: *In sacramentali autem sumptione semper in Ecclesia Dei mos fuit ut laici a Sacerdotibus communionem acciperent; Sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent: qui mos tanquam ex traditione Apostolica descendens jure ac merito retineri debet* [2]. — 2. ex ratione: cum consecratio ad distributionem ordinetur, illius esse debet distribuere cujus est consecrare; cui enim competit plus competit quoque minus.

Debitus tamen ordo postulat ut solus Parochus eam dispenset; pastoris enim est oves suas pascere. Unde qui contra illius vel Superioris *positivum dissensum extra Missam* eam ministraret in omnium sensu mortaliter peccaret, usurpans jus alterius in re gravi. Diximus *contra positivum dissensum;* nam hodierna consuetudine consensus semper præsumitur, si excipiatur communio quæ fit prima vice a pueris [3], viaticum, et communio paschalis. — Notandum commune esse Parochum teneri Eucharistiam ministrare suis ovibus non tantum cum urget præceptum, sed quoties etiam opportune ac rationabiliter petunt. Secus, frustra Tridentinum ac Patres hortarentur fideles ad communionem frequentem. Adde pastoris esse non solum arcere a peccato oves suas, sed etiam earum profectui consulere.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 230 et seqq.

[2] Sess. 13, c. VIII.

[3] *Vid.* supra dicta, ubi de *communione paschali*.

Q. 3. *Quis minister extraordinarius distributionis Eucharistiæ?*

R. Diaconus est minister extraordinarius distributionis Eucharistiæ : sed tantum hoc sensu, quod *publice ac solemniter,* absente Sacerdote vel ab eo præsente jussus ob aliquam necessitatem, possit ministrare Eucharistiam : *Diaconus*, habet Arelatense I, *Corpus Christi, præsente Presbytero, tradere non præsumat.* Et Carthaginense IV : *Præsente Presbytero, Diaconus Eucharistiam Corporis Christi populo, si necessitas cogat, jussus eroget* [1]. Hoc porro mandatum saltem tacitum est adeo Diaconis necessarium ut et ipsi, quemadmodum et alii Clerici sine eo solemniter Eucharistiam ministrantes, incurrant irregularitatem [2]; et si religiosi [3] sint, etiam excommunicationem reservatam [4].

Diximus *publice ac solemniter;* nam privatim ut olim Eucharistiam ministrarent concessum erat non solum Diaconis, sed etiam aliis clericis; imo laicis, qui eam a Sacerdote accipiebant. Utrum autem id adhuc liceat in necessitate, alii affirmant cum Habert; quia nulla fit Sacramento injuria, cum id usurpetur ad non defraudandum infirmum tanto subsidio : alii negant cum S. Thoma [5], tum quia est contra consuetudinem; tum quia non agitur de Sacramento necessitatis.

Q. 4. *An quis possit se ipsum communicare?*

R. Negative : nemo potest se ipsum communicare, si adsit Sacerdos : quia præceptum est ut sumatur Eucharistia de manu illius. Si Sacerdos non adsit, tunc affirmant de Sacer-

[1] Decr. 1ª pars Dist. 93, c. XVIII.

[2] Ex Decr. Greg., l. V, t. XXVIII, *de Cler. non ordinato ministrante,* c. I. — [3] Ex Clem., l. V, t. VII, *de privil.*, c. I.

[4] Quænam autem sit ista necessitas, ut licite deputetur Diaconus, communiter cum Suarez dicunt sufficere gravem; cum nempe nullus adsit Sacerdos qui eam possit commode ministrare. Si enim necessitas est extrema, jam tunc tenetur etiam sine mandato illum ministrare, ut Viaticum moribundo. Idque vel ex præsumpta commissione matris Ecclesiæ, vel ex commissione generali quæ legitur in Conciliis.

Hic tamen casus in Ecclesia saltem latina rarus omnino evadit; tum ob sufficientem Sacerdotum numerum; tum ob paucitatem Clericorum, qui in Diaconatu diutius morentur. — [5] In 4, D. 13, q. 1, a. 3.

dote, præciso scandalo, licet communicaret ex devotione; quia quantum ad illum nulla irreverentia est. In necessitate id permittunt etiam Diacono, quia tunc ipse est verus minister. Quoad ceteros sive clericos sive laicos, alii adhuc affirmant, cum adest vera necessitas, quia nulla potest lex prohibens citari. Alii negant, quia hodie id novum esset et inauditum [1].

Scholium. — *De servandis in Eucharistiæ distributione* [2].

Q. *Quid servandum in Eucharistiæ distributione?*

R. Ex debita tanto Sacramento reverentia hæc tria præcipue sunt observanda in illius distributione : tempus, locus, atque modus.

1. Ad *tempus* quod spectat, excepto Viatico, nequit Eucharistia ministrari et quidem sub gravi, cum agatur de re gravi : — 1. tempore interdicti localis [3]; — 2. nocte Nativitatis D. N., ac feria sexta in Parasceve ex pluribus decretis S. C. Aliqui addunt etiam Sabbatum Sanctum, sed contrarius est usus; — 3. in extrema diei parte, tum ob scandalum, tum ob hodiernam consuetudinem. Item neque nocte, licet possit summo mane [4]. Ex Rituali R. ea fieri deberet *intra Missas vivorum* statim post communionem Sacerdotis, ut fuit usus per duodecim priora sæcula; nisi tamen justa causa suadeat fieri ante vel post : uti si plurimi essent communicandi, et populus Missam audiens tædio afficiatur exspectando, uti ait Benedictus XIV [5]. Nihil autem refert si ea fiat ex particulis præconsecratis; nam ad totum Sacramenti fructum percipiendum sufficit ut fideles de eadem

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *De Sacrificio Missæ*, l. III, c. VII, § 10.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 241, 245, 252, etc.

[3] C. *Quod in te*, de pœn. et re miss.

[4] *S. R. C. ad quæsitum :* « An die magni concursus ad indulgentiam plenariam vel Jubilæum possit ministrari S. Eucharistia fidelibus aliqua hora ante auroram et post meridiem? » *Respondit :* « In casu de quo agitur, affirmative a tempore ad tempus quo in illa Ecclesia Missæ celebrantur vel ad formam Rubricæ vel ad formam Indulti. » Die 7 sept. 1816 apud Gardellini, *Collectio Decret.*, sub n. 4376.

[5] De Sacr. Missæ, l. III, c. XVIII.

victima participent [1]. Neque enim communicantes de altari sacrificium sumunt, sed Sacramentum; cum ex Catechismo R. *omnis sacrificii vis in eo sit ut offeratur* (M).

2. Ad *locum* quod attinet, hodie receptum est Eucharistiam tribui posse in omnibus Ecclesiis aut oratoriis *publicis*. Diximus *publicis*, nam in privatis ea dari non potest neque particulis in ea Missa consecratis sine expressa Ordinarii licentia ex Benedicto XIV [2].

3. Quoad *modum* attendendus est ritus Ecclesiæ consuetus, qui utpote a legitima potestate sub peccato gravi vel levi juxta materiæ rationem est observandus. Hic notamus præcipue : — 1. Communio ministranda est cum cotta, stola ac luminibus; si tamen sola lumina desint, Suarez dicit esse solum veniale : quod idem putat Roncaglia, si sola omittatur stola. In casu vero necessitatis est satis probabile cum Croix hæc omnia omitti sine peccato, ne moribundus tanto privetur subsidio; — 2. in ea ministranda uti debet Sarcerdos pollice et indice, nam licet tota manus sit consecrata, tamen juxta ritum solummodo pollex et index sunt ad hoc munus destinati. Excipiunt probabiliter casum necessitatis gravissimæ.

Quid (dices) *si hostia decidat?* Si particula in terram decidat, locus panno lineo tergatur, dein abluatur. — Si decidat intra clausuram monialium, monialis communicanda particulam lingua sumat, et locus abluatur. Quod si nulla sit communicanda, particula patena aut pala suscipiatur Sacerdoti tradenda. — Si decidat in sinum mulieris, ipsa mulier eam quærat, atque ipsa per se sumat, ac communicet digitos postea abluendo : et si necesse sit, se recipiat in cubiculum Ecclesiæ. — Si tandem decidat in vultum, barbam, aut vestes communicantis, omittenda purificatio; quia melius est vitare admirationem, turbationem aut offensionem populi [3].

[1] Sic etiam nullum exstat præceptum quo fideles teneantur communicare in Missa. Hinc Rituale Romanum præcipit ut *aliquot particulæ consecratæ eo numero qui usui infirmorum et aliorum fidelium communioni satis esse possint conserventur in pyxide.*

[2] De Sacr. Missæ, l. III, c. XVIII; et Encycl. 2 jun. 1751.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 250.

CAPUT QUINTUM.

De subjecto Eucharistiæ [1].

Q. 1. *Quodnam est Eucharistiæ subjectum?*

R. Subjectum capax Eucharistiæ sacramentaliter suscipiendæ est omnis et solus homo viator et baptizatus. *Baptizatus;* quia Baptisma est janua Sacramentorum : unde eam infidelis non susciperet nisi materialiter. *Viator;* iis enim qui mortui sunt ea quæ ad vitam conferunt omnino inutilia evaserunt. *Omnis;* ergo et indignus, ut contigit in Juda proditore, et in illis *qui, manducantes panem hunc, vel bibentes calicem Domini indigne, fiunt rei corporis et sanguinis Domini* [2].

Q. 2. *Quid statuendum est de infantibus, de amentibus, semifatuis, mutis, surdis, cæcis, epilepticis, energumenis ac capite damnatis?*

R. Ad singula : 1. *infantibus* qui sunt rationis impotes Eucharistia non est danda nec in ipso mortis articulo ; tum ob periculum irreverentiæ ; tum ob Occidentalis Ecclesiæ contrariam consuetudinem.

2. Quoad *amentes*, si tales perpetuo sint, cum æquiparentur infantibus, iis quoque communio deneganda est ex Rituali. — Si non sint perpetuo amentes, tunc ait D. Thomas [3] : *Si prius quando erant compotes suæ mentis apparuit in eis devotio hujus Sacramenti, debet eis in articulo mortis hoc Sacramentum exhiberi, nisi forte timeatur periculum vomitus vel exspuitionis.* Et sane ex una parte præsumuntur interpretative petere ; ex altera erit ipsis forsan necessaria communio, si nempe non sint nisi attriti.

3. *Semifatuis*, si sciunt distinguere cœlestem hunc cibum ab aliis, communio est danda tempore paschali et in morte ; quia tunc urget præceptum, et ipsi sufficientem devotionem concipere possunt.

4. *Mutis* ac *surdis* a nativitate, urgenti præcepto, est pa-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 355 et seqq.
[2] I Cor. 11. — [3] 3, p., q. 80, a. 9.

riter Eucharistia danda, si ex signis constet eos discretionem habere. Imo nihil impedit quominus sæpius communicari possint, si discretionem manifestent, non tamen qualemcumque.

5. *Cæcis* communio dari potest per se toties quoties; cum eos nihil impediat. Est tamen deneganda *mutis, surdis ac simul cæcis a nativitate;* cum in illis nulla discretio inveniri possit.

6. *Epilepticis* negatur communio in ipso paroxysmo. Idem dicendum de *obsessis,* si non sint sui compotes, qui ceteroquin ex Angelico pluries in anno recte communicant; cum communio sit speciale remedium ad dæmones arcendos [1].

7. Tandem *capite damnatis* communio danda est, etiam non jejunis; cum aliter fieri commode nequit. Neque enim in tanto discrimine constituti illo auxilio sunt privandi : et talis est consuetudo in tota præsertim Italia, quam ubique ab Episcopo invehendam esse monet Benedictus XIV [2]. Imo contrarium usum improbat Pius V [3].

Q. 3. *Quænam sunt dispositiones ad suscipiendam Eucharistiam?*

R. Duplicis sunt generis dispositiones : aliæ ex parte animæ, et aliæ ex parte corporis. Hisce versiculis includuntur :

Quisque volens Christi condigne corpore vesci
Sit bene devotus : sit corpore menteque lotus.

Articulus 1. — Dispositiones in objecto ex parte corporis [4].

Dispositiones ex parte corporis sunt mundities, jejunium et compositio.

[1] Q. 30, a. 6. — [2] De Syn. Diœc., l. VII, c. XI.

[3] Neque refert quod jejuni non sint; ad mortem enim damnati vix abstinere possunt ab aliquo cibo corroborante. — Adde ex sensu medicorum eos in prolatione sententiæ febri interna corripi ob vehementem animi et sanguinis commotionem.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 271 et seqq.

Q. 1. *Quid de corporis munditie ad suscipiendam Eucharistiam?* Nota. Quæstio non instituitur de menstruis, lepra alioque naturali morbo maxime perpetuo. Morbi enim naturales, cum non pertineant ad moralem bonitatem, per se devotionem non impediunt. Hic quæritur tantum de *pollutione* et *actu conjugali*. Hoc posito,

R. 1 : Ad *pollutionem* quod spectat, distinguendum est : vel pollutio paulo ante habita fuit voluntaria, vel non. Si 1, communiter docent teneri qui se polluit saltem sub veniali abstinere se ea die a communione ob reverentiam, licet sit contritus ac confessus, nisi aliud justa causa exigat, ut Confessario videbitur. — Si 2, casu quo pollutio nullam reliquerit perturbationem, potest communicare; quia externa macula quæ præteriit ad moralem honestatem non pertinet. Si *vero* reliquit perturbationem, dicunt communiter esse veniale communicare : nisi vel homo conetur eam quantum in se est repellere; vel aliqua aut necessitatis aut devotionis causa aliud postulet, qua nempe omnis irreverentia tollatur, uti docet Angelicus[1].

R. 2 : Ad *actum conjugalem* quod spectat, dicimus : — 1. post communionem sumptam certum est nullum adesse peccatum in reddendo : imo est actus virtutis; cum sit debiti solutio : petere autem aliqui dicunt probabiliter esse veniale, si fiat sine causa; alii communius dicunt nullum esse peccatum; 2. ante communionem, si actus conjugalis exerceatur ob solam voluptatem, erit culpa venialis; cum videatur aliqua indecentia. Ita communiter Concina, Lugo, Salmanticenses, Sanchez cum D. Thoma[2], ac D. Gregorio[3]. Ab hac tamen levi culpa quævis levis causa excusat, ut recte dicunt Antoine et Sanchez cum aliis : puta solemnitas, indulgentia, etc[4].

[1] In 4, D. 9, q. 1, a. 4. — [2] 3 p., q. 80, a. 7.

[3] Decr. 2ª pars Can. 93, q. 4, c. vii.

[4] Si copula fit absque culpa, ut ad procreandam sobolem, tunc quamvis sit congruum ad aliam diem communicare, nulla tamen obligatio est. Quia cum procreatio sobolis sit actus honestus, satis reparat indecentiam : commune est cum D. Thoma.

Et hic sapienter dicunt Layman, Sanchez, Suarez quod confessarius mulieri interroganti quid agere debeat si in die Communionis vir debitum petat, respondeat ei quæ frequenter communicat ut reddat et communicet; ne exponatur periculo peccandi contra justitiam vel charitatem. Si vero pœnitens non tam frequenter accedit ad Eucharistiam, v. g., præcipuis tantum solemnitatibus, illi suadeat ut precibus (non tamen nimis importunis) compartem roget ut velit se abstinere in honorem SS. Communionis. Quod si id non prosit, poterit reddere et communicare, nisi ex tali redditione patiatur insolitam distractionem, quam nequeat facile repellere.

Q. 2. *Quid de jejunio in Eucharistiæ susceptione?*

R. Communicaturo sub gravi præceptum est jejunium naturale a medio noctis illius diei quo communicat. Non tamen de jure divino, cum Christus Apostolis eam non jejunis distribuerit; sed jure apostolico, ut censet Augustinus[1]: quod in pluribus Conciliis firmatum habemus. Hoc autem præceptum non admittit parvitatem[2].

1. Neque *ex parte temporis*: unde cum primo ictu horologii media nox sit expleta, qui aliquid sumit post primum ictum (licet ante ultimum), non amplius potest communicare; nam verificatur illum non esse jejunum[3]; — 2. neque *ex parte rei*: unde si quis vel mininum sumpserit, quamvis per modum medicinæ, sub gravi prohibetur communicare, ut ait Rubrica Missalis. Quod quidem ex Angelico[4] congruenter factum est ut nihil in nobis intret ante Christum,

[1] Ep. 54, ad Januar.

[2] Qui dubitat an post mediam noctem cibum aut potum sumpserit, aut in ipso die aliquid deglutierit, si inquirendo non possit resolvere dubium, communicare potest; quia non constat de violato jejunio, proinde non constat esse prohibitam communionem in tali casu; factum enim violati jejunii esset probandum priusquam invocetur lex prohibens Eucharistiam non jejuno: Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 282.

[3] Porro inter plura horologia dissonantia aiunt communissime Croix, Merati, Sanchez, Sporer, etc., licere ultimum sequi, modo de errore non constet; nec horologium sit tale ut plurimum erret.

[4] S. Thomas, 3 p., q. 80, a. 8.

tum ob reverentiam, tum ad indicandum quod Christus primum debet locum habere in cordibus nostris [1].

Ceterum ad jejunium frangendum ex communi tria requiruntur :

1. Ut quod sumitur *sumatur ab extrinseco* : quod enim sumitur intrinsecus non reputatur trajici per modum cibi. — Hinc deglutiens sanguinem e capite fluentem vel gingivis non solvit jejunium. Secus si sanguinem suggeret ex digito : sicut frangeret qui noctu, immisso saccharo in ore, adhuc aliquid trajiceret post mediam noctem ; esset enim continuata comestio. — Item frangeret jejunium qui lavando os, vel degustando jusculum aliquam guttulam cum saliva voluntarie trajiciat, non si præter voluntatem. — Quoad reliquias vero cibi in ore relictas, dubium est an jejunium frangat qui eas voluntarie deglutit : negant Quarti, Suarez, Elbel, et videtur nimis adhærere Rubrica, dum dicit : *Si reliquiæ cibi remanentes in ore transglutiantur, non impediunt communionem ; cum non transglutiantur per modum cibi, sed per modum salivæ.* Alii tamen communius cum Layman, Roncaglia, Tournely et D. Thoma [2] affirmant : hæc sententia videtur probabilior, licet primam non putemus improbabilem. Sed quia non nimis scrupulose in hoc incedendum est, ideo libenter dicimus cum Lugo ac Benedicto XIV [3] quod reliquiæ a dentibus avulsæ, quæ supra lingua sentiuntur, debent exspui, sed non adest obligatio diligentiam adhibendi eas e dentibus scalpendi ; dum hæc nimis esset scrupulis obnoxia, et tunc si deglutiantur, erit per modum salivæ [4].

2. Ut quod sumitur *sumatur per modum comestionis vel potionis ;* quia juxta communem hominum sensum hoc modo tantum jejunium frangitur. — Hinc illud non solvit fumus ciborum aut similis ; quia hic sumitur per modum attractionis. — Idem valet si quis *casu* pulverem, pluviam, muscam, etc., deglutiret ; quia talis actio non est comestio,

[1] *Vid.* Liguori, *Opera Dogm. contro gli eretici, sess.* 22, n. 33.
[2] 3 p., q. 80, a. 8 ad 4. — [3] *De Sacr. Missæ*, l. III, c. XII.
[4] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap., Tract.* XV, n. 36.

sed respiratio. Diximus *casu;* si enim hoc fieret ex proposito, esset utique vera et voluntaria deglutitio.

3. Ut quod sumitur *habeat rationem cibi vel potus;* secus non esset comestio nec potatio. — Hinc non solvitur jejunium si edantur res omnino indigestibiles, ut capilli, ungues, metallum, fila ex lana, ossicula fructuum omnino depurata; quia hæc non nutriunt, neque habent rationem cibi. — Secus esset si res sint digestibiles, quæ a stomacho alterari et in substantiam hominis converti possint, ut carta, palea, filum ex lino, pulvis medicinalis; vel cera quæ fere semper aliquid mellis retinet; item arborum folia, etc.

Sed (quæres) *quid sentiendum de usu Tabaci?* Olim stricte prohibebatur tabaci usus tum ante communionem, tum ante Missam. Sed aliter hodie se habet usus. Unde commune est nunc licere — 1. tabacum per nasum sumere, licet aliquid illius in stomachum descendat; non enim sumitur per modum comestionis; — 2. fumum tabaci ore haurire; quia fumus non est cibus, nec potus, neque hoc modo sumitur. Saltem id licet ex usu cohonestante, ut ait Benedictus XIV [1]; — 3. tabacum masticare, semper ac foras exspuatur succus; nihil enim in stomachum trajicitur, vel nonnisi præter intentionem; nunquam autem per modum cibi id fit, sed per modum salivæ. Non tamen negandum id esse indecens : ideoque veniale, si fiat sine causa.

Q. 3. *An sint causæ a jejunio excusantes in Communione?*

R. Affirmative : aliquæ sunt causæ quæ a jejunio excusant in communionis sumptione. Sunt autem :

1. *Periculum mortis,* sive illud sit ex vi morbi, sive ex judicis sententia. Ita se habet generalis consuetudo [2].

2. *Periculum profanationis :* ut si periculum sit ne Eucharistia male tractetur, v. g., ab hæreticis, vel impiis, si

[1] *De Syn.*, l. XI, c. XIII; et *De Sacr.*, l. III, ap. 9.

[2] Communissimum tamen ac probabilius est contra Concinam Sacerdoti non jejuno non licere ad Viaticum aliis administrandum celebrare; tum quia contra stat praxis; tum quia hoc præceptum non obligat, si rite non potest communio dari. Excipiunt recte si infirmus absolute eo Sacramento indigeret : ita Layman, Viva aliique.

non sumatur. Alioquin lex jejunii in illius reverentiam inducta cederet in illius profanationem;

3. *Periculum scandali*, vel *gravis infamiæ* : esset, v. g., si Sacerdos jam inchoata Missa recordetur se non esse jejunum, atque debeat celebrare in publico; neque causam innoxiam populo tuto allegare possit [1]. Idem est si agatur de morte vitanda, modo communio non exigatur in contemptum; nam præceptum naturale prævalet ecclesiastico. Ita plures cum Salmanticensibus, Sylvio, Viva et aliis.

4. *Necessitas perficiendi Sacrificii;* cum hæc necessitas fit de jure divino. Hinc si Sacerdos, consecrata hostia, moriatur, ab altero licet non jejuno est perficienda Missa : *Nec aliquid per hoc derogatur unitati Sacramenti; quia omnes unum sumus in Christo propter fidei unitatem*, prout ait S. Thomas [2];

5. *Unio moralis ejusdem Sacrificii.* Evenit quando Sacerdos post Missam reperit fragmenta a se consecrata : ea sumere debet etiam in sacrario, modo vestibus sacris adhuc sit indutus; quia id habetur veluti complementum Sacrificii. Si vero jam vestibus sit exutus, vel si fragmenta sint diversi Sacrificii, vel hostia relicta sit integra, tunc tantum ea sumat, si nequeunt reverenter servari [3];

6. *Dispensatio Romani Pontificis*, qui merito hac potestate potest uti et usus est, ut observat Benedictus XIV [4]; Pontifex enim *omnia jura in scrinio pectoris sui censetur habere* [5].

Quid (dices) *si infirmi morbus sit diuturnus, nec tamen periculosus; darine potest ei communio etiam non jejuno, si omnino sine cibo stare non possit?* Habet Gury : negandum est, saltem generatim loquendo, attenta praxi actuali Ec-

[1] Per se non esset causa sufficiens ut non jejunus celebret si populus sine Missa festo die esse debeat, casu quo sine scandalosa admiratione populus moneri possit; quia potius præstat reverentiam servare, cum non agatur de re absolutæ necessitatis.

[2] In 4, D. 8, q. 2, a. 4.

[3] Pariter licet ad deglutienda fragmenta sumere ablutionem; quia licet potus trajiciatur ante, tamen talis sumptio censetur moraliter una. Ita Rubrica ac Benedictus XIV, *De Sacr. Missæ*, l. III, c. XVII.

[4] Loco citato. — [5] Sex. Decr., l. I, t. II, *de Constitutionib.*, c. I.

clesiæ. — Attamen graves theologi id aliquando permittunt, si morbus sit diuturnus, nec unquam æger omnino jejunus communicare valeat, modo raro fiat, v. g., pluries in anno. Sic expresse *Elbel*, n. 90, cum aliis. Non conveniunt autem de intervallo temporis quod intercedere debet inter communiones taliter factas. Spectanda est locorum consuetudo. Videtur vero esse ratio sufficiens in tali casu ut Eucharistia post mediam noctem infirmo administretur pluries in anno vel saltem ad præceptum paschale adimplendum.

Q. 4. *An liceat edere et bibere statim post communionem?*

R. Olim non licebat usque ad horam sextam; quod præceptum hodie abrogatum est. Attamen ex decentia sub veniali aliqua mora servanda est post sumptionem tanti Sacramenti ad alios cibos sumendos; excipe rationabilem causam. Item per se non est illicitum exspuere post communionem, modo nullum particulæ fragmentum in ore remanserit; nullum enim periculum irreverentiæ erga sacras species, nam via per quam sputa ejiciuntur non est œsophagus, seu via cibi et potus; sed est via respirationis [1].

Q. 5. *In quo sistit compositio corporis in Eucharistia sumenda?*

R. Compositio corporis Eucharistiæ sumptione consistit in eo quod nihil communicandus in oculis, vultu, incessu atque vestitu præferat quod eos dedeceat quibus dictum est: *Glorificate, et portate Deum in corpore vestro* [2]. — Hinc mulieres graviter monet S. Carolus ut modeste accedant, pectore cooperto atque sine vano ornatu: et si quæ nimis esset immodesta, ei communio denegetur. — Hinc Sacerdotes more laicorum communicantes vult Rituale ut stola sint induti: quod tamen omittere commune est veniale tantum esse; tum quia res non est admodum gravis; tum quia non est sub gravi præcepta. Præstat vero ut alii clerici, dum communicant, cotta sint induti. — Demum quoad militares congruum est ut arma deponant, si exci-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 289. — [2] 1 Cor. 6.

pias milites sancti Joannis Hierosolymitani, qui hoc signo utuntur ad Religionis defensionem [1].

Articulus 2. — Dispositiones ex parte animæ.

Duplex est ex parte animæ dispositio : remota atque proxima [2].

Q. 1. *In quonam consistit dispositio remota ex parte animæ in sumptione SS. Eucharistiæ?*

R. Dispositio remota ex parte animæ in sumptione Eucharistiæ consistit tum in immunitate a censura, cum hæc spiritualibus bonis privet [3]; tum in immunitate a mortali, cum Eucharistia sit Sacramentum vivorum, et *qui indigne manducet, judicium sibi manducet*, nempe suam condemnationem [4]. Ubi hoc venit observandum volenti communicare vel celebrare, si de mortali sibi sit conscius, minime sufficere ut conteratur; sed omnino requiri ut prius confiteatur [5]. Ita docet Tridentinum [6]. Quod quidem cum dicat Concilium deduci ex illis Apostoli verbis : *probet se ipsum homo*, et cum Apostolus dicat se verba illa *accepisse a Domino;* sequitur præceptum hoc divinum esse ac graviter obligans.

Excipe tamen, ex eodem Concilio, si necessitas celebrandi vel communicandi urgeat, et simul copia Confessarii desit : — 1. *si necessitas urgeat*, v. g., ut vitetur scandalum vel infamia tum in laico, uti si jam ad sacram mensam accumbenti in mentem veniat mortale; tum in Sacerdote, ut si ad Viaticum administrandum sit celebraturus. Ceterum tanta

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XCIX.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 255 et seqq.

[3] Quanquam si necessitas urgeat ad scandalum vitandum, neque adsit qui ab ea absolvat, adhuc communicare liceat; cum hæc prohibitio sit tantum juris ecclesiastici. — [4] I Cor. 11.

[5] Sacerdos dubitans tantum an habeat mortale, v. g., an adhæserit pravæ cogitationi, sine confessione celebrare potest, quamvis copiam habeat confessarii; quia non est sibi conscius mortalis. Sed tenetur ad contritionem, quia non potest eximi a lege naturali, ac divina de probatione præmittenda ad tantum Sacramentum. Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 432 et 475. — [6] Sess. 13, c. VII.

est vis hujus præcepti ut, si Sacerdos recordaretur peccati mortalis ante consecrationem, deberet Missam, si posset sine scandalo, interrumpere; cum pars ante consecrationem sit extrinseca Sacrificio; — 2. *si desit copia Confessarii*, puta homini morituro, cui solus adsit Diaconus Eucharistiam ministraturus; vel Sacerdoti ex causa urgenti celebraturo: item est si non adsit nisi Confessarius ignarus idiomatis vel carens nunc jurisdictione, vel cui certo non possis confiteri sine gravi tuo damno vel alieno. Non tamen censetur deesse, quia qui adest est junior, levior, notior, etc. Item non deest, si inveniri potest absque magna difficultate, habita ratione itineris, infirmitatis, brevitatis temporis, etc. [1]: si Sacerdos jamjam sit celebraturus, potest excusari, si distet Confessarius 50 passibus.

Quid (quæres) *si adsit quidem Confessarius, sed non habeat facultatem in reservata, quorum reus sit pœnitens?* Tunc est commune talem pœnitentem ad confessionem non teneri, si tantummodo reservata habeat: sed satis est quod conteratur; nam tunc idem est ac si Confessarius deesset. Si tamen cum reservatis alia habeat non reservata, tenetur probabilius ad confessionem; quia urget præceptum divinum præmittendi confessionem, et satis potest adimplere præceptum, cum adsit materia. In eo autem casu alii volunt etiam reservata esse aperienda; alioquin non satis cognosceretur status pœnitentis: alii forte magis probabiliter negant, quia quantum ad reservata Confessarius noster non est judex legitimus [2].

Sed (dices) *quid sentiendum de illo qui, post confessionem rite peractam, recordatur alicujus mortalis ex inculpabili oblivione, non declarat: teneturne illud confiteri antequam communicet?*

Affirmant communius; cum peccati mortalis vere ille sit conscius, neque illud sit confessus: et talis est praxis fidelium. Attamen plurimi recentiores cum Bouvier, Collet, Gousset, Gury et Pontas contrarium docent quoad illum

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, p. 264.
[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 365, 385.

qui universali peccatorum suorum dolore confessus est: quod quidem rationi valde congruum est. Nam qui bona fide est confessus vi Sacramenti justificatus est; et ideo sufficienter se probavit. Neque potest dici conscius peccati mortalis cum illud jam remissum sit, solaque maneat obligatio illud clavibus Ecclesiæ subjiciendi. Praxis autem quæ opponitur est laudabilis usus suadendus (quem pariter et nos, præcisis circumstantiis, quam maxime suadendum putamus), non obligationis certa norma.

Quid vero (addes) *si, urgente necessitate, sine confessione quis celebraverit vel communicaverit in mortali? Ea transacta, teneturne licet contritus statim confiteri?* Tridentinum hæc habet: *Si necessitate urgente, Sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quam primum confiteatur.* Hic autem præceptum habemus, non consilium, et contrariam propositionem damnavit Alexander VII. Est autem communissimum et probabilius illud non obligare:

1. Laicos; tum quia Concilium loquitur tantum de Sacerdote; tum quia non eadem occurrit pro laicis ratio quæ exstat pro Sacerdotibus; dum hi plerumque majorem habent necessitatem celebrandi ad evitandum scandalum quam non habent sæculares, ut communicent; — 2. neque Sacerdotes sacrilege celebrantes cum conscientia peccati et copia Confessarii; nam præceptum eos tantum respicit qui in peccato, sed necessitate urgente, ideoque sine culpa elicita contritione celebrant, ne scilicet, sub prætextu quod jam sint in gratia constituti per contritionem, confiteri differant. Non ergo respicit sacrilegos, quibus illud præceptum ecclesiasticum non est profuturum; cum jam contemnant divinum præceptum non celebrandi in mortali [1].

Illud *quam primum* non est quando Sacerdos suo tempore confitebitur; hæc enim inanis explicatio est damnata ab Alexandro VII. Commune est per illud triduum intelligi;

[1] Est tamen communius ac forte probabilius præceptum hoc confitendi *quam primum* obligare Sacerdotem illum qui reminiscitur mortalis post consecrationem; nam jam verificatur casus Concilii, quod celebrat in peccato, in necessitate, sine confessione.

nam ex jure *statim fieri dicitur quod intra triduum fil.* Sic declaravit S. Congregatio [1].

Q. 2. *Quid requirit dispositio proxima in Eucharistiæ sumptione?*

R. Dispositio proxima in Eucharistiæ sumptione requirit — 1. fidem vivam, ut eucharisticus cibus a profano distinguatur; — 2. spem firmam, ut illius cibi desiderium acuatur; — 3. profundam humilitatem, ut in illo uno tota securitas nostra collocetur [2].

COROLLARIUM I. — *De communione sub utraque specie.*

Q. 1. *An communio sub utraque specie sit sumenda?*

R. Labente sæculo XIV *Petrus Dresdensis*, coadjuvante *Jacobello Misnensi*, usum calicis jam obsoletum uti necessarium jure divino pro omnibus resuscitavit. Errorem hunc adoptarunt *Hus*, *Lutherus* atque *Calvinus*. Sed contrarium de fide est in Tridentino [3]: *Si quis dixerit ex Dei præcepto vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem SS. Eucharistiæ Sacramenti sumere debere, anathema sit.* — Id eruitur ex Scripturis, ubi colligitur alterutram speciem totam tribuere virtutem; dicitur enim [4]: *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem, etc.* : ubi est particula disjunctiva. Eruitur ex traditione; nam per tredecim priora sæcula, quibus viguit contraria disciplina, sæpe sub una tantum specie communio tribuebatur, uti infirmis, pueris, domi persecutionis tempore communicantibus, etc. Hoc ex historia cum pluribus probant Billuart ac Perrone [5].

Q. 2. *An major gratia tribuatur fideli in communione sub utraque specie quam sub una tantum?*

R. De fide est a Tridentino definitum [6] *sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi ac propterea quod ad fructum attinet, nulla*

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XV, n. 31.
[2] *Vid.* S. Fr. de Sales, *Philothée.*
[3] Sess. 21, can. 1. — [4] 1 Cor. 11.
[5] *Vid.* Klee, *Histoire des dogmes*, l. I. — [6] Sess. 21, can. 3.

gratia necessaria ad salutem eos defraudari qui unam speciem solam accipiunt. Imo, etsi non sit de fide, commune tamen est per se majorem substantialiter gratiam ad salutem necessariam non produci per communionem sub utraque specie; gratia enim non producitur ratione specierum, quæ sunt mera symbola, sed ratione rei sub ipsis contentæ; atqui res contenta est semper eadem [1].

Non tamen negamus quod maxime ratione fervoris in sumptione alterius speciei augmentum gratiæ obtineatur; sed per accidens, non substantialiter, quasi aliquid in se majus entitative suscipiatur [2].

Q. 3. *An Ecclesia convenienter usum calicis interdixerit?*

R. Affirmative : Ecclesia convenienter usum calicis interdixit. Ex Catechismo Romano id factum est pluribus de causis [3]. — 1. Fuit ad profligandos tum illos qui eos damnabant sacrilegii qui sub una tantum specie communicabant; tum illos qui negabant sub qualibet specie totum contineri Christum; — fuit periculum effusionis sanguinis, in tanta nempe fidelium quotidie crescentium multitudine; — 3. fuit communio infirmorum, quibus videlicet qualibet hora erat deferendum Viaticum; — 4. fuit multitudo abstemiorum et eorum qui sine nausea vel etiam vomitu nequirent haurire ex calice communi; — 5. fuit vini in multis regionibus penuria : porro æquum erat ut uniformitas servaretur.

Merito ergo definivit Tridentinum [4] : *Si quis dixerit S. Ecclesiam catholicam non justis causis et rationibus ad-*

[1] Neque refert quod bis sumatur Christus communicando sub utraque specie; nam hæc sumptio semper est in ordine ad unam tantum refectionem.

[2] Hac ratione etiam qui sub una tantum specie communicat plus referre potest illo qui communicat sub utraque. « Sic plus saginatur mulierculæ fervidæ animus octiduana communione roboratus Sacerdotibus illis tepidis qui, dum Christum devotionis inanes quotidie edunt, ab ipso Christo tepiditatis eorum impatiente, sicut Scriptura loquitur, evomuntur. *Id-circo*, ut recte monet Abbas Paschasius (l. de Corp. et Sang. Domini, c. XVII) *cogitandum a vobis est non quantum dente prematur, sed quantum fide et dilectione accipitur.* » Ita Contenson, *Reflexio, h. l.* : vid. etiam sequens illius *Reflexio de apparatu ad Eucharistiam.*

[3] De Eccl., p. 2. — [4] Sess. 21, can. 2.

ductam fuisse ut laicos et etiam Clericos non conficientes sub panis tantum specie communicaret, aut in eo errasse, anathema sit [1].

COROLLARIUM II. — *De Communione frequenti.*

Q. 1. *Quænam communio potest dici frequens?*

R. Consentiunt omnes communionis frequentis nomine intelligi quotidianam et eam quæ plus quam semel vel bis fit in hebdomada. De communione singulis dominicis peracta quæstio est : hæc nobis per se loquendo non videtur habenda uti frequens : multo minus eà quæ fit singulis quindecim diebus vel singulis mensibus. Quod quidem erudite probat S. Alphonsus [2]. Et sane postquam Ecclesia numero aucta fuit, sed sanctitate diminuta, id est a sæculo VI, statutum est *ut fideles omnes singulis dominicis communicarent, nisi criminali peccato et manifesto impedirentur* [3]. Primitus enim singulis vel fere singulis diebus communicabant, ut refert Bona [4].

Jam vero si tunc omnibus communio hebdomadalis erat in præcepto, ac sola immunitas a mortali requirebatur, ea in se præcise frequens non potest dici. Neque enim Eucharitia immutata est, ut hodie major quam ante reverentia eidem tribuenda sit [5].

Q. 2. *Quid requiritur ad communicandum singulo octiduo?*

R. Tria : *immunitas a mortali,* ne sacrilegio anima gravetur; 2. *communionis desiderium,* ne cibus iste fastidio habeatur; 3. *Confessarii consilium,* ut omnis hallucinatio auferatur.

[1] Hæc disciplina apud Græcos non fuit acceptata, qui in templis adhuc communicant in fermentato sanguine intincto. *Vid.* Benedictus XIV, Constit. *Allatæ*, 1775; et *De Syn. Diœc.*, l. VI, c. IX. — Liguori, *Opera Dogmat., sess.* 21, n. 30.

[2] In Opusc. *Risposta apologetica sulla materia della communione frequente.*

[3] Capitular., l. VI, c. XVII. — [4] Liturg., l. II, c. XVII.

[5] Si ergo tempore omni fuit æquali reverentia dignissima, et si nihilominus sola immunitas a mortali præcipiebatur ad communicandum singulis hebdomadis, id pro frequentia non habebatur. Ad frequentiam enim tanti Sacramenti omnes conveniunt aliquid amplius requiri.

Sed nonne ad communionem octiduam (dices) *requiritur etiam immunitas a veniali et a quolibet illius affectu?* Non sane in nostra sententia : *Hortor*, ait S. Antoninus, *ad communicandum omnibus dominicis ; sed hoc dico de illis qui peccatis mortalibus non gravantur* [1]. Et Wigandt, Viennensis doctor, ait [2] : *Qui mortalia vitant semel in hebdomada, et interdum bis, nimirum occurente festo singulari communicare possunt.* Id confirmatur ex veteri disciplina, ubi mortali crimine non inquinati semel in hebdomada sub gravi communicari jubebantur. Imo apud Græcos sub pœna excommunicationis, ut notat Theodorus Archiepiscopus [3]. — Ratio est quod venialia (ut communius docent cum Angelico [4]), licet impediant actualem refectionem spiritualis dulcedinis, non impediunt tamen augmentum gratiæ habitualis vel charitatis. Adde ipsam voluntatem recipiendi Eucharistiam quamdam esse venialium virtualem detestationem. Ita docent P. Avila, Blosius, Clericatus, Granata, Salazar, Suarez, Turlot, etc.

Unde concludit Scaramelli hodie ex communi Asceticorum sensu et Ecclesiæ praxi communionem octiduam illis omnibus esse concedendam quibus absolutio conceditur, nisi forte ex peculiari aliqua causa aliud Confessario videatur [5].

Verum (dices) *huic obstat S. Franciscus Salesius, hac in re facile princeps, qui, D. Augustini auctoritate fretus, ad communicandum singulis octiduis requirit etiam carentiam affectus cujuslibet ad veniale et multo magis ipsius venialis* [6].

R. Tempore Augustini exorta fuit quæstio circa convenientiam vel disconvenientiam quotidianæ communionis. Hinc inde Doctoribus disputantibus, medius surrexit Gennadius quidam ista proferens : *Quotidie Eucharistiæ communionem percipere nec laudo nec vitupero; omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo et hortor, si ta-*

[1] P. 3, t. XIV, c. XII. — [2] Tr. 12, exam. 4, de Euch., c. VI.
[3] Spicil., t. IX, c. XII. — [4] 3 p., q. 79, a. 8.
[5] *Direttorio ascetico*, Tr. 1, a. 10. — [6] *Philothée*, p. 2, c. XX.

men mens sine affectu peccandi sit : quæ verba retulit Gratianus [1].

Porro Salesius communionem octiduam iis prohibuit qui affectum ad venialia habent; tum quia illa verba, *si tamen mens in affectu peccandi non sit,* interpretatus est de peccato veniali; tum quia illud testimonium pro certo putavit esse Augustini. Atqui res aliter se habet.

1. Ea verba esse tantum intelligenda de affectu ad mortale est communis opinio. Ita docent S. Antoninus, Tournely, Sotus, Scotus, Dualdus, Frassen, ipse Adrianus VI [2], ipse Angelicus [3], imo et ipsa Glossa in ea verba. Ita demum patet ex toto contextu; — 2. illud testimonium non est Augustini; licet enim Tractatus *De Ecclesiasticis dogmatibus,* ubi ea verba reperire est, inter opera D. Augustini haberetur; hodie tamen nemo eruditorum est qui eum non tribuat cuidam Sacerdoti Massiliensi nomine *Gennadio.* Corruit ergo tota ratio qua Salesius fretus est.

Sed nonne (subjunges) *qui singulis in mensibus per annum fornicatur dicitur peccare frequenter, atque pravam consuetudinem habere? Ergo a pari qui singulis communicat mensibus frequenter communicare dicendus est.* Negamus paritatem; frequentia enim quoad peccata ex impellentibus circumstantiis est metienda. Sic nonne qui toties peccat quoties ei occurrit occasio dicitur pravum habitum habere, quamvis semel tantum in anno ei occasio contingat? Adde a corrupta natura nos ad malum jam nimis inclinari : adde unum peccatum quasi suo pondere ad aliud trahere. Unde manifestum est quod etiam paucis vicibus mala consuetudo constituitur.

Sed diversa ratio in casu nostro; cum enim Eucharistia sibi rationem habeat, longe sæpius est sumenda ut frequenter sumi dicatur; cibi enim frequentia diem potius quam mensem respicit (N).

Q. 3. *Quid de communione quotidiana vel frequenti in hebdomada?*

[1] C. Quotidie, 13, de consecr., D. 2. [2] De Sac. Euch.
[3] 4 p., q. 79, a. 3, et in I ad Cor. 2, 11, lec. 7.

R. Certum est contra Jansenistas præsertim Arnaldum communionem sæpius factam in hebdomada, imo quotidianam, esse optandam, exemplo fidelium primitivorum, qui *erant perseverantes in doctrina Apostolorum, et communione fractionis panis*[1]. Id vehementer exoptat Tridentinum[2] : quod quidem desiderium explicans Catechismus Romanus docet esse officium Parochi hortari fideles ad communionem etiam quotidianam, eos instruendo quod, sicut corpus, ita et anima eget quotidiano alimento : addens id semper fuisse a sanctis PP. atque ab Ecclesia valde probatum.

Idem imposuit suis Parochis S. Carolus, Episcopis Provinciæ injungens eos severe puniendos esse qui oppositum disseminarent. Hoc demum Episcopis omnibus inculcavit Innocentius XI decretum S. C. anno 1679 approbando, ut videlicet in suis subditis hanc alerent devotionem, declarans nihil obstare quod sint laici, negotiatores aut conjugati[3]. Remanet ergo concludendum cum Basilio M.[4] : *Singulis etiam diebus communicare ac participem esse sancti corporis et sanguinis Christi bonum est et perutile.*

Quæ frequentia Clericos maxime urget, quorum quidem frequens ministerium erga tantum Sacramentum esse debet, neque enim facile dixeris eos Sacerdotes ex solida devotione quotidie celebraturos esse, si nunc conspicis Clericos sacram mensam fastidire (O).

Sed nonne (dices) *clamabat Augustinus : Quotidie Eucharistiæ communionem percipere nec laudo, nec vitupero?* Hæc verba cum Gratiano retulerunt Salesius et alii uti propria Augustini; at hodie certum est ea Augustini non esse; sed cujusdam Gennadii, qui in pluribus Augustino adversabatur. Huic autem Gennadio opponimus tum S. Ambrosium,

[1] Act. 2. — [2] Sess. 22, c. VI.

[3] Hanc veritatem P. Faure plurimis adstruit argumentis; probat enim quod illam frequentiam nobis suadent *hujusce institutionis finis, intentio Christi, primitivorum fidelium praxis, PP. sensus, Episcoporum, Pontificum* et *Ecclesiæ desiderium, Ascetarum* et *Sanctorum consilium, bonum animarum*, etc. — *Vid.* Faure, *Le ciel ouvert par la Confession sincère et la Communion fréquente.*

[4] Epist. 93, ad Cæsariam Patriciam, *de communione.*

qui ait [1] : *Accipe quotidie quod quotidie tibi prosit : sic vive ut quotidie merearis accipere;* tum verum Augustinum [2], qui scribit : *Quotidie peccas, quotidie sume!* Quod si adhuc quis ea verba ab Augustino dicta putaret, objiceretque; ad eum pulcherrimam præberet responsionem S. Catharina Senensis. Cum enim quidam ipsam reprobaret, quod adeo frequenter communicaret; atque hanc quam putabat Augustini sententiam ad nauseam usque exaggeraret, *respondit Virgo sacra in præsentia plurium : Ex quo Augustinus non me vituperat in dictis suis, quare tu, Reverendissime, me vituperas? sicque confusius tacuit.* Ita refert S. Antoninus [3].

Verum (addes) *nonne congruentius est abstinere ob reverentiam quam ita frequenter accedere?* Respondet P. Granata esse communem opinionem quod melius sit accedere quotidie ob amorem quam abstinere ob reverentiam. Quod confirmat Angelicus dicens [4] : *Utrumque pertinet ad reverentiam hujus Sacramenti, et quod quotidie sumatur, et quod aliquando abstineatur; amor tamen et spes, ad quæ semper Scriptura nos provocat, præferuntur timori.* Sane qui se abstinet actum reverentiæ negativum exercet; qui accedit, positivum.

Quis tamen (regeres) *potest digne tam frequenter suscipere Deum?*

Si hoc valeret, nunquam esset suscipiendus. Unde dicimus sufficere dispositionem nostræ conditioni convenientem; nam etsi magna devotio requiratur ad tantam cum Christo familiaritatem, ea tamen nostris viribus accommodari debet. Nempe *requiritur et sufficit ut, sublato affectu ad venialia, et superata majori parte pravarum inclinationum, magnum habeatur communicandi desiderium, ardens in dies semper proficiendi studium, atque directoris consensus.* De hac perfectione contentus est Salesius; et hæc est, juxta S. Prosperum, quæ in hac vita potest haberi, attenta humana fragilitate. Hinc merito ab Alexandro VIII damnata est hæc propositio : *Arcendi sunt a communione quibus non-*

[1] L. v, de Sacr., c. IV. — [2] Epist. ad Januar.
[3] 2 p. hist., t. XXIII, c. IV, § 8. — [4] 3 p., q. 80, a. 10.

dum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis expers.

Neque enim solis perfectis hæc frequentia convenit. Audiatur Salesius : *Si quærunt a te cur tam frequenter communices? responde illis quod duplex personarum genus debet sæpius communicare, perfecti et imperfecti : perfecti ut se in perfectione conservent, imperfecti ut ad perfectionem valeant pervenire... Dic illis quod ii qui mundanis negotiis non sunt implicati debent sæpius communicare, quia habent opportunitatem; qui vero iis detinentur, quia habent necessitatem*, etc.[1].

Q. 4. *Quid de conjugatis circa communionem frequentem?*

R. Duo in quorumdam sententia conjugatos arcent a communionis frequentia : 1. domus et familiæ cura; 2. usus conjugii. Verum ex decreto Innocentii XI ab ea nulla conditio excluditur.

Ad 1. quod attinet, dicimus cum Salesio per se conjuges potius ab hac frequentia vim magnam ac robur percipere ad propria munia accuratius obeunda. Unde tunc tantum est modus imponendus quando familiæ cura revera passura est damnum. — Ad 2. respondet Berti[2] : *Placet mihi admodum regula S. Francisci Salesii, qui docet a proxime communicaturo conjugale debitum non esse petendum : nihil vero afferre impedimenti, si ei qui petit reddatur.* Quod ex eo confirmatur; tum quia redditio debiti est actus virtutis; tum quia primi fideles, licet conjugati, quotidie tamen communicabant.

Q. 5. *Quænam regula generalis circa communionem frequentem?*

R. Cum ex decreto Innocentii XI (quod in extensum refert Billuart) judicio Confessariorum frequens ad Eucharistiam accessus sit relinquendus, nonnullas regulas Doctorum et rationis auctoritate probatas hic adnotamus, ut Confessarii prudens judicium ferre valeant hac de re. Neque enim una pro omnibus regula esse potest[3].

[1] Philothée, p. 2, c. xx et xxi.

[2] Theol., t. III, l. xxxiii, c. xvii, a. 1.

[3] « Quand vous pouvez communier sans troubler vos supérieurs, faites-le selon l'avis de vos confesseurs; quand vous craignez de les troubler,

1. Quando anima experitur illius beneficio se crescere in divino amore, nec minui reverentiam Sacramenti, non debet abstinere a communione etiam quotidiana : *unde si aliquis experimentaliter cognosceret ex quotidiana sumptione fervorem amoris augeri, et reverentiam non minui, talis deberet quotidie communicare.* Ita D. Thomas [1].

2. Quando anima sentit se maxime ad communionem inclinari, expedit identidem eam mortificare communionem differendo, et præsertim si inde turbetur, quod argumentum esset superbiæ. Non ita tamen expedit eam mortificare si sit in ariditate ac tædio ; ex Sacramento enim vires acquiret : *licet tepide*, ait D. Bonaventura, *tamen confidens de misericordia Dei fiducialiter accedas* [2].

3. Si Confessarius vult animas valde proficere, curet ut ad sacram synaxim imparatæ non accedant : et post in gratiarum actione immorentur tempore quo possunt. *Paucissimi sunt directores*, ait S. Alphonsus, *qui sedulo id faciunt ; quia paucissimi sunt Sacerdotes qui post Missam cum J. C. in gratiarum actione subsistant : et ideo pudet eos aliis insinuare quod ipsi non faciunt. Gratiarum actio ordinarie per integram horam durare deberet : fiat saltem per dimidiam, in qua anima in amando ac petendo se exerceat* [3].

4. Tandem placet concludere cum Clericato a Benedicto XIV valde laudato : *nullus est cui menstrua communio consuli non possit ; pauci quibus communio hebdomadaria sit prohibenda ; paucissimi quibus quotidiana sit concedenda*, si excipias aliquam peculiarem circumstantiam, puta aliquod Novennarium [4]. Neque obstat quod sacerdotes quotidie celebrent, quamvis non ita ferventiores. Nam præterquam

contentez-vous de communier d'esprit ; et, croyez-moi, cette mortification spirituelle, cette privation de Dieu agréera extrêmement à Dieu, et vous le mettra bien avant dans le cœur. » *S. Franç. de Sales*, liv. III, lett. 3.

[1] In 4 sent., D. 12, q. 3, a. 1.

[2] *De profess. religiosa*, c. LXVIII.

[3] Praxis Confess., § 4, n. 156.

[4] *Vid.* Liguori, *Praxis cit.* — *Lettres à Eugène sur l'Eucharistie*, Paris. — Crescimbeni, *Le provinciali all' italiana*, Opus est cl Vittadini. — Martinet, *L'Emmanuel*.

quod non excusantur, si non conformant mores suos ad tanti Sacramenti dignitatem; alia urget ratio: quod nempe ipsi ex officio constituti sunt mediatores inter Deum et homines, ac Ministri Sacrificii, quod quidem prodest toti Ecclesiæ ex opere operato.

Scholium. — *De Communione spirituali* [1].

Q. *Quid de communione spirituali?*

R. Cum Angelico : *contingit spiritualiter manducare Christum prout est sub speciebus hujus Sacramenti* (Eucharistiæ), *in quantum scilicet aliquis credit in Christum cum desiderio sumendi hoc Sacramentum* [2]. Hæc communio valde in deliciis fuit Sanctis, et in Tridentino valde commendatur [3]. Hæc animabus piis valde utilis est; si enim Deus cujuscumque virtutis desiderium præmio afficit, quanto magis desiderium ipsiusmet Dei? Hæc ipsimet Christo est valde grata, quippe qui id miraculis patefecit : unde Confessarii esse debet illam suis pœnitentibus vehementissime insinuare, si velit eos ad perfectionem ducere.

Tribus porro actibus ipsa spiritualis communio conficitur : — 1. est *actus fidei*, quo spiritualiter communicaturus Christum sibi realiter in Eucharistia præsentem exhibeat. Talem actum sequi debent ceteri ad ipsam sacramentalem communionem requisiti; — 2. *actus mentis*, quo se sibi in animo fingat jamjam ad sacram mensam accedere, et hostiam de manu Sacerdotis accipere; — 3. *actus gratiarum actionis*, ac si revera hostiam suscepisset.

Tali modo communio spiritualis fieri potest tam domi quam extra, et quidem sæpius in die; tam ante quam post cibum; tam mane quam sero, quanquam tempus opportunum sit ipsius Missæ tempus, quo sacerdos communicat; cum ipsum Sacramentum oculis tunc exhibeatur, ac ardentius proinde corda inflammet. Qui tamen est in mortali, patet quod ipsum pœnitere debeat, ut etiam utiliter communicet spiritualiter.

[1] *Vid.* Stapf., *Th. Mor. Comp.*, §§ 591 et seqq.
[2] 3 p., q. 80, a. 2. — [3] Sess. 13, c. VIII hic.

CAPUT SEXTUM.

De Eucharistiæ virtute et effectibus [1].

Q. 1. *Quinam sunt effectus Eucharistiæ?*

R. Sex præcipuos *Eucharistiæ effectus* numeramus, et sunt :

1. Intima fidelium cum Christo capite conjunctio, juxta illud : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem in me manet, et ego in eo* [2]. Unde Cyrillus Hierosolymitanus vocat fideles *concorporeos ac consanguineos Christi ;*

2. Gratia ; hæc enim omnium est Sacramentorum. Per se tamen quæ confertur in Eucharistia non est prima, sed secunda gratia ; cum mortuis cibus non detur [3] ;

3. Jus ad gloriam, juxta illud Christi [4] : *Qui manducat*, etc., *habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Hinc ab Ecclesia Sancta communio dicitur *pignus gloriæ ;*

4. Remissio venialium *præteritorum*, tum directe vires animæ reficiendo ; tum indirecte charitatis fervorem venialibus oppositum augendo. Hinc Tridentinum ait Eucharistiam *esse antidotum quo liberamur a culpis quotidianis* [5]. — Diximus *præteritorum*, nempe habitu tantum remanentium ; nam venialia actu placentia, vel in ipsa communione admissa non dimittuntur. Imo potius mensuram charitatis lædunt ex parte, ut docet Angelicus [6].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 269 et seqq. — [2] Joan. 6.

[3] Cum autem per modum cibi Eucharistia sit instituta, ideo ut gratiam producat necesse est ut manducetur, id est ut ex gutture in stomachum trajiciatur. Unde qui eam retinet in ore usquedum corrumpatur gratiam Sacramenti non recipit.

Probabilius autem est in manducatione primæ partis speciei gratiam produci, cum jam sit totum Sacramentum. Item valde probabile est gratiam augeri quandiu Eucharistia in corpore manet, majori dispositione accedente, quia est ad modum cibi instituta, qui quandiu manet in stomacho sano nutrit : ita Gonet, Mastrius, Tournely, etc. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XV, n. 6.

[4] Joan. 6. — [5] Sess. 13, c. II. — [6] 3 p., q. 79, a. 8.

5. Remissio pœnæ peccato debitæ; sed tantum indirecte, quatenus excitat fervorem charitatis. Neque enim Eucharistia uti Sacramentum ad satisfaciendum instituta fuit.

6. Præservatio a peccatis ex eodem Angelico et ex Tridentino [1]: tum quia roborat contra interiora corruptiva; tum quia munit contra exteriores impugnationes.

Q. 2. *An Eucharistia prosit etiam non sumentibus?*

R. Si accipiatur in ratione Sacrificii, utique Eucharistia prodest etiam eam non sumentibus; quia sacrificium etiam pro aliis offertur. At in ratione Sacramenti ex opere operato aliis non prodest; nam sumitur ut cibus, qui ex se soli sumenti proficuus est. Attamen ex opere operantis tam vivis quam defunctis prodesse potest, ratione scilicet communionis omnium membrorum inter se, vi cujus opera nostra in charitate facta aliis applicare possumus, et prosunt [2].

PARS SECUNDA.

DE EUCHARISTIA PROUT EST SACRIFICIUM.

CAPUT PRIMUM.

De Sacrificii Eucharistici natura [3].

Q. 1. *Quid est Sacrificium?*

R. Sacrificium, sic dictum *a sacro faciendo*, si late sumatur, est omne opus bonum quod in gloriam Dei suscipitur. Hoc sensu dicitur : *Immola Deo Sacrificium laudis : Sacrificium Deo spiritus contribulatus : sacrificate Sacrificium justitiæ*, etc. [4]. Sed si proprie accipiatur Sacrificium, definiendum : *Oblatio rei sensibilis facta soli Deo per mini-*

[1] Loc. cit.

[2] Hinc S. C. sub Alexandro VIII damnavit librum Theophili Renaudi, qui morem pro defunctis communicandi impugnabat.

[3] *Vid.* Lignori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 304 et seqq. Et *Opera Dogm. sess.* 22.

[4] Ps. 6, 49, 50.

strum legitimum cum aliqua destructione vel immutatione, ad testandum supremum dominium Dei ipsius in omnes creaturas.

Dicitur : 1. *oblatio,* quæ vox locum tenet generis : sic enim sacrificium convenit cum aliis oblationibus, v. g., decimarum ;—2. *rei sensibilis*, ut distinguatur ab ea quæ tantum corde fit : atque etiam ut sit simul vinculum Religionis ; — 3. *soli Deo;* cum enim sit eminentior ; actus religionis non debet nisi Deo convenire ; — 4. *per ministrum legitimum;* est enim actus publici cultus, qui proinde exigit personas specialiter deputatas ; — 5. *cum aliqua destructione, vel immutatione*, ut indicemus dominium universale et absolutum supremi Numinis, cujus est res omnes condere ac destruere ; — 6. *ad testandum*, etc., quæ verba finem primarium hujus actus indicant ; scriptum est enim : *Soli Deo honor et gloria* [1].

Q. 2. *Quotuplex est Sacrificium?*

R. Multiplex est Sacrificium, ut ex Lege veteri eruitur :

1. Ratione materiæ aliud dicebatur *victima* seu *hostia*, et erat sacrificium quo Deo animalia offerebantur. — Aliud *immolatio,* cum nempe offerebantur res inanimes, sed solidæ, ut fruges terræ. — Aliud *libamen,* cum offerebantur liquida.

2. Ratione modi aliud dicebatur *holocaustum*, et erat quando res oblata tota comburebatur. — Aliud *hostia pacifica,* cum nempe una pars comburebatur, altera cedebat in usum Sacerdotum, et tertia in usum offerentium. — Aliud *hostia pro peccato,* cum scilicet una pars in honorem Dei comburebatur ; et alia cedebat in usum eorum Sacerdotum qui in atrio templi vescebantur.

3. Ratione finis : vel *latreuticum* est, si totum in Dei honorem exhibeatur : vel *eucharisticum*, si in gratiarum actione offeratur : vel *impetratorium*, si ad nova obtinenda beneficia destinetur : vel *propitiatorium*, si ad Deo satisfaciendum pro peccatis fiat [2].

[1] 1 Tim. 1.

[2] Hac de re audiatur Stapf (*Theol. Mor.*, t. II, § 215) : « Multam attentionem meretur ab omni retro ætate opinionem viguisse Divinitatem ab

Q. 3. *An Missa nostra sit verum sacrificium?*

R. Negarunt Lutherus ac Calvinus Eucharistiam seu Missam esse verum Sacrificium. Sed veritatem catholicam tuetur Tridentinum [1] : *Si quis dixerit in Missa non offerri Deo proprium et verum sacrificium, aut quod offerri non sit aliud quam nobis Christum ad manducandum dari, anathema sit.*

Prob. 1. Ex Scriptura, ubi legitur [2] : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur; hic est calix novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur,* vel *funditur,* ut textus græcus habet. Porro tunc corpus Christi erat sub specie panis, et sanguis sub specie vini vi sacramenti, ac proinde tunc Christus aderat sacramentaliter in statu mortis; corpus et sanguis ejus in remissionem peccatorum Deo Patri offerebantur cum precibus, benedictionibus et gratiarum actionibus : in ea igitur actione sacra omnes reperiuntur characteres sacrificii proprie dicti. Sed Christus dixit Apostolis eorumque successoribus : *Hoc facite in meam commemorationem;* hodie igitur, licet incruente, idem tamen renovatur sacrificium. Unde illi versiculi :

Mortuus ille semel, licet ultra non moriatur,
Idem quotidie super aras sacrificatur.

2. Ex constanti traditione : nam in Concilio Ephesino anno 431 Eucharistia nuncupata est *sanctum, vivificum, incruentum sacrificium.* Eadem ferme occurrunt verba in Concilio Chalcedonensi anno 451. — Et S. Ambrosius verba S. Laurentii ad Sixtum ad martyrium properantem sic re-

hominibus offensam nonnisi *effusione sanguinis,* seu victimis placari posse. Hæc populorum persuasio, quæ inter ethnicos postmodum horrendum in modum degeneravit, adeo ut passim etiam homines mactarentur, absque dubio originem suam ex *primitiva aliqua traditione* traxit (Gen., 4, 4). Atque duplici axiomate nitebatur : *Sanguinem* in unoquoque animanti esse sedem et principium vitæ (Gen. 9, 4 seqq.; Lev. 17, 11; Deut. 12, 23 et seqq.); tum vero dari aliquam *reversibilitatem,* id est in locum ipsius delinquentis qui mortem promeruerat hostiam aliquam *vicariam* substitui posse. (Cl. de Maistre : *Soirées de Saint-Pétersbourg,* vol. II.) Generatim mos sacrificandi cum primis hominibus cœpit, et postea per omnes gentes diffusus fuit. »

[1] Sess. 22, can. 1. — [2] Luc. 22.

fert : *Quo, Sacerdos sancte, sine diacono properas tuo? nunquam sacrificium sine ministro offerre consueveras* [1]. Item Hieronymus [2] de Eucharistia loquens dicit eam esse *legitimum Dei sacrificium, juge atque perpetuum* [3].

Q. 4. *In quonam sita est essentia Sacrificii Eucharistici?*

R. Alii essentiam Sacrificii Eucharistici collocant in ejus tantum sumptione; quia in ea tantum destructio illius habetur in quo quidem propria sacrificii essentia sita est. Alii collocant in oblatione; quia sacrificium non est, nisi oblatio. Alii vero communius et valde probabiliter eam consistere volunt in consecratione; cum revera in ipsa et victimæ immutatio et illius oblatio concurrat.

Verum nobis magis arridet et probabilior videtur sententia Bellarmini [4], qui eam collocat partim in consecratione, partim in sumptione. Nam in prima ponitur victima, in secunda ipsa consumitur. Hinc Rubrica jubet ut, si Sacerdos celebrans moritur post consecrationem corporis vel etiam sanguinis, Missa per alium expleatur, licet non jejunum, si jejunus non adest.

Ad essentiam (quæres) *sacrificii sufficitne consecratio unius speciei?* Sunt qui affirmant; quia jam etiam per unam speciem Christus totus ponitur et offertur. Communius tamen ac probabilius negant; quia secus sacrificium crucis non realiter repræsentaretur, Christus in statu mortis Deo non offeretur, sacrificium in ultima cœna institutum non renovaretur, nec proinde implerentur verba : *Hoc facite in meam commemorationem*. Hæc ipsa ratione utraque species simul coexistere debet ad talem commemorationem. Quare si utraque haberi non potest, Missa est interrumpenda, nisi sit jam una species consecrata [5].

Q. 5. *Cur Sacrificium Eucharistiæ dicitur Missa?*

R. Ante sæculum IV obtinuit usus ut sacrificium Eucharistiæ *Missæ* nomine donaretur; hoc enim tanquam jam

[1] De offic. l. I, c. 41. — [2] In c. XLVI in Ezech.

[3] *Vid.* Innocentii III, *De sacro altaris mysterio*, libri tres, nuper post annos 1540, Parisiis editi.

[4] De Miss., l. XXII, c. XXVII. — [5] Tit. IV, Rubr. Miss.

noto utitur Ambrosius [1]. Putamus autem ex eo derivatum esse hoc nomen quod, sacrificio peracto, populus in pace dimittitur iis verbis : *Ite, Missa est*, nempe *dimissio est.* Vocem enim *missa* pro *missione* vel *dimissione* sæpe cernimus adhibitam in monumentis ecclesiasticis.

CAPUT SECUNDUM.

De sacrificii Eucharistici ministro.

Q. *Quisnam est minister sacrificii Eucharistici ?*

R. Primus ac præcipuus minister in Sacrificio Missæ Christus est, uti definivit Tridentinum [2]. Post Christum autem veri ministri sunt tantum Sacerdotes. Una nempe eademque actione et consecratur Eucharistia et sacrificium offertur; atqui facultas consecrandi solius est Sacerdotis ex dictis [3]; ergo et offerendi [4].

Articulus unic. — De obligationibus ministri sacrificii missæ.

Omissis quæ interiorem sanctitatem respiciunt, de quibus jam dictum est supra, parte 1, c. 5, ministri obligationes ad hæc capita extendimus : 1. ad *tempus* et *locum celebrationis;* 2. ad *stipendium;* 3. ad Missæ *applicationem;* 4. ad *durationem*, ad *altare* et *horam præfixam;* 5. ad *Missarum numerum;* 6. ad *cæremonias* præscriptas; 7. ad *defectus* in Missa, ejusque *interruptionem.*

[1] *Vid.* Card. Bona, *Liturgia*, l. I, c. I.

[2] Sess. 22, c. II. — [3] Parte 1, c. IV.

[4] Neque obstat quod in sacra Liturgia etiam fideles dicantur *offerre;* id tantum intelligitur mediate et per manus Sacerdotis. Quod quidem tripliciter contingit, vel quia Sacerdos uti publicus minister offert pro tota Ecclesia; vel quia fideles curant ut Sacerdos per se celebret; vel quia ipsi sacrificio per se assistunt. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 307.

§ 1. — De tempore et loco celebrationis.

Q. 1. *An liceat celebrare in quolibet anni die?*

R. Licet quolibet anni die celebrare, excepto pro omnibus die Veneris sancti, et pro Missis privatis etiam Sabbato sancto, et Cœna Domini, quibus diebus sub gravi respective celebrare prohibetur [1].

Missa ex Rubrica ab aurora ad meridiem dici potest; commune tamen est licere Missam terminare circa auroram, et illam incipere parum ante meridiem. Imo Benedictus XIII et Clemens XII declararunt posse in hoc tolerari latitudinem tertiæ partis horæ tum ante auroram, tum post meridiem. Præterea communius et probabilius tradunt Roncaglia, Salmanticenses, Sylvius, Viva, etc., quod celebrans non peccat mortaliter nisi incipiat Missam integra hora ante auroram, vel hora post meridiem. Si tamen adsit gravis causa, v. g., dandi Viaticum, aut solemnitatis, aut itineris vel funeris, ab omni peccato excusat etsi dilatio sit per integram horam. Quibus autem datur privilegium una hora ante auroram vel post meridiem celebrandi, eo caute utendum ex Paulo III [2] : quod quidem privilegium intelligi debet de una hora ante vel post tempus pro aliis non privilegiatis assignatum; alioquin privilegium parum prodesset [3].

Q. 2. *Ubinam liceat Missam celebrare?*

R. Communiter non licet celebrare nisi in Ecclesia publica eaque consecrata, vel saltem benedicta, et non violata vel exsecrata, nec interdicta [4]. Licet autem celebrare etiam

[1] Ita habetur *Et Sabbato de consecrat.*, *dist.* 3, quoad diem Veneris Sancti. Quoad ceteros vero exstat Decretum Clementis XI probatum ab Innocentio XIII. — Occurrente vero in Cœna Domini festo S. Joseph et Annunciationis, Episcopus curabit ut aliquæ Missæ privatæ ante solemnem celebrentur. Si autem Festum B. V. occurrat Sabbato Sancto, ad feriam secundam post Dominicam in Albis transfertur ex Decreto S. C. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 350.

[2] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XIII.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 341 et 346.

[4] Ita Tridentinum, *sess.* 22, *in Decret. de celeb. Missæ.* Est tamen communiter et usu receptum posse Episcopum in aliquo casu particulari ob causam dispensare ut extra Ecclesiam celebretur. Facultas quidem hoc

in Oratoriis quæ habent ingressum per viam publicam; item in Oratoriis erectis in domibus religiosorum vel communitatis; item in Oratoriis quæ habentur in palatiis Episcoporum. Est certum apud omnes.

Q. 3. *Quomodo Ecclesia polluitur, et reconciliari debet?*

R. ad 1 : *polluitur,* seu *violatur* Ecclesia quando in ea excercentur actiones quædam turpes vel indecentes et loco sacro injuriosæ, ob quas indecens reputatur ut ibi offeratur hostia immaculata, et divina officia celebrentur, donec reconcilietur. Polluitur autem Ecclesia : 1° Per homicidium voluntarium et injustum; 2° per effusionem sanguinis hominis ex percussione, aut vulnere graviter injurioso; 3° per effusionem humani seminis notabilem et voluntariam; 4° per sepulturam non baptizati, seu infidelis. Excipe probabilius si sit catechumenus, quia non censetur infidelis. Item si sit infans cujus parentes sunt christiani; quia tunc parentes pro ipso baptismum desiderant. Ita Pichler, Gousset, n. 310, contra plures; 5° per sepulturam baptizati nominatim excommunicati; non vero si sit quidem excommunicatus, sed non nominatim vel hæreticus. De his constat ex variis locis juris canonici. Sed ut Ecclesia censeatur polluta hæc crimina debent esse notoria, ita ut nullo modo celari possint. Debent etiam patrari in ipsa Ecclesia, non vero tantum in turri, tecto, in sacristia, aliisve cameris Ecclesiæ adhærentibus.

R. ad 2 : 1° Si Ecclesia fuit tantum *benedicta,* reconciliari potest a Sacerdote delegato ab Episcopo cum orationibus consuetis ad benedictiones, et aqua ab ordinario benedicta. Si tamen talis aqua facile haberi non posset, ab ipso Sacerdote delegato ad Ecclesiam reconciliandam benedici posset.

2° Si vero Ecclesia illa fuerit *consecrata,* reconciliari debet ab ipso Episcopo, vel a Sacerdote delegato a Papa juxta ritum Pontificalis Romani. Attamen si non possint omitti

permittendi sublata fuit Episcopis a Tridentino; id tamen intelligendum est de licentia perpetuo celebrandi per modum habitus, juxta facultatem quam prius habebant, non vero de licentia per modum actus pro aliquo casu ac necessitate. *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 359.

divina officia sine gravi incommodo, Episcopus aliquo impedimento detentus delegare posset Sacerdotem ad Ecclesiam benedicendam simplici benedictione, donec ipse eam consecrare possit. — *Cabassut.*, etc. [1].

Q. 4. *Quomodo exsecratur Ecclesia et ad cultum redditur?*

R. Ecclesia exsecratur, cum amittit suam benedictionem, vel consecrationem. Censetur autem exsecrari quando totaliter vel ex maxima parte corruit, vel destruitur ita ut de novo, saltem ex majori parte, ædificari debeat. Ecclesia iterum benedicenda vel consecranda est, juxta ritum et formam præscriptam pro benedictione vel consecratione ecclesiarum [2].

§ 2. — De Missarum stipendio [3].

Q. 1. *An Missarum stipendium sit legitimum?*

R. Olim fideles Sacerdotibus celebrantibus offerebant panem et vinum, et quod supererat in victum eorumdem Sacerdotum ac Clericorum cedebat. Dein permissum fuit offerre oleum, spicas, uvas, etc. Demum hæc permissio complexa est ipsam pecuniam, quæ mittebatur in arcam suo tempore distribuenda in sustentationem ministrorum et pauperum. Successive invaluit usus ut pecunia ipsis celebrantibus traderetur qui pro offerentibus Missam applicarent [4].

Hoc Wiclefitæ uti simoniacum improbant, sed immerito : *Sacerdos enim*, ait Angelicus [5], *non accipit pecuniam*

[1] Oratoria privata, licet benedicta et ad cultum deputata, non censentur pollui, et ideo reconciliatione non indigent.

[2] *Nota* 1° Vasa sacra, altaria et aliæ res consecratæ exsecrantur quando formam suam amittunt, nec amplius ad usum inservire possunt.

Nota 2° Ex dictis patet quale sit discrimen inter pollutionem Ecclesiæ et ejus exsecrationem. Polluta Ecclesiæ parte, integra Ecclesia pollui censetur, etiam cum cœmeterio adjacente. E contra exsecrata Ecclesia non ideo exsecratur cœmeterium, nec altaria fixa et integra consecrationem amittunt.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 315 et seqq.

[4] *Vid.* Benedictus XIV, *De Sacr. Missæ*, l. III, c. XXI. — Berlendi *Dissert. hac de re*, ubi ostendit usum stipendii sæc. VIII esse antiquiorem.

[5] 2, 2, q. 10, a. 2.

quasi pretium consecrationis; sed quasi stipendium suæ sustentationis. Et possunt etiam divites legitime stipendium accipere. Patet ex usu, ex auctoritate et ratione ; sive enim Sacerdos sit dives sive pauper, stat semper illud Apostoli : *qui altari deserviunt cum altari participant* [1].

Q. 2. *A quonam stipendium taxari debet ?*

R. S. Concilii Congregatio declaravit *attendendam esse consuetudinem loci, vel legem Synodalem quatenus adsit : sin minus, statuendam esse per Episcopum eleemosynam competentem ejus arbitrio.* Cui quidem etiam Regulares stare tenentur sub gravi, ut ait Benedictus XIV [2]. Episcopus autem probabilius potest prohibere ne accipiatur stipendium taxa minus ; ratio quia alias videretur quasi vilescere sacrificium, ac naturam contractus induere : si tamen non sit expresse lata hæc prohibitio, commune est quod Sacerdos potest etiam recipere minus : caveat tamen ne id vergat in aliorum damnum, et abusus inde enascatur. Item potest etiam majus taxa, si sponte tribuatur, accipere ; nec id potest per se prohibere Episcopus ; cum liberalitas non sit prohibenda.

Hic duæ propositiones sunt ab Alexandro VII damnatæ [3]. 1. *non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, et sacrificium unum offerre ;* — 2. *duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem* [4].

Q. 3. *An Sacerdos possit alteri tradere Missam celebrandam, retenta pro se ipso parte stipendii ?*

R. Capellanus, licet amovibilis et beneficiatus, cui reditus certi annuatim sunt constituti, utique potest celebrationem Missæ ex sua capellania vel beneficio debitæ alteri sic tra-

[1] 1 Cor. 9. — [2] *Notificatione* LVI.

[3] *Vid.* Liguori, *Degli abusi nel prender le Messe, risposta ad un autore anonimo.*

[4] Sed quæres an possit presbyter accipere stipendium pro ea Missa quam simul celebrat cum Episcopo in sua ordinatione ? Affirmat Benedictus XIV (*de Sacrif.*, l. III, c. X), exemplum urgens Græcorum, qui plerumque cum Episcopo concelebrant. Et sane illa est vera Missa.

dere, modo alteri tribuat taxam communem. Ita constat ex Bulla *Nuper* Innocentii XII.

Si vero agatur de alio quocumque qui pro qualibet Missa accipit determinatam eleemosynam, nihil pro se retinere potest (nisi illa major eleemosyna non sit jam intuitu Missæ; sed potius et certo intuitu amicitiæ specialis, paupertatis, propinquitatis aut gratitudinis, etc.) Ratio est quia ab Alexandro VII, ad eliminandum quemcumque quæstum, n. 9 diris devota est hæc propositio: *potest Sacerdos cui Missæ celebrandæ traduntur per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.* Quæ prohibitio tenet, licet alius Sacerdos in minus stipendium aperte consentiat, prout expresse declaravit Benedictus XIV, Encyclica *Quanta cura*, ubi etiam in collectores Missarum, qui accipiunt pecuniam in loco ubi largior eleemosyna solet tribui, et Missas celebrare faciunt ubi minor taxa tribuitur, infligit excommunicationem, si laici sint; si vero Clerici, suspensionem ipso facto ac reservatam. Imo eo in casu, ut probabilius ac communiter docent, restituendum est quod retentum fuit Sacerdoti qui celebravit; nam Missa data fuit celebranda tali stipendio: qui porro eam celebravit jus habet ad illud totum.

Q. 4. *An Ecclesiarum administratores possint sibi aliquid retinere pro expensis occurrentibus, vulgo manutentione?*

R. Cum Benedicto XIV, qui hac de re variis adductis Decretis ita concludit: « ex his satis aperte conjicitur:

1. Si Ecclesiæ paupertas interveniat, aliquid retineri potest pro necessariis Missarum expensis, cum perpetuæ sunt. Etenim consuetum stipendium non minuitur, cum testatores perpetuas Missas instituentes integro Sacerdotis stipendio omnibusque expensis pro Sacrificio peragendo necessariis consulere debuerint. Quod si aliquid deesse videatur vel quia per testatorem præscriptum non fuerit, aut quia cursu temporis constituti proventus ad Missas agendas immutati habeantur, aliquis inter heredes fortasse aderit qui ære pro expensis omnibus satisfacere debeat. Postremo si nulla ex parte subsidium desumi potest, semper aditus patet ad pe-

tendum ut Missæ ejusmodi ad minorem numerum redigantur.

2. Si, uti superius dictum est, Ecclesiæ paupertas intersit, aliquid retineri potest pro Missarum expensis quæ in ipsa Ecclesia per aliquem pium testatorem institutæ fuerunt; vel cum sacrarii custodes plurimis congestis eleemosynis Missas celebrandas indicant. Tunc enim ex consueto stipendio aliquid plerumque detrahitur, quod tamen permitti nequit, cum Ecclesia privilegium a Sede Apostolica obtinuerit ut pro expensis in Sacrificio necessariis Missarum numerus minuatur.

3. Etsi Sacrarium Ecclesiæ prematur inopia, nihil pro expensis Missarum necessariis exigi potest a Sacerdotibus qui ad eamdem Ecclesiam accedunt rem divinam facturi aut pietatis causa, aut certe nullo ducti stipendio per Ecclesiæ ministros; quamvis ipsi nullo jure adstringantur illis Sacerdotibus permittere ut Sacrum ibidem perficiant.

4. Si Sacerdos ipse celebrare in eo templo omnino postulat de cujus paupertate constat, tunc aliquid pro expensis deposcere licet vel a presbytero qui ob pietatem sacrum facit, vel ab eo qui collato stipendio sacrificium indixit, si forte Sacerdoti aliquid superaddere velit pro consuetæ eleemosynæ detrimento quod ratione expensarum subeundum est; vel tandem si aditus ejusmodi præcludatur, ex ipso consueto stipendio aliquid expetere conceditur [1]. »

[1] *Notificatione* LVI, n. 13. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 322. Hic audiendus Malaguzzi in perutili Opere *Manuale Parochorum :* « Sodalitates, ubicumque sint erectæ, tenentur manutenere ac providere eorum altaria, in quacumque Ecclesia institutæ sint, de luminariis, fabrica et quibuscumque necessariis tum ad honestum religiosumque ornatum eorum, tum ad celebrationem Sacrificii Missæ, quia ex Paninoll. *decis.* 15, *n.* 9; Barbosa, *de off. et pot. Epis. allig.*, 64, n. 16, et Cennens. *in præx.*, per earum erectiones in dictis altaribus factas sodales consentur ac reputantur se obligasse ad ea manutenenda instructa de præfatis, perinde ac si exstarent Patroni Altarium. »—It. Ferraris, *Bibl. Conc.* v° *Utensilia*.

§ 3. — De Missæ applicatione [1].

Q. 1. *Quid est applicatio Missæ?*

R. Applicatio Missæ nihil aliud est quam *determinatio personæ in cujus utilitatem Sacerdos vult ut sacrificium cedat* [2]. Hæc necessaria est; Sacerdos enim et quidem solus gerit Christi personam; ergo sicut ipse solus in persona Christi sacrificium pro aliis offert, ita etiam solus fructum ejusdem applicat. Si nulla fiat applicatio vel fiat incapaci, fructus ille vel manebit in thesauro Ecclesiæ, vel cedet celebranti, vel illis pro quibus forsan tenebatur applicare. Unde præstat ut hæc intentio secundaria habeatur pro omni casu.

Applicatio fructus Missæ fieri debet ante consecrationem; cum essentia sacrificii et in ipsa consistat in probabiliori sententia. — Sufficit autem in veriori sententia habitualis applicatio, ut scilicet semel facta non retractetur; applicatio enim se habet ad modum donationis verbalis, quæ ubi semel acta est valet quandiu non retractetur, uti docet Benedictus XIV [3], qui insuper tradit, ad scrupulos arcendos, primo debere fructum applicari ei (quod expedit fieri in præparatione) pro quo est celebrandum; deinde *sine illius præjudicio* (quod mentaliter dici præstat) sibi conjunctis in charitate, vel commendatis, etc. [4].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 334 et seqq.

[2] Non requiritur Sacerdotis applicatio ut pars fructus generalis percipiatur, semper enim implicite talis applicatio in intentione generali celebrandi includitur. Idem est de fructu specialissimo.

[3] *De Sacr.*, l. III, c. XVI.

[4] In Capellaniis ac Beneficiis cum onere Missarum regulariter Sacrificium est applicandum pro fundatore, etsi dicatur simpliciter celebrandum esse. Unde sola præsentia non sufficit; sic enim communiter accipitur nomen *celebrare:* idque valet, non obstante quacumque observantia in contrarium. Excipe nisi aliud præ se ferat voluntas fundatoris vel expressa vel ex urgentibus conjecturis elicita : ut esset; — 1. si celebratio demandata sit pro commodo populi, vel monialium, vel confraternitatis; — 2. si fundator præscribat certum numerum Missarum, et aliquas expresse pro anima sua applicari mandaverit, et quoad alias nil dixerit. Quid si in hisce aliis dixerit *orandum esse pro anima sua?* Tunc adhuc censeretur in-

Q. 2. *Si Sacerdos immemor prioris intentionis novam celebrando eliciat, quænam valida intentio censenda est?*

R. Cum Gury : in genere definiri nequit. Videat Sacerdos; qualis intentio in ejus mente prædominans fuerit. Ceterum in praxi id parvi refert; nam cum una certe valida sit, satis erit si Sacerdos alia vice intendat Sacrum applicare ei cui defectu prioris intentionis applicatum non fuit.

Q. 3. *An intentio celebrantis debeat esse explicite determinata?*

R. Negative; sed sufficit etiam ut determinetur implicite. Sic valet applicatio si dicas : « Offero sacrificium hoc pro eo qui dedit stipendium, — pro quo superior vult sacrum fieri, — pro quo exigit fundatio, — pro maximo peccatore, — pro anima maxima tentatione afflicta, — pro anima purgante majori auxilio indigente, aut magis Deo grata, — pro omnibus animabus purgatorii, — pro eo cui applicare teneor, » si de facto tenearis; e contrario non valet ista applicatio : « Offero, ut Deus sacrum illud applicet. »

Q. 4. *An valeat applicatio pro primo offerente?*

R. Applicatio pro primo offerente est prorsus illicita, et eam prohibuit Paulus V uti *periculosam, fidelium scandalis obnoxiam, et a vetusto Ecclesiæ more aberrantem.* Imo probabilius est etiam invalida, *si causa applicationis minime hic et nunc exsistat;* nam Missæ effectus non potest suspendi. Idem propterea est de conditione futura.

Diximus *si causa*, etc.; nam qui prævideret, v. g., Missas pro tali defuncto postulandas fore ante postulationem valide applicaret; quia subsistit causa, et persona determinata est [1].

juncta applicatio; — 3. si tenues sint reditus judicio prudentum, ita ut non sufficiant ad honestam beneficiati sustentationem, si deberet etiam applicare.

Ita pluries declaravit S. Congregatio, ut videre est in *Thesauro Resolutionum*, t. III et IV. — It. v. A. Mostazo, *De causis piis*, l. II, c. III.

[1] Ob defectum autem hujus determinationis non videtur satisfacere qui, stipendio accepto a decem personis pro decem Missis, applicat primas decem pro ipsis in confuso. Sed excipe nisi vel intendat ut prima sit pro primo qui dedit stipendium, et sic de ceteris; vel si singulis applicaret decimam partem uniuscujusque Missæ. Nam in primo casu jam adest

Q. 5. *An beneficiatus possit Missam pro alio applicare et stipendium accipere; et simul pro beneficio satisfacere illa Missa?*

R. Si beneficiatus solam tenetur pro beneficio præstare personæ præsentiam, utique potest et pro beneficio satisfacere et simul pro alio Missam illam applicare cum stipendio, ut patet : secus eam tenetur applicare pro anima fundatoris. Alioquin duplex acciperet stipendium pro una eademque Missa. Ita Benedictus XIV [1]. — Hic etiam quoad beneficiatum notandum est ex S. C. C. ipsum non teneri per se ipsum applicare et celebrare pro beneficio, nisi id exprimatur in institutione fundationis [2].

§ 4. — De Missæ duratione, de altari et hora præfixa [3].

Q. 1. *Quale temporis spatium Missa lecta durare debet?*

R. Regula generalis est Missam nec longiorem esse debere dimidia hora, ne adstantes tædio afficiantur : hinc si quis ob devotionem specialem vellet eam protrahere, celebrabit in privato, exemplo S. Philippi. Nec breviorem tertia horæ parte ; secus celebrans difficulter poterit a mortali excusari, licet Missa sit ex brevioribus. Hinc illud :

Uno si fuerit brevior tua Missa quadrante,
Mortalis culpæ crederis esse reus.

Rationem affert S. Alphonsus ; nempe *quia in tam brevi spatio necessario Sacerdos committere debet duos graves defectus : alterum gravis irreverentiæ erga Sacramentum ; alterum gravis scandali erga populum* [4]. Vult porro Tridentinum ut Ordinarii locorum sollicite hac de re invigilent [5] ;

determinatio; in secundo unusquisque in fine accipit quod sibi debetur : fructus autem bene dividi potest. — *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XCII.

[1] *Notificatione* LVI, n. 8.

[2] *Vid.* Pitonium, *De Parochis*, n. 1171.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 340 et seqq.

[4] De Sacr. Missæ, t. VI, n. 400.

[5] Sess. 22, c. V, de R. — In Novariensi Diœcesi nuperrime lata est suspensio ipso facto in illos qui *audent* Missam persolvere breviorem tertia horæ parte. Ita etiam egerat in sua Diœcesi S. Alphonsus, ac plures alii Episcopi.

nam, ut ait Benedictus XIV ex Bellarmino [1] : *Hæc Sacerdotum incuria est lacrimis uberrimis digna, cum videantur non credere majestatem Domini esse præsentem.*

Q. 2. *An peccet qui differt celebrationem Missæ ad quam tenetur?*

R. Qui notabiliter differt utique peccat mortaliter; cum tanto bono diu fraudet animas. Non autem qui modico tempore differt. Est autem modicum tempus ex S. Congregatione intelligendum non jam *spatium duorum, vel trium mensium, sed intelligi debet infra mensem.* Item generatim loquendo peccat graviter qui in alia Ecclesia, altari, vel hora præfixa a fundatore celebrat; violat enim obligationem ex se gravem. Verum esset tantum veniale si id raro contingat, v. g., semel aut bis in mense, nec finis præscriptionis sit gravis. Nullum vero peccatum si id fiat cum causa : v. g, quia altare est exsecratum; quia jam occupatum, et tu jam sis egressus e Sacristia sacris indutus vestibus pro celebratione. Ita Elbel, Lugo, Salmanticenses aliique [2].

Q. 3. *An Episcopus possit dispensare circa tempus ac locum?*

R. Si fundator locum ac tempus determinaverit ob causam gravem, quæ adhuc subsistit, v. g., ob populi commoditatem (nisi ei in fundatione sit data facultas), non potest Episcopus dispensare. Si non constat de causa determinationis, tenent Concina, Roncaglia, etc., Episcopum dispensare posse; nam tunc voluntas testatoris tantum in accidentibus omittitur. Sed Decreta contraria refert Lucius Ferraris, quorum vi est recurrendum ad S. Sedem [3] : et est praxis.

Ceterum dispensata localitate, adhuc subsistit manutentio Ecclesiæ reddenda; cum sit quædam dos illius.

[1] Bulla *Annus qui.* — It. vid. ejusdem *Notificationes* XIV et XXXIV.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 329; et *Homo Apost.*, Tr. XV, n. 75.

[3] *Biblioth. Conc.*, etc., v° *Capellaniæ.* — Et hic notandum quod, obtenta *ab Episcopo* facultate quovis loco celebrandi, semper intelligitur in ejus Diœcesi : atque ita se habent Rescripta quæ ab Episcopis obtinentur. Diximus *ab Episcopo;* si enim Papa hanc facultatem faceret per suas Congregationes, licet celebrare ubique, etiam extra Diœcesim, si nulla sit facta restrictio; cum Papæ facultas sit in totum catholicum orbem, neque ea sit restringenda, ubi de restrictione non constat.

§ 5. — De Missarum numero [1].

Q. 1. *An graviter peccet qui omittit unam Missam pro qua stipendium accepit?*

R. Probabilius qui omittit unam Missam, licet illius stipendium sit materia levis, peccat mortaliter. Quia gravitas non est hic a stipendio mensuranda, sed a fructu fraudato.

Q. 2. *Quot Missas tenetur celebrare beneficiatus?*

R. Beneficiatus tenetur sub mortali ex justitia ad illum numerum Missarum quæ in fundatione sunt impositæ; intercedit enim ea de re contractus inter patronum et beneficiatum. Si tamen teneretur celebrare quotidie, communissime docent ipsum quater vel septies posse in anno pro se celebrare, vel amico suo, aut conjunctis, modo stipendium non accipiat; quia in hoc rationabiliter præsumitur consensus fundatoris. Imo dicunt ipsum posse reverentiæ causa abstinere a celebrando semel in hebdomada. Probant ex jure canonico, ubi dicitur Capellanum teneri quotidie celebrare, *salva honestate sua et debita devotione* [2] : hoc tamen non valet, vel si de contraria fundatoris voluntate constet; vel si intersit Ecclesiæ ut quotidie celebretur.

Quid si beneficiatus infirmetur? Si infirmitas est brevis, beneficiatus non tenetur celebrare per alium, nisi velit expresse fundator ut nunquam desit Missa. Quænam autem brevis infirmitas non una sententia est [3]: alii decem dies adsignant; alii mensem; sed communius 15 dies : quod etiam probat Synodus Novariensis. —Si vero infirmitas diu-

[1] Duo hic notanda sunt :

1. Extra diem Nativitatis D. N. nunquam licet duas Missas nec plures celebrare una die ab eodem Sacerdote, nisi in aliqua singulari circumstantia et cum licentia Episcopi. Ita Alexander II, Cap. *Sufficit*, de cons., dist. 1; et Benedictus XIV, Brevi *Declarasti*. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, App. III, n. 127.

2. Proposita interdicti latæ sententiæ pœna, prohibet S. C., probantibus Urbano VIII et Innocentio XII, ne Capitula, Parochi, Confraternitates onera perpetua Missarum suscipiant sine expressa Episcopi licentia, cujus quidem est videre num ea onera sustineri valeant. — Vid. *Synodus Novariensis*, p. 113.

[2] Ex c. significatum de præb.

[3] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XV, n. 73; et *Opus Mor.*, l. VI, n. 333.

tius perseveret, tenetur per alium celebrare : excipe si agatur de beneficiato ordinato titulo illius beneficii, quem quidem ubi sit pauper ad id non teneri declaravit S. C. C[1].

Q. 3. *Si deficiant reditus, potestne beneficiatus Missas minuere?*

R. Si deficiant ex toto et sine sua culpa, beneficiatus non tenetur Missas beneficii celebrare, ut definivit S. C. C[2]. Si vero deficiant tantum ex parte, distinguendum est : vel fundator ipse congruam eleemosynam designavit pro qualibet Missa, v. g., *libellas duas ad ratam reditus annui :* vel in genere tantummodo.

Si 1, adhuc certum videtur posse ex se beneficiatum Missas imminuere; sicuti ex se tenetur augere Missas, si augeantur annui reditus.

Si 2, tunc recurrendum est ad Supremam Sedem; nam talis est praxis, tale est præceptum.

COROLLARIUM. — *De reductione Missarum* [3].

Q. 1. *Quid est reductio Missarum?*

R. Missarum reductio, si proprie accipiatur, *est imminutio quædam numeri Missarum celebrandarum per legitimam auctoritatem.*

Dicitur : 1. *celebrandarum;* nam reductio respicit tempus futurum. Unde si agatur de anteactis Missis minuendis, dicitur *remissio* vel etiam *condonatio ;* — 2. *per legitimam auctoritatem :* quæ quidem est Suprema Sedes, ut sacra ipsa Congregatio declaravit, approbantibus Urbano VIII et Innocentio XII[4]. Sedes autem Apostolica solet rem cognoscere atque definire per organum Congregationis sic dictæ *Fabricæ sancti Petri :* ejusque definitio *compositionis* nomine

[1] 8 *Sept.* 1683. — *Vid.* Alasia, *h. tit.* — [2] Apud Pitonium.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 331 et seqq.

[4] Adeo ut possint quidem Episcopi sententiam dicere de validitate vel subsistentia legati; cum hoc adhuc sit de eorum jurisdictione : non tamen valide ipsius legati Missas reducere, moderari vel imminuere. Facultas autem Episcopis in Tridentino (Sess., 25, c. IV, de R.) facta hac de re *intelligitur tantum de prima Synodo post idem Concilium celebrata, ac de oneribus Missarum celebrandarum ante idem Concilium impositis*, ut declaravit S. C. C.

nuncupatur. Item postulantibus Episcopis hanc facultatem elargiri solet : et hanc extendi etiam ad Regulares (quatenus se subjiciant Episcopo Diœcesis) docet Pasqualigus, prout refert Benedictus XIV[1].

Q. 2. *Quid in reductione Missarum observandum est?*

R. Benedictus XIV adsignat ad hanc obtinendam[2] : 1. *decrementum redituum* ; 2. *adauctam eleemosynam* per Episcopum. Hoc tamen non impedit ut et pro aliis causis recurratur, uti passim fit.

Quando reductio facienda est *ex decremento redituum*, tabulæ fundationis inspiciendæ sunt, an casum fundator sit contemplatus (quod semper fieri deberet) : et quod præscripsit præstetur. Si nihil habeatur definitum, iterum videndum est an patroni heredes teneantur et possint supplere de proprio : quo in casu erunt cogendi. Secus, en regulæ ex laudato Pontifice servandæ, cum ab Episcopo ad Missarum reductionem deveniendum est :

1. Si una cum Missis adsint alia pia onera eroganda, ut eleemosynæ, etc., hæc potius reducantur, non Missæ; quia talis præsumitur fundatoris mens. Excipe semper nisi aliud colligatur; — 2. reductio non extendatur ad Missas quarum celebrationi Ecclesia se obstrinxit ex inito contractu, nisi pars altera consentiat. Hinc etiam patronorum consensus solet requiri; — 3. si legatum complectitur Missas in cantu et lectas, illæ prius reducantur, vel etiam tollantur si fuerit opus, ut lectæ serventur; — 4. reductio componatur ad eleemosynam Missæ manualis juxta taxam Diœcesanam; non ad eleemosynam Missæ perpetuæ. Et reditus si in posterum augeantur, augeri quoque debet reductarum Missarum numerus, ut æquitas postulat.

[1] De Syn. Diœc., l. XIII, c. ult.

Hæc porro delegata facultas extenditur etiam ad Anniversaria atque ad Missas solemnes. Sed nisi sit specialis mentio, non ea complectitur legata quibus præcipitur eleemosyna aut dos aliqua pauperibus distribuenda. Item est si Missa debeatur ex quasi contractu, nisi consentiat cujus interest.

[2] Loc. cit.

§ 6. — De sacris cæremoniis [1].

Q. 1. *Quænam cæremoniæ servandæ sunt in Missa?*

R. In celebratione Missæ servandæ sunt cæremoniæ illæ quæ in Missali Romano jussu Pii V edito præscribuntur : *Mandantes*, ait Pontifex, *et districte præcipientes omnibus et singulis in virtute S. obedientiæ ut, ceteris omnibus orationibus et ritibus ex aliis Missalibus in posterum penitus omissis, Missam juxta ritum, modum, et normam, quæ per Missale hoc a nobis nunc traditur, decantent et legant* (P). Præstat autem ut has cæremonias saltem semel in anno omnes Sacerdotes, imperiti vero quoties opus fuerit, attente legant [2].

Q. 2. *An cæremoniæ sint de consilio, an de præcepto?*

R. Distinguimus cum Merati : cæremoniæ quæ servantur extra Missam directivæ sunt, nec obligant; dantur enim ad instructionem. At quæ servantur intra Missam obligant pro materiæ gravitate. Constat ex Bulla Pii V, quæ eas præcipit servari : ex Tridentino [3], quod habet hos ritus impune omitti non posse. Hinc non excusatur a gravi minister qui eas discere negligit : ubi notandum est præter Rubricas Missalis haberi etiam Decreta Sacræ Congregationis Rituum [4].

Scholium. — *De requisitis ad Missam.*

Q. *Quænam requiruntur ad Missam rite celebrandam?*

R. Hæc sub gravi requiruntur ad Missam ex Rubrica Missalis, ex pluribus Decretis S. Congregationis et ex communi Doctorum :

1. *Altare lapideum*, ab Episcopo consecratum : vel saltem *ara lapidea* similiter consecrata et in eo inserta, quæ tam ampla sit ut hostiam et particulas consecratas, et majorem partem calicis capiat. Non potest amplius celebrari si ara notabiliter frangatur, vel ab ea auferantur reliquiæ vel sigillum. — In altari autem requiruntur tres mappæ :

[1] *Vid.* Gaume, *Catéchisme de persévérance.*

[2] Hoc urget Syn. Novariensis. — [3] Sess. 7, c. XIII.

[4] *Vid.* dicta *de Legibus*, t. I, *De sacris Romanis Congregationibus.* Hic quoque consulendus Perrone, *De Eucharistia*, nn. 387 et seqq.

sufficiunt tamen una separata et altera duplicata [1]. Superior mappa ex Rubrica deberet e lateribus usque ad terram pertingere; sed hodie non est in usu.

2. *Calix et patena ab Episcopo consecrata.* Exsecratur calix, si notabiliter frangatur in cupa, vel si in fundo perforetur; item probabilius si de novo inauretur; non vero si pereat ejus inauratio, ut probabilius et communiter docent. Hinc probabilius est calicem de novo inauratum non indigere nova consecratione; quod tamen intelligitur si calix tantum superficialiter inauretur; nam si ad ipsum inaurandum tota superficies eradatur, tunc probabilius est calicem rursus fore consecrandum. Celebrare autem in calice nunquam deaurato probabilius non est nisi veniale, ut dicunt Lugo et Tournely. — Calix si separatur a pede, amittit consecrationem, si cupa est pedi affixa; secus si pes est tornatilis [2]. Ciborium, seu pyxis probabilius non est consecranda, sed tantum sub veniali benedicenda, ut ait Benedictus XIV [3]: idem dicendum de lunula Ostensorii.

3. *Vestes sacræ* benedictæ ab Episcopo vel ab alio habente facultatem [4]. Graviter peccat qui celebrat sine alba aut stola aut manipulo; aut cum ipsis non benedictis, nisi excuset gravis necessitas. Vestes autem exsecrantur, quando usum suum deperdunt, ut si, v. g., ab alba manica abscindatur. Color vestium probabilius est de præcepto, non tamen gravi, scandalo præcluso.

[1] Nos magis adhæremus sententiæ affirmanti mappas esse benedicendas, idque sub veniali; ratio quia in Rubrica ita præscribitur.

[2] An calices et alia remaneant benedicta, aut consecrata, si quis in illis sacrificet non benedictis nec consecratis, quæstio est. Nos putamus non recedendum a sententia negativa; nam non est certum quod per contactum specierum sacrarum res consecrentur; sic pavimentum, si ibi decidat Sacramentum, non remanet consecratum. Saltem etsi res sic consecrarentur, non tamen sic deputarentur ad Sacrificium, quod solum fit per benedictionem, aut consecrationem.

[3] Notificatione XXI.

[4] Non solum consecratio, sed et benedictio indumentorum sacrorum pertinet ad Episcopos, ut constat ex variis capitibus juris canonici, et ex communi DD. Curare autem solent Episcopi a S. R. C. obtinere facultatem hanc benedictionem suis Sacerdotibus delegandi. *Vid.* Benedictus XIV, Notificatione XXI. — Pluviale tamen, superpelliceum seu cotta non est de necessitate benedicenda.

4. *Corporale benedictum* et ex lino vel cannabe[1]. — Item *Palla benedicta*, de qua Decretum S.C. habet: *Non adhibenda est palla a parte superiore drappo serico cooperta.* Ait non improbabiliter Sotus cum aliis non esse mortale celebrare sine palla, quia non tangit immediate sacras species. — Item *Purificatorium*, quod tamen probabilius non oportet ut sit benedictum; quia in Rituali nulla est designata benedictio propria, sicut nec veli nec bursæ[2].

5. *Missale* continens saltem integrum canonem. Dicunt tamen communissime non esse mortale celebrare sine Missali, si non habeatur et celebrans memoriter bene sciat dicenda. Est autem mortale uti Missali Regularium, scilicet celebrare juxta eorum ritum, etiam in eorum Ecclesiis, si proprius ritus servari potest[3].

6. *Minister* sub gravi, saltem usque ad oblationem, nisi urgeret necessitas dandi viaticum, vel satisfaciendi præcepto festivo. Minister debet esse masculus[4], nam feminæ sub gravi prohibentur; dicunt tamen bene permitti, in necessitate ministri, quod feminæ respondeant, maxime si sint moniales, sed a longe, et modo non immediate in altari ministrent.

7. *Crux cum Crucifixo* (saltem sub veniali), etiamsi in altari expositum sit SS. Sacramentum. Si tamen adest statua, aut imago Crucifixi in majori tabula altaris depicta, etsi

[1] Prima lotio corporalium, pallarum ac purificatoriorum fieri debet a Diaconis vel Subdiaconis, et aqua lotionis mitti debet in Sacrarium. Hodie tamen fit etiam a Tonsuratis. Si autem primam lotionem faceret laicus, vel aqua lotionis non mitteretur in Sacrarium, sed in alium locum decentem, id non posset excusari a veniali.

[2] Celebrare sine *birreto*, *bursa*, *velo*, *legile*, *manutergio*, et *tabulis* secretarum, nullum est peccatum. Est autem veniale celebrare sine *pallio*, nisi altaria sint ex marmore, vel nisi alio modo indecentia omnis sublata sit.

[3] Olim Missalia habentia in Canone *pro Rege nostro* erant suspensa; sed hodie recte dicit Croix, n. 369, cum aliis recentioribus, in hoc non esse faciendum scrupulum ex consuetudine inducta. Ceterum Missalia debent esse recognita: Vid. Appendix, vol. I.

[4] Celebrans non faciat scrupulum si minister male pronunciet, nec facile corrigat errores, ne turbet se vel circumstantes; sed monet Croix ut suppleat omissa a ministro.

velata, non oportet ut alia Crux ponatur. Docet etiam Pignatellus non esse opus ut Crux aut aliæ sacræ imagines sint benedictæ;

8. *Duplex candela accensa ex cera :* sub gravi prohibetur adhibere candelam ex sebo vel oleo, nisi celebrandum sit ex necessitate : unde sic non liceret si celebrandum sit ex sola devotione. Dicunt autem probabilius et communius celebrare cum uno lumine cereo esse tantum veniale [1].

§ 7. — De defectibus in Missa, ejusque interruptione.

Q. 1. *Quid circa defectus ac casus in Missa occurrentes?*

R. Circa defectus ac casus in Missa præcipue notamus :

1. Si timeatur incursus hostium vel alluvionis, aut ruina loci, ante consecrationem dimittatur Missa; post, Sacerdos accelerare poterit sumptionem Sacramenti, aliis omissis. *Rubrica Missalis.*

2. Si Sacerdos non recordetur se dixisse quæ in consecratione dicuntur, non turbetur. Si vero certo sciat se omisisse aliquid necessarii, resumat ipsam formam, et cetera prosequatur per ordinem. Si vero valde probabiliter dubitet, iteret formam saltem sub tacita conditione. Si vero omissa non sunt de necessitate Sacramenti, non resumat, sed procedat ulterius. *Rubrica Missalis.*

3. Si musca vel quid aliud ceciderit in calicem ante consecrationem, projiciat vinum in locum decentem, et aliud ponat cum solita aqua, offerat, etc. Si post, et fiat nausea sumendo, extrahat muscam et lavet cum vino; et, finita Missa, comburat; et combustio, ac illa lotio in Sacrarium projiciatur. *Rubrica Missalis.*

4. Si hostia consecrata vel aliqua ejus particula dilabatur in terram, reverenter accipiatur, et locus mundetur, et aliquantulum abradatur, et abrasio mittatur in Sacrarium. — Si aliquid de sanguine ceciderit, si super terram, lingua lambatur, et locus ipse radatur; abrasio comburatur, et ci-

[1] Ex Decreto S. S. 7 aug. 1627 non licet in Missis privatis celebrare cum quatuor candelis nisi Cardinalibus, Episcopis et Abbatibus usum Pontificalium habentibus. *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 372 et seqq.; et *Homo Apost.*, *App.* III, nn. 116 et seqq.

nis in Sacrarium mittatur. Si super linteum altaris, ter illud abluatur ubi stilla ceciderit, calice supposito; et aqua ablutionis in Sacrarium projiciatur. Idem est si stilla in Corporale, vel vestem Sacerdotalem ceciderit. *Rubrica Missalis.*

5. Si contigerit totum sanguinem effundi, si nihil remanet, Sacerdos ponat iterum vinum cum aqua, et consecret ab eo loco : *Simili modo, etc. Rubrica Missalis.*

6. Si Sacerdos advertat unam speciem, v. g., vinum, deficere, quod amplius haberi non possit, si id sit ante consecrationem, ulterius ne procedat; si post, Missam absolvat prætermittendo verba et signa ad materiam deficientem pertinentia. At si exspectando aliquandiu species deficiens haberi potest, exspectet, ne Sacrificium maneat imperfectum. *Rubrica Missalis.* Per illud *aliquandiu* plerique intelligunt quadrantem, aut mediam horam.

7. Si Sacerdos defectum cognovit post ultimam benedictionem, nihil supplendum, secus magis videretur iteratio Missæ quam reparatio defectus. Ita *antiquum Missale Romanum* Venetiis impressum 1557.

8. Sanctus Thomas[1] docet quod si Sacerdos post sumptionem corporis advertat in calice aquam esse pro vino, nova hostia novumque vinum est consecrandum ; quia revera sine simultanea utriusque speciei præsentia non perficitur Sacrificium. Ita etiam *Rubrica.* — Verum plures hoc intelligunt de casu quo non timeatur scandalum : quæ advertentia tempore Clementis VIII ipsi Rubricæ addita fuit; unde tunc ait satis esse vinum de novo apponere, et, facta oblatione, consecrare. In hoc tamen secundo casu, advertit Alasia, Sacerdos debet restituere eleemosynam, vel aliam Missam altero die celebrare; quia Sacrificium non peregit[2].

Q. 2. *An aliquando liceat Missam interrumpere?*

R. Affirmative : licet ob rationabilem causam per aliquod temporis Missam interrumpere aliquid interponendo. Commune est, ac 1. licet ob concionem post Evangelium, vel ob processionem; — 2. in gratiam principis supervenientis,

[1] 3 p., q. 83, a. 6, ad. 4.

[2] Tract. *De Eucharistia, Dist.* 2, c. IV, a. 3.

aut turbæ peregrinorum in die festo, qui alias Missam non audirent. Idem dicunt de adventu Episcopi, aut Cardinalis, aut processionis populi; — 3. si gravis esset necessitas, ut moribundus absolvendus : tunc Eucharistia in tabernaculo claudatur, et cum redit Sacerdos, incipiat ubi desierat. Si vero ante consecrationem interrupisset, et mora plus quam unius horæ fuisset, ab initio ordiri deberet; quia post tantam interruptionem idem non censeretur Sacrificium. Excipe tamen si interruptio pervenerit ex concione vel alia cæremonia juncta cum ipsa Missa; nam tunc etiam per longam interpositionem unitas moralis semper haberetur [1].

CAPUT TERTIUM.

De subjecto sacrificii Eucharistici.

Q. 1. *Quodnam est subjectum Sacrificii Eucharistici?*

R. Nomine *subjecti* Sacrificii Eucharistici ii omnes intelliguntur quibus hoc Sacrificium applicari potest. Jam vero certum est regulariter illud offerri posse pro omnibus omnino fidelibus baptizatis viventibus, licet peccatoribus; cum sint Ecclesiæ membra.

Quid (dices) *de excommunicatis?* Si sint tolerati, potest etiam pro illis Missæ sacrificium offerri; quia cum iis licet communicare, ut docent communius. Si vero non sint tolerati, pro iis offerri non potest directe ; cum id specialiter sit prohibitum ab Ecclesia.

Q. 2. *An Missa offerri possit pro defunctis?*

R. Qui jam mortui sunt vel sunt in cœlis; vel sunt in inferno; vel sunt in purgatorio. Hoc posito,

1. *Ad sanctos* quod attinet, hoc tantum sensu iis Sacrificium Missæ offerimus, tum ut demus gratias Deo pro beneficiis in ipsos collatis; tum ut obtineamus penes Deum eorum intercessionem. *Si quis dixerit*, ait Tridentinum, *impostura esse Missas celebrare in honorem sanctorum, et*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 353.

pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit, anathema sit [1];

2. *Ad damnatos* quod attinet, dicimus quod inutiliter omnino pro ipsis Missa celebratur; quia *in inferno nulla est redemptio;*

3. Quod pertinet *ad animas purgantes,* certum de fide est ex Tridentino [2] licite et utiliter pro illis Missæ sacrificium offerri [3]. An vero iis magis prosit Missa *de requiem,* audiatur Angelicus : *Ex parte... sacrificii oblati Missa æqualiter prodest defuncto de quocumque dicatur : et hoc est præcipuum quod fit in Missa. Sed ex parte orationum magis prodest illa in qua sunt orationes ad hoc determinatæ. Sed tamen iste defectus recompensari potest per majorem devotionem vel ejus qui dicit Missam vel ejus qui jubet dici; vel iterum per intercessionem sancti cujus suffragium in Missa imploratur* [4].

Eadem ratione plus prodest Missa præsente cadavere, ob speciales nempe preces tunc institutas. — Idem est de Missa in cantu, tum ob majorem numerum ministrorum ac fidelium; tum ob majorem inde provenientem cultum in Deum et in fidelibus devotionem [5].

Scholium. — *De altari privilegiato* [6].

Q. 1. *Quid de altari privilegiato?*

R. Altaris privilegium in eo consistit quod ex indulgentiis

[1] Sess. 22, c. v, de Sacr. — [2] Loco citato, c. iii.

[3] Cujus usus mentionem facit Tertullianus sæc. ii (*de monog.*, c. x); et Cyprianus sæc. iii (*Ep.* 66). — [4] Supp., 3 p., q. 71, a. 9, ad 5.

[5] *Vid.* Canestri, *La Rubrica de' Parochi,* par. 4.

[6] 1. Quamvis indulgentia altaris privilegiati utpote plenaria de se nata sit omnem pœnam defuncto remittere, non ideo tamen concludendum quod infallibiliter e purgatorio anima illa liberabitur, ac ideo quod non possit iterum alia similis indulgentia applicari. Nam effectus indulgentiæ est quidem infallibilis pro vivis; non item pro defunctis, cum istis nulla adsit promissio; unde Deus eas acceptat tantum ad suum beneplacitum. Adde : defunctus potest esse veniali coinquinatus : at peccatum nondum remissum quoad culpam non potest per indulgentiam quoad pœnam remitti; — 2. status gratiæ non requiritur ad hoc, ut indulgentia Altaris privilegiati valide applicetur; quia non a personalibus Sacerdotis dispositionibus ea dependet, sed a divinæ victimæ oblatione; — 3. etiam defunctis

seu fructibus in thesauro Ecclesiæ exsistentibus liberetur e Purgatorio anima illa pro qua Missa in tali altari applicatur; idque vi potestatis clavium, qua Papa fulcitur applicandi indulgentias vivis quidem *per modum absolutionis;* defunctis vero *per modum suffragii.*

Dicimus *per modum suffragii,* id est deprecationis. Quia animæ purgantes non amplius subduntur Ecclesiæ potestati; et ideo absolvi non possunt judiciaria ejusdem potestate a pœnis peccatorum, sicuti vivi. Sed solum per deprecationem offerendo Deo ex Ecclesiæ thesauro pretium sufficiens, imo superabundans. Quia autem Deus pretium illud acceptare non tenetur, et non acceptat aliquando ob inscrutabilia sapientiæ suæ judicia; ideo suffragia non semper effectum suum sortiuntur. Unde merito anniversaria perpetua admittuntur, ac sustinentur ab Ecclesia.

Clemens XIII pro singulis Parœciis orbis catholici concessit altare privilegiatum quotidianum, ubi asservatur SS. Sacramentum, ad septennium: quo exspirato, recurrendum erit pro confirmatione. Idem indulsit ut quælibet Missa in die commemorationis omnium defunctorum gaudeat tali privilegio, ubicumque celebretur.

Q. 2. *An Missa ad hanc indulgentiam debeat esse* de requiem?

R. Si currat festum semiduplex, *affirmative*: uti declaravit S. C. penes Croix. Secus, *negative,* ut declaravit Clemens IX penes Merati [1].

CAPUT QUARTUM.

De effectibus, valore ac fructu Missæ [2].

Q. 1. *Quot sunt effectus Sacrificii Eucharistici?*

R. Quatuor sunt effectus Sacrificii Eucharistici, prout

catechumenis qui in fide ac charitate mortui sunt potest hæc indulgentia applicari. Ita communiter ex Bouvier; nam hæc applicatio ipsis tantum fit per modum suffragii. Sane pro ipsis offerri potest Missæ Sacrificium, atque id olim cuidam Episcopo præceperat Innocentius III; ergo etiam indulgentia applicari. — [1] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificat.* XXXVI

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.,* l. VI, nn. 321 et seqq.

quatuor ejus dotes ac qualitates, nempe Sacrificium hoc *latreuticum est, eucharisticum, propitiatorium* (seu satisfactorium), et *impetratorium*[1].

1. Uti *latreuticum* cultum Divinæ Majestati debitum reddit, cum enim infinita sit victima quæ offertur, ideo infinitus cultus tribuitur Deo, cui ipsa offertur;

2. Uti *eucharisticum* dignas gratias de perceptis muneribus ac præsertim de redemptionis beneficio Deo agit per ejus Filium, qui victima simul est ac Sacerdos;

3. Uti *propitiatorium* remittit peccata et pœnas, prout Tridentinum Concilium docet: *Hujus sacrificii oblatione placatus Dominus gratiam et donum pœnitentiæ concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit*[2];

4. Uti *impetratorium* nobis impetrat bona tum spiritualia tum temporalia, prout declaravit idem Tridentinum: *Si quis dixerit Missæ Sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem Sacrificii in Cruce peracti, non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit*[3].

Q. 2. *Quid est Missæ valor?*

R. Missæ valor est illa efficacia quam habet Sacrificium tum ex dignitate principalis offerentis, qui Christus est; tum ex dignitate rei oblatæ, quæ iterum Christus est. Unde patet Missam in se spectatam esse infiniti valoris, ac fructus infinitos posse producere. Item esse infiniti pretii, ac per illam Deum infinite honorari.

Q. 3. *Quid de fructu Missæ?*

R. Fructus Missæ sunt *illa bona quæ Deus Missæ intuitu*

[1] Duo priora ipsi Protestantes libenter concedunt, at duo posteriora negant, sub prætextu quod tunc Missa Sacrificium Crucis illuderet.

[2] Ex D. Thoma in 4, D. 12, q. 2, a. 2, q. 2, remissionem peccatorum non producit nisi mediate, *in quantum gratiam contritionis impetrat.* At pœnas immediate remittit ex eodem Angelico, 3 p., q. 79, a. 5.

[3] *Sess.* 22, *can.* 3. Bona autem hæc sollicitat quidem immediate, absque merito Sacerdotis ac proinde ex opere operato; at quia ex decretis Dei per modum suffragii operatur, ideo non semper obtinet effectum ad quem destinatur. *Bouvier.*

elargitur. Talis fructus uti communicatus non est infinitus, quia illius creatura capax non est. Hic autem notandum fructum distingui : — 1. ex parte causæ in illum qui est *ex opere operato*, et qui est *ex opere operantis*. Ille confertur intuitu meritorum Christi : hic intuitu meritorum ac devotionis celebrantis ; — 2. ex parte rei in *meritorium*, *satisfactorium* ac *impetratorium* ; — 3. ex *parte suæ extensionis* in *generalem*, in *specialissimum*, atque *specialem*.

Generalis est ille qui in totius Ecclesiæ utilitatem cedit. Hic alicui nominatim non potest applicari ; cum sit fructus communis omnibus Ecclesiæ membris.

Specialissimus est ille qui proprius est solius offerentis. Neque offerens aliis videtur ipsum applicare posse ; quia, cum sit actio ipsius, impedire non potest quominus sibi ea prosit.

Specialis (qui *medius* et *ministerialis* etiam dicitur) ille qui aliis applicatur, tam vivis quam defunctis. Id fieri posse certum est : imo est fidei proximum, ut tradit Perrone ; cum hoc commendet Ecclesia, ac speciatim Pastoribus præscribat ut id agant pro ovibus suis [1]. Aiunt autem id fieri ad modum solis coram multitudine lucentis, qui illuminat singulos ; tamen sine aliorum præjudicio intensitas luminis ope artificiali respectu privatorum augeri potest.

Q. 4. *An Missa pro multis specialiter oblata tantum unicuique proficiat quantum proficeret si pro uno tantum offerretur?*

R. Multi negant Missam pro multis specialiter oblatam tantum unicuique prodesse quantum proficeret si pro uno tantum ea offerretur. Quia, aiunt, ex Christi institutione valor Missæ in se infinitus finito modo tantummodo applicatur. Recentiores tamen communissime affirmant contendentes effectum non ex institutione Christi, sed ex finita capacitate ac dispositione hominum limitari. Siquidem sacrificium hoc idem est quoad valorem ac sacrificium crucis quod fuit valoris infiniti juvans omnes [2]. Hinc si sacrificium

[1] *Vid.* De Eucharistia, n. 374.

[2] Non ideo tamen sequitur plura stipendia pro una Missa accipi posse ;

offeratur pro centum, singuli tantum perciperent fructum quantum perciperet unicus ille pro quo solo offerretur [1].

Hoc ultimo notamus : quamvis proprius Missæ fructus a probitate Ministri non pendeat, cum ex solis Christi meritis proficiscatur, non tamen negandum Ministri pietatem bene influere, dicente Alexandro Pontifice : *Sacerdotes quanto digniores fuerint, tanto facilius pro quibus clamant exaudiuntur.*

Scholium. — *De Missis privatis.*

Quamvis proprie loquendo Sacrificium privatum illud dici nequeat, ait Perrone [2], quod offertur in gratiarum actionem pro beneficio publico, cujusmodi est mors Christi : quodque a publico Ecclesiæ Ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus offertur; hic tamen *privatæ Missæ* nomine ab adversariis nostris intelliguntur Missæ illæ in quibus nemo ex assistentibus sacramentaliter communicat.

Lutherus, falso tenens quod Eucharistia non habeat nisi rationem Sacramenti, in has Missas graviter insurgit; sed Tridentinum illum confodit definiens : *Si quis dixerit Missas in quibus solus Sacerdos sacramentaliter communicat illicitas esse, ideoque abrogandas, anathema sit* [3]. Hoc valet etsi nemo in illis Missis vel spiritualiter communicaret; nam ad sacrificii essentiam non refert nec sacramentalis nec spiritualis adstantium communio. Hinc Propositio XXVIII Synodi Pistoriensis, quatenus contrarium insinuabat, damnata fuit a Pio VI ut *falsa, erronea, de hæresi suspecta, eamque sapiens.*

Imo nihil est redarguendum etsi Missæ nullus adsit præter

tum quia hoc datur ad sustentationem, non ratione fructus pretii; *tum* quia, cum adhuc sit *probabilis* prima sententia, periculum est primum offerentem fraudandi; *tum* quia id prohibitum est. Unde optime se geret Sacerdos si absolute Missam offerat pro eo qui dedit stipendium; pro aliis vero sub conditione, nempe sine illius præjudicio.

[1] *Vid.* Liguori, *Opera Dogmat. ecc., Sess.* 22; it. *Sull' onorario delle Messe, Risp.*, n. 25, etc.

[2] *Tract. de Sacrif. Missæ*, cap. II, n. 293.

[3] Sess. XXII, c. VI, can. 8.

ministrantem; minister enim respondet nomine totius Ecclesiæ, et Sacerdos publicam personam gerit celebrando, qui proinde tribuit Trinitati laudem et gloriam, Angelis lætitiam, peccatoribus veniam, justis subsidium et gratiam, in purgatorio exsistentibus refrigerium, Ecclesiæ Christi speciale beneficium, et sibi ipsi medicinam et remedium contra quotidiana peccata et infirmitates [1].

ADNOTATIONES.

(A) *Pag.* 386.

Vid. Klee, *Hist. des Dogmes*, vol. II, p. 120. Ubi aliæ notantur congruentiæ.

Hic ad rem Contenson, *in sua Reflexione ubi de Sacramentorum effectibus :* « Magnificus in sanctitate, Domine, qui omnibus omnia factus et parvulis vitam et adultis robur et fortibus cibum et pœnitentibus veniam et languentibus medicinam et populis ministros et conjugibus libidinis frenum tam effuse septem Sacramentis impendis. Vere omnia habemus in Christo, et omnia in nobis Christus : si vulneramur, medicus est; si febribus æstuamus, fons est; si gravamur iniquitate, redemptio est; si egemus auxilio, virtus est; si mortem metuimus, vita est; si tenebras fugimus, lux est; si ad cœlum tendimus, via est; si falli nolumus, veritas est; si tandem beari cupimus, vita est sempiterna.

Quomodo ergo, tot gratiarum varietate instructi, tot muniti præsidiis, tot cœlestibus imbribus ad abluendos et vegetandos animos irrorati, ut nulla sit ætas, nullus status, nulla infirmitas cui non suum Sacramentum paratum sit; quomodo, inquam, nec divina sapimus, nec in via spiritus proficimus, jejuni, aridi, languidi, relapsi, assimilati terræ desertæ, inviæ, et inaquosæ, vel montibus illis maledictis in quos neque ros, neque pluvia defluebat?

[1] Hinc concludunt convenientius esse et inculcandum ut Sacerdotes omnes singulis diebus sacrificium rite faciant. — *Vid.* D. Bonaventura, *De præparat. ad Missam*, c. v. — Kempis, *De Imitat.*, l. IV, c. v. — Benedictus XIV, *De Sacr. Missæ*, l. III, c. II.

Unde hoc, unde hoc? unde tot inter fluenta siccitas animi? unde tot inter lumina tenebræ tantæ, etc.?

(B) *Pag.* 411.

Quoad tactum Vasorum sacrorum hic audiendus Benedictus XIV, *Notificatione* XXXIV : « Certum est (licet mitiores recentium scri-« ptorum opiniones sequi velimus) Sacerdotibus tantum ac Dia-« conis potestatem fieri ut sacra Vasa contingant, in quibus « Christi Corpus et Sanguis habeantur. Subdiaconis tribuitur, dum « altari ministrant, Calicem et Patenam tangere, ubi Christi Cor-« pus et Sanguis non fuerunt. Acolythis autem extra Altaris mi-« nisterium eadem facultas traditur, cum Vasa Sacra ad sacrifi-« cium necessaria præparare ipsi debeant. Tandem diuturna « consuetudine factum est ut Ordinati omnes et qui sola tonsura « prædíti sunt, si aliqua causa intercedat, Sacra Vasa dum vacua « sunt extra altaris ministerium contingant. ».

Hæc sententia communissima et verior appellatur a S. Alphonso (*Opus Mor.*, l. VI, n. 582). Ait autem peccatum esse tantum veniale in laicis si sacra Vasa extra necessitatem tangant Eucharistiam non continentia; cum non reputetur hæc materia gravis. Id tamen permittitur laicis regularibus sacristis ex privilegio Callixti III et Sixti IV; item monialibus sacristis ex communicatione privilegiorum. Imo hodie potest dici ex consuetudine id quoque licere laicis oblatis congregationum Sacerdotum sæcularium sacristis, et omnibus qui in habitu clericali Ecclesiis inserviunt; hi enim in Ecclesia muneribus Clericorum funguntur. Quod dictum est de *Vasis sacris*, idem dic de *Corporalibus*, ut aiunt communiter.

Minime autem peccant laici tangentes vestes sacras, aut alia non immediate attingentia Corpus et Sanguinem Christi, ut bene aiunt Suarez, Concina, Layman, etc., ex sententia nunc in praxi recepta.

(C) *Pag.* 422.

Quæstio est an Sacramenta gratiam *physice* producant, an *moraliter?* Certum est Sacramenta non esse causam principalem, quasi agant virtute sibi propria; sed instrumentalem, eo quod agunt virtute sibi communicata. Tamen causa instrumentalis dupliciter effectum potest producere : *Physice* et *moraliter*. — *Physice* quando effectum virtute accepta immediate producit, ut securis necessario lignum secat : *Moraliter* quando alium liberum

agentem movet ad causam physicam producendam : hoc sensu dominus movet servum ad sua jussa exsequenda.

Hoc posito, magna quæstio est an Sacramenta primo vel secundo modo causent gratiam. Alii tenent cum Tournely eam in Sacramentis causari moraliter : quia gratia petit de se a solo Deo produci quin opus sit miraculum addere, quod scilicet Sacramenta conferant eam de se. Alii volunt cum Suarez eam physice causari; hoc enim magis decet Sacramenta, et est communius illis verbis : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*, etc. Utraque sententia est probabilis. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 7.

(D) *Pag.* 426.

Quoad sacras cæremonias aliaque similia quæ in sacris ritibus adhibentur, plura speciatim observanda tum quoad musica instrumenta, tum quoad lumina, tum quoad apparatum, tum quoad modum, tum demum quoad populum instruendum.

1. Quoad musica instrumenta quæ in sacris functionibus adhibentur, videatur Benedictus XIV, Constit. *Annus*. Musica sacra ac moderata animos quodammodo abstrahit a terrenis et rapit ad cœlestia. *Vid.* Veith, *Scriptura Sacra vindicata*. In Prophetis generatim, n. 15. — Item Medic. Mojon, *Sugli effetti della musica sul corpo umano*. — It. Bouvier, *De Eucharistia*, c. VI, a. 8, § 8.

2. Quoad lumina in ecclesiasticis ritibus adhibenda notamus : — 1. non licere oleo substituere *hodiernum gaz* ex immundis ac heterogeneis materiis extractum. Ita sentit Pius Martinucci Pontificius cæremoniarius (De Luca, *Annali* 1345, vol. XX); — 2. Neque etiam permitti loco ceræ candelas modernas, vulgo *stearicas*, ex sebo nempe magis expurgato ac meliori norma per calcem præparato confectas (a græco *stear*, latine *sebum*). Et S. R. C. ea de re interroganti respondit : *Consulat rubricas* (*Annali*, vol. XVII, an. 1843). Quod idem valet paritate rationis de aliis dictis *philippinis*. Sane ea semper fuit Ecclesiæ mens, ut antiqui ritus adamussim serventur, *tum* ob mysticam significationem quam innuunt, *tum* ob instituta majorum quæ præstat venerari, et ne sensim sine sensu exitiosæ inducantur novitates. Hinc Sixtus V, celebri Constit. *Immensa*, 22 jan. 1587, qua S. Rituum Congregationem erigebat, præcipit *Ut veteres ritus sacri ubivis locorum in omnibus urbis orbisque Ecclesiis... diligenter observentur... ut omnia rite et sancte... et ex Patrum traditione fiant.*

3. Tum reverentiæ Deo debitæ (ait *Stapf*, § 214); tum etiam indoli hominum quippe qui a sensibus adeo dependent, quam maxime convenit ut cultus divinus cum decenti apparatu fiat. Indicium plane multi teporis est sicubi in ædibus privatorum omnia splendent, in Ecclesia vero summa paupertas detegetur. Frustra porro indignantur qui dicunt : *Ut quid perditio hæc?* Cave etenim, ne quasi deperditum dicas, quod ad contestandam pietatem proxime Deo impenditur! Imo pro salute ipsius reipublicæ non datur institutum utilius quam cultus divinus rite celebratus. » — *Vid.* Audisio, *Lezioni di Eloquenza*, p. 1, lect. XI.

4. Audiatur, *Stapf*, § 574 : « Dum Sacerdos inter ipsa sanctissima mysteria nil nisi frontis audaciam, levitatem oculorum, cæremoniarum incuriam, et animum quaquaversus dissipatum præ se fert, quid mirum si etiam adstantes omnis devotionis expertes maneant, vel omnino ad conspectum talium ministrorum de veritate religionis vacillent, dicentes : *Ubi est Deus eorum?* — Quare ut scintilla pietatis in nobis æque ac aliis excitetur, atque in cœlestem denique flammam surgat, præcipua nostra cura sit ut *sancta* semper *sancte* administremus. Nihil in nobis appareat quod non modestia, gravitate, decentia et religione plenum sit. Tum sane dicteria et irrisiones, quibus hæretici ac infideles cultum nostrum onerant, facile cessabunt, quippe quibus aliud respondendum non erit nisi : *Venite et videte.* »

5. Præstat, si Parochus mysticas cæremoniarum significationes fidelibus aperiat, ut sic ad devotionem excitentur magis, ut habet Tridentinum loquendo de Sacrificio Missæ, Sess. 22, c. VIII. — Hac de re *vid.* inter ceteros P. Vincentius a Massa, *Institutiones Liturgiæ sacræ :* Taurini, Paravia, 1835 : ubi erudite res tota discutitur, atque plurimæ ad rem liturgicam quæstiones scite resolvuntur. — Raffray, *Beautés du culte catholique*, Paris, 1843. — Gaume, *Catéchisme*, etc., vol. IV.

Absit tamen ut ideo cæremoniæ sint vulgari lingua adhibendæ in ipsis sacris ritibus : hoc damnatum est Bulla *Auctorem fidei*, prop. 33, et merito; secus enim quomodo earum unitas, integritas, gravitas, decus ac dignitas servari posset? *Sicut una fides;* ait Card. Osius unus ex Tridentinis Patribus, *ita visum est Patribus ut una esset quasi catholica lingua communis omnium gentium et nationum, qua res divina fieret, per quam unitas etiam in fide retineretur* (De fid. et symb., c. XXXV). — *Vid.* De Maistre, *du Pape*, l. I, c. XX, *digression sur la langue latine.* — Bergier, *Dict.*, v° *Liturgie.*

(E) *Pag.* 429.

Inter Sacramentalia enumerantur tum *Agni Cerei* a Papa benedicti, vulgo *Agnus Dei*, qui proinde veneratione digni sunt, et quos pingi vel inaurari sub pœna excommunicationis prohibuit Gregorius XIII, uti refert Azorius; tum *Rosa aurea*, quæ in Dominica quarta Quadragesimæ item a Papa benedicitur, ac postea dono mittitur ad aliquem Principem vel Reginam. — *Vid.* Raynaudus, *Tract.* IV, t. X *ejus Operum.* — Beyerlinck, *Theatrum vitæ humanæ*, v° *Benedictio.* — Quarti, *de Benedictionibus.*

Projicere (ait ex Croix S. Alphonsus, *Opus Mor.*, l. VI, n. 94) canibus ossa agni, vel ova quæ in Paschate benedicuntur, Gretserus putat illicitum; sed ea vult comburi, et cineres decenter tractari. Sed negandum, quia res ejusmodi non benedicuntur benedictione constitutiva sive consecrativa, id est per quam reddantur res in rigore consecratæ; sed tantum benedictione invocativa, per quam solum invocatur specialis assistentia Dei circa rerum illarum usum. Quæ porro sic benedicuntur adhiberi semper possunt ad illum usum ad quem poterant ante benedictionem. Sic sæpissime a Sacerdotibus benedicuntur omnes cibi ante mensam; et tamen postea ex illis cibis datur canibus. Similiter est licitum candelis vel aqua benedicta uti ad alios profanos usus, decenter tamen : v. g., ad adhibendum lumen pro studio, ad miscendum vinum pro potu; quanquam alii contrarium suadeant.

(F) *Pag.* 432.

Quoad benedictionem quær. *Quid de benedictionibus a laicis tributis?*

R. Benedictio significat tum consecrare, dedicare, quomodo dicuntur benedictæ Ecclesiæ, consecrata vasa, etc.; tum prospera alicui adprecari, ut cum benedicitur persona; tum Deum orare sub aliqua re, ut illam nobis salutarem efficiat, uti cum benedicuntur poculenta et esculenta in mensa. Primum sæcularibus non convenit, cum illa benedictio sit adnexa Ordini : cetera etiam fieri possunt a laicis, privatim tamen : neque tunc habentur ut sacramentalia, cum non adsit Ecclesiæ deputatio. — Ac 1. Benedicere personis privato modo etiam laicis fuit proprium. Sic S. Birgitta Dariam Virginem benedixit, et a cæcitate liberavit. Maxime autem commendatur benedictio parentum in filios; sane parentes sunt quasi Sacerdotes familiæ ex Chrysostomo : et plura exempla sunt in Scripturis et Ecclesiastica historia : idque maxime in usu est,

cum filiis parentes tribuunt extremum vale, exemplo Christi, qui elevatis manibus benedixit discipulis suis et in cœlum ascendit: *Vid.* Quarti, *de Benediction.;* Catalani, *Rit. Rom. commentariis exornatum*, t. VIII, c. v. — 2. Benedicere mensæ est ritus sane antiquissimus, qui fuit in usu apud clericos, monachos et laicos: idque exemplo Domini, qui cibos benedicere solitus fuit. Decet tamen ut benedicant laici præsente Ecclesiastico. *Vid.* Catalani, *Sacr. Cæremoniarum*, l. III, h. t.

In benedictionibus a christianis communiter adhibetur signum crucis, et merito, quia per crucem omnia nobis Christus procuravit, et ideo crux est omnium benedictionum instrumentum. Nulla autem est determinata verborum formula: audiatur Augustinus, qui in illud Ps. 128: *Et non dixerunt qui præteribant: benedictio Domini super vos,* ait: *Nostis, fratres, quando transitur per operantes est consuetudo ut dicatur illis: benedictio Dei super vos. Et magis ista consuetudo erat in gente Judæorum; nemo transibat et videbat aliquos facere aliquod opus in agro vel in vinea, vel in messe vel aliquid hujusmodi: non licebat transire sine benedictione.* Vel ipsis gentilibus benedictio communis erat; si enim christiani pro accepta eleemosyna aiebant danti: *Benedicat tibi Deus,* aiebant gentiles: *Benedicat tibi Jupiter. Vid.* Chr. Lupus, t. VII operum.

Quid de benedictionibus cum Sanctorum reliquiis impertitis? Rituale R. nullam mentionem facit harum benedictionum quæ fiunt super infirmo; attamen pium et laudabilem usum nemo reprobat; et nonnullæ Religiones formam habent, quæ si haberi non possit ita fit: absolutis precibus a Sacerdote stola induto super infirmo juxta R. Rituale, benedicatur ei cum reliquia in signum crucis, dicendo: *Per intercessionem S. N. liberet te Deus ab omni malo, amen;* et dein reliquia osculanda detur. Hic nonnulla advertenda: — 1. benedictio quæ privatim tribuitur infirmo vel ejus indusio a Capellano stola induto vel domi ve in ejus Oratorio hodie non interdici sive ex tacito Parochorum consensu sive ex usu inducto: at caveatur semper omnis abusus, omnisque modus indecens; — 2. Quoad istas benedictiones reprobanda est illorum nimia facilitas qui omnibus sine discretione ultro benedicunt, non jam bonum animorum curantes, sed turpem quæstum: sunt enim qui benedictionibus abutuntur. Sed etiam eorum reprehendenda falsa prudentia atque mundanitas, qui omnes ex viva fide benedictionem petentes repellunt uti superstitiosos; — 3. etsi Sanctorum reliquiæ sint deponendæ in Ecclesia, non autem in domibus privatorum detinendæ ex Nicæno Concilio, ne-

que sint per laicos ullo modo tractandæ aut tangendæ ex Concilio Prov. Mediol.; attamen, si agatur de reliquiis parvis ac thecis inclusis, etiam privatis hodie usu concedi solent, et collo decenter gestari; — 4. recognitio reliquiarum ad Episcopum pertinet etiam pro Ecclesiis Regularium: unde antequam publico exponantur ab Episcopo Diœcesis sunt cognoscendæ. Decenter autem vel in Ecclesiis vel in Sacrariis custodiantur: item et diplomata, sigilla, fila quibus earumdem veritas authentice probatur. — *Vid.* Lorenzini, *Il rito onde venerare le reliquie dei Santi, Piacenza*, 1760. — Boudon, *L'Obligation qu'ont les pasteurs d'enseigner*, etc., v. 2, p. 126.

(G) *Pag.* 432.

« Recordare, lector (ad rem Contenson, *Reflexio ubi de intentione Ministri in Sacram.*), quod Baptismus sepultura est qua mundo mortui cum Christo veluti sepeliuntur, dicente Apostolo (Rom. 6): *Consepulti sumus ei per baptismum in mortem.* Ergo vita mortui, vita nobis sepulti ducenda est.

« Sepultus separatur a societate, nullum habet cum viventibus commercium. Ergo baptizatus a damnandis operibus debet omnino non vivere, nec cum peccatoribus fœdera iniquitatis inire. — Sepulti nulla spes est redeundi ad sæculi vitam; ergo baptizatus cum mundo et maximis mundi inimicitiam gerere capitalem, immortalem, implacabilem, et citra omnem restituendæ et integrandæ amicitiæ exspectationem obligatur. — Sepultus est in loco oblivionis;... ergo baptizatus, tametsi recogitare debeat annos suos in amaritudine animæ suæ, omnium tamen peccati incentivorum delere memoriam debet, ne iterum labatur in scelera, etc. »

(H) *Pag.* 433.

Catechumeni sic dicti a verbo Greco κατηχίζω, idem significante ac viva voce prima elementa docere, unde *catechismus, catechesis* et *catechistæ* ii intelligebantur homines qui a catechistis erudiebantur, et ad Baptismum præparabantur. Triplicis gradus olim distinguebantur, ut communius docent auctores et præsertim P. *Martène*, de Antiquis Ecclesiæ ritibus, t. I, scilicet, audientes, electi et competentes.

Audientes ii dicebantur qui, Baptismum suscipere desiderantes, admittebantur ad catechismum ut elementa fidei discerent: ipsis permittebatur audire verbum Dei in Ecclesia et cæremoniis Missæ usque ad Offertorium assistere; tunc dicente diacono: *Catechu-*

meni, discedite, egrediebantur : et ideo pars ista Missæ vocata es Missa catechumenorum.

Electi vocabantur illi qui, absoluto catechumenatus tempore, per scrutinia reperti erant digni ut ad gratiam Baptismi admitterentur : hæc scrutinia incipere solebant secunda Quadragesimæ hebdomada, et præcipuum habebatur Romæ feria quarta Majoris hebdomadæ.

Competentes ii erant qui, sufficienter docti, probati et capaces reperti, petebant et rogabant ut sacramentum regenerationis sibi conferretur. Solemniter baptizari solebant in vigilia Paschæ aut Pentecostes.

Tempus catechumenatus varium fuit et a prudentia Episcoporum pendebat : primum statim conferebatur Baptismus iis qui sufficienter instructi erant et credebant, ut constat exemplo Cornelii, eunuchi reginæ Candacis, trium et quinque millium una et altera die ab Apostolis baptizatorum : postea diversa statuta sunt tempora, v. g., octo vel sex menses, et communius quadraginta dies.

Ritus autem instituendi catechumenos apud veteres situs erat præsertim in signo crucis, impositione manuum cum oratione, exorcismis, insufflatione in faciem, tactibus sputi in nares et aures, olei sancti unctione in pectore et scapulis, etc. Nunc cæremonia catechumenatus fit immediate ante Baptismum.

(I) *Pag.* 461.

Hic audiendus Abrate, *Lo Spirito del Parocco*, vol. II, qui Parochum sic monet : « Bien que vous deviez prendre garde d'admettre qui que ce soit à cette table des anges avant de l'avoir examiné et trouvé passablement instruit des choses nécessaires, évitez néanmoins de suivre la sévérité de ceux qui, en voulant trop exiger des enfants et les soumettre préalablement à trop d'épreuves, se contentent de les admettre lorsque le démon s'est déjà établi dans leur cœur. Si la première communion se faisait par la jeunesse dans un état d'innocence, oh ! comme il en résulterait des fruits plus délicieux au profit du catholicisme ; une plus forte impulsion pour le bien ; un charme plus sensible pour les fidèles ! Aujourd'hui que le vice semble plus précoce, avancez aussi l'antidote qui prémunisse contre ses conséquences désastreuses ; et quand vous verrez le jeune homme parvenu à une connaissance suffisante de ce qu'il va recevoir, permettez aussitôt qu'il s'approche du vrai soutien de l'âme, et qu'il s'assure l'augmentation de la grâce, dont le retard laisserait la ruine spirituelle se développer invinciblement.

Qu'il serait cruel, s'il existait, le curé qui refuserait à la tendre jeunesse de ses paroissiens un bienfait aussi signalé ! Il irait contre la volonté et l'ordre exprès de notre mère la sainte Église, qui veut que tout chrétien, aussitôt qu'il en est capable, s'approche dévotement et sans délai du pain substantiel de la vie éternelle. Sachez aussi relever par une pieuse solennité la première communion des enfants, pour qu'elle fasse plus d'impression ; qu'elle forme une époque plus marquée dans la vie de ceux qui y ont part, et qu'elle tourne à l'édification de tout le peuple, particulièrement des parents, qui, dans leur émotion, envieront peut-être le sort de leurs petits anges : *De prima puerorum Communione solemni quodam apparatu facienda populus, in cujus non levem hoc ædificationem vergat, præmoneatur, atque sacrosanctam ejusmodi actionem concio præparatoria præcedat; eucharistiam vero, seu gratiarum actionem, gratumque ipsorum animum exprimens subsequatur exhortatio* (Soether).

« S'il se trouve quelque enfant réellement plus étroit d'esprit, et que ce malheureux ne corresponde pas à vos prévenances, ayez pour lui une compassion particulière : *Quod si nimis tardus est, misericorditer sufferendus est, breviterque decursis ceteris, ea quæ maxime necessaria sunt inculcanda sunt :* ayez recours à la prière auprès de Dieu, pour aider à lui faire retenir les choses essentielles, *magisque pro illo ad Deum quam illi de Deo multa dicenda sunt*, vous dit très-bien S. Augustin. S'il vous vient des demi-fous ou des enfants presque stupides, efforcez-vous d'obtenir quelque chose d'eux par des signes et des indices, engageant en même temps leurs parents et les personnes avec lesquelles ils vivent à leur parler souvent des choses de la foi ; il ne serait pas du tout impossible aujourd'hui, par exemple, d'instruire même les sourds-muets ; votre charité saura certainement vous suggérer les moyens convenables pour arriver à leur faire apprendre ce qui est nécessaire pour le salut éternel. »

(J) *Pag.* 506.

Ad rem habet Contenson, *Reflexio ubi de forma Euchar.* « Utrinque stupor, ut phrasi Bernardi utar, utrinque miraculum ! et quod creatura Deo principetur, sublimitas sine socio ; et quod creator creaturæ obsequatur, obedientia sine exemplo. Infinitam omnipotentissimæ virtutis suæ potestatem, cum e nihilo cuncta condidit, demonstravit ; at nihilominus infinitam obedientiæ humilitatem ostendit, dum a Sacerdote toties Christus producitur quoties divinum Sacramentum conficitur. — Beneficium incarnationis

extollit Joannes, quod per illud dedit Pater nobis potestatem filios Dei fieri; quid autem mirabilius, an accipere potestatem filios Dei fieri, an habere potestatem Corpus Dei facere? — Magnificat Scriptura collatam Josue potestatem, quod solis cursum sistere et Deo solis conditori et rectori meruerit imperare. At Sacerdotes non solem corporeum, sed Solem justitiæ, non per unum diem, sed a sexdecim sæculis sistunt, et apud nos præsentia ejus et deliciis fruituros retinent...

Nec Sacerdotibus solum, sed ceteris etiam omnibus obsequitur obedientissimus Jesus. Imperiorum etiam conculcationibus se supponit: unde omnibus charitate et voluntaria obedientia inferior...

Motiva etiam consecrantis non discutit ut veniat, sive sacrilega sive sacra intentio sit; sive Dei gloriam, ut decet, sive propriam et turpe lucrum ut fieri sæpe et nimium assolet, inquirat, perinde est. Obedire sine discretione vult, et iniquis se subjicit voluntatibus, ut superbus homo justis amet obedire præceptis. »

(K) *Pag.* 511.

Diximus *intra Missas vivorum;* utrum enim id liceat etiam in Missis defunctorum affirmant ex Tridentino (Sess. 22, c. VI), quod optat ut fideles adstantes *in singulis Missis* communicent: *in singulis*, ergo etiam defunctorum.

Quia tamen id communiter intelligunt de particulis in *eadem Missa consecratis,* ideo adhuc alia est quæstio, utrum nempe communicare liceat in Missis defunctorum cum particulis præconsecratis? Affirmant alii cum Lambertini (*De Sac. Miss.*). Alii negant. Hinc inde disputantibus, ac pro se varia decreta afferentibus, a S. Rituum Congregatione quæsitum fuit quænam sententia sit tenenda? S. Congregatio duxit rem maturiori examini subjicere; ideoque respondit, *dilata*. Ita referente Card. Cacciapiatti Novariensi, rescripsit die 12 apr. anno 1823. Sed tandem re diligenter examinata, die 23 mai. anno 1835, in Veronensi quæstionem ultimo resolvens respondit *negative*, et ita servandum mandavit.

Ex his uti consectarium deducitur non licere communicare in paramentis nigri coloris neque ante neque post Missam; nam si non licet in ipso Missæ tempore, certo magis indecens est tempus extra ipsam. Refert tamen Morati in *Indice Decretorum*, n. 444, S. Congregationem, 21 jun. an. 1670, *in Pritana* facultatem facere Missam defunctorum celebrandi etiam cum colore violaceo: quo in casu omnis prohibitio cessat, cum tota quæstio sit de *colore nigro.* — Vid. *Manuale Ecclesiasticorum*, seu *Collectio Decretoram auth. S. R. G.* — Canestri, *La Rubrica dei Parocchi.* — Gardellini, *Resolut. Decr.*

(L) *Pag.* 520.

« Neque, ut verbis Oberauchii utar, illam frigidorum cantilenam occinas : » *Res tanta nimio usu vilescit; in tanta frequentia debita præparatio deesse solet; prudens suspicio est illis qui, toties communicantes, in virtute tamen patentes progressus non faciunt occultum vitium subesse*, etc.

Ast hæc in frequenter communicantibus, præsertim qui prudenti conscientiæ moderatore utuntur, *plerumque* non contingunt. Si vero ex quibusdam abusibus regulam generalem statuere velis, omnium pene rerum usum sustulisti.

Revera numquid *in raro communicantibus* major reverentia, diligentior præparatio et exactior cordis puritas deprehendi consuevit? Quosnam facilius ad Communionem admittis? Num eos qui ante aliquot menses, vel omnino ante annum confessi fuerunt; an vero qui frequenter se sistunt? Hæc nempe inter divina humanaque commercia differentia datur, ut *homines* quibuscum frequenter conversamur ex detectis illorum nævis plerumque nobis vilescant; contra quo sæpius familiariusque cum civibus regni cœlestis, et præsertim cum Deo ipso agimus, eo magis reverentia et charitas nostra augentur, utpote unde mens nostra novos in dies ardores concipit.

Si denique a frequenter communicantibus conspicuos in virtute progressus requiras, numquid, si raro tantum accesserint, eosdem magis profecturos speras? Vah! cave ne in ætate præsertim juvenili peccatis hucusque levibus mox gravia succedant, et omne proficiendi consilium penitus demittatur! « *Proni enim sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua; et nisi succurrat divina medicina, labitur homo mox ad pejora. Retrahit ergo Sancta Communio a malo, et confortat in bono. Si enim modo tam sæpe negligens sum et tepidus quando communico aut celebro, quid fieret si medelam non sumerem, et tam grande juvamen non quærerem?* De imit., l. IV, c. III. » Stapf, *Theol. Mor.*, l. IV, c. III, § 589.

(M) *Pag.* 524.

Etiam *viri* ad tale convivium sunt urgendi; quot enim sunt qui videntur ejus frequentiam quasi erubescere!

Hac de re hæc legere est in lib. *Lettres à Eugène sur l'Eucharistie*, Paris, 1830 : « Quelle humiliation pour nous, hommes, que dans une multitude d'âmes empressées à recevoir leur Créateur à peine aperçoit-on un seul homme! Eh quoi! estimons-nous si peu

l'honneur que nous a fait le Sauveur de nous appeler les premiers à la participation de son corps adorable? Je le vois, dans l'institution de ce divin sacrement, en confier le ministère aux apôtres seuls, non pas même à sa sainte Mère; et le prêtre qu'il a commis pour l'administrer à ses enfants ne voit presque partout que des femmes se présenter à la table sainte!

Ce sont cependant, ô Eugène! les hommes ses premiers enfants, les premiers assis à sa table dans la personne des apôtres, les premiers héritiers de son corps et de son sang. Ne dirait-on pas qu'ils veulent se déshériter, se dégrader, s'excommunier eux-mêmes? Partout ils se montrent si jaloux de leur rang, de leurs prétentions, de leurs prérogatives; il faut que tous les intérêts de la société passent par leurs mains; ils savent si bien s'attribuer, se réserver à eux seuls la domination, l'empire et la décision suprême dans les affaires les plus importantes! N'y aurait-il donc que le corps et le sang de Dieu qu'ils abandonneront lâchement sans y prendre part? Sont-ils donc inconnus, étrangers à la table de notre père commun? Hélas! les hommes ont été les premiers zélateurs de la communion fréquente et de la gloire du sacrement; aujourd'hui ils se déclarent ses ennemis par la répugnance opiniâtre qui les en éloigne, ou plutôt par les vices honteux qui les en rendent indignes.

« Ah! que ne puis-je, du fond de ma retraite, me faire entendre à toutes les femmes chrétiennes, et leur dire : Ames choisies de Dieu pour lui être fidèles dans cette désertion publique, ranimez votre zèle à soutenir la gloire d'une vocation aussi sublime! Que le reproche de dévotion ne vous intimide pas! l'Église, dans sa prière à la sainte Vierge, mère de Dieu, a consacré ce beau titre à l'honneur de votre sexe, avant que le siècle pervers vous en eût fait une sorte d'affront. Triomphez de sa bassesse, de son ignorance et de tous ses travers par la sagesse et la fermeté de votre conduite. Comme autrefois les Paule et les Mélanie au milieu de Rome, élevez l'étendard de Jésus-Christ au sein de nos cités corrompues. Forcez les libertins et les impies à rougir à la vue de votre courage et de votre foi. Rendez-leur votre dévotion respectable par vos vertus; convainquez-les des avantages de la communion fréquente par les fruits que vous en retirerez vous-mêmes; et qu'enfin l'exemple éclatant de vos victoires sur vos imperfections leur apprenne du moins à dompter des passions qui les avilissent aux yeux de la raison même. »

(N) *Pag.* 540.

Originem et *significationem* cæremoniarum in Missa exponunt Benedictus XIV, *De Sacr. Missæ;* Gavanto, *Thesaurus SS. Rituum.* — Varias circa ipsas *declarationes* exhibent : Gardellini, *Decreta authentica*, etc., *Romæ;* Taly, *Hierolexicon Declarationum SS. Congr. RR.*, Venetiis. — Eas autem recte *exsequendi modum* edocent Liguori, *Le sacre ceremonie della Messa*, etc.

Præstat etiam audire *Stapf*, qui, § 222, habet : « Quis non summopere doleat quod tanta christianorum pars, quibus ceteroquin de vera Christi præsentia certissime constat, in visitando suscipiendoque hoc mysterio adeo segnes et frigidi conspiciantur? Ast materiam dolendi infinities adhuc majorem Sacerdotes illi præbent qui non tantum per integrum diem Christum in Ecclesia præsentem ignorare videntur, sed in ipsa quoque celebratione Missæ tam præcipitanter ac luride agunt ut populo christiano scandalum, aut fors ipsam suspicionem incredulitatis moveant. »

Audiatur hic quoad præcipua nonnulla S. Alphonsus, *Homo Apost.*, *App.* III, n. 125 : « Notandum quod, ut communiter traditur, Missa celebranda est *alte, breviter, clare, devote* et *exacte.*

« *Alte,* ita ut non dicantur submisse quæ alte sunt dicenda. Sed ita proferantur ut saltem a *circumstantibus audiantur*, prout dicit Rubrica; alioquin celebrans non excusatur a culpa, sed tantum veniali. Idem dicendum de eo qui alte recitat quæ submisse dici debent. Imo Gavantus et Quarti putant esse mortale (sed non satis id ratione probant) dicere alta voce ea quæ submisse sunt dicenda. Et consentit La Croix quoad verba consecrationis, dicens peccare mortaliter qui illa proferret ita elate ut audirentur ad decem passus, ubi magna esset populi pars; sed merito P. Concina hoc non audet probare.

« *Breviter*, id est ut, ordinarie loquendo, non excedatur media hora, monente Rubrica ut Missa non dicatur *nimis morose, ne audientes tædio afficiantur.* Subdit autem Rubrica : *neu nimis festinanter.* Hinc sapienter ait Cardinalis Lambertinus cum aliis communiter Missam non debere esse longiorem dimidia hora, nec breviorem triente, id est tertia parte horæ. Qualiter autem peccent qui celerius celebrant, nos dicimus Missam (etiamsi sit *Defunctorum*) persolventem infra quadrantem non excusari a culpa gravi.

« *Clare*, id est sine verborum mutilatione : quæ si sit notabilis, et sensus per eam varietur, erit mortalis.

Devote, id est sine distractione : quæ si voluntaria sit in canone,

et præsertim in consecratione et sumptione, erit mortalis, ut vult Tamburinus, licet aliqui contradicant. Si autem habeatur extra canonem, dicitur idem quod dictum est de Horis canonicis.

Exacte, id est ne omittatur aliquid de iis quæ dicenda sunt. Hic autem notandum quod, si omittantur partes ordinariæ, nempe quæ in Missa semper dicendæ vel agendæ sunt, erit mortale, si materia sit notabilis, prout esset omittere in canone quamlibet orationem; vel *Pater noster;* vel fractionem Hostiæ, et illius mixtionem in calice; vel purificationem patenæ et calicis post sumptionem; vel octo aut decem verba canonis. Sic pariter erit mortale extra canonem omittere totum introitum, vel duas ex collectis principalibus; vel epistolam, Evangelium, offertorium; vel infusionem aquæ in vinum consecrandum. Veniale tamen erit omittere tantum psalmum *Judica; Kyrie eleison;* unam ex *collectis;* unam vel alteram *crucem* super oblata; *tunsionem pectoris;* vel *ablutionem digitorum.* Et idem probabiliter dicunt De Lugo et alii de *Evangelio S. Joannis.* Sic quoque veniale tantum est omittere partes extraordinarias, uti sunt *Gloria*, *Credo*, *Sequentia*, *Tractus*, *propriam Præfationem*, aut *Communicantes* et *Hanc igitur* propriam. Ita communiter omnes, nisi tot partes omittantur, quæ simul sumptæ notabilem constituerent materiam, ut bene advertunt Concina et Wigandt, quidquid dicant Quarti et Pasqualigus. »

APPENDIX I.

Résumé des règles générales concernant les livres prohibés, publiées par ordre du concile de Trente, et par des déclarations subséquentes du saint-siége.

1. Tous les livres qui, avant l'année 1515, ont été condamnés par les souverains pontifes ou par les conciles œcuméniques, doivent être considérés comme prohibés lors même qu'ils ne seraient point dans le catalogue de l'*Index*.

2. Les livres des hérésiarques, où depuis cette époque les hérésies ont pris naissance ou ont été renouvelées, ou qui ont été des sources et des guides pour les hérétiques, quel qu'en soit le titre ou l'objet, sont absolument prohibés, aussi bien que les livres des hérétiques qui traitent *ex professo* de matières appartenant à la religion. S'ils ne traitent pas de matières de ce genre, ils seront permis après l'examen et l'approbation de qui de droit. Il faut dire la même chose, moyennant les mêmes approbations, de ceux dont la doctrine est catholique, et dont les auteurs sont tombés plus tard dans l'hérésie ou sont rentrés, après leur chute, dans le sein de l'Église.

3. Les traductions des auteurs ecclésiastiques publiées autrefois par des auteurs condamnés sont permises, pourvu qu'elles ne contiennent rien de contraire à la saine doctrine. Celles du Nouveau Testament faites par des auteurs compris dans la première classe de l'*Index* sont absolument défendues. Quant aux versions de l'Ancien Testament et à la Bible de *Vatable*, les évêques peuvent en permettre la lecture à des personnes pieuses et instruites qui ne les considéreraient pas comme simple interprétation. Il faut retrancher de la Bible d'*Isidore Clair Brescian* le prologue et les prolégomènes.

4. Quant aux traductions de la Bible en langue vulgaire, en vertu de la décision donnée par Clément VIII et par le décret

de la sacrée Congrégation de l'*Index*, du 13 juin 1757, il n'y a de permises que celles qui ont été approuvées par le saint-siége ou publiées par son ordre.

5. Les recueils, comme *lexiques*, *concordances*, *apophthegmes*, faits par des auteurs hérétiques qui y auraient ajouté quelque chose d'eux-mêmes, ne doivent point être considérés comme permis, jusqu'à ce qu'ils aient été approuvés par les évêques dans les formes prescrites.

6. Les livres de controverse entre hérétiques et catholiques écrits en langue vulgaire ne sont point permis tant qu'ils n'ont pas lesdites approbations. Ceux qui auraient été interdits dans une province ou dans un royaume comme ne pouvant sans inconvénient être lus par tous pourront être permis après avoir été corrigés, si leurs auteurs sont catholiques.

7. Les livres qui traitent *ex professo* de choses lascives et obscènes sont absolument défendus. Les livres anciens des auteurs païens sont permis en considération de l'élégance et de la pureté de la langue; ils ne devront pourtant pas être lus par des enfants.

8. Tous les livres qui traitent soit de l'astrologie judiciaire, soit de la divination des futurs contingents ou dépendants du libre arbitre de l'homme, soit d'autres superstitions, sont absolument condamnés. On permet les observations naturelles ou les conclusions qui ont pour objet de venir en aide à la médecine, à l'agriculture, à la navigation. Par ordre de Clément VIII, on doit faire les remarques suivantes à propos de cette règle : 1° il faut prévenir les fidèles que, en vertu d'une bulle de Sixte V, les évêques ont le droit de procéder contre ceux qui lisent ou qui retiennent les livres d'astrologie judiciaire dont il est question dans cette même règle; 2° que le *Thalmud* des Hébreux, avec les gloses, interprétations et notes, quoique imprimé sans ce nom et avec les conditions prescrites par Pie IV, est absolument prohibé, et avec lui tous leurs livres cabalistiques et leurs autres productions irréligieuses; 3° que le livre des Hébreux, connu sous le nom de *Mogazar*, n'est toléré qu'en langue hébraïque, et que toutes ses versions, en quelque langue que ce soit, sont prohibées.

9. Pour l'impression d'un livre ou écrit quelconque, on doit

observer les prescriptions du concile de Latran, sous le pape Léon X, sess. 10. Ceux qui seraient publiés sans l'approbation des supérieurs ecclésiastiques que cela regarde, suivant le lieu de l'impression, seraient soumis aux peines portées par le susdit décret. Les imprimeurs et les libraires devront être assujettis à ces lois.

Le pape Clément VIII, dans son instruction sur ce sujet, ajoutée par son ordre auxdites règles, fait remarquer que tous les livres prohibés dans une langue doivent être considérés comme également prohibés en quelque langue qu'ils viennent à être traduits.

Quant aux livres prohibés avec la clause *donec corrigantur*, ou *donec expurgentur*, il faut remarquer, comme le dit le R. P. Alexandre-Angélique Bardani, secrétaire de la sacrée Congrégation de l'*Index*, qu'on ne doit point faire d'autorité privée les corrections voulues, mais qu'il faut les attendre de l'autorité de cette même Congrégation.

10. Enfin, à propos des censures encourues immédiatement par ceux qui lisent, qui retiennent ou qui vendent des livres prohibés, il faut remarquer, suivant l'avertissement du même P. Bardani, que l'excommunication réservée au saint-siége s'étend non-seulement aux livres traitant de religion *ex professo*, ou enseignant l'hérésie, ou suspects d'insinuer de fausses croyances, d'après les constitutions de plusieurs souverains pontifes, principalement de Pie IV, *Dominici gregis*, de Grégoire XV, *Apostolatus officium*, d'Alexandre VII, *Speculatores;* mais encore aux livres de ce genre qui, depuis les constitutions apostoliques mentionnées, ont été signalés dans des brefs ou des bulles des papes postérieurs.

APPENDIX II.

DECRETA DE LIBRIS PROHIBITIS NEC IN INDICE NOMINATIM EXPRESSIS [1].

Cum non omnes libri qui, vi Constitutionum Apostolicarum, aut Decretorum Congregationum S. Officii et Indicis, prohibiti sunt singillatim describi in Indice propter eorum ingentem numerum possint, necessarium visum est hujusmodi libros ad certa quædam capita revocare, ac per materias de quibus agunt eorum veluti Indicem conficere, ut, si quod circa librum aliquem in Indice non descriptum, aut in Regulis ejusdem Indicis non comprehensum, exoritur dubium, intelligi possit utrum inter prohibitos sit computandus.

§ 1. — *Libri ab Hæreticis scripti, vel editi, aut ad eos sive ad Infideles pertinentes prohibiti.*

1. Agenda, seu Formulæ precum, aut Officia eorumdem.

2. Apologiæ omnes quibus eorum errores vindicantur, sive explicantur, et confirmantur.

3. Biblia sacra eorum opera impressa, vel eorumdem Annotationibus, Argumentis, Summariis, Scholiis et Indicibus aucta.

4. Biblia sacra, vel eorum partes ab iisdem metrice conscriptæ.

5. Calendaria, Martyrologia ac Necrologia eorumdem.

6. Carmina, Narrationes, Orationes, Imagines, libri in quibus eorum fides ac religio commendatur.

7. Catecheses et Catechismi omnes, quamcumque inscriptionem præferant, sive librorum Abecedariorum, sive Explicationum Symboli Apostolici, Præceptorum Decalogi, sive Instruc-

[1] Sic legere est in ipso *Indice librorum prohibitorum.*

tionum, ac Institutionum Religionis Christianæ, Locorum Communium, etc.

8. Colloquia, Conferentiæ, Disputationes, Synodi, Acta Synodalia de fide et fidei dogmatibus ab eisdem edita, et in quibus explicationes quæcumque eorum errorum continentur.

9. Confessiones, Articuli, sive Formulæ fidei eorumdem.

10. Dictionaria autem, Vocabularia, Lexica, Glossaria, Thesauri, et similes libri ab iisdem scripti, sive editi, ut Henrici et Caroli Stephani, Johannis Scapulæ, Johannis Jacobi Hofmanni, etc., non permittuntur, nisi deletis iis quæ habent contra Religionem Catholicam.

11. Instructionum et Rituum sectæ Mahometanæ libri omnes.

§ 2. — *Libri certorum argumentorum prohibiti.*

1. De materia Auxiliorum Divinorum libri, vel compositiones ex professo, vel incidenter, aut prætextu commentandi S. Thomam, vel quemlibet alium Doctorem, aut alia quavis occasione tractantes, impressi nulla obtenta licentia a Congregatione S. Officii.

2. De Beatæ Mariæ Virginis Conceptione libri omnes, Conciones, Disputationes, Tractatus, impressi post annum 1617, in quibus asseritur B. Virginem Mariam cum originali peccato conceptam esse; vel in quibus affirmatur opinantes B. Virginem fuisse in originali peccato conceptam esse hereticos, vel impios, vel peccare mortaliter.

3. Declarationes, Decisiones, Interpretationes Congregationis Concilii Tridentini, earumque Collectiones tam impressæ quam imprimendæ, ementito ipsius Congregationis nomine.

4. De controversia exorta inter Episcopum Chalcedonensem, et Regulares Angliæ libri omnes, et singuli tractatus impressi, sive manuscripti, et omnia alia quæ spectant directe, vel indirecte ad prædictam controversiam. Per hoc autem Decretum nihil intendit sacra Congregatio statuere de meritis causæ, vel ulli auctori, aut operi ignominiam aliquam, vel notam malæ doctrinæ inferre.

5. De doctrina libri Cornelii Jansenii Episcopi Iprensis, qui

inscribitur *Augustinus*, libri omnes et libelli, aut epistolæ tam impressæ quam manuscriptæ, seu in posterum edendæ et publicandæ, in quibus illa eo modo damnata quo eam damnavit Alexander VII, vel ut est in V Propositionibus damnata, propugnatur, vel quomodolibet approbatur aut defenditur.

6. De Constitutione *Unigenitus* Clementis XI libri, aliaque scripta, in quibus illa subdole eluditur, temere carpitur, aut contemnitur, et impugnatur. — Item libri, sive libelli vel scripti, vel typis editi, aut edendi in defensionem libri inscripti : *Le Nouveau Testament en français avec des réflexions morales sur chaque verset*, aut alio titulo : *Abrégé de la Morale de l'Évangile*, etc. — Item Actus, sive Instrumenta Appellationum quæcumque a Constitutione *Unigenitus* ad Concilium generale ; nec non Judicia Theologorum, aut Facultatum Theologicarum, sive Academiarum, earumque Deliberationes, Consultationes, Acta, Decreta ; quorumcumque etiam aliorum Mandata, Ordinationes Arresta, Epistolæ ; Interpretationes etiam, et Declarationes, ac scripta quælibet, quibus explicationis, aut alio quovis prætextu aliquid dicitur, vel scribitur, quo dictæ Constitutionis robur, atque auctoritates, et obligatio minui aut infringi possit.

7. De Duellis agentes libri, litteræ, libelli, scripta, in quibus eadem duella defenduntur, suadentur, docentur. Si qui vero hujusmodi libri ad controversias sedandas, pacesque componendas utiles esse possunt, expurgati et approbati permittuntur.

8. De Johannis Cala asserti Anachoretæ prætensa sanctitate, miraculis, vaticiniis, visionibus, aliisque hujusmodi signis, libri, codices, et folia quæcumque sive manuscripta, sive impressa. — Item omnia et singula transumpta, seu copiæ tam impressæ quam manuscriptæ Decreti a vicario Generali Cassanensi emanati, per quod idem Vicarius ausus fuit definitive pronunciare eumdem Johannem fuisse in quasi possessione cultus, atque ideo in eo manutenendum.

9. Libri omnes immunitatem Bonorum Ecclesiasticorum impugnantes.

10. De Laminis plumbeis Arabico sermone, et antiquis characteribus conscriptis, ac in cavernis montis Illipulitani, dicti

Sacri, prope Granatam repertis, et de Scripturis in turri Torpiana ejusdem civitatis inventis, libri omnes, Tractatus, Responsa, Consulta, Commentarii, Glossæ, Additamenta, Annotationes, et quæcumque alia sive manuscripta, sive typis impressa. Alii vero libri, sive tractatus qui ad alia argumenta spectant obiter vero de his Laminis, vel de earum doctrina tractant, permittuntur, expunctis locis quæ de his laminis agunt.

11. De SS. Apostolis Petro et Paulo libri omnes tam impressi quam manuscripti, in quibus asseritur et defenditur quod S. Petrus et S. Paulus sunt duo Ecclesiæ Principes qui unicum efficiunt : vel sunt duo Ecclesiæ Catholicæ Coryphæi, ac supremi Duces summa inter se unitate conjuncti : vel sunt geminus universalis Ecclesiæ vertex, qui in unum divinissime coaluerunt : vel sunt duo Ecclesiæ summi Pastores, ac Præsides, qui unicum caput constituunt; atque ita explicantur, ut ponatur omnimoda æqualitas inter S. Petrum et S. Paulum sine subordinatione S. Pauli ad S. Petrum in potestate suprema universalis Ecclesiæ.

12. De vera, et non interrupta successione filiorum S. Francisci, et de vera forma Caputii ejusdem libri omnes impressi, et qui inconsulta sacra Congregatione imprimentur, tractantes hanc eamdem controversiam.

13. Pasquilli omnes ex verbis sacræ Scripturæ confecti. — Item Pasquilli omnes etiam manuscripti, omnesque conscriptiones, in quibus Deo, aut Sanctis, aut Sacramentis, aut Catholicæ Ecclesiæ et ejus cultui, aut Apostolicæ Sedi quomodocumque detrahitur.

14. Libri omnes agentes, ut vulgo dicitur, *de l'avenir et des sorts.*

§ 3. — *Imagines et Indulgentiæ prohibitæ.*

1. Imagines cum laureolis, aut radiis, sive splendoribus, eorum qui neque canonizationis, neque beatificationis honore insigniti sunt a Sede Apostolica.

2. Imagines Domini Nostri Jesu Christi, et Deiparæ Virginis Mariæ, ac Angelorum, Evangelistarum, aliorumque Sanctorum, et Sanctarum quarumque sculptæ, aut pictæ cum alio habitu

et forma quam in Catholica et Apostolica Ecclesia ab antiquo tempore consuevit, vel etiam cum habitu peculiari alicujus Ordinis Regularis.

5. Imagines, Numismata insculpta pro Confraternitatibus Mancipiorum Matris Dei, italice *Schiavi della Madre di Dio*, sodales catenatos exprimentia. — Item libelli, in quibus eisdem Confraternitatibus regulæ præscribuntur. Confraternitates autem quæ catenulas distribuunt confratribus et consororibus, brachiis et collo circumponendas atque gestandas, ut eo signo Beatissimæ Virgini emancipatos se esse profiteantur, et quarum institutum in eo mancipatu præcipue versatur, damnantur et exstinguuntur. Societatibus vero, quæ ritum aliquem, aut quodcumque aliud ad mancipatum ejusmodi pertinens adhibent præcipitur ut id statim rejiciant.

4. Imagines, catenulæ, folia, libelli pro usu Confraternitatum sub invocatione SS. Sacramenti, B. Mariæ Virginis Immaculatæ, et S. Joseph sub titulo *Gregis Boni Pastoris* erectarum, et in quibus repræsentantur homines penduli a Christo, a sacra Pyxide, a B. Virgine, a S. Josepho, et a quovis alio Sancto.

5. Imagines ubi repræsentatur puer Jesus in sublime elatus, et sub ipso tres Ecclesiæ Doctores, et in locum aliorum trium (qui repræsentatur in imaginibus ejusdem formæ jam pridem impressis) substituti sunt tres Præsbyteri Regulares cum his versibus : *Jesu Doctorum intima, qui nubes ignorantiæ pellis virore gratiæ, etc.*

6. Imagines sive depictæ, sive sculptæ, sive impressæ Johannem Calâ quocumque sanctitatis vel beatitudinis signo repræsentantes.

7. Imagines ubi repræsentatur B. Virgo cum filio in medio duorum Sanctorum Societatis Jesu, quorum uni tradit librum, alii Rosarium cum hac inscriptione : *Deipara Virgo cum Filio inspirat, commendatque Societati Jesu institutionem Sodalitatum, et Officii, Rosariique usum.*

8. Inscriptiones omnes Imaginum SS. Francisci et Antonii de Padua, in quibus dicitur formam habitus qua depicti sunt esse eamdem qua ipsi usi fuerunt : vel in quibus asseritur in hoc vel illo ordine S. Francisci esse veram, legitimam, et non interruptam ejusdem S. Patris in filios successionem.

9. Indulgentiæ omnes concessæ coronis, granis seu calculis, crucibus, et sacris ante Decretum Clementis VIII, anno 1597 editum, *de forma Indulgentiarum.* — Item Indulgentiæ omnes concessæ quibuscumque Regularium Ordinibus, Confraternitatibus sæcularibus, Capitulis, Collegiis, aut eorum Superioribus, ante Constitutionem ejusdem Clementis VIII, *Quæcumque*, 7 decemb. 1604, et Pauli V *Romanus Pontifex*, d. 13 maii 1606, et *Quæ salubriter*, d. 23 novemb. 1610, revocatæ sunt, atque apocryphæ habendæ, nisi ab iisdem Pontificibus aut eorum Successoribus revocatæ ac confirmatæ fuerint.

10. Indulgentiæ concessæ coronis S. Brigittæ ab Alexandro VI declarantur apocryphæ, et nullius roboris ac momenti : sine præjudicio tamen Indulgentiarum a Leone X dictis coronis concessarum VI id. jul. 1515.

11. Indulgentiæ concessæ crucibus S. Turibii ab Urbano VIII, tanquam falsæ habendæ sunt.

12. Indulgentiarum libri omnes, Diaria, Summaria, libelli, folia, etc., in quibus earum concessiones continentur, non edantur absque licentia S. Congregationis Indulgentiarum.

§ 4. — *Quædam ad Ritus Sacros spectantia, quæ prohibita sunt.*

1. Benedictiones omnes Ecclesiasticæ, nisi approbatæ fuerint a sacra Rituum Congregatione.

2. Exorcismorum formulæ diversæ ab iis quæ præscribuntur in Regulis Ritualis Romani, et earumdem usus, absque prævio examine coram Ordinario.

3. Litaniæ omnes, præter antiquissimas et communes, quæ in Breviariis, Missalibus, Pontificalibus, ac Ritualibus continentur, et præter Litanias de B. Virgine, quæ in sacra ædè Lauretana decantari solent.

4. Missalis Romani omnia exemplaria alterata post edictum Pii V, præsertim quæ *Venetiis* apud *Junctas*, *Sessas*, *Misserinum*, et *ad signum Syrenæ* atque *Europæ*, et quoscumque alios, impressa sunt ab anno 1596.

5. Officia B. Mariæ Virginis, vel Sanctorum aut Sanctarum,

aliaque hujusmodi absque approbatione Sac. Rituum Congregationis edita, vel edenda.

6. De Ritibus Sinicis, eorumque controversiis, aut illorum occasione exortis, libri, libelli, relationes, theses, folia et scripta quæcumque post diem 1^m octobris 1710 edita, in quibus, ex professo, vel incidenter, quomodolibet de iis tractetur, sine expressa et speciali licentia Romani Pontificis in Congregatione sanctæ et universalis Inquisitionis obtinenda.

7. Rituali Romano additiones omnes factæ aut faciendæ post reformationem Pauli V, sine approbatione S. Congregationis Rituum.

8. Rosaria quæcumque de novo inventa, aut invenienda, sine opportuna S. Sedis facultate, quibus authenticum Rosarium Deo et B. Mariæ Virgini sacrum antiquaretur.

FINIS TOMI TERTII.

INDEX TOMI TERTII.

TRACTATUS SEPTIMUS.

De Restitutione.

Pag.

PRÆLUDIUM. 1

DISPUTATIO I. De restitutione in genere. 5

CAP. I. De subjecto restitutionis . . . . . *ib.*

Art. 1. De eo qui ad restitutionem tenetur. . . . . *ib.*

§ 1. De possessore bonæ fidei. . . . . *ib.*

§ 2. De possessore dubiæ fidei. 8

§ 3. De possessore malæ fidei. 9

A. De eo qui culpabiliter damnum infert immediate 15

Scholium. De fraudatoribus tributorum ac gabellarum. 24

B. De eo qui culpabiliter damnum infert mediate. 30

N. 1. De mandante seu jubente. 35

N. 2. De consulente. 36

N. 3. De consentiente. 40

N. 4. De palpone. 42

N. 5. De recursu seu receptatore. 43

N. 6. De participante. . . . . *ib.*

N. 7. De muto, non obstante, et non manifestante. 44

Art. 2. De eo cui restitutio facienda est. 47

CAP. II. De restitutionis ordine. 50

CAP. III. De circumstantiis restitutionis. 55

CAP. IV. De causis a restitutionis obligatione excusantibus. 61

DISPUTATIO II. De restitutione in specie. 68

CAP. I. De bonis animæ. . . . . *ib.*

CAP. II. De bonis corporis. 72

Art. 1. De homicidio et mutilatione membrorum. . . . . *ib.*

§ 1. De bello. 81

§ 2. De suicidio. 85

§ 3. De duello. 88

§ 4. De abortu. 91

§ 5. De vitæ, pudicitiæ, honoris et bonorum aggressione. . . . 96

Art. 2. De stupro. 105

Art. 3. De adulterio. 113

Pag.
Cap. III. De bonis famæ et honoris. 116
Art. 1. De modis quibus læditur et reparatur fama. 117
§ 1. De dubitatione, suspicione, opinione et judicio temerario. *ib.*
§ 2. De detractione. 121
Art. 2. De modo quo læditur et reparatur honor. 138
§ unicus. De contumelia. *ib.*
Scholium. De secreti manifestatione, et libello infamatorio. 142
Cap. IV. De bonis fortunæ. 147
Art. unicus. De furto. *ib.*
Appendix. De justitiæ filiabus ac ceteris virtutibus cardinalibus. 162
Cap. I. De præcipuis justitiæ filiabus. *ib.*
Art. 1. De pietate, observantia et obedientia. *ib.*
Art. 2. De veracitate. 167
Art. 3. De gratitudine, benevolentia et amicitia. 170
Art. 4. De liberalitate, affabilitate, urbanitate et comitate. 173
Cap. II. De ceteris virtutibus cardinalibus. 176
Art. 1. De prudentia. *ib.*
Art. 2. De fortitudine et temperantia. 179
§ 1. De modestia et humilitate. 182
§ 2. De studiositate, eutrapelia, ornatu et simplicitate. 185
Corollarium. De virginitate. 187
Adnotationes ad Tractatum VII. 190

TRACTATUS OCTAVUS.

De Virtutibus Theologicis.

Præludium. 201
Disputatio. I. De fide. 202
Cap. I. De fidei natura ac divisione. 203
Cap. II. De fidei objecto ac subjecto. 209
Cap. III. De fidei proprietatibus. 218
Art. 1. De fidei certitudine. 219
Art. 2. De fidei credibilitate. 220
Art. 3. De fidei necessitate. 224
§ 1. De fidei necessitate ratione actus interioris. *ib.*
§ 2. De fidei necessitate ratione actus exterioris. 234
Corollarium. De Symbolis fidei. 241
Cap. IV. De vitiis et peccatis fidei oppositis. 244
Art. 1. De infidelitate. *ib.*
§ unicus. De communicatione fidelium cum infidelibus et judæis. 246
Art. 2. De hæresi. 247

Pag.
§ 1. De pœnis in hæreticos constitutis..... 252
§ 2. De Catholicorum communicatione et disputatione cum hæreticis in rebus fidei..... 255
Corollarium. De Hæreticis dignoscendis..... 259
Art. 3. De apostasia..... 263
Art. 4. De lectione librorum prohibitorum..... *ib.*
Scholium I. De fidei impedimentis generatim..... 289
Scholium II. De recentiori et peculiari fidei impedimento in Italia..... 296
Scholium III. De studio dilatandæ fidei..... 297
DISPUTATIO II. De spe..... 298
CAP. I. De spei natura, divisione et objecto..... *ib.*
CAP. II. De subjecto spei et proprietatibus..... 304
CAP. III. De vitiis spei oppositis..... 308
DISPUTATIO III. De charitate..... 312
CAP. I. De charitatis natura, divisione et objecto..... 313
CAP. II. De charitatis proprietatibus..... 318
Art. 1. De charitatis necessitate relate ad Deum..... 319
Art. 2. De charitatis necessitate erga se ipsum et corpus..... 323
Art. 3. De charitatis necessitate relate ad proximum..... *ib.*
Scholium. De dilectione inimicorum..... 325
Art. 4. De charitatis officiis in proximum..... 332
§ 1. De Eleemosyna..... 333
§ 2. De correctione fraterna..... 339
CAP. III. De ordine in charitate servando..... 345
CAP. IV. De vitiis charitati oppositis..... 350
Art. 1. De odio, discordia, contentione, schismate, rixa et seditione..... *ib.*
Art. 2. De scandalo..... 353
§ 1. De scandalo activo..... *ib.*
§ 2. De scandalo passivo..... 358
Corollarium. De cooperatione ad aliorum peccata..... 363
Scholium. De notis seu censuris Theologicis..... 366
ADNOTATIONES ad Tractatum VIII..... 368

TRACTATUS NONUS.

De Sacramentis in genere, de Baptismo, Confirmatione et Eucharistia.

DISPUTATIO I. De Sacramentis in genere..... 380
CAP. I. De nomine, natura, necessitate, exsistentia et auctore Sacramentorum..... *ib.*
CAP. II. De partibus Sacramentorum seu de materia et forma..... 387

Pag.
Cap. III. De Sacramentorum ministro 396
Art. 1. De conditionibus ad validam confectionem 397
Art. 2. De conditionibus ad validam et licitam confectionem .. 404
Scholium. De probitate ministri quoad alias functiones sacras. 411
Cap. IV. De Sacramentorum subjecto 412
Art. 1. De conditionibus ad validam susceptionem 413
Art. 2. De conditionibus ad licitam et utilem Sacramentorum susceptionem 415
Cap. V. De Sacramentorum virtute et effectibus 419
Art. 1. De gratia 420
Art. 2. De charactere Sacramentali 425
Cap. VI. De Cæremoniis Sacramentorum 426
Scholium. De Sacramentalibus 428

Disputatio II. De Sacramento Baptismi 433
Cap. I. De nomine, natura, institutione et necessitate Baptismi ... *ib.*
Cap. II. De materia et forma Baptismi 437
Cap. III. De Baptismi ministro 457
Cap. IV. De Baptismi subjecto ..... *ib.*
Art. 1. De Baptismo parvulorum ..... *ib.*
§ unicus. De Baptismo filiorum invitis parentibus 459
Art. 2. De Baptismo adultorum 461
Cap. V. De Baptismi virtute et effectibus 462
Cap. VI. De Baptismi cæremoniis 468

Disputatio III. De Sacramento Confirmationis 471
Cap. I. De nomine, natura, institutione ac necessitate Confirmationis ..... *ib.*
Cap. II. De Confirmationis materia et forma 475
Cap. III. De ministro Confirmationis 478
Cap. IV. De subjecto Confirmationis 480
Cap. V. De Confirmationis effectibus et cæremoniis 482

Disputatio IV. De Eucharistia 483
Pars I. De Eucharistia prout est Sacramentum 485
Cap. I. De natura Eucharistiæ ..... *ib.*
Art. 1. De vera et reali Christi præsentia in Eucharistia 491
Art. 2. De transubsstantiatione 495
Corollarium. De cultu Eucharistiæ debito 498
Art. 3. De necessitate Eucharistiæ 501
Scholium. De Viatico 507
Cap. II. De materia Eucharistiæ 509
Cap. III. De forma Eucharistiæ 518
Cap. IV. De ministro Eucharistiæ 520

Pag.
Art. 1. De ministro consecrationis..... 520
Art. 2. De ministro distributionis..... 521
Scholium. De servandis in Eucharistiæ distributione..... 523
Cap. V. De subjecto Eucharistiæ..... 525
Art. 1. Dispositiones in subjecto ex parte corporis..... 526
Art. 2. Dispositiones ex parte animæ..... 533
Corollarium 1. De Communione sub utraque specie..... 536
Corollarium 2. De Communione frequenti..... 538
Scholium. De Communione spirituali..... 545
Cap. VI. De Eucharistiæ virtute et effectibus..... 546
Pars 2. De Eucharistia prout est sacrificium..... 547
Cap. I. De sacrificii Eucharistici natura..... *ib.*
Cap. II. De sacrificii Eucharistici ministro..... 551
Art. unicus. De obligationibus ministri sacrificii Missæ..... *ib.*
§ 1. De tempore et loco celebrationis..... 552
§ 2. De Missarum stipendio..... 554
§ 3. De Missæ applicatione..... 558
§ 4. De Missæ duratione, de altari et hora præfixa..... 560
§ 5. De Missarum numero..... 562
Corollarium. De reductione Missarum..... 563
§ 6. De sacris cæremoniis..... 565
Scholium. De requisitis ad Missam..... *ib.*
§ 7. De defectibus in Missa, ejusque interruptione..... 568
Cap. III. De subjecto sacrificii Eucharistici..... 570
Scholium. De altari privilegiato..... 571
Cap. IV. De effectibus, valore ac fructu Missæ..... 572
Scholium. De Missis privatis..... 575
Adnotationes ad Tractatum IX..... 576
Appendix 1ª. Résumé des règles générales concernant les livres prohibés, publiées par l'ordre du concile de Trente, et par les délibérations subséquentes du saint-siége..... 590
Appendix 2ª. Decreta de libris prohibitis, nec in indice nominatim expressis..... 593

239.02
SC92
4921
SCAVINI, P.
AUTHOR
Theologia Moralis Universa
TITLE Vol. III
DATE LOANED | BORROWER'S NAME | ROOM NUMBER
GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY CA 94709
4921